

Հավելված  
ՀՀ կառավարության 2012 թվականի  
հունիսի 14-ի N 740 -Ն որոշման

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ**  
**2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ**  
**ԾԱԽՍԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ**

**Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒԹ Յ ՈՒ Ն**

Նպատակը և խնդիրները.....	8
Պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրման մոտեցումները.....	10
ՀՀ 2013 – 2015թթ ՄԺԾԾ-ի մշակման կազմակերպչական հիմքերը.....	11
Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրավորման բարելավմանն ուղղված բարեփոխումները.....	12
<u><i>ՄԱՍ Ա. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.....</i></u>	<u><i>13</i></u>
<u><i>ԳԼՈՒԽ 1. ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԴՐԱՆՑ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ.....</i></u>	<u><i>14</i></u>
1.1 ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	14
1.2 ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԾԱԽՍԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ՆՊԱՏԱԿԸ.....	15
1.3 ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ.....	15
Երկարաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքներ.....	15
Կարճաժամկետ և միջնաժամկետ հարկաբյուջետային ցուցանիշները.....	15
<u><i>ԳԼՈՒԽ 2. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ.....</i></u>	<u><i>17</i></u>
2.1 Մակրոտնտեսական կանխատեսումներ և վերլուծություն.....	17
2.2 Տնտեսության նկարագրություն.....	17
Համախառն առաջարկ.....	18
Համախառն պահանջարկ.....	26
Գնային փոփոխականներ.....	28
Ֆինանսական շուկա.....	31
Վճարային հաշվեկշիռ.....	33
Պետական հատված.....	40
2.3 Կանխատեսումների արդյունքում կատարված ենթադրություններ և ռիսկեր.....	41
<u><i>ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ 2013-2015թթ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ.....</i></u>	<u><i>46</i></u>
3.1 ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2013-2015թթ.....	46
3.2 ՀՀ 2013-2015թթ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ.....	47
<u><i>ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ.....</i></u>	<u><i>51</i></u>
4.1 ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ.....	51
4.2 ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՓԱԹԵԹՈՒՄ 2013-2015թթ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	53
4.3 2013-2015թթ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ.....	55
4.4 ՀՀ 2012-2015թթ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻ.....	61

4.5 ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾՑ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐԸ.....	63
<u>ՄԱՍ Բ. ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.....</u>	<u>66</u>
<u>ԳԼՈՒԽ 5. ՀՀ 2013-2015թթ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ</u>	
<u>ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....</u>	<u>67</u>
<u>ԳԼՈՒԽ 6. ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ.....</u>	<u>69</u>
6.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	69
6.2. ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ.....	73
6.3. ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	75
<u>ԳԼՈՒԽ 7. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ .....</u>	<u>84</u>
7.1 ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ.....	84
7.1.1 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	84
7.1.2 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ .....	104
7.1.3 ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ .....	108
7.2.1 Գիտության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները.....	122
7.2.2 Գիտության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները ՄԺԾՑ ժամանակահատվածում.....	131
7.2.3 ՄԺԾՑ ժամանակահատվածում ոլորտում իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	135
7.2.4 Ոլորտի գծով ֆինանսական պահանջների ամփոփում 2012-2015թթ ժամանակահատվածի համար .....	137
<u>ԳԼՈՒԽ 8. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ.....</u>	<u>139</u>
8.1 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	139
8.2 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ.....	160
8.3 2013-2015թթ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ..	166
<u>ԳԼՈՒԽ 9. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....</u>	<u>177</u>
9.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ .....	177
9.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ....	201
9.3. ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ....	207
<u>ԳԼՈՒԽ 10. ՀԱՆԳԻՍՏ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԿՐՈՆ.....</u>	<u>233</u>
10.1. ՄՇԱԿՈՒՅԹ.....	233
10.1.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	233
10.1.2. ՈԼՈՐՏԻ (ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ) ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ .....	264
10.1.3. ՄԺԾՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ.....	266
10.1.4. ՈԼՈՐՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐԸ.....	268

10.2. ՌԱԴԻՈ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՌԱՐՁԱԿՄԱՆ, ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈԼՈՐՏ.....	272
10.2.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	272
10.2.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ .....	288
10.2.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ.....	291
10.2.4. ՈԼՈՐՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐԸ.....	293
10.3. ՀԱՆԳՍՏԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՈԼՈՐՏ.....	296
10.3.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	296
10.3.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ .....	303
10.3.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ.....	305
10.4. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ.....	307
10.4.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	307
10.4.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ .....	313
10.4.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ.....	314
<b><u>ԳԼՈՒԽ 11. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ.....</u></b>	<b><u>315</u></b>
11.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	315
11.2 ՈԼՈՐՏԻ (ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ) ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	316
11.3 ՈԼՈՐՏԻ ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	319
<b><u>ԳԼՈՒԽ 12. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՂՈՇԵՐԵՎՈՒԹԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ.....</u></b>	<b><u>327</u></b>
12.1 ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ .....	327
12.1.1 Բնապահպանության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները.....	327
Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը.....	327
12.1.2 Բնապահպանության ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները .....	335
12.1.3 Բնապահպանության ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	337
12.2 Հիդրոոդերևութաբանության ոլորտ.....	341
12.2.1. Հիդրոոդերևութաբանության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը .....	341
12.2.2 Հիդրոոդերևութաբանության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները .....	342
<b><u>ԳԼՈՒԽ 13. ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՎ ԿԱՊ.....</u></b>	<b><u>343</u></b>
13.1 Իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները.....	343
13.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները .....	347
13.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)..	352
<b><u>ԳԼՈՒԽ 14 ՋՐԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ.....</u></b>	<b><u>359</u></b>
14.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....	359
14.2 ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ.....	366
14.3. ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	367
<b><u>ԳԼՈՒԽ 15. ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱ.....</u></b>	<b><u>376</u></b>

15.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....	376
15.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները.....	385
15.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)..	386
<b><u>ԳԼՈՒԽ 16 ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՈԼՈՐՏՆԵՐ.....</u></b>	<b>389</b>
16.1 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտ .....	389
16.1.1 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը .....	389
16.1.2 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները.....	391
16.1.3 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	391
16.2 Զբոսաշրջության ոլորտ.....	393
16.2.1 Զբոսաշրջության ոլորտի նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	393
16.2.2 Զբոսաշրջության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները .....	396
16.2.3 Զբոսաշրջության ոլորտի ծախսային ծրագրերը.....	397
16.3 Ստանդարտացման ոլորտ.....	399
16.3.1 Ստանդարտացման ոլորտի նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	399
16.3.2 ստանդարտացման ոլորտի նպատակները և գերակայությունները ոլորտի նպատակները .....	401
16.3.3 ստանդարտացման ոլորտի ծախսային ծրագրերը.....	401
16.4. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտ.....	402
16.4.1 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները.....	402
Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման միտումները .....	404
16.4.2 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընդհանուր նպատակները և գերակայությունները.....	406
16.4.3 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	406
16.5 Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագիր.....	407
16.5.1 Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	407
16.5.2 Նպատակները և գերակայությունները .....	411
16.5.3 Ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծախսային ծրագրի նկարագիրը (պարտավորությունները).....	411
16.6 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագիր.....	412
16.6.1 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագրի ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	412
16.6.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները.....	419
16.6.3 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագրի իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	419
16.7 Տեխնիկական կանոնակարգի պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման վերահսկողության պետական ծրագիր.....	420
16.7.1. Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	420
16.7.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները.....	423
16.7.3 ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....	424

<b>16.8. ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների ծառայություններ ծրագիր իրավիճակի նկարագրությունը .....</b>	<b>424</b>
16.8.1 Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	424
16.8.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները .....	426
16.8.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները) .....	427
<b>16.9 ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագիր .....</b>	<b>427</b>
16.9.1 ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները .....	427
16.9.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները .....	429
16.9.3. ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի ծախսային ծրագրի նկարագիրը (պարտավորությունները).....	429
<b>16.10. ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....</b>	<b>430</b>
<b><u>ԳԼՈՒԽ 17. ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏ .....</u></b>	
<b>17.1. Իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները .....</b>	<b>437</b>
<b>17.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում.....</b>	<b>443</b>
<b>17.3 ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները).....</b>	<b>444</b>
<b><u>ԳԼՈՒԽ 18. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ, ՓՐԿԱՐԱՐ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԱԼԱՆԱՎԱՅՐԵՐ .....</u></b>	
<b>18.1.ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....</b>	<b>446</b>
<b>18.2. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ .....</b>	<b>446</b>
18.2.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ .....	446
18.2.2 Ոլորտի նպատակները և գերակայությունները .....	450
18.2.3 Ոլորտի ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները .....	451
<b>18.3 Ազգային անվտանգության ապահովում և պետական պահպանության ապահովում.....</b>	<b>452</b>
18.3.1 Ազգային անվտանգության համակարգում իրավիճակի նկարագրություն .....	452
18.3.2 Ազգային անվտանգության համակարգի նպատակները և գերակայությունները.....	453
18.3.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները.....	454
<b>18.4 Կալանավայրեր .....</b>	<b>454</b>
18.4.1 Քրեակատարողական համակարգում իրավիճակի նկարագրություն.....	454
18.4.2 Քրեակատարողական համակարգի նպատակները և գերակայությունները .....	455
18.4.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները.....	456
<b>18.5 ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայություն և Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն.....</b>	<b>456</b>
18.5.1 ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	456
18.5.2 Ոլորտի նպատակները և գերակայությունները .....	460
18.5.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները.....	461

**ԳԼՈՒԽ 19. 2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐԸ 465**

19.1. Պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծրագրման հիմնադրույթները .....	465
19.2. 2009-2012թթ հիմնական զարգացումները.....	468
19.3. Պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի անհրաժեշտությունը.....	469
19.4 Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծրագրման սկզբունքները .....	470
19.5. 2013-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շրջանակը.....	471

**ԳԼՈՒԽ 20. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2013-2015 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ..... 474**

**Հավելված N 1..... 489**

**Հավելված N2 ..... 499**

**Հավելված N3 ..... 502**

**Հավելված N4 ..... 579**

## **ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ**

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսությունում արձանագրված դրական տեղաշարժերը պայմանավորված են հիմնականում ՀՀ կառավարության տնտեսական գործառույթների իրականացմամբ:

Ինչպես և նախկինում առաջիկա տարիներին նույնպես կառավարությունը կշարունակի տնտեսական միջոցառումների իրականացումը՝ պետական միջամտությունն ուղղելով ինչպես շուկայի «բացերի» մեղմմանը, այնպես էլ՝ եկամուտների և այլ ռեսուրսների վերաբաշխմանն ու տնտեսության կայունացմանը: Կառավարության այսպիսի ծավալուն սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության արդյունավետության և ամբողջականության ապահովման գրավականը գերակա խնդիրների հստակեցումն ու դրանք միջնաժամկետ (նաև երկարաժամկետ) ռազմավարական ծրագրերի հենքի վրա լուծելն է: Մասնավորապես, ներկայումս ՀՀ իշխանությունների գերակա խնդիրներից մեկը երկրում բնակչության բարեկեցության աճն և աղքատության հաղթահարումն է: Դեռևս 2003 թվականին ՀՀ կառավարության կողմից հաստատվել է իշխանության տարբեր մակարդակների, մի շարք հասարակական կազմակերպությունների և անկախ փորձագետների մասնակցությամբ մշակված Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը, որը 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշմամբ վերանայվեց և ընդունվեց Կայուն զարգացման ծրագրի տեսքով: Խնդրի համակողմանի լուծման առումով իր ուրույն դերն ունի պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրումը, որը կանոնավոր կերպով սկսել է իրականացվել 2003 թվականից:

Այդ կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրավորման գործընթացն օրենքով ճանաչվել է ընդհանուր բյուջետային գործընթացի բաղկացուցիչ մաս և իրականացվում է օրենքով սահմանված ընթացակարգով: ՀՀ բյուջետային գործընթացում պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի կազմման փուլի առանձնացումը պայմանավորված է այդ փաստաթղթի քաղաքական կարևորությամբ: Հարկ է նշել նաև, որ համապարփակ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրն այն ռազմավարական հենքն է, որի շրջանակներում վարվում են նաև միջազգային ֆինանսական օժանդակության ներգրավման հիմնահարցերին առնչվող բանակցությունները:

## **Նպատակը և խնդիրները**

Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային գործընթացի պրակտիկայում պետական բյուջեի նախագիծը մշակվում է մեկ տարվա կտրվածքով: Պետական ծախսերի կառավարման առումով մեկ տարվա կտրվածքով մշակվող և իրականացվող պետական բյուջեներն ունեն որոշակի սահմանափակումներ: Մասնավորապես, տարեկան ծրագրերի հիմքում դրվում են կարճաժամկետ մակրոտնտեսական կանխատեսումներ, իրականացվող քաղաքականությունների և տարեկան բյուջետային



ծախսերի միջև կապը ժամանակային անհամապատասխանության պատճառով հստակ չէ: Այդ պատճառով, որպես կանոն, վերահսկման առարկա է հանդիսանում ծախսերի չափը և ոչ թե ակնկալվող արդյունքը (նաև մատուցվող ծառայության որակը): Պետական ծախսերի քաղաքականությունը հստակ ձևակերպելու և իրականացնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել պետական ծախսերի ծրագրային պահանջները միջնաժամկետ (հնարավորության դեպքում՝ նաև երկարաժամկետ) հեռանկարում, որն իր հերթին ենթադրում է մակրոտնտեսական միջավայրի ակնկալվող զարգացումների և հասանելի բյուջետային միջոցների ծավալի կանխատեսելիություն:

Պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի հիմնական նպատակը պետական ծախսերի կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացումն է:

Ըստ էության, պետական ծախսերի կառավարման արդյունավետությունը գնահատվում է հետևյալ երեք հայտանիշների հիման վրա՝

(i) Համընդհանուր հարկաբյուջետային կարգապահություն. բյուջետային ռեսուրսների փաթեթը պետք է լինի հստակ և համապարփակ ձևակերպված, ձևավորվի նախքան ըստ առանձին ուղղությունների ծախսերի բաշխումը և հիմնավորված լինի միջնաժամկետ մակրոտնտեսական կանխատեսումներով: Ծախսերի բաշխումը հստակորեն պետք է իրականացվի վերը նշված բյուջետային ռեսուրսների շրջանակներում, իսկ դրանց հետագա կատարումը՝ սահմանված ծախսային գերակայություններին համապատասխան ընտրված ծրագրերի գծով նախատեսված բյուջետային հատկացումների սահմանաքանակների շրջանակներում:

(ii) Տեղաբաշխման արդյունավետություն. պետական ծախսերը պետք է համահունչ լինեն պետական քաղաքականության գերակայություններին, և համակարգը պետք է հնարավորություն ընձեռի իրականացնել միջոցների միջոլորտային և ներոլորտային վերաբաշխում՝ նվազ գերակայություններից դեպի առավել կարևորները և ցածր արդյունավետություն ունեցող ծրագրերից դեպի բարձր արդյունավետություն ունեցող ծրագրերը:

(iii) Տեխնիկական (արտադրական) արդյունավետություն. ճյուղային նախարարությունները (գերատեսչությունները) պետք է ապահովեն արդյունավետության առավելագույն հասանելի մակարդակ, որը պետք է համադրելի լինի մասնավոր հատվածի համապատասխան ցուցանիշների հետ:

Պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրման համակարգի ներդրումը նպատակ է հետապնդում լուծել հետևյալ խնդիրները՝

(i) բարելավել մակրոտնտեսական հաշվեկշռվածությունը՝ ի հաշիվ ռեսուրսների իրատեսական և համապարփակ փաթեթի ձևավորման,

(ii) նպաստել պետական ֆինանսական միջոցների հաշվին կատարվող բյուջետային հատկացումների միջոլորտային և ներոլորտային արդյունավետ վերաբաշխմանը՝ ըստ գերակա ուղղությունների,

(iii) հնարավորինս նվազեցնել քաղաքականությունների և դրանց ֆինանսավորման միջև առկա անորոշությունները՝ նպաստելով ծրագրերի մշակման որակի բարձրացմանը,

(iv) ըստ ոլորտների սահմանել կոշտ բյուջետային սահմանափակումներ՝ ճյուղային նախարարությունների (գերատեսչությունների) համար պայմաններ և խթաններ ստեղծելով հասանելի միջոցների նպատակային և արդյունավետ օգտագործման համար,

(v) բարելավել բյուջետային ծրագրերի գնահատման համակարգը և մեծացնել պետական ֆինանսների կառավարման թափանցիկության աստիճանը:

## **Պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրման մոտեցումները**

Պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրումը շարունակական գործընթաց է և, ըստ էության, իրենից ներկայացնում է «քաղաքականությունների ձևակերպում - պլանավորում – բյուջետավորում» տրամաբանական ամբողջական շղթա: Այն հնարավորություն է ընձեռում մեղմել հասանելի բյուջետային ռեսուրսների և պահանջվող ծախսերի միջև հնարավոր անհամապատասխանությունը, ինչպես նաև պետական ծախսերում կատարել առանձին բնագավառներում իրականացվող պետական քաղաքականության փոփոխություններին համարժեք փոփոխություններ: Այս առումով արդարացված է, որ ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի (այսուհետ՝ նաև ՄԺԾԾ) մշակումը (և/կամ վերանայումը), ըստ ժամանակի, նախորդում է տարեկան պետական բյուջեի նախագծի մշակմանը՝ դառնալով տարեկան պետական բյուջեների կազմման ուղեցույց:

Պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրումը ենթադրում է՝

(i) մակրոտնտեսական կայուն միջավայրին համապատասխանող բյուջետային ռեսուրսների (մուտքերի) համապարփակ և իրատեսական գնահատում,

(ii) քաղաքականությունների իրականացման նպատակով կատարվող ծախսերի՝ վարից վեր մոտեցմամբ գնահատում,

(iii) հասանելի բյուջետային ռեսուրսների և պահանջվող ծախսերի ներդաշնակության ապահովում համապատասխան մեխանիզմների օգնությամբ:

2013-2015թթ պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրումը ներառում է նաև ծրագրավորման հիմքում դրված կանխատեսումների իրականացման հետ կապված ռիսկերի բացահայտման և ներկայացման գործընթացը: Վերը նշված ռիսկերը հանգամանալի ձևով ներկայացված են սույն ծրագրի մակրոտնտեսական, հարկաբյուջետային կանխատեսումներին, ինչպես նաև պետական պարտքի կառավարման ռազմավարությանը վերաբերող գլուխներում (համապատասխանաբար 2-րդ, 4-րդ և 20-րդ գլուխների համապատասխան մասերում), իսկ ռիսկերի համառոտագիրը ներկայացված է սույն ծրագրի N 1 հավելվածում:

## ՀՀ 2013 – 2015թթ ՄԺԾԾ-ի մշակման կազմակերպչական հիմքերը

ՀՀ 2013 – 2015թթ ՄԺԾԾ-ի մշակման գործընթացը կանոնակարգվել է «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով, ՀՀ վարչապետի 2011 թվականի դեկտեմբերի 21-ի «Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի բյուջետային գործընթացն սկսելու մասին» N 1240-Ն որոշմամբ և այդ որոշման հանձնարարականների հիման վրա ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից մշակված մեթոդական ցուցումներով:

Ըստ էության, նման մոտեցումը խնդրին վկայում է այն մասին, որ ՀՀ կառավարությունը պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրը որպես բյուջետային գործընթացի բաղկացուցիչ մաս դիտելով, կարևորում է նաև վերջինիս քաղաքական նշանակությունը:

Ընթացիկ տարում, ինչպես և նախորդ տարիներին ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի մշակման գործընթացը կառավարվել, վերահսկվել և համակարգվել է ՀՀ վարչապետի որոշմամբ ստեղծված ստորև նշված երկու մարմինների կողմից.

(i) Հայաստանի Հանրապետությունում պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի մշտապես գործող բարձրագույն խորհուրդ (խորհրդի նախագահ՝ ՀՀ վարչապետ), որն ապահովվել է ռազմավարական որոշումների կայացումը և մշակման գործընթացի վերահսկողությունը,

(ii) Հայաստանի Հանրապետությունում պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի մշակման աշխատանքները համակարգող՝ մշտապես գործող խումբ (խմբի ղեկավար՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարի առաջին տեղակալ), որը ապահովել է պետական միջնաժամկետ ծրագրի մշակման աշխատանքների համակարգումը:

Նման մոտեցումը ընդգծում է բյուջետային գործընթացում ճյուղային նախարարությունների (գերատեսչությունների) մասնակցության դերը, որը նպաստել է ճյուղային մակարդակում բյուջետային ծրագրման բարելավմանը և ռազմավարական հիմնավոր որոշումների կայացմանը՝ հնարավորինս ապահովելով նախանշված քաղաքականությունների և հասանելի ֆինանսական միջոցների համապատասխանությունը: Այս համատեքստում կարևորվում է ՀՀ ֆինանսների նախարարության ու ճյուղային նախարարությունների (գերատեսչությունների) գործողությունների փոխհամաձայնեցումը, որից մեծապես կախված է ոչ միայն ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի և պետական բյուջեի նախագծերի մշակման որակը, այլ նաև դրանց կատարումը:

Դրա հետ մեկտեղ ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի մշտապես գործող բարձրագույն խորհրդի աշխատանքներին ՀՀ վարչապետի առաջարկությամբ և իշխող քաղաքական կոալիցիայի մեջ մտնող քաղաքական կուսակցությունների ներկայացմամբ ներգրավված են այդ կուսակցությունները ՀՀ Ազգային ժողովում ներկայացնող մի շարք պատգամավորներ: Նման մոտեցումը ապահովում է քաղաքական ուժերի մասնակցությունը բյուջետային գործընթացին արդեն իսկ ՄԺԾԾ-ի մշակման նախնական փուլում, որը հնարավորություն է ընձեռում հենց սկզբից համադրել

ՀՀ կառավարության և կոալիցիոն քաղաքական ուժերի մոտեցումները և կողմնորոշումները ՀՀ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերով նախատեսվելիք առանձին ռազմավարությունների և ծախսային գերակայությունների ընտրության հարցերում:

## **Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրավորման բարելավմանն ուղղված բարեփոխումները**

Ծրագրի նպատակների իրագործումն ապահովելու համար ՀՀ կառավարությունն իրականացնում է բարեփոխումներ նաև ծրագրային բյուջետավորումը հանրապետությունում ներդնելու ուղղությամբ: Ծրագրային բյուջետավորման բարեփոխման գերակա նպատակը պետական ծախսերի տնտեսական արդյունավետության բարձրացումն է՝ ռեսուրսներն առաջնահերթ ծախսային ծրագրերին ուղղելու համար ՀՀ կառավարությանն աջակցելու միջոցով: Ծրագրային բյուջետավորման շրջանակներում այդ աջակցությունն իրականացվում է ՀՀ կառավարությանը (և հանրությանը) պետական ֆինանսավորման դիմաց տրամադրվող ծառայությունների կամ անմիջական արդյունքների վերաբերյալ ավելի ճշգրիտ տեղեկատվություն տրամադրելու միջոցով: Հետևաբար, ծրագրային բյուջետավորումը հանդիսանում է գործիք սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության առանձին օղակները շաղկապելու համար: Նշվածը կօգնի հասկանալ ծախսերի վերաբերյալ կայացված որոշումների նպատակաուղղվածությունը և ծախսային քաղաքականությունն ամբողջությամբ ուղղել կառավարության ընդհանուր նպատակների իրագործմանը:

Ներկայումս ծրագրային բյուջետավորման բարեփոխումների փորձնական աշխատանքներն իրականացվում են բոլոր պետական կառավարման մարմիններում:

**ՄԱՍ Ա. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

# **ԳԼՈՒԽ 1. ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ**

## **ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԴՐԱՆՑ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ**

### **1.1 ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հիմնական ռազմավարական գերակայությունները սահմանված են 2008 թվականի ապրիլի 30-ին ՀՀ Ազգային ժողովի հավանությանն արժանացած՝ ՀՀ կառավարության ծրագրով և ՀՀ կառավարության կողմից 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին ընդունված Կայուն Զարգացման ռազմավարական ծրագրով: Վերը նշված փաստաթղթերի համաձայն ՀՀ կառավարությունն առաջիկա տարիներին առավել կարևորում է պետական բյուջեի ծախսային հետևյալ գերակայությունները (սույն ծրագրի իմաստով գերակայություն են համարվում այն ոլորտները, որոնց հատկացվում են լրացուցիչ բյուջետային ռեսուրսների զգալի մասը կամ որոնց ֆինանսավորման համար ներգրավում են վարկային ռեսուրսներ):

(i) սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառում պետական մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովում,

(ii) հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և Ղարաբաղյան հակամարտության կողմերի ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովում,

(iii) տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման և զարգացման ծրագրերի իրականացում:

Դրա հետ մեկտեղ, հարկ է նշել, որ ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում կպահպանվի վերը նշված գերակայությունների համաձայն իրականացվելիք ծրագրերի ֆինանսավորման համար բյուջետային ռեսուրսները համալրելու պահանջը այլ՝ հիմնականում արտաքին աղբյուրներից պաշտոնական դրամաշնորհների և փոխառու միջոցների ներգրավման միջոցով: Վերը նշվածը, հաշվի առնելով նաև պետական պարտքի ցուցանիշները խելամիտ սահմաններում պահելու խնդիրը, էականորեն սահմանափակում է ՀՀ կառավարության հնարավորությունները:

## **1.2 ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԾԱԽՍԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ՆՊԱՏԱԿԸ**

Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրը ՀՀ կառավարության նպատակների իրագործման հիմնական գործիքներից մեկն է: Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ներկայացնող այս փաստաթուղթը, ոլորտների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի հետ միասին, կազմում է ՀՀ կառավարության պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի հիմնական բովանդակությունը:

Սույն ծրագրի հարկաբյուջետային քաղաքականությունը շարադրող մասը ներկայացնում է ՀՀ կառավարության ընդհանուր երկարաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքները, միջնաժամկետ և կարճաժամկետ հարկաբյուջետային ցուցանիշները և ռազմավարական ծախսային գերակայությունները: Դրանք տնտեսական և հարկաբյուջետային այն չափանիշներն են, որոնք դրվելու են ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի նախագծի մշակման հիմքում:

## **1.3 ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ**

### **Երկարաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքներ**

Ընդունելով կայուն հարկաբյուջետային քաղաքականության անհրաժեշտությունը՝ ՀՀ կառավարությունը ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ-ի մշակման ընթացքում առաջնորդվել է ՀՀ Ազգային ժողովի հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության 2008-2012թթ գործունեության և ՀՀ կառավարության կողմից 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին որոշմամբ հաստատված Կայուն զարգացման ծրագրերով ամրագրված հարկաբյուջետային սկզբունքներով: Քանի որ բյուջետային մուտքերի սղությունը և ելքերի վրա ազդող գործոնները սահմանափակում են կարճաժամկետ հեռանկարում այդ սկզբունքների իրագործման հնարավորությունները, ՀՀ կառավարությունը մտադիր է կիրառել այդ սկզբունքները երկարաժամկետ հեռանկարում: Դրանք հիմք կծառայեն ընթացիկ քաղաքականությունների և ՀՀ կառավարության երկարաժամկետ նպատակների համաձայնեցվածությունը գնահատելու համար:

### **Կարճաժամկետ և միջնաժամկետ հարկաբյուջետային ցուցանիշները**

ՀՀ կառավարությունը առկա ծախսային գերակայությունները համադրել է երկարաժամկետ հարկաբյուջետային սկզբունքների հետ՝ հաջորդ 3 տարիների ընդհանուր ծախսային մակարդակը որոշելու համար:

Համախառն ներքին արդյունքի (այսուհետև՝ ՀՆԱ-ի) նկատմամբ պետական բյուջեի եկամուտների հարաբերության ցուցանիշը 2013-2015թթ կտատանվի 22.1-22.6%-ի սահմաններում, իսկ ներ-

քին ռեսուրսների հաշվին ձևավորվող եկամուտների դեպքում 21.7-22.5%-ի սահմաններում: Հիմք ընդունելով պետական բյուջեի եկամուտների կանխատեսումային իրական ծավալները, ՀՀ կառավարությունը ծրագրում է 2013-2015թթ ծախսերի միջին տարեկան մակարդակը պահպանել ՀՆԱ-ի 24.7-24.6%-ի սահմաններում:



## **ԳԼՈՒԽ 2. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ**

### **2.1 Մակրոտնտեսական կանխատեսումներ և վերլուծություն**

#### **Ներածություն**

Միջանաժամկետ ծախսային ծրագրի այս հատվածը ներկայացնում է ընթացիկ տնտեսական իրավիճակը հանրապետությունում, ինչպես նաև 2013-2015 թվականների մակրոտնտեսական հեռանկարները:

#### **Տնտեսական կանխատեսումների նպատակը**

Հայաստանի տնտեսության իրավիճակի միջինժամկետ կանխատեսումները հիմք են տալիս պատկերացում ունենալ այն իրական միջավայրի մասին, որի պայմաններում գործելու է կառավարությունը: Մյուս կողմից կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ազդում է մակրոտնտեսական միջավայրի վրա, հետևաբար մակրոտնտեսական կանխատեսումները հնարավորություն են տալիս հասկանալու, թե կառավարության որդեգրած միջնաժամկետ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը որքանով է համահունչ տնտեսության այլ հատվածների զարգացման միտումներին:

Տնտեսական կանխատեսումների իրականացման երկրորդ կարևոր հիմնավորումն այն է, որ ազգային տնտեսության իրավիճակը մեծ ազդեցություն ունի կառավարության ֆինանսական ռեսուրսների վրա: Տնտեսական բարձր աճն ապահովում է գործարարների ավելի մեծ եկամուտներ, որոնք իրենց հերթին կառավարության համար ապահովում են ավելի մեծ հարկային եկամուտներ: Եվ հակառակը, տնտեսական աճի ցածր մակարդակը բերում է հարկերի ավելի ցածր մակարդակի և կառավարության կողմից տրամադրվող սոցիալական աջակցության և օժանդակության ավելի մեծ պահանջարկի: Մակրոտնտեսական կանխատեսումները նաև հիմք են հանդիսանում ապագայում բյուջեի վրա հնարավոր ծանրաբեռնվածության մեծացման հետ կապված ռիսկերի գնահատման համար:

### **2.2 Տնտեսության նկարագրություն**

Տնտեսությունը կարելի է նկարագրել հետևյալ վեց հիմնական ասպեկտներով.

- Համախառն առաջարկ (չափվում է տնտեսության առանձին ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների իրական աճերով, համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) իրական աճով),

- Համախառն պահանջարկ (չափվում է պետական, մասնավոր հատվածների և արտաքին աշխարհի կողմից ապրանքների և ծառայությունների վրա կատարվող ծախսումներով, սպառում/ՀՆԱ, ներդրում/ՀՆԱ, զուտ արտահանում/ՀՆԱ),
- Գնային փոփոխականներ (ՀՆԱ դեֆլյատոր, որն իրենից ներկայացնում է տնտեսությունում ստեղծված ՀՆԱ-ի գների փոփոխությունը, և գնաճ, որը չափվում է սպառողական գների (ներառյալ սպառողական ներմուծված ապրանքների գները) ինդեքսով (ՍԳԻ)),
- Ֆինանսական համակարգի խորություն (չափվում է հետևյալ փոփոխականներով՝ փողի ագրեգատներ/ՀՆԱ, վարկեր/ՀՆԱ, ավանդներ/ՀՆԱ, ցույց է տալիս թե բանկային համակարգը որքանով է ներգրավված երկրի տնտեսական կյանքում),
- Արտաքին աշխարհի հետ տնտեսական հարաբերություններ (չափվում է հիմնականում երկրի ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռով),
- Պետական հատվածի դիրքը տնտեսությունում (չափվում է հիմնականում պետական հատվածի ծախսերի և եկամուտների ծավալով, պետական ծախսեր/ՀՆԱ, հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ):

Աղյուսակ 2.1-ում ներկայացված է տնտեսության ներկա իրավիճակի հակիրճ նկարագրությունը՝ ըստ վերը նշված վեց գլխավոր տնտեսական բնութագրիչների: Միջնաժամկետ ծախսային ծրագրի այս հատվածում նկարագրված են նաև այն հիմնական գործոններն ու միտումները, որոնք պայմանավորում են աղյուսակ 2.1-ում նշված ցուցանիշերը և տնտեսության զարգացման հեռանկարները:

Աղյուսակ 2.1. ՄԺԾԾ-ի հիմքում դրված հիմնական տնտեսական չափորոշիչներ

Չափորոշիչ	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
	Փաստ	Փաստ	Ծրագր	Կանխ	Կանխ	Կանխ
Տնտեսական աճ (ՀՆԱ % փոփոխություն)	2.2	4.7	4.2	3.8	3.5	3.5
Սպառման մակարդակ (Սպառում/ՀՆԱ %)	95.0	96.7	92.3	91.5	90.7	90.1
Ներդրումների մակարդակ (Ներդրում/ՀՆԱ %)	32.8	27.9	28.0	27.4	27.1	26.8
ՀՆԱ դեֆլյատոր	107.8	104.2	104.6	103.8	103.6	103.6
Գնաճ միջին	8.2	7.7	4.6	4.1	4	4
Բանկային համակարգի ներգրավվածություն (փողի զանգված/ՀՆԱ %)	26.3	29.8	31.4	32.3	33.1	33.9
Ընթացիկ հաշիվ/ՀՆԱ %	-14.8	-11.0	-10.8	-9.9	-9.0	-8.0

\* Այսուհետ «ՀՀ տնտեսական եվ հարկաբյուջետային հիմնական ցուցանիշների կանխատեսումներ» գլխում բերված կանխատեսումների համար հիմք են ծառայել ՀՀ 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ հիմքում դրված մակրոտնտեսական ցուցանիշերը՝ հաշվարկված 2011 թվականի Ֆինանսների նախարարության նախնական գնահատականներով:

## Համախառն առաջարկ

Ինչպես արդեն նշել ենք, երկրում համախառն առաջարկն իրական արտահայտությամբ չափվում է տնտեսության առանձին ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների հանրագումարով,

որի փոփոխությունն էլ նախորդ տարվա համեմատ գնահատվում է ՀՆԱ-ի իրական աճի<sup>1</sup> միջոցով: Ուստի այս բաժնում կներկայացվի տնտեսության հիմնական ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքների փոփոխության դինամիկան վերջին տարիներին և ապագա ակնկալվող զարգացումները:

### **Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները**

Համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամից հետո ՀՀ տնտեսությունը սկսեց վերականգնվել՝ արձանագրելով նախաճգնաժամային փուլի համեմատ համեստ, բայց արագացող աճի ցուցանիշներ:

2010-2011 թվականներին համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) միջին աճը կազմեց շուրջ 3.5 տոկոս, որը սպասվածից բարձր էր արձանագրվել՝ կրելով կառավարության հակաճգնաժամային փաթեթի ազդեցությունը: Հատկանշական է, որ 2011 թվականին իրական աճը 2010 թվականի 2.2 տոկոսի դիմաց առնվազն կրկնապատկվեց և կազմեց 4.7 տոկոս: Ընդ որում, 2010-2011 թվականներին աճ է արձանագրվել տնտեսության բոլոր ճյուղերում, բացառությամբ գյուղատնտեսության և շինարարության<sup>2</sup>: Նշված ժամանակահատվածում ծառայությունների հաշվին ապահովվել է տնտեսական աճի 1.8 տոկոսային կետը, իսկ իրական աճը կազմել է 4.5 տոկոս, արդյունաբերության հաշվին ապահովվել է տնտեսական աճի 1.7 տոկոսը՝ 11.4 տոկոս իրական աճի պայմաններում:

Պայմանավորված 2010թ անբարենպաստ բնակլիմայական պայմաններով՝ գյուղատնտեսությունը 2010-11 թվականներին միջինում նվազել է 1.2 տոկոսով՝ 0.2 տոկոսային կետով բացասական նպաստում ունենալով տնտեսական աճին: Շինարարությունը՝ պայմանավորված հիմնականում ճգնաժամից հետո սկսված բնակչության կողմից ֆինանսավորվող բնակարանային շինարարության ծավալների անկմամբ միջինում նվազել է 1.2 տոկոսով՝ 0.2 տոկոսային կետով բացասական նպաստում ունենալով տնտեսական աճին:

2012 թվականի հունվար-մարտին գրանցվել է տնտեսական ակտիվության (ՏԱՑ)<sup>3</sup> աճ. նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ ցուցանիշը իրական արտահայտությամբ աճել է 6.1 տոկոսով: Ընդ որում տնտեսական ակտիվությանն ամենամեծ նպաստումն են ունեցել ծառայությունների ճյուղի (4.3 տոկոսային կետ<sup>4</sup>) և արդյունաբերության ճյուղի (2.4 տոկոսային կետ) համախառն թողարկումների իրական աճերը: Գյուղատնտեսությունը զրոյական նպաստում է ունեցել տնտեսա-

<sup>1</sup> ՀՆԱ-ի իրական աճ ասելով հասկանում ենք տնտեսությունում ստեղծված ՀՆԱ-ի ծավալային աճը՝ առանց գնային փոփոխության:

<sup>2</sup> Սույն պարբերության ցուցանիշները վերաբերում են տնտեսության ճյուղերում ստեղծված ավելացված արժեքին:

<sup>3</sup> 2011 թվականից ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայությունը ամսական ՀՆԱ-ից անցում է կատարել ՏԱՑ-ի հաշվարկմանը: Ի տարբերություն Ազգային հաշիվների մեթոդաբանությամբ հաշվարկվող ՀՆԱ ցուցանիշի (որն ունի եռամսյակային և տարեկան պարբերականություն) ամսական ՏԱՑ-ը բնութագրում է տնտեսությունում ապրանքների և ծառայությունների թողարկման ծավալների փոփոխությունը, այլ ոչ թե ավելացված արժեքի փոփոխությունը: Բացի այդ, ամսական ՏԱՑ-ը չի ընդգրկում արտադրանքի զուտ հարկերը և ֆինանսական միջնորդության անուղակիորեն չափվող ծառայությունները (ՖՄԱՉԾ), որոնք ներառվում են եռամսյակային և տարեկան ՀՆԱ-ի արտադրական եղանակով հաշվարկներում: Ընդ որում ներկայացված են ընթացիկ տարվա միայն հունվար-մարտի ցուցանիշները, քանի որ հունվար-մայիսի համար տվյալները դեռևս հասանելի չեն:

<sup>4</sup> ՏԱՑ-ի աճին ճյուղերի նպաստումները ՀՀ ֆինանսների նախարարության գնահատականներն են:

կան ակտիվության աճին, իսկ շինարարությունը 0.6 տոկոսային կետով բացասական նպաստում է ունեցել ՏԱՑ-ի աճին:

**Կանխատեսում:** ՀՀ տնտեսության 2012 թվականի առաջին ամիսների դրական զարգացումները և համաշխարհային տնտեսությունում աճի կանխատեսումները (տես Ներդիրը) հիմք են հանդիսացել 2012 թվականի տնտեսական աճի տեմպի կանխատեսման համար: 2011 թվականի համար ծրագրված է 4.2 տոկոս տնտեսական աճ, իսկ 2013-2015 թվականների իրական ՀՆԱ-ի տարեկան աճը կանխատեսվել է համապատասխանաբար՝ 3.8, 3.5 և 3.5 տոկոսի չափով, որին հիմնականում կնպաստեն ծառայությունների և արդյունաբերության ճյուղերը (նպաստումը. ՀՆԱ-ի միջին 3.6 տոկոս աճին կկազմի համապատասխանաբար 1.4 և 0.8 տոկոսային կետ): Միջնաժամկետ կանխատեսումների համար հիմք են հանդիսացել միջազգային կազմակերպությունների կողմից ներկայացված համաշխարհային տնտեսության վերականգնման վերաբերյալ սպասումներն ու վերլուծությունները, ինչպես նաև ճյուղային նախարարությունների կողմից ներկայացված միջնաժամկետ պետական քաղաքականության ուղղությունները: Պետք է նշել, որ չնայած միջազգային կազմակերպությունների համաշխարհային տնտեսական աճի վերջին կանխատեսումները վերանայվել են աճի ուղղությամբ, այնուհանդերձ ավելի հավանական է միջնաժամկետում ավելի դանդաղ աճի սցենարը, որի շրջանակներում կառուցվել են մեր կանխատեսումները:

**Համաշխարհային տնտեսության զարգացման հեռանկարները**

Համաշխարհային տնտեսական աճի վերաբերյալ դրական սպասումներն ընդհանուր առմամբ պահպանվում են և այդ է վկայում ԱՄՀ կողմից նոր կանխատեսումների դրական փոփոխությունը: Ընդ որում, գլոբալ տնտեսությունը թե 2012, և թե 2013 թվականներին աճելու է համապատասխանաբար 103.5 և 104.1 տոկոս տեմպերով: Զարգացած երկրներում աճի տեմպերը կկազմեն 2012-ին 101.4 տոկոս, իսկ զարգացող երկրներում շատ ավելի բարձր՝ 105.7 տոկոս: Հատկանշական է, որ Հայաստանի գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի վերաբերյալ սպասումները դարձել են լավատեսական:

Չնայած համաշխարհային տնտեսական բարենպաստ զարգացումներին, այնուամենայնիվ, այն չի ուղեկցվում զբաղվածության կլանմամբ, իսկ զարգացող երկրների համար ի հայտ են գալիս որոշակի գնաճային ռիսկեր: Այսպես, զարգացող երկրներում, որտեղ սննդամթերքը և վառելիքը կազմում են սպառման ավելի մեծ կշիռ, գնաճը որոշ ժամանակ կմնա բարձր մակարդակի վրա, սակայն զգալի բացասական ազդեցություն տնտեսական աճի վրա չի լինի:

Աղյուսակ: Համաշխարհային տնտեսության զարգացման հեռանկարները

	Կանխատեսում						
				2012թ. հունվարին		2012թ. ապրիլին	
<i>Տոկոսային փոփոխություն</i>	2009	2010	2011	2012	2013	2012	2013
<b>Համաշխարհային թողարկում</b>	<b>-0.7</b>	<b>5.3</b>	<b>3.9</b>	<b>3.3</b>	<b>3.9</b>	<b>3.5</b>	<b>4.1</b>
<b>Զարգացած երկրներ</b>	<b>-3.7</b>	<b>3.2</b>	<b>1.6</b>	<b>1.2</b>	<b>1.9</b>	<b>1.4</b>	<b>2</b>
ԵՄ	-4.3	1.9	1.4	-0.5	0.8	-0.3	0.9
Գերմանիա	-5.1	3.6	3.1	0.3	1.5	0.6	1.5
Մեծ Բրիտանիա	-4.9	2.1	0.7	0.6	2	0.8	2
ԱՄՆ	-3.5	3	1.7	1.8	2.2	2.1	2.4
<b>Զարգացող երկրներ</b>	<b>2.8</b>	<b>7.5</b>	<b>6.2</b>	<b>5.4</b>	<b>5.9</b>	<b>5.7</b>	<b>6</b>
Չինաստան	9.2	10.4	9.2	8.2	8.8	8.2	8.8
<b>ԱՊՀ երկրներ</b>	<b>-6.4</b>	<b>4.8</b>	<b>4.9</b>	<b>3.7</b>	<b>3.8</b>	<b>4.2</b>	<b>4.1</b>
Ռուսաստան	-7.8	4.3	4.3	3.3	3.5	4	3.9
<b>Սպառողական գներ</b>							
<b>Զարգացած երկրներ</b>	<b>0.1</b>	<b>1.5</b>	<b>2.7</b>	<b>1.6</b>	<b>1.3</b>	<b>1.9</b>	<b>1.7</b>
ԵՄ	-	-	2.7	-	-	2	1.6
Գերմանիա	-	-	2.5	-	-	1.9	1.8
Մեծ Բրիտանիա	-	-	4.5	-	-	2.4	2
ԱՄՆ	-	-	3.1	-	-	2.1	1.9
<b>Զարգացող երկրներ</b>	<b>5.2</b>	<b>6.1</b>	<b>7.1</b>	<b>6.2</b>	<b>5.5</b>	<b>6.2</b>	<b>5.6</b>
Չինաստան	-	-	5.4	-	-	3.3	3
<b>ԱՊՀ երկրներ</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>10.1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>7.1</b>	<b>7.7</b>
Ռուսաստան	-	-	8.4	-	-	4.8	6.4
<b>Հումքի գներ</b>							
Նավթի գներ <sup>1)</sup>	-36.3	27.9	31.6	-4.9	-3.6	10.3	-4.1
Ոչ նավթային գներ	-15.7	26.3	17.8	-14	-1.7	-10.3	-2.1

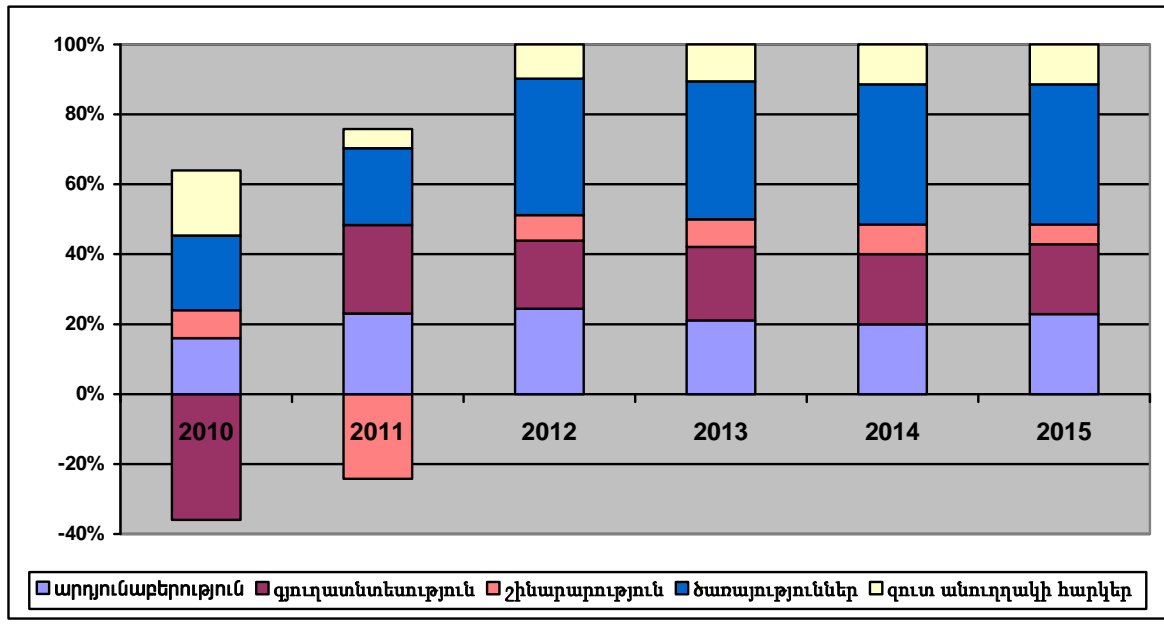
Աղբյուրը՝ World Economic Outlook

<sup>1)</sup> UK Brent, Dubai, WTI տիպի նավթի գների միջին թվաբանականը

Աղյուսակ 2.2 ՀՆԱ-ի ճյուղային կառուցվածքի իրական աճը

	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
	Փաստ		Ծրագ.	Կանխ.		
Արդյունաբերություն	9.2	13.5	6.4	4.6	4.4	4.4
Գյուղատնտեսություն	-16.0	13.7	4.0	4.0	3.5	3.5
Շինարարություն	3.3	-12.5	2.5	2.5	2.5	2.0
Ծառայություններ	4.1	5.0	4.1	3.6	3.5	3.5
Արտադրանքի հարկեր (հանած սուբսիդիաներ)	13.4	4.3	4.0	4.0	3.5	3.5
<b>Ընդամենը ՀՆԱ</b>	<b>2.2</b>	<b>4.7</b>	<b>4.2</b>	<b>3.8</b>	<b>3.5</b>	<b>3.5</b>

Գծապատկեր 2.1 Տնտեսության առանձին ճյուղերում արձանագրված և կանխարեսվող իրական աճին նպաստման չափերը



**Արդյունաբերություն**

Աղյուսակ 2.2-ից կարելի է նկատել, որ 2010-2011 թվականների արդյունաբերության ճյուղի ավելացված արժեքի իրական աճի ցուցանիշն ամենաբարձրն է եղել և ճյուղում միջին հաշվով գրանցվել է 11.4 տոկոս աճ: Հատկանշական է, որ ճգնաժամից հետո արդյունաբերության ճյուղը արագ վերականգնվեց և այժմ գերազանցում է նախաճգնաժամային մակարդակը 15.4%-ով: Արդյունաբերության նշված աճը էապես պայմանավորված էր հիմնականում ճգնաժամից հետո համաշխարհային պահանջարկի վերականգնմամբ և կառավարության հակաճգնաժամային քաղաքականության լազային ազդեցության դրսևորմամբ: Ընդ որում արդյունաբերության աճին ամենամեծ նպաստումն է ունեցել մշակող արդյունաբերությունը, որին բացի նշված գործոններից նպաստել է նաև տնօրինվող եկամտի աճը: Հանքարդյունաբերության ոլորտը հաջորդ մեծ նպաստումն է ունեցել արդյունաբերության աճին և նշված ժամանակահատվածում արձանագրել է ամենաբարձր աճի ցուցանիշը՝ միջինում 22.7 տոկոս: Էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը սկսել է աճի ցուցանիշներ արձանագրել 2011 թվականից՝ պայմանավորված ԶԷԿ-երում իրականացված

բարձր ներդրումների արդյունքում արտադրված էլեկտրաէներգիայի աճով և Իրանի իսլամական հանրապետություն արտահանման ծավալներով:

2012 թվականի առաջին եռամսյակում արձանագրվել է արդյունաբերական արտադրանքի համախառն թողարկման ծավալների 16.4 իրական աճ: Վերջինիս հիմնականում նպաստել է մշակող արդյունաբերությունը 9.1 տոկոսային կետով (որից 4.5 տոկոսային կետը սննդամթերքի արտադրությունը, 1.9 տոկոսային կետը հիմնային մետաղների արտադրությունը): Հաջորդ խոշոր նպաստումներն են ունեցել էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը (նպաստումը 3.7 տոկոսային կետ) և հանքագործական արդյունաբերությունը (նպաստումը 2.9 տոկոսային կետ): Արդյունաբերական արտադրանքի իրական աճին աննշան բացասական նպաստում են ունեցել քիմիական նյութերի և արտադրատեսակների (իրական անկումը 33.2%), համակարգիչների, էլեկտրոնային և օպտիկական սարքավորանքի (իրական անկումը 14.3%), ինչպես նաև ուրիշ խմբավորումներում չներառված մեքենաների և սարքավորանքի (իրական անկումը՝ 13.8%) արտադրությունները:

**Կանխատեսում:** Արդյունաբերության ճյուղում ավելացված արժեքի աճը ակնկալվում է, որ տարեվերջին իրական արտահայտությամբ կկազմի առնվազն 6.4 տոկոս, իսկ 2013-2015 թվականներին կդրսևորի միջինում 4.5 տոկոս աճ, որը համահունչ կլինի հանքարդյունաբերության ոլորտում և մշակող արդյունաբերության մի շարք ենթաճյուղերում ներդրումների աճին<sup>5</sup>, ինչպես նաև բնակչության տնօրինվող եկամուտների կանխատեսվող աճի պայմաններում ներքին պահանջարկի աճին: Արդյունաբերության միջնաժամկետ կանխատեսման համար հիմք է հանդիսացել համաշխարհային պահանջարկի աճի վերաբերյալ միջազգային կազմակերպությունների գնահատականները, ինչպես նաև ներքին կառավարության պետական կարգավորման արդյունքերի վերաբերյալ գնահատականները:

### **Գյուղատնտեսություն**

Չնայած ճգնաժամին գյուղատնտեսությունը ավելացված արժեքի իրական աճ արձանագրած միակ ճյուղն է եղել 2010 թվականի անբարենպաստ բնակլիմայական պայմանների ազդեցությամբ ճյուղի նվազման արդյունքում 2010-2011 թվականներին միջին աճը բացասական է 1.2%:

2012 թվականի առաջին եռամսյակում գյուղատնտեսության համախառն թողարկումն իրական արտահայտությամբ աճ չի արձանագրել<sup>6</sup>, որը սակայն զուգակցվել է բուսաբուծության 3.1 տոկոս աճով: Տարվա առաջին ամիսներին գյուղատնտեսության մեջ գերակշռող է անասնաբուծական արտադրանքի տեսակարար կշիռը, որտեղ աճի ցուցանիշներ են գրանցվել ձվի և կաթի արտադրության ենթաճյուղերում՝ համապատասխանաբար 4.8 և 1.8%, իսկ մսի արտադրությունը միակն էր, որ

<sup>5</sup> Հիմնականում դա պայմանավորված է կառավարության կողմից իրականացվող ներդրումների խրախուսման քաղաքականությամբ՝ ներդրումային բնույթի ծրագրերի համար ԱԱՀ-ի արտոնյալ պայմանների տրամադրմամբ:

<sup>6</sup> Ենթաճյուղերի նպաստումների ցուցանիշները այս և հաջորդ ճյուղերի համար հաշվարկվել են ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից՝ ՀՀ ԱՎԾ ամսական ցուցանիշների պաշտոնական հրապարակումների հիման վրա:

արձանագրել է նվազման ցուցանիշ՝ 1.5%: Ձկնորսությունն իրական արտահայտությամբ աճել է 21.7 տոկոսով:

**Կանխատեսում:** 2012 թվականի տարեվերջին ակնկալվում է գյուղատնտեսության իրական աճ շուրջ 4 տոկոսի շրջանակներում: 2013-2015 թվականներին ճյուղի միջին աճը կկազմի շուրջ 3.5 տոկոս, որի համար հիմք են հանդիսացել ճյուղի զարգացմանն ուղղված կառավարության կողմից ձեռնարկած<sup>7</sup> ծրագրերի ակնկալվող արդյունքները ու նախորդ տարիներին դրսևորած զարգացման միտումները:

### **Շինարարություն:**

Շինարարության ճյուղը ճգնաժամից հետո արձանագրած խոշոր անկումից հետո 2010-2011 թվականներին չվերականգնվեց, այլ շարունակեց անկում ապրել միջինում 4.5%-ով: Շինարարության ծավալների նման անկումը հիմնականում պայմանավորված է ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների ամենամեծ մասնաբաժին ունեցող՝ կազմակերպությունների, ինչպես նաև բնակչության միջոցների հաշվին իրականացվող շինարարության ծավալների կրճատմամբ:

2012 թվականի առաջին եռամսյակում շինարարության ծավալները իրական արտահայտությամբ նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ նվազել են շուրջ 5.5 տոկոսով: Շինարարության ծավալների անկմանը հիմնականում նպաստել է հիմնականում մարդասիրական օգնության միջոցների հաշվին 81.6 տոկոսով կրճատումը: Աննշան բացասական նպաստում է ունեցել նաև պետբյուջեի միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների կրճատումը (0.4 տոկոսով):

Շինարարությունում միջոցներն ըստ տնտեսության ճյուղերի հիմնականում ուղղվել են անշարժ գույքի հետ կապված գործունեությանը՝ 25.5 տոկոս, ֆինանսական և ապահովագրական գործունեությանը 17.3 տոկոս և տրանսպորտին՝ 10.5 տոկոս: Հաջորդ մեծ մասնաբաժին ունեցող ճյուղերն են էլեկտրականության, (9.7 տոկոս), հանքագործությունը (8 տոկոս), ինչպես նաև գյուղատնտեսությունը (4.3 տոկոս):

**Կանխատեսում:** Շինարարության ճյուղի ավելացված արժեքի աճը 2012 թվականին կկազմի շուրջ 2.5 տոկոս, իսկ միջնաժամկետում՝ շուրջ 2.3 տոկոս: Ճյուղի վերականգնումը կլինի աստիճանական, սակայն դրա աճի տեմպերը ՀՆԱ-ի աճից առաջանցիկ չեն լինի, որը կնախանջի տնտեսության մեջ կառուցվածքային փոփոխություններին նպաստակաուղղված տնտեսական նոր քաղաքականության ուղղությունը: Ընդ որում շինարարության կանխատեսման հիմքում դրված է այն ենթադրությունը, որ ներդրումները ի հեճուկա բնակարանաշինության շարունակելու են ուղղվել

<sup>7</sup> Վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորման, գյուղատնտեսական մթերքների իրացման շղթայի ապահովման, ցորենի և գարու սերմնաբուծության և սերմնարտադրության, օրգանական գյուղատնտեսության զարգացման, տեղական կենսապարարտանյութերի զարգացման, գյուղատնտեսական տեխնիկայի վերագինման ծրագրեր:



արտադրողական ներդրումներին, որը համահունչ կլինի տնտեսության զարգացման նոր ավելի դիվերսիֆիկացված մոդելին:

**Ծառայություններ**

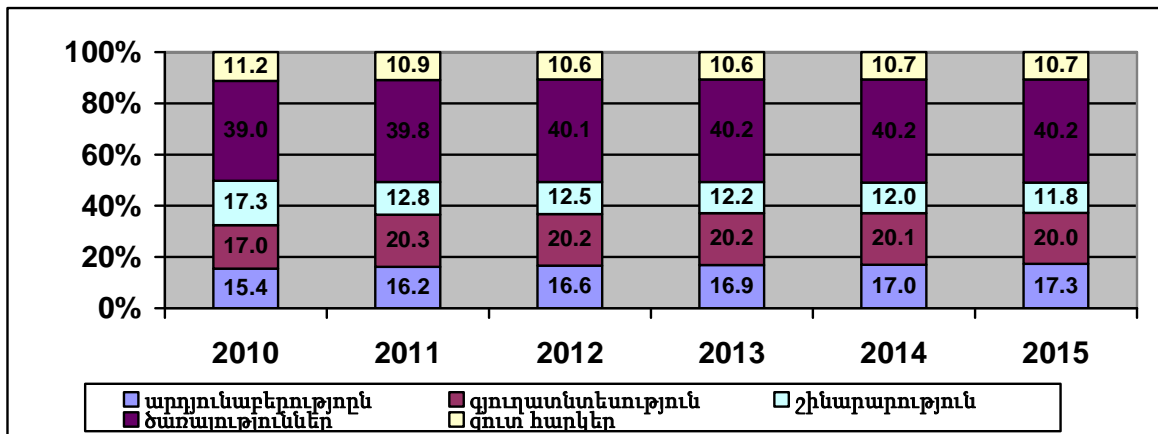
2010-2011 թվականներին ծառայությունների ոլորտի ավելացված արժեքի միջին իրական աճը կազմել է 4.5 տոկոս, որը հիմնականում պայմանավորված էր առևտրի և ֆինանսական գործունեության ենթաճյուղերի աճերով:

2012 թվականի առաջին եռամսյակի ընթացքում մատուցված ծառայությունների ծավալը 2011 թվականի համապատասխան ժամանակահատվածի նկատմամբ իրական արտահայտությամբ աճել է 11.5 տոկոսով, որին հիմնականում նպաստել են ֆինանսական գործունեության (7.1 տոկոսային կետ) 26.5 տոկոս աճը: Մեծ նպաստում են ունեցել նաև տեղեկատվության և կապի (1.7 տոկոսային կետ), տրանսպորտի (1.6 տոկոսային կետ), և մշակույթի (1.5 տոկոսային կետ) ծառայությունները: Իսկ կրթության, առողջապահության և գիտական գործունեության նպաստումը բացասական է եղել (համապատասխանաբար -0.8, -0.1 և -0.4 տոկոսային կետ):

2012 թվականի առաջին եռամսյակում առևտրի շրջանառությունը 2011 թվականի համապատասխան ժամանակահատվածի նույն ցուցանիշի նկատմամբ, իրական արտահայտությամբ աճել է 0.3 տոկոսով, որին հիմնականում նպաստել է մեծածախ առևտրի աճը (0.6 տոկոսային կետ):

**Կանխատեսում:** 2012 թվականին հաշվի առնելով ընթացիկ զարգացումները ՀՆԱ-ի կայուն աճի միտումներին համահունչ տարեվերջին ակնկալվում է 4.1 տոկոս իրական աճ, իսկ 2013-2015 թվականներին տնտեսության կայուն զարգացմանը համամասնորեն ճյուղի աճը կկազմի միջինում 3.6 տոկոս: Ծառայությունների կանխատեսման հիմքում ընկած է այն ենթադրությունը, որ ծառայությունները պետք է առնվազն համահունչ լինեն ՀՆԱ-ի աճին, քանի որ Հայաստանի զարգացման նոր տնտեսական մոդելը ենթադրում է առավելապես ծառայությունների դիվերսիֆիկացում և աճ<sup>8</sup>:

*Գծապատկեր 2.2 Ոլորտների տեսակարար կշիռները 2010 -2015 թվականներին*



<sup>8</sup> Աշխարհի զարգացած երկրները իրենց տնտեսական զարգացման ճանապարհին աստիճանաբար մեծացրել են հատկապես ծառայությունների մասնաբաժինը:

**Աշխատանքի շուկա:** 2010-2011 թվականներին գործազրկության մակարդակը հանրապետությունում միջինում կազմել է 18.7<sup>9</sup> տոկոս՝ նախաճգնաժամային ժամանակաշրջանի տարվա համեմատ ունենալով աճի միտում: 2011 թվականին գրանցված գործազրկության միջին մակարդակը (18.4%) եռամսյակային կտրվածքով ունեցել է նվազման միտում՝ տարեսկզբի 20.7 տոկոսից նվազելով 16.5 տոկոսի, որը նախորդ տարվա չորրորդ եռամսյակի ցուցանիշի նկատմամբ նվազել է 1.3 տոկոսային կետով:

2011 թվականին միջին ամսական անվանական աշխատավարձը հանրապետությունում աճել է 6.1 տոկոսով<sup>10</sup>: Ընդ որում՝ բյուջետային հատվածի աշխատավարձն աճել է 6.7 տոկոսով, իսկ ոչ պետական հատվածինը՝ 4.0 տոկոսով: 2011 թվականի հունվար-դեկտեմբերին տնտեսության պետական և ոչ պետական հատվածներում միջին աշխատավարձը համապատասխանաբար կազմել է՝ 93487 և 141314 դրամ, իսկ միջին աշխատավարձը՝ 115451 դրամ: Իսկ իրական աշխատավարձը նախորդ տարվա համեմատ նվազել է 1.5 տոկոսով՝ պայմանավորված միջին գնաճի բարձր մակարդակով:

2012 թվականի հունվար-մարտին միջին ամսական անվանական աշխատավարձը 2011 թվականի նույն ժամանակահատվածում գրանցված ցուցանիշի նկատմամբ աճել է 5.0%-ով: Միջին ամսական անվանական աշխատավարձի ցուցանիշները պետական և ոչ պետական հատվածներում աճել են 4.7% և 5.3%-ով՝ կազմելով համապատասխանաբար 91774 և 140291 դրամ: Իրական աշխատավարձը 2011 թվականի նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճել է 1.7%-ով:

**Կանխատեսում:** Տնտեսության զարգացումներին համահունչ, ինչպես նաև հաշվի առնելով ընթացիկ տարվա միտումները 2012 թվականին կանխատեսվում է գործազրկության մակարդակի նվազում: Միջնաժամկետում տնտեսական ակտիվության աճին զուգընթաց գործազրկության մակարդակի աստիճանական նվազման միտումը կպահպանվի: Տնտեսության զարգացումները կկլանվեն բնակչության զբաղվածության կողմից այնպես, որ ապահովվի տնտեսության արտադրողականության աստիճանական բարելավում՝ աշխատանքի արտադրողականության աճը միջնաժամկետ հատվածում միջին հաշվով կկազմի 3.4 տոկոս:

## **Համախառն պահանջարկ**

Համախառն պահանջարկը հիմնականում պատկերացում է տալիս տնտեսությունում ստեղծված եկամուտների ծախսման ուղղությունների վերաբերյալ: Համախառն պահանջարկը կազմված է ներքին և արտաքին պահանջարկներից: Ներքին պահանջարկը տեղեկատվություն է տալիս, թե ձևավորված եկամուտներն ուղղակի սպառման են ուղղվելու, թե ներդրվելու են

<sup>9</sup> 2012 թվականի փետրվար ամսից ՀՀ ԱՎԾ-ն անցում է կատարել տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության արդյունքների հիման վրա աշխատանքի շուկայի ցուցանիշների հաշվարկմանը:

<sup>10</sup> 2011թ. ցուցանիշը նախնական է: Ներառված չեն փոքր և գերփոքր կազմակերպությունների ցուցանիշները:

տնտեսության մեջ: Նշվածը հիմնականում բնութագրվում է պետական և մասնավոր հատվածների կողմից ստեղծված ընդհանուր եկամտում սպառման բաղադրիչներով, սպառում/ՀՆԱ, ներդրում/ՀՆԱ: Իսկ արտաքին պահանջարկը տեղեկատվություն է տալիս գործընկեր երկրների կողմից մեր ապրանքների և ծառայությունների վրա կատարված ծախսումների մասին:

### **Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները**

**Համախառն սպառում:** 2010-2011 թվականներին վերջնական սպառումը իրական արտահայտությամբ միջինում աճել է 3.6 տոկոսով՝ ՀՆԱ-ի միջինում 3.5 տոկոս աճի պայմաններում: Չնայած 2010 թվականին վերջնական սպառման իրական աճը գերազանցել է ՀՆԱ-ի և տնօրինվող եկամտի իրական աճին, միջինում այն համահունչ է եղել ՀՆԱ-ի իրական աճի միտումներին:

Ընդ որում, ճգնաժամի ընթացքում և դրանից հետո համախառն պահանջարկի կառուցվածքում սպառման մասնաբաժինը աճել է 2010-2011 թվականներին միջինում կազմելով 95.8%: Սպառման կառուցվածքում պետական և մասնավոր սպառման տեսակարար կշիռները միջինում կազմել են համապատասխանաբար՝ 13.9 եւ 86.1 տոկոս: Հատկանշական է, որ պետական սպառման մասնաբաժինը ճգնաժամից հետո նվազել է՝ համապատասխանելով տնտեսության վերականգնման փուլին բնորոշ զարգացումներին:

**Կանխատեսում:** Մինչև տարեվերջ ՀՆԱ-ի կանխատեսված 4.2 տոկոս աճի պարագայում կունենանք սպառման ավելի համեստ՝ շուրջ 2.7 տոկոս աճ, որը համահունչ է ՀՆԱ կանխատեսմանը: 2013-2015 թվականներին, կապված տնտեսության վերականգնման և արտաքին աշխարհից ներհոսող մասնավոր տրանսֆերտների ակնկալվող աճի հետ կանխատեսվում է սպառման աճ միջինում 2.6 տոկոսի չափով:

**Համախառն ներդրումներ:** 2010-2011 թվականներին իրական կապիտալ ներդրումները միջինում նվազել են 2.1 տոկոսով՝ պայմանավորված բնակարանաշինության ոլորտում իրականացվող ներդրումների շարունակական կրճատմամբ: Պետական ներդրումները միջինում նվազել են 10.2 տոկոսով, սակայն մասնավոր ներդրումները միջինում աճել են 0.2 տոկոսով:

**Կանխատեսում:** 2012 թվականին կանխատեսվում է կապիտալ ներդրումների 0.9 տոկոս նվազում պայմանավորված պետական ներդրումների 14.9 տոկոս կրճատմամբ: Միջնաժամկետում ներդրումները կդրսևորեն աճի միտում միջինում 3.0 տոկոսի չափով, որը հիմնականում կպայմանավորվի արտադրողական բնույթի ներդրումներով, հիմքեր ստեղծելով ապագա կայուն աճի համար:

**Չուտ արտահանում:** 2010-2011 թվականներին արտահանման իրական ծավալները ավելացել են միջինում 20.6 տոկոսով, իսկ ներմուծմանը 5.1 տոկոսով, որը պայմանավորված է համաշխարհային տնտեսությունում պահանջարկի աստիճանական վերականգնմամբ, արտահանվող ապրանքների մրցունակության բարձրացմամբ, ինչպես նաև արտահանման խրախուսմանն ուղղված՝ կառավարության կողմից ձեռնարկված գործողություններով:

**Կանխատեսում:** 2012 թվականի վերջին իրական արտահայտությամբ կունենանք ներմուծման 6.8 և արտահանման 14.7 տոկոս աճ: 2013-2015 թվականներին՝ պայմանավորված համաշխարհային տնտեսության վերականգմամբ, որը կարտահայտվի մեր տնտեսության արտադրանքի նկատմամբ արտաքին պահանջարկի մեծացմամբ, կանխատեսվում է արտահանման ծավալների միջին աճ 7.6 տոկոսի և ներմուծման ծավալների՝ 3.7 տոկոսի չափով:

Աղյուսակ 2.3. ՀՆԱ-ի ծախսային բաղադրիչների իրական աճերը, %

	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
Սպառում	3.9	3.4	2.7	2.7	2.7	2.4
Ներդրում	0.5	-4.7	-0.9	3.4	3.0	2.7
Արտահանում	26.5	14.8	14.7	8.1	7.2	7.4
Ներմուծում	12.8	-2.5	6.8	3.9	3.5	3.6
Ընդամենը ՀՆԱ	2.2	4.7	4.2	3.8	3.5	3.5

Աղյուսակ 2.4. Ծախսային բաղադրիչների տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի կազմում

	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
Սպառում	95.0	96.7	92.3	91.5	90.7	90.1
Ներդրումներ	32.8	27.9	28.0	27.4	27.1	26.8
Զուտ արտահանում, այդ թվում	-24.5	-23.6	-20.8	-20.0	-19.2	-18.1
Արտահանում	20.8	23.7	23.7	24.6	25.3	25.5
Ներմուծում	45.3	47.3	44.6	44.7	44.5	43.6
Վիճ. շեղում	-3.3	-1.0	0.6	1.1	1.3	1.1
Ընդամենը ՀՆԱ	100	100	100	100	100	100

ՀՆԱ-ի ծախսային կառուցվածքում ներդրումների կշիռը նվազում է 2012թ միջնաժամկետում կայունանալով 27%-ի շուրջ՝ պայմանավորված կապիտալ շինարարության ծավալների ցածր մակարդակով, ընդ որում բնակարանային շինարարությունը կունենա նվազման, իսկ արտադրական ոլորտում իրականացվող շինարարությունը աճի միտում: Միաժամանակ, արտահանման կշիռը ունենալու է շարունակական աճի միտում:

Արդյունքում միջնաժամկետ կանխատեսումներում ամբողջական պահանջարկի աճի գերակշիռ մասը պայմանավորված է լինելու արտաքին պահանջարկով՝ 3.6 տոկոս ՀՆԱ-ի միջին աճին շուրջ 2.0 տոկոսային կետով կնպաստի արտահանման աճը:

### Գնային փոփոխականներ

Տնտեսությունում գների մակարդակը բնութագրվում է սպառողական գների ինդեքսով (ՍԳԻ) կամ ՀՆԱ դեֆլյատորով: Իսկ դրանց փոփոխությունները ցույց են տալիս տնտեսությունում նկատվող գնաճի կամ գնանկման միտումները: ՍԳԻ-ն ցույց է տալիս որոշակի սպառողական ապրանքների

զամբյուղի գների վարքագիծը, իսկ ՀՆԱ դեֆլյատորը՝ միայն մեր տնտեսությունում ստեղծված ապրանքների և ծառայությունների գների վարքագիծը:

### **Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները**

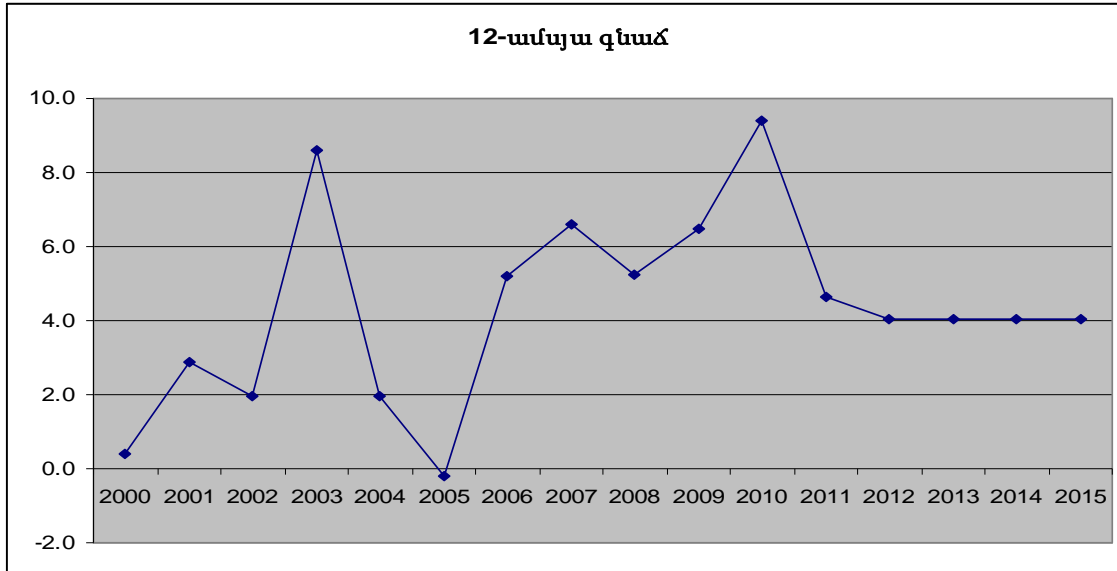
**ՍԳԻ.** 2010 թվականի տարեվերջին 12-ամսյա գնաճը կազմել է 9.4 տոկոս: Բարձր գնաճային միջավայրը հիմնականում պայմանավորվել է առաջարկի գործոններով՝ առավելապես գյուղատնտեսության ճյուղի խորը անկմամբ, ինչի հետևանքով արձանագրվեց գյուղատնտեսական ապրանքների աննախադեպ բարձր գնաճ: Բարձր գնաճին նպաստել են նաև որոշ պարենային և հումքային ապրանքների (ցորեն, շաքար, նավթ) միջազգային գների զգալի բարձրացումը և 2010 թվականի ապրիլի 1-ից գազի և ջրի սակագների բարձրացումը: Ընդ որում հատկանշական է, որ 9.4 տոկոս գնաճի միայն 7.5 տոկոսային կետը պայմանավորվել է պարենային ապրանքների գների աճով, որից 2 տոկոսային կետը նպաստել է հացամթերքը, 5 տոկոսային կետը՝ գյուղատնտեսական պարենային ապրանքների գների աճը: 2011 թվականի երկրորդ կեսից, սակայն, 12-ամսյա գնաճը շարունակաբար նվազեց և տարեվերջին ձևավորվեց 4 տոկոս նպատակային ցուցանիշի +1.5 տոկոսային կետ տատանումների թույլատրելի միջակայքում կազմելով 4.7 տոկոս: Վերջինիս նպաստեցին ինչպես տարեսկզբին ԿԲ-ի դրամավարկային պայմանների խստացումը և տարվա ընթացքում իրականացված զսպողական հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, այնպես էլ գյուղատնտեսության ճյուղում առաջարկի վերականգնումը և արտաքին աշխարհից փոխանցվող գնաճային ճնշումների թուլացումը:

2012 թվականին գնաճի նվազման միտումները շարունակվեցին: Այսպես, ապրիլին նախորդ տարվա դեկտեմբերի նկատմամբ արձանագրվել է 2.1 տոկոս գնաճ, որը հիմնականում պայմանավորված է եղել պարենային ապրանքների (ներառյալ ոգելից խմիչք և ծխախոտ) գների 2.9 տոկոս, ոչ պարենային ապրանքների գների 1.5 տոկոս և ծառայությունների սակագների 1 տոկոս աճով:

**Կանխատեսում:** Կանխատեսվում է, որ 2012 թվականին գնաճի 12-ամսյա ցուցանիշը հիմնականում կգտնվի 4% (+/-1.5) տոկոսային կետ գնաճի տատանումների թույլատրելի միջակայքում՝ տարեվերջին մոտենալով միջակայքի կենտրոնական արժեքին: Սակայն հնարավոր են գնաճի կանխատեսված կենտրոնական արժեքից շեղման ռիսկեր ինչպես աճի, այնպես էլ նվազման ուղղությամբ: Մասնավորապես, գյուղատնտեսության ճյուղից բխող ռիսկերը, կախված բնակլիմայական պայմաններից, կարող են առաջացնել ինչպես գնաճային, այնպես էլ գնանկումային ճնշումներ: Միևնույն ժամանակ, համաշխարհային տնտեսության, հատկապես Եվրոգոտու ֆինանսական և հարկաբյուջետային հիմնախնդիրների զարգացումներով պայմանավորված,

հնարավոր արտաքին ռիսկերը կարող են երկկողմանի ազդեցություն ունենալ գնաճի հետագա վարքագծի վրա: 2013-2015 թվականներին կանխատեսվող 12-ամսյա գնաճը ևս կպահպանվի նպատակային թիրախի 4% (+/-1.5) տոկոս տատանման թույլատրելի միջակայքում:

Գծապատկեր 2.3 2000-2015 թվականների 12-ամսյա գնաճի դինամիկան



**Դեֆլյացոր:** ՀՆԱ դեֆլյատորը 2010-2011 թվականներին եղել է միջինում 106 տոկոս, որը գերազանցել է նախկին կայուն և ցածր մակարդակը: Միտումը կտրուկ փոխվել է 2010 թվականին՝ պայմանավորված գյուղատնտեսության բարձր գների ինդեքսով, որը կրում է գյուղատնտեսության տեղական արտադրության խոշոր կրճատման, ինչպես նաև պարենի միջազգային շուկայում գյուղմթերքների առաջարկի կրճատման կնիքը: Հաջորդ խոշոր նպաստումն ունեցել է արդյունաբերության գների ինդեքսը, որը նույնպես կրում է միջազգային շուկաների ազդեցությունը (պղնձի և մոլիբդենի մասով):

**Կանխատեսում:** Մինչև տարեվերջ կանխատեսում ենք ՀՆԱ-ի դեֆլյատորի 104.6 տոկոս, իսկ 2013-2015 թվականներին միջին դեֆլյատորը կկայունանա 103.6 տոկոսի շուրջ:

## **Ֆինանսական շուկա**

Ֆինանսական շուկաները<sup>11</sup> բնութագրվում են մի շարք ցուցանիշների համախմբով: Սակայն, այս բաժնում կներկայացվեն հիմնականում երկու ցուցանիշ՝ առաջինը՝ ֆինանսական միջնորդության խորությունն է և երկրորդը՝ ֆինանսական շուկայում ձևավորված տոկոսադրույքները:

Ֆինանսական միջնորդության խորության ցուցանիշը բնութագրում է, թե ֆինանսական ինստիտուտները (բանկեր, վարկային կազմակերպություններ, ներդրումային ընկերություններ և այլն) ինչ չափով են ներգրավված տնտեսություն մեջ:

Ֆինանսական շուկայում ձևավորված տոկոսադրույքներն ազատ մրցակցության պայմաններում ցույց են տալիս, թե ինչքան է փողի գինը՝ հաշվի առած ֆինանսական շուկայի մասնակիցների կողմից գնահատվող տարբեր ռիսկերի աստիճանը: Գնաճի տրված մակարդակի պայմաններում եթե տոկոսադրույքները բարձր են, ապա ռիսկայնության աստիճանը բարձր է, կամ հակառակը:

Այսինքն, ֆինանսական շուկայի միջոցով կարգավորվում է փողի նկատմամբ առաջարկը և պահանջարկը (փողի զանգված, փողի բազա) և դրա գինը (բանկային տոկոսադրույք) տնտեսական գործունեություն ծավալողների համար: Այդ տեսանկյունից, ֆինանսական կայունությունը մակրոտնտեսական կայունության պահպանման տեսանկյունից ունի կարևոր նշանակություն:

### **Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները**

2010 և 2011 թվականներին տնտեսության աճի կայունացման զուգահեռ արձանագրվել է փողի զանգվածի համապատասխանաբար 11.8 տոկոս և 23.7 տոկոս աճեր: Ընդ որում նույն ժամանակահատվածների համար փողի զանգվածում բանկային համակարգից դուրս կանխիկը աճել է համապատասխանաբար 7.7 և 14.8 տոկոսով, դրամային ավանդները՝ 29 և 42.7 տոկոսով, իսկ արտարժույթային ավանդները ընդամենը 7 և 20 տոկոսով: Այս պայմաններում 2011 թվականին նկատվել է դոլարայինացման մակարդակի նվազում՝ նախորդ տարվա 64.2%-ի դիմաց դոլարային ավանդների կշիռն ընդհանուր ավանդների մեջ կազմել է 60.1%: Վերջինիս նպաստել է ԿԲ-ի և Կառավարության կողմից ապադոլարայինացման միջոցառումների իրականացումը, մասնավորապես՝ ԿԲ-ն իրականացրել է պարտադիր պահուստավորման մեխանիզմի փոփոխություններ<sup>12</sup>:

<sup>11</sup> Ֆինանսական շուկային վերաբերող ցուցանիշների աղբյուրը՝ ՀՀ ԱՎԾ-ի ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը ներկայացնող պարբերականներ:

<sup>12</sup> Տարվա սկզբին սահմանվել էր, որ բանկերի կողմից արտարժույթով ներգրավված միջոցների դիմաց ԿԲ-ում տեղաբաշխվող պարտադիր պահուստների (որը կազմում է ներգրավված միջոցների 12%-ը) ներգրավված արտարժույթային միջոցների 9%-ը պետք է իրականացվի Հայաստանի Հանրապետության դրամով պահուստավորում: Այնուհետև, ղեկտեմբերին ավարտվեց ապադոլարայինացման միջոցառումների շրջանակում պարտադիր պահուստավորման մեղանիզմի փոփոխության վերջին փուլը, որը ենթադրում է ներգրավված արտարժույթային միջոցների դիմաց միայն դրամով պահուստավորում:

2010 թվականին փողի բազան նվազել է 0.8 տոկոսով պայմանավորված գնաճի զսպան նպատակով ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային պայմանների խստացմամբ ու պարտադիր պահուստավորման մեխանիզմի փոփոխությամբ: Այսպիսով նշված ժամանակահատվածի համար ԿԲ-ից դուրս կանխիկը և պարտադիր պահուստները դրամով աճել են համապատասխանաբար 8.6 և 42.2 տոկոսով, իսկ պարտադիր պահուստները արտարժույթով նվազել է 40.7 տոկոսով: 2011 թվականի վերջում փողի բազան կազմել է 671.3 մլրդ դրամ՝ տարեսկզբի նկատմամբ աճելով 32.3 տոկոսով: Ընդ որում, ԿԲ-ից դուրս կանխիկն աճել է 14.5 տոկոսով, պարտադիր պահուստները դրամով՝ 2.8 անգամ, իսկ արտարժույթով՝ 16.2 տոկոսով:

Վերջին տարիների ընթացքում առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներին և ոչ ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ զգալի ավելացել է: Առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներին և ոչ ռեզիդենտներին տրված վարկերը 2010 թվականի դեկտեմբերի վերջի դրությամբ նախորդ տարվա համեմատ ավելացել են 214.6 մլրդ դրամով կամ 29.2%-ով<sup>13</sup> և ՀՆԱ-ի մեջ կազմել 27.4 տոկոս: Արդեն 2011 թվականի վարկերը ավելացել են 321.2 մլրդ դրամով (կամ 33.8%-ով), ՀՆԱ-ի մեջ կազմելով 33.7 տոկոս:

Առևտրային բանկերի կողմից ռեզիդենտներից և ոչ ռեզիդենտներից ներգրավված ավանդները 2010 թվականի դեկտեմբերի վերջի դրությամբ նախորդ տարվա համեմատ նույնպես ավելացել են 45.3 մլրդ դրամով և ՀՆԱ-ի մեջ կազմել 20.3 տոկոս: 2011 թվականի վերջի դրությամբ ներգրավված ավանդները նախորդ տարվա համեմատ ավելացել են 267.4 մլրդ դրամով կամ 38.1 տոկոսով<sup>14</sup> և ՀՆԱ-ի մեջ կազմել 25.7 տոկոս:

Աղյուսակ 2.5. Բանկային ակտիվներ/ՀՆԱ 2010-2015 թվականները (մլրդ դրամով)

	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
Վարկեր	949.8	1271	1478	1617	1750	1885
Վարկերի կշիռը ՀՆԱ-ում % <sup>15</sup>	27.4	33.7	35.1	35.6	36.0	36.1
Ավանդներ	702.3	969.7	1163.6	1303.3	1446.6	1605.8
Ավանդների կշիռը ՀՆԱ	20.3	25.7	27.6	28.7	29.7	30.8

Առևտրային բանկերի մինչև մեկ տարի ժամկետով դրամով ներգրավված ավանդների տոկոսադրույքները 2011 թվականին միջին հաշվով կազմել են 9.25%՝ 2010 թվականի 8.95%-ի

<sup>13</sup> Ընդգրկված չեն կուտակված տոկոսները: Վարկերի մեջ ներառված են նաև ֆակտորինգային, լիզինգային գործառնությունները և ռեպո համաձայնագրերը:

<sup>14</sup> Ընդգրկված չեն կուտակված տոկոսները: Վարկերի մեջ ներառված են նաև ֆակտորինգային, լիզինգային գործառնությունները և ռեպո համաձայնագրերը:

<sup>15</sup> Ցուցանիշների համադրելիությունը ապահովելու տեսանկյունից վարկերը պետք է դիտարկել տարեկան ՀՆԱ-ի մեջ:



համեմատ: Իսկ առևտրային բանկերի դրամով տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքները 2011 թվականին միջին հաշվով կազմել են 17.76%՝ 2010 թվականի 19.2%-ի համեմատ:

Հատուկ ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ առևտրային բանկերի՝ մինչև մեկ տարի ժամկետով դրամով ներգրավված ավանդների և վարկերի տոկոսադրույքների միջև սարեդը 2011 թվականին 2010 թվականի նկատմամբ նվազել է 1.7 տոկոսային կետով՝ կազմելով 8.5 տոկոսային կետ:

**Կանխատեսում:** 2012 թվականին նախատեսվող չեզոք դրամավարկային քաղաքականության պայմաններում, 2012 թվականին սպասվում է որ փողի բազայի աճը կկազմի շուրջ 11.1 տոկոս, իսկ փողի զանգվածի աճը՝ 17.3 տոկոս: Միջնաժամկետ հատվածում, արդեն տնտեսական զարգացումներին համահունչ, 2013-2015 թվականների համար փողի բազայի և փողի զանգվածի միջին աճերը կկազմեն համապատասխանաբար շուրջ 7.9 և 10.2 տոկոս:

### **Վճարային հաշվեկշիռ**

Հայաստանի արտաքին տնտեսական գործունեության արդյունքում տեղի են ունենում տնտեսական հոսքեր դեպի հանրապետություն և հակառակ ուղղությամբ: Այդ հոսքերը արտացոլվում են երկրի վճարային հաշվեկշռում: Վճարային հաշվեկշիռը բաղկացած է երկու հիմնական բաժիններից.

- ընթացիկ հաշիվ (հիմնականում ցույց է տալիս արտահանման և ներմուծման հետ կապված հոսքերը),
- կապիտալի և ֆինանսական հաշիվ (ցույց է տալիս կապիտալի ներհոսքն ու արտահոսքը):

Տնտեսության արտաքին կայունության տեսանկյունից կարևոր ցուցանիշ է ընթացիկ հաշվի պակասուրդը ՀՆԱ-ի նկատմամբ: Միաժամանակ պետք է նշել, որ արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններում Հայաստանը համարվում է փոքր և բաց տնտեսություն ունեցող երկիր, ինչը նշանակում է, որ տնտեսական հոսքերի շարժը դեպի երկիր և երկրից դուրս հնարավորինս ազատականացված է:

### **Վերջին տարիների միտումները, ընթացիկ իրավիճակը և կանխատեսումները**

**Ընթացիկ հաշիվ:** ՀՀ կառավարության քաղաքականությունը արտահանման խթանման ուղղությամբ տվեց իր դրական արդյունքները՝ համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամից ՀՀ տնտեսության վերականգնմանը զուգընթաց տնտեսության արտաքին հատվածի բարելավումը ձևավորվեց նույնիսկ ավելի արագ, քան սպասվում էր: 2010-2011 թվականներին ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կազմեց համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ-ի) միջինում 12.9 տոկոսը: Արտաքին պահանջարկի և արտահանման ծավալների աճի հետ մեկտեղ ավելացել են նաև Հայաստան

ներհոսող տրանֆերտները և գործոնային եկամուտները՝ նպաստելով 2011 թվականի արդյունքներով ընթացիկ հաշվի պակասուրդի կրճատմանը մինչև ՀՆԱ-ի 11 տոկոսը: Աղյուսակ 2.7-ում ներկայացված են արտաքին հատվածի հիմնական ցուցանիշների միտումները և սպասումները (տես նաև Գծապատկեր 2.4-ը):

**Արտաքին առևտուր:** ՀՀ արտաքին ապրանքաշրջանառությունը 2011 թվականին նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ աճել է 14.4 տոկոսով, ընդ որում տեղի է ունեցել ինչպես արտահանման, այնպես էլ ներմուծման դոլարային արտահայտությամբ ծավալների աճ. արտահանումն աճել է 28.2 տոկոսով՝ կազմելով 1334.3 մլն դոլար, իսկ ներմուծումը կազմել է 4145.3 մլն դոլար՝ աճելով 10.6 տոկոսով:

2012 թվականի առաջին եռամսյակում տնտեսության արտաքին հատվածում շարունակվել են նախորդ տարվա ընթացքում ձևավորված դրական զարգացումները: 2012 թվականի առաջին եռամսյակում ՀՀ արտաքին ապրանքաշրջանառությունը նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ աճել է 15.2 տոկոսով: Արտաքին պահանջարկի աճի հետ մեկտեղ տարվա առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ բանկային համակարգի միջոցով Հայաստան ներհոսող փոխանցումները ավելացել են շուրջ 10 տոկոսով՝ դրական նպաստում ցուցաբերելով ընթացիկ հաշվի զարգացումներին:

**Ներմուծում:** 2011 թվականին ներմուծման աճը հիմնականում պայմանավորված էր ինչպես բնակչության տնօրինվող եկամուտների և սպառման աճով, այնպես էլ տնտեսության կայուն տեմպերով վերականգնմամբ: Ներմուծման ընդհանուր 10.6 տոկոս աճի ամենաբարձր՝ 4.1 տոկոսային կետը պայմանավորվել է «Հանքահումքային արտադրանք», 2.0 տոկոսային կետը՝ «Վերգետնյա, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցներ» և 1.5 տոկոսային կետը՝ «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախմբերի ներմուծման աճով (աճը համապատասխանաբար կազմել է 23.4, 24.6 և 35.3%): Ներմուծման աճ է արձանագրվել կառուցվածքում մեծ կշիռ ունեցող գրեթե բոլոր ապրանքների գծով, բացառությամբ «Ոչ թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախմբի, որը նվազել է 11.4 տոկոսով՝ 1.1 տոկոսային կետով հակազդելով ներմուծման աճին: Տարվա ընթացքում ներդրումային բնույթի<sup>16</sup> ապրանքների ներմուծման կրճատումը նույնպես հակազդել է ներմուծման աճին (2.1 տոկոսային կետով), ընդ որում, այդ ապրանքների տեսակարար կշիռը ընդհանուր ներմուծման մեջ կազմել է 17.2 տոկոս՝ 3.9 տոկոսային կետով զիջելով 2010 թվականի համապատասխան ցուցանիշին (21.1%): 2012 թվականի առաջին եռամսյակի ընթացքում ՀՀ ներմուծումն աճել է 9.8 տոկոսով՝ կազմելով 956.1 մլն ԱՄՆ դոլար:

**Կանխադրում:** 2012 թվականին սպասվում է 5.2 տոկոս ապրանքների ներմուծման աճ (դոլարային արտահայտությամբ), որը բավականին պահպանողական է հաշվի առնելով

<sup>16</sup> Որպես ներդրումային բնույթի դիտարկվել են «Մեքենաներ, սարքավորումներ, մեխանիզմներ», «Սարքեր և ապարատներ» և «Տարբեր արդյունաբերական ապրանքներ» ապրանքային խմբերը:

բնակչության կողմից արտերկրներից ստացվող փոխանցումների և վերջնական սպառման աճի համանման կանխատեսման մոտեցումը: 2013-2015 թվականներին ներմուծման աճի միտումները կպահպանվեն, միջին տարեկան աճը (դոլարային արտահայտությամբ) կկազմի 5.6 տոկոս՝ պայմանավորված հիմնականում ներքին տնտեսության եկամուտների աճով, իսկ ապրանքների և ծառայությունների համար՝ 5.0 տոկոս:

**Արտահանում:** 2010-2011 թվականներին ամրապնդվեցին արտահանման խթանն ուղղությամբ ՀՀ կառավարության քաղաքականության և ՀՀ տնտեսության վերականգնման հաշվին արտահանման աշխուժացման և ծավալների վերականգնման ձեռքբերումները: 2011 թվականի արդյունքներով արտահանման 28.2 տոկոս աճի ամենաբարձր՝ 9.4 տոկոսային կետը պայմանավորվել է «Հանքահումքային արտադրանք» ապրանքախմբի արտահանման 31.7 տոկոս ավելացմամբ: Աճի 6.0 տոկոսային կետը պայմանավորվել է «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր», 5.1 տոկոսային կետը՝ «Պատրաստի սննդի արտադրանք» և 3.1 տոկոսային կետը՝ «Ոչ թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախմբերի ծավալների աճով (աճը կազմել է համապատասխանաբար՝ 46.5, 40.3 և 9.7%): 2012 թվականի առաջին եռամսյակում ներմուծման համեմատ ՀՀ արտահանման առաջանցիկ աճը շարունակվել է, արտահանումն աճել է 32.4 տոկոսով կազմելով 347.6 մլն ԱՄՆ դոլար:

**Կանխադրեսում:** 2012 թվականին սպասվում է 9.5 տոկոս արտահանման աճ՝ պայմանավորված համաշխարհային տնտեսության զարգացման դրական հեռանկարներով և ԱՄՀ-ի նոր կանխատեսումների համաձայն Հայաստանի գործընկեր երկրների տնտեսական ակտիվության վերաբերյալ սպասումների լավատեսությամբ (տես Ներդիրը): Միջնաժամկետում համաշխարհային թողարկման աճին և ՀՀ կառավարության կողմից տնտեսության արտահանելի ոլորտում տարվող քաղաքականության ուղղությանը համահունչ ակնկալվում է, որ արտահանման աճը կշարունակվի և ապրանքների արտահանման ծավալները կկազմեն շուրջ 2043 մլն ԱՄՆ դոլարի (ՖՕԲ) միջին տարեկան մակարդակ և միջին տարեկան 9.0 տոկոս աճ (դոլարային արտահայտությամբ): Նույն ցուցանիշը ապրանքների և ծառայությունների համար կկազմի շուրջ 8.3 տոկոս (3112 մլն ԱՄՆ դոլար):

**Գործընկեր երկրներ:** Հայաստանը լինելով փոքր և բաց տնտեսություն արագ է արձագանքում գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումներին: 2010-2011 թվականներին համաշխարհային տնտեսության և ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսական վերելքով պայմանավորված համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ժամանակահատվածում կրճատված արտարժույթի ներհոսքը դեպի հանրապետություն վերականգնվեց՝ նպաստելով նաև տնօրինվող եկամուտների և ՀՀ տնտեսության աճին:

Արդարքին առևտրի աշխարհագրական կառուցվածքը: 2011 թվականին արտարժույթի ներհոսքը արտահանման հաշվին՝ վերջինիս սպասվածից բարձր աճով պայմանավորված, արագ վերականգնվեց. արտահանման դոլարային ծավալները նույնիսկ գերազանցեցին մինչևճգնաժամային՝ 2008 թվականի մակարդակը: Հայաստանյան ապրանքների նկատմամբ ներկայացնելով հիմնական պահանջարկը, 2011 թվականի ՀՀ արտահանման 28.2 տոկոս աճի 20.9 տոկոսային կետը ապահովել են հետևյալ 5 երկրները. Իսպանիան՝ 6.5, Ռուսաստանը՝ 6.0, Կանադան՝ 3.9, Գերմանիան՝ 2.4 և Իրանը՝ 2.1 տոկոսային կետերով: Տարվա ընթացքում նշված երկրներ արտահանվող հիմնական ապրանքատեսակներն էին. պղնձի հանքաքարը, երկաթամիահալվածքը, ոգելից խմիչքները (կոնյակ), ադամանդը, էլեկտրաէներգիան և այլ ապրանքներ (տես ստորև ներկայացված աղյուսակը):

Աղյուսակ 2.6. Գործընկեր երկրների նպաստումը ընդհանուր արտահանման աճին և ընդհանուր արտահանման մեջ հիմնական գործընկեր երկրների կշիռները, %

	2007	2008	2009	2010	2011	Պահանջարկ ունեցող հայաստանյան հիմնական ապրանքատեսակները (2011 թվականի փաստացի տվյալներով)
<b>Ընդամենը արտահանման աճ, %</b>	17	-8.3	-32.8	46.6	28.2	
<b>Իսպանիա</b>						Պղնձի հանքաքար, խտանյութ
տեսակարար կշիռը, %	1.3	1.1	1.1	1.5	6.2	
նպաստման չափը, %	-1.1	-0.4	-0.3	1.1	6.5	
<b>Ռուսաստանի Դաշնություն</b>						Կոնյակ, ռոմ, ջին օդի լիկյոր Ադամանդե քար
տեսակարար կշիռը, %	17.5	19.7	15.1	15.4	16.7	
նպաստման չափը, %	8.2	0.6	-9.5	7.5	5.9	
<b>Կանադա</b>						Ոսկի անմշակ կամ կիսամշակ
տեսակարար կշիռը, %	0.5	1.5	4.8	2.8	5.3	
նպաստման չափը, %	-0.5	0.9	1.7	-0.6	3.9	
<b>Գերմանիա</b>						Երկաթամիահալվածք, պղինձ
տեսակարար կշիռը, %	14.7	17.4	16.2	12.7	11.8	
նպաստման չափը, %	2.2	1.2	-6.5	2.5	2.4	
<b>Իրանի Իսլամական Հանրապետություն</b>						Էլեկտրաէներգիա
տեսակարար կշիռը, %	3.3	2.4	4.7	8.1	8	
նպաստման չափը, %	0.9	-1.2	0.8	7.3	2.1	
<b>Նիդերլանդներ</b>						Երկաթամիահալվածք, պղինձ
տեսակարար կշիռը, %	13.5	12.4	7.3	9.5	8.8	
նպաստման չափը, %	3	-2.2	-7.4	6.5	1.8	
<b>Միացյալ Նահանգներ</b>						Ալյումին
տեսակարար կշիռը, %	4.5	5	9.4	7.9	7.5	
նպաստման չափը, %	-1.4	0.1	1.3	2.2	1.7	
<b>Բելգիա</b>						Ադամանդե քար
տեսակարար կշիռը, %	8.7	8.5	6.6	7	5.3	

նպաստման չափը, %	-0.9	-0.9	-4	3.6	-0.2	Պղնձի հանքաքար, խտանյութ
<b>Բուլղարիա</b>						
տեսակարար կշիռը, %	4.1	5.6	8.5	15	11.4	
նպաստման չափը, %	4.6	1.1	0	13.6	-0.4	

Հարկ է նշել, որ գործընկեր երկրների կառուցվածքում ամենաարագը վերջին տարիներին աճել է արտահանումը դեպի Իսպանիա, որի կշիռը ընդհանուր արտահանման մեջ 2008 թվականի 1.1 տոկոսից հասել է մինչև 6.2 տոկոս 2011 թվականին: Իսպանիայի պահանջարկը հայաստանյան ապրանքների նկատմամբ նպաստել է 2011 թվականի ՀՀ արտահանման 6.5 տոկոսային կետով աճի և հիմնականում պայմանավորված է եղել պղնձի հանքաքարի նկատմամբ պահանջարկով: ՀՀ արտահանման մեջ համեմատաբար մեծ կշիռ ունեցող Բուլղարիան (արտահանվում է հիմնականում պղնձի հանքաքար և խտանյութ) և Բելգիան (ադանանդե քար) 2011 թվականի տվյալներով բացասական են նպաստել արտահանման ընդհանուր աճին, իսկ կշիռներն ընդհանուր արտահանման մեջ նվազել են:

Երկրի ավելցուկային սպառողական պահանջարկը 2011 թվականին բավարարվել է հիմնականում հետևյալ գործընկեր երկրներից ներմուծման հաշվին՝ Ռուսաստան (նպաստումը 1.5 տոկոսային կետ, ներմուծվում է նավթ, գազ, հացահատիկ), Իտալիա (1.3, նավթ և նավթամթերք, սինթետիկ գործվածք, դեղորայք), ԱՄՆ (1.0, թռչնի միս և մսամթերք, ավտոմեքենա), Գերմանիա (0.9, տրանսպորտային միջոցներ, սարքավորումներ), Իրան (0.5, նավթամթերք), որոնք ապահովել են 2011 թվականի ընդհանուր ներմուծման 10.7 տոկոս աճի 5.2 տոկոսային կետը:

Արտահանման և ներմուծման նշված միտումների արդյունքում 2010-2011 թվականներին ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության միջինում 27.5 տոկոսը բաժին է ընկել ԱՊՀ և 32.2 տոկոսը՝ ԵՄ երկրներին: 2011 թվականին ԵՄ երկրների ՀՀ ապրանքաշրջանառության աճը ԱՊՀ երկրների համեմատ առաջանցիկ էր և նախորդ տարվա համեմատ կազմել է 16.3 տոկոս (ԱՊՀ երկրների աճը՝ 9.9 տոկոս): 2011 թվականին ՀՀ խոշոր առևտրային գործընկեր երկրների շրջանակում ընդգրկված էին Չինաստանը (առևտրաշրջանառության 7.7%), Գերմանիան (7.4%), Իրանը (5.9%), Բուլղարիան (4.6%), ԱՄՆ-ն (4.5%), Թուրքիան (4.4%), ինչպես նաև ԱՊՀ երկրներից Ռուսաստանը (20.3%) և Ուկրաինան (4.5%):

2012 թվականի հունվար-մարտին ՀՀ ապրանքների արտահանման 32.4 տոկոս աճին հիմնականում նպաստել են Գերմանիան՝ 15, Բելգիան՝ 7.2 Ռուսաստանը՝ 5.8, տոկոսային կետերով: Նույն ժամանակահատվածում արտասահմանյան ապրանքների ներմուծման 9.8 տոկոս աճին հիմնականում նպաստել են Ռուսաստանը՝ 6.2, Բելգիան՝ 0.8 և Գերմանիան՝ 0.7 տոկոսային կետերով:

Դրամական փոխանցումներ: Համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի հետևանքով դրամական փոխանցումների կրճատման միտումը 2010 թվականին շարունակվեց՝ մասնավոր

տրանսֆերտներն ու աշխատողների դրամական փոխանցումները, որոնց ընդհանուր ծավալը տարվա ընթացքում կազմել է 1247.9 մլն. դոլար, նախորդ տարվա համեմատ կրճատվել են շուրջ 2.5 տոկոսով: Ընդ որում, մասնավոր տրանսֆերտները տարվա ընթացքում կրճատվել են 34.9, իսկ զինծառայողների և սեզոնային մյուս աշխատողների դրամական փոխանցումները ավելացել են 41 տոկոսով: Իսկ 2011 թվականին դրամական փոխանցումները ընդհանուր առմամբ ավելացել են 29.4 տոկոսով՝ նպաստելով բնակչության տնօրինվող եկամուտների և սպառման աճի, տնտեսական ակտիվության և տնտեսական աճի հիմնական շարժիչ ճյուղերի աշխուժացմանը: Ընդ որում, մասնավոր տրանսֆերտները աճել են 18 տոկոսով, զինծառայողների և սեզոնային մյուս աշխատողների դրամական փոխանցումները ավելացել են ևս 36.5 տոկոսով:

«Ներհոսող մասնավոր տրանսֆերտների և աշխատողների դրամական փոխանցումների հիմնական աղբյուր է հանդիսանում գործընկեր երկրների տնտեսական բարձր աճը՝ Ռուսաստանի միջին աճը 2010-2011 թվականներին կազմել է 4.3, ԱՄՆ-ի՝ 2.4 տոկոս (տես Ներդիրը): 2011 թվականին դրամական փոխանցումների կառուցվածքում այդ երկրների կշիռը համապատասխանաբար կազմել է 84.0 և 5.0 տոկոս՝ վկայելով հատկապես Ռուսաստանի տնտեսության զարգացումներից Հայաստանի մեծ կախվածության մասին: 2012 թվականի հունվար-մարտին նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ դրամական փոխանցումների ներհոսքը նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի համեմատ աճել է շուրջ 10 տոկոսով, կազմելով 277.3 մլն. դոլար, ընդ որում, դիտարկվել է Ռուսաստանից փոխանցումների կշռի որոշակի նվազում՝ 81.0 տոկոս, իսկ ԱՄՆ-ի կշռի աճ՝ 6.7 տոկոս:

**Փոխարժեք:** 2010 թվականի երկրորդ եռամսյակից ձևավորված ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի փոխարժեքի արժևորման միտումները 2011 թվականի տարեսկզբից փոփոխվել են, և դրսևորվել է ամսական միջին փոխարժեքների նախորդ ամսվա համեմատ արժեզրկման միտում (բացառություն է կազմել հուլիս ամիսը, երբ ՀՀ դրամը արժևորվել է 2.1 տոկոսով՝ կազմելով 367 ՀՀ դրամ 1 ԱՄՆ դոլարի դիմաց):

2011 թվականի դեկտեմբերի միջին փոխարժեքը կազմել է 383.22 դրամ՝ նախորդ տարվա դեկտեմբերի միջինի համեմատ գրանցելով դրամի անվանական փոխարժեքի 5.9 տոկոս արժեզրկում (2010-ին՝ 360.5): Ինչ վերաբերում է դրամի ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ տարեկան միջին փոխարժեքին, ապա վերջինս 2011 թվականին կազմել է 372.5 դրամ՝ նախորդ տարվա միջինի համեմատ արժևորվելով 0.3 տոկոսով (2010-ին՝ 373.66):

Դրամի արժեզրկման միտումը շարունակվում է՝ 2012 թվականի առաջին եռամսյակի ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի միջին փոխարժեքը կազմել է 388.43 դրամ, ինչը բարձր է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի միջինից 5.7 տոկոսով (2011թ-ի առաջին եռամսյակին՝ 366.14):

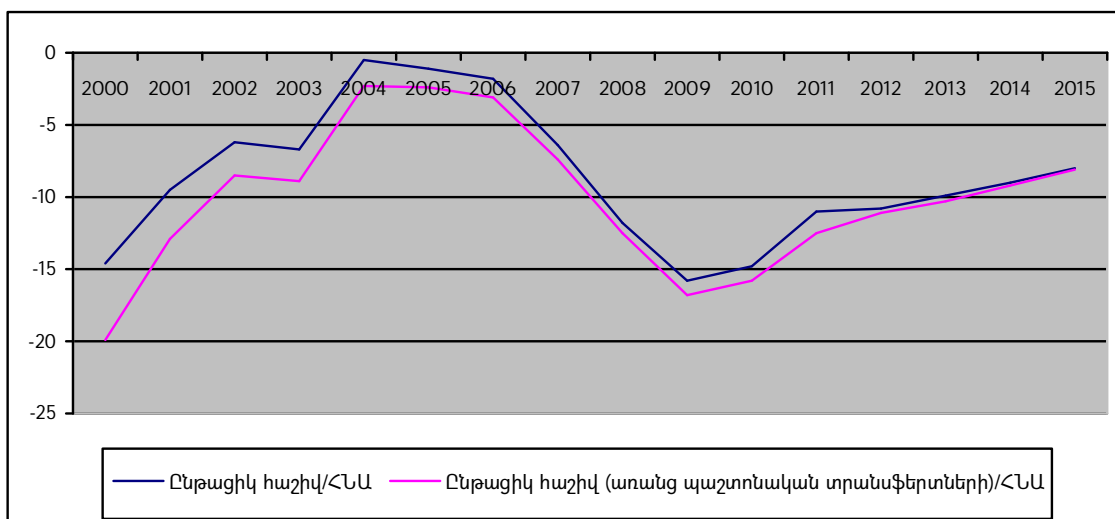
Նշված իրավիճակին մասամբ նպաստել է տարեսկզբից դիտարկվող կապիտալի ներհոսքի (հիմնականում տրանսֆերտների և գործոնային եկամուտների տեսքով) աճի որոշակի դանդաղումը:

**Կանխատեսում:** Հայաստանի տնտեսության արտաքին հատվածում տեղի ունեցող դրական փոփոխությունները 2012 թվականին կշարունակվեն, ինչը հիմնականում պայմանավորված կլինի Հայաստանի հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսական ակտիվությամբ, համաշխարհային տնտեսության վերականգնմամբ և կառավարության կողմից տնտեսության արտահանելի հատվածին ցուցաբերված օժանդակությամբ: 2012 թվականին ակնկալվում է ՀՆԱ-ի նկատմամբ առանց պաշտոնական տրանսֆերտների ընթացիկ հաշվի պակասուրդի 11.1 տոկոս մակարդակ, իսկ 2013-2015 թվականներին այն կկազմի միջինը 9.2 տոկոս (ներառյալ պաշտոնական տրանսֆերտները համապատասխանաբար՝ 10.8 և 8.9 տոկոս): Ընթացիկ հաշվի բարելավմանը էապես կնպաստի նաև կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության աստիճանական խստացումը՝ ի դեմս պետական հատվածի պակասուրդի աստիճանական կրճատման:

Աղյուսակ 2.7. Վճարային հաշվեկշիռ (ՀՆԱ-ի նկատմամբ %)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
Ընթացիկ հաշիվ / ՀՆԱ	-6.4	-11.8	-15.8	-14.8	-11.0	-10.8	-9.9	-9.0	-8.0
Ընթացիկ հաշիվ (առանց պաշտ. տրանսֆերտ) / ՀՆԱ	-7.4	-12.5	-16.8	-15.8	-12.5	-11.1	-10.3	-9.2	-8.1
Այդ թվում եկամուտներ ուղղակի ներդրումներից / ՀՆԱ	-3.6	-2.4	-3.8	-3.9	-3.7	-2.4	-2.4	-2.4	-2.4
Ուղղակի ներդրումներ / ՀՆԱ	7.6	7.9	8.4	6.1	4.4	5.8	5.8	5.7	5.6

Գծապատկեր 2.4. Ընթացիկ հաշվի պակասուրդ / ՀՆԱ, %



**Պետական հատված**

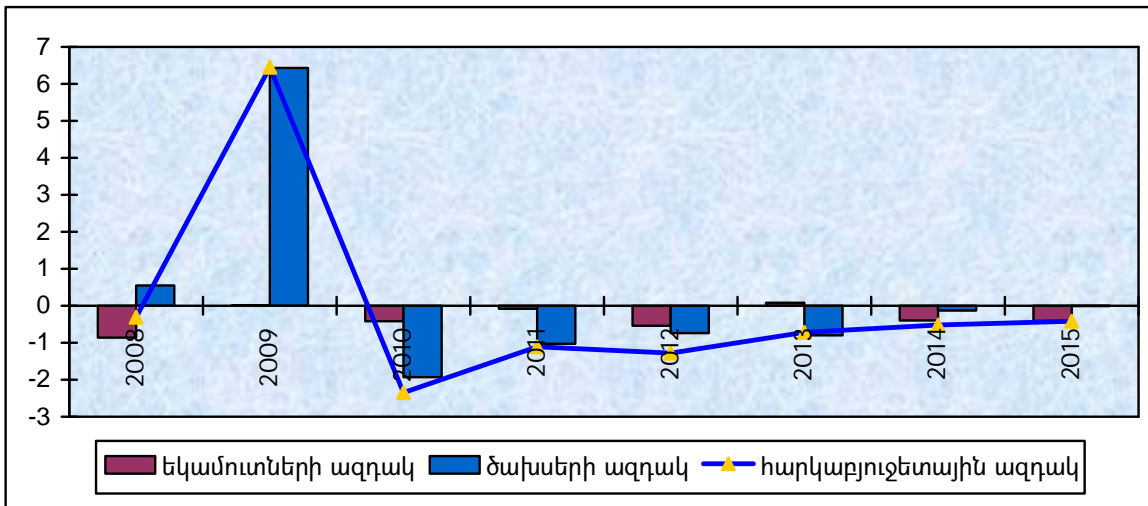
2010 և 2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները ՀՆԱ-ի մեջ կազմել են համապատասխանաբար՝ 22.6 և 23.3 տոկոս, իսկ հարկային եկամուտները՝ ներառյալ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարները, կազմել են ՀՆԱ-ի համապատասխանաբար՝ 20.2 և 20.6 տոկոսը: 2011 թվականի արդյունքներով նախորդ տարվա նկատմամբ պետական բյուջեի եկամուտների անվանական աճը կազմել է 12.9 տոկոս, իսկ հարկային եկամուտներին՝ ներառյալ սոցիալական ապահովության վճարները՝ 11.1 տոկոս:

ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերը ՀՆԱ-ի մեջ 2010 և 2011 թվականներին կազմել է համապատասխանաբար՝ 27.6 և 26.1 տոկոսը, որից կապիտալ ծախսերը՝ 5.5 և 4.7 տոկոսը:

ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտը 2011 թվականին կազմել է ՀՆԱ-ի 2.8 տոկոսը, նախորդ տարվա 5 տոկոսի դիմաց:

2011 թվականին պետական հատվածի քաղաքականության հիմնական ուղղությունը եղել է երկարաժամկետ հատվածում պարտքի կայունության և պետական բյուջեի պակասուրդի աստիճանական կրճատման ապահովումը: 2009 թվականին իրականացված ընդլայնող հարկաբյուջետային քաղաքականության դիմաց 2010 և 2011 թվականներին իրականացվել է զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականություն:

*Գծապատկեր 2.5. Հարկաբյուջետային ազդակը<sup>17</sup> 2008-2015 թվականներին*



**Կանխատեսում:** 2012 և հետագա տարիների համար, հաշվի առնելով ընթացիկ հաշիվ/ՀՆԱ ցուցանիշի բարձր մակարդակը (թեև ակնկալվում է ցուցանիշի աստիճանական նվազում), և պետական բյուջեի պակասուրդի աստիճանական կրճատման անհրաժեշտությունը, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ամբողջական պահանջարկի վրա ազդեցության տեսանկյունից

*17 Հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա գնահատելու համար օգտագործվել է հարկաբյուջետային ազդակի ցուցանիշը, որը բյուջեի եկամուտների ազդակի և ծախսերի ազդակի հանրագումարն է:*



ընդհանուր առմամբ կլինի փոքր ինչ զսպող: Միջնաժամկետ հատվածում քաղաքականության վերոհիշյալ ուղղվածության համատեքստում 2012 թվականի համար նախատեսվում է ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների (ներառյալ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարները) 20.7 տոկոս և պետական բյուջեի պակասուրդի 3.1 տոկոս ցուցանիշների ապահովում: Իսկ 2013-2015 թվականներն ընդգրկող հարկաբյուջետային քաղաքականության կանխատեսումները հիմնված են հետևյալ սկզբունքների վրա՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների (ներառյալ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարները) տարեկան բարելավում 0.45 տոկոսային կետով՝ ժամանակահատվածի վերջում ապահովելով 22.1 տոկոս մակարդակ և 2015 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդի մակարդակի կայունացում ՀՆԱ-ի 2.0 տոկոսի սահմանում:

### **2.3 Կանխատեսումների արդյունքում կատարված ենթադրություններ և ռիսկեր**

#### **Ենթադրությունները, որոնք ընկած են տնտեսական կանխատեսումների հիմքում**

- Հայաստանը, համարվելով փոքր և բաց տնտեսություն ունեցող երկիր, շատ արագ է արձագանքում համաշխարհային տնտեսական զարգացումներին: Դրանով էլ պայմանավորված ենթադրվում է, որ ՀՀ տնտեսության զարգացումը կլինի համաշխարհային տնտեսական զարգացումներին համապատասխան՝ 2012 թվականին կշարունակվի ՀՀ տնտեսության աճը և այդ միտումը կպահպանվեն նաև միջնաժամկետ հատվածում (ԱՄՀ-ի «Համաշխարհային Տնտեսական Հեռանկարներ» պարբերականով կանխատեսվում է, որ Հայաստանի հիմնական գործընկեր երկրներում՝ Ռուսաստան, ԱՄՆ, Եվրոպա, միջնաժամկետ հատվածում գրանցվելու է տնտեսությունների հետագա զարգացում):
- Գործընկեր երկրներում տնտեսական աճի տեմպերի աստիճանական վերականգնումը, հետևաբար և եկամուտների աճը, կուղեկցվի դեպի Հայաստան մասնավոր տրանսֆերտների վերականգնմամբ, որն էլ մեր տնտեսությունում կբարձրացնի հասարակության գնողունակությունը և կընդլայնի պահանջարկը:
- Համաշխարհային շուկաներում ակնկալվում է, որ հումքային ապրանքների (հիմնականում նավթի) գները ընթացիկ տարում կունենան աճի, իսկ հետագայում՝ նվազման միտումներ, ինչով կպայմանավորվի դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումների ներհոսքը:
- Արտաքին միջավայրով, մասնավորապես՝ Հայաստանի հիմնական գործընկեր երկրներում տնտեսական ակտիվության տեմպերով և ներքին պահանջարկի ցածր մակարդակով պայմանավորված արտահանումը կլինի առաջանցիկ ներմուծման նկատմամբ, որով էլ կպայմանա-

վորվի 2013-2015 թվականների արտաքին առևտրի զարգացումները՝ բարելավելով ընթացիկ հաշիվ/ՀՆԱ ցուցանիշը:

- Ներքին տնտեսությունում տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության հեշտացմանն ու պարզեցմանն ուղղված բազմաթիվ միջոցառումները լազավորված դրական ազդեցություն կունենան տնտեսական դաշտի աշխուժացման վրա: Ակնկալվում է, որ 2013-2015 թվականների տնտեսական աճի հիմնական շարժիչ ուժ են լինելու արդյունաբերությունը և ծառայությունների ոլորտը:
- Հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ուղղված է լինելու առանց հարկային բեռի բարձրացման հարկային մուտքերի ավելացմանը (վարչարարության հաշվին), իսկ ծախսային մասով՝ նախորդ տարիների ծախսային գերակայությունների պահպանմանը:

### **Կանխատեսումներում առկա ռիսկերը**

Կանխատեսման առկա ռիսկերը պայմանավորվում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին տնտեսական գործոններով, որոնք կարող են ուղղված լինել ինչպես տնտեսական աճի բարձրացմանը, այնպես էլ՝ անկմանը:

Միաժամանակ, Հայաստանը լինելով փոքր և բաց տնտեսություն, արագ է արձագանքում գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումներին: Այդ կապակցությամբ հիմնական կանխատեսումների ռիսկերը մեծապես պայմանավորված կլինեն համաշխարհային տնտեսության մակրոտնտեսական փոփոխություններով:

### ՀՆԱ-ի աճի ուղղությամբ նպաստող ռիսկեր.

#### *Արտաքին միջավայր*

- Եթե համաշխարհային տնտեսության վերականգնումը լինի ավելի արագ, քան կանխատեսումներում դրված ենթադրություններն են, ինչը չի բացառվում քանի, որ Համաշխարհային տնտեսական աճի վերաբերյալ դրական սպասումներն ընդհանուր առմամբ բարձրացել են և այդ է վկայում ԱՄՀ կողմից նոր կանխատեսումները, ապա կանխատեսված ՀՀ տնտեսական աճը կլինի ավելի բարձր: Այս իրավիճակի դրսևորումն ավելի հավանական կլինի հատկապես եթե Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի տնտեսություններն ավելի արագ աճեն, քան ակնկալվում է:
- Նավթի միջազգային գների ակնկալվածից ավելի արագ աճի դրսևորման և հումքային այլ ապրանքների գների աճի պարագայում այն մեր երկրի ՀՆԱ-ի աճի՝ կանխատեսվածից ավելի բարձր ցուցանիշի գրանցմանը կնպաստի հիմնականում հետևյալ երկու ճանապարհներով. ուղղակի՝ հումքի արտահանմամբ պայմանավորված արտադրության ծավալների աճի

միջոցով (մետաղների գների աճի դեպքում) և անուղղակի՝ Ռուսաստանից ստացվելիք մասնավոր տրանսֆերտների աճի միջոցով (վառելիքի գների աճի դեպքում):

#### *Ներքին միջավայր.*

- Եթե ՀՀ կառավարություն կողմից իրականացվող տնտեսական բարեփոխումների արդյունքները՝ հատկապես գործարար միջավայրի և հարկային վարչարարության բարելավման, ինչպես նաև արտահանման զարգացման արդյունաբերական քաղաքականության ուղղությամբ արդյունքները, արտահայտվեն ավելի արագ, քան ակնկալվում էր, ապա տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի բարձր:

#### ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսումը նվազեցնող ռիսկեր

##### *Արտաքին միջավայր*

- Եթե աշխարհաքաղաքական լարված իրավիճակը խորանա և շարունակվի առաջարկի գործոններով պայմանավորված նավթի միջազգային գների աճի միտումը<sup>18</sup> և արդարացվի դրա հետ կապված միջազգային կառույցների գլոբալ տնտեսական աճի նվազման ուղղությամբ կանխատեսումների հնարավոր սցենարի զարգացման անհանգստությունը, ապա Եվրոպայի համախառն պահանջարկի աճը կլինի ավելի դանդաղ, քան ակնկալվում է, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի տնտեսական աճի վրա:
- Եթե ֆինանսական անկայունությունը Եվրոպական շուկաներում պահպանվի և իրականանա Եվրոպական որոշ երկրներում մեկ տոկոսային կետով պակաս տնտեսական աճի սցենարով (ԱՄՀ-ի «Համաշխարհային Տնտեսական Հեռանկարներ» պարբերականի 2012թ. ապրիլի թողարկում) զարգացման մտավախությունը, այն կարող է նորից վարակի էֆեկտով անդրադառնալ այլ տարածաշրջանների շուկաների վրա, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի արտաքին պահանջարկի վրա:
- Բորսային ապրանքների գների անորոշությունը ընդգծում է բյուջետային հիմքերի ամրապնդման խնդիրը, իսկ դրամավարկային կարգավորման մարմինները պետք է զգույշ լինեն, որպեսզի նավթի գների աճը չհանգեցնի ավելի լայն գնաճային ճնշումների:
- Միջազգային կառույցներում տնտեսագետներին անհանգստացնում են նաև համաշխարհային տնտեսության առկա խնդիրները՝ կապված գործազրկության բարձր մակարդակի հետ: Միջնաժամկետում, եթե գործազրկության բարձր մակարդակի հետագա նվազեցում տեղի չունենա, կապված վերոնշյալ ռիսկերի դրսևորման հետ, ապա վերականգնման համար անհրաժեշտ տնտեսական աճի տեմպի պակասը բացասաբար կանդրադառնա գլոբալ

<sup>18</sup> ԱՄՀ-ի գնահատականներով նավթի միջազգային շուկայի վրա ազդում է աշխարհաքաղաքական Իրանի հետ լարվածությունը :

տնտեսության հետագա աշխուժացման վրա: Արդյունքում, գլոբալ պահանջարկի աճը կլինի ավելի դանդաղ, քան ակնկալվում է, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի տնտեսական աճի վրա:

- Արտաքին ցնցումներով պայմանավորված պարենային և ոչ պարենային ապրանքների գնային միջավայրի աճը կարող է խոչընդոտել տեղական արտադրության աճին՝ արտադրության բարձր ծախսերի առաջացման պատճառով: Բացի դրանից, բարձր գնաճային միջավայրը կարող է էականորեն կլանել սպառմանն ուղղված մասնավոր հատվածի դրամական եկամուտները, կրճատելով ներդրումային ծախսերը, ինչը բազմարկիչի արդյունք կունենա հետագա տնտեսական աճի դանդաղեցման ուղղությամբ:
- Նկատելի է նաև տրանսֆերտների աճի տեմպի որոշակի նվազման ռիսկ, որը հիմնականում պայմանավորված կարող է լինել ընդունող երկրներում (հիմնականում Ռուսաստան) սեզոնային աշխատանքների պայմանների խստացմամբ և Եվրոգոտու երկրների տնտեսական աճի դանդաղման ուղղությամբ ռիսկերի առկայությամբ: Այնուամենայնիվ, այդ ռիսկերը հնարավոր կլինի, եթե նավթի գների բարձրացումը չկարողանա հակազդել Ռուսաստանի գործընկեր երկրներից՝ Եվրոմիությունից եկող տնտեսական զարգացման տեմպերի դանդաղեցման ռիսկերին:

#### *Ներքին միջավայր.*

- Կանխատեսումների սցենարում ենթադրություն է դրված, որ կառավարության կողմից գյուղատնտեսության օժանդակությանն ուղղված միջոցառումները դրական ազդեցություն են ունենալու 2012 թվականին գյուղատնտեսության վերականգնման վրա, սակայն եթե բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների դրսևորումները շարունակական լինեն, ինչը կդանդաղեցնի կառավարության բարեփոխումները<sup>19</sup>, քան ակնկալվում է, ապա տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի ցածր:

---

<sup>19</sup> Սա հիմնականում աշխատում է այն տրամաբանությամբ, որ անբարենպաստ բնակլիմայական պայմանների արդյունքում սոցիալական և տնտեսական բացասական հետևանքները վերացնելու համար, կառավարությունը պարտադրված է լինելու ռեսուրսների սահմանափակվածության պայմաններում այլ ծրագրից միջոցները վերաուղղել վերոնշյալ խնդիրների լուծմանը, ինչի արդյունքում կարտամղվեն բարեփոխումների ծրագրերի համար հատկացված միջոցները:

Հավելված. Հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշներ

Ցուցանիշներ	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*
	փաստ	փաստ	ծրագ.	կանխ.	կանխ.	կանխ.
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	3460.2	3776.4	4213.4	4537.5	4865.8	5216.3
Իրական ՀՆԱ ինդեքս	102.2	104.7	104.2	103.8	103.5	103.5
ՀՆԱ-ի ինդեքս դեֆլյատոր	107.8	104.2	104.6	103.8	103.6	103.6
Գնաճ (ժամանակաշրջանի վերջ), %	9.4	4.7	4.1	4	4	4
Գնաճ (միջին, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ), %	8.2	7.7	4.6	4.1	4	4
<u>ՀՆԱ իրական աճն ըստ ճյուղերի ավելացված արժեքների՝</u>						
ՀՆԱ	2.2	4.7	4.2	3.8	3.5	3.5
Արդյունաբերություն	9.2	13.5	6.4	4.6	4.4	4.4
Գյուղատնտեսություն	-16.0	13.7	4.0	4.0	3.5	3.5
Շինարարություն	3.3	-12.5	2.5	2.5	2.5	2.0
Ծառայություններ	4.1	5.0	4.1	3.6	3.5	3.5
Զուտ հարկեր	13.4	4.3	4.0	4.0	3.5	3.5
<u>ՀՆԱ ծախսային կոմպոնենտների իրական աճերը</u>						
Վերջնական սպառում	3.9	3.4	2.7	2.7	2.7	2.4
Պետական	3.9	7.7	1.7	2.6	2.4	2.7
Մասնավոր	3.9	2.7	2.8	2.7	2.7	2.4
Կապիտալի համախառն կուտակում	0.5	-4.7	-0.9	3.4	3.0	2.7
Պետական	-16.6	-3.8	-14.9	4.9	2.9	2.3
Մասնավոր	5.2	-4.9	1.8	3.1	3.0	2.7
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	26.5	14.8	14.7	8.1	7.2	7.4
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	12.8	-2.5	6.8	3.9	3.5	3.6
<u>Արտաքին հատված (մյն ԱՄՆ դոլարով)</u>						
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	1937	2405	2640	2869	3108	3357
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	-4212	-4791	-4956	-5203	-5462	-5736
Ապրանքների արտահանում	1175	1578	1714	1869	2038	2223
Ապրանքների ներմուծում	-3208	-3665	-3864	-4078	-4304	-4543
Ապրանքների արտահանման աճ, %	57.0	34.3	9.5	9.0	9.0	9.0
Ապրանքների ներմուծման աճ, %	13.4	14.2	5.2	5.6	5.6	5.6
Ընթացիկ հաշիվ	-1373	-1120	-1196	-1152	-1100	-1047
<u>ՀՆԱ-ի նկատմամբ տոկոսով</u>						
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-24.6	-23.5	-20.8	-20.0	-19.2	-18.1
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	20.9	23.7	23.7	24.6	25.3	25.5
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում	45.5	47.3	44.6	44.7	44.5	43.6
Առևտրային հաշիվ	-21.9	-20.6	-19.3	-19.0	-18.5	-17.6
Ընթացիկ հաշիվ (ներառյալ պաշտոնական տրանսֆերտները)	-14.8	-11.0	-10.8	-9.9	-9.0	-8.0
Ընթացիկ հաշիվ (առանց պաշտոնական տրանսֆերտների)	-15.8	-12.5	-11.1	-10.3	-9.2	-8.1
Ներմուծման ծածկույթը (ամիսներով)	5.3	4.9	4.5	4.4	3.6	3.2

\* Կանխատեսումների համար հիմք են ծառայել ՀՀ 2013-2015 թվականների ՄԺԾ նախագծի հիմքում դրված մակրոտնտեսական ցուցանիշները՝ հաշվարկված 2011 թվականի Ֆինանսների նախարարության նախնական գնահատականներով:

### **ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ 2013–2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ**

#### **3.1 ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2013-2015ԹԹ**

ՄԺԾԾ առանցքային հարցերից են պետական եկամուտների քաղաքականության ուղղվածությունը և դրանց կանխատեսելիությունը միջնաժամկետ հեռանկարում: Պետական ծախսերը ներքին ֆինանսական ռեսուրսներով ապահովելու պահանջը, ինչպես և նախորդ տարիներին, պետական եկամուտների քաղաքականության հիմնական խնդիրն է, որի լուծումը հնարավորություն է ընձեռում կառավարությանն ի հաշիվ սեփական ռեսուրսների իրականացնել արդյունավետ, խթանող ծախսային քաղաքականություն: Այս թիրախի հասանելիության տեսանկյունից առավել ընդգծվում է հարկային քաղաքականության դերը:

2013-2015թթ պետական եկամուտների քաղաքականությունը կիրականացվի ՀՀ Ազգային ժողովի հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության 2008-2012թթ գործունեության ծրագրով, ինչպես նաև ՀՀ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ով ամրագրված սկզբունքներին համապատասխան: Մասնավորապես.

- առաջիկա տարիներին հարկային եկամուտների հավաքագրման մակարդակի բարձրացումը, հիմնականում ի հաշիվ հարկային (այդ թվում՝ մաքսային) վարչարարության բարելավման, կլինի հարկաբյուջետային քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը, ինչի շնորհիվ ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների հարաբերությունը կավելացվի տարեկան միջին հաշվով 0.3-0.4 տոկոսային կետով<sup>20</sup>,

- պետական բյուջեի ծախսերն առավելապես ապահովված կլինեն ներքին ռեսուրսներով և կնվազի պետական ծախսերի կախվածությունն արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրներից,

- հարկային և մաքսային օրենսդրության կատարելագործումը, որը կհանգեցնի հարկային և մաքսային վարչարարության արդյունավետության բարձրացմանը, հարկային և մաքսային օրենսդրության պահանջների համահավասար և անվերապահ կիրառմանը,

- կառավարությունը հարկային եկամուտների ավելացման իր հիմնական նպատակին կհասնի հատկապես տնտեսության սովորական հատվածի կրճատման հաշվին՝ բացառելով տնտեսվարող սուբյեկտների հանդեպ օրենքի պահանջներով չպայմանավորված վարչարարական ճնշումները,

<sup>20</sup> Նշված ցուցանիշը չի ներառում 2013 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտնող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկման ազդեցությունը: Հիշյալ օրենքի կիրարկման արդյունքում սույն սկզբունքի հիման վրա 2013-2015թթ համար ուղենշված հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը բերված է սույն գլխի 3.2-րդ գլխում:

- կիրականացվեն միջոցառումներ կուտակված գերավճարների և ապառքների մարման ուղղությամբ, ինչպես նաև ձեռք կառնվեն միջոցառումներ նոր գերավճարների և ապառքների առաջացումը թույլ չտալու համար,

- հարկման հարաբերություններում կրնդլայնվեն ինքնագնահատման համակարգի կիրառման մոտեցումներն ի հաշիվ հարկ վճարողների շահերի պաշտպանության և նրանց սպասարկման որակի բարձրացման և այլն:

2013-2015թթ հարկային օրենսդրության հնարավոր փոփոխությունները, հարկային և մաքսային մարմինների կողմից այդ ժամանակաշրջանում իրականացվելիք վարչարարական միջոցառումները միտված կլինեն այս և ՀՀ կառավարության կողմից ուղենշված՝ հարկային և մաքսային քաղաքականությանն առնչվող մյուս սկզբունքներն արտացոլող նպատակների հասանելիության, ինչպես նաև 2013-2015թթ համար սույն փաստաթղթով նախատեսված հարկային եկամուտների ծրագրային մակարդակի ապահովմանը:

### 3.2 ՀՀ 2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ

ՀՀ 2013-2015 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները կանխատեսվել են համապատասխանաբար՝ 1,001.2 մլրդ դրամի, 1,086.9 մլրդ դրամի և 1,181.3 մլրդ դրամի չափով: Եկամուտների տարեկան ծրագրային ծավալները կապահովվեն հիմնականում ի հաշիվ հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի:

**Աղյուսակ 3.1. 2013-2015 թվականների համար ծրագրված բյուջետային եկամուտները (մլրդ դրամներով)**

Եկամտատեսակը	2013	2014	2015
Պետական բյուջեի եկամուտներ, որից՝	1,001.2	1,086.9	1,181.3
<i>հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)</i>	22.07%	22.34%	22.65%
1. Հարկեր և պետական տուրքեր	961.9	1,053.4	1,152.8
<i>հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)</i>	21.20%	21.65%	22.10%
<i>տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ</i>	96.1%	96.9%	97.6%
2. Այլ եկամուտներ	21.3	20.1	19.5
<i>հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)</i>	0.47%	0.41%	0.37%
<i>տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ</i>	2.12%	1.85%	1.65%
3. Պաշտոնական դրամաշնորհներ	18.0	13.3	9.0
<i>հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)</i>	0.40%	0.27%	0.17%
<i>տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ</i>	1.80%	1.22%	0.76%

ՀՀ 2013-2015թթ պետական բյուջեների եկամուտների՝ Աղյուսակ 3.1-ում բերված հարկերի և պետական տուրքերի ծրագրային ցուցանիշը քննարկելիս հարկ է հաշվի առնել 2013թ հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտնող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքը, որի 28-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահից ուժը կորցրած են ճանաչվելու «Եկամտահարկի մասին» և «Պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների մասին» ՀՀ օրենքները: Ըստ գնահատականների օրենսդրական այս փոփոխության ազդեցությունը բյուջետային եկամուտների վրա առնվազն չեզոք է. նոր հարկատեսակից՝ եկամտային հարկից կապահովվեն եկամտահարկի և պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների գծով մուտքերի հանրագումարին համարժեք ծավալից ոչ պակաս ծավալով մուտքեր: Սա նշանակում է, որ քննարկվող օրենսդրական փոփոխության կիրարկման արդյունքում ըստ էության պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների ծրագրային մակարդակի չափով կավելանան հարկային եկամուտների կանխատեսվող ծավալները, իսկ պետական բյուջեի եկամուտների ընդհանուր ծավալը չի փոխվի: Ուստի, 2013-2015թթ համար հարկերից և պետական տուրքերից մուտքերը ծրագրվել են 2012 թվականի համար հաստատված, 2013-2014թթ համար ՀՀ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ մշակման հիմքում դրված հարկերի և պետական տուրքերի, ինչպես նաև պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների գծով մուտքերի գծով ծրագրային ցուցանիշների հանրագումարի հիման վրա:

Բացի այդ, 2013-2015թթ ծրագրային ցուցանիշների հետ համադրելիությունն ապահովելու նպատակով սույն բաժնում որպես 2011, 2012թթ հարկերի և պետական տուրքերի գծով փաստացի/ծրագրային ցուցանիշներ դիտարկվել է հարկերի և պետական տուրքերի, ինչպես նաև պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների հանրագումարը:

ՀՀ 2013-2015 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները ծրագրելիս օգտագործվել են այն մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսումները, որոնք էական ազդեցություն ունեն առանձին եկամտատեսակների բազայի ձևավորման կամ հաշվարկման վրա: Առանձին դեպքերում հաշվի են առնվել նաև պայմանագրային հարաբերություններով կարգավորվող ցուցանիշները:

**Հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի գծով** 2013-2015 թվականների բյուջետային մուտքերը ծրագրվել են՝ հարկեր և պետական տուրքեր/ՀՆԱ ցուցանիշի տարեկան աճը<sup>21</sup> 0.4-0.5% ապահովելու սկզբունքի հիման վրա:

Հաշվարկներում լրացուցիչ ենթադրվել է, որ հարկերի գծով 2012 թվականի համար ծրագրված հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի ծրագրային մակարդակը իրատեսական է և առկա օրենսդրական նախադրյալները, կիրառվելիք վարչարարական միջոցառումները, ինչպես նաև մակրոտնտեսական բարենպաստ զարգացումները բավարար հիմքեր կստեղծեն այն ապահովելու համար:

<sup>21</sup> Հաշվի առնելով եկամտահարկին և պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարներին առնչվող վերը նշված օրենսդրական փոփոխության ազդեցության գնահատականը, հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի համար ծրագրված տարեկան միջին հաշվով 0.3-0.4 տոկոսային կետով աճը ավելացվել է 0.1 տոկոսային կետով՝ ի հաշիվ պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների գծով ակնկալվող ծրագրային աճի:



2013-2015 թվականների հարկերի հավաքագրման առաջարկվող մակարդակների իրատեսական լինելը գնահատելու համար հարկ է դիտարկել այն բնութագրող մի քանի ցուցանիշներ:

**Աղյուսակ 3.2. ՀՀ 2011-2015 թվականների հարկերին առնչվող առանձին ցուցանիշներ**

Ցուցանիշներ	2012	2013	2014	2015
	կանխատեսում			
ՀՆԱ (մլրդ դրամ)	4,213.4	4,537.5	4,865.8	5,216.3
Հարկեր և պետական տուրքեր (մլրդ դրամ)	874.3	961.9	1,053.4	1,152.8
<i>աճը նախորդ տարվա նկատմամբ (%-ով)</i>	12.9 <sup>22</sup>	10.0	9.5	9.4
<i>հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)</i>	20.75	21.20	21.65	22.10
Հարկային սահունության գործակից	1.11	1.33	1.31	1.31

Ըստ կանխատեսումների, 2013-2015 թվականներին հարկային սահունության գործակիցը կգերազանցի 1-ը, ինչը ենթադրում է հարկային և մաքսային մարմինների կողմից վարչարարական միջոցառումների իրականացման անհրաժեշտություն՝ հարկերի ծրագրային մակարդակն ապահովելու ուղղությամբ: Այս առումով նշված տարիների հարկերի գծով ծրագրված ցուցանիշները կատարման առումով պարունակում են որոշակի ռիսկ: Մյուս կողմից 2013-2015 թվականների հարկերի ծրագրային մակարդակի ապահովման որոշակի ռեզերվներ է պարունակում տնտեսության զարգացման կանխատեսվող սցենարը:

**Պ ա շ տ ո ն ա կ ա ն դ ր ա մ ա շ ն ո Ր Ի Ն Ե Ր Ը** 2013-2015թթ համար ծրագրվել են՝ հաշվի առնելով առկա պայմանագրերը, դոնորների հետ ձեռքբերված նախնական համաձայնությունները, իսկ 2015 թվականի համար Եվրոմիությունից ակնկալվող դրամաշնորհների դեպքում՝ սպասումները:

**Աղյուսակ 3.4. 2012-2015թթ հաստատված/ծրագրված պաշտոնական դրամաշնորհները (մլրդ դրամներով)**

Դոնորը	2012թ	2013թ	2014թ	2015թ
	ծրագիր	<i>կանխապեսում</i>		
Ընդամենը պաշտոնական դրամաշնորհներ, այդ թվում	16.3	18.0	13.3	9.0
ԵՄ (Եվրոպական հարևանության շրջանակներում ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրով նախատեսված դրամաշնորհային ծրագրեր)	9.3	9.4	6.8	8.4
Այլ նպատակային դրամաշնորհներ	7.0	8.6	6.5	0.6

<sup>22</sup> Տվյալների համադրելիությունն ապահովելու նպատակով ցուցանիշի հաշվարկում 2011 թվականի փաստացի ցուցանիշների կազմում ներառված չեն ՀՀ 2011 թվականի պետական բյուջեից ֆինանսավորված, ինչպես նաև ՀՀ պետական կառավարման մարմինների 2011 թվականի արտաբյուջետային հաշիվների հարկերի գծով փաստացի մուտքերի հանրագումարը:

**Այլ եկամուտները** ներառում են բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում պետական բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարները, իրավաբանական անձանց կապիտալում կատարված ներդրումներից ստացվող շահաբաժինները, պետական ձեռնարկությունների գույքի և պետական անտառների և անտառային հողերի օգտագործման վճարները, պետության կողմից տրված վարկերի օգտագործման դիմաց վճարները (տոկոսավճարները), բռնագրավված, տիրազուրկ, նվիրատվության կամ ժառանգության իրավունքով պետությանն անցած հիմնական միջոց կամ ոչ նյութական ակտիվ չհանդիսացող գույքի իրացումից մուտքերը, իրավախախտումների համար գործադիր և դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից ստացվող մուտքերը և այլ եկամուտները:

Այլ եկամուտները 2013-2015թթ համար ծրագրվել են համապատասխանաբար 21.3 մլրդ դրամի, 20.1 մլրդ դրամի և 19.5 մլրդ դրամի չափով, հաշվի առնելով գանձման համար պատասխանատու պետական կառավարման մարմինների կողմից ՀՀ 2013 թվականի բյուջետային գործընթացի շրջանակում համապատասխան հայտերով ներկայացված կանխատեսումները, կատարված օրենսդրական փոփոխությունները, ինչպես նաև առանձին եկամտատեսակների գծով նախորդ տարիներին արձանագրված հավաքագրման միտումները:

Այլ եկամուտների ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ կանխատեսումների ընդհանուր պատկերն ըստ եկամտի հիմնական աղբյուրների հետևյալն է.

**Աղյուսակ 3.5. Այլ եկամուտների կազմում հաշվառվող եկամտատեսակների գծով ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ շրջանակներում կատարված կանխատեսումները (մլրդ դրամներով)**

Եկամտատեսակը	2013	2014	2015
Այլ եկամուտներ, այդ թվում՝	21.3	20.1	19.5
Պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի վարձակալությունից եկամուտներ	0.7	0.7	0.5
Տոկոսավճարներ (ներառյալ տրված վարկերի օգտագործման դիմաց վճարները) և շահաբաժիններ	6.8	6.0	5.3
Իրավախախտումների համար գործադիր, դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից մուտքեր	3.2	3.3	3.4
Օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված պետական բյուջե մուտքագրվող այլ մուտքեր, որից՝	10.6	10.1	10.3
ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի ստորաբաժանումների կողմից մատուցված ծառայությունների դիմաց ստացվող վճարներ	4,1	4,2	4,2
Ռադիոհաճախականության օգտագործման վճար	5.2	5.2	5.2

## ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

### 4.1 ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ

Պետական բյուջեի ձևավորումը առաջիկա տարիներին շարունակելու է ընթանալ բյուջետային եկամուտների նկատմամբ ծախսերի գերազանցմամբ, ընդ որում՝ բյուջետային դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար միջոցների ներգրավումն իրականացվելու է ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին աղբյուրներից: Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար ներգրավվող միջոցների գերակշիռ մասը կազմելու են փոխառու միջոցները, ընդ որում՝ արտաքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու միջոցների հիմնական մասը կունենա նպատակային բնույթ և կուղղվի սոցիալական ոլորտներում և հասարակական ենթակառուցվածքներում ներդրումային ծրագրերի ֆինանսավորմանը:

Ստորև ներկայացվում են ՀՀ 2012-2015 թվականների պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները (տե՛ս Աղյուսակ 4.1):

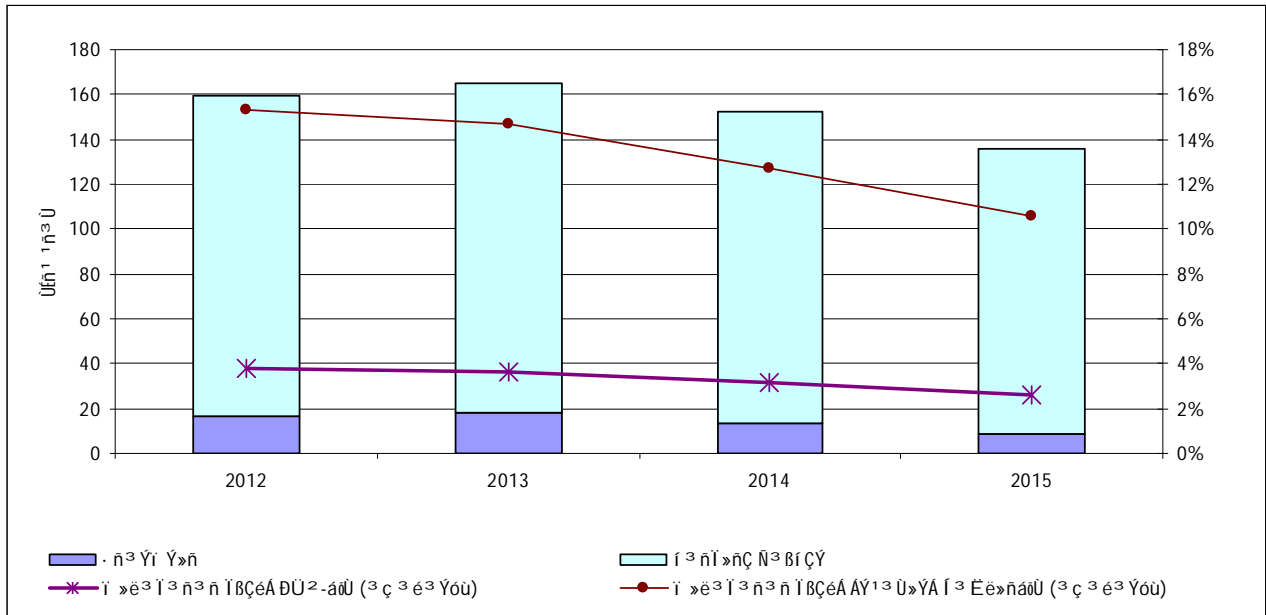
#### **Աղյուսակ 4.1. ՀՀ 2012-2015թթ պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2012	2013	2014	2015
	հաստատված	ծրագիր		
<b>Դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրներ՝ ընդամենը</b>	<b>132,539.0</b>	<b>119,789.2</b>	<b>111,913.2</b>	<b>104,326.0</b>
այդ թվում՝				
<b>1. Ներքին աղբյուրներ</b>	<b>72,810.9</b>	<b>79,106.6</b>	<b>69,722.8</b>	<b>69,253.7</b>
որից՝				
Փոխառու զուտ միջոցներ	28,367.1	28,634.2	35,436.2	38,436.2
ֆինանսական զուտ ակտիվներ	44,443.8	50,472.4	34,286.6	30,817.5
<b>2. Արտաքին աղբյուրներ</b>	<b>59,728.1</b>	<b>40,682.6</b>	<b>42,190.4</b>	<b>35,072.3</b>
որից՝				
Փոխառու զուտ միջոցներ	96,287.0	80,497.8	84,650.1	80,469.8
ֆինանսական զուտ ակտիվներ	(36,558.9)	(39,815.2)	(42,459.7)	(45,397.5)

Պետական բյուջեի դեֆիցիտի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2012 թվականի համար ծրագրավորված 3.1%-ի դիմաց 2013-2015 թվականին աստիճանաբար կնվազի ՀՆԱ-ի 2.64%-ից մինչև 2.0%, ընդ որում պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման ներքին աղբյուրների տեսակարար կշիռը դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրների ընդհանուր ծավալում 2013-2015 թվականներին կտատանվի 66.0%-ից 66.4%-ի միջակայքում՝ 2012 թվականի ծրագրային 54.9%-ի դիմաց:

ՀՀ պետական բյուջեին բնորոշ առանձնահատկություններից մեկը դա նրա որոշակի կախվածությունն է արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրներից (արտասահմանյան վարկերից և պաշտոնական դրամաշնորհներից), որը կապահասնվի նաև առաջիկա տարիներին (տե՛ս Գծանկար 4.1):

**Գծանկար 4.1 ՀՀ 2012-2015թթ պետական բյուջեների ֆինանսավորումը արտաքին աղբյուրների հաշվին**



Տարբեր մեթոդներով հաշվարկված դեֆիցիտների համեմատական վերլուծությունները նույնպես հաստատում են այդ փաստը (տե՛ս Աղյուսակ 4.2):

**Աղյուսակ 4.2. Ընդհանուր, ընթացիկ և առաջնային դեֆիցիտները (%-ով ՀՆԱ-ի նկատմամբ)**

**2012-2015թթ**

Ցուցանիշներ	2012 հաստատված պետական բյուջե	2013 ծրագիր	2014 ծրագիր	2015 ծրագիր
Ընդհանուր դեֆիցիտ՝ Ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի տարբերությունը	3.1%	2.6 4%	2.3%	2.0%
Ընթացիկ դեֆիցիտ՝ Ընդհանուր եկամուտների և ընթացիկ ծախսերի տարբերությունը	-0,4%	-1,7%	-1,6%	-1,3%
Առաջնային դեֆիցիտ՝ Ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի (առանց տոկոսավճարների) տարբերությունը	2.0%	1.5%	1.2%	0.8%

Քանի որ պետական բյուջեի դեֆիցիտի զգալի մասը ֆինանսավորվում է փոխառու միջոցների հաշվին, ապա դրա մեծությունը և կառուցվածքը էապես առնչվում է պետական ներքին և արտաքին պարտքը բնութագրող ցուցանիշների հետ:

### **Պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծության կանխատեսումներում առկա ռիսկը.**

Սույն ծրագրով բյուջետային եկամուտների գծով մուտքերի ծրագրվածից ցածր մակարդակի ձևավորման պարագայում առաջացած ֆինանսական ճեղքվածքը լրացնելու նպատակով օրենքով սահմանված կարգով ողջամիտ չափով փոխառու և դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուր հանդիսացող այլ միջոցների ներգրավման հնարավորության դեպքում 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծությունները կարող են գերազանցել սույն ծրագրով կանխատեսվող դեֆիցիտի չափերը: Դրան հակառակ, բյուջետային եկամուտների գծով մուտքերի ծրագրվածից բարձր մակարդակի ձևավորման և/կամ ծախսերում տնտեսումների կամ թերակատարումների առաջացման պարագայում 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծությունները կարող են պակաս լինել սույն ծրագրով կանխատեսվող դեֆիցիտի չափերից:

Բացի այդ, անկախ 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրների առկայության հանգամանքից, պետական բյուջեի դեֆիցիտի (հատկապես դա վերաբերում է 2013 թվականին) մեծության վրա կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ մակրոկանխատեսումներում պարունակված ռիսկերով պայմանավորված պետական պարտք/անվանական ՀՆԱ հարաբերության մեծությունը: Մասնավորապես, եթե մակրոկանխատեսումներում պարունակված ռիսկերով պայմանավորված պետական պարտք/անվանական ՀՆԱ հարաբերության մեծությունը 2012 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ գերազանցի 2011 թվականի փաստացի ՀՆԱ-ի 50% սահմանաչափը, ապա ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծության նկատմամբ գործողության մեջ կդրվի «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 7-րդ մասի պահանջը՝ այն է.

«Եթե պետական պարտքը տվյալ տարվա դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ գերազանցում է Հայաստանի Հանրապետության նախորդ տարվա համախառն ներքին արդյունքի 50%-ը, ապա հաջորդ տարվա պետական բյուջեի դեֆիցիտը չպետք է գերազանցի Հայաստանի Հանրապետության համախառն ներքին արդյունքի վերջին երեք տարիների ծավալների միջին ցուցանիշի 3%-ը:»:

### **4.2 ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՓԱԹԵԹՈՒՄ 2013-2015ԹԹ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

ՀՀ 2012-2015 թվականների պետական բյուջեների կանխատեսվող մուտքերի վերլուծությունից երևում է, որ 2012 թվականի մակարդակի համեմատ, 2013 թվականի անվանական ՀՆԱ-ի շուրջ 7.6% աճի պայմաններում, ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի մուտքերի ծավալը ծրագրավորվում է շուրջ 7.4% կամ 76.8 մլրդ դրամ ավելացումով (հիմնականում հարկային եկամուտների հավելանի հաշվին): Միաժամանակ 2013 թվականի մակարդակի համեմատ պետական բյուջեի մուտքերի ծա-

վալի 6.9% աճ է կանխատեսվում 2014 թվականին (անվանական ՀՆԱ-ի 7.2% կանխատեսվող աճի պայմաններում) և 2014 թվականի մակարդակի համեմատ՝ 2015 թվականին՝ 7.2%-ով (անվանական ՀՆԱ-ի 7.2% կանխատեսվող աճի պայմաններում):

**Աղյուսակ 4.3. Բյուջետային ռեսուրսների փաթեթում 2013-2015թթ կանխատեսվող փոփոխությունները (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>1. Եկամուտներ</b>	<b>1 001 224,4</b>	<b>1 086 891,5</b>	<b>1 181 271,0</b>
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	22,1	22,3	22,6
<b>2. Դեֆիցիտի ֆինանսավորման զուտ աղբյուրներ</b>	<b>119 789,2</b>	<b>111 913,2</b>	<b>104 326,0</b>
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2,6	2,3	2,0
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՄՈՒՏՔԵՐ</b>	<b>1 121 013,6</b>	<b>1 198 804,7</b>	<b>1 285 597,0</b>
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	24,7	24,6	24,6
<b>ՆՈՒՅՆԸ՝ ԸՍՏ 2012-2014ԹԹ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>1,087,754.4</b>	<b>1,196,976.0</b>	<b>x</b>
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	23.8	24.1	x
3. ՄՈՒՏՔԵՐԻ ՀԱՎԵԼԱԾ (նախորդ տարվա մուտքերի մակարդակի նկատմամբ՝ մլն դրամ)	76 834,0	77 791,1	86 792,3
նախորդ տարվա մուտքերի մակարդակի նկատմամբ՝ %	7,4	6,9	7,2
<b>ՆՈՒՅՆԸ՝ ԸՍՏ 2012-2014ԹԹ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>62,319.0</b>	<b>109,221.6</b>	<b>x</b>
նախորդ տարվա մուտքերի մակարդակի նկատմամբ՝ %	6.1	10.0	x
<b>4. Ոլորտային կտրվածքով նախորդ տարվա մակարդակի նկատմամբ ազատված զուտ միջոցներ (մլն դրամ)</b>	<b>9 757.6</b>	<b>58 619,6</b>	<b>57 547,5</b>
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՀԱՎԵԼՅԱԼ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ (նախորդ տարվա ռեսուրսների մակարդակի նկատմամբ՝ մլն դրամ)</b>	<b>86 591.5</b>	<b>136 410.7</b>	<b>144 339,8</b>
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1,9	2,8	2,8
<b>Հավելյալ բյուջետային ռեսուրսների կանխատեսվող բաշխումը 2013-2015 թթ՝ ըստ ոլորտների (մլն դրամ)</b>	<b>86 591.5</b>	<b>136 410.7</b>	<b>144 339,8</b>
այդ թվում՝			
1. Սոցիալ – մշակութային ճյուղեր և գիտություն	6 353,9	79 910,3	61 000,9
2. Պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության, քրեակատարողական և փրկարար ծառայության համակարգեր	9 121,4	11 783,5	19 169,3
3. Տնտեսական հարաբերություններ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ	31 090,0	-	-
4. Պետական կառավարում	25 254,9	-	-
5. Պետական պարտքի սպասարկման ծախսեր (տոկոսավճարներ)	2 933,7	4 832,7	5 250,9
6. Այլ ոլորտներ	11 837,6	39 884,2	58 918,7

Ինչպես երևում է աղյուսակից՝ 2013-2015 թվականներին, նախորդ տարվա համեմատ ստացվելիք լրացուցիչ մուտքերի զգալի մասը՝ 178.3 մլրդ դրամը կամ ընդհանուրի 48.6%-ը նախատեսվում է ուղղել սոցիալ-մշակութային ճյուղերի ու գիտության, ինչպես նաև տնտեսության ճյուղերի ֆինանսավորմանը, ընդ որում՝ սոցիալ-մշակութային ճյուղերին և գիտությանը բաժին կհասնի լրացուցիչ

մուտքերի ընդհանուր գումարի 40.1 %-ը, որը վկայում է այն մասին, որ 2013-2015թթ նախատեսվում է շարունակել բյուջետային ծախսերի սոցիալական ուղղվածության ավելացումը:

Սոցիալ-մշակութային ճյուղերին և գիտությանը հատկացված հավելյալ միջոցների շուրջ 11.7%-ը կտրամադրվի կրթության բնագավառին, շուրջ 81.15%-ը՝ սոցիալական պաշտպանության բնագավառին և 4.17%-ը՝ առողջապահությանը:

Պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության համակարգերի պահպանման և փրկարար ծառայության համակարգի ծախսերին կուղղվի հավելյալ միջոցների ընդհանուր գումարի շուրջ 10.91%-ը, որը պայմանավորված է վերոհիշյալ համակարգի մարմինների կենսագործունեության ապահովման համար համապատասխան միջոցների հատկացման անհրաժեշտությամբ:

Տնտեսության ճյուղերին 2013-2015 թվականներին կհատկացվի հավելյալ միջոցների ընդհանուր գումարի 8.5%-ը: Բացի այդ, ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ ծրագրով ներառված են շուրջ 125.8 մլրդ դրամի չբաշխված նպատակային վարկային ծրագրեր, որոնք վարկատու կազմակերպությունների հետ համապատասխան վարկային պայմանագրերի կնքմամբ հետագայում կուղղվեն համապատասխան ոլորտներ:

Պետական պարտքի սպասարկմանը (տոկոսավճարների կատարման համար) նախատեսվում է հատկացնել հավելյալ միջոցների ընդհանուր գումարի 3.54 %-ը:

### 4.3 2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ

ՀՀ 2013-2015 թվականների պետական բյուջեների ծախսերի կանխատեսումները՝ ըստ ոլորտների բնութագրվում են ստորև ներկայացված աղյուսակի ցուցանիշներով<sup>23</sup> :

**Աղյուսակ 4.4. ՀՀ 2012-2015թթ պետական բյուջեների ծախսերը՝ ըստ ոլորտների (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013 թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ</b>	<b>1 044 179,6</b>	<b>1 121 013,6</b>	<b>1 198 804,7</b>	<b>1 285 597,0</b>
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>1,025,435.4</b>	<b>1,087,754.4</b>	<b>1,196,976.0</b>	
<b>1. Սոցիալ – մշակութային ճյուղեր և գիտություն</b>	<b>504 627,9</b>	<b>504 842,9</b>	<b>582 905,3</b>	<b>643 906,2</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11,96	11,13	11,98	12,34
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	48,33	45,03	48,62	50,09
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>468,161.1</b>	<b>488,786.3</b>	<b>574,043.3</b>	x

<sup>23</sup> Այսուհետև սույն գլխում «Սոցիալ-մշակութային ճյուղեր», «Տնտեսության ճյուղեր» և «Այլ ոլորտներ» խմբերը ներկայացվում են առանց պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային մարմինների ապարատների պահպանման ծախսերի, որոնք միավորված են «Պետական կառավարում» խմբում

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013 թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11.10	10.69	11.56	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	45.65	44.94	47.96	x
<b>2. Պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության, քրեակատարողական և արտակարգ իրավիճակների համակարգեր</b>	<b>201 728,6</b>	<b>210 698,9</b>	<b>222 482,4</b>	<b>241 651,7</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	4,78	4,64	4,57	4,63
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	19,32	18,8	18,56	18,8
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>197,216.0</b>	<b>211,843.0</b>	<b>225,770.7</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	4.68	4.63	4.54	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	19.23	19.48	18.86	x
<b>3. Տնտեսական հարաբերություններ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ</b>	<b>134 367,4</b>	<b>161 989,8</b>	<b>116 922,4</b>	<b>70 707,4</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3,19	3,57	2,40	1,36
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	12,87	14,45	9,75	5,5
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>112,698.6</b>	<b>115,018.3</b>	<b>80,885.3</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.67	2.52	1.63	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.99	10.57	6.76	x
<b>4. Պետական կառավարում</b>	<b>64 616,7</b>	<b>89 871,7</b>	<b>88 765,4</b>	<b>77 432,8</b>
- տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում (%)	1,53	1,98	1,82	1,48
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	6,19	8,02	7,40	6,02
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>64,966.3</b>	<b>63,140.1</b>	<b>68,912.5</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.54	1.38	1.39	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	6.34	5.80	5.76	x
<b>5. Պետական պարտքի սպասարկում (տոկոսավճարներ)</b>	<b>47 744,6</b>	<b>50 678,3</b>	<b>55 511,0</b>	<b>60 761,9</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1,13	1,12	1,14	1,16
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	4,57	4,52	4,63	4,73
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>46,682.1</b>	<b>47,839.7</b>	<b>50,738.9</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.11	1.05	1.02	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	4.55	4.4	4.24	x
<b>6. Այլ ոլորտներ</b>	<b>91 094,4</b>	<b>102 932,0</b>	<b>132 218,2</b>	<b>191 137,0</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2,16	2,27	2,72	3,66
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	8,72	9,18	11,03	14,87
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>135,711.3</b>	<b>161,127.0</b>	<b>196,625.2</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.22	3.52	3.96	x



Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013 թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	13.23	14.81	16.43	x

**Սոցիալ-մշակութային ճյուղերի և գիտության** խմբում 2013-2015 թվականներին ևս կարևորվելու է հատկապես կրթության, առողջապահության և սոցիալական ապահովության բնագավառների զարգացման ռազմավարական ծրագրերի իրականացումը:

**Աղյուսակ 4.5. Սոցիալ-մշակութային ճյուղերի և գիտության ոլորտի 2012-2015թթ բյուջետային ծախսերը՝ ճյուղային կտրվածքով (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015 թ. ծրագիր
<b>ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՃՅՈՒՂԵՐ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>504,627.9</b>	<b>504,842.9</b>	<b>582,905.3</b>	<b>643,906.2</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11.96	11.13	11.98	12.34
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	48.33	45.03	48.62	50.09
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>468,161.1</b>	<b>488,786.3</b>	<b>574,043.3</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11.10	10.69	11.56	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	45.65	44.94	47.96	x
այդ թվում				
<b>1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ</b>	<b>104,934.0</b>	<b>105,486.1</b>	<b>108,570.5</b>	<b>122,125.0</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.49	2.32	2.23	2.34
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.05	9.41	9.06	9.50
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>107,570.2</b>	<b>111,871.8</b>	<b>117,588.0</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.55	2.45	2.37	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.49	10.28	9.82	x
<b>2. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ</b>	<b>303,712.0</b>	<b>302,847.6</b>	<b>378,725.5</b>	<b>422,359.8</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	7.20	6.67	7.78	8.10
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	29.09	27.02	31.59	32.85
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>265,813.8</b>	<b>289,756.0</b>	<b>367,110.4</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	6.30	6.34	7.39	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	25.92	26.64	30.67	x
<b>3. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ</b>	<b>64,067.9</b>	<b>68,878.4</b>	<b>67,234.6</b>	<b>68,569.0</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.52	1.52	1.38	1.31
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	6.14	6.14	5.61	5.33
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>68,655.5</b>	<b>59,472.2</b>	<b>60,507.7</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.63	1.30	1.22	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	6.70	5.47	5.06	x
<b>4. ՄՇԱԿՈՒՅԹ, ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ, ՍՊՈՐՏ ԵՎ ԿՐՈՆ</b>	<b>21,825.9</b>	<b>16,551.4</b>	<b>16,347.3</b>	<b>17,780.6</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.52	0.36	0.34	0.34
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	2.09	1.48	1.36	1.38
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>16,240.8</b>	<b>16,844.3</b>	<b>16,897.4</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.39	0.37	0.34	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.58	1.55	1.41	x
<b>5. ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ</b>	<b>10,088.1</b>	<b>11,079.4</b>	<b>12,027.4</b>	<b>13,071.8</b>

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015 թ. ծրագիր
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.24	0.24	0.25	0.25
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.97	0.99	1.00	1.02
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>9,880.8</b>	<b>10,841.9</b>	<b>11,939.9</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.23	0.24	0.24	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.96	1.00	1.00	x

2013-2015 թվականների ժամանակահատվածում կրթության ոլորտում համակարգի բարեփոխումների ուղղությամբ իրականացվող միջոցառումները դիտվում են որպես կրթության որակի բարձրացման գրավական: Հանրակրթության ոլորտում ծրագրային ժամանակահատվածում կշարունակվեն բարեփոխումները, որոնք նպատակ են հետապնդում լրիվ միջնակարգ կրթության որակի բարձրացումը, բնակչության բոլոր խավերի համար որակյալ լրիվ միջնակարգ կրթության հավասար մատչելիության ապահովումը միջնակարգ դպրոցի բոլոր, հատկապես՝ ավագ դպրոցի մակարդակներում և համակարգի արդյունավետության շարունակական բարձրացումը:

Առողջապահության բնագավառում 2013-2015 թվականներին բյուջետային միջոցները կնպատակաուղղվեն առաջնային բուժօգնության ամրապնդման և զարգացման ծրագրերին:

Սոցիալական պաշտպանության բնագավառում առաջիկա տարիներին շեշտը կդրվի ընտանեկան նպաստների համակարգի կատարելագործման, սոցիալական ապահովության ծրագրերի իրականացման, ինչպես նաև կենսաթոշակների բարձրացման վրա: 2014թ. նախատեսվում է ներդնել «Կենսաթոշակային ապահովություն (պարտադիր կուտակային համակարգ)» ծրագիրը, որի ծախսը կազմում է շուրջ 18,5 մլրդ դրամ: Սույն ծրագրի նպատակը Հայաստանի Հանրապետությունում աշխատանքային գործունեության ընթացքում կուտակային կենսաթոշակային վճար կատարած անձանց կենսաթոշակային տարիքում պետական կենսաթոշակից զատ կենսաթոշակային եկամուտների ստացման հնարավորության ստեղծումն է՝ ապահովելով կատարված կենսաթոշակային վճարների և ստացվող կենսաթոշակի չափի միջև ուղղակի կապը: Կուտակային կենսաթոշակային վճար կատարած անձանց հնարավորություն կընձեռնվի ազդել կուտակային կենսաթոշակների չափի վրա՝ ընտրելով իր կուտակած միջոցները կառավարող անձին և այդ միջոցների կառավարման քաղաքականությունը:

Սոցիալական պաշտպանության բնագավառում իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում 2012 թվականին ներդրված և 2013-2015թթ շարունակող գործել պետական հիմնարկներում և կազմակերպություններում աշխատողների և նրանց անմիջական ընտանիքի անդամների առողջական, կրթական և այլ խնդիրների ապահովման նպատակով սոցիալական փաթեթը:

**Տնտեսության ճյուղերի** 2013-2015 թվականների ծախսերը նպատակաուղղված են լինելու արտադրական ենթակառուցվածքների զարգացման ծրագրերին:

**Աղյուսակ 4.6. Տնտեսության ճյուղերի 2012-2015թթ բյուջետային ծախսերը՝ ճյուղային կտրվածքով (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2012թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015 թ. ծրագիր
<b>1. Տնտեսական հարաբերություններ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ</b>	<b>134,367.4</b>	<b>161,989.8</b>	<b>116,922.4</b>	<b>70,707.4</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.19	3.57	2.40	1.36
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	12.87	14.45	9.75	5.50
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>112,698.6</b>	<b>115,018.3</b>	<b>80,885.3</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.67	2.52	1.63	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.99	10.57	6.76	x
այդ թվում				
<b>1. Բնապահպանություն, էներգետիկա և բնական պաշարներ</b>	<b>16,132.5</b>	<b>20,420.1</b>	<b>17,909.5</b>	<b>12,956.6</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.38	0.45	0.37	0.25
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.54	1.82	1.49	1.01
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>22,154.3</b>	<b>20,190.1</b>	<b>17,910.0</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.53	0.44	0.36	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	2.16	1.86	1.50	x
<b>2. Գյուղատնտեսություն և անտառային տնտեսություն</b>	<b>11,527.8</b>	<b>9,352.3</b>	<b>7,297.9</b>	<b>6,754.8</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.27	0.21	0.15	0.13
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.10	0.83	0.61	0.53
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>8,778.2</b>	<b>9,141.9</b>	<b>7,988.3</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.21	0.20	0.16	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.86	0.84	0.67	x
<b>3. Տրանսպորտ, ճանապարհային տնտեսություն և կապ</b>	<b>69,332.0</b>	<b>87,019.1</b>	<b>54,085.3</b>	<b>25,201.3</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.64	1.92	1.11	0.48
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	6.64	7.76	4.51	1.96
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>40,704.0</b>	<b>51,469.7</b>	<b>30,853.4</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.97	1.13	0.62	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	3.97	4.73	2.58	x
<b>4. Բնակարանային-կոմունալ տնտեսություն</b>	<b>18,933.8</b>	<b>26,674.4</b>	<b>24,406.6</b>	<b>14,131.0</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.45	0.59	0.50	0.27
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.81	2.38	2.04	1.10
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>9,513.8</b>	<b>5,664.1</b>	<b>3,933.9</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.23	0.12	0.08	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.93	0.52	0.33	x
<b>5. Ոռոգում</b>	<b>12,951.9</b>	<b>11,659.8</b>	<b>9,997.6</b>	<b>8,968.1</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.31	0.26	0.21	0.17
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.24	1.04	0.83	0.70
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>22,125.3</b>	<b>19,522.2</b>	<b>12,898.3</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.52	0.43	0.26	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	2.16	1.79	1.08	x
<b>6. Տնտեսության այլ ճյուղեր</b>	<b>5,489.4</b>	<b>6,864.1</b>	<b>3,225.5</b>	<b>2,695.6</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.13	0.15	0.07	0.05
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.53	0.61	0.27	0.21

Ցուցանիշներ	2012թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015 թ. ծրագիր
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>9,422.9</b>	<b>9,030.3</b>	<b>7,301.3</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.22	0.20	0.15	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.92	0.83	0.61	x

Պետության կողմից հատկապես կկարևորվեն գյուղատնտեսության, էներգետիկայի, տրանսպորտի, ճանապարհային, ջրային և բնակարանային-կոմունալ տնտեսության զարգացմանն ուղղված ծախսերը, որոնց զգալի մասը նախատեսվում է իրականացնել արտաքին ֆինանսական աջակցությամբ (տնտեսության ֆինանսավորման գծով ծրագրով նախատեսված են մոտ 125.8 մլրդ դրամի չբաշխված նպատակային վարկային ծրագրեր, որոնք վարկատու կազմակերպությունների հետ համապատասխան վարկային պայմանագրերի կնքմամբ հետագայում կուղղվեն համապատասխան ոլորտներ):

**Պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության, քրեակատարողական և փրկարար ծառայության համակարգերի պահպանման ծախսերի աճը պայմանավորված է** լինելու նշված կառույցների կենսագործունեության ապահովման համար բավարար պայմանների ստեղծման և դրա շնորհիվ այդ կառույցների պատրաստականության բարձր մակարդակի պահպանման անհրաժեշտությամբ:

**Պետական կառավարման** բնագավառում ծախսերը, 2012 թվականի համեմատությամբ, 2013-2015 թվականներին կունենան որոշակի աճ՝ պայմանավորված պետական կառավարման համակարգում իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովման անհրաժեշտությամբ:

**Այլ ոլորտներ** խմբի համար 2013-2015 թվականներին նախատեսվող ծախսերի գերակշիռ մասը բաժին կընկնի պետական պարտքի սպասարկման և վերը չնշված այլ բնագավառներին:

**Աղյուսակ 4.7. Այլ ոլորտների 2012-2015թթ բյուջետային ծախսերը՝ ճյուղային կտրվածքով (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>138,839.0</b>	<b>153,610.3</b>	<b>187,729.2</b>	<b>251,898.9</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.29	3.39	3.86	4.83
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	13.30	13.70	15.66	19.59
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>182,393.4</b>	<b>208,966.7</b>	<b>247,364.1</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	4.32	4.57	4.98	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	17.79	19.21	20.67	x
այդ թվում				
<b>1. ՀՀ պետական պարտքի սպասարկում (տոկոսավճարներ)</b>	<b>47,744.6</b>	<b>50,678.3</b>	<b>55,511.0</b>	<b>60,761.9</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.13	1.12	1.14	1.16
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	4.57	4.52	4.63	4.73

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>46,682.1</b>	<b>47,839.7</b>	<b>50,738.9</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.11	1.05	1.02	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	4.55	4.40	4.24	x
<b>2. Պետական աջակցություն համայնքներին՝ ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաներ</b>	<b>32,492.2</b>	<b>36,248.2</b>	<b>38,665.8</b>	<b>42,092.2</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.77	0.80	0.79	0.81
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	3.11	3.23	3.23	3.27
<b>3. Այլ</b>	<b>58,602.2</b>	<b>66,683.8</b>	<b>93,552.4</b>	<b>149,044.8</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.39	1.47	1.92	2.86
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	5.61	5.95	7.80	11.59
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>135,711.3</b>	<b>161,127.0</b>	<b>196,625.2</b>	x
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.22	3.52	3.96	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	13.23	14.81	16.43	x

Ինչպես արդեն նշվեց, 2013-2015թթ ժամանակահատվածում ևս պետական բյուջեների ծախսերի ընդհանուր ծավալն որոշ կախվածության մեջ կլինի արտաքին հոսքերից:

**Աղյուսակ 4.8. Արտաքին աղբյուրներից 2012-2015թթ ստացվելիք միջոցների (վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհներ) հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերը**

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014 թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>Արտաքին աղբյուրների հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերի ծավալը (մլրդ դրամ)</b>	<b>159.75</b>	<b>164.78</b>	<b>152.16</b>	<b>136.02</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.79	3.63	3.13	2.61
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	15.30	14.70	12.69	10.58
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>136,9</b>	<b>157,5</b>	<b>147,4</b>	<b>x</b>
- Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.25	3.44	2.97	x
- տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	13.35	14.48	12.32	x

Արտաքին աղբյուրներից վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհների տեսքով ստացվելիք միջոցների հաշվին կանխատեսվող 2013-2015 թվականների ծախսերի միջին տարեկան տեսակարար կշիռը բյուջետային ծախսերի ամբողջ ծավալում կազմում է 12.6% և ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ 3.1%:

**4.4 ՀՀ 2012-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ**

Դիտարկվող 2013-2015 թվականների ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի 20.3%-ից 21.3%-ի միջակայքում: Նույն ժամանակահատվածում ընթացիկ ծախսերի և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախ-

սերի հարաբերակցությունները ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի համապատասխանաբար 4.4%-ից 3.8% միջակայքում:

**Աղյուսակ 4.9. 2012-2015թթ ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի փոփոխության և հարաբերակցության միտումները**

Ցուցանիշներ	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	2013թ. ծրագիր	2014թ. ծրագիր	2015թ. ծրագիր
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ, (մլն դրամ)</b>	<b>1,044,179.6</b>	<b>1,121,013.6</b>	<b>1,198,804.7</b>	<b>1,285,597.0</b>
այդ թվում՝				
<b>- ընթացիկ ծախսեր, (մլն դրամ)</b>	<b>894,718.6</b>	<b>923,261.7</b>	<b>1,009,598.1</b>	<b>1,112,046.3</b>
- %-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	21.24	20.35	20.75	21.32
<b>- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախսեր, (մլն դրամ)</b>	<b>149,461.0</b>	<b>197,751.9</b>	<b>189,206.6</b>	<b>173,550.7</b>
%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	3.54	4.36	3.89	3.33
<b>Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի և ընթացիկ ծախսերի հարաբերակցությունը</b>	0.17	0.21	0.19	0.16
<b>Նույնը ըստ 2012-2014թթ ՄԺԾԾ-ի</b>	<b>1,025,435.4</b>	<b>1,087,754.4</b>	<b>1,196,976.0</b>	x
<b>- ընթացիկ ծախսեր, (մլն դրամ)</b>	846,082.3	886,212.3	1,002,549.1	
- %-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	20.1	19.4	20.2	x
<b>- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախսեր, (մլն դրամ)</b>	<b>179,353.2</b>	<b>201,542.1</b>	<b>194,426.9</b>	x
%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.25	4.41	3.91	x
<b>Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի և ընթացիկ ծախսերի հարաբերակցությունը</b>	0.21	0.23	0.19	x

2013-2015 թվականների ծախսերի ընդհանուր ծավալի միջին տարեկանի շուրջ 84.4%-ը կկազմեն ընթացիկ ծախսերը (2012 թվականին այդ ցուցանիշը ծրագրվել է 85.7%):

Դիտարկվող ժամանակահատվածում **ընթացիկ ծախսերի** մեծ մասի կատարումը ուղղված կլինի պետական կարիքների համար ապրանքների և ծառայությունների գնումներին, բնակչությանը տարբեր տեսակի նպաստների և կենսաթոշակների վճարմանը, ՀՀ պետական ներքին և արտաքին պարտքի սպասարկմանը (տոկոսավճարների), տնտեսության որոշ ճյուղերում բնակչությանը ջրամատակարարման, ոռոգման և փոխադրումների բնագավառում ծառայություններ մատուցող առանձին ընկերությունների սուբսիդավորմանը, պետական ավտոճանապարհների պահպանությանը և շահագործմանը, տեղական ինքնակառավարման մարմիններին պետական աջակցության տրամադրմանը և պետական կառավարման մարմինների աշխատակիցների աշխատանքի վարձատրությանը:

2013-2015 թվականների ընթացքում կանխատեսվող 560.5 մլրդ դրամ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ընդհանուր ծավալի 34.9%-ը (195.3 մլրդ դրամ) նախատեսվում է ֆինանսավորվել ներքին աղբյուրների հաշվին: Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի իրականացման գերակայությունները լինելու են ճանապարհային, տրանսպորտային, ջրային տնտեսության, գյուղատնտեսության և բնակչինարարության, գյուղատնտեսության, առողջապահության ու դպրոցաշինության ոլորտները:

## 4.5 ՀՀ 2013-2015ԹԹ ՄԺԾԾ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐԸ

ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ իրատեսության տեսանկյունից հարկ է առանձնացնել այն գործոնները, որոնք կարող են ազդել հարկաբյուջետային շրջանակի ծրագրային սցենարի վրա: Այդ գործոնների կազմում առավել կարևորվում են նրանք, որոնք կարող են հանգեցնել ծախսերի ծրագրերում համապատասխան վերանայումներ կատարելու անհրաժեշտության: Այդ իմաստով ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ հիմքում դրված կանխատեսումները պարունակում են որոշակի ռիսկեր:

### ***Ռիսկերի աղբյուրները***

ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ շրջանակներում կարելի է տարանջատել ռիսկերի հետևյալ աղբյուրները, որոնք կարող են հանգեցնել ծրագրային ռեսուրսային փաթեթից շեղումների.

- (i) ներքին ռեսուրսների գծով,
- (ii) արտաքին օժանդակության գծով:

Ներքին ռեսուրսների մասով. 2013-2015թթ բյուջետային ներքին ռեսուրսների փաթեթը հիմնականում համալրվելու է հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հաշվին, որոնց գծով ծրագրային մուտքերը 2013-2015թթ կկազմեն ներքին ռեսուրսների փաթեթի ընդհանուր մուտքերի միջինում 91.9%-ը: Նշված եկամտատեսակների հավաքագրումը մեծապես կախվածության մեջ կլինի մի կողմից մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանությունից, իսկ մյուս կողմից՝ դրանց հավաքագրման բնագավառում ՀՀ կառավարության վարչարարական միջոցառումների իրականացման արդյունավետությունից: Նշված տնտեսական գործոններից բացի, այս դեպքում էական դեր կունենան նաև հանրապետությունում տնտեսական միջավայրի վրա ներքին զարգացումների և արտաքին գործոնների ազդեցությունները:

**Մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանություն.** Մակրոտնտեսական շրջանակում կատարված կանխատեսումների մասով 2013-2015թթ առկա ռիսկերի մասին նշվել է սույն փաստաթղթի 2-րդ գլխի համապատասխան մասում:

**Վարչարարական միջոցառումների իրականացում.** 2013-2015թթ, երբ բյուջետային միջոցների սղությունը դեռևս լուծում պահանջող խնդիրներից մեկն է լինելու, առաջադրելով հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հնարավոր հասանելի մակարդակի ապահովում, ՀՀ կառավարությունը սկզբունքայնորեն շարունակելու է իրականացնել իր կողմից որդեգրված ստվերային տնտեսության ծավալների կրճատմանն ուղղված հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, դրանով իսկ նպաստելով հարկային եկամուտների հավաքագրման բնագավառում իրավիճակի բարելավմանը: Այս դեպքում տնտեսության ստվերային հատվածի կրճատման և լրացուցիչ բյուջետային մուտքերի

հավաքագրման գրավականը հարկային, մաքսային, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների կողմից իրականացվելիք միջոցառումների բարեհաջող ընթացքն է:

Արտաքին գործոնների ազդեցություններ. Ռիսկը հնարավոր է արտաքին գործոնների (արտաքին տնտեսական շուկաներում, ինչպես նաև ՀՀ արտաքին սահմաններում իրավիճակի սրում) ազդեցության արդյունքում հանրապետությունում տնտեսական միջավայրի կտրուկ վատթարացման դեպքում և այն գնահատել հնարավոր չէ:

Արտաքին օժանդակության մասով 2013-2015թթ բյուջետային ռեսուրսների փաթեթի համալրում նախատեսվում է ապահովել ինչպես պաշտոնական դրամաշնորհների, այնպես էլ վարկերի հաշվին:

Պաշտոնական դրամաշնորհների մասով. Այդ միջոցների հատկացման հարցը կամ համապատասխան մուտքերի ստացման ռիսկի գործոնը մեծամասամբ պայմանավորված է լինելու ՀՀ կառավարության կողմից տնտեսական բարեփոխումների բնագավառում որոշակի միջոցառումների իրականացման ընթացքով:

Վարկերի մասով ռիսկերը հիմնականում պայմանավորված են ծրագրային ցուցանիշների փաստացի կատարվելիք հատկացումների հնարավոր շեղումներով:

**Ռիսկերի հնարավոր հետևանքները և ճշգրտումների ուղղվածությունը**

Ներքին ռեսուրսների մասով մուտքերի ծրագրվածից ցածր մակարդակը (առաջացած ճեղքվածքը այլ ռեսուրսների հաշվին լրացնելու հնարավորության բացակայության դեպքում) ենթադրում է «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ կառավարությանը վերապահված իրավասության շրջանակներում ծախսերի վերանայում՝ դրանց կրճատման ուղղությամբ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ պետական եկամուտները հիմնականում ամրագրված չեն որոշակի ծախսատեսակի կամ ծրագրի, այս դեպքում ծախսերի վերանայումն իրականացվելու է՝ հիմք ընդունելով դրանց գերակայությունները. առաջին հերթին կրճատվելու են այն ծախսատեսակների կամ ծրագրերի գծով նախատեսված գումարները, որոնք կրճատման պահին կունենան գերակայության ավելի ցածր աստիճան (հաշվի առնելով նաև ծախսերի կրճատման արդյունքում հնարավոր բացասական հետևանքների առաջացումը):

Արտաքին օժանդակության գծով մուտքերի թերստացման պայմաններում ծախսերի ծրագրի վերանայման մոտեցումները լինելու են տարբեր՝ կախված արտաքին օժանդակության բնույթից: Համաձայն կանխատեսումների, ծրագրային ժամանակահատվածում արտաքին օժանդակության կառուցվածքում գերակշռելու են ծրագրային (նպատակային) բնույթի պաշտոնական դրամաշնորհներն ու վարկերը:

Աղյուսակ 4.10. Արտաքին օժանդակությունը՝ ըստ նշանակության (մլն դրամ)

Ցուցանիշներ	2013	2014	2015
<b>Ընդհանուր բնույթի բյուջեգրային</b>	<b>19,172.4</b>	<b>16,561.6</b>	<b>18,128.1</b>



<b>օժանդակություն</b>			
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	9,398.7	6,787.9	8,354.4
Վարկեր	9,773.7	9,773.7	9,773.7
<b>Ծրագրային (նպատակային) օժանդակություն</b>	<b>145,613.2</b>	<b>135,602.2</b>	<b>117,859.2</b>
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	8,624.7	6,511.7	653.8
Վարկեր	136,988.5	129,090.5	117,241.4
<b>Ընդամենը արտաքին օժանդակություն</b>	<b>164,785.6</b>	<b>152,163.8</b>	<b>136,023.3</b>

Բյուջետային ռեսուրսների փաթեթում ընդհանուր բնույթի բյուջետային օժանդակության թերստացման պայմաններում և առաջացած ճեղքվածքը այլ ռեսուրսների հաշվին լրացնելու հնարավորության բացակայության դեպքում «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ կառավարությանը վերապահված իրավասության շրջանակներում ծախսերի ծրագրի վերանայումն իրականացվելու է՝ ելնելով դրանց գերակայության աստիճանից, մինչդեռ ծրագրային (նպատակային) պաշտոնական դրամաշնորհների և վարկերի թերստացումը որպես կանոն հանգեցնելու է այն ծրագրերի գծով ծախսերի կրճատմանը, որոնք անմիջականորեն կապակցված են ֆինանսավորման այդ աղբյուրների հետ, թեև առանձին դեպքերում հնարավոր է այդ ծրագրերի գծով արտաքին աղբյուրներից ստացվող միջոցների փոխարինումը ներքին ռեսուրսներով:

#### **Փոխհատուցման հնարավորությունները**

2013-2015թթ ՄԺԾԾ հարկաբյուջետային շրջանակի վրա դրական հետևանքներ կարելի է ակնկալել բարենպաստ մակրոտնտեսական զարգացումներից, որոնք կարող են որոշ չափով փոխհատուցել ներքին ռեսուրսներից մուտքերի և արտաքին օժանդակության գծով հնարավոր «կորուստները»: Նախատեսվածի դիմաց մակրոտնտեսական միջավայրի բարելավումը բարենպաստ պայմաններ կստեղծի լրացուցիչ հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հավաքագրման համար: Այս դեպքում հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի լրացուցիչ մուտքերի՝ այլ մուտքերի հնարավոր կորուստների փոխհատուցմանն ուղղելուց հետո ՀՀ կառավարությունը կարող է քննարկման առարկա դարձնել լրացուցիչ եկամուտների՝ ըստ ծախսային գերակայությունների ծախսերի ավելացմանը և (կամ) պետական բյուջեի դեֆիցիտի չափը կրճատելուն ուղղելու հարցը:

**ՄԱՍ Բ. ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

**ԳԼՈՒԽ 5. ՀՀ 2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ծախսային քաղաքականության ռազմավարությունը շարադրող փաստաթղթում ընդհանուր գծերով ներկայացվում են 2013-2015թթ ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ծախսերի ըստ ոլորտների քաղաքականության գերակայությունները: Այս գերակայությունները բխում են ՀՀ կառավարության ընդհանուր ռազմավարական գերակայությունների համատեքստից (ՀՀ կառավարության ծրագիր, Կայուն զարգացման ծրագիր, տարբեր ոլորտներում ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված մի շարք միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրեր և այլն) և պետք է ծառայեն որպես հիմք՝ ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի նախագծի մշակման համար:

Ինչպես արդեն վերը նշվել էր ՀՀ կառավարությունն առաջիկա տարիների համար առավել կարևորում է պետական բյուջեի հիմնական ծախսային հետևյալ գերակայությունները.

(i) սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառներում պետական մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովում,

(ii) հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և Ղարաբաղյան հակամարտության կողմերի ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովում,

(iii) տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման և զարգացման ծրագրերի իրականացում:

**Աղյուսակ 5.1. ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերի փաթեթում 2013-2015թթ կանխատեսվող փոփոխությունները նախորդ տարվա համեմատությամբ՝ ըստ խոշորացված ոլորտների (մլն դրամ)**

Ցուցանիշներ	2013	2014	2015
Հավելյալ բյուջետային ռեսուրսների կանխատեսվող բաշխումը 2013-2015 թթ՝ ըստ ոլորտների (մլն դրամ)	86 591,5	136 410,7	144 339,8
այդ թվում՝			
1. Սոցիալ – մշակութային ճյուղեր և գիտություն	6 353,9	79 910,3	61 000,9
2. Պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության, քրեակատարողական և փրկարար ծառայության համակարգեր	9 121,4	11 783,5	19 169,3

3. Տնտեսական հարաբերություններ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ	31 090,0	-	-
4. Պետական կառավարում	25 254,9	-	
5. Պետական պարտքի սպասարկման ծախսեր (տոկոսավճարներ)	2 933,7	4 832,7	5 250,9
6. Այլ ոլորտներ	11 837,6	39 884,2	58 918,7

Ինչպես երևում է աղյուսակից՝ 2013-2015 թվականներին, նախորդ տարվա համեմատ ստացվելիք լրացուցիչ մուտքերի զգալի մասը՝ 178.3 մլրդ դրամը կամ ընդհանուրի 48.6%-ը նախատեսվում է ուղղել սոցիալ-մշակութային ճյուղերի ու գիտության, ինչպես նաև տնտեսության ճյուղերի ֆինանսավորմանը, ընդ որում՝ սոցիալ-մշակութային ճյուղերին և գիտությանը բաժին կհասնի լրացուցիչ մուտքերի ընդհանուր գումարի 40.1 %-ը, որը վկայում է այն մասին, որ 2013-2015թթ նախատեսվում է շարունակել բյուջետային ծախսերի սոցիալական ուղղվածության ավելացումը:

Սոցիալ-մշակութային ճյուղերին և գիտությանը հատկացված հավելյալ միջոցների շուրջ 11.7%-ը կտրամադրվի կրթության բնագավառին, շուրջ 81.15%-ը՝ սոցիալական պաշտպանության բնագավառին և 4.17%-ը՝ առողջապահությանը:

## ԳԼՈՒԽ 6. ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

### 6.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը վերջին տարիներին իրականացնում է պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումների լայնածավալ ծրագիր՝ համակարգի արդյունավետության, ծառայությունների որակի և մատչելիության, թափանցիկության և հաշվետվելիության, վերահսկելիության բարձրացման ուղղությունների ընդգրկմամբ, որն իրականացվում է հիմնականում պետական կառավարման համակարգի կառուցվածքային և գործառույթային փոփոխությունների և քաղաքացիական ծառայության ներդրման ճանապարհով:

#### Պետական կառավարման համակարգի կառուցվածքային և գործառույթային բարեփոխումներ

Պետական կառավարման համակարգի բնագավառում իրականացվող բարեփոխումների շնորհիվ վերջին տարիներին ձեռք բերվեցին որոշակի արդյունքներ, որոնք ապահովեցին նշանակալից առաջընթաց, հատկապես պետական կառավարման առանձին մարմինների վերակազմակերպման գործընթացներում և քաղաքացիական (պետական, դատական) ծառայության ներդրման բնագավառում: Նշվածի համար հիմք հանդիսացան «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին», «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքները և այլ իրավական ակտերը: Նախարարությունները ներկայումս իրականացնում են իրենց բնագավառի քաղաքականության ձևավորման, մոնիտորինգի և համակարգման գործառույթները, իսկ ծառայությունների մատուցման, կանոնակարգման և վերահսկողական ու տեսչական գործառույթների իրականացման իրավասությունները հիմնականում փոխանցվեցին նախարարություններում առանձնացված ստորաբաժանման կարգավիճակով ստեղծված գործակալություններին և տեսչություններին: Նշված փոփոխությունները հանգեցրին կրկնվող գործառույթների որոշակի հասվածի վերացմանը:

Բացի այդ, առանձին մարմիններ վերակազմակերպվեցին պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների, որի հետևանքով կառավարչական գործառույթներ իրականացնող մարմինները տարանջատվեցին պետական գործառույթներ իրականացնող մարմիններից:

Պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումների արդյունքում հստակեցվել են նախարարությունների կանոնադրական խնդիրները և միասնականացվել նրանց աշխատակազմերի կառուցվածքները՝ ձևավորվեցին վարչություններ, քարտուղարություններ և բաժիններ:

ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը վերապահված լիազորությունների լիարժեք իրականացման նպատակով ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվեց «ՀՀ կառավարության կառուցվածքի մասին» ՀՀ օրենքը՝ նախարարություններին վերապահված լիազորություններն ու գործառույթները հստակեցնելու նպատակով ստեղծվեցին նոր նախարարություններ, որով և ամբողջացավ նախարարությունների կազմը:

Առանձին բնագավառներում քաղաքականության մշակման ու իրավական ակտերի նախագծերի մասին եզրակացություններ տալու նպատակով ստեղծվեցին մշտական գործող նախարարական կոմիտեներ՝ ֆինանսատնտեսական, սոցիալական, տարածքային զարգացման և բնապահպանական, պետաիրավական:

Պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումներում կարևորվեց նաև դատաիրավական համակարգի բարեփոխումների իրականացումը: Դատական օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան իրականացվեցին դատական համակարգի կառուցվածքային փոփոխություններ՝ գործող առանձին դատարանների վերակազմակերպում, ինչպես նաև դատական համակարգի ամրապնդման, դատական գործավարության գործընթացների բարելավման, դատավորների ու արդարադատության իրականացմանը մասնակցող անձանց մասնագիտական գիտելիքների և օրենսդրական դաշտի կատարելագործում:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն իրականացվել են դատախազության համակարգի կառուցվածքային փոփոխություններ, որի արդյունքում ելնելով գործառույթների բնույթից տեղի ունեցավ ՀՀ դատախազության օպերատիվ քննչական հաստիքների համապատասխան բաշխում այլ քննչական մարմինների՝ ՀՀ ոստիկանության քննչական վարչության, ՀՀ պաշտպանության նախարարության և ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի միջև:

«Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների համաձայն ստեղծվել է ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը, որն իրականացնում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների, պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող անձանց իրենց պաշտոնական դիրքի կապակցությամբ, հանցակցությամբ կամ նրանց կատարած հանցագործությունների, ինչպես նաև ընտրական գործընթացների հետ կապված քրեական գործերով նախաքննություն:

*Քաղաքացիական ծառայության ներդրում*

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի և հարակից ենթաօրենսդրական իրավական ակտերի հիման վրա իրականացվեց քաղաքացիական ծառայության համակարգի ներդրման գործընթացը: Իրականացված բարեփոխումների շնորհիվ քաղաքացիական ծառայողները տարանջատվել են քաղաքական, հայեցողական, քաղաքացիական պաշտոններ զբաղեցնող անձանցից և տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողներից, սահմանվել են քաղաքացիական ծառայության մուտքի և ծառայությունից ազատվելու հավասար պայմաններ, ապահովվել են մասնագիտական առաջխաղացման հնարավորություններ: Այդ ընթացքում հստակեցվել են քաղաքացիական ծառայության պաշտոնների յուրաքանչյուր խմբի ընդհանուր նկարագիրը, քաղա-

քացիական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց պատասխանատվության սահմանները և քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության համակարգը:

2010 թվականին օրենսդրորեն սկզբունքային փոփոխությունների ենթարկվեց քաղաքացիական ծառայության բարձրագույն, գլխավոր և առաջատար թափուր պաշտոնների զբաղեցման մրցույթներում հաղթող ճանաչելու կարգը, սահմանվեց արդյունքների գնահատման նոր ընթացակարգ՝ ըստ որի մրցութային հանձնաժողովները ոչ թե քվեարկության միջոցով են մրցույթում հաղթող ճանաչելու, այլ մասնակիցներին տրված միավորների հանրագումարով: Սահմանվեց նաև քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոն զբաղեցնելու հավաստագիր ստանալու համար թեստավորում անցկացնելու և քաղաքացիական ծառայության կրտսեր թափուր պաշտոն զբաղեցնելու կարգը:

Ներքին աուդիտի համակարգի ներդրում

«Ներքին աուդիտի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի պահանջների համաձայն պետական կառավարման մարմիններում ներդրվել է ներքին աուդիտի համակարգը՝ նախարարության կառավարչական գործընթացների, գործառնությունների և տեղեկատվական համակարգերի դիսկերի գծով հսկողության արդյունավետությունն ու համարժեքությունը, այդ թվում՝ ֆինանսական և գործառնական տեղեկատվության հուսալիությունն ու ամբողջականությունը, ծրագրերի և գործառնությունների արդյունավետությունն ու օգտավետությունը, ակտիվների ապահով պահպանումը, օրենքներին, կանոնակարգերին, ընթացակարգերին և պայմանագրերի դրույթներին համապատասխանությունը գնահատման նպատակով:

Սոցիալական փաթեթի ներդրում

Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմիններում ներդրվել է աշխատողների և նրանց անմիջական ընտանիքի անդամների առողջական, կրթական և այլ խնդիրների ապահովման, ինչպես նաև աշխատողների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման, պետական մարմիններում աշխատանքի գրավչության բարձրացման, պետական մարմիններից դեպի մասնավոր հատված կադրերի հոսունության կրճատման նպատակով:

«Կանոնակարգիչ գիյոտին» արագ բարեփոխումների գործիքի ներդրում

Հայաստանի Հանրապետությունում գործարար միջավայրի և շուկայական տնտեսության զարգացմանը խոչընդոտող դրույթների վերացման, պետության կողմից քաղաքացիներին մատուցվող ծառայությունների բարելավման և պարզեցման, այս ոլորտներում գործող նորմատիվ իրավական ակտերի կատարելագործման, ինչպես նաև դրանցով սահմանված տնտեսապես ոչ արդյունավետ, ծախսատար և ոչ նպատակահարմար մեխանիզմների կրճատման վերաբերյալ առաջարկությունների մշակում, ինչը հնարավորություն կտա թարմացնել ՀՀ կանոնակարգիչ քաղաքականությունը

և էականորեն բարելավել գործարար միջավայրը՝ նպաստելով բյուրոկրատիայի կրճատմանը և կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը:

**Իրավական ակտերի ընդունման ազդեցության գնահատման համակարգի ներդրում**

Իրավական ակտի ընդունման արդյունքում հնարավոր փոփոխությունների վերլուծության նպատակով ներդրվել է օրենքների, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության տարեկան ծրագրով նախատեսված դեպքերում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշման նախագծերի կարգավորման ազդեցության գնահատման համակարգը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության համապատասխան որոշումներով կանոնակարգվել են նաև՝

- Հայաստանի Հանրապետության տարածքում և արտասահմանյան երկրներ ծառայողական գործուղման մեկնած աշխատողների գործուղման ծախսերի հատուցման համար կատարվող վճարումների նվազագույն և առավելագույն չափերը և վճարման կարգը,

- պետական կառավարման մարմինների պաշտոնատար անձանց սպասարկման համար անհրաժեշտ ծառայողական ավտոմեքենաների սահմանաքանակները,

- պետական կառավարման մարմինների պաշտոնատար անձանց սպասարկելու նպատակով հատկացվող ծառայողական ավտոմեքենաների առանձին չափորոշիչները, որը մասնավորապես ներառում է ավտոմեքենայի ձեռք բերման առավելագույն գինը՝ ըստ պաշտոնատար անձանց զբաղեցրած պաշտոնների,

- կապի ծառայությունների նորմաները և հեռախոսակապից օգտվելու օրինակելի կանոնները,

- կոմունալ ծախսերի՝ ջեռուցման, վառելիքի և էլեկտրաէներգիայի ձեռք բերման ծավալները, ինչպես նաև ջրի օգտագործման նորմաները:

**Հիմնական խնդիրներ**

Պետական կառավարման համակարգի բնագավառում իրականացվող հիմնական խնդիրներն են՝

- պետական ծառայողների աշխատավարձերի բարձրացումը,

- պետական կառավարման մարմիններում աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման նպատակով աշխատանքային ծրագրերի կազմումը և կատարողականների գնահատման կարգի կիրառումը,

- պետական կառավարման մարմինների տեխնիկական վերազինման և աշխատանքային պայմանների բարելավման նպատակով կարողությունների զարգացման և կապիտալ ակտիվների ձեռքբերման համար համապատասխան միջոցների նախատեսումը:



## **6.2. ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

### **6.2.1. Գերակայությունները**

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում պետական կառավարման հիմնական գերակայություններից են.

1) Պետական ծառայողների աշխատավարձերի բարձրացումը: Այդ առումով կարևորվում են՝

- պետական կառավարման համակարգի բարելավման նպատակով հանրային ծառայողների վարձատրության ռազմավարության մշակումը,

- հանրային ծառայությունների ոլորտում ընդգրկված աշխատողների աշխատանքի վարձատրության համակարգի կատարելագործման և աշխատանքի վարձատրության չափերի միջև ստեղծված հարաբերակցության անհամամասնությունների կարգավորման նպատակով հանրային ծառայության միասնական վարձատրության համակարգի մշակումն ու համապատասխան օրենսդրական դաշտի ստեղծումը,

- պետական կառավարման մարմիններում աշխատանքային ծրագրերի կազմման և կատարողականների գնահատման կարգի կիրառումը,

- պետական կառավարման մարմիններում էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության համակարգի ներդրումը և այդ համակարգով աշխատանքային ծրագրերի կազմման ու աշխատողների կատարողականների գնահատման գործընթացի իրականացման ապահովումը,

- պետական կառավարման մարմինների աշխատողների կատարողականների հիման վրա պարգևատրման կարգի ներդրումը,

2) Աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման համար կառավարման մարմինների և նրանցում յուրաքանչյուր աշխատատեղի վերազինումը ժամանակակից տեխնիկայի և կապի միջոցներով:

3) Պետական կառավարման բնագավառում բարեփոխումների և համակարգի կատարելագործման իրականացումը, որոնք պետք է հանգեցնեն միջազգային լավագույն փորձին համապատասխանող համակարգի ձևավորմանը: Պետական կառավարման համակարգի կադրային ներուժի հետևողական ամրապնդման նպատակով համակարգում աշխատելու գրավչության, աշխատանքի որակը և աշխատավարձի մակարդակը մրցունակ դարձնելով մասնավոր հատվածին՝ միջնաժամկետ հատվածում ձեռնպահ մնալով աշխատողների թվի ավելացումից:

4) Քաղաքացիական ծառայության համակարգում բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների ներգրավմանն ու աշխատանքային առաջխաղացման շարունակական ընթացակարգերի կիրառումն ապահովող համապատասխան համակարգի և կարողությունների զարգացումը:

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում կարևորվում է նաև պետական կառույցների աշխատողների մասնագիտական գիտելիքների ու հմտությունների շարունակական կատարելագործումը: Մասնավորապես, կառավարությունը շարունակելու է էլեկտրոնային կառավարման համակարգերի ներդրման

աշխատանքները, աստիճանաբար ներդրվում է պետական մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների առցանց եղանակը, ինչպես նաև շարունակվում է ծրագրային բյուջետավորման մշակույթի արմատավորումը:

### **6.2.2. Նպատակները**

«Վ» պետական կառավարման համակարգին ուղղվող ծախսերի հիմնական նպատակը պետական ծառայողների կողմից հանրության համար առավել մատչելի, որակյալ և անաչառ ծառայությունների մատուցման համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծումն է: Այդ նպատակին հասնելու համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է արմատավորել պետական ծառայողների ֆինանսական և իրավական պաշտպանվածությունն ապահովող հուսալի երաշխիքները, ինչպես նաև պետական ծառայողների տեսական և մասնագիտական գիտելիքների բարձրացումն ապահովելու համար կատարելագործել պարբերաբար անցկացվող պարտադիր վերապատրաստման և ատեստավորման ընթացակարգերը, նվազեցնել համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերը:

### **6.2.3. Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

Պետական կառավարման համակարգում 2013-2015 թթ իրականացվելիք ծախսերի կառուցվածքի և ծավալների վրա հիմնականում ազդեցություն ունեն հետևյալ գործոնները.

(i) «Քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության մասին», «Դատական ծառայության մասին», «Հարկային ծառայության մասին», «Մաքսային ծառայության մասին», «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» և «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան քաղաքացիական ծառայողների (պետական և դատական ծառայողների), հարկային ծառայողների, մաքսային ծառայողների, հարկադիր կատարողների և դատական կարգադրիչների աշխատավարձի բնականոն աճի, ՀՀ դատական օրենսգրքի, «Դատախազության մասին» և «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան դատավորների, դատախազների և հատուկ քննչական ծառայության ծառայողների պաշտոնային դրույքաչափերի նկատմամբ հաշվարկվող հավելավճարների աճի ապահովումն ու այդ նպատակով անհրաժեշտ միջոցների նախատեսումը, «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների ապահովումը, ինչպես նաև պետական կառավարման մարմինների աշխատողների աշխատավարձերի բարձրացումը:

(ii) ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում պետական կառավարման համակարգում ներգրավված աշխատողների աշխատանքի վարձատրության գործող համակարգի կատարելագործումը և կանոնակարգումը՝ հանրային ծառայության միասնական վարձատրության համակարգի ներդրման նպատակով:

(iii) ՀՀ դատական օրենսգրքի, «Սահմանադրական դատարանի մասին», «Դատախազության մասին» և «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան ՀՀ դատարանների, ՀՀ սահմանադրական դատարանի, ՀՀ դատախազության և ՀՀ վերահսկիչ պալատի բնականոն գործունեության ապահովման համար չկանխատեսված ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով պահուստային ֆոնդերի նախատեսումը:

(iv) Պետական կառավարման մարմինների բնականոն գործունեության ապահովման համար անհրաժեշտ միջոցների նախատեսումը՝ հիմքում ունենալով բազային բյուջեով այդ նպատակի համար ծրագրավորված ծախսերը:

Առաջիկա տարիներին անհրաժեշտությունից ելնելով հնարավոր է նաև որոշակի միջոցառումների իրականացում, որոնք իրենց ազդեցությունը կունենան յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի ծախսերը ծրագրավորելիս, մասնավորապես՝ ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումներով հաստատված կապի և կոմունալ (էլեկտրաէներգիայի, գազի և ջրի) ծախսերի նորմաներին համապատասխան նախատեսված ծախսերի վերանայում կապված ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից սահմանված սակագների, ինչպես նաև սպառողների կողմից օգտագործվող ծավալների փոփոխության հետ:

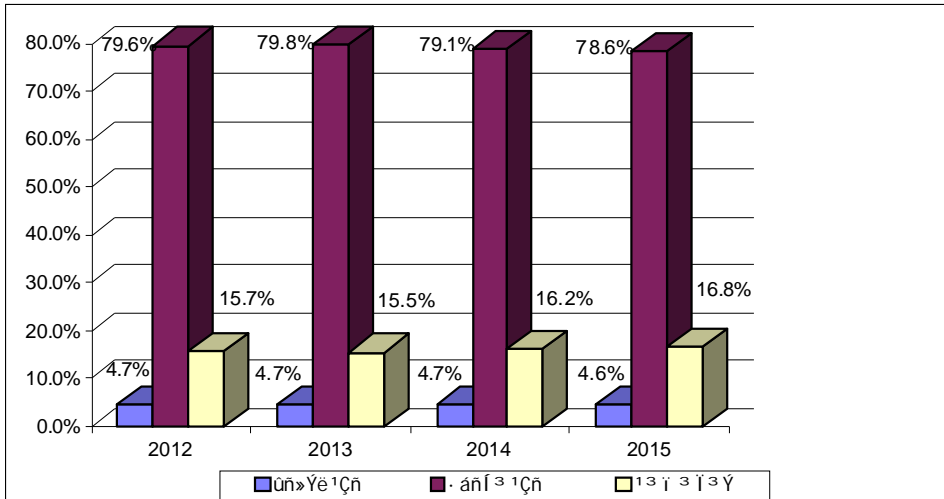
Բացի այդ, 2013-2015 թվականների ընթացքում պետական կառավարման մարմինների պահպանման ծախսերի վրա ազդեցություն կարող են ունենալ նաև.

- ա) օրենսդրական փոփոխությունները,
- բ) պետական կառավարման համակարգի կառուցվածքային փոփոխությունները,
- գ) պետական կառավարման մարմինների աշխատողների թվաքանակի փոփոխությունը:

### **6.3. ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Պետական կառավարման համակարգի բնականոն գործունեության համար անհրաժեշտ պետական ֆինանսավորման ծավալների պահպանումը առաջնահերթ խնդիր է: Պետական կառավարման մարմինների 2013-2015 թթ պահպանման համար նախատեսված ծախսերի բաշխումն ըստ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ներկայացված է ստորև բերված գծանկարում:

**Գծանկար 6.1 Պետական կառավարման մարմինների 2013-2015 թթ պահպանման համար նախատեսված ծախսերի\* բաշխումը՝ ըստ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների (%-ով)**



\*Ներառված չեն վարչական օբյեկտների հիմնանորոգման և շենքերի ձեռքբերման, ինչպես նաև արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային ծրագրերի գծով այս ոլորտում նախատեսված ծախսերը:

Ընթացիկ ծախսերը, 2012 թվականի համեմատությամբ, 2013 թվականին կաճեն 1.1 մլրդ դրամով, 2014 թվականին, 2013 թվականի համեմատությամբ՝ 7.0 մլրդ դրամով և 2015 թվականին, 2014 թվականի համեմատությամբ՝ 9.0 մլրդ դրամով:

Ծախսերի (անվանական արտահայտությամբ) աճը կզուգակցվի նաև ՀՆԱ-ի նկատմամբ դրանց հարաբերակցության փոփոխությամբ: Այսպես, 2012 թվականի համար ծրագրված մակարդակի դիմաց (ՀՆԱ-ի 1.38%) պետական կառավարման համակարգի համար պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերը 2013-2015թթ ՄԺԾԾ ժամանակահատվածի համար կկազմեն համապատասխանաբար՝ ՀՆԱ-ի 1.30, 1.36 և 1.44%-ը:

Նշված ծախսերի տեսակարար կշիռը պետական բյուջեի ծախսերի ամբողջ ծավալում կփոփոխվի հետևյալ կերպ՝ 2012 թվականի համար ծրագրավորված մակարդակի փոխարեն (5.56%) պետական կառավարման համակարգի ծախսերի տեսակարար կշիռը պետական բյուջեի ծախսերի ամբողջ ծավալում 2013 թվականին կկազմի 5.26%, 2014 թվականին՝ 5.50% և 2015 թվականին՝ 5.83%:

Նշված մարմինների 2013 թվականի պահպանման ընթացիկ ծախսերը 2012 թվականի մակարդակը գերազանցում են 1.1 մլրդ դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է.

- աշխատավարձի ֆոնդի աճով՝ շուրջ 1.0 մլրդ դրամ: Այն պայմանավորված է «Քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան քաղաքացիական (պետական, դատական) ծառայողների աշխատավարձի բնականոն աճով, «Հարկային ծառայության մասին», «Մաքսային ծառայության մասին», «Դատական ակտերի հար-

կադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» և «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան հարկային ծառայողների, մաքսային ծառայողների, հարկադիր կատարողների և դատական կարգադրիչների աշխատավարձի բնականոն աճով, ՀՀ դատական օրենսգրքի, «Դատախազության մասին» և «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքների պահանջներին համապատասխան դատավորների, դատախազների և հատուկ քննչական ծառայության ծառայողների պաշտոնային դրույքաչափերի նկատմամբ հաշվարկվող հավելավճարների աճով, ինչպես նաև «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներով:

- ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումներով հաստատված կապի ծառայությունների վճարների կանոնակարգմամբ:

Բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման մյուս հոդվածների գծով հիմնականում տեղի է ունեցել ծախսերի նվազում՝ պայմանավորված այդ ծախսերի կանոնակարգմամբ:

2014 թվականի պահպանման ընթացիկ ծախսերը 2013 թվականի մակարդակը գերազանցում են 7.0 մլրդ դրամով, որը հիմնականում աշխատավարձի ֆոնդի աճն է՝ 6.6 մլրդ դրամ, պայմանավորված վերոնշյալ օրենքների պահանջներից բխող բնականոն աճով, դատավորների, դատախազների և հատուկ քննչական ծառայության ծառայողների պաշտոնային դրույքաչափերի նկատմամբ հաշվարկվող հավելավճարների աճով, ինչպես նաև պետական կառավարման մարմինների աշխատողների աշխատավարձերի 20% աճով:

2015 թվականի պահպանման ընթացիկ ծախսերը 2014 թվականի մակարդակը գերազանցում են 9.0 մլրդ դրամով, որը հիմնականում աշխատավարձի ֆոնդի աճն է՝ 8.7 մլրդ դրամ, պայմանավորված վերոնշյալ օրենքների պահանջներից բխող բնականոն աճով, դատավորների, դատախազների և հատուկ քննչական ծառայության ծառայողների պաշտոնային դրույքաչափերի նկատմամբ հաշվարկվող հավելավճարների աճով, ինչպես նաև պետական կառավարման մարմինների աշխատողների աշխատավարձերի 20% աճով:

2011 թվականին անցկացված մարդահամարի նյութերի մշակման աշխատանքների համար 2013 թվականին նախատեսվել է 37.6 մլն դրամ:

2013 թվականին ՀՀ Նախագահի և Երևան քաղաքի ավագանու անդամների ընտրությունների անցկացման համար նախատեսվել է համապատասխանաբար՝ 1181.0 մլն դրամ և 358.1 մլն դրամ:

Պետական հատվածում արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով նախատեսվում են իրականացնել հետևյալ ծրագրերը.

**1. Համաշխարհային Բանկի աջակցությամբ իրականացվող Դատաիրավական բարեփոխումների երկրորդ ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2015թթ.)**

Ծրագիրը գտնվում է մտադրությունների փոխանակման և նախնական քննարկումների փուլում, որով նախատեսվում է հիմնականում կապիտալ վերանորոգման ենթարկել նախորդ ծրագրից մնացած դատական ոլորտի մի քանի շենքեր և շինություններ:

Ծրագրով նախատեսվող միջոցառումների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,055.6 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1,172.9 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 977.4 մլն դրամ:

**2. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամի երրորդ ծրագրի երրորդ լրացուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2014թթ.)**

Ծրագիրը կպահպանի ՀՄՆ Հ III ծրագրի զարգացման նպատակները՝ աջակցելով աղքատ և խոցելի խմբերի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված կառավարության քաղաքականություններին՝ աղքատ համայնքներում և առավել խոցելի խմբերի համար համայնքային ենթակառուցվածքների և ծառայությունների որակի և հասանելիության բարելավման և ծածկույթի մեծացման, համայնքային և ՏԻՄ մակարդակում հավելյալ ինստիտուցիոնալ կարողությունների ստեղծման, խթանման, տեղական մակարդակում համայնքային ներդրումների և ծառայությունների մատուցման որակի և կայունության բարելավման, հաշվետվողականության բարձրացման, շահառուների առավել հզորացման և համայնքային ենթակառուցվածքների ու ծառայությունների մատուցման հետ կապված աշխատատեղերի ստեղծման միջոցով:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել եւս 40-50 միկրո-ծրագիր:

Համայնքների քարտեզագրման աշխատանքը թարմացվել է երրորդ լրացուցիչ ֆինանսավորման համար, իսկ համայնքները ուրաքանչյուր մարզում բաժանվել են երեք խմբերի՝ թարմ տվյալների հիման վրա: Երրորդ լրացուցիչ ֆինանսավորումը պահպանում է պահանջն, ըստ որի միկրո-ծրագրերի համար նախատեսված վարկային միջոցների առնվազն 40 տոկոսը պետք է օգտագործվի առավել աղքատ խմբի համայնքներում, իսկ միկրոծրագրերի համար նախատեսված վարկային միջոցների առավելագույն 20 տոկոսը պետք է օգտագործվի առավել հարուստ խմբի համայնքներում: Երրորդ լրացուցիչ ֆինանսավորումը թույլ է տալիս ֆինանսավորել միկրոծրագրեր, որոնք իրականացվում են մարզկենտրոններում, բացառությամբ Երևանի:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2014թթ համար ծրագրի գծով ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 2,964.6 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 896.3 մլն դրամ:

**3. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի կառավարման վարկային ծրագրի լրացուցուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2013թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է մարդկային զարգացման խթանման և սոցիալական ապահովության համակարգերի և հանրային հատվածի հիմնական գործառույթների բարելավումը: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ աշխատանքները.

ա) ընդհանուր աջակցություն սոցիալական պաշտպանության ոլորտին, աշխատանքին և զբաղվածությանը,

բ) կենսաթոշակների վարչարարություն, սոցիալական աջակցության վարչարարության բարելավում և ծրագրի կառավարում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013թ. համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 599.3 մլն դրամ:

**4. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրոնային հասարակության և մրցունակության համար նորարարության ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2015 թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է օժանդակել էլեկտրոնային հասարակության և ինովացիոն ծրագրի նախապատրաստմանը, որն ուղղված է տնային տնտեսությունների, բիզնեսի և պետական կազմակերպությունների համար հիմնացանցի, համակարգիչների և էլեկտրոնային ծառայությունների մատչելիությանը և հասանելիությանը, ինչպես նաև գիտելիքահեն և տեխնոլոգիահեն հատվածի ծավալների ավելացմանը:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաղադրիչներից.

ա/ էլեկտրոնային հասարակության ենթակառուցվածքների զարգացում,

բ/ ձեռնարկությունների ինովացիոն ենթակառուցվածքների խթանում,

գ/ ծրագրի կառավարում և իրականացում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 4,383.1 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 3,820.4 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 234.6 մլն դրամ:

**5. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Պետական հատվածի բարեփոխումների երկրորդ ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2015թթ.)**

Ծրագիր նպատակն է կատարելագործել հանրային հատվածի կառավարման իրականացումը և ծառայությունների մատուցումը՝ քաղաքականության մշակման ոլորտում գերատեսչական հզորությունների ուժեղացման, մարդկային կապիտալի արդյունավետության առավելագույնի հասցման և

ներքին աշխատանքային հոսքերի և արտաքին հաղորդակցության համար տեղեկատվական համակարգերի ստեղծման միջոցով:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաղադրիչներից.

ա/ քաղաքականության ձևավորման և ծառայությունների մատուցման ձևաչափում գերատեսչական կարողությունների զարգացում,

բ/ հանրային հատվածում մարդկային ռեսուրսների գործունեության արդյունավետության բարձրացում,

գ/ կատարողականի և թափանցիկության բարելավման նպատակով համակարգերի մշակում,

դ/ ժամանակին պահանջվող տեխնիկական աջակցություն,

ե/ ծրագրի կառավարում և իրականացում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,903.9 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 750.6 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 232.3 մլն դրամ:

#### **6. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հարկային վարչարարության արդիականացման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2013-2016թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է օժանդակել հարկային եկամուտների վարչարարության համապարփակ արդիականացմանը: Ծրագիրը կֆինանսավորի ՊԵԿ-ի հիմնական SCS ենթակառուցվածքում հույժ կարևոր ներդրումները, որպեսզի ՊԵԿ-ին հնարավորություն ընձեռնվի արդիականացնել իր բիզնես գործընթացները, ընդլայնել էլ. կառավարման կիրարկումը, այդ թվում՝ նաև հարկային հայտարարագրերի էլեկտրոնային եղանակով ներկայացումը, ինչպես նաև ներդնել առավել թիրախավորված, դիսկի վրա հիմնված պարտավորությունների իրականացման ռազմավարություն՝ հիմնվելով պարտավորությունների կամավոր իրականացման վրա:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաղադրիչներից.

ա/ ինստիտուցիոնալ զարգացում և փոփոխության կառավարում,

բ/ գործընթացի արդիականացում և պարտավորությունների կատարման կառավարում,

գ/ SS ենթակառուցվածքի և համակարգերի արդիականացում,

դ/ ծրագրի կառավարում և իրականացում:

Ծրագիրը գտնվում է նախապատրաստական փուլում և դրանով նախատեսվող աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 3,014.2 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1,866.8 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 860.1 մլն դրամ:



**7. Եվրոպական միության և այլ դոնորների կողմից վարկային միջոցներով ֆինանսավորվող «ՀՀ պետական սահմանի «Բագրատաշեն», «Բավրա» և «Գոգավան» անցման կետերի արդիականացում» ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2014թթ.)**

Հայաստանը ունի 7 միջազգային պետական սահմանի անցման կետ (ՊՍԱԿ), որոնցից 4՝ Բագրատաշեն, Բավրա, Գոգավան և Այրում (երկաթուղային) գործում են Վրաստանի սահմանի վրա և համապատասխանաբար գտնվում են Աշոցք-Նինոծմինդա, Տաշիր-Բոլնիս, Տաշիր-Սադախլո մայրուղիների ու Երևան-Թբիլիսի տանող երկաթուղու վրա: Պետական սահմանի նշված անցման կետերն ունեն միջազգային նշակնակություն և չափազանց կարևոր են երկու երկրների առևտրատնտեսական կապերն ապահովելու համար, քանի որ սահմանի անցման կետերն ընդգրվել են ԵՄ կողմից առաջարկվող Միջազգային մայրցամաքային առևտրի և փոխադրումների ցանցում ՏՐԱՍԵԿԱՅՈՒՄ:

ՀՀ սահմանային անվտանգության և պետական սահմանի համալիր կառավարմանն ուղղված 2011-2015 թթ միջոցառումների ծրագրով նախատեսվում են մի շարք միջոցառումներ, որոնց իրականացումը պետք է ապահովվի պետական սահմանի կառավարման ոլորտի բոլոր մարմինների մասնակցությամբ, և այդ ամենի նախապայմանն է ՀՀ պետական սահմանի անցման կետերի ենթակառուցվածքների արդիականացումը եվրոպական չափանիշներին համապատասխան և կիրառելով ԱՀԿ եվրոպական այն սկզբունքը, համաձայն որի նախ և առաջ պետք է ապահովվի պետական սահմանի անվտանգությունը և միևնույն ժամանակ հեշտացվի սահմանով անցնող մարդկանց և ապրանքների օրինական շարժը:

Ծրագրի բաղադրիչներն են՝

ա/ Բագրատաշեն, Բավրա և Գոգավան ՊՍԱԿ-ներում շինարարական աշխատանքների իրականացումը, այդ թվում ներկառուցվող սարքավորումների տրամադրումը.

բ/ տեխնիկական վերահսկողության և խորհրդատվական ծառայությունների մատուցման պայմանագրի ստորագրում,

գ/ շինարարական հրապարակներից դուրս գտնվող ինժեներական ցանցերի, այդ թվում՝ գազի, էլեկտրականության և օպտիկական մանրաթելերի ցանցերի տեղադրում,

դ/ շարժական սարքավորումների, կահույքի և ՏՏ համակարգերի ձեռքբերում և տեղադրում,

ե/ Գոգավան ՊՍԱԿ տանող ճանապարհի և երկու կամուրջների շինարարական վերանորոգման աշխատանքներ.

զ/ կարողությունների զարգացման և որակավորման դասընթացների կազմակերպման օժանդակություն, ծրագրի կառավարում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 14,412.9 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 10,825.5 մլն դրամ:

Ծրագիրն ունի նաև հետևյալ դրամաշնորհային մասերը

**ա/ Եվրոպական միության Հարևանության ներդրումային գործիքի (ՀՆԳ) աջակցությամբ իրականացվող «ՀՀ պետական սահմանի «Բագրատաշեն», «Բավրա» և «Գոգավան» անցման կետերի արդիականացման դրամաշնորհային ծրագիր**, որի գծով 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 4,273.3 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 3,119.8 մլն դրամ:

**բ/ Եվրոպական միության ՍՀԿ առաջատար նախաձեռնության ծրագրով «ՀՀ պետական սահմանի «Բագրատաշեն», «Բավրա» և «Գոգավան» անցման կետերի արդիականացման դրամաշնորհային ծրագիր**, որի գծով ևս 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,228.4 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 909.9 մլն դրամ:

Միաժամանակ 2013-2015թթ Միջնաժամկետ ծախսային ծրագրում նախատեսված են նաև հետևյալ դրամաշնորհային ծրագրերը

1. Համաշխարհային բանի աջակցությամբ իրականացվող Երևան քաղաքի պինդ աղբի կառավարման նպատակով պետական մասնավոր համագործակցության կառույցի համար գործարքի խորհրդատվական աջակցության դրամաշնորհային ծրագիր - 2013թ. համար՝ 2.5 մլն դրամ:

2. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ազգային ժողովի քաղաքականության ձևավորման և հանրության հետ երկխոսության կարողությունների հզորացման դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 89.1 մլն դրամ:

3. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման ստանդարտների 2-րդ ռազմավարության իրականացման դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 78,190.0 հազ. դրամ:

4. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի կառավարության ֆիսկալ կառավարման կարողությունների բարելավման համար դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 64.0 մլն դրամ:

5. ԱՄՆ կառավարության աջակցությամբ իրականացվող Հազարամյակի մարտահրավեր դրամաշնորհային ծրագիր - 2013-2015թթ համար ծրագրված են տարեկան 97.7 մլն դրամ:

6. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հանրային հատվածի վերահսկողության (Վերահսկիչ պալատի) կարողությունների զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 93.4 մլն դրամ, 2014 թվականի համար՝ 81.8 մլն դրամ, 2015 թվականի համար՝ 11.7 մլն դրամ:

7. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ՀՀ ֆինանսների նախարարության կարողությունների զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 62.0 մլն դրամ, 2014 թվականի համար՝ 54.2 մլն դրամ, 2015 թվականի համար՝ 7.7 մլն դրամ:

8. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի կառավարության կարգավորող բարեփոխումների գրասենյակի կարողությունների զարգացման դրամաշնորհային ծրագիր - 2013 թվականի համար՝ 94.6 մլն դրամ, 2014 թվականի համար՝ 82.8 մլն դրամ, 2015 թվականի համար՝ 11.8 մլն դրամ:

Պետական կառավարման մարմինների 2013-2015 թթ նախատեսված ընդհանուր ծախսերը՝ ներառյալ վարչական շենքերի ձեռքբերման և վարկային ու դրամաշնորհային ծրագրերի գծով ծախսերը, ամփոփված են հետևյալ աղյուսակում:

(մլն դրամ)

	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.
Ընդամենը /մլն դրամ/	89 871.7	88,765.4	77,432.8
այդ թվում՝			
Պետական կառավարման մարմինների պահպանման ծախսեր	58,984.7	65,949.2	74,965.6
Վարչական շենքերի ձեռքբերում	33.9	33.9	33.9
Վարկային և դրամաշնորհային ծրագրեր	30.853.1	22,782.3	2,433.3

## **ԳԼՈՒԽ 7. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ**

### **7.1 ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

#### **7.1.1 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

##### **1.1 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ**

Կրթությունը հանդիսանում է պետական քաղաքականության հիմնական գերակայություններից մեկը: Կրթության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է՝ ապահովել, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի իր հակումներին և ընդունակություններին համապատասխան ստանա որակյալ կրթություն՝ հասարակության և հանրապետության տնտեսության արդի կարիքներին ու պահանջներին համապատասխան:

Կրթության ոլորտը ներառում է հանրակրթության և մասնագիտական կրթության, արտասուսումնական դաստիարակության բնագավառները, ինչպես նաև սփյուռքի կրթօջախներին օժանդակությունը:

##### **ՀԱՆՐԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

Հանրակրթության բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին հիմնական հանրակրթական ծրագրերի շրջանակում կրթական և կրթաօժանդակ ծառայությունների մատուցման, ինչպես նաև հանրակրթության համակարգի զարգացման ծրագրերի իրականացման եղանակով: Այս բնագավառում շահառուներ են հանդիսանում 6-18 տարեկան երեխաները:

2012 թվականին հանրապետությունում գործում են 1398 պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատություններ (այդ թվում՝ 23 հատուկ և 8 մասնագիտացված հանրակրթական հաստատություն), որոնցում ընդգրկված կլինեն 379.4 հազար աշակերտ: Երեխաների նշված թվաքանակում ներառված են հանրապետության 63 հանրակրթական դպրոցներում ներառական կրթության մեջ ընդգրկվածները՝ 1701 աշակերտներ, փորձնական կարգի իրականացման շրջանակներում Տավուշի մարզի 14 հանրակրթական դպրոցներում ներառական կրթության մեջ ընդգրկված 344 երեխաները, ինչպես նաև նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկվածները՝ Արագածոտնի մարզում՝ 323, Արարատի մարզում՝ 404, Լոռու մարզում՝ 128, Շիրակի մարզում՝ 373

երեխաներ, 2012 թվականի սեպտեմբերից էլ չորս մարզերում նշված ծրագրում ընդգրկվողները՝ Արմավիրի մարզ՝ 426, Գեղարքունիքի մարզ՝ 351, Սյունիքի մարզ՝ 95 և Վայոց ձորի մարզ՝ 170 երեխաներ:

2012 թվականին հանրակրթական ծրագրերի իրականացման գծով պետական բյուջեից կհատկացվի 87249.6 մլն դրամ, որը կազմում է ՀՆԱ-ի 2.07 %-ը կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) 83.2 %-ը:

### **ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

Հանրապետությունում նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ծրագրեր իրականացվում են 50 պետական ուսումնական հաստատություններում (25 ՆՄՈՒՀ, 20 ՄՄՈՒՀ, 4 կրթահամալիր, 1 ԲՈՒՀ):

ՀՀ կառավարության 2011 թվականի հունիսի 17-ի նիստում հավանություն է տրվել «Հայաստանի Հանրապետության նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների գերատեսչական ենթակայության փոփոխության ռազմավարությանը և դրա իրականացման 2011-2013 թվականների միջոցառումների ժամանակացույցին», համաձայն որի ՀՀ-ում գործող՝ Երևանի քաղաքապետարանի և ՀՀ մարզապետարանների ենթակայության 12 արհեստագործական ուսումնարաններ անցել են ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության ենթակայությանը (2012 թվականին բոլոր 25 արհեստագործական ուսումնարանները գործում են ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության ենթակայությամբ): Միաժամանակ, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ծրագրեր իրականացվում են ՀՀ առողջապահության և գյուղատնտեսության նախարարությունների ենթակայության քոլեջներում և «ՀՀ Ոստիկանության կրթահամալիր» ՊՈԱԿ-ում :

50 պետական ուսումնական հաստատություններում նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ծրագրերով սովորում է 6.8 հազար ուսանող (որոնցից՝ 6.5 հազարը՝ անվճար հիմունքներով) :

Միջին մասնագիտական կրթական ծրագրեր իրականացվում են 80 պետական ուսումնական հաստատություններում (6 ԲՈՒՀ, 73 ՄՄՈՒՀ (որից 72-ը՝ ՊՈԱԿ, մեկը՝ հիմնադրամ), մեկ կրթահամալիր): Հանրապետությունում գործող 72 միջին մասնագիտական պետական ուսումնական հաստատություններից 47-ը՝ ՀՀ ԿԳ նախարարության համակարգում են): Միաժամանակ, միջին մասնագիտական կրթական ծրագիր իրականացվում է «ՀՀ Ոստիկանության կրթահամալիր» ՊՈԱԿ-ում:

80 պետական ուսումնական հաստատություններում միջին մասնագիտական կրթական ծրագրերով սովորում է 27.9 հազար ուսանող (որոնցից՝ 8.2 հազարը՝ անվճար հիմունքներով) :

2006 թվականի հունվարի 12-ի N 73-Ն որոշմամբ ՀՀ կառավարությունը հաստատել է նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների ցանկերը՝ ըստ կրթական ծրագրերի, ուսուցման հիմքի, ձևի, տևողության և որակավորումների, որոնք ներառում են արհեստագործական կրթության 102 մասնագիտություն՝ շուրջ 350 որակավորմամբ, որոնցից ներկայումս ուսուցանվում է 55 մասնագիտություն, միջին մասնագիտական կրթության 352 մասնագիտություն, որից ներկայումս ուսուցանվում է 102 մասնագիտություն:

Պետական բյուջեի միջոցների հաշվին նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթական ծառայություններ մատուցվում են միայն պետական ուսումնական հաստատություններում:

Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ծրագրերի, ինչպես նաև դրանց իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրերի գծով 2012 թվականին պետական բյուջեից կհատկացվի 5761.2 մլն դրամ:

Հայաստանի Հանրապետությունում *բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն*ն իրականացվում է եռաստիճան համակարգով՝ բակալավրի, մագիստրոսի և հետազոտողի ծրագրերով, առկա և հեռակա ուսուցման ձևերով, վճարովի և անվճար հիմունքներով: Ընդունելությունն իրականացվում է մրցութային հիմունքներով:

2012 թվականին բուհերում պետության կողմից նպաստների ձևով ուսման վարձի լրիվ փոխհատուցմամբ (անվճար) կսովորեն 15.7 հազար ուսանողներ, որից 10.5 հազարը՝ բակալավրի, 2.7 հազարը՝ մագիստրոսի ծրագրով:

Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության ծրագրերի, ինչպես նաև դրանց իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրերի գծով 2012 թվականին պետական բյուջեից կհատկացվի 8112.0 մլն դրամ:

Ընդհանուր առմամբ, 2012 թվականին մասնագիտական կրթական ծրագրերի իրականացման գծով պետական բյուջեից կհատկացվի 13873.2 մլն դրամ, որը կազմում է ՀՆԱ-ի 0.3 %-ը կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) 13.2 %-ը :

**ԱՐՏԱՌԻՍՏԻՄՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**

Հանրապետությունում գործող 364 պետական և համայնքային հաստատություններում ընդգրկված են մոտ 78.0 հազար երեխաներ, ընդ որում, ՀՀ պետական բյուջեից ներկայումս ֆինանսավորվող 54 արտաուսումնական դաստիարակության հիմնարկներում մարզադպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական, տեխնիկական, բնապահպանական, գեղագիտական կենտրոններ, ընդգրկված են շուրջ 29.0 հազար դպրոցականներ: Նշված թվաքանակում ներառված են նաև հանրապետության 144 երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ազգային, փողային և լարային նվագարանների գծով ուսուցման մեջ ընդգրկված 2.4 հազար աշակերտները:

Արտադպրոցական դաստիարակության, ինչպես նաև դրա իրականացմանն օժանդակող ծրագրերի գծով 2012 թվականին պետական բյուջեից կհատկացվի 2767.5 մլն դրամ:

### **ՍՓՅՈՒՔԻ ՀԵՏ ՏԱՐՎՈՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ**

Սփյուռքի ուղղությամբ իրականացվող հիմնական գործառույթներից մեկը սփյուռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստմանն ուղղված աշխատանքներն են: Հաշվի առնելով այն, որ Սփյուռքի կրթօջախները տկարեցնող կարևորագույն պատճառներից է ուսուցչական կադրերի խնդիրը, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարությունը կազմակերպում է վերապատրաստման մեկամսյա դասընթացներ Հայաստանում: Սփյուռքի կրթօջախների մանկավարժական կադրերի որակավորման բարձրացմանը (վերապատրաստմանը) նպաստող ծրագրերի իրագործման անհրաժեշտությունն ամրագրված է ՀՀ կառավարության 2008-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրի 4.4.7 կետում: Ծրագրի մի մասն իրականացվում է Հայաստանում Հայաստան վերապատրաստման նպատակով գործուղվող մանկավարժների համար, իսկ մյուս մասը՝ Վրաստանում, հայերեն ուսուցման դպրոցների ուսուցիչների վերապատրաստման նպատակով Հայաստանից մասնագետների գործուղման միջոցով: 2012 թվականին Սփյուռքի հայկական դպրոցների ուսուցիչների վերապատրաստման նպատակով նախատեսվում է հատկացնել 36.1 մլն դրամ, որի շրջանակներում կվերապատրաստվի 185 ուսուցիչ:

Կարևորվում է նաև Սփյուռքի հայկական կրթական հաստատությունների համար ուսումնական գրականության և օժանդակ նյութերի մշակումը և տրամադրումը: 2012 թվականին նախատեսվում է օժանդակության տրամադրում արտերկրում գործող 80 հայկական դպրոցներին և կենտրոններին, որի նպատակով պետական բյուջեից կհատկացվի 80.0 մլն դրամ:

2012 թվականին Ջավախքի 100 հայկական դպրոցներին կտրամադրվեն աշակերտական սեղաններ, աթոռներ և գրատախտակներ: Ծրագրում ընդգրկված են Վրաստանի Ախալքալաքի, Նինոծմինդայի, Ախալցխեի, Ասպինձայի և Ծալկայի շրջանների հայերեն ուսուցմամբ դպրոցները: Նշված նպատակով պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել 30.0 մլն դրամ:

Հայաստան-Սփյուռք կապերի ամրապնդման նպատակով 2004 թվականից ի վեր, երկու տարի պարբերությամբ, կազմակերպվում են Համահայկական կրթական խորհրդաժողովներ: 2012 թվականին Հայաստանում Համահայկական կրթական 5-րդ խորհրդաժողովի անցկացման, սփյուռքի կրթական գործի պատասխանատուների հավաքի կազմակերպման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել 13.0 մլն դրամ (միջոցառման մասնակիցների թիվը կկազմի 150 մարդ):

Առանձին խնդիր է հանդիսանում Սփյուռքում բարձրագույն կրթության ոլորտում հայագիտական կառույցների գոյության պահպանմանը և հայագիտությանը նպաստելու խնդիրը: Այս կապակցությամբ արդեն երկու տարի իրականացվում է Հալեպի համալսարանում հայոց լեզվի դասավանդման կազմակերպում: Ամբիոնի ստեղծման խնդիրն առաջին անգամ արտացոլվել է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև կրթության և գիտության բնագավառում համագործակցության մասին» պայմանագրում: Հալեպի համալսարանի հայագիտական ամբիոնի ֆինանսավորումը դիտարկվում է որպես շարունակական խնդիր և ուղղված է Սիրիայում հայագիտության զարգացմանը:

2012 թվականից իրականացվում է նաև Բուխարեստի համալսարանում հայոց լեզվի դասավանդումը: Դասավանդման կազմակերպման համար իրավական հիմք է հանդիսանում «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռումինիայի կառավարության միջև մշակույթի, կրթության և գիտության բնագավառներում համագործակցության մասին» գործնական ծրագիրը: Հալեպի և Բուխարեստի համալսարաններում հայոց լեզվի դասավանդմանն աջակցությունն իրականացվում է գործուղվող դասախոսի ծախսերը հոգալու տեսքով, որի նպատակով ՀՀ 2012 թվականի պետական բյուջեից կհատկացվի 12.0 մլն դրամ:

## **1.2. ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ**

Կրթության ոլորտին պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերը (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) 2011 թվականին կազմել են ՀՆԱ-ի 2.81 %-ը՝ 2009 թվականի 3.40 %-ի դիմաց (Տես՝ աղյուսակ 7.1-ը):

Աղյուսակ 7.1. Հանրակրթական և մասնագիտական կրթական ծրագրերի 2009-2011 թվականների պետական ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում

	2009թ.	2010թ.	2011թ.
<b>Ընդամենը կրթություն</b>	<b>3.40</b>	<b>2.81</b>	<b>2.79</b>
այդ թվում՝			
Հանրակրթական ծրագրեր	2.88	2.31	2.29



Մասնագիտական կրթական ծրագրեր	0.41	0.40	0.40
------------------------------	------	------	------

Ծանոթություն. Հանրակրթական ծրագրերը ներառում են տարրական, հիմնական և միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթությունը (հանրակրթական ուսուցում, նախադպրոցական կրթություն, ներառական կրթություն, հատուկ կրթություն, մասնագիտացված հանրակրթական ուսուցում և այլն), ինչպես նաև հանրակրթական ծրագրերի իրականացմանն օժանդակության շրջանակներում նախատեսված մի շարք ծրագրեր: Մասնագիտական կրթական ծրագրերը ներառում են նախնական մասնագիտական /արհեստագործական/, միջին մասնագիտական, բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության ծրագրերը, ինչպես նաև նշված ծրագրերի իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրեր:

Կրթության ոլորտին ուղղված պետական հատկացումների գերակշիռ մասը՝ շուրջ 81.9 %-ը, 2011 թվականին ուղղվել է հանրակրթության ոլորտի ֆինանսավորմանը, իսկ 14.4 %-ը՝ մասնագիտական կրթական ծրագրերի ֆինանսավորմանը՝ 2010 թվականի համապատասխանաբար 82.3 և 14.2 %-ի դիմաց (2009 թվականին նշված ցուցանիշները կազմել են, համապատասխանաբար՝ 84.7 և 12.2 %) :

### **ՀԱՆՐԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

2011 թվականին հանրապետությունում գործել են 1402 պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատություններ, որոնցում սովորել են շուրջ 365.5 հազար աշակերտներ:

Չնայած հանրակրթության ոլորտին հատկացումների զգալի աճին՝ համախառն ընդգրկվածության առումով, ըստ միջնակարգ կրթության աստիճանների, կան որոշ տարբերություններ:

2010 թվականին համախառն ընդգրկվածությունը միջնակարգ կրթությունում 2009 թվականի համեմատությամբ իջել է 0.1 %-ով՝ 90.2%-ից դառնալով 90.1%, իսկ հիմնական դպրոցում իջել է 0,5%-ով՝ 92,1%-ից դառնալով 91,6%: Սակայն նույն ժամանակահատվածում տարրական և ավագ դպրոցներում նկատվում է ընդգրկվածության որոշ աճ՝ տարրականում այն փոխվել է 0,7 %-ով (96,1%-ից դառնալով 96,8%), ավագ դպրոցում այդ ցուցանիշն աճել է 0,5%-ով (83,9%-ից դառնալով 84,4%):

Հանրակրթական դպրոցներում 2010-2011 ուսումնական տարում դասավանդել է 41402 ուսուցիչ: Նախորդ տարիների համեմատությամբ հանրակրթության ոլորտում աշխատող ուսուցիչների թիվը նվազել է, ինչը պայմանավորված է ինչպես սովորողների թվի նվազմամբ, այնպես էլ համակարգի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերով:

Հանրակրթության բնագավառում շարունակվել են բարեփոխումները՝ ուղղված կրթության արդիականացմանը, որակի բարելավմանն ու մատչելիության մեծացմանը, կառավարման համակարգի ապակենտրոնացմանն ու արդյունավետության բարձրացմանը: Մասնավորապես՝

- ՀՀ կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 24-ի N1262-Ն որոշման համաձայն՝ 2007 թվականի հունվարի 1-ից ՀՀ բոլոր պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ֆինանսավորումն իրականացվում է ըստ աշակերտների թվի՝ բանաձևով: Միաժամանակ, նկատի ունենալով ըստ կրթական մակարդակների (տարրական, միջին, ավագ) ուսումնական պլանով նախատեսված դասաժամերի տարբերակումները, 2011 թվականին փոփոխություն է կատարվել նշված որոշման մեջ, համաձայն որի՝ ըստ աշակերտների թվի ֆինանսավորման բանաձևի արժեքների նկատմամբ կիրառվում են համապատասխան գործակիցներ՝ հանրակրթական դպրոցի տարրական, միջին և ավագ մակարդակներում: Ընդ որում, բանաձևի կիրառման արդյունքում, հանրակրթական հաստատություններին հատկացվող բյուջետային ծախսերի համաչափությունն ապահովելու նպատակով, թույլատրվում է պետական կառավարման մարմիններին, ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով, սահմանափակ գումարի չափով իրենց ենթակայության հաստատությունների ծախսերում կատարել վերաբաշխումներ :

- Ավարտին է հասցվել 12-ամյա կրթակարգի բովանդակային ապահովման գործընթացը: Հաստատվել է հանրակրթության նոր չափորոշիչը, մշակվել են նոր առարկայական չափորոշիչներ ու ուսումնական ծրագրեր, վերանայվել է ուսումնական պլանը, սկսվել է «Շախմատ» առարկայի դասավանդումը տարրական դպրոցում: Նոր ծրագրերի հիման վրա հրատարակվել են հիմնական և ավագ դպրոցների բոլոր առարկաների (այդ թվում՝ ըստ հոսքերի) նոր չափորոշիչները և ծրագրերը: Մշակվել ու տպագրվել են մեթոդական ձեռնարկներ ուսուցիչների համար: 2011 թվականին փորձաքննություն են անցել ընդհանուր թվով 232 անուն նորմատիվ փաստաթղթերի նախագծեր, դասագրքեր, ձեռնարկներ, ուսումնամեթոդական նյութեր, ծրագրեր և այլ ուսումնական գրականություն (39555 էջ ծավալով): Նշված ծառայություններն իրականացվել են ՀՀ պետական բյուջեից այդ նպատակով հատկացված միջոցների հաշվին, որը 2011 թվականին կազմել է շուրջ 359.3 մլն դրամ, 2012 թվականին նշված նպատակով կհատկացվի 277.9 մլն դրամ:

- 2010-2012 թվականներին ուսուցիչների աշխատավարձերի մասով պահպանվել է 2009 թվականի մակարդակը, միաժամանակ, հաշվի առնելով նաև ավագ դպրոցներում մանկավարժական անձնակազմի աշխատավարձի 20% հավելումը, 2012 թվականին ուսուցիչների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձը հասցվել է 117.6 հազար դրամի կամ ուսուցիչների տարեկան աշխատավարձը մեկ շնչին բաժին ընկնող տարեկան ՀՆԱ-ի մակարդակը կգերազանցի 11 %-ով: Միաժամանակ, ուսուցիչների ատեստավորման նոր կարգի ներդրումը հնարավորություն կտա իրականացնել տարբերակված ֆինանսավորում և ստեղծել խթաններ՝ մասնագիտական հետագա կատարելագործման համար: Նախատեսվում է ապահովել հանրակրթական դպրոցների բոլոր ուսուցիչների ատեստավորման 5-ամյա պարբերաշրջանը, իսկ ատեստավորման միջոցով որակավորում

ստացած ուսուցիչներին կտրամադրվեն հավելավճարներ (2012 թվականին նշված նպատակով նախատեսվել է 710.1 մլն դրամ) :

- Ձևավորվել է առանձին գործող ավագ դպրոցների ամբողջական ցանցը: 2008-2010 թվականներին առանձին գործող ավագ դպրոցների ցանցում ընդգրկվել են 91 դպրոցներ, 2011 թվականին ամբողջացվել է ցանցը՝ ներառելով ևս 16 դպրոցներ: Այժմ ավագ դպրոցների ցանցում ընդգրկված է, ընդամենը՝ 107 դպրոց, որոնք գործում են ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության ենթակայությամբ: Ավագ դպրոցներն ապահովվել են անհրաժեշտ դպրոցական գույքով, համակարգչային սարքավորումներով, ֆիզիկայի, քիմիայի, կենսաբանության լաբորատորիաներով, գրականությամբ համալրված ժամանակակից գրադարաններով: « Ավագ դպրոցների համակարգի ներդնում» ծրագրի շրջանակներում 2011 թվականին 16 դպրոցների համար ձեռք է բերվել 48 լաբորատորիաների վերազինման համար անհրաժեշտ գույքի և սարքավորումների լրակազմ՝ 2010 թվականի՝ 43 դպրոցների համար ձեռք բերված 129 լաբորատորիաների դիմաց: « Ավագ դպրոցների շենքերի հիմնանորոգում » ծրագրի շրջանակներում կատարվել են 20 ավագ դպրոցների հիմնանորոգման աշխատանքներ՝ նախորդ տարվա 8-ի դիմաց: « Ավագ դպրոցների համակարգի ներդնում» ծրագրի շրջանակներում պետական բյուջեից 2009-2011 թվականներին հատկացվել է, ընդամենը՝ 463.7 մլն դրամ, իսկ ավագ դպրոցների շենքերի հիմնանորոգման նպատակով՝ 3797.1 մլն դրամ, վերջինիս գծով 275.5 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին: 2008-2010 թվականներին իրականացվել են ավագ դպրոցների շուրջ 1815 ուսուցիչների առարկայական բուհական վերապատրաստումներ՝ ուղղված նրանց մասնագիտական գիտելիքների և հմտությունների կատարելագործմանը, գործնական հմտությունների ձեռքբերմանը: 2011 թվականին այդպիսի վերապատրաստումներ են անցել ավագ դպրոցների շուրջ 200 ուսուցիչներ: Փորձաքննություն են անցել և գործածության երաշխավորվել ավագ դպրոցի 80 անուն դասագիրք և 29 անուն ուսուցչի ձեռնարկ, այդ թվում՝ «Դասագրքերի շրջանառու հիմնադրամի» միջոցներով համապատասխանաբար, 59 դասագիրք և 22 ուսուցչի ձեռնարկ: 2012 թվականին նախատեսվում է հրատարակել ավագ դպրոցի 3 անուն դասագիրք:

- Հանրապետության բոլոր մարզերում ձևավորված Կրթության ազգային ինստիտուտի մասնաճյուղերում և ընտրված 52 դպրոց-կենտրոններում իրականացվում են մանկավարժական կադրերի շարունակական վերապատրաստումներ, ինչը հնարավորություն կընձեռնի՝ ապահովելու ուսուցչական ողջ համակազմի վերապատրաստման 5-ամյա պարբերաշրջանը: Կրթության ազգային ինստիտուտի հետ, միաժամանակ, մանկավարժական կադրերի վերապատրաստումներ են իրականացրել մրցույթով անցած 13 կազմակերպություններ: 2011 թվականին մանկավարժական կադրերի վերապատրաստումներում ընդգրկվել է շուրջ 14955 ուսուցիչ: Համաձայն գործող կարգի՝ ատեստավորվել է շուրջ 6750 ուսուցիչ, իսկ որակավորման տարակարգ է ստացել 20 ուսուցիչ: Կրթության բովանդակային և մեթոդական սպասարկման ու հանրապետության հանրակրթական

դպրոցների ուսուցիչների վերապատրաստման գծով պետական բյուջեից 2009-2011 թվականներին հատկացվել է, ընդամենը՝ 1473.0 մլն դրամ, 491.5 մլն դրամ էլ նախատեսվում է հատկացնել 2012 թվականին (նշված գումարի շրջանակներում 2012 թվականին կվերապատրաստվի 7000 ուսուցիչ) :

- Շարունակվել են աշխատանքները սովորողների գիտելիքների գնահատման նոր համակարգի ներդրման ուղղությամբ: Այն կարևոր քայլ է՝ միասնական ձևով գնահատելու և լիարժեքորեն բացահայտելու սովորողների գիտելիքները, կարողություններն ու հմտությունները: 2009 թվականից բոլոր առարկաների գծով անցկացվում են ավարտական և բուհի ընդունելության միասնական քննություններ: 2010 թվականին մշակվել են հանրապետության պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ընդունելության կարգը և դրանից բխող աշխատակարգերը: Պետական բյուջեից համապատասխան միջոցներ են նախատեսվել թեստերի և ուղեցույցերի մշակման և տպագրության, 2009-2010 թվականներին ավարտական քննությունների անցկացման գծով (12-ամյա ուսուցման անցնելու հետ կապված՝ 2011 թվականին հանրակրթական դպրոցներում շրջանավարտներ չեն եղել, 12-ամյա դպրոցն իր առաջին շրջանավարտները կտա 2012 թվականին): Դպրոցականների շրջանում կազմակերպվել է արտաքին ընթացիկ գնահատում, մասնավորապես. 2011 թվականին հայոց լեզու և հայ գրականություն, մաթեմատիկա առարկաների գծով արտաքին ընթացիկ գնահատումն անցկացվել է հանրապետության 67 դպրոցների 10-րդ դասարաններում, որին մասնակցել է շուրջ 2.9 հազար աշակերտ, իսկ ավագ դպրոցների 11-րդ դասարաններում գնահատմանը մասնակցել է 10.5 հազար աշակերտ: Ռուսերեն, մաթեմատիկա, աշխարհագրություն, կենսաբանություն, ֆիզիկա և քիմիա առարկաներից գնահատումն անցկացվել է հանրապետության 93 դպրոցների 5-8-րդ դասարաններում, մասնակցել է 16.7 հազար աշակերտ:

Հանրապետության բոլոր մարզերի 150 դպրոցների 4-րդ և 9-րդ դասարաններում անցկացվել է TIMSS-2011 միջազգային ստուգատես, որին մասնակցել են, համապատասխանաբար 5.5 և 6.3 հազար աշակերտներ : Գնահատման և թեստավորման ծառայությունների գծով պետական բյուջեից 2009-2011 թվականներին հատկացվել է, ընդամենը՝ 1254.1 մլն դրամ, 446.1 մլն դրամ էլ նախատեսվում է հատկացնել 2012 թվականին:

- Շարունակվել են դպրոցները համակարգչային սարքավորումներով համալրման աշխատանքները: 2011 թվականի դրությամբ Հայաստանի դպրոցներում առկա են 16535 համակարգիչներ, իսկ 2010 թվականին այդ ցուցանիշը կազմել է 14061: Մեկ դպրոցին բաժին է ընկնում միջինը 11,5 համակարգիչ, 2010 թվականին այդ ցուցանիշը կազմել է 9,7: Բարելավվել է մեկ համակարգչին համապատասխանող աշակերտների միջին քանակը բնութագրող ցուցանիշը՝ 2009 թվականի 30.2-ից դառնալով 2010 և 2011 թվականներին՝ 26.4: Արդյունքում գրանցվել է SCS-ն ուսումնական գործընթացում օգտագործողների դինամիկ աճ: 2010 թվականին ավագ դպրոցում այդ ցուցանիշը կազմել է 20, որը համադրելի է եվրոպական երկրների ցուցանիշներին: Դպրոցների համակարգ-

չային սարքավորումների վերաբերյալ Հայաստանի բոլոր դպրոցներից ստացված տվյալները պարբերաբար թարմացվում և մուտքագրվում են ՀՀ ԿԳՆ Կրթական տեխնոլոգիաների ազգային կենտրոնի շտեմարանում:

- Ընդլայնվել է Հայաստանի դպրոցների ինտերնետային ցանցը (ՀԴԻՑ), 2011 թվականին ընդհանուր ցանցում ընդգրկված դպրոցների թիվը կազմել է 944, իսկ 2012 թվականի սեպտեմբերից ցանցում կընդգրկվի ևս 454 դպրոց կամ 2012 թվականին արդեն նշված ցանցում ընդգրկված կլինի 1398 դպրոց: Հայաստանի հեռավոր բնակավայրերի աշակերտների և ուսուցիչների համար 12-օրյա համակարգչային դասընթացներ է իրականացնում Շարժական ինտերնետային-համակարգչային կայանը : 2009-2011 թվականների ընթացքում նշված դասընթացներին ընդհանուր թվով մասնակցել է 1577 աշակերտ և 658 ուսուցիչ: ՏՀՏ գիտելիքները խորացնելու և կրթական նպատակներով ՀԴԻՑ-ի հնարավորությունների արդյունավետ օգտագործումը խթանելու համար, կազմակերպվել են ՀԴԻՑ-ին նոր միացված դպրոցների ինֆորմատիկայի ուսուցիչների և դպրոցների ներքին ցանցերն ու համակարգչային ուսումնական կենտրոնները սպասարկող մասնագետների վերապատրաստումներ: 2011-2012 թվականների ընթացքում կիրականացվեն 454 դպրոցների մասնագետների վերապատրաստումներ: Համակարգչային սարքավորումներով համալրմանը զուգընթաց իրականացվել են աշխատանքներ էլեկտրոնային բովանդակության (ռեսուրսներ, համակարգչային հայելեզու էլեկտրոնային ծրագրեր, դասագրքեր, ուսուցողական նյութեր և այլն) ստեղծման ուղղությամբ: Մասնավորապես, ստեղծվել է «Համացանցի օգտագործման ուղեցույց» ուսումնաստանական ձեռնարկը և կից էլեկտրոնային նյութը, որը տրամադրվել է Հայաստանի բոլոր դպրոցներին: Միաժամանակ, նշված ձեռնարկի կայք-տարբերակը տեղադրվել է ՀԴԻՑ-ի կենտրոնական հանգույցում: Իրականացվել են «Հեռավար ուսուցում» համակարգի ստեղծման և փորձնական շահագործման աշխատանքները: Շահագործվել է «Հայկական կրթական ալիքը» տեսանյութերի տարածման միջազգային «ՅուԹուբ» համակարգում: 2011 թվականին Կրթական տեխնոլոգիաների ազգային կենտրոնում ստեղծվել է «Աշակերտների հաշվառման տեղեկատվական համակարգը», որը կապահովի միասնական առցանց միջավայրում աշակերտների հաշվառման, ինչպես նաև հաշվառված աշակերտների տեղեկատվության հիման վրա անհրաժեշտ վերլուծությունների ստացման գործընթացը: Համակարգչային և ինտերնետային կապի ծառայությունների գծով պետական բյուջեից 2009-2011 թվականներին հատկացվել է, ընդամենը՝ 1923.0 մլն դրամ, ևս 698.5 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

- Շարունակվել են տարրական դասարանների աշակերտներին անվճար դասագրքերով և ուսումնական գրականությամբ ապահովման աշխատանքները: Նշված նպատակով պետական բյուջեից 2009-2011 թվականներին հատկացվել է, յուրաքանչյուր տարի 764.6 մլն դրամ : Միաժամանակ, պետական բյուջեից գումարներ են հատկացվել ՀՀ պետական դպրոցների տարրական

դասարաններում շախմատի դասավանդման նպատակով, մասնավորապես 2011 թվականի սեպտեմբերից հանրակրթական դպրոցների 2-րդ դասարաններում նշված առարկան դասավանդելու համար պետական բյուջեից հատկացվել է 177.1 մլն դրամ՝ 2-րդ դասարանների դասագրքերի, խնդրագրքերի և ուսուցչի ձեռնարկների տպագրման աշխատանքների, շախմատային գույքի ձեռքբերման, ուսուցիչների վերապատրաստման և 3-րդ դասարանի համար նախատեսված դասագրքերի մշակման նպատակով, ևս 386.1 մլն դրամ՝ շախմատ խաղալու համար սեղան և աթոռ ձեռք բերելու նպատակով: 2012 թվականին պետական բյուջեից տարրական դասարանների աշակերտներին անվճար դասագրքերով և ուսումնական գրականությամբ ապահովման գծով նախատեսվում է հատկացնել 764.6 մլն դրամ, որից 114.0 մլն դրամը՝ շախմատ առարկայի դասագրքերի, խնդրագրքերի և ուսուցչի ձեռնարկների գծով, 112.7 մլն դրամը՝ օտար լեզվի, իսկ 51.3 մլն դրամը՝ երաժշտության դասագրքերի գծով:

- Անցկացվել են դպրոցականների հանրապետական օլիմպիադաներ հանրակրթական 16 առարկաներից, որին մասնակցել են մոտ 1400 աշակերտ, իսկ միջազգային օլիմպիադաներին Հայաստանը թիմային մասնակցություն է ունեցել «Մաթեմատիկա», «Ֆիզիկա», «Քիմիա», «Ինֆորմատիկա», «Աստղագիտություն» և «Կենսաբանություն» առարկաներից: 2010 թվականին անցկացվել է օլիմպիադա նաև «Հայոց եկեղեցու պատմություն» իսկ 2011 թվականին՝ «Նախնական գինվորական պատրաստություն» առարկաներից: Դպրոցականների օլիմպիադաների անցկացման գծով 2010-2011 թվականներին պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 33.2 և 41.6 մլն դրամ, ևս 41.6 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

- ՄԱԿ-ի Պարենի համաշխարհային ծրագիրը ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության հետ 2010 թվականի հոկտեմբերի 1-ից սկսել է «Դպրոցական սնունդ» եռամյա ծրագիրը: Ծրագրով նպատակադրված է աջակցել ՀՀ 6 մարզերի հանրակրթական ուսումնական հաստատություններին՝ ուսումնական տարվա ընթացքում տարրական դպրոցում սովորող շուրջ 50.0 հազար երեխաների համար կազմակերպելու մեկանգամյա սնունդ: Ծրագրով նախատեսվում է, որ սննդամթերքի ցամաքային փոխադրման, պահեստավորման, պահպանման և բեռնման-բեռնաթափման ծախսերը 2012 թվականին 50%-ով կհոգա ՀՀ կառավարությունը: Այդ նպատակով 2012 թվականին նախատեսվում է ՀՀ պետական բյուջեից հատկացնել 72.1 մլն դրամ:

- Դպրոցների ջեռուցման համակարգերի և շենքային բարենպաստ պայմանների ապահովման նպատակով զգալի միջոցներ են նախատեսվել կրթական օբյեկտների հիմնանորոգման և կապիտալ շինարարության ուղղությամբ, մասնավորապես՝ 2009-2011 թվականներին պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 11389.1; 5621.8 և 7750.9 մլն դրամ, 7550.9 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

Վերջին տարիներին համակարգի արդյունավետությունը բարձրացել է և դրանք բնութագրող ցուցանիշներում արձանագրվել են որոշ դրական միտումներ: Մասնավորապես. հանրակրթական դպրոցներում աշակերտ/ ուսուցչական դրույք և աշակերտ/ոչ ուսուցչական դրույք հարաբերակցությունների մակարդակը 2012 թվականին նախատեսվել է, համապատասխանաբար՝ 14.4 և 24.3:

Առաջընթաց է նկատվում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներին ընդհանուր դպրոցներում ներգրավելու գործում: Ներկայումս *ներառական կրթություն* իրականացվում է հանրապետության 63 հանրակրթական դպրոցներում, որտեղ ընդգրկված են շուրջ 1.7 հազար երեխաներ (դպրոցների նշված թվում ներառված չեն Տավուշի մարզի 14 հանրակրթական դպրոցները, որոնց գծով ծախսերը, փորձնական կարգի իրականացման հետ կապված, 2012 թվականին նախատեսվել են «Հանրակրթական ուսուցում» ծրագրով): 2011 թվականին ներառական կրթություն իրականացվել է 62 հանրակրթական դպրոցներում, ներառյալ Տավուշի մարզի 14 հանրակրթական դպրոցները: Ներառական կրթության գծով 2010-2011 թվականներին պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 628.2 և 744.8 մլն դրամ, 877.9 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

*Նախադպրոցական կրթության* ոլորտում երեխաների ընդգրկվածության ցուցանիշը 2009 թվականին կազմել է 24.6%, իսկ 2010 թվականին՝ 25.3%: Համակարգի գործունեության և զարգացման իրավական, կազմակերպական և ֆինանսական հիմքերը կարգավորելու նպատակով ՀՀ կառավարության հավանությանն է արժանացել Հայաստանի Հանրապետությունում նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2008-2015 թվականների ռազմավարական ծրագիրը, որի հիման վրա էլ ՀՀ կառավարության կողմից 2010 թվականի նոյեմբերի 4-ին հաստատվել է «Ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների կրթության կազմակերպման ծախսերը ֆինանսավորելու մասին» N1427-Ն որոշումը: Նշված իրավական ակտերով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը, որպես ռազմավարական նպատակ, որդեգրել է ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների համընդհանուր կրթության ապահովման պետական քաղաքականությունը: Նախատեսվում է այդ խմբի երեխաների ընդգրկվածությունը 2015 թվականին հասցնել 90 տոկոսի, որին հասնելու համար անհրաժեշտ է տարեկան մոտավորապես 7 տոկոսի չափով ընդգրկվածության մակարդակի աճ:

Նախադպրոցական հաստատությունները հիմնականում գործել են համայնքային ենթակայությամբ, և նշված ոլորտում մինչ 2011 թվականը Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի հաշվին ծառայություններ չեն մատուցվել, այլ դրանք իրականացվել են համայնքային հատկացումներից, ծնողական վճարներից, երբեմն նաև՝ միջազգային կազմակերպությունների կողմից հատկացված աջակցություններից:

Ոլորտին աջակցելու և ՀՀ տարբեր տարածքներում նախադպրոցական կրթական ծառայությունների մատչելիությունն ապահովելու նպատակով հատկացվել են միջոցներ՝ ծախսարդյունավետ մոդելների կիրառմամբ փորձնական ծրագիր իրականացնելու համար: Այս ծրագրի շրջանակներում Լոռու, Շիրակի, Արարատի, Արագածոտնի, Սյունիքի, Վայոց ձորի, Արմավիրի և Գեղարքունիքի մարզերի 83 համայնքներում ներդրվել են նման ծառայություններ, որոնցում ընդգրկվել են շուրջ 2.0 հազար երեխա: Ծրագրում ընդգրկված հաստատություններն ապահովվել են ծրագրամեթոդական գրականությամբ, ուսումնադիտողական միջոցներով և պարագաներով, վերապատրաստվել են նշված հաստատությունների 324 ղեկավար և մանկավարժական կադրեր:

Նախադպրոցական ծրագրերի իրականացման շարունակականության ապահովման նպատակով 2011 թվականից պետական բյուջեում նախատեսվել են միջոցներ ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների մեկամյա կրթության կազմակերպման ընթացիկ ծախսերի մասով՝ ելնելով ըստ աշակերտների թվի ֆինանսավորման բանաձևով մեկ սովորողին ընկնող տարեկան գումարի չափից: Այսպես, 2011 թվականին պետական բյուջեից նախադպրոցական կրթության գծով հատկացվել է 88.4 մլն դրամ, 156.7 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

### **ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

Վերջին տարիների ընթացքում շարունակվել են նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները՝ ուղղված կրթության որակի բարելավմանն ու մատչելիության բարձրացմանը, ինչպես նաև կառավարման համակարգի արդյունավետության զարգացմանը:

Բարեփոխումների ուղղությամբ իրականացվել են հետևյալ քայլերը.

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 2011թ. մարտի 24-ի թիվ N 237-Ն հրամանով հաստատվել է «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթական ծրագրեր իրականացնող ուսումնական հաստատությունների 2011 թվականի ընդունելության կարգը», որի համաձայն բոլոր պետական ուսումնական հաստատությունները, սկսած 2011-2012 ուսումնական տարվանից, ընդունելությունն իրականացնում են առանց ընդունելության քննությունների՝ մրցությամբ հիմունքով, բացառությամբ՝ արվեստի ոլորտի մասնագիտությունների (նույն սկզբունքը պահպանվելու է հաջորդ ուսումնական տարիների ընթացքում):

ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումներով միացման ձևով վերակազմակերպվել են ՀՀ նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական 20 պետական ուսումնական հաստատություններ, պետական ուսումնական հաստատությունների ընդհանուր թիվը նվազել է 10-ով:



«Կառավարության 2011 թվականի մարտի 3-ի N 199-Ն որոշմամբ 12 փորձարարական քոլեջները վերանվանվել են և գրանցվել, որպես տարածաշրջանային պետական քոլեջներ, իսկ «Կառավարության 2011 թվականի նոյեմբերի 24-ի N 1686-Ն որոշմամբ հաստատվել են տարածաշրջանային պետական քոլեջների և պետական քոլեջների օրինակելի կանոնադրությունները, որին համապատասխանեցվել են ուսումնական հաստատությունների կանոնադրությունները: 12 տարածաշրջանային քոլեջներում շինարարական, վերանորոգման, վերազինման (գույք, լաբորատորիաներ, արհեստանոցներ, համակարգչային լսարաններ և այլն) աշխատանքները շարունակվում են և գտնվում են ավարտման փուլում:

Վերջին տարիներին մշակվել են նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական մասնագիտությունների և որակավորումների 100 պետական կրթական չափորոշիչներ, համապատասխան ուսումնական պլաններ և մոդուլային ծրագրեր (20-ը՝ 2011 թվականի ընթացքում), որոնք անցել են փորձաքննություն ոլորտային հանձնաժողովներում և հաստատվել են «Կրթության և գիտության նախարարի կողմից: 80 պետական կրթական չափորոշիչներ արդեն իսկ ներդրվել են ուսումնական հաստատություններում, իսկ 20-ը կներդրվեն 2012-2013 ուսումնական տարվանից: Իրականացվել են շուրջ 4000 դասախոսների և արտադրական ուսուցման վարպետների վերապատրաստումներ, որին մասնակցել են համակարգի բոլոր պետական ուսումնական հաստատությունների դասավանդողները: Մշակվել և հրատարակվել են ՄԿՈՒ համակարգի համար ուսումնական ձեռնարկներ և ուսումնամեթոդական նյութեր, մասնագետների համար մոդուլային ծրագրեր և այլն: Պատրաստվել են հեռուստահաղորդումներ, տեսանյութեր, տպագրվել են բուկլետներ, պաստառներ: Իրականացվել են ՄԿՈՒ քաղաքականությանն ու ռազմավարությանը վերաբերող հետազոտական աշխատանքներ:

«Կառավարության 2011 թվականի հունիսի 17-ի N 23 արձանագրային որոշմամբ հավանություն է տրվել Հայաստանի Հանրապետության նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների գերատեսչական ենթակայության փոփոխության ռազմավարությանը և դրա իրականացման 2011-2013 թվականների միջոցառումների ժամանակացույցին, համաձայն որի՝ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները կանցնեն «Կրթության և գիտության նախարարության ենթակայությանը հետևյալ փուլերով. 2012 թվականին՝ «Գյուղատնտեսության, մշակույթի, էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարությունների ենթակայությամբ գործող քոլեջները, իսկ 2013 թվականին՝ «Հռոջապահության նախարարության ենթակայության քոլեջները:

«Կառավարության 2011 թվականի հոկտեմբերի 27-ի N 1550-Ն որոշմամբ հիմնադրվել է «Ուսուցման ազգային հիմնադրամը»: Հիմնադրամի նպատակն է՝ զբաղվածների, գործազուրկների մասնագիտական գործունեության ապահովման համար անհրաժեշտ գիտելիքների, կարողություն-

ների ու հմտությունների զարգացմանը միտված և աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանող վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման ու վերաորակավորման դասընթացների կազմակերպմանն աջակցելը: Հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի կազմում ընդգրկված են պետական կառավարման մարմնի ներկայացուցիչներ և սոցիալական գործընկերներ:

Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության անվճար ծառայությունների գծով արդյունքային ցուցանիշների վերջին տարիների դինամիկան ունի հետևյալ պատկերը, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթության գծով 2009-2010 թվականներին պետական բյուջեից հատկացվել է, ըստ տարիների՝ 1785,6 և 1800,1 մլն դրամ՝ յուրաքանչյուր տարի 5.6 հազար սովորողի ուսուցման գծով, իսկ միջին մասնագիտական կրթության գծով՝ ըստ տարիների, 2893,5 և 2888,3 մլն դրամ՝ յուրաքանչյուր տարի 7,4 հազար սովորողի ուսուցման գծով:

2011 թվականին, ընդհանուր առմամբ, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ծրագրերի, ինչպես նաև դրանց իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրերի գծով պետական բյուջեից հատկացվել է 7176.4 մլն դրամ :

2011 թվականին **բարձրագույն մասնագիտական կրթության** ոլորտում պետության կողմից նպաստների ձևով ուսման վարձի լրիվ փոխհատուցմամբ (անվճար) սովորել են 16.4 հազար ուսանող, իսկ պետական բյուջեից բարձրագույն կրթության և վերջինիս օժանդակության ծրագրերի գծով հատկացվել է 8061.0 մլն դրամ:

Հայաստանի Հանրապետությունում **բարձրագույն մասնագիտական կրթության** զարգացումները պայմանավորված են « Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներով, ինչպես նաև Բոլոնիայի գործընթացին ՀՀ բարձրագույն կրթական համակարգի ինտեգրվելով: «Կրթության մասին» և «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքներում կատարվել են փոփոխություններ, որոնք պայմանավորված են ՀՀ-ում պետական և ոչ պետական բուհերի մրցակցային դաշտի և միասնական քաղաքականության ստեղծմամբ, որը հնարավորություն կտա հավասար պայմաններ ստեղծել բոլոր դիմորդների և ուսանողների համար:

Մշակվել և հաստատվել են նորմատիվային կարգեր, որոնք ենթադրում են սկզբունքային նորարարություններ բուհական կրթական համակարգում, միտված են կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցմանը և բարենպաստ օրենսդրական հիմքեր են ստեղծել բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության համակարգի ընդհանուր բարեփոխումների, ինչպես նաև՝ Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքի ինտեգրմանն ուղղորդվող կառուցվածքային բարեփոխումների համար:

2011/2012 ուսումնական տարվանից Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն և հետ-բուհական մասնագիտական կրթության երրորդ աստիճանում (հետազոտողի կրթական ծրագրով) ներդրվել է կրեդիտային համակարգ: Ներկայումս եռամյա ծրագրով նախատեսված է 180 կրեդիտ:

Մշակվել և հաստատվել է ՀՀ բարձրագույն կրթության ֆինանսավորման ռազմավարությունը, որը նպատակաուղղված է ուսանողներին ֆինանսական աջակցությանը, ՀՀ բարձրագույն կրթության ֆինանսական կառավարման համակարգերի բարեփոխումներին, գիտահետազոտական աշխատանքների և կրթության ինտեգրմանը, բարձրագույն կրթության մեջ մասնավոր ներդրումների խրախուսմանը:

Հայաստանում բարձրագույն կրթության որակի ապահովման բարեփոխումների համար հիմք են հանդիսանում «ԵԲԿՏ-ի որակի ապահովման չափանիշները և ուղենիշները», որոնց համապատասխան մշակվել և հաստատվել են «ՀՀ մասնագիտական կրթության հավատարմագրման չափանիշները» և «ՀՀ-ում մասնագիտական կրթական ծրագրեր իրականացնող ուսումնական հաստատությունների և դրանց մասնագիտությունների պետական հավատարմագրման կարգը»:

2011 թվականի երկրորդ կիսամյակում Մասնագիտական կրթության որակի ապահովման ազգային կենտրոնի կողմից իրականացվել է երկու բուհերի՝ Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի և Երևանի պետական ճարտարապետաշինարարական համալսարանների փորձնական հավատարմագրում համաձայն վերոնշյալ կարգի և չափանիշների:

Գրեթե բոլոր բուհերում ստեղծվել են որակի ապահովման ներբուհական միավորներ, որոնց կողմից իրականացվում են բուհի որակի գնահատման և ապահովման մեխանիզմների ներդրման աշխատանքներ: Մասնավորապես, ներդրվել է «Պրոֆեսորադասախոսական կազմի աշխատանքների գնահատման բազմագործոնային ռեյտինգավորման (վարկանիշային) համակարգ»-ը: Կատարվել են ներքին մոնիտորինգային հետազոտություններ՝ ուսանողների, դասախոսների և գործատուների շրջանում, որոնք թույլ են տվել հստակեցնել այն բացթողումները, որոնք առկա են ուսումնական գործընթացում: Բուհերը մշակել և իրենց խորհուրդներում հաստատել են զարգացման ռազմավարական ծրագրեր և հայեցակարգեր:

Մշակվել և հաստատվել է Նորարարության մրցակցային հիմնադրամը (ՆՄՀ), որի նպատակն է խթանել ՀՀ բարձրագույն կրթության ոլորտի բարեփոխումները, նորարարությունների և գիտահետազոտական գործունեության զարգացումը, նպաստել բուհերի ֆինանսական և ռազմավարական պլանավորման կարողությունների զարգացմանը, աջակցել այն ծրագրերին և նախաձեռնություններին, որոնց միջոցով կամրապնդվի կապը տնտեսության զարգացման գերակա ոլորտների (մասնավորապես՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառի) հետ, ընդլայնել միջազգային համագործակցության հնարավորությունները և, միևնույն ժամանակ, նպաստել բուհերի լրացուցիչ ֆինանսական աղբյուրների հայթայթման կարողությունների ընդլայնմանը:

Հաստատվել է Որակավորումների ազգային շրջանակը, որը մինչև 2013 թվականը պետք է դառնա Հայաստանում կրթության և ուսուցման համընդհանուր համակարգի բաղկացուցիչ մաս և կնպաստի աշխատուժի շարժունակությանը՝ տեղական և միջազգային մակարդակում: Մասնագիտական և ակադեմիական աստիճանների որակավորման համակարգի համադրելիության ապահովման նպատակով մշակվել են մասնագիտական կրթության որակավորումների բնութագրերը՝ ըստ որակավորման աստիճանների, որոնք Հայաստանի որակավորումների ազգային շրջանակի մասն են կազմելու:

2011 թվականի օգոստոսի 25-ին հաստատվել է «Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորողների ակադեմիական շարժունության» կարգը: Շարժունությունը Բոլոնիայի գործընթացի գերակա ուղղություններից մեկն է և նշանակում է ուսանողների ազատ տեղաշարժի հնարավորություն այն ակադեմիական տարածքում, որի մասն են կազմում ոչ միայն Հայաստանի, այլև Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքի երկրների բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները:

Ընդունվել է «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների հեռավար (դիստանցիոն) ձևով ուսուցման կարգը», ինչը թույլ կտա էլեկտրոնային միջավայրի, նորարար տեխնոլոգիաների օգտագործումը կրթության և գիտության ոլորտներում դարձնել ավելի կանոնակարգված և քաղաքացիներին ապահովել կրթության հավելյալ հնարավորություններով:

Մշակվել է նաև «Հայաստանի Հանրապետության կրթական համակարգում Եվրամիության կրթական համակարգի ընդլայնման ծրագիրը»: Ինտեգրումը ԵԲԿՏ-ին ենթադրում է ՀՀ միջին, բարձրագույն և շարունակական կրթական համակարգում խորքային փոփոխությունների իրականացում Բոլոնիայի գործընթացի պահանջներին համապատասխանեցնելու նպատակով, մասնավորապես՝ համադրելի որակավորումների եռաստիճան համակարգի ներդրում, կրեդիտների կուտակման և փոխանցման, որակի գնահատման և ապահովման համակարգերի, դիպլոմների փոխճանաչման համակարգի և համաեվրոպական դիպլոմի հավելվածի ներդրում, շարունակական կրթության համակարգի ձևավորում, բուհերի կառավարման գործընթացում ուսանողների դերի և մասնակցության բարձրացում:

2011 թվականի հուլիսի 1-ից մինչև դեկտեմբերի 31-ը Հայաստանը, Լեհաստանի հետ միասին, համանախագահել է Բոլոնյան գործընթացը, որի շրջանակներում ՀՀ ԿԳ նախարարությունը իրականացրել է մի շարք միջոցառումներ: Մասնավորապես՝ կազմակերպվել է Միջազգային ուսանողական ամառային դպրոց, որը համախմբել է Հայաստանի և ԵԲԿՏ-ի անդամ երկրների ուսանողներին և քննարկել Բոլոնիայի գործընթացին առնչվող մի շարք կարևոր հարցեր, Երևանում կայացել

է Բոլոնիայի հետամուտ խմբի ղեկավար խորհրդի նիստը, կազմակերպվել է «Բարձրագույն կրթության ֆինանսավորում» թեմայով միջազգային համաժողովը:

### **ԱՐՏԱՌՈՒՄՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**

Ոլորտում իրականացված ծրագրերը միտված են եղել շնորհալի երեխաների և պատանիների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը և խթանմանը, մատաղ սերնդի առողջության պահպանմանն ու ամրապնդմանը, ընտրած մարզաձևերում մարզական հերթափոխի պատրաստմանը, պարապոզների մարզական ունակությունների կատարելագործմանը, ՀՀ հավաքական թիմերի համալրմանը, միջազգային ասպարեզում վերջիններիս արդունավետ մրցունակության ապահովմանը, ինչպես նաև ուսումնական հաստատություններին մեթոդական օգնության տրամադրմանը, ուսումնական նոր դասագրքերի և ձեռնարկների մշակմանը:

Առաջնորդվելով «Կրթության մասին», «Երեխայի իրավունքների մասին», «Մանկապատանեկան սպորտի մասին» ՀՀ օրենքներով ֆիզիկական դաստիարակության իրականացման համար մանուկների ու պատանիների շրջանում կազմակերպվում են ուսումնամարզական միջոցառումներ, ապահովվում է նրանց մասնակցությունը տեղական, հանրապետական և միջազգային մրցաշարերին:

ՀՀ բոլոր մարզերում ավագ դպրոցների բազայի վրա ստեղծվել են նախազորակոչային պատրաստության կենտրոններ, որոնք կնպաստեն նախազորակոչային տարիքի դպրոցականների մոտ նախնական զինվորական պատրաստության մակարդակի բարձրացմանը:

Ռազմահայրենասիրական և նախազորակոչային պատրաստության համակարգում բարելավվել են ուսումնական հաստատությունների զենքի պահասենյակները, մոտ 1000 ուսումնական հաստատություն համալրվել է ուսումնական տարբեր զինատեսակներով և զինամթերքով, որոնք հիմնավոր պայմաններ են ստեղծում կրակային և մարտական պատրաստության դասընթացներն առավել արդյունավետ իրականացնելու համար: Քաղաքացիական պաշտպանության շտաբները հազեցվել են անհրաժեշտ ուսումնական պարագաներով, այսպես՝ 2010-2011 թվականներին ՀՀ 1100 ուսումնական հաստատություն հազեցվել է 30000 ուսումնական հակազագերով:

Աշխատանքներ են իրականացվել նաև ժամանակակից էլեկտրոնային ուսումնական պաշարների մշակման ուղղությամբ: 2009-2010 թվականների ընթացքում ստեղծվել են 3 էլեկտրոնային ուսումնական ձեռնարկներ, որոնք բաշխվել են դպրոցներին, իսկ 2010-2011 թվականներին՝ 5 էլեկտրոնային ուսումնական ձեռնարկներ:

2011 թվականին արդեն 25 ուսումնական հաստատություն հազեցվել է «Մենամարտ» ուսումնադիտողական հրաձգության իրականացման վարժասարքերով:

2009 թվականին ընդլայնվել է հանրապետության երաժշտական, արվեստի դպրոցներին տրամադրվող ուսման վարձավճարների փոխհատուցման ծրագիրը՝ ներառելով նաև փողային և լարային նվագարանները: 2009-2010 թվականներին նշված ծրագիրն իրականացվել է 141 դպրոցներում, իսկ 2011 թվականին՝ 144 դպրոցներում (2009-2011 թվականներին ծրագրում ընդգրկված երեխաների թվաքանակը կազմել է 2443): Գեղարվեստական կրթության մատչելիության և որակի բարձրացման, ուսումնամեթոդական և գործնական աջակցության նպատակով շարունակել են իրենց գործունեությունը ՀՀ մարզերի 30 հենակետային դպրոցները (յուրաքանչյուր մարզում՝ 3-ական), «Մշակութային կրթության աջակցության» հիմնադրամը՝ մարզային 10 ներկայացուցչություններով: 2011 թվականին ՀՀ մարզերի, ԼՂՀ-ի, Ջավախքի երաժշտական, արվեստի և գեղարվեստի դպրոցների ուսուցիչների և շնորհալի աշակերտների համար անց են կացվել վարպետության դասեր, որոնց մասնակցել են 530 մանկավարժ և 570 սովորող: 2011 թվականի պետական բյուջեով երաժշտական, արվեստի և գեղարվեստի դպրոցների համար ուսումնական նոր ծրագրերի, դասագրքերի, մեթոդական ձեռնարկների մշակման և հրատարակման համար նախատեսված 17.1 մլն դրամի շրջանակներում տպագրվել են գեղարվեստական կրթության 31 անուն ուսումնական նոր ծրագրեր, դասագրքեր, մեթոդական ձեռնարկներ:

Մարզադպրոցների ընդլայնված ու բարելավված պայմանները, մարզագույքով և մարզասարքերով մարզակառույցների կահավորումը հնարավորություն են տալիս ավելի արդյունավետ դարձնել մարզման գործընթացը: Մարզական օբյեկտների հիմնանորոգման և շինարարության գծով 2010 և 2011 թվականներին պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 264.6 և 249.3 մլն դրամ, 250.0 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին, իսկ ՀՀ մանկապատանեկան մարզադպրոցներին, մարզաձևերի ազգային ֆեդերացիաներին և այլ մարզական հասարակական կազմակերպություններին գույքով ապահովման գծով 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար 50.0 և 45.8 մլն դրամ, ևս 50 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին:

### **ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՀԵՏ ՏԱՐՎՈՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ**

Սփյուռքի հետ կապերի ոլորտում կարևորվում է սփյուռքի հայկական դպրոցների ուսուցիչների վերապատրաստումը: Ծրագրի շրջանակներում 2011 թվականին վերապատրաստվել են 154 սփյուռքահայ ուսուցիչներ՝ 2010 թվականի 75-ի դիմաց: 2010-2011 թվականներին նշված նպատակով պետական բյուջեից հատկացվել է, ըստ տարիների՝ 27.1 և 29.2 մլն դրամ, 36.1 մլն դրամ էլ կհատկացվի 2012 թվականին, որի շրջանակներում կվերապատրաստվի 185 ուսուցիչ:

Հայաստանի Հանրապետության ուսումնական հաստատություններում օտարերկրացիների ընդունելության կանոնների համաձայն իրականացվում է սփյուռքահայ դիմորդների ընդունելություն

ՀՀ բուհեր: Անվճար հիմունքներով ընդունելությունը կատարվում է ՀՀ կառավարության որոշմամբ տարեկան հաստատվող բուհական պետական պատվերի տեղերի՝ 70 տեղ, շրջանակներում: Ըստ բուհերի և մասնագիտությունների դիմորդների թվի համամասնությունը կարելի է համարել անփոփոխ:

Վերջին երկու տարիներին շարունակվում է աճել կրթօջախների հետաքրքրությունը «Սկյուռ-քի հայկական կրթական հաստատություններին ուսումնական գրականության և օժանդակ նյութերի մշակում և տրամադրում» ծրագրի նկատմամբ՝ հիմնականում արագորեն ստեղծվող նոր դպրոցների կողմից պահանջարկի հաշվին: Դրա շնորհիվ երկու տարիներին նյութերի համար դիմած համայնքների ցանկը քիչ է կրկնվում, թեպետ ընդհանուր դիմումների թիվը համարյա նույնն է (2010 թվականին՝ 154, 2011 թվականին՝ 157 դիմում): 2010 և 2011 թվականներին տպագիր նյութերի քանակը կազմել է՝ համապատասխանաբար, 52000 և 48330: Բացի տպագիր նյութերի տրամադրումից՝ 2010 թվականին ստեղծվեցին պայմաններ էլեկտրոնային նյութերի հասանելիությունն ապահովելու համար: Նշված նպատակով 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 68.7 և 83.4 մլն դրամ, ևս 80.0 մլն դրամ կհատկացվի 2012 թվականին :

«Զավախքի դպրոցներին գույքի տրամադրում» ծրագրի շրջանակներում 2010 թվականին տրամադրված գույքի քանակը կազմել է 721, 2011 թվականին՝ 660: Նշված նպատակով 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 12.6 և 13.3 մլն դրամ, ևս 30.0 մլն դրամ կհատկացվի 2012 թվականին :

2011 թվականի պետական բյուջեից 4.3 մլն դրամ է նախատեսվել Հալեպի համալսարանում հայոց լեզվի դասավանդման կազմակերպման գծով, իսկ 2012 թվականին, բացի նշված համալսարանից, միջոցներ են նախատեսվել նաև Բուխարեստի համալսարանում հայոց լեզվի դասավանդման կազմակերպման գծով :

### **1.3 ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Կրթության ոլորտի ներկա փուլի առավել ընդգծված հիմնախնդիրներն են՝

1) փոքր է նախադպրոցական կրթական ծրագրերում երեխաների ընդգրկվածությունը, շատ համայնքներում չկան նախադպրոցական կրթական ծառայություններ,

2) թերի է դպրոցից դուրս մնացած երեխաների հաշվառման և նրանց կրթության մեջ ընդգրկման համակարգը,

3) հանրակրթական դպրոցները սահմանափակ կարողություններ ունեն ապահովելու բոլոր, այդ թվում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը,

4) մասնագիտական, հատկապես բարձրագույն կրթությունը մատչելի չէ սոցիալապես խոցելի որոշ խմբերի համար,

5) ձևավորված չեն մասնագիտական կրթության որակի ներքին և արտաքին գնահատման համակարգերն ու մեխանիզմները,

6) դասավանդող անձնակազմը բավարար չի տիրապետում կրթության ժամանակակից մեթոդներին և տեխնոլոգիաներին, ցածր է մանկավարժական կադրերի պատրաստման ու վերապատրաստման արդյունավետությունը, ներդրված չէ մանկավարժների մասնագիտական առաջխաղացման արդյունավետ համակարգ,

7) թույլ է կրթության տարբեր մակարդակների, ինչպես նաև կրթության և տնտեսության միջև երկխոսությունը, բավարար չեն սոցիալական գործընկերության մեխանիզմները,

8) դեռևս ապահովված չէ կրթական ծրագրերի ամբողջական համադրելիությունը միջազգային չափանիշներին, կրթության համակարգը չի կարողանում արագ և արդյունավետ արձագանքել հասարակության և տնտեսության արագընթաց զարգացումներին,

9) անբավարար է ժամանակակից տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների հասանելիությունը և կիրառումը ուսումնական գործընթացում, կա էլեկտրոնային ուսումնական նյութերի պակաս,

10) շատ ուսումնական հաստատությունների ուսումնանյութական բազան չի համապատասխանում ժամանակակից պահանջներին,

11) բարելավման կարիք ունեն կրթության ֆինանսավորման և դրանց արդյունավետ օգտագործման մեխանիզմները:

## **7.1.2 ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

### **2.1 ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ**

Կրթության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ապահովել, որպեսզի յուրաքանչյուր քաղաքացի իր հակումներին և ընդունակություններին համապատասխան ստանա որակյալ կրթություն և հանրապետության տնտեսությունը ապահովվի մրցունակ մասնագետներով:

«Կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագրի համաձայն՝ կրթության բնագավառում առաջիկա տարիներին ակնկալվող հիմնական արդյունքներն են.



- բոլոր մակարդակներում բարձրացնել կրթության մատչելիությունը, ստեղծել հավասար հնարավորություններ, որ յուրաքանչյուրն ստանա առավել որակյալ կրթություն՝ իր նախասիրություններին և ընդունակություններին համապատասխան,

- բարելավել կրթության որակը, այն համապատասխանեցնելով միջազգային ընդունված չափանիշներին, ապահովելով հասարակության և գործարար միջավայրի բավարարվածությունը մատուցվող կրթական ծառայություններից,

- ապահովել պետական բյուջեից կրթությանը հատկացվող միջոցների շարունակական աճ և դրանց արդյունավետ օգտագործման մեխանիզմներ:

**Հանրակրթության ոլորտում** պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ապահովել հիմնական հանրակրթական ծրագրերի մատչելիությունը նախադպրոցահասակ և դպրոցահասակ երեխաների համար և բարելավել կրթության որակը: Մասնավորապես՝ միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է.

- մեծացնել նախադպրոցական կրթության մեջ 5-6 տարեկան երեխաների ընդգրկվածությունը,

- բարելավել հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների կադրային, ուսումնամեթոդական և ուսումնանյութական ապահովվածությունը,

- արդիականացնել կրթության բովանդակությունը՝ համապատասխանեցնելով այն հասարակության ժամանակակից պահանջներին,

- շարունակել սոցիալապես խոցելի խմբերի սովորողներին մատուցվող ծառայությունները:

**Մասնագիտական կրթության բնագավառում** պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ապահովել աշխատաշուկայում մրցունակ մասնագետների պատրաստումը, կրթական ծրագրերի համապատասխանեցումը երկրի և տարածաշրջանների սոցիալ-տնտեսական զարգացման պահանջներին, կրթության բովանդակության միջազգային չափանիշներին համադրելիության և ուսումնական գործընթացի թափանցիկության, ինչպես նաև մատչելիության և հավասար հնարավորությունների ապահովումը: Մասնավորապես՝ միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է.

- Խթանել հաստատությունների անդամակցումը միջազգային ծրագրերին և ցանցերին,

- Հայաստանում գործող որակավորումների համակարգի կառուցվածքը համապատասխանեցնել Որակավորումների Եվրոպական Շրջանակին,

- Իրականացնել կարողություններին միտված չափորոշիչների կանոնավոր մշակում և կիրառում,

- Ապահովել մասնագիտական կրթության համակարգի բարեփոխումները՝ Բոլոնիայի գործընթացի սկզբունքներին համապատասխան,

- ներդնել մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների որակի ապահովման ժամանակակից մեխանիզմներ,
- բարելավել մասնագիտական կրթության ֆինանսավորման մեխանիզմները,
- խթանել կրթության որակի բարելավման ուղղությամբ մրցակցությունը՝ ուսումնական հաստատությունների միջև:

**Արդաուսումնական դաստիարակության բնագավառի** միջնաժամկետ նպատակներն են՝

- նպաստել արտաուսումնական կրթական ոլորտի աստիճանական զարգացմանը, նորացմանն ու կատարելագործմանը, մշակել արտադպրոցական կրթական նոր ծրագրեր,
- օժտված և շնորհալի երեխաների բացահայտում,
- գեղարվեստական խմբակներում ընդգրկված սաների գեղարվեստական ստեղծագործության ունակությունների, հակումների, հետաքրքրությունների ոլորտի զարգացում:

**Սփյուռքի** հետ կապերի ընդլայնումը և համատեղ ծրագրերի իրագործումը նպատակ ունեն ճշտել այդ ոլորտում համագործակցության բնույթը, ուղիներն ու միջոցները, ընդլայնել աջակցությունը Սփյուռքում իրականացվող հայապահպան ծրագրերին և նախաձեռնություններին:

## 2.2 ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կրթության բնագավառը դիտվում է որպես տնտեսության առաջընթացի առաջնային գերակայություն, որով պայմանավորված կապահպանվի կրթության ոլորտի գերակա վիճակը 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում :

### ՀԱՆՐԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

Կրթության ոլորտի գերակայություն է համարվում հանրակրթությունը, որին էլ առաջիկա տարիներին կուղղվի կրթության բնագավառին նախատեսվող պետական հատկացումների գերակշիռ մասը:

Ստորև ներկայացված են հանրակրթության ոլորտի գերակայություններն ըստ առաջնահերթության աստիճանի.

- կրթության բովանդակային բարեփոխումը և որակի վերահսկումը,
- առանձին գործող ավագ դպրոցների ցանցի կայացումը, 12-ամյա կրթության անցումն ապահովող նյութերի և նորմատիվային փաստաթղթերի մշակումն ու ներդրումը,

- տարրական դպրոցին երեխաների պատրաստվածության մակարդակի բարձրացումը և հավասար մեկնարկային հնարավորությունների ստեղծումը՝ նախադպրոցական կրթական ծրագրերում երեխաների ընդգրկվածության մեծացման միջոցով,

- կրթության մատչելիության ապահովումը, հատկապես խոցելի խմբերի երեխաների համար,
- աշխատավարձերի բարձրացումը, մանկավարժական կադրերի ատեստավորման համակարգի գործարկման միջոցով նրանց մասնագիտական առաջընթացի հնարավորությունների ստեղծումը,

- ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառության ընդլայնումը հանրապետության դպրոցներում, ինտերնետի հասանելիության ապահովումը,

- կրթական հաստատությունների ուսումնական շենքերով ապահովվածության, դրանց հիմնանորոգման, կաթսայատների միջոցով ջեռուցման կազմակերպման աշխատանքների շարունակական իրականացումը:

### **ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ**

Մասնագիտական կրթության բնագավառի գերակայություն են համակարգի բարեփոխումները՝ Լիսաբոնի կոնվենցիայի պահանջներին, Բոլոնիայի գործընթացի սկզբունքներին և եվրոպական ինտեգրման քաղաքականությանը համապատասխան:

Ստորև ներկայացված են մասնագիտական կրթության համակարգի գերակայություններն ըստ առաջնահերթության աստիճանի.

- որակավորումների եվրոպական համակարգին համադրելի ազգային համակարգի ներդրումը,

- կրթության որակի ապահովման ներքին և արտաքին գնահատման արդյունավետ մեխանիզմների ձևավորումը,

- Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության ոլորտում 2012 թվականին նախատեսված՝ ընդունելության անվճար տեղերի 50 տոկոսով ավել չափի պահպանումը՝ ելնելով աշխատաշուկայի պահանջներից,

- կրթական ծրագրերի բովանդակային համապատասխանեցումն արդի պահանջներին,
- ֆինանսավորման համակարգի վերակառուցումը, ինչը կխթանի ուսումնական հաստատությունների զարգացման միտումները և կնպաստի կրթության մատչելիությանը,

- << կրթական համակարգի վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության ապահովումը բոլոր շահառուների համար:

• ՀՀ պետական և ոչ պետական բուհերի գործունեության համար առողջ մրցակցային դաշտի և հավասար հնարավորությունների ստեղծում, լիցենզավորման պայմանների և պահանջների վերանայում:

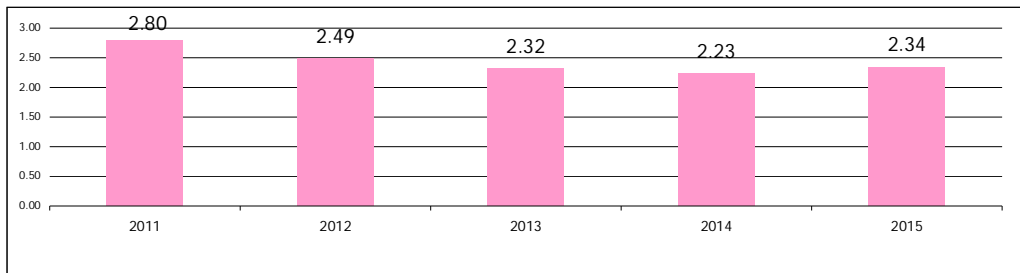
### 7.1.3 ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

Կրթության բնագավառի պետական ֆինանսավորման ծավալների աճը և վիճակի բարելավումը դիտվելու է որպես առաջնահերթ խնդիր նաև ՀՀ 2013-2015 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի ողջ ժամանակահատվածում:

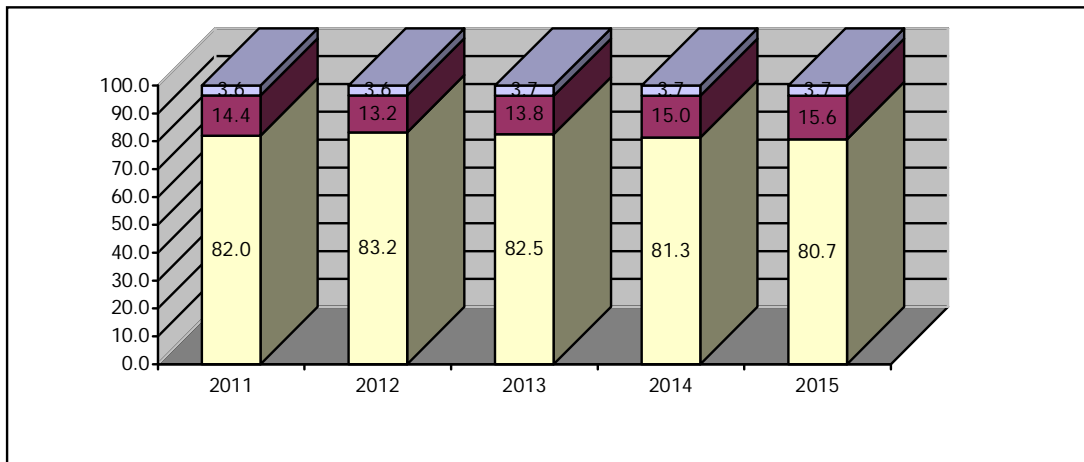
2013-2015 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով կրթության ոլորտի գծով (ներառյալ հիմնանորոգման, վարկային ծրագրի գծով ծախսերը, առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) նախատեսվել են ծախսեր՝ 2013 թվականին՝ 105486.1 մլն, 2014 թվականին՝ 108570.4 մլն և 2015 թվականին՝ 122125 մլն դրամի չափով (ՀՀ 2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էին ծախսեր՝ 111871.8 մլն, 2014 թվականին՝ 117588.0 մլն դրամի չափով):

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով կրթության ոլորտին պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերը 2013 թվականին կկազմեն ՀՆԱ-ի 2.32 %-ը, 2014 թվականին՝ 2.23 %-ը և 2015 թվականին՝ 2.34 %-ը:

#### **Գծանկար 7. 1. Պետական բյուջեի ծախսերի ծրագրային ցուցանիշները կրթության բնագավառում 2011-2015 թվականներին (%-ը ՀՆԱ-ում)**



#### **Գծանկար 7.2. Կրթության բնագավառում պետական ծախսերը 2011-2015 թվականներին՝ գործառական դասակարգմամբ (% բնագավառի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ)**



■ Հանրակրթական ծրագրեր ■ Մասնագիտական կրթական ծրագրեր ■ Այլ ծրագրեր

**Ծանոթություն.** Հանրակրթական ծրագրերը ներառում են փարրական, հիմնական և միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթությունը (հանրակրթական ուսուցում, նախադպրոցական կրթություն, ներառական կրթություն, հատուկ կրթություն և այլն), ինչպես նաև հանրակրթական ծրագրերի իրականացմանն օժանդակության շրջանակներում նախատեսված մի շարք ծրագրեր: Մասնագիտական կրթական ծրագրերը ներառում են նախնական մասնագիտական /արհեստագործական/, միջին մասնագիտական, բարձրագույն և հեղուկական մասնագիտական կրթության ծրագրերը, ինչպես նաև նշված ծրագրերի իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրեր:

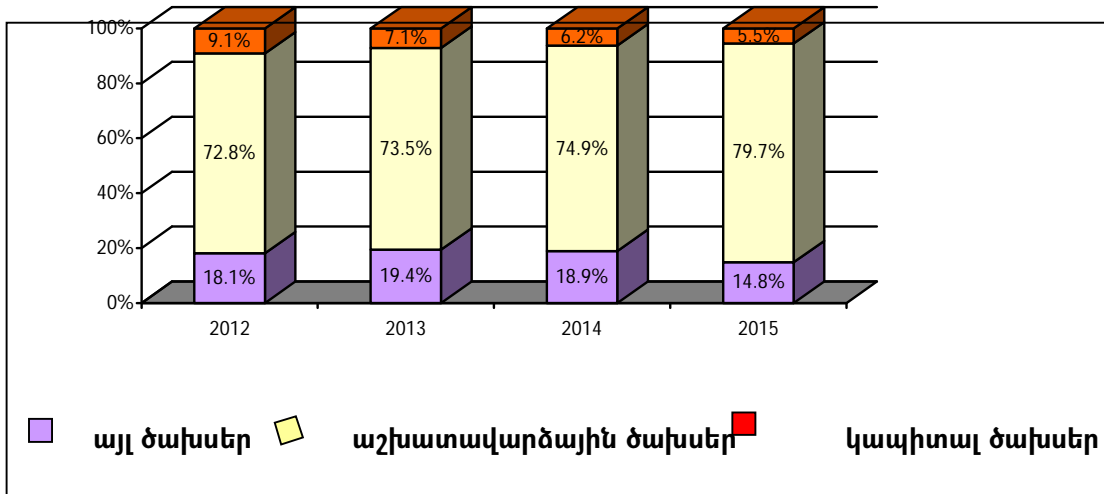
**Աղյուսակ 7. 2. Կրթության ոլորտի պետական ծախսերը 2011-2015 թվականներին՝ ըստ ուղղությունների**

(մլն դրամ)

Խմբերի անվանումը	ՀՀ 2011 թվականի պետական բյուջե (փաստ)	ՀՀ 2012 թվականի հաստատված պետական բյուջե	ըստ ՀՀ 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ-ի		
			2013	2014	2015
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ՝	105494.7	104934.0	105486.1	108570.4	122125.0
01,02 Նախադպրոցական և տարրական ընդհանուր կրթություն, Միջնակարգ ընդհանուր կրթություն	69946.2	71855.1	72267.4	74403.8	87191.9
03. Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթություն	5067.2	5566.0	6266.2	7156.6	8648.9
04. Բարձրագույն կրթություն	7682.4	7725.7	7679.0	8554.2	9729.7
05. Ըստ մակարդակների չդասակարգվող կրթություն	3561.7	3561.2	3652.7	3772.2	4273.6
06. Կրթությանը տրամադրվող օժանդակ ծառայություններ	19237.2	16226.0	15620.8	14683.6	12280.9

Ծրագրային ժամանակահատվածի վերջում, կրթության ոլորտի ծախսերի կառուցվածքում ընթացիկ ծախսերին բաժին կընկնի ընդհանուր մասհանումների 94.5 %-ը, իսկ կապիտալ ծախսերին՝ 5.5 %-ը: Ընթացիկ ծախսերում գերակշռող մասը կազմում են աշխատավարձերին ուղղվող վճարները:

**Գծանկար 7.3. Կրթության ոլորտի 2012-2015 թվականների պետական ծախսերը՝ ըստ տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների (% բնագավառի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ)**



**Աղյուսակ 7. 3 Կրթության ոլորտի պետական ծախսերը 2013-2015 թվականներին՝ ըստ գոյություն ունեցող և նոր ծրագրերի**

(մլն դրամով)

	2013թ.	2014թ.	2015թ.
Գոյություն ունեցող պարտավորությունների ընդհանուր ծախսերը	105373.0	108457.3	122011.9
Նոր նախաձեռնությունների ընդհանուր ծախսերը	113.1	113.1	113.1
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>105486.1</b>	<b>108570.4</b>	<b>122125.0</b>

**Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը**

**Հանրակրթական ծրագրեր**

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախատեսվող կրթության ոլորտի ծախսերի աճի հիմնական մասը կուղղվի հանրակրթության ոլորտին, որը հնարավորություն կտա ապահովելու համակարգի արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների շարունակումը:

2013 թվականին նախադպրոցական և տարրական ընդհանուր կրթության, միջնակարգ ընդհանուր կրթության, ինչպես նաև հանրակրթական ծրագրերի իրականացմանն օժանդակության շրջանակներում նախատեսված մի շարք ծրագրերի գծով ծախսերը 2012 թվականի նկատմամբ կնվազեն 0.3 %-ով, պայմանավորված դպրոցահասակ երեխաների թվաքանակի նվազմամբ, և կկազմեն 86967.1 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 82.5 %-ը: 2014 թվականին նշված ծրագրերի գծով ծախսերը 2013 թվականի նկատմամբ կաճեն 1.4 %-ով և կկազմեն 88149.1 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 81.3 %-ը, իսկ 2015 թվականին՝ 2014 թվականի նկատմամբ ծախսերը կաճեն 11.7 % -ով՝ կազմելով 98479.4 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 80.7 %-ը:

Ծրագրային ժամանակահատվածի վերջում մեկ աշակերտի հաշվով ծախսերը 2012 թվականի համապատասխան ցուցանիշի համեմատ կաճեն 10.7 տոկոսով (չնայած 12-ամյա ուսուցմանն անցմանը, հանրապետությունում ծնելիության անկման հետևանքով դպրոցահասակ երեխաների թիվը նվազել է և 2013-2015 թվականներին այն կհասցվի, ըստ տարիների, համապատասխանաբար՝ 374.1; 378.8 և 387.2 հազարի՝ 2012 թվականի 379.4 հազարի դիմաց):

**Աղյուսակ 7.4. Մեկ աշակերտի հաշվով պետական ծախսերը հանրակրթության ոլորտում**

	2012	2013	2014	2015
Ինդեքս (2012թ. = 100 )	100.0	101.2	101.3	110.7
Հուշագրային հոդվածներ				
Աշակերտների թվաքանակը (2012թ. = 100)	100.0	98.6	99.8	102.1
Պետական ծախսերը հանրակրթության ոլորտում (2012թ. = 100)	100.0	99.7	101.1	112.9

Հանրակրթության բնագավառում կշարունակվեն բարեփոխումները, որի գլխավոր ուղղություններից է կրթության բովանդակության արդիականացումը: Մասնավորապես, 2013-2015 թվականներին մանկավարժական պարբերականների, ուսումնական ծրագրերի, ձեռնարկների տպագրության նպատակով պետական բյուջեից կհատկացվի, համապատասխանաբար՝ 280.9 ; 283.4 և 288.1 մլն դրամ : 2013-2015 թվականներին համապատասխան միջոցներ են նախատեսվել նաև պետական հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում «Շախմատ» առարկայի դասավանդման գծով : Միջոցները նախատեսվել են ինչպես առարկան դասավանդող ուսուցիչների աշխատավարձերի վճարման, այնպես էլ շախմատի դասավանդման դասագրքերի և խնդրագրքերի տպագրման նպատակով (վերջինիս գծով ըստ տարիների՝ համապատասխանաբար 84.1; 94.7 և 94.7 մլն դրամ է

նախատեսվել «Տարրական դասարանների աշակերտներին անվճար դասագրքերով և ուսումնական գրականությամբ ապահովում ու ավագ դպրոցների դասագրքերի հրատարակում» ծրագրում, 2013 թվականին 36.6 հազ. դասագրքի և խնդրագրքի, իսկ 2014-2015 թվականներին՝ յուրաքանչյուր տարի 41.5 հազ. դասագրքի և խնդրագրքի տպագրման համար)։

Միջնաժամկետ հատվածում միջոցներ են նախատեսվել ավագ դպրոցների ցանցում ընդգրկված 107 դպրոցի գծով։ 2013 թվականին նախատեսվում է 16 ավագ դպրոցներում ռեսուրս-կենտրոնների համալրում համակարգչային սարքավորումներով, 2014 թվականին՝ բոլոր 107 ավագ դպրոցներում լրացուցիչ ռեսուրս-կենտրոնների համալրում համակարգչային սարքավորումներով և կահույքով, ինչպես նաև նոր գրականությամբ և էլեկտրոնային նյութերով։

Աշխատավարձերի գծով 2013-2015 թվականներին նախատեսվում է՝

- Ուսուցիչների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի գծով 2013-2014 թվականներին բարձրացում չի նախատեսվել (պահպանվել է 2012 թվականի մակարդակը), իսկ 2015 թվականին այն կբարձրացվի 20.0 տոկոսով, միաժամանակ, հաշվի առնելով ավագ դպրոցներում մանկավարժական անձնակազմի աշխատավարձի 20% հավելումը, ուսուցիչների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձը կհասցվի. 2013-2014 թվականներին՝ 117.7 հազ. դրամի, 2015 թվականին՝ 140.9 հազ.դրամի (ուսուցիչների տարեկան աշխատավարձի չափը 2013-2015 թվականներին մեկ շնչին բաժին ընկնող տարեկան ՀՆԱ-ի մակարդակը կգերազանցի, համապատասխանաբար՝ 1.04; 0.97 և 1.08 անգամ) :

- Վարչական անձնակազմի և հաշվապահների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի բարձրացումը նույնպես կիրականացվի 2015 թվականին՝ 20.0 տոկոսով։ 2013-2014 թվականներին վարչական անձնակազմի և հաշվապահների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձը կպահպանվի 2012 թվականի մակարդակին, այն է՝ 176.2 և 87.7 հազ.դրամ, իսկ 2015 թվականին այն կհասցվի՝ վարչական անձնակազմի գծով՝ 211.4 հազ. դրամի, հաշվապահների գծով՝ 105.2 հազ. դրամի։

- Ուսումնաօժանդակ և տնտեսական անձնակազմի միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձը 2013 թվականին նախատեսվում է բարձրացնել 7,7 %-ով, 2014 թվականին՝ 28,6%-ով, պայմանավորված 2013 և 2014 թվականներին հանրապետությունում նվազագույն աշխատավարձի, համապատասխանաբար՝ 35,0 և 45,0 հազ. դրամի չափով սահմանմամբ, իսկ 2015 թվականին այն կբարձրացվի 20.0 տոկոսով։

- «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ պայմանավորված 2013-2015 թվականներին պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել, ըստ տարիների՝ 657.5; 663.4 և 676.0 մլն դրամ :



Ծրագրային ժամանակահատվածի վերջում աշխատավարձին ուղղվող միջոցները կկազմեն հանրակրթության ոլորտում ընթացիկ ծախսերի շուրջ 86.0%-ը :

• Միջնաժամկետ հատվածում պետական բյուջեից միջոցներ կնախատեսվեն բոլոր մարզերում ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների կրթության գծով, ընդ որում, 2013 թվականից ծրագրում կընդգրկվեն նաև Տավուշի մարզի, իսկ 2014 թվականից՝ Կոտայքի մարզի ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաները: Այդ համատեքստում «Կրթության որակ և համապատասխանություն» երկրորդ վարկային ծրագրի շրջանակներում կշարունակվեն ծախսարդյունավետ նախադպրոցական ծառայությունների ներդրման միկրոծրագրերը՝ դպրոցին երեխաների պատրաստվածության մակարդակի բարձրացման և կրթության հավասար մեկնարկային հնարավորությունների ապահովման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ 2013 թվականին կիրականացվի 70, 2014 թվականին՝ 50 միկրոծրագիր: 2013-2014 թվականներին «Քայլ առ քայլ» կազմակերպության կողմից կշարունակվեն նախադպրոցական հաստատությունների դաստիարակների վերապատրաստումները՝ 2-ական մանկավարժ յուրաքանչյուր հաստատությունից, ընդ որում, 2013 թվականին նախատեսվում է վերապատրաստել 140, իսկ 2014 թվականին՝ 100 դաստիարակ: Նախադպրոցական ծրագրերի (բացառությամբ Երևանում իրականացվելիք ծրագրերի) շարունակականության ապահովման համար հետագա տարիներին ընթացիկ ծախսերը կիրականացվեն ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին՝ ելնելով ըստ աշակերտների թվի ֆինանսավորման բանաձևով մեկ սովորողին ընկնող տարեկան գումարի չափից: 2013-2015 թվականների հանրակրթության ծախսերում « Նախադպրոցական կրթություն» ծրագրի գծով նախատեսվել է՝ ըստ տարիների 284.0; 404.6 և 510.7 մլն դրամ ավագ նախադպրոցական տարիքի, համապատասխանաբար, 2857; 4070 և 4497 երեխաների կրթության գծով:

• 2011 թվականից սկսվել է ուսուցիչների ատեստավորման գործընթացը: Ատեստավորման արդյունքում որակավորման տարակարգ ստացած ուսուցիչներին նախատեսվում է աշխատավարձի հավելավճար: Նկատի ունենալով, որ տարեկան պետք է ատեստավորվի ուսուցիչների 20 տոկոսը, որոնց մի մասը, ակնկալվում է, կստանան որակավորման տարակարգ, միջնաժամկետ հատվածում, յուրաքանչյուր տարի 710,1 մլն դրամ է նախատեսվել «Ատեստավորման միջոցով որակավորում ստացած ուսուցիչներին հավելավճարների տրամադրում» ծրագրով:

• Կշարունակվի ուսուցիչների վերապատրաստման գործընթացը, կրթության բովանդակային և մեթոդական սպասարկումը, որի նպատակով պետական բյուջեից 2013-2014 թվականներին նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի 494.5 մլն դրամ, իսկ 2015 թվականին՝ 573.9 մլն դրամ (յուրաքանչյուր տարի կվերապատրաստվի շուրջ 7.0 հազ. ուսուցիչ): Միաժամանակ, 2013-2014 թվականներին նախատեսվում է կառավարման ուղղությամբ դպրոցների տնօրենների վերապատրաստում (յուրաքանչյուր տարի՝ 300 տնօրեն):

- Նախատեսվել են միջոցներ հանրապետության դպրոցների ինտերնետային ցանցի սպասարկման և համակարգչային սարքավորումների պահպանման, շարժական ինտերնետային կայանի շահագործման, Մայքրոսոֆթի համակարգչային ծրագրերի արտոնագրման նպատակով (2012 թվականին արդեն Հայաստանի դպրոցների ինտերնետային ցանցում ընդգրկված կլինի շուրջ 1398 դպրոց): Նշված աշխատանքների իրականացման համար ըստ տարիների նախատեսվում է հատկացնել համապատասխանաբար 865.0 ; 865.0 և 877.8 մլն դրամ :

- Զգալի միջոցներ են նախատեսվել քննությունների թեստերի, ուղեցույցերի մշակման, ավարտական քննությունների անցկացման գծով (շրջանավարտների թիվը նախատեսվել է, ըստ տարիների՝ 28.8; 26.4 և 38.5 հազար), TIMSS-2015 միջազգային ստուգատես-հետազոտությանը Հայաստանի Հանրապետության մասնակցության վճարի (յուրաքանչյուր տարի 37.5 հազ. դոլարին և 37.5 հազ. եվրոյին համարժեք դրամ), TIMSS միջազգային ստուգատեսի անցկացման ազգային (ներքին) ծախսերի գծով: Գնահատման և թեստավորման ծառայությունների գծով նախատեսվել է՝ ըստ տարիների 424.9 ; 424.7 և 506.7 մլն դրամ :

- Պետությունը շարունակելու է տարրական դասարանների աշակերտներին, ինչպես նաև սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաներին անվճար դասագրքերով ապահովելու քաղաքականությունը: Տարրական դասարանների աշակերտներին դասագրքերով (ներառյալ շախմատի դասագրքերն ու խնդրագրքերը, օտար լեզվի և երաժշտության դասագրքերը) ապահովելու նպատակով 2013-2015 թվականներին նախատեսվել է, համապատասխանաբար՝ 754.1; 764.6 և 764.6 մլն դրամ, իսկ սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաներին անվճար դասագրքերով ապահովելու նպատակով՝ յուրաքանչյուր տարի՝ 120.0 մլն դրամ :

- ՀՀ հեռավոր, սահմանամերձ, լեռնային և բարձրլեռնային բնակավայրերի պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ուսուցիչների պակասը լրացնելու նպատակով կշարունակվեն ՀՀ մարզերը մանկավարժական կադրերով համալրելու աշխատանքները, որի նպատակով յուրաքանչյուր տարի նախատեսվել է 63.2 մլն դրամ :

- ՄԱԿ-ի Պարենի համաշխարհային ծրագրի շրջանակներում իրականացվող «Դպրոցական սնունդ» ծրագրով նախատեսվում է, որ սննդամթերքի ցամաքային փոխադրման, պահեստավորման, պահպանման և բեռնման-բեռնաթափման ծախսերը 2013 թվականին 100%-ով կհոգա ՀՀ կառավարությունը: Այդ նպատակով 2013 թվականին նախատեսվում է ՀՀ պետական բյուջեից հատկացնել 147.9 մլն դրամ (380.6 հազ. դոլարին համարժեք դրամ):

- Կրթական օբյեկտների հիմնանորոգման և շինարարության գծով 2013-2015 թվականներին նախատեսվել է՝ յուրաքանչյուր տարի 6400,0 մլն դրամ: Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է ավարտին հասցնել նախորդ տարիներից շինարարական աշխատանքների

ընթացքում գտնվող շարունակական թվով 87 կրթական օբյեկտի գծով աշխատանքները և նոր օբյեկտների շինարարական աշխատանքներին անդրադառնալ 2015 թվականից :

Միջնաժամկետ հատվածում ներառական կրթություն կիրականացվի հանրապետության 74 հանրակրթական դպրոցներում, որոնցում ընդգրկված կլինեն կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող, ըստ տարիների՝ 2064 ; 2065 և 2069 երեխաներ: Միաժամանակ, փորձնական կարգի իրականացման շրջանակներում, Տավուշի մարզի 14 հանրակրթական դպրոցներում կկազմակերպվի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող ևս 347 երեխաների ուսուցում:

### ***Մասնագիտական կրթական ծրագրեր***

Մասնագիտական կրթական ծրագրերի (նախնական մասնագիտական /արհեստագործական/, միջին մասնագիտական, բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության ծրագրեր, ինչպես նաև նշված ծրագրերի իրականացմանն օժանդակող մի շարք ծրագրեր) գծով ծախսերը 2013 թվականին 2012 թվականի նկատմամբ աճել են 4.9 %-ով՝ կազմելով 14552.6 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 13.8 %-ը : 2014 թվականին ծախսերը 2013 թվականի նկատմամբ կաճեն 12.3 %-ով՝ կազմելով 16335.4 մլն դրամ, կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 15.1 %-ը, իսկ 2015 թվականին ծախսերը 2014 թվականի նկատմամբ կաճեն 16.7 %-ով՝ կազմելով 19058.4 մլն դրամ, կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 15.6 %-ը :

Միջնաժամկետ հատվածում միջոցների ավելացումը հիմնականում պայմանավորված է 2012 թվականին՝ 2011 թվականի համեմատ, ընդունելության անվճար տեղերի 50 %-ով ավելացմամբ (համաձայն Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև ստորագրված ֆինանսավորման համաձայնագրով սահմանված նախապայմանների), որն էլ պահպանվել է հետագա տարիներին, ինչպես նաև աշխատավարձերի բարձրացման գծով միջոցների նախատեսմամբ : Մասնավորապես.

- նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում մանկավարժական և վարչական անձնակազմի միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերի բարձրացումը կիրականացվի 2015 թվականին՝ 20.0 տոկոսով : Ուսումնաօժանդակ և տնտեսական անձնակազմի գծով աշխատավարձերի բարձրացումը նախատեսվել է՝ հաշվի առնելով 2013 և 2014 թվականներին հանրապետությունում նվազագույն աշխատավարձի, համապատասխանաբար՝ 35.0 և 45.0 հազ. դրամի չափով սահմանումը, իսկ 2015 թվականին նշված անձնակազմի միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձը կբարձրացվի 20.0 տոկոսով:

- Բարձրագույն և հետբուհական կրթական հաստատություններում աշխատավարձերի բարձրացումը նախատեսվել է՝ հաշվի առնելով 2013 և 2014 թվականներին հանրապետությունում նվա-

զագույն աշխատավարձի՝ համապատասխանաբար, 35.0 և 45.0 հազ. դրամի չափով սահմանումը, իսկ 2015 թվականին նախատեսվել է աշխատողների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերի 20 տոկոսով բարձրացում: Օրդինատորների կրթաթոշակի չափը նախատեսվել է 2013-2014 թվականներին հանրապետությունում սահմանվող նվազագույն աշխատավարձի չափով, իսկ 2015 թվականին՝ 20 % աճով:

- Մնացած հիմնարկների աշխատողների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերը 2015 թվականին հաշվարկվել են 20 % աճով :

Մասնագիտական կրթության ոլորտում նախատեսվում է մշակել և կիրարկել Եվրամիության չափանիշներին և պահանջներին համապատասխան որակի հավաստման ընթացակարգեր ու գործընթացներ, աջակցել բուհերի որակի ապահովման ներքին համակարգերի ներդրմանը, բարելավել բարձրագույն կրթության համակարգի ֆինանսավորման մեխանիզմները, Բոլոնիայի գործընթացի սկզբունքներին համապատասխան արդիականացնել մանկավարժական կրթությունը և բարձրացնել ուսուցչական կադրերի պատրաստման որակը: Այդ համատեքստում «Կրթության որակ և համապատասխանություն» երկրորդ վարկային ծրագրի շրջանակներում կվերապատրաստվեն «Մասնագիտական կրթության որակի ապահովման ազգային կենտրոն» հիմնադրամի և ծրագրով ընտրված համալսարանների որակի ապահովման մասնագետները, 2013 թվականին՝ 180, 2014 թվականին՝ 150 մարդ: 2013 թվականին նախատեսվում է շարունակել աջակցությունը 17 բուհերին՝ որակի ապահովման ներքին համակարգերի ներդրման և կատարելագործման նպատակով, միաժամանակ՝ Նորարարությունների մրցակցային հիմնադրամի միջոցներից 2013 թվականին դրամաշնորհներ կտրամադրվեն 6 բուհերի: 2013-2014 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի, կվերապատրաստվեն մանկավարժական բուհերի 75 մասնագետներ, իսկ հինգ մանկավարժական բուհերի կտրամադրվեն լաբորատոր գույք և սարքավորումներ :

2012 թվականի հունվարին Կոպենհագենում կայացած Բոլոնիայի գործընթացին հետամուտ խմբի (ԲԳՀԽ) հերթական նիստում Հայաստանն ընտրվեց 2015 թվականի նախարարական գագաթաժողովը և Բոլոնիայի քաղաքականության ֆորումը հյուրընկալող երկիր՝ ստանձնելով 2012 թվականի հուլիսի 1-ից մինչև 2015 թվականի հուլիսի 1-ը կազմակերպել Բոլոնիայի քարտուղարության աշխատանքները: Վերջինս պահպանելու է կապը Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի (ԵԲԿՏ) անդամ 47 երկրների հետ և տեղեկատվություն է ապահովելու Բոլոնիայի գործընթացի զարգացումների վերաբերյալ, կազմակերպելու է ԲԳՀԽ-ի և Բոլոնիայի խորհրդի աշխատանքները և իրականացնելու է այլ գործառույթներ:

2015 թվականին Նախարարական գագաթաժողովի աշխատանքներին կմասնակցի շուրջ 600 ներկայացուցիչ, կազմված ԵԲԿՏ անդամ 47, ԵԲԿՏ ոչ անդամ 36 երկրների, ինչպես նաև Եվրոպական այլ կառույցների պատվիրակություններից: Նշված աշխատանքների, ինչպես նաև

բարձրագույն մասնագիտական կրթության գնահատման համակարգի բարեփոխումների գծով 2013-2015 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից կհատկացվի, ըստ տարիների՝ 140.0 ; 140.0 և 160.0 մլն դրամ :

### **Այլ ծրագրեր**

2013 թվականին այլ ծրագրերի (Արտադպրոցական դաստիարակություն, Լրացուցիչ կրթություն, կրթական այլ ընթացիկ ծրագրեր) գծով ծախսերը 2012 թվականի նկատմամբ կաճեն 1.1 %-ով և կկազմեն 3853.2 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 3.7 %-ը, 2014 թվականին ծախսերը 2013 թվականի նկատմամբ կաճեն 3.1 %-ով՝ կազմելով 3972.8 մլն դրամ կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 3.7 %-ը, իսկ 2015 թվականին ծախսերը 2014 թվականի նկատմամբ կաճեն 12.6 %-ով՝ կազմելով 4474.1 մլն դրամ, կամ կրթության ընդհանուր պետական ծախսերի 3.7 %-ը:

Արտադպրոցական հաստատություններում աշխատավարձերի բարձրացումը նախատեսվել է՝ հաշվի առնելով 2013 և 2014 թվականներին հանրապետությունում նվազագույն աշխատավարձի համապատասխանաբար՝ 35.0 և 45.0 հազ. դրամի չափով սահմանումը, իսկ 2015 թվականին նախատեսվել է աշխատողների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերի 20 տոկոսով բարձրացում:

Կշարունակվեն աշխատանքները Հայաստանի Հանրապետության մանկապատանեկան մարզադպրոցներին, մարզաձևերի ազգային ֆեդերացիաներին և այլ մարզական հասարակական կազմակերպություններին գույքով ապահովման գծով՝ յուրաքանչյուր տարի 50.0 մլն դրամի, ինչպես նաև մարզական օբյեկտների հիմնանորոգման և շինարարության գծով՝ յուրաքանչյուր տարի 250.0 մլն դրամի շրջանակներում:

Միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորումը կիրականացվի շուրջ 29.0 հազար դպրոցականների արտաուսումնական դաստիարակության համար (երեխաների թվաքանակի գծով կպահպանվի 2012 թվականի մակարդակը) :

Լրացուցիչ կրթական հաստատությունների գծով ծախսերի հաշվարկում հաշվի է առնվել ինչպես աշխատավարձերի բարձրացումը, այնպես էլ վերապատրաստման, վերաորակավորման ինստիտուտներում և մասնագիտական դասընթացներում վերապատրաստվողների թվաքանակի փոփոխությունը: Աշխատողների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերի բարձրացումը նախատեսվել է՝ հաշվի առնելով 2013 և 2014 թվականներին հանրապետությունում նվազագույն աշխատավարձի՝ համապատասխանաբար, 35.0 և 45.0 հազ. դրամի չափով սահմանումը, իսկ 2015 թվականին նախատեսվել է միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձերի 20 տոկոսով

բարձրացում: Միաժամանակ, դասախոսական 1 ժամի արժեքը 2013-2014 թվականներին հաշվարկվել է 2400, իսկ 2015 թվականին՝ 2880 դրամի չափով:

### **Նոր նախաձեռնություններին առնչվող ծրագրեր**

1. «Հանրակրթական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վարկանիշավորում»

ՀՀ կառավարության 2012 թվականի հունվարի 12-ի N77-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության 2012 թվականի գերակա խնդիրներից է բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վարկանիշավորման համակարգի մշակումը: Մինչև 2012 թվականի ավարտը կմշակվեն բուհի ներքին և արտաքին գործունեությունը նկարագրող թափանցիկ և դյուրընթեռնելի դասակարգման և աստիճանակարգման ցուցիչներ, նրա գործունեության գնահատման թափանցիկ և հուսալի չափանիշներ, մեթոդոլոգիաներ և կանոնակարգեր: ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վարկանիշավորման համակարգի ներդրումը նախատեսվում է սկսել 2013 թվականին: Այդ նպատակով 2013-2015 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի 60.0 մլն դրամ:

2. Դպրոցահասակ երեխաների մասնակցություն համաշխարհային դպրոցական խաղերին

2011 թվականի մայիսին «Դպրոցականների հանրապետական մարզական» ֆեդերացիան դարձել է «Դպրոցականների միջազգային մարզական» ֆեդերացիայի անդամ: Միջազգային ֆեդերացիան դպրոցականների շրջանում իրականացնում է բազմաբնույթ միջոցառումներ, որոնցից ամենանշանակալիցը համաշխարհային (ունիվերսիադա) մրցումների իրականացումն է:

Հայաստանի Հանրապետության մարզական ավանդույթները շարունակելու, առողջ ապրելավերպ քարոզելու մեծ հնարավորություն է միջազգային այս մրցաշարերին մասնակցելը: Այն կնպաստի նաև փորձի փոխանակմանը, նոր շնորհալի երեխաների բացահայտմանը, դպրոցականները հնարավորություն կունենան իրենց ուժերը չափելու աշխարհի տարբեր երկրների իրենց հասակակիցների հետ, համաշխարհային ասպարեզում ցույց տալու իրենց ուժերն ու կարողությունները: Համաշխարհային դպրոցական խաղերին դպրոցահասակ երեխաների մասնակցության նպատակով 2013-2015 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի 49.5 մլն դրամ:

3. Սփյուռքագիտության ոլորտում գիտական կադրերի պատրաստման գծով նպաստների տրամադրում (Զալցբուրգ)

Ներկայումս հայագիտությունը աշխարհում գտնվում է դժվար վիճակում: Դժվարության հիմնական պատճառն է արտասահմանյան երկրներում հայկական գործոնի ազդեցության թուլացումը և հայ քաղաքակրթության նկատմամբ հասարակության հետաքրքրության նվազումը, ինչը բերում է ուսանողների թվի կրճատմանը (կամ բացակայությանը): Համալսարանների ինքնաֆինանս-

սավորման հանգամանքը և միաժամանակ գիտական հիմնարկներ հանդիսանալու պարագան հարվածի տակ են դնում հայագիտության հետագա զարգացումը: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքականությունը պետք է նպատակաուղղված լինի հայագիտական ամբիոններում ինքնուրույն գործունեության խրախուսմանը, հետազոտությունների իրականացմանը, այդ թվում ՀՀ-ի միջազգային գիտական դրամաշնորհների միջոցով հայագիտության ոլորտում մրցունակության բարձրացմանը:

Ավստրիայի Զայցբուրգի համալսարանում հայագիտության ուղղությամբ հետազոտական ծրագրերի ֆինանսավորման և հայագիտության ամբիոնին աջակցության նպատակով 2013-2015 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի 3.6 մլն դրամ:

#### Տարածքային զարգացմանն առնչվող ծրագրեր

Միջնաժամկետ հատվածում կրթության ոլորտում իրականացվող ծրագրերը կնպաստեն տարածքային զարգացման ընդհանուր նպատակների և գերակայությունների իրագործմանը, համահունչ են ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումներով հաստատված՝ ՀՀ մարզերի սոցիալ-տնտեսական զարգացման քառամյա ծրագրերին, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 2011 թվականի հունիսի 30-ի՝ «Հայաստանի Հանրապետության տարածքային զարգացման հայեցակարգին հավանություն տալու մասին» N 25 արձանագրային որոշման դրույթներին:

Մասնավորապես. ՀՀ տարբեր տարածքներում նախադպրոցական կրթական ծառայությունների մատչելիությունն ապահովելու նպատակով ներդրվել են նախադպրոցական կրթության կազմակերպման այլընտրանքային մոդելներ: 2009-2010 թվականներին այդպիսի ծառայություններ իրականացվել են ՀՀ Լոռու, Շիրակի, Արարատի և Արագածոտնի մարզերում: Նախադպրոցական ծրագրերի իրականացման շարունակականության ապահովման նպատակով 2011 թվականին պետական բյուջեում նախատեսվել են միջոցներ ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների մեկամյա կրթության կազմակերպման ընթացիկ ծախսերի մասով ելնելով ըստ աշակերտների թվի ֆինանսավորման բանաձևով մեկ սովորողին ընկնող տարեկան գումարի չափից: 2011 թվականին այդ նպատակով պետական բյուջեից գումարներ են հատկացվել Արագածոտնի, Արարատի, Լոռու և Շիրակի մարզերին, 2012 թվականին, բացի նշվածներից, նաև Արմավիրի, Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերին: 2013-2014 թվականներին այդ ցանկում կավելանան նաև Տավուշի և Կոտայքի մարզերը: Ծրագրում առաջնայնությունը տրվում է աղքատ ընտանիքներին և այն համայնքներին, որտեղ նախադպրոցական հաստատություններ չեն գործում: Նախատեսվում է ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների ընդգրկվածությունը 2015 թվականին հասցնել 90 տոկոսի,

որին հասնելու համար տարեկան կապահովվի 7 տոկոսի չափով ընդգրկվածության աճ հանրապետության ողջ տարածքում: ՀՀ պետական բյուջեից նախադպրոցական կրթության գծով Երևան քաղաքին գումարներ չեն հատկացվելու:

Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության մասշտաբային ապահովման նպատակով իրականացվում է ներառական կրթություն: Ներկայումս ներառական կրթություն իրականացվում է հանրապետության մարզերի (բացառությամբ Տավուշի մարզի) ընդհանուր թվով 63 հանրակրթական դպրոցներում, որտեղ ընդգրկված են 1701 երեխաներ: Ներառական դպրոցների ցանցի զարգացման համար բավարար հիմքեր ստեղծելու նպատակով Տավուշի մարզում 2011 թվականից փորձարկվում է հանրակրթական դպրոցներում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպման համար անհրաժեշտ ֆինանսավորման կարգը: 2013 թվականին ներառական կրթություն իրականացնող դպրոցների ցանկը կընդլայնվի՝ ներառելով Երևան քաղաքում ութ, Արմավիրի մարզում՝ մեկ, Սյունիքի մարզում՝ երկու դպրոց:

ՀՀ մարզերը մանկավարժական կադրերով համալրելու նպատակով փոխհատուցում է տրվում ՀՀ հեռավոր, սահմանամերձ, լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրերի պետական հանրակրթական դպրոցներ գործուղվող մանկավարժներին՝ ճանապարհաձախսի, բնակարանի վարձի և կեցության ծախսերի համար: Միջնաժամկետ հատվածում, ՀՀ մարզերից ստացված հայտերի հիման վրա, կշարունակվի գործուղվող մանկավարժներին փոխհատուցումների տրամադրումը:

Հանրակրթական դպրոցների մանկավարժներին և դպրոցահասակ երեխաներին տրանսպորտային ծառայությունների մատուցման գծով 2013-2015 թվականներին շարունակվելու են այդ նպատակով պետական բյուջեից տրվող հատկացումները՝ ՀՀ Արագածոտնի, Գեղարքունիքի, Լոռու, Շիրակի, Սյունիքի, Վայոց ձորի և Տավուշի մարզերին:

Հանրակրթության համակարգը համալրվում է տեղեկատվական հաղորդակցման տեխնոլոգիաներով, ընդլայնվել է Հայաստանի դպրոցների ինտերնետային ցանցը (ՀԴԻՑ): Ներկայումս ՀԴԻՑ-ում ընդգրկված է 944 դպրոց, 2012 թվականի սեպտեմբերից ցանցում կընդգրկվեն ևս 454 դպրոցներ: 2013-2015 թվականներին շարունակվելու են համակարգչային և ինտերնետային կապի ծառայությունների գծով պետական բյուջեից տրվող հատկացումները:

Միաժամանակ, շարունակվելու են հանրապետության ողջ տարածքում համընդհանուր բնույթ կրող կրթական ծրագրերը, մասնավորապես՝ տարրական, հիմնական և միջնակարգ ընդհանուր կրթության, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության, բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության, ինչպես նաև արտադպրոցական դաստիարակության ծրագրերը:



**Միաժամանակ, ոլորտում իրականացվում է Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կրթության որակի և համապատասխանության երկրորդ վարկային ծրագիրը (ծրագրի տևողությունը՝ 2009-2014 թվականներ):**

Վարկային ծրագրի բաղադրիչների շրջանակներում 2013-2014 թվականներին նախատեսվում են իրականացնել մի շարք աշխատանքներ կրթական միկրոծրագրերի, վերապատրաստումների, դրամաշնորհների տրամադրման, կրթական էլեկտրոնային նյութերի ձեռքբերման, գույքով և համակարգչային սարքավորումներով համալրման, որակի հավաստման ընթացակարգերի, գործընթացների և սեմինարների գծով, որոնց իրականացման նպատակով 2013-2014 թվականների համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 3,517,768.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 2,677,225.6 հազ. դրամ:

## 7.2 ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

### 7.2.1 Գիտության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները

#### 1.1. Գիտության ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

Հայաստանի Հանրապետությունում գիտությունը կարևորվում է որպես երկրի անվտանգության ապահովման, կրթության, տնտեսության, մշակույթի և հասարակության առաջընթաց զարգացման բացառիկ գործոն: Գիտության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներն են հանրապետության գիտական ու գիտատեխնիկական ներուժի զարգացումը, գիտության և տեխնիկայի նվաճումների տնտեսության մեջ ներդրման խրախուսումը, գիտության, կրթության և արտադրության ինտեգրումը, միջազգային գիտատեխնիկական համակարգին ինտեգրումը, գիտության ժամանակակից ենթակառուցվածքի և տեղեկատվական ապահովման համակարգի ձևավորումը, հայագիտության զարգացմանը նպաստելը:

Ժամանակակից չափանիշներին համապատասխանող գիտական համակարգ ձևավորելու և գիտական հետազոտությունների արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով վերջին տարիներին իրականացվել են մի շարք միջոցառումներ՝ ուղղված գիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարական և իրավական հիմքերի ապահովմանը և կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացմանը, մասնավորապես՝

- ՀՀ կառավարության 2010թ. մայիսի 27-ի նիստի N 20 արձանագրային որոշմամբ հավանության է արժանացել «Գիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը», որտեղ ամրագրվել է 2011-2020թթ գիտության ոլորտի հեռանկարային զարգացմանն ուղղված պետական քաղաքականության նպատակները և ուղղությունները, իսկ 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ՝ «Հայաստանի Հանրապետության գիտության ոլորտի զարգացման 2011-2015 թվականների ռազմավարական ծրագիրը»՝ 2011-2015թթ իրականացվելիք միջոցառումների ժամանակացույցով: Կարևորելով հայագիտության և հասարակական գիտությունների դերը ազգային ինքնության պահպանման, պետության շարունակականության ապահովման, տնտեսության և հասարակության զարգացման հարցերում, ՀՀ կառավարության 2012թ. հունվարի 12-ի նիստի N 1 և 2011թ. մարտի 18-ի N 10 արձանագրային որոշումներով հավանության են արժանացել «Հայագիտության զարգացման հայեցակարգը, հայագիտության ոլորտի զարգացման 2012-2025 թվականների ռազմավարությունը» և «Հասարակական գիտությունների զարգացմանը նպաստող ծրագիրը»՝ համապատասխան միջոցառումների ժամանակացույցերով:

- ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2011թ. ապրիլի 14-ին ընդունվել է «Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենքը:

- Գիտության ոլորտի կառուցվածքային բարեփոխումների համատեքստում, միևնույն գիտական ուղղության երեք գիտական պետական կազմակերպությունների հիման վրա ձևավորվել է «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը (ՀՀ կառավարության 2010թ. հուլիսի 8-ի N 1051-Ն որոշում):

- Նպատակ ունենալով գիտական կազմակերպություններում ներդնել ժամանակակից մենեջմենթ և ընդլայնել գիտական կազմակերպության ինքնուրույնությունն ու ինքնավարությունը, «Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիա» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերակազմավորվել է «Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիա (Երևանի ֆիզիկայի ինստիտուտ)» հիմնադրամի (ՀՀ կառավարության 2011թ. սեպտեմբերի 1-ի N 1301-Ն որոշում):

- ՀՀ կառավարության 2010թ. մայիսի 6-ի N 524-Ա որոշումով հաստատվել են սինքրոտրոնային ճառագայթման արագացուցչի հենքի վրա «ՔԵՆԴԼ» միջազգային կենտրոնի նախագծի իրականացման միջոցառումները, որոնց շրջանակում գործողությունների փոխըմբռնման հուշագրեր են կնքվել ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի և Ռուսաստանի Կուրչատովյան կենտրոնի, Գերմանիայի «DESY» արագացուցչային կենտրոնի, Ֆրանսիայի «SOLEIL» արագացուցչային կենտրոնի, Շվեյցարիայի «PSI» ինստիտուտի հետ:

- ՀՀ կառավարության 2009թ. փետրվարի 19-ի N 310-Ն որոշումով հավանության է արժանացել Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիայում ««ՑԻԿԼՈՆ 18/18» իզոտոպների արտադրության համալիրի տեղադրման և միջուկային բժշկության կենտրոնի ստեղծմանն աջակցելու ծրագիրը», որի նպատակը բժշկական նպատակների համար ռադիոիզոտոպների լայն տեսականու արտադրության կազմակերպումն է և այժմ լայն թափով ընթանում են միջուկային բժշկության կենտրոնի ստեղծման աշխատանքները:

- ՀՀ կառավարության 2011թ. փետրվարի 17-ի նիստի N 6 արձանագրային որոշմամբ հաստատվել է «Ինովացիոն տնտեսության ձևավորման մեկնարկային ռազմավարության հայեցակարգը», որտեղ որպես համակարգաստեղծ և միջավայր ձևավորող նախաձեռնություններ ներառված են գիտահետազոտական գերազանցության կենտրոնների, այն է՝ Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիայի, Ուռուցքաբանության գերազանցության հայկական կենտրոնի և «ՔԵՆԴԼ»-ի հիմնումը:

- Սկսած 2009թ. իրականացվում են գիտության ոլորտում երիտասարդ կադրերի ամրապնդմանն ուղղված ծրագրեր՝ երիտասարդ հետազոտողների խմբերի (մինչև 35 տարեկան) և ասպիրանտների անհատական աջակցության, ինչպես նաև ֆիզիկայի բնագավառում արդիական գիտական ներուժի ապահովման ծրագրերը:

- Միջազգային գիտական համագործակցության ընդլայնման նպատակով 2008-2011թթ ընթացքում ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի կողմից ստորագրվել են համաձայնագրեր Ֆրանսիայի Գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի, Ռուսաստանի հիմնարար հետազոտությունների ռուսաստանյան հիմնադրամի, Ռուսաստանյան հումանիտար գիտական հիմնադրամի, Բելառուսի Գիտության պետական կոմիտեի, Հիմնարար հետազոտությունների բելառուսական հանրապետական հիմնադրամի, Գերմանիայի կրթության և հետազոտության դաշնային նախարարության հետ: Սկսած 2009թ. համաֆինանսավորման սկզբունքով իրականացվում են հայ-ֆրանսիական ծրագրեր, 2011թ.՝ հայ-բելառուսական, իսկ 2012թ. ֆինանսավորվելու են նաև հայ-ռուսական և հայ-գերմանական ծրագրեր: Շարունակվել են ֆինանսավորվել միջազգային կառույցների կամ համագործակցությունների անդամակցությունը՝ Միացյալ հետազոտությունների միջազգային ինստիտուտի, Միջազգային աստղագիտական կազմակերպության, Եվրոպական միջուկային հետազոտությունների կենտրոնի, «HESS» և «COSPAR» միջազգային համագործակցությունների:

- Գիտության ժամանակակից տեղեկատվական հենքի ապահովման նպատակով 2010թ. նոյեմբերի 23-ին կնքվել է համաձայնագիր ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի և «Springer Science and Media BV» ընկերության միջև, արդյունքում հանրապետության գիտական պետական կազմակերպություններն ու բուհերը հնարավորություն ունեն օգտվելու «Springerlink»-ի տվյալների շտեմարանից՝ պայմանագրով նախատեսված փաթեթը պարունակում է 1704 ամսագիր և վերջին 5 տարիների հրատարակության 4651 մենագրություն:

- Ներդրվել է գիտական կազմակերպությունների ծրագրային ֆինանսավորման սկզբունքը՝ ֆինանսավորվում է կոնկրետ ծրագիրը, իսկ հաստիքների թվաքանակը պայմանավորված է ծրագրի իրականացման համար անհրաժեշտ կատարողների կազմով: 2012թ.-ի պետական բյուջեով նախատեսվում է ֆինանսավորել գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման 184 ծրագրեր՝ 85 գիտական պետական կազմակերպություններում և բուհերում:

- Պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով գիտական թեմաների նախագծերի ընտրությունն իրականացվում է գիտական անկախ փորձաքննության հիման վրա, արդյունքում՝ սկսած 2011թ. ֆինանսավորում է 130 թեմա՝ 2008-2010թթ 708-ի դիմաց:

**ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության գիտության պետական կոմիտեի իրավասության ներքո մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ**

Հ/հ	<u>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</u>
1.	Գիտական և գիտատեխնիկական	Գիտական պետական	Ամբողջությամբ,

	գործունեության հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունների իրականացում	կազմակերպություններ, բարձրագույն և հետբուհական կրթական հաստատություններ	մրցութային կարգով ընտրված կազմակերպություններ
2.	Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ենթակառուցվածքի պահպանում ու զարգացում, գիտական և (կամ) գիտատեխնիկական կենտրոնների, լաբորատորիաների ստեղծում	Գիտական պետական կազմակերպություններ, բարձրագույն և հետբուհական կրթական հաստատություններ	Ամբողջությամբ, ծրագրային ֆինանսավորմամբ ընտրված կազմակերպություններ
3.	Հին ձեռագրերի և գիտակրթական, մշակութային այլ արժեքների պահպանում	Մատենադարան, ԵՊՀ, ՀՀ ԳԱԱ ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտ	Ամբողջությամբ
4.	Ասպիրանտական և դոկտորական կրթաթոշակների, գիտական կադրերի պատրաստման գծով նպաստների տրամադրում	Հետբուհական կրթություն իրականացնող կազմակերպություններում սովորողներ	Ամբողջությամբ, մրցութային կարգով ընտրված դիմորդներ, ասպիրանտական թեզերի ղեկավարներ
5.	Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտությունների իրականացում	Ֆիզիկական անձինք և հետազոտական խմբեր	Ամբողջությամբ, մրցութային կարգով ընտրված թեմաներ
6.	Պետական բյուջեի հաշվին իրականացվող գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ծրագրերում ընդգրկված գիտաշխատողներին գիտական աստիճանի հավելավճարի տրամադրում	Գիտական պետական ծրագրերում և թեմաներում ընդգրկված գիտական աստիճան ունեցող գիտնականներ	Ամբողջությամբ

## 1.2.Վերջին երկու տարիներին ոլորտի զարգացման միտումները

ՀՀ կառավարության 2007թ. փետրվարի 1-ի նիստում հավանության է արժանացել «Հայաստանի Հանրապետության գիտության ոլորտի բարեփոխումների հայեցակարգային դրույթները» և գիտության ոլորտի բարեփոխումների ծրագիրն ու ժամանակացույցը: Բարեփոխումների ծրագրի շրջանակներում ՀՀ Նախագահի 2007թ. հոկտեմբերի 1-ի N ՆՀ-231-Ն հրամանագրով ստեղծվել է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կառավարման ոլորտում գործող Գիտության պետական կոմիտեն: ՀՀ կառավարության 2010թ. մայիսի 27-ի նիստի N 20 արձանագրային որոշմամբ հավանության է արժանացել «Գիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը», որտեղ ամրագրվել է 2011-2020թթ գիտության ոլորտի հեռանկարային զարգացմանն ուղղված պետական քաղաքականության նպատակները և ուղղությունները:

Սկսած 2011թ. իրականացվում է գիտական կազմակերպությունների ծրագրային ֆինանսավորում, այն է՝ ֆինանսավորվում է կոնկրետ ծրագիրը, իսկ հաստիքների թվաքանակի ընտրությունը պայմանավորվում է ծրագրի իրականացման համար անհրաժեշտ կատարողների կազմով:

2011թ. պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման 176, հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունների 22 (17-ը կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանն ուղղված ծրագրեր են), ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանման 3, գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային-ծրագրային հետազոտությունների 7 ծրագրեր և պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման 130 թեմա: Պետական ծրագրերի իրականացման մեջ ներգրավված են եղել 78 գիտական պետական կազմակերպություններ և բուհեր: Գիտության ոլորտին ուղղված պետական հատկացումների գերակշիռ մասը՝ 78.1%-ը, 2011թ. ուղղվել է բազային ծրագրերի ֆինանսավորմանը (ներառյալ պետական ծրագրերում և թեմաներում ընդգրկված գիտաշխատողներին գիտական աստիճանների համար տրվող հավելավճարները), իսկ պայմանագրային (թեմատիկ) թեմաների և նպատակային-ծրագրային հետազոտությունների ֆինանսավորմանը՝ համապատասխանաբար 13.2%-ը և 8.7%-ը:

Ներկայումս գիտության ոլորտում ներգրավված են ավելի քան 7000 աշխատողներ, որոնցից գիտական պետական ծրագրերում և թեմաներում ընդգրկված և գիտական աստիճանների համար հավելավճարներ ստացող գիտաշխատողների թվաքանակը 2011թ. դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ կազմում է 2440 (<< ԳԱԱ իսկական և թղթակից անդամները ընդգրկված չեն այդ ցանկում), միջին տարիքը՝ 54տ., գիտությունների թեկնածուներինը՝ 51տ, դոկտորներինը՝ 65տ, իսկ 1073-ի տարիքը բարձր է 60տ-ից:

Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորմամբ 2010-2011թթ իրականացված շարունակական ծրագրերում աշխատողների միջին ամսական աշխատավարձի մեկ հաշվարկային միավորը կազմել է 60,0 հազ. դրամ, իսկ 2012թ.՝ 62,5 հազ. դրամ: Սկսած 2009թ. շուրջ երկու անգամ ավելացել են բազային ֆինանսավորման ծրագրերի տնտեսական և այլ ծախսեր հոդվածով նախատեսված հատկացումները: Եթե 2008թ. աշխատավարձի ֆոնդին հատկացվել էր ընդհանուրի 87%-ը, իսկ տնտեսական և այլ ծախսերին՝ 13%, ապա 2009-2011թթ այդ հարաբերակցությունը կազմել է 75%:25%: Այդպիսի ավելացման արդյունքում գիտական կազմակերպությունները հնարավորություն են ստացել միջոցներ հատկացնել ենթակառուցվածքների արդիականացմանը, գիտական սարքերի, սարքավորումների ու փորձարարական նյութերի ձեռքբերմանը, բարելավել աշխատանքային պայմանները, մասնավորապես՝ ջեռուցումով ապահովել շենքերն ու շինությունները:

Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտությունների իրականացման նպատակով 2008թ. պետական բյուջեից ֆինանսավորվել են 708 գիտական թեմա՝ առավելագույնը 3 տարի ժամկետով: 2010թ. պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտությունների ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալները կազմել են 1548886,0 հազ. դրամ,

որից 1485800,0 հազ. դրամը հատկացվել է 708 գիտական թեմայի իրականացմանը, իսկ 39505,1 հազ. դրամը՝ երիտասարդ գիտնականների հետազոտությունների աջակցության ծրագրին: 2011թ. սկսած պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորումը վերածվել է դրամաշնորհայինի և թեմաների ընտրությունը կատարվել է մրցութային հիմունքներով՝ գիտական անկախ փորձաքննության հիման վրա: Արդյունքում՝ 2011թ. ֆինանսավորվում է 130 թեմա, որոնց կատարման ժամկետը սահմանվել է մինչև 2 տարի, կատարողների կազմը՝ մինչև 5 հոգի և ֆինանսական ծավալները՝ տարեկան մինչև 6500,0 հազ. դրամ: Պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտությունների ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալը 2011թ. կազմել է 820433,1 հազ. դրամ, որից 679101,2 հազ. դրամը հատկացվել է 130 թեմաների, 90124,7 հազ. դրամը՝ երիտասարդ գիտնականների հետազոտությունների աջակցության ծրագրերի և 11979,1 հազ. դրամը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հետ երկկողմ ծրագրերի իրականացմանը:

Պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորումը դրամաշնորհայինի վերածելու, ինչպես նաև ընդհանրապես գիտության ոլորտում ծրագրերի ֆինանսավորման իրական մրցութային պայմանների ապահովման հիմնական նախապայմանը գիտական անկախ փորձագիտական համակարգի ձևավորումն ու ներդրումն է: Այդ նպատակի համար ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի կողմից ձևավորվել է գիտական փորձաքննություն իրականացնող գիտնականների տվյալների մշտապես թարմացվող շտեմարան: 2011թ. դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ գիտական անկախ փորձագիտական համակարգում ընդգրկված են շուրջ 1450 գիտնականներ՝ ՀՀ-ից և օտարերկրյա պետություններից: Մշակվել և ՀՀ կառավարության քննարկմանն են ներկայացվել գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային, պայմանագրային (թեմատիկ), նպատակային-ծրագրային ֆինանսավորման նոր կարգերը, ինչպես նաև գիտական փորձաքննության և գիտական փորձաքննություն իրականացնող փորձագետների համակարգի ձևավորման, գիտական ծրագրերի ու թեմաների հայտերի երաշխավորման և հաշվետվությունների ընդունման հանձնաժողովի ձևավորման ու աշխատանքի կազմակերպման կարգերը:

Սկսած 2009թ. էականորեն ընդլայնվել է գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բնագավառում միջազգային համագործակցության շրջանակները: Օտարերկրյա պետությունների կամ միջազգային կազմակերպությունների հետ իրականացվող ծրագրերը նպաստում են հանրապետության գիտնականների ինտեգրմանը միջազգային գիտական և գիտակրթական տարածք և ստեղծում բարենպաստ պայմաններ դրամաշնորհային ծրագրերին մասնակցելու գործում, ինչի արդյունքում զգալիորեն ավելանում են միջազգային կազմակերպությունների կողմից հանրապետություն ուղղված ֆինանսական միջոցները: Տարածաշրջանային ծրագրերի մասնակցության ուղղությամբ ֆինանսավորվել է ՀՀ-ի մասնակցությունը Սևծովյան միջկապ («Bleak Sea Interconnection, BSI») նախագծին, որը իրականացվում է Եվրոպական 7-րդ շրջանակային ծրագրի («FP7»)

համատեքստում և ուղղված է հարավկովկասյան երկրների ազգային գիտահետազոտական ու կրթական ցանցերի (NREN) միջև գերարագ մայրուղային ցանց ստեղծելուն և այդ ցանցի ու համաեվրոպական հետազոտական և կրթական «GEANT2» ցանցի հետ կապի ապահովմանը: Այդ ծրագրերի ֆինանսավորման ծավալները 2009-2011թթ կազմել են տարեկան 50000,0 հազ. դրամ:

2010-2011թթ ընթացքում ապահովվել է հանրապետության գիտական կազմակերպությունների անդամակցությունը միջազգային գիտական կառույցներին կամ համագործակցություններին՝ Միացյալ հետազոտությունների միջազգային ինստիտուտին, Աստղագիտական միջազգային կազմակերպությանը, Եվրոպական միջուկային հետազոտությունների կենտրոնին (սկսած 2010թ.), «COSPAR» (սկսած 2010թ.), «HESS» (սկսած 2011թ.) և միջազգային այլ համագործակցություններին:

Սկսած 2009թ. համաֆինանսավորման սկզբունքով ֆինանսավորվում են միջազգային երկկողմ ծրագրեր, մասնավորապես՝

- Ֆրանսիայի գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի (CNRS) հետ համատեղ: 2009թ. ֆինանսավորվել են հետազոտությունների աջակցության 9 ծրագրեր (տևողությունը՝ մինչև 2 տարի), համատեղ 2 լաբորատորիաներ, (տևողությունը՝ մինչև 3 տարի) և միացյալ 1 հետազոտական խումբ (տևողությունը՝ մինչև 3 տարի): Ընդհանուր ֆինանսական ծավալները կազմել են տարեկան 30248,7 հազ. դրամ: 2011թ. կազմակերպվել է նոր մրցույթ, արդյունքում՝ սկսած 2012թ. ֆինանսավորվելու են հետազոտությունների աջակցության 6 ծրագրեր, համատեղ 2 լաբորատորիաներ և միացյալ 1 հետազոտական խումբ՝ տարեկան 25000,0 հազ. դրամ ընդհանուր ֆինանսական ծավալներով:

- Գիտության և առաջատար տեխնոլոգիաների ազգային հիմնադրամի և ԱՄՆ-ի քաղաքացիական հետազոտությունների հիմնադրամի հետ համատեղ (2009-2010թթ.): Ֆինանսավորվել են անհատական (ասպիրանտական) 11 և երիտասարդ գիտնականների (մինչև 35 տարեկան) հետազոտական խմբերի աջակցության 10 երկամյա ծրագրեր (ընդամենը՝ տարեկան 36422,0 հազ. դրամ):

- Հիմնարար հետազոտությունների բելառուսական հանրապետական հիմնադրամի հետ համատեղ (սկսած 2011թ.-ից): Ֆինանսավորվում են հետազոտական խմբերի աջակցության 16 երկամյա ծրագրեր (2011թ.՝ 47230,0 և 2012թ.՝ 65480,0 հազ. դրամ):

- Ռուսաստանյան հումանիտար գիտական հիմնադրամի հետ համատեղ (սկսած 2012թ.): Ֆինանսավորվում են հետազոտական խմբերի աջակցության 4 երկամյա ծրագրեր (ընդամենը՝ տարեկան 16000,0 հազ. դրամ):

2010թ. ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի կողմից ֆինանսական աջակցություն են ստացել 28 գիտաժողով (17983,5 հազ. դրամ), երիտասարդ գիտնականների 3 ամառային դպրոց (4500,0 հազ. դրամ), 68 գիտական գործուղում (22686,0 հազ. դրամ): 2011թ. այդ ցուցանիշները



կազմել են՝ 33 գիտաժողով (24636,0 հազ. դրամ), երիտասարդ գիտնականների 4 ամառային դպրոց (5000,0 հազ. դրամ) և 52 գիտական գործուղում (18401,0 հազ. դրամ):

2010թ. իրականացվել է գիտական պետական կազմակերպությունների երկրորդ անձնագրավորումը, որի նպատակը ընթացիկ գիտական հետազոտությունների, գիտական, գիտատեխնիկական և ճարտարագիտական ներուժի, առկա ենթակառուցվածքների և նյութատեխնիկական բազայի և գիտական «արտադրանքի» տվյալների շտեմարանի ստեղծումն ու պարբերական թարմացումն է սկսած 2012թ. այն թարմացվելու է ամենամյա պարբերականությամբ: Շտեմարանը հնարավորություն է տալիս համապարփակ տեղեկատվություն ունենալու գիտության ոլորտի օբյեկտիվ իրավիճակի մասին, իրականացնելու գիտական կազմակերպությունների գործունեության մոնիտորինգ և այլն:

2009-2010թթ ստեղծվել և կիսամյակային պարբերականությամբ թարմացվում է օտարերկրյա պետություններում աշխատող հայազգի գիտնականների մասին տվյալների շտեմարան, որը 2011թ. դրությամբ պարունակում է 703 գիտնականի մասին տեղեկատվություն՝ գործունեության բնագավառ, հրապարակումներ, հեղինակային իրավունքներ, տեխնիկական մշակումներ և այլն: Այդ գիտնականների մեծ մասը ներգրավվել են 2011-2012թթ պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման հայտերի փորձաքննության մեջ:

2011թ. ստեղծվել և պարբերաբար թարմացվում է հանրապետության գիտնականների հեղինակությամբ կամ համահեղինակությամբ հրապարակված գիտական աշխատությունների՝ գիտական հոդվածներ, գիտաժողովի զեկույցներ, տվյալների շտեմարան և այլն: 2011թ. դեկտեմբերի դրությամբ շտեմարանում ընդգրկված են արտասահմանյան և հանրապետական հրապարակումների մասին տեղեկատվություն՝ սկսած համապատասխանաբար 1996թ. և 2006թ.:

Սկսած 2008թ. պետական բյուջեի հաշվին իրականացվող գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ծրագրերում ու թեմաներում ընդգրկված գիտաշխատողներին գիտական աստիճանի համար տրվող հավելավճարների տրամադրումն իրականացվում է եռամսյակային պարբերականությամբ մոնիտորինգի հիման վրա, արդյունքում բացառվում է կրկնակի հավելավճարների տրամադրումը:

2010-2011թթ ՀՀ պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային, պայմանագրային (թեմատիկ) և պետական նպատակային-ծրագրային հետազոտությունների ֆինանսավորումների ծավալները ներկայացված են ստորև:

Հ/հ	Ծրագիրը	Ֆինանսավորման ծավալները, հազ. դրամ	
		2010թ.	2011թ. /փաստացի ծախս/
1.	Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորում	5735012,6	7147656.2
	այդ թվում		
	1.1. հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտություններ	10700,0	177575.7
	1.2. ենթակառուցվածքի պահպանում ու զարգացում	5385871,6	6590355.6
	այդ թվում		
	գիտական աստիճանի համար հավելավճարների տրամադրում	529930,0	369025.6
1.3. գիտական կադրերի պատրաստման գծով նպաստների, ասպիրանտական և դոկտորական կրթաթոշակների տրամադրում	96841,0	70604.9	
1.4. ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանում	241600,0	309120.0	
2.	Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության նպատակային-ծրագրային ֆինանսավորում	1073630,6	1159602.6
3.	Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորում	1525305,1	779918.3
Ընդամենը		8333948,3	9087177.1

### 1.3. Հիմնական խնդիրները

Գիտության ոլորտում միասնական քաղաքականության մշակման և արդյունավետ իրականացման գործում առաջնային լուծում պահանջող հիմնական խնդիրներն են՝

- գիտության կառավարման արդյունավետ համակարգի ձևավորման նպատակով գիտության ոլորտի պետական կառավարման միասնական մարմնին՝ համապատասխան լիազորությունների տրամադրման հարցը,

- գիտության զարգացման առաջիկա 10-15 տարիների ռազմավարական ծրագրի ընդունման հարցը,

- գիտության ոլորտում ենթակառուցվածքների, նյութատեխնիկական բազայի արդիականացումը,

- գիտական ներուժի նպատակային վերարտադրության ապահովումը,

- գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացման, ծրագրային ֆինանսավորման ձևերի հստակեցման, ծրագրերի ընտրությունն իրապես մրցութով ապահովելը,

- գիտության և տեխնիկական առաջընթացին մասնավոր կապիտալի մասնակցության ապահովումը,

- գիտական արդյունքի ապրանքայնացման և այն արտաքին ու ներքին շուկաներ դուրսբերման համար ռիսկային կապիտալի ստեղծումը,

- գիտատեխնիկական գործունեության ասպարեզում միջազգային համագործակցության ընդլայնումը:

### 7.2.2 Գիտության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում

#### 2.1. Նպատակները

Գիտության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների հիմնական նպատակը գիտելիքի վրա հիմնված տնտեսության և հասարակության ստեղծումն է: Այդ գործընթացում վճռորոշ դերակատարություն պետք է ունենա պետությունը:

Բարեփոխումները պետք է ընթանան մի կողմից գիտական համակարգի կառավարման արդյունավետության բարձրացման, ոլորտի նյութատեխնիկական բազայի և ենթակառուցվածքների արդիականացման ու կատարելագործման, մյուս կողմից՝ գիտական կազմակերպությունների աշխատանքների նորովի կազմակերպման, գիտական կադրերի նպատակային պատրաստման և տեղաբաշխման, նրանց աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման ուղղություններով:

## 2.2. Գերակայությունները

Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում՝ համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
2013թ.	2014թ.	2015թ.	
1.	Գիտության ոլորտի կառավարման արդյունավետ համակարգի ձևավորում		Առաջնահերթ քայլերից է գիտության ոլորտի կառավարման համակարգի արդիականացումը, պետական պատվերի ձևավորման ու տեղադրման, գիտական հետազոտությունների կազմակերպման, գիտական արդյունքի ստացման ու տնտեսության մեջ ներդրման մեխանիզմների հստակեցումը:
2.	Գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացում, ֆինանսավորման ծավալների ավելացում		<p>Գիտության ոլորտի ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացման հիմնական մեխանիզմը գիտական ծրագրերի և թեմաների նախագծերի ընտրության իրական մրցութային պայմանների ապահովումն է: Պահպանելով գիտության ֆինանսավորման բազմաձևությունը՝ այն պետք է իրականացվի բացառապես ծրագրային սկզբունքով և հասցեագրված:</p> <p>Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման ծրագրերը պետք է պարունակեն նաև գիտահետազոտական բաղադրիչ, ինչը հնարավորություն է տալիս գիտական կազմակերպության ենթակառուցվածքի արդիականացումը պայմանավորել բացառապես իրականացվող գիտական հետազոտություններով: Կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունների ծրագրերի աջակցության և դրանց իրականացման գործում տնտեսության մասնավոր հատվածի ներգրավման նպատակով անհրաժեշտ է կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանն ուղղված ծրագրերի ֆինանսավորումն իրականացնել համաֆինանսավորման սկզբունքով՝ արտաբյուջետային միջոցների ներգրավումով, իսկ ծրագրերի նախագծերի ընտրությունը կատարել մրցութային եղանակով: Այդ մեխանիզմը սկսվել է կիրառվել 2011թ.՝ ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի «Հայաստանի Հանրապետության գիտության ոլորտի զարգացման 2011-2015 թվականների ռազմավարական ծրագրին և միջոցառումների ժամանակացույցին հավանություն տալու մասին» N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 1.4, 3.2 և 3.3 կետերի: 2011թ. իրականացված մրցութային արտաբյուջետային միջոցների մասնաբաժինը կազմել է յուրաքանչյուր ծրագրի ընդհանուր ֆինանսավորման 15%-ը, 2013-2015թթ այդ մասնաբաժինը պետք է ավելացվի՝ մինչև 45%: 2015թ: Անհրաժեշտ է իրականացնել համատեղ օգտագործման հետազոտական սարքավորումների ձեռքբերման ծրագրերի ֆինանսավորում (ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի N 23 արձանագրային որոշման միջոցառումների 2.8 կետի)՝ ծրագրերի ընտրությունը կատարելով մրցութային եղանակով:</p> <p>Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունները պետք է մեծամասամբ նպատակաուղղված լինեն կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանն ուղղված գիտահետազոտական աշխատանքների և առանձնակի կարևորություն ունեցող հիմնարար հետազոտությունների իրականացման ծրագրերի ֆինանսավորմանը:</p> <p>Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորումը հատկացվելու է որպես դրամաշնորհ՝ հանրապետության գիտության և տեխնիկայի</p>

Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
2013թ.	2014թ.	2015թ.	
			<p>զարգացման գերակայություններից բխող և իրենց կարևորությամբ ու բովանդակային օրիգինալությամբ առաձնացող խնդիրների (այդ թվում՝ նաև կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանն ուղղված) լուծման համար, իսկ թեմաների ընտրությունն իրականացվելու է մրցությամբ կարգով՝ գիտական անկախ փորձաքննության արդյունքների հիման վրա: 2011թ. ֆինանսավորվում են 130 գիտական թեմաներ՝ ՀՀ կառավարության 2010թ. մայիսի 27-ի N 640-Ն որոշմամբ սահմանված ՀՀ գիտության և տեխնիկայի զարգացման գերակայությունների շրջանակներում: 2013թ. նախատեսվում է անցկացնել 2-րդ մրցույթը՝ սահմանելով մրցույթի տարբեր պայմաններ, մի կողմից բնագիտական, ճարտարագիտական, բժշկական և գյուղատնտեսական գիտությունների բնագավառների թեմաների և մյուս կողմից՝ հայագիտության, հասարակական և հումանիտար գիտությունների բնագավառների թեմաների համար, ինչպես նաև ավելացնելով ֆինանսավորվող թեմաների քանակը՝ մինչև 170-ի: Հասարակական գիտությունների բնագավառում առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել կիրառական արդյունքի ձեռքբերման, տարածաշրջանի և հնարավոր գործընկերերի կառուցման, մշակույթի, քաղաքականության ուսումնասիրման, եվրաինտեգրման ծրագրերի իրականացմանն ու միջազգային համագործակցության զարգացմանը՝ ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. մարտի 18-ի «Հասարակական գիտությունների զարգացմանը նպաստող ծրագրին և ծրագրի իրականացման միջոցառումների ժամանակացույցին հավանություն տալու մասին» N 10 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 3.1, 3.2, 3.3 և 4.1 կետերի:</p> <p>Գիտական և գիտատեխնիկական նպատակային-ծրագրային հետազոտությունները պետք է ուղղված լինեն առավելապես կիրառական բնույթի խնդիրների լուծմանը՝ համապետական նշանակության ռազմավարական ծրագրերի շրջանակներում: Այդ ծրագրերի ընտրության ժամանակ նախապատվությունը պետք է տրվի «մեզա-նախագծերին», մասնավորապես՝ համակարգաստեղծ և միջավայր ձևավորող նախաձեռնությունների իրականացմանը՝ գիտատեխնոլոգիական գերազանցության կենտրոնների (Ա.Ի.Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիա, Ուռուցքաբանության գերազանցության հայկական կենտրոն, Քենդլ) ստեղծմանը՝ ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. փետրվարի 17-ի «Ինովացիոն տնտեսության ձևավորման մեկնարկային ռազմավարության հայեցակարգին հավանություն տալու մասին» N 6 որոշմամբ հաստատված 1-ին, 2-րդ և 4-րդ նախագծերի իրականացման միջոցառումների:</p> <p>Պետական բյուջեից գիտության ոլորտի ֆինանսական հատկացումների ներքին կառուցվածքը պետք է լինի այնպիսին, որ ապագայում բազային ֆինանսավորման համար հատկացվի, միջինը, ընդհանուրի 50%, նպատակային ֆինանսավորմանը՝ 35% և պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորմանը՝ 15%: Ծրագրային ֆինանսավորման մեջ անհրաժեշտ է ապահովել, միջինը, 55% աշխատավարձի և 45% տնտեսական և այլ ծախսերի մասնաբաժին:</p>
3.	Գիտության ոլորտում ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) բարեփոխումների		Գիտության ոլորտում ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) բարեփոխումների իրականացման նպատակով պետք է անկախ գերատեսչական պատկանելությունից միավորել միևնույն գիտական ուղղության գիտական պետական կազմակերպությունները՝ ներդնելով գիտության կառավարման ժամանակակից մեթոդներ՝ ի կատարումն ՀՀ

Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
2013թ.	2014թ.	2015թ.	
իրականացում			<p>կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 4.1 և 4.3 կետերի: Կառուցվածքային բարեփոխումները պետք է հիմնվեն գիտական կազմակերպությունների գործունեության գնահատման արդյունքների վրա՝ ներդնելով գիտական կազմակերպությունների և ընդհանրապես գիտահետազոտական միավորների գործունեության արդյունավետության գնահատման ժամանակակից մեխանիզմներ և համապատասխան վիճակագրական համակարգ՝ ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 1.2 և 1.3 կետերի: Անհրաժեշտ է գիտական կազմակերպություններում հստակեցնել տնօրենի և գիտական խորհրդի իրավասություններն ու պարտականությունները՝ դրանցում մի կողմից արմատավորելով ժամանակակից մենեջմենթ, մյուս կողմից՝ վարչական ազդեցությունից հանելով գիտական քննարկումների ու որոշումների ընդունման գործառույթները՝ գիտական ղեկավարումն իրականացնելով տվյալ ուղղության գիտական ղեկավարի միջոցով: Գիտական կենտրոնների ձևավորման համար հիմք է հանդիսանում ՀՀ կառավարության 2008թ. դեկտեմբերի 25-ի N 1555-Ն «Գիտական կենտրոնների ձևավորման սկզբունքները, չափանիշները և կարգը հաստատելու մասին» որոշումը: 2010թ. ձևավորվել է մեկ գիտական կենտրոն՝ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն» ՊՈԱԿ (ՀՀ կառավարության 2010թ. հուլիսի 8-ի N 1051-Ն որոշում): 2011թ. մեկ գիտական պետական կազմակերպության՝ «Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիա» ՊՈԱԿ-ի կազմակերպափրավական ձևը փոխվել է՝ ՀՀ կողմից հիմնադրվել է «Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիա (Երևանի ֆիզիկայի ինստիտուտ)» հիմնադրամ (ՀՀ կառավարության 2011թ. սեպտեմբերի 1-ի N 1301-Ն որոշում):</p>
4.	Գիտական ներուժի վերարտադրության արդյունավետության բարձրացում, գիտության ոլորտում երիտասարդ կադրերի ամրապնդման ապահովում	<p>Հանրապետության գիտության ոլորտի առաջընթաց զարգացման համար սկզբունքային նշանակություն ունի գիտական կադրերի արդյունավետ վերարտադրության և սահուն սերնդափոխության ապահովման հարցը: Նպատակի ձեռքբերման համար իրականացվող քայլերը պետք է մի կողմից միտված լինեն գիտության ոլորտը երիտասարդ կադրերով համալրելուն, մյուս կողմից՝ միջին սերնդի գիտնականների թվաքանակի բարձրացմանը: Այդ ուղղությամբ անհրաժեշտ է իրականացնել մի շարք միջոցառումներ, մասնավորապես՝</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. ասպիրանտական կրթության բարեփոխումների իրականացում ձևի, բովանդակության հստակեցումով և արդյունավետության գնահատման ժամանակակից մեխանիզմների կիրառումով: Գիտական աստիճանաշնորհման համակարգի բարեփոխումների իրականացում ժամանակակից գիտության պահանջներին համապատասխան և օտարերկրյա պետություններում գործող համակարգերի հետ համադրելի գիտական աստիճանաշնորհման համակարգի ձևավորման նպատակով,</li> <li>2. երիտասարդ գիտնականների (մինչև 35 տարեկան) հետազոտությունների աջակցության դրամաշնորհային մրցույթների կազմակերպում ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 2.3 կետի՝ 2013, 2014 և 2015թթ համապատասխանաբար 20, 25 և 30 դրամաշնորհ,</li> <li>3. կրթության և գիտության ինտեգրման, բարձրագույն</li> </ol>	

Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում՝ համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
2013թ.	2014թ.	2015թ.	
			մասնագիտական կրթության ժամանակակից եղանակների ներդրման ծրագրերի իրականացում, մասնավորապես՝ հետազոտական համալսարանի ստեղծում ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 2.4 կետի, 4.բարձր արդյունավետությամբ աշխատող գիտական աշխատողների խրախուսման ծրագրերի իրականացում ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2011թ. հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշմամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի 2.6 կետի, մասնավորապես՝ գիտական բարձր վարկանիշ և միջազգային ճանաչում ունեցող 100 գիտնականների 2013թ. ամսական 50,0, 2014թ.՝ 75,0 և սկսած 2015թ.՝ 100,0 հազ. դրամ հավելավճարի տրամադրում:

**7.2.3 ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում ոլորտում իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

**3.1. Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

Գիտության ոլորտի պետական կառավարման միասնական համակարգի ձևավորման համար անհրաժեշտ է կառավարման բոլոր մակարդակներում իրականացնել գործառույթների ճշգրտում ու հստակեցում, այնուհետև այդ գործառույթները վերապահել համապատասխան կառավարման մարմիններին և կազմակերպություններին:

ՀՀ գիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը ենթադրում է պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեությանը հատկացվող ֆինանսական ծավալների ավելացում 2011թ. գիտության բյուջեն եղել է 9433092,7 հազ. դրամ, ՀՆԱ-ի 0.25%-ը: Գիտությանը հատկացվող ֆինանսական ծավալների ավելացման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ինչպես ժամանակակից տնտեսության և հասարակության զարգացման գործում գիտության առանցքային դերով, այնպես էլ ՀՀ-ում գիտելիքահենք տնտեսություն ստեղծելու և դրա առաջընթաց զարգացման համար անհրաժեշտ բարձր որակավորում ունեցող կադրերի պատրաստման անհրաժեշտությամբ: Բացի այդ, գիտության ոլորտի ֆինանսավորման ավելացումը (ինչպես պետական բյուջեից, այնպես էլ տնտեսության մասնավոր հատվածից) զգալիորեն կավելացնի գիտական արդյունքների առևտրայնացմանն ուղղված հետազոտությունների մասնաբաժինը, կնպաստի այդ արդյունքների ներդրմանը տնտեսության մեջ, հնարավորություն կտա զարգացնելու ինովացիոն տեխնոլոգիաների վրա հիմնված փոքր ու միջին ձեռնարկատիրությունը, կնպաստի նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը: Ընդ որում, պետական բյուջեից և տնտեսության մասնավոր հատվածից գիտությանը հատկացվող ֆինանսավորման ծավալների մեծացումը պետք է նպատակաուղղված լինի 2020թ. եվրոպական միջին չափանիշներին մոտենալուն:

2013-2015թթ ֆինանսավորումն ուղղվելու է շարունակական և (կամ) հանրապետության գիտության ու տեխնիկայի առաջնային ուղղություններին համապատասխանող գիտատեխնիկական պետական նոր ծրագրերի, այդ թվում՝ Ա. Ի. Ալիխանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիայում (Երևանի ֆիզիկայի ինստիտուտում) իզոտոպների արտադրության ծրագրի, իրականացմանը:

Համաձայն «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի՝ նախատեսվում է գիտությանն ուղղված միջոցների ծավալները ավելացնել պետական բյուջեի եկամտային մասի աճին համամասնորեն ավելացող գումարի չափով, այն է. ՀՀ պետական բյուջեից գիտության ոլորտին 2013-2015թթ նախատեսվում է հատկացնել համապատասխանաբար՝ **11,079,413.8 հազ. դրամ, 12,027,394.7 հազ. դրամ և 13,071,784.7 հազ. դրամ:**

2013-2015թթ շարունակվելու են պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ իրականացվող գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային, պետական նպատակային-ծրագրային և պայմանագրային (թեմատիկ) ծրագրերը: Գիտության ոլորտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է բացառապես ծրագրային սկզբունքով՝ գիտական ծրագրերով և թեմաներով:

Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորումը հատկացվելու է հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունների շրջանակում տնտեսության մեջ օգտագործվելիք գիտելիքի ձեռքբերմանն ուղղված և մրցութային կարգով գիտական անկախ փորձաքննության արդյունքների հիման վրա ընտրված ծրագրերի, գիտական կազմակերպությունների հիմնական հետազոտական աշխատանքներն ընդգրկող և միջգերատեսչական հանձնաժողովի կողմից ընտրված ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացմանն ծրագրերի, գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ապահովման և մրցութային կարգով ընտրված ծրագրերի իրականացման, ինչպես նաև ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանման և գիտական կադրերի պատրաստման նպատակով:

Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության նպատակային-ծրագրային ֆինանսավորումը հատկացվելու է գերատեսչությունների կողմից մշակված հիմնախնդիրների լուծմանը: Հիմնախնդիրների ցանկը ընտրվելու է միջգերատեսչական հանձնաժողովի կողմից, հաստատվելու է ՀՀ կառավարության կողմից, իսկ ծրագրերի կատարողներն ընտրվելու են մրցութային կարգով՝ ըստ «Գնումներ մասին» ՀՀ օրենքի:

Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորումը հատկացվելու է որպես դրամաշնորհ և ուղղվելու է մրցութային կարգով՝ գիտական անկախ փորձաքննության արդյունքների հիման վրա ընտրված հետազոտական նախագծերի իրականացմանը: 2013թ. կազմակերպվելու է պայմանագրային (թեմատիկ) հետազոտությունների հայտերի նոր մրցույթ՝ շուրջ 160-170 գիտական թեմա ֆինանսավորելու նպատակով: 2012թ. ավարտվելու է



բազային ֆինանսավորման հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտությունների շրջանակում 2011թ. սկսված կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանն ուղղված երկամյա ծրագրերի կատարման ժամկետը: Նախատեսվում է սկսած 2013թ. այդ մրցույթները կազմակերպել պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման շրջանակներում: Նախատեսվում է շարունակել գիտության երիտասարդացմանն ուղղված քաղաքականությունը, մասնավորապես՝ 2009-ից սկսված երիտասարդ գիտնականներին մրցութային կարգով գիտական դրամաշնորհների հատկացման նախաձեռնությունը: Ընդ որում, գիտական անկախ փորձաքննության արդյունքում կշարունակվի աջակցությունը ինչպես անհատ ասպիրանտ-երիտասարդներին, այնպես էլ երիտասարդ գիտնականների խմբերին: Գիտական բարձր վարկանիշ և միջազգային ճանաչում ունեցող 100 գիտնականներին մրցութային պայմաններով հատուկ հավելավճար տրամադրելու նպատակով 2013թ. պետական բյուջեից անհրաժեշտ է նախատեսել 60000,0 հազ. դրամ՝ հավելավճարի ամսական չափը սահմանելով 50,0 հազ. դրամ: 2014թ. հավելավճարի չափը պետք է սահմանել 75,0 հազ. դրամ, 2015թ.՝ 100,0 հազ. դրամ, Շարունակվելու է նաև Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության հետ երկկողմ ծրագրերի ֆինանսավորումը:

#### 7.2.4 Ոլորտի գծով ֆինանսական պահանջների ամփոփում 2012-2015թթ ժամանակահատվածի համար

##### Աղյուսակ . Ոլորտի (համակարգի) ծրագրերի գծով 2012-2015թթ ծախսերի կանխատեսում (ամփոփ)

(հազար դրամներով)

		2012թ.	փոփոխությունը %-ով	2013թ.	փոփոխությունը %-ով	2014թ.	փոփոխությունը %ով	2015թ.
	Գիտություն /առանց կապիտալ ծախսերի/, ընդամենը	10088092.0	<b>9.8</b>	11079413.8	<b>8.6</b>	12027394.7	<b>8.7</b>	13071784.7
	այդ թվում							
1	Պայմանագրային (թեմատիկ)	862525.9	<b>39.0</b>	1198942.9	<b>13.2</b>	1356810.8	<b>15.2</b>	1563669.2
	տեսակարար կշիռը գիտության ընդհանուր ծախսերի մեջ (%)	8.5		10.8		11.3		12.0
2	Բազային	7440842.1	<b>6.2</b>	7900244.5	<b>7.3</b>	8474453.4	<b>7.1</b>	9073596.3
	տեսակարար կշիռը գիտության ընդհանուր ծախսերի մեջ (%)	73.8		71.3		70.5		69.4
3	Նպատակային-ծրագրային	1364724.0	<b>12.8</b>	1539226.4	<b>12.6</b>	1733080.5	<b>12.4</b>	1948316.7
	տեսակարար կշիռը գիտության ընդհանուր ծախսերի մեջ (%)	13.5		13.9		14.4		14.9

4	Գիտաշխատողներին գիտական աստիճանների համար տրվող հավելավճարներ	420000.0	<b>5.0</b>	441000.0	<b>5.0</b>	463050.0	<b>5.0</b>	486202.5
	տեսակարար կշիռը գիտության ընդհանուր ծախսերի մեջ (%)	4.2				3.8		3.7

## ԳԼՈՒԽ 8. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

### 8.1 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

#### 8.1.1 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Առողջապահության ոլորտը հանդիսանում է Հայաստանի Հանրապետության պետական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Առողջապահության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներն են՝ հիվանդությունների վաղ հայտնաբերումը, կանխարգելումը, ախտորոշումը և բուժումը, բուժօգնության մատչելիության բարձրացումը և որակի ապահովումը, Հայաստանի Հանրապետության բնակչության առանձին խմբերի և առանձին հիվանդությունների համար երաշխավորված բուժօգնության մատուցումը, բուժօգնության ծախսերի անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ անկանխատեսելի ֆինանսական ռիսկերից ապահովումը: Նշված նպատակներին հասնելու համար առողջապահության ոլորտում իրականացվում է լայնածավալ պետական միջամտություն:

Բնակչության առողջության պահպանման և բարելավման նպատակով առողջապահության ոլորտում իրականացվում են՝ բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովման, բնակչության առողջության առաջնային պահպանման, մոր և մանկան առողջության պահպանման, բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության ապահովման, ինչպես նաև սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների բժշկական օգնության (այդ թվում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման), դեղորայքային ապահովման նպատակային առողջապահական ծրագրեր:

#### 8.1.1.1 Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովումը

Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովումը պետական կարևորագույն խնդիրներից է և երաշխավորվում է «Հայաստանի Հանրապետության բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով: Այս համակարգի անխափան գործունեության ապահովումը կենսական նշանակություն ունի երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման և բնակչության առողջության պահպանման բնագավառում:

Սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման նպատակով շարունակական աշխատանքներ են տարվում հանրային առողջության, հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովման միասնական պետական քաղաքականության ձևավորման, դրա իրականացման, կազմակերպական ու մեթոդաբանական ղեկավարման, մոնիտորինգի, տեսչական

հսկողության, փորձագիտական լաբորատոր ծառայությունների իրականացման ապահովման ուղղությամբ:

### **8.1.1.2 Բնակչության առողջության առաջնային պահպանումը**

Առողջության առաջնային պահպանման ոլորտի շահառուներն են հանդիսանում Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ բնակչությունը՝ անկախ տարիքից և սեռից:

Առողջության առաջնային պահպանման բնագավառում Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի միջոցների հաշվին իրականացվում է ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հաստատություններում գրանցված (իսկ մինչև 2013 թվականի հունվարի մեկը նաև կցագրված) բնակչության համար ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բուժօգնություն, որը ներառում է ընտանեկան բժշկի և տեղամասային թերապևտի (մանկաբույժի) կողմից բնակչության առողջության պահպանման, հիվանդությունների կանխարգելման, հիվանդների բժշկական օգնության և նրանց նկատմամբ շարունակական հսկողության ապահովման, անհրաժեշտության դեպքում, հիվանդանոցային բուժման կարիք ունեցողների հոսպիտալացման կազմակերպման միջոցառումների իրականացումը, ըստ բժշկական ցուցումների լաբորատոր-գործիքային ախտորոշիչ հետազոտությունների իրականացումը, ամբուլատոր-պոլիկլինիկական օղակի և դիսպանսերների նեղ մասնագետների կողմից բնակչության բուժական-խորհրդատվական մասնագիտացված օգնության ապահովումը, տնային կանչերի իրականացումը, ընտանեկան բժշկի, տեղամասային թերապևտի (մանկաբույժի), իսկ առանձին հիվանդությունների գծով՝ համապատասխան մասնագետի նշանակմամբ, անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով դեղեր ստանալու իրավունք ունեցող անձանց դեղերով ապահովումը:

Հանրապետությունում առաջնային օղակի բարեփոխումները ուղղվել են ընտանեկան բժշկության ներդրման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծմանը, որպես կառուցվածքային առավել արդյունավետ ու նպատակահարմար մոդելի, որի հիմնական ուղղվածությունն է հիվանդությունների կանխարգելումն ու վաղ հայտնաբերումը, բուժման և վերականգնողական միջոցառումների կազմակերպումը:

Բուժօգնության առաջնային օղակի հետագա զարգացումը, առնվազն միջնաժամկետում, շարունակելու է մնալ առողջապահական ոլորտի գործունեության հիմնական թիրախը, քանի որ աղքատության հաղթահարման և անհավասարության մեղմման ու կայուն զարգացման տեսանկյունից կարևոր դերակատարություն ունի: Այն հնարավորություն է ընձեռում ապահովելու որակյալ և մատչելի բուժօգնություն ու դրանով պայմանավորված սոցիալական արդարության ու հավասարության սկզբունքներ բնակչության բոլոր խմբերի համար:

### **8.1.1.3 Մոր և մանկան առողջության պահպանման ապահովումը**

Մոր և մանկան առողջության պահպանման հիմնախնդիրները և հետագա ռազմավարության հիմնական դրույթները հաստատվել են «Մոր և մանկան առողջության պահպանման 2003-2015 թվականների ռազմավարությունը հաստատելու մասին» 2003 թվականի օգոստոսի 8-ի N 1000-Ն, «Կայուն զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի N 1207-Ն, «Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2004-2015 թվականների ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» 2003 թվականի դեկտեմբերի 18-ի N 1745-Ն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներով:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հավանությանն են արժանացել «Վերարտադրողական առողջության բարելավման ազգային ծրագիրն ու 2007–2015 թվականների գործողությունների ժամանակացույցը» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2007 թվականի հուլիսի 26-ի նիստի N 29 արձանագրային որոշումը և «Երեխաների և դեռահասների առողջության և զարգացման ազգային ռազմավարությունը և 2010-2015 թվականների գործողությունների ծրագիրը» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2009 թվականի սեպտեմբերի 10-ի նիստի N 37 արձանագրային որոշումը, որոնց շրջանակներում իրականացվել են մի շարք միջոցառումներ ուղղված վերարտադրողական, մայրության, երեխաների և դեռահասների առողջության բարելավմանը:

Վերոհիշյալ փաստաթղթերում ամրագրված գերակայությունները և ռազմավարական դրույթները յուրաքանչյուր տարի իրենց արտացոլումն են գտնում առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերում և Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեով առողջապահությանն ուղղվող ծախսերում: Մասնավորապես այն ներկայացվում է մոր և մանկան առողջության պահպանման ծրագրի ձևով, որը բաղկացած է երկու փոխկապակցված մասերից՝

- երեխաների բժշկական օգնության կազմակերպում,
- մանկաբարձագինեկոլոգիական օգնության ապահովում:

Ֆինանսավորումը բյուջեից երկու ուղղություններով էլ իրականացվում է առողջապահական համակարգի ծառայությունների մատուցման առանձին ծրագրերի միջոցով (հիվանդանոցային, արտահիվանդանոցային և բյուջետային հարակից այլ ծրագրերի միջոցով):

**8.1.1.4 Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության, ինչպես նաև սոցիալական կախվածություն ու հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների բուժօգնության և դեղորայքով ապահովումը**

Հիվանդանոցային բժշկական օգնության կազմակերպումը ներառում է սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների դեմ պայքարը ու սոցիա-

լապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության ապահովման կազմակերպումը, որոնք ամրագրված են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի մարտի 4-ի N 318-Ն որոշմամբ:

Հիվանդանոցային բուժօգնության համակարգի զարգացումն ընթանալու է ֆինանսավորման հստակ մեխանիզմների ներդրման, միջոցների ծախսման արդյունավետության բարձրացման, ավելորդ հզորությունների կրճատման և բժշկական օգնության որակի ապահովմանն ուղղված կարճաժամկետ ու երկարաժամկետ ծրագրային մոտեցումներով:

Առողջապահության ոլորտի ռեսուրսների ռացիոնալ տեղաբաշխման և արդյունավետության բարձրացման նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից ընդունվեց առողջապահության համակարգում բարեփոխումներ իրականացնելու որոշման անհրաժեշտությունը: Այդ նպատակով սկսվեց առողջապահական ծառայությունների օպտիմալացման գործընթացը՝ համապատասխանացնելով այն բնակչության առողջապահական կարիքներին և բարելավելով բժշկական ծառայությունների որակն ու մատչելիությունը:

Բնակչությանը պատշաճ որակի բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություն մատուցելու գործում կարևոր նշանակություն ունի Հայաստանի Հանրապետությունում անվտանգ, արդյունավետ և որակյալ դեղերի առկայությունը և դրանց մատչելիությունը բնակչության համար: Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված է, որ որոշ հիվանդությունների և սոցիալական խմբերին պատկանելու դեպքում բնակիչներին իրավունք է տրվում դեղեր ձեռքբերել անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով: Դեղերի որակի ապահովման պետական վերահսկողությունը դեղերի շրջանառության բոլոր փուլերում (արտադրություն, պատրաստում, պահպանում, իրացում, կիրառում) իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազոր մարմնի՝ Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից:

Առողջապահության ոլորտում մատուցվող հիմնական ծառայությունների շրջանակը ամփոփվում է ստորև բերված աղյուսակում:

**Աղյուսակ 8.1 Առողջապահության ոլորտում մատուցվող հիմնական ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ**

N	<b>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</b>
1	Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովում	ՀՀ ամբողջ բնակչություն	Պետական հատվածի կողմից ծառայությունը փոխհատուցվում է ամբողջությամբ
2	Բնակչության առողջության առաջնային պահպանման ապահովում	ՀՀ ամբողջ բնակչություն	Պետության կողմից անվճար արտահիվանդանոցային (ամբուլատոր-պոլիկլինիկական) բուժօգնության և ծառայությունների մատվ

3	Մոր և մանկան առողջության պահպանման ապահովում	ՀՀ տարածքում բնակվող կանայք և երեխաներ	Վերարտադրողական տարիքի կանանց հղիության, ծննդաբերության և հետծննդյան շրջանում, ինչպես նաև մինչև 18 տարեկան երեխաներին ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բուժօգնության և մինչև 7 տարեկան երեխաներին հիվանդանոցային բուժօգնության տրամադրում՝ ծառայությունների ողջ ծավալով, իսկ մնացած ծառայությունների մասով մասնակի
4	Սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների բուժօգնության ապահովում	ՀՀ տարածքում բնակվող բոլոր քաղաքացիները	Ըստ սահմանված ծառայությունների մասով ամբողջությամբ
5	Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին /հատուկ/ խմբերում ընդգրկված անձանց հիվանդանոցային մասնագիտացված բժշկական օգնության ապահովում	Պետական պատվերի շրջանակներում անվճար հիվանդանոցային բուժօգնությունից օգտվում են միայն ՀՀ կառավարության 04.03.2004թ. թիվ 318-Ն որոշմամբ և հետագա փոփոխություններով հաստատված բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին /հատուկ/ խմբերում ընդգրկված անձինք	Ըստ սահմանված ծառայությունների մասով ամբողջությամբ
6	Բնակչությանը արտոնյալ և անվճար պայմաններով դեղերի ապահովում (Հիմք՝ «Դեղերի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 18)	ՀՀ բնակչության խմբեր (Հիմք՝ ՀՀ կառավարության 23.11.2006թ. N 1717-Ն որոշմամբ հաստատված ցանկեր)	Անվճար հատկացվող դեղերի մասով ամբողջությամբ, արտոնյալ պայմաններով հատկացվող դեղերի մասով մասնակի

## 8.1.2 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

### 8.1.2.1 Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովումը

2010-2011 թվականներին շարունակվել է հանրային առողջության և սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման միասնական պետական քաղաքականության հետագա ձևավորումը և մշակումը, իրավական դաշտի լրամշակումը, պետական հիգիենիկ և հակահամաճարակային տեսչության աշխատանքի համակարգման, կազմակերպման և մեթոդական ղեկավարման բարելավումը:

Մշտապես իրականացվել են տարբեր ոլորտներում բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման իրավիճակի վերլուծություններ, հատկապես բնակչությանը խմելու ջրով ապահովման, հանրակրթական դպրոցների աշակերտների առողջական վիճակի և հիվանդացության, կրթական և նախակրթական հաստատություններում հիգիենիկ և հակահամաճարակային ռեժիմի պահպանման, իմունականխարգելման, տարբեր վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացության նկատմամբ և այլն:

Վերջին տարիներին հանրապետությունում կանխարգելման համալիր միջոցառումների իրականացման շնորհիվ որոշ վարակիչ հիվանդությունների առումով համաճարակային իրավիճակը բարելավվել է: 2010 թվականին չեն արձանագրվել այնպիսի վարակիչ հիվանդություններ, ինչպիսիք են դիֆթերիան, խոլերան, որովայնային տիֆը, սուր պոլիոմիելիտը, կարմրուկը, կարմրախտը, մալարիան, կատաղությունը, սիբիրյան խոցը, խոլերան, ռիկետցիոզները (այդ թվում բժավոր տիֆ, Բրիլլի հիվանդություն), բնածին կամրախտային համախտանիշը, փայտացումը, նորածնային փայտացումը և այլն: Հայաստանը՝ ի թիվս եվրոպական այլ երկրների, ՄԱԿ-ի Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) կողմից դեռևս 2002 թվականից հավաստագրվել է և շարունակում է մնալ որպես պոլիոմիելիտից ազատ գոտի: Մի շարք վարակիչ հիվանդությունների, մասնավորապես՝ համաճարակային պարոտիտի, կապույտ հազի լեպտոսպիրոզի, մենինգակոկային վարակների հիվանդացությունը 2010 թվականին 2009 թվականի համեմատ եղել է նույն մակարդակի վրա, իսկ գրիպով և սուր շնչառական վարակներով հիվանդացությունը նվազել է գրեթե 1,7 անգամ:

«Հայաստանի Հանրապետությունում տեղական մալարիայի վերացման 2006-2010 թվականների նպատակային ծրագրի» համաձայն իրականացված համալիր կանխարգելիչ և հակահամաճարակային միջոցառումների արդյունքում 2006 թվականից հանրապետությունում տեղական մալարիայի դեպքեր չեն արձանագրվել: Հայաստանը եվրոպական տարածաշրջանի այն երկրներից է, որոնց հաջողվել է հասնել հիվանդության էլիմինացմանը՝ երկրի տարածքում մալարիայի տեղական դեպքերի վերացմանը: Հայաստանի Հանրապետության տարածքում մալարիայի կրկին արմատավորումը կանխարգելելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հավանության է արժանացել «Հայաստանի Հանրապետությունում մալարիայի ներբերումը և արմատավորումը կանխարգելելու 2011-2015 թվականների պետական ծրագրին և մալարիայի ներբերումը և արմատավորումը կանխարգելելու 2011-2015 թվականների միջոցառումների ցանկին հավանություն տալու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի հունիսի 17-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշումը:

2010-2011 թվականների ընթացքում Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության և անկախ փորձագետների կողմից գնահատվել է մալարիայի դեմ երկրում իրականացված աշխատանքը և Հայաստանը պաշտոնապես ճանաչվել է որպես մալարիայից ազատ գոտի:



Հայաստանի Հանրապետությունում կառավարելի վարակիչ հիվանդություններ են համարվում դիֆթերիա, կապույտ հազ, փայտացում, կարմրուկ, կարմրախտ, համաճարակային պարոտիտ (խոզուկ), պոլիոմիելիտ, հեպատիտ «Բ», տուբերկուլոզ, հեմոֆիլուսային Բ տեսակի վարակը (ՀԻԲ), որոնք ներառված են պատվաստումների ազգային օրացույցում:

2007 թվականից սկսած դիտարկվում է կառավարելի վարակիչ հիվանդությունների դեմ կատարվող պատվաստումների ցուցանիշների կայուն աճի միտում: Այսպես, մինչև մեկ տարեկան երեխաների ամբողջական ընդգրկումը տուբերկուլոզի, հեպատիտ Բ-ի, դիֆտերիայի, կապույտ հազի, փայտացման, հեմոֆիլուսային Բ վարակի, պոլիոմիելիտի դեմ պատվաստումներում կազմել է 2008 թվականին 86 %, 2009 թվականին՝ 91 %, 2010 թվականին՝ 94 % և 2011 թվականին՝ 95 %: Ըստ ԱՀԿ-ի, իմունականխարգելման աշխատանքների արդյունավետության գնահատման հիմնական ցուցանիշը՝ պատվաստումներում ընդգրկվածությունը, հանրապետական, մարզային և համայնքային մակարդակներում պետք է լինի 95 տոկոսից բարձր: Այսպիսով, իմունականխարգելման ոլորտում վերջին տարիներին հանրապետությունում իրականացվող քաղաքականությունը համապատասխանեցվում է ԱՀԿ-ի մոտեցումներին և չափանիշներին:

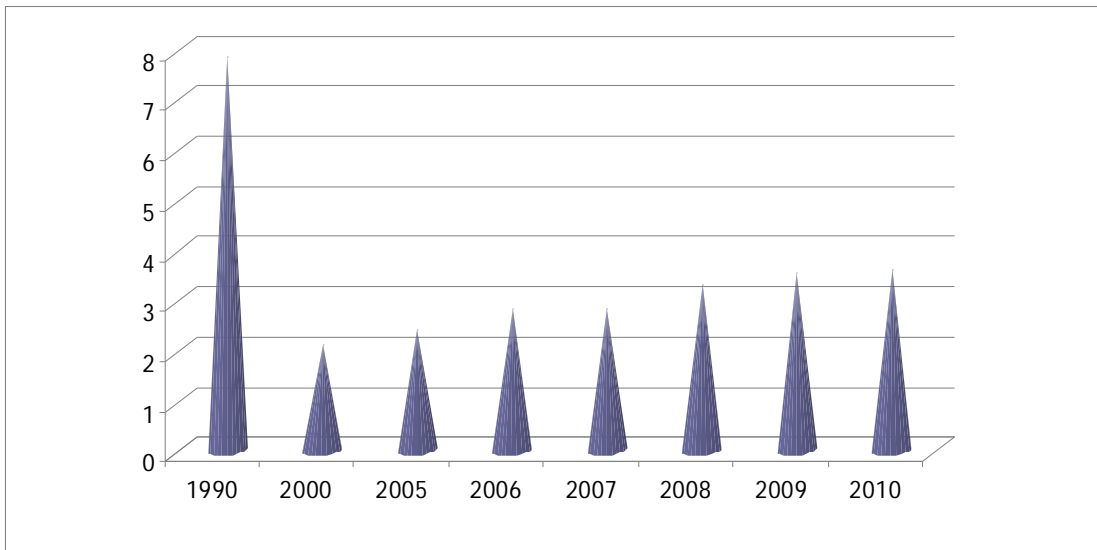
2010 թվականին մինչև 2 տարեկան երեխաների 92% ստացել են անհրաժեշտ պատվաստումները:

Իմունականխարգելման ազգային ծրագրին Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից 2010 թվականին տրամադրվել է 190.0 մլն դրամ, իսկ 2011 թվականին՝ 230.0 մլն դրամ: 2011 թվականին նախորդ տարվա համեմատ նվազել է դոնոր կազմակերպությունների աջակցությունը և ավելացել Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի միջոցներով պատվաստանյութերի ձեռքբերման ծավալը:

#### **8.1.2.2 Բնակչության առողջության առաջնային պահպանում**

Բնակչության առողջության առաջնային պահպանման ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության պետական քաղաքականությունը վերջին տարիներին դրսևորվել է միանշանակ վարքագծով, որը արտահայտվել է առողջապահության համակարգի ֆինանսավորման ներկա մակարդակի պայմաններում անվճար ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բուժօգնության կազմակերպմամբ առաջնային (ամբուլատոր-պոլիկլինիկական) օղակի բոլոր մակարդակներում, առանց տեսակների և ծավալների սահմանափակման: Արդյունքում ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հաստատություններ հաճախումների միջին տարեկան թիվը մեկ բնակչի հաշվով 2006 թվականի 2,8-ի համեմատ՝ 2010 թվականին կազմել է 3,6:

**Գծանկար 8.1 Հաճախումների միջին թիվը, մեկ բնակչի հաշվով, բժշկական ամբուլատոր-պոլիկլինիկական օգնություն ցույց տվող բուժկանխարգելիչ հաստատություններում**



*Աղբյուր՝ ՀՀ ԱՆ առողջապահության տեղեկատվական վերլուծական կենտրոն*

Առողջության առաջնային պահպանման հաստատություններ բնակչության հաճախումների ավելացման տենդենցը ենթադրում է, որ թիրախ է ընտրված հիվանդությունների վաղ հայտնաբերումը և կանխարգելումը: Վերջին երեք տարիների ընթացքում առողջության առաջնային պահպանման մակարդակում տեղի են ունեցել զարգացման նկատելի դրական տեղաշարժեր ինչպես բնագավառի գործունեության հիմնական ցուցանիշների բարելավման առումով, այնպես էլ ֆինանսական ցուցանիշների առումով:

2010-2011 թվականների ընթացքում ներդրվել և իրականացվում է առողջության առաջնային պահպանման օղակում աշխատող բուժաշխատողների կատարողականի վրա հիմնված խրախուսական վարձատրության նոր համակարգ: Եթե մինչև 2010 թվականը բժշկի աշխատանքի դիմաց ֆինանսավորումը և վարձատրությունն ուղղակի կախվածության մեջ չէին դրվում բժշկի կատարած աշխատանքի ծավալից և որակից, ապա 2010 թվականից առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ մատուցող բուժանձնակազմի վարձատրության մեխանիզմի մեջ համապատասխան ցուցանիշների ապահովման դեպքում, նախատեսվեց խրախուսական վարձատրություն: 2010 թվականի արդյունքներով արտահիվանդանոցային բուժօգնության ծառայություններ մատուցող 332 բուժհաստատություններից բնութային ֆինանսավորում ստացան 204-ը կամ 61%-ը: Բուժանձնակազմի խրախուսական վարձատրությունը կազմեց շուրջ 45,0 մլն դրամ:

2011 թվականին առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ իրականացնողների պայմանագրային գումարներում ներառվեցին յուրաքանչյուր բնակչի հաշվով հատկացվելիք խրախուսական ֆինանսավորման չափերը:

Առողջության առաջնային պահպանման օղակում խրախուսական վարձատրության համակարգի ներդրումը հնարավորություն է ընձեռել առավել վերահսկելի դարձնել բուժհաստատությունների կատարած աշխատանքը, իսկ բուժհաստատությունների ներսում առավել վերահսկելի և չափելի դարձնել բժիշկների գործունեությունը՝ բժիշկների կողմից բնակչությանը մատուցվող առողջության առաջնային պահպանման ծառայությունների որակը, բժիշկների իրական ծանրաբեռնվածությունը:

Առողջության առաջնային պահպանման բնագավառում, որպես բարեփոխման իրականացման ճանապարհ է ընտրվել այլ երկրներում գործարկված և առավել արդյունավետ ճանաչված ընտանեկան բժշկության ներդրումը:

Հանրապետության 255 գյուղական առողջության առաջնային պահպանման հաստատություններում ամբողջությամբ ներդրվել է ընտանեկան բժշկության համակարգը: Համաշխարհային Բանկի վարկային ծրագրի շրջանակներում, ինչպես նաև այլ միջազգային կազմակերպությունների օժանդակությամբ վերանորոգվել/կառուցվել են 167 գյուղական առողջության առաջնային պահպանման հաստատություններ: Գյուղական բոլոր (255) հաստատություններն ապահովված են բուժսարքավորումների հավաքածուով, համակարգչով և համակարգչային ծրագրերի փաթեթով:

2012 թվականի մարտ ամսվա դրությամբ վարկային ծրագրերի շրջանակներում մասնագիտացում են անցել 1655 ընտանեկան բժիշկներ և 1770 ընտանեկան բուժքույրեր: Ընտանեկան բժշկության մասնագիտացում անցած բժիշկներից մոտ 1000-ն աշխատում է գյուղական հաստատություններում:

Սակայն, եթե գյուղական վայրերում ընտանեկան բժշկության ինստիտուտը կարելի է համարել կայացած, ապա քաղաքներում (հատկապես Երևանում) այն դեռևս որոշակի կայացման խոչընդոտներ ունի: Կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում որպես հիմնական խոչընդոտ ներկայացվել է անհրաժեշտ տեխնիկական հագեցվածության և շենքային պայմանների բացակայությունը և քաղաքային պոլիկլինիկաներում մեծ թվով նեղ մասնագետների առկայությունը, որն առավել ակնառու է Երևանում, որտեղ ինքնուրույն և բուժմիավորումների կազմում գործում են 32 պոլիկլինիկաներ: Դրանցից շատերը սպասարկում են ընդամենը 10000-25000 բնակչի, սակայն շարունակում են պահել նեղ մասնագետների բավական մեծաթիվ հաստիքներ (զգալի մասը համատեղողներ), թեև չունեն դրա ֆինանսական հնարավորությունը:

Քաղաքային պոլիկլինիկաներում ընտանեկան բժշկության համակարգի կայացման տեսանկյունից կարևորվում են ընտանեկան բժշկության խմբային պրակտիկաները, որոնք աստիճանաբար պետք է ստանան ինքնուրույն կարգավիճակ՝ հիմնված ըստ սպասարկվող (գրանցված) բնակչության թվի ֆինանսավորման, ռեսուրսների անկախ տնօրինման և բուժօգնության կազմակերպման գործում ինքնուրույն որոշումներ ընդունելու սկզբունքների վրա:

Հանրապետության տարածքում շտապ բժշկական օգնության կանչերի միջոցով իրականացվում է արտահիվանդանոցային անհետաձգելի բժշկական օգնության ապահովումը ամբողջ բնակչության համար:

Շտապ օգնության ծառայությունում տարիների ընթացքում կուտակվել էին մի շարք խնդիրներ կապված մեքենաների տեխնիկական վիճակի, կապի ժամանակակից ծառայության բացակայության, կանչերի սպասարկման որակի, դեղորայքային ապահովության, շտապ օգնության կանչերի արժեքի փոխհատուցման և անձնակազմի վարձատրման սկզբունքների հետ:

Բարեփոխումների իրականացման համար 2011 թվականի Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեով շտապ օգնության ծառայության համար հատկացվեց նախորդ տարվա համեմատ լրացուցիչ 1,520.0 մլն դրամ: Արդյունքում, 2011 թվականին կանչերի փոխհատուցման գները 2010 թվականի համեմատ աճել են շուրջ 2 անգամ և համապատասխանեցվել են ծառայության իրականացման համար անհրաժեշտ ծախսերին: Բժշկի միջին ամսական աշխատավարձը 2011 թվականին Հայաստանի Հանրապետության մարզերում կազմել է 106,2 հազ. դրամ, Երևան քաղաքում՝ 121,9 հազ. դրամ նախորդ տարվա 49,8 հազ. դրամի դիմաց, իսկ բուժքույրերի միջին ամսական աշխատավարձը՝ 79,5 հազ. դրամ նախորդ տարվա 46,0 հազ. դրամի դիմաց:

Երևանում ստեղծվել է կապի ժամանակակից միջոցներով, այդ թվում GPS համակարգով հագեցած միասնական կենտրոն՝ Երևանի քաղաքապետարանի «Շտապուժօգնություն» ՓԲԸ կենտրոնի ծառայության բազայի վրա: Վերջինս թույլ տվեց կանչերին արձագանքել կրկնակի անգամ արագ՝ 7-12 րոպեում, նախկինում 15-20 րոպեի փոխարեն: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև 2010 թվականի դեկտեմբերի 27-ին ստորագրված պայմանագրով Հայաստանի Հանրապետությանը նվիրաբերված 88 շտապօգնության մեքենաները բաշխվել են Երևանի և հանրապետության մարզային բժշկական հաստատությունների միջև:

Շտապօգնության բժիշկների, բուժքույր/բուժակների և վարորդ-սանիտարների կրթական նոր ծրագրերի հիման վրա վերապատրաստվել են 298 բժիշկներ, 464 միջին բուժաշխատողներ և 306 վարորդներ:

### **8.1.2.3. Մոր և մանկան առողջության ապահովումը**

2008 թվականին ներդրվել և հաջորդող տարիներին շարունակվել է հաջողությամբ իրականացվել «Ծննդօգնության պետական հավաստագրի ներդրման ծրագիրը»: Ծննդօգնության պետական հավաստագրի ներդրման ծրագրի շրջանակներում բյուջետային լրացուցիչ ներդրումների շնորհիվ 2 անգամ բարձրացել են ծննդաբերությունների հետ կապված պետության կողմից բուժհաստատություններին փոխհատուցվող գումարները, որը հնարավորություն է ընձեռել վերջիններս

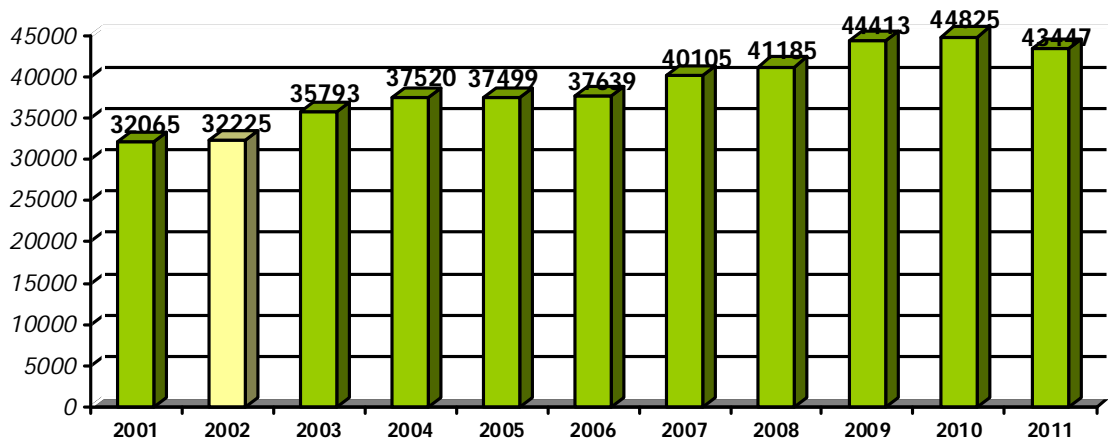
մոտեցնել իրական ծախսերին և 3-4 անգամ բարձրացնել բուժաշխատողների աշխատավարձը: Դա զգալիորեն նպաստել է ծննդատներում ստվերի կրճատմանը և բնակչության համար ծննդոգնության իրապես անվճար ու մատչելի ծառայությունների մատուցմանը: Հանրապետությունում ծննդոգնության ծառայությունների հետ կապված ոչ պաշտոնական վճարումները կրճատվել են ավելի քան 10 անգամ (գյուղ՝ 16 անգամ, քաղաք՝ 7.7 անգամ):

Վերջին տարիներին հանրապետությունում շուրջ 35%-ով բարձրացել է հղիների վաղ հաշվառման (նախածննդյան հսկողություն մինչև հղիության 12 շաբաթական ժամկետը) ցուցանիշը:

Միևնույն ժամանակ 2011 թվականին ծնելիության ցուցանիշը նվազել է:

Ստորև ներկայացվում է փաստացի ծնունդների պատկերը Հայաստանում ըստ տարիների.

**Գծանկար 8.2 Փաստացի ծնունդները Հայաստանում**



*Աղբյուրը՝ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն*

2011 թվականի փաստացի ծնունդների թիվը 2010 թվականի նույն ժամանակաշրջանի համեմատ նվազել է 3.1 %-ով, իսկ ծնելիության ընդհանուր գործակիցը, 1000 բնակչի հաշվով նվազել է համապատասխանաբար՝ 0.5 պրոմիլային կետով և կազմել է 13.3:

Հայաստանը ներկայումս դասվում է ցածր ծնելիության երկրների շարքին: Այն դեպքում, երբ բնակչության պարզ վերարտադրողության համար անհրաժեշտ է, որ մեկ կինն ունենա առնվազն 2.2 երեխա, Հայաստանում, ըստ ՄԱԿ-ի տվյալների այդ ցուցանիշը 2010 թվականին կազմել է մոտ 1.74:

**Աղյուսակ 8.2 Պտղաբերության (ծնելիության գումարային գործակից) ցուցանիշը Հայաստանում և մի շարք այլ երկրներում, 2010թ.**

Երկրներ	Ցուցանիշ
Հայաստան	1.74

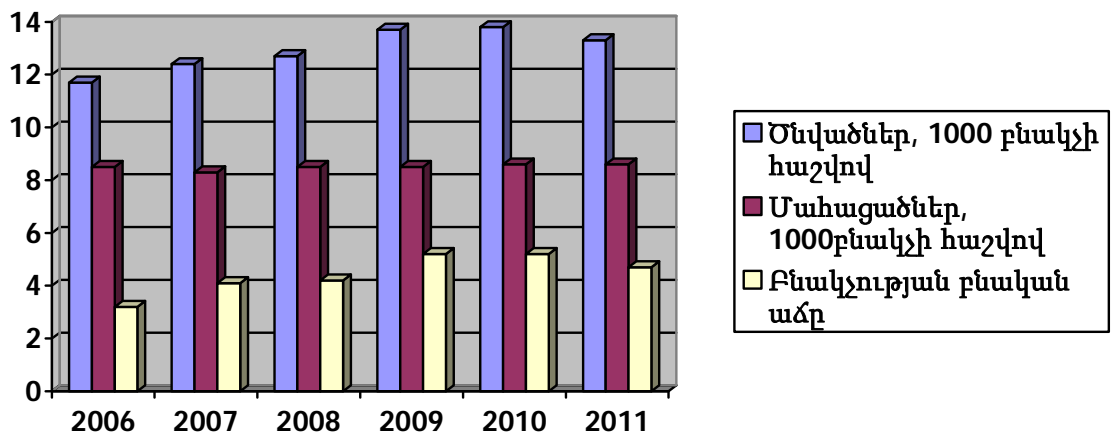
Վրաստան	1.58
Ադրբեջան	2.16
Թուրքիա	2.15
Ռուսաստան	1.4

Աղբյուրը՝ ՄԱԿ-ի Ազգաբնակչության բաժին: Աշխարհի բնակչության հեռանկարների 2010 թվականի վերանայված հրատարակություն:

Լուրջ անհանգստության հարց է բնակչության ծնելիության և բնական աճի նվազման միտումը:

Այսպես՝ ծնելիության ցուցանիշը 1000 բնակչի հաշվով 2011 թվականին՝ 1990 թվականի համեմատ նվազել է 22.5-ից մինչև 13.3-ի: Նույն ժամանակաշրջանում ընդհանուր մահացությունը աճել է 1990 թվականի 1000 բնակչի հաշվով 6.2-ից 2011 թվականին հասնելով մինչև 8,6-ի, իսկ բնակչության բնական աճի ցուցանիշը նվազել է 3.5 անգամ՝ համապատասխանաբար 16.3-ից նվազելով մինչև 4.7-ի:

**Գծանկար 8.3 Ծնվածներ և մահացածներ 1000 բնակչի հաշվով, բնակչության բնական աճը**

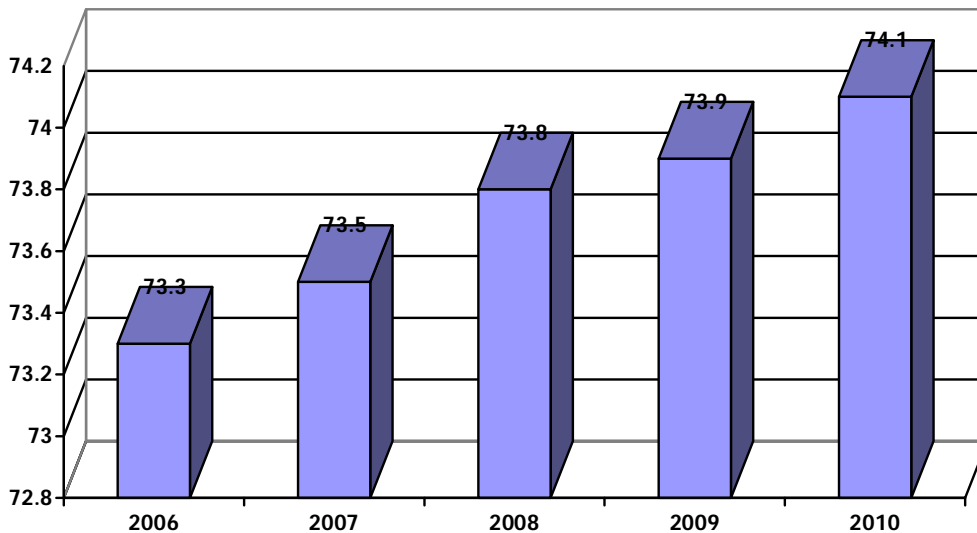


Աղբյուրը՝ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն

Ծնելիության նվազման անխուսափելի հետևանքն է բնակչության ծերացումը, հատկապես եթե վերջինը համակցված է կյանքի տևողության երկարացման հետ: Հայաստանի բնակչության 14.6 տոկոսը 60 և անց տարիքի է, մինչդեռ համաձայն միջազգային դասակարգման, երկրի բնակչությունը համարվում է ծերացած, եթե այդ ցուցանիշը գերազանցում է 12 տոկոսը: Ըստ կանխատեսումների 2024 թվականին նշված ցուցանիշը կհասնի 20 տոկոսի: Հայաստանում բնակչության ծերացման հիմնական պատճառներն են երիտասարդների միգրացիան, ծնելիության նվազումը և կյանքի տևողության երկարացումը:

Կյանքի սպասվելիք տևողության փոփոխությունը ներկայացված է ստորև.

**Գծանկար 8.4 Կյանքի սպասվող տևողությունը ծննդյան պահից, տարի**



Ծննդօգնության պետական հավաստագրի ներդրման ծրագրի շարունակականությունն ապահովելու նպատակով 2011 թվականի հունվարի 1-ից ներդրվել է մինչև 7 տարեկան երեխաների պետական հավաստագրի համակարգը, որի համար երաշխիք հանդիսացավ Հայաստանի Հանրապետության 2011 թվականի պետական բյուջեով առողջապահության ոլորտին նախատեսված լրացուցիչ 3 մլրդ դրամը: Հավաստագրի համակարգի ներդրմամբ, երեխաներին մատուցվող հիվանդանոցային ծառայությունների իրականին մոտ արժեքի փոխհատուցման և հետևաբար բուժանձնակազմի ամսական աշխատավարձերի շուրջ 2 անգամ բարձրացման միջոցով բարելավվել է երեխաների հիվանդանոցային օգնության մատչելիությունը և որակը, ինչի մասին է վկայում հիվանդանոց դիմելիության շուրջ 20 %-ով աճը: Երեխայի առողջության պետական հավաստագրի ներդրումից հետո ոչ պաշտոնական վճարումները կրճատվել են ավելի քան 4 անգամ:

Բարելավվել են նորածինների պատվաստումներում ընդգրկվածության ցուցանիշները կազմելով 99.3 % տուբերկոպոզի և 97.8 % հեպատիտ «Բ»-ի հիվանդացության դեմ: Վաղ նորածնային մահացության դեպքերը կրճատվել են ավելի քան 10 %-ով:

Մինչև 4 ամսական երեխաների բացառապես կրծքով սնուցման ցուցանիշն աճել է ավելի քան 20 %-ով:

2011 թվականի ընթացքում շարունակաբար իրագործվել և ընդլայնվել են երեխաների մտավոր և ֆիզիկական թերզարգացման կանխարգելմանն ուղղված նորածնային սկրինինգ ծրագրերը, որոնց շնորհիվ հաջողվել է շուրջ 70 նորածինների մոտ վաղ հայտնաբերել նյութափոխանակության, տեսողության և լսողության բնածին մի շարք հիվանդություններ ու կանխել հաշմանդամությունը: 10 երեխաների մոտ կատարվել է ականջի խխունջի պատվաստման վիրահատություն:

Հայաստանի Հանրապետությունը բնակչության առողջական վիճակը բնութագրող ցուցանիշների առումով, մասնավորապես մանկական մահացության ցուցանիշի բարենպաստ է ԱՊՀ շատ

երկրների համեմատությամբ, սակայն որոշակիորեն գերազանցում է միջին եվրոպական մակարդակը: Հայաստանի Հանրապետությունը դասվում է (ըստ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության դասակարգման) երեխաների մահացության միջին ցուցանիշ ունեցող երկրների շարքին:

Մանկական մահացության ցուցանիշը դա բնակչության ամենախոցելի տարիքային խմբի՝ 0-1 տարեկան երեխաների առողջության վիճակը բնութագրող կարևորագույն բժշկա-դեմոգրաֆիկ ցուցանիշներից է:

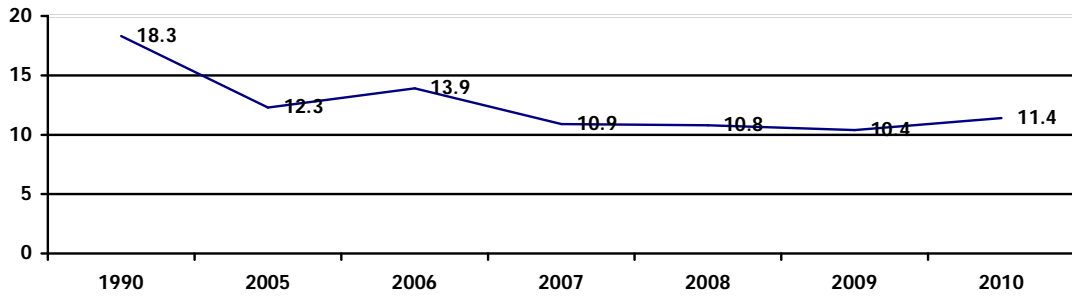
1990-2010 թվականների ժամանակահատվածում դրսևորվել է մանկական մահացության ցուցանիշների անկման ակնհայտ միտում: Այսպես, պաշտոնական վիճակագրական տվյալների համաձայն 2010 թվականին մինչև մեկ տարեկան երեխաների մահացությունը 1000 կենդանի ծնվածի հաշվով (որը վերջին տարիներին մինչև հինգ տարեկան երեխաների մահվան դեպքերի 80-88% էր) կազմել է 11.4 1990 թվականի համանման ցուցանիշի՝ 18.3-ի համեմատ (կամ նվազել է 37.7 %-ով), իսկ մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության ցուցանիշը համապատասխանաբար 13.4 և 23.8 (կամ նվազել է 43.7 %-ով): Սակայն վերջին տարիներին մինչև մեկ տարեկան երեխաների մահացության ցուցանիշի անկման տենդենցը ավելի նվազ է արտահայտված, իսկ 2011 թվականին նույնիսկ գրանցվել է ցուցանիշի որոշակի բարձրացում, որը բացատրվում է ծնունդների և մանկական մահացության վերաբերյալ նոր օրենսդրության ընդունմամբ և վերջիններիս գրանցման գործընթացի բարելավմամբ:

Նման պարագայում 2015 թվականի համար ՀՀ-ով (Հազարամյակի զարգացման նպատակներ) սահմանված նպատակային ցուցանիշը դժվար հասնելի է և ըստ ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի կողմից իրականացված հաշվարկային գնահատականի վերջինիս հասնելու համար (մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացությունը 1000 կենդանածնի հաշվով՝ 9.6%, իսկ մինչև 1 տարեկան երեխաների մահացությունը 1000 կենդանածնի հաշվով՝ 8.2%) անհրաժեշտ կլինի հաջորդող 6 տարիներին այն նվազեցնել ևս 28 %-ով:

Մանկական մահացության ցուցանիշի փոփոխությունը ներկայացվում է ստորև.

**Գծանկար 8.5 Մանկական մահացությունը (մինչև մեկ տարեկան), 1000 կենդանի ծնվածի հաշվով**





Վերջին տարիներին Հայաստանում բարելավվել է մայրական մահացության ցուցանիշը (դեպքերի թիվը՝ 100 000 կենդանի ծնունդի նկատմամբ), որը համարվում է մայրության առողջության վիճակն արտացոլող ինտեգրալ ցուցանիշ: Մայրական մահացության վերջին տարիների միջին եռամյա ցուցանիշի համեմատությունը վկայում է, որ Հայաստանում մայրական մահացության մակարդակը շարունակաբար իջել է: Եթե 2008 թվականին Հայաստանում գրանցվել է մայրական մահացության 15 դեպք, ապա 2011 թվականին գրանցվել է 3 դեպք, այն էլ ոչ մանկաբարձական պատճառներից:

### Աղյուսակ 8.3 Մայրական մահացությունը

Ցուցանիշ	Հայաստան		ԱՊՀ	ԵՄ
	2008	2011	2011	2011
Մայրական մահացություն (եռամյա միջին), 100000 կենդանի ծնվածի հաշվով	36.4	6.9	29.3	5

Չնայած նրան, որ ԱՊՀ երկրների համեմատությամբ մայրական մահացության ցուցանիշը դրսևորել է անկման միտում, սակայն դեռ գերազանցում է Եվրոպական երկրների համանուն ցուցանիշի միջին մակարդակը:

2008 թվականին ստեղծվել է արագ արձագանքման ծառայություն, որն անհետաձգելի մանկաբարձագինեկոլոգիական բուժօգնություն է տրամադրում ՀՀ մարզերի ծննդօգնության բուժհաստատություններին, կատարելով տարեկան միջինում 70 կանչի սպասարկում: Արդյունքում, 2010-2011 թվականների ընթացքում հաջողվել է շուրջ 70 տոկոսով կրճատել մայրական մահացությունը և շուրջ 20 տոկոսով՝ մոր և մանկան ծննդաբերական տրավմատիզմը:

2011 թվականին շարունակվել է իրականացվել արգանդի վզիկի քաղցկեղի կանխարգելման սկրինինգ ծրագիրը: Կանանց ընդգրկվածությունը ծրագրում կազմել է մոտ 30 %:

2011 թվականին շարունակվել է ծննդօգնության հաստատությունների նորաձևային ծառայությունները բժշկական սարքավորումներով հզորացնելու ծրագիրը: Արդյունքում 15 ծննդատուն հագեցվել են բժշկական նորագույն սարքավորումներով:

Հիմնական վերանորոգման են ենթարկվել մի շարք բժշկական կենտրոններ և դրանց կազմում գտնվող մանկաբարձագինեկոլոգիական բաժանմունքներ, մասնավորապես Իջևանի, Հրազդանի, Արմավիրի, Արարատի և Ապարանի բժշկական կենտրոնները:

Հայաստանի Հանրապետության մարզերում ընդլայնվել են երեխայի զարգացման գնահատման և վերականգնողական ծառայությունները, 2011 թվականին բացվել է ևս 2 մարզային կենտրոն Արարատում և Գավառում:

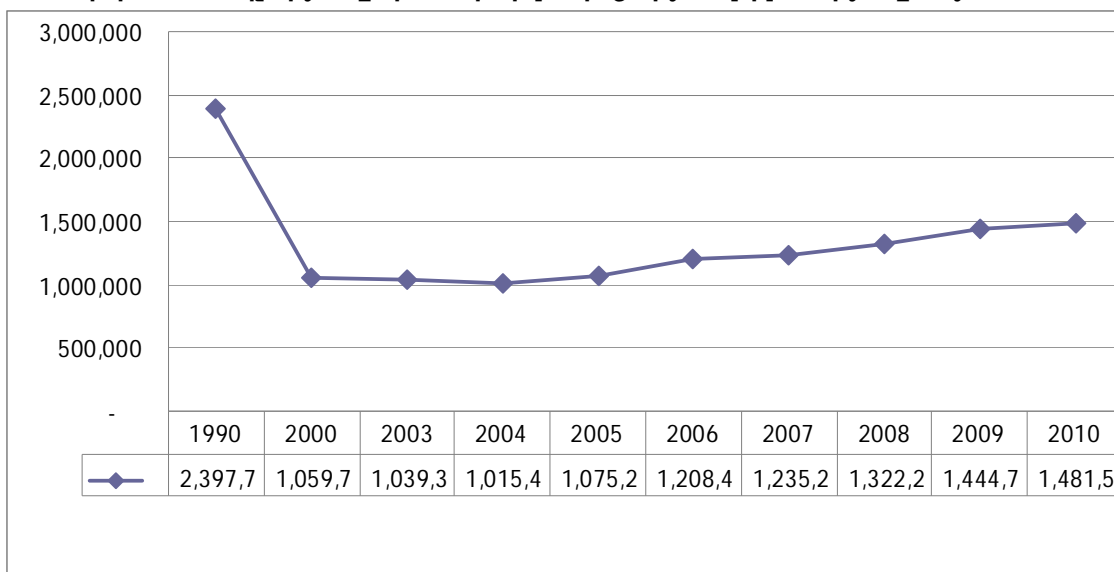
Մշակվել և հանրապետության 46 բուժհաստատություններում փորձնական եղանակով ներդրվել է 0-2 տարեկան երեխաների աճի և զարգացման հսկողության մոնիտորինգի համակարգը, որի արդյունքում հնարավորություն է ստեղծվել իրականացնելու վաղ հասակի երեխաների սնուցման վիճակի շարունակական գնահատում:

**8.1.2.4 Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության, ինչպես նաև սոցիալական կախվածություն ու հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների բուժօգնության (այդ թվում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման) և դեղորայքով ապահովումը**

Հիվանդանոցային բժշկական օգնության կազմակերպումը ներառում է սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների դեմ պայքարը ու սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության ապահովման կազմակերպումը: Բնակչության առողջությունը բնութագրող ցուցանիշների դինամիկայի վերաբերյալ առավել ճշգրիտ պատկերացում կազմելու նպատակով վերլուծությունը կատարվել է հիմնվելով գրանցված հիվանդությունների բացարձակ թվերի վրա:

Ստորև ներկայացվում է բնակչության ընդհանուր հիվանդացության վերլուծությունը Հայաստանում.

**Գծանկար 8.6 Բնակչության ընդհանուր հիվանդացության վերլուծությունը Հայաստանում, հազար դեպք**



Աղբյուր՝ ՀՀ ԱՆ առողջապահության տեղեկատվական վերլուծական կենտրոն

Հիվանդությունների բացարձակ թվերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերջին քսան տարվա ընթացքում 38 %-ով պակասել են հիվանդացության դեպքերը, սակայն վերջին հինգ տարիների ընթացքում այն դրսևորել է աճի միտում և 2010 թվականին 2004 թվականի նկատմամբ հիվանդացության դեպքերը աճել են շուրջ 46 %-ով, դրսևորելով տարբեր հիվանդությունների խմբերի համար տարբեր վարքագծեր: Այսպես, վերջին քսան տարիների ընթացքում ներգատական համակարգի հիվանդությունները նվազել են 27 %-ով, ուղեղի անոթային հիվանդությունները՝ 11 %-ով, շնչառական օրգանների հիվանդությունները՝ 45 %-ով, միզասեռական համակարգի հիվանդությունները՝ 11 %-ով և սրտի իշեմիկ հիվանդությունները՝ 25 %-ով, սակայն շաքարային դիաբետը աճել է 54 %-ով, արյան և արյունաստեղծ օրգանների հիվանդությունները՝ 86 %-ով, սրտամկանի սուր ինֆակտի դեպքերը՝ 30 %-ով, ստենոկարդիան՝ 21 %-ով, նորագոյացությունները՝ 30 %-ով, վարակիչ և մակաբուծական հիվանդությունները՝ 9 %-ով և այլն:

Ստորև ներկայացվում է բնակչության հիվանդացությունը ըստ հիվանդությունների առանձին խմբերի:

**Աղյուսակ 8.4 Բնակչության հիվանդացությունը ըստ հիվանդությունների առանձին խմբերի (բացարձակ թվերով)**

	2005թ	2006թ.	2007թ	2008թ.	2009թ	2010թ
Գրանցված հիվանդությունների թիվը						
Ընդամենը	1 075 215	1 208 427	1 235 295	1 322 230	1 444 770	1 481 599
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	637 534	729 101	735 316	799 724	897 928	911 124
որից՝						
Ինֆեկցիոն և մակաբուծական հիվանդություններ						
Ընդամենը	73 534	97 261	82 221	83 104	85 976	94 321
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	57 786	79 182	67 051	69 343	72 707	81 407
այդ թվում տուբերկուլյոզ						
Ընդամենը	6 455	5 673	3 867	3 489	3 446	3 707
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	2 006	1 579	1 518	1 486	1 431	1 322
Չարորակ նորագոյացություններ						
Ընդամենը	26 512	33 771	36 124	35 920	37 585	31 550
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	6 396	7 670	8 092	8 309	9 074	7 593
Շաքարային դիաբետ						
Ընդամենը	40 202	41 601	45 774	49 170	50 751	54 972
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	5 522	5 912	5 319	5 783	6 331	7 099
Հոգեկան խանգարումներ						
Ընդամենը	48 139	47 841	48 764	53 538	58 511	49 705
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	2 501	6 655	6 080	6 462	6 772	3 548

Հիպերտոնիկ հիվանդություն						
Ընդամենը	48 010	53 191	59 180	68 177	73 827	84 639
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	15 938	16 124	17 681	20 871	21 048	22 499
Սրտի իշեմիկ հիվանդություն						
Ընդամենը	37 663	40 345	43 683	48 620	52 042	55 678
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	11 303	6 330	13 113	14 017	14 591	14 891
Վնասվածքներ և թունավորումներ						
Ընդամենը	50 630	55 578	55 773	56 809	56 794	57 881
կյանքում առաջին անգամ գրանցված	47 287	51 717	51 943	55 031	56 721	56 296

Ինչպես երևում է աղյուսակից, 2010 թվականին ավելացել են ոչ միայն ընդհանուր գրանցված, այլ նաև կյանքում առաջին անգամ հայտնաբերված հիվանդությունների ընդհանուր դեպքերը:

Հայաստանում էականորոն աճել է ոչ վարակիչ հիվանդությունների բացասական ազդեցությունը հանրային առողջության վրա: Ազգային տվյալների համաձայն սրտանոթային հիվանդությունները, քաղցկեղը և շաքարային դիաբետը կազմում են մահվան բոլոր դեպքերի շուրջ երկու երրորդը:

Ստորև ներկայացվում է սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիմնական հիվանդությունների հիվանդացության և մահացության մակարդակների համեմատությունը:

Աղյուսակ 8.5 Սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիմնական հիվանդությունների հիվանդացության և մահացության մակարդակների համեմատականը

Հիվանդության անվանումը	Հիվանդության դեպքերը (բացարձակ թվեր)		2010 թվականի համեմատականը 1990 թվականի նկատմամբ	Մահացության դեպքեր (բացարձակ թվեր)		2010 թվականի համեմատականը 1990 թվականի նկատմամբ
	1990թ	2010թ		1990թ	2010թ	
Տուբերկուլյոզ	3069	3 707	1.2	92	158	1,7
Չարորակ նորագոյացություններ	20929	31 550	1.5	3484	5501	1,6
Շաքարային դիաբետ	35697	54 972	1,5	495	1395	2.8
Սրտի իշեմիկ հիվանդություն	74406	55678	նվազել է ավելի քան 1,3 անգամ	5212	5416	1,1
Սրտմկանի սուր ինֆարկտ	1757	2286	1,3	1916	2796	1,5

Ինչպես երևում է աղյուսակից մահվան դեպքերի աճը գերազանցում է գրանցված հիվանդությունների աճի տեմպերը:

Տուբերկուլյոզով հիվանդացությունը մասամբ կրճատվելով շարունակում է աճել: Այսպես, կյանքում առաջին անգամ գրանցված տուբերկուլյոզի դեպքերը 2010 թվականին կազմել են 1322, իսկ 2011 թվականին՝ 1582: Տուբերկուլյոզից մահացությունը 1990 թվականից աճել է շուրջ 2 անգամ: Ստեղծված համաճարակային իրավիճակի հիմնական պատճառներն են սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը, բնակչության տեղաշարժի ակտիվացումը, հակատուբերկուլյոզային հիմնական դեղամիջոցների նկատմամբ հիվանդության հարուցիչի դեղորայքակայուն ձևերի ավելացումը:

Բացի դրանից, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով վարակի տարածումը բերում է իմունիտետի անկման, որն էլ իր հերթին՝ վարակված անձանց մոտ ակտիվ տուբերկուլյոզի զարգացման:

1988 թվականից մինչև 2011 թվականը Հայաստանի Հանրապետությունում գրանցվել է ՄԻԱՎ վարակի 1040 դեպք, որոնցից 148-ը՝ 2010 թվականի ընթացքում: ՄԻԱՎ վարակով հիվանդների ընդհանուր կազմում արական սեռի ներկայացուցիչները կազմում են 71.8 %, իգական սեռի ներկայացուցիչները՝ 28.2 % և երեխաները՝ 2.1 %: Միաժամանակ 2007 թվականից ի վեր ՄԻԱՎ վարակ ունեցող մայրերից ծնված երեխաների շրջանում ՄԻԱՎ վարակի, ինչպես նաև դոնորական արյան միջոցով ՄԻԱՎ վարակի փոխանցման որևէ դեպք չի արձանագրվել:

Պետության կողմից երաշխավորված անվճար հիվանդանոցային բժշկական օգնության շրջանակներում սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված 39.8 հազար հիվանդների բժշկական օգնության համար 2011 թվականին տրամադրվել է 4.0 մլրդ դրամ: 2010 թվականի համեմատ նշված ծախսերը ավելացել են ավելի քան 0.6 մլրդ դրամով կամ 18.5 %-ով: 2010 թվականին բուժօգնություն են ստացել վերոնշյալ խմբերում ընդգրկված 36.5 հազար հիվանդ:

Բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայությունների դիմաց համարժեք փոխհատուցում ապահովելու, ինչպես նաև առողջապահության հաստատություններում առկա ստվերային դրսևորումները բացառելու նպատակով, 2010 թվականի հուլիսի 1-ից «Արաբկիր ԲՀ» ԵԴԱԻ-ում, իսկ 2010 թվականի դեկտեմբերի 1-ից «Նաիրի բժշկական կենտրոն» և «Վ. Մալայանի անվան ակնաբուժական կլինիկա» փակ բաժնետիրական ընկերություններում ներդրվեց պետության կողմից երաշխավորված բժշկական օգնության եւ սպասարկման շրջանակներում մատուցվող ծառայությունների դիմաց փոխհատուցման համավճարային նոր եղանակի փորձարարական կիրառումը: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2010 թվականի դեկտեմբերի 23-ի N 1762-Ն որոշման հաձայն 2011 թվականի փետրվարի 1-ից հանրապետության բուժհաստատություններում ներդրվեց համավճարային մեխանիզմը «Անհետաձգելի բժշկական օգնության ծառայություններ» և «Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ» ծրագրերի շրջանակներում մատուցվող ծառայությունների համար: Այն չի տարածվում բնակչության սոցիալապես անապահով ու առանձին (հատուկ) խմբերի, ինչպես նաև վերակենդանացման միջոցառումներ պահանջող հիվանդու-

թյունների և վիճակների վրա՝ վերակենդանացման ծառայությունների մատուցման ժամանակահատվածի ընթացքում:

2011 թվականին առաջին անգամ փորձ է արվել հիվանդանոցային բուժօգնություն իրականացնող բուժհաստատություններում կանոնակարգել բուժաշխատողների աշխատանքի վարձատրման հարցը: Արդյունքում, ՀՀ մարզերում բժիշկների միջին ամսական աշխատավարձը 2011 թվականին 2010 թվականի համեմատ աճել է ավելի քան 64 %-ով, կազմելով 151.4 հազ. դրամ, իսկ Երևան քաղաքում՝ 77 %-ով, կազմելով 207.7 հազ. դրամ: Միևնույն ժամանակ ՀՀ մարզերում բուժքույրերի միջին ամսական աշխատավարձը աճել է 37.4 %-ով, կազմելով 59.5 հազ. դրամ, կրտսեր բուժանձնակազմինը՝ 30.3 %-ով, կազմելով 49.5 հազ. դրամ, իսկ Երևան քաղաքում համապատասխանաբար՝ 33.0 %-ով, կազմելով 84.5 հազ. դրամ և 18.8 %-ով, կազմելով 70.1 հազ. դրամ:

Համավճարից մուտքագրված միջոցները 2011 թվականին կազմել են շուրջ 850.0 մլն դրամ: Միաժամանակ, համավճարի ներդրմանը զուգընթաց կանոնակարգվեցին վճարովի ծառայությունների գները և գնագոյացման սկզբունքները, հստակվեցին պետական պատվերով և վճարովի մատուցվող բուժօգնության տեսակները, որի արդյունքում համավճարի մեխանիզմներով աշխատող բուժհաստատություններում վճարովի ծառայությունների ծավալը աճեց շուրջ 3.5 մլրդ դրամով կամ 30 %-ով:

Դեղերի շրջանառության կարգավորման նպատակով ընդունվել է «Դեղերի պատշաճ արտադրական գործունեության կանոնները Հայաստանի Հանրապետությունում ներդնելու և դեղերի շրջանառության ոլորտում բարեփոխումներ իրականացնելու ժամանակացույցը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի մայիսի 26-ի N734-Ն որոշումը, որով սահմանված ժամանակացույցին համապատասխան նախատեսվում է մինչև 2015 թվականը իրականացնել ինչպես դեղերի պատշաճ արտադրական գործունեության ներդրման համար անհրաժեշտ, այնպես էլ դեղերի շրջանառության ոլորտի բարեփոխումներին ուղղված թվով 15 միջոցառումներ:

Շարունակաբար իրականացվել է ՀՀ մարզերի բուժհաստատությունների արդիականացման ծրագիրը, հիմնովին վերակառուցվել և բժշկական նորագույն սարքավորումներով համալրվել են Իջևանի, Հրազդանի, Արմավիրի, Արարատի, Ապարանի, Գավառի և Գորիսի բժշկական կենտրոնները: 2010 թվականին սկսվել են ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրու բժշկական նոր կենտրոնի կառուցման աշխատանքները, որոնք կավարտվեն 2012 թվականին: Արդյունքում, Շիրակի մարզում կգործի միջազգային չափանիշներին համապատասխան ժամանակակից բժշկական կենտրոն, որը ՀՀ մարզի բնակչությանը կմատուցի որակյալ և մատչելի բժշկական ծառայություններ:

### 8.1.3 ԱՌՈՂՋԱԿԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

- Առողջապահության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների գործընթացում խնդիր է դրվում առկա միջոցների և ներուժի պայմաններում ապահովել բնակչության առողջության պահպանման սահմանադրական իրավունքը, բարձրացնել բնակչության համար երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության հասանելիությունը:

- Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության կայուն իրավիճակի շարունակական ապահովումը, ազգային օրացույցում ընդգրկված պատվաստումների ժամանակին և որակով իրականացումը հանդիսանում է կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկը, քանի որ ժամանակին անհրաժեշտ միջոցառումների չիրականացումը կարող է բերել համաճարակների ռիսկերի բարձրացմանը:

- Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման խնդիրներից է նաև բնակչության իրազեկումը և բժշկահիգիենիկ գիտելիքների մակարդակի բարձրացումը: Միջազգային առողջապահական կանոնների ներդրման ուղղությամբ օրենսդրության կատարելագործումը:

- Չնայած բնակչության առողջության առաջնային պահպանման ոլորտի բարելավման ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների, քաղաքներում (հատկապես Երևանում) ընտանեկան բժշկության համակարգի կայացման տեսանկյունից՝ առկա խնդիր է դիտարկվում տեխնիկական հագեցվածության և շենքային պայմանների բացակայությունը:

- Կարևորագույն խնդիրներից է բնակչության պարզ վերարտադրության համար անհրաժեշտ ծնելիության գումարային գործակիցը 2.2 միավոր մեծության հասցնելը և դրա հետ կապված անհրաժեշտ նախադրյալների բացակայությունը:

- Չնայած իրականացված ծրագրերին և դրական միտումներին, մոր և մանկան առողջության ապահովման տեսանկյունից առաջնային խնդիր է հանդիսանում դեռևս բարձր մակարդակ ունեցող մայրական և մանկական մահացության ցուցանիշները:

- Որպես խնդիր է դիտարկվում սոցիալական հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների մահվան դեպքերի աճը՝ կապված ՀՀ առողջապահության ոլորտի բուժկազմակերպություններում առաջնային և երկրորդային պրոֆիլակտիկայի աշխատանքների դեռ ոչ պատշաճ մակարդակով կազմակերպմամբ, հիվանդությունների ոչ ժամանակին հայտնաբերմամբ և բուժականխարգելիչ օգնության իրականացմամբ:

- Հիվանդանոցային բուժօգնության գծով առկա խնդիր է հանդիսանում պետպատվերի շրջանակներում իրականացվող բուժօգնության տեսակների գների և այդ նույն ծառայությունների իրական գների միջև եղած զգալի տարբերությունները, մատուցվող բժշկական ծառայությունների ցածր որակը, իրականացվող ծախսերի անբավարար թափանցիկությունը, ըստ ՀՀ տարածքների

բժշկական մասնագետների անհամաչափ բաշխվածությունը և մեծ թվով առկայությունը քաղաքներում (հատկապես Երևանում), բուժօգնություններում ֆինանսական հոսքերի կառավարումը և տեխնոլոգիաների արդիականացման համար լրացուցիչ ֆինանսական միջոցների ստեղծումն ու ներգրավումը:

- Առկա խնդիր է նաև օպտիմալացման գործընթացի շարունակականության ապահովումը և մահճակալների զբաղվածության մակարդակի բարձրացումը:

- Որպես խնդիր է դիտարկվում հիմնական դեղերի ցանկում առկա ցածր պահանջարկ ունեցող դեղերը և դեղերի որակի ապահովման պետական վերահսկողության ցածր մակարդակը դեղերի շրջանառության բոլոր փուլերում:

- Վերջին տարիներին գրանցվել է ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի աճի միտում և ժամանակին անհրաժեշտ միջոցառումների չիրականացումը կարող է բերել իրավիճակի վատթարացմանը, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում է մի տարածաշրջանում, որտեղ վերջին տարիներին գրանցվել է ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կտրուկ աճ:

- Ինֆեկցիոն հիվանդությունների, այդ թվում՝ տուբերկուլյոզի, սեռավարակների և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի վերաբերյալ իրազեկվածության աստիճանի բարձրացումը, վարակի տարածման կանխարգելումը և առկա դեպքերի բուժման արդյունավետության բարձրացումը պետական կարևորագույն խնդիրներից է:

## **8.2 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

### **8.2.1 ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ**

Առողջապահության ոլորտում պետության կողմից իրականացվող ծրագրերի նպատակներն են.

#### **8.2.1.1 Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովումը**

Ծրագրի նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովումը, մարդու օրգանիզմի վրա շրջակա միջավայրի վնասակար ու վտանգավոր գործոնների ազդեցության բացառումը, մարդու և նրա ապագա սերունդների կենսունակության համար բարենպաստ պայմանների ապահովումը: Հանրային առողջության և հիգիենիկ ու համաճարակային անվտանգության ապահովման միասնական պետական քաղաքականության հետագա ձևավորումը և մշակումը: Վարակիչ հիվանդությունների առաջացման ու դրանց տարածման պատճառների և պայմանների բացահայտման, քննման և հետազոտության ուղղությամբ իրականացվող աշխատանքների արդյունավետության բարձրացումը: Հայաստանի Հանրապետությունում կառավարելի վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացության նվազեցումն է, դրանց



հետևանքով մահվան դեպքերի կանխարգելումը և վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ բնակչության անընկալության ապահովումը:

#### **8.2.1.2 Բնակչության առողջության առաջնային պահպանման ոլորտում**

Առողջության առաջնային պահպանման ոլորտի հետագա զարգացման ապահովումը, կանխարգելիչ ուղղվածության ուժեղացումը, բժշկական օգնության և ծառայությունների ստանալու մատչելիության ու որակի ապահովումը բնակչության բոլոր խմբերի (հատկապես՝ սոցիալապես խոցելի խմբերի) համար, ամբուլատոր-պոլիկլինիկական ծառայության նյութատեխնիկական բազայի ամրապնդումը:

Առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ մատուցող բժշկի ընտրության և բնակչության գրանցման գործընթացի կանոնակարգման, բարելավման և դրա շարունակականության ապահովման միջոցով բնակչության ՀՀ օրենսդրությամբ ամրագրված իրավունքի իրացումը, բուժանձնակազմի պատասխանատվության աստիճանի բարձրացումը:

Կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորման և աշխատանքի խրախուսական վարձատրության կիրառումը և հետագա կատարելագործումը:

Ընտանեկան բժշկության անկախ պրակտիկաների ձևավորման միջոցով պետության կողմից հատկացվող ֆինանսական միջոցների առավել արդյունավետ և նպատակային օգտագործումը, այդ միջոցների հասցեականության ապահովումը:

Առաջնային օղակի կողմից հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման և կանխարգելման միջոցով հիվանդանոցային բուժօգնության բեռի թեթևացումը, շտապօգնության անհարկի՝ քրոնիկ հիվանդների համար տրվող կանչերի թվի նվազումը:

Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական օղակում աշխատող բուժանձնակազմի հմտության ու գործունեության որակի բարձրացումը՝ առավել ուշադրություն դարձնելով գյուղական բնակավայրերի աշխատողներին, ինչպես նաև առողջության առաջնային պահպանման մակարդակում բուժօգնության որակի բարելավումը:

Առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման և կանխարգելման միջոցով հանրապետության բնակչության շրջանում այդ հիվանդությունների հետևանքով առաջացած հաշմանդամության և մահացության ցուցանիշների իջեցումը:

#### **8.2.1.3 Մոր և մանկան առողջության ապահովումը**

Ծրագրի նպատակն է կանանց և երեխաներին մատուցվող բժշկական ծառայությունների մատչելիության և որակի բարելավումը: Երեխաների բժշկական օգնության կազմակերպման անհրաժեշտ ծավալների, ինչպես նաև հիվանդությունների կանխարգելման միջոցառումների ապահովումն ուղղված կլինի մանկական մահացության ու հիվանդացության ցուցանիշների նվազեցմանը:

Ծրագրի նպատակն է նաև մայրության հովանավորումը, ծննդօգնության որակյալ ծառայությունների մատչելիության ապահովումն՝ ուղղված մայրական և շուրջծննդյան (պերինատալ) հիվանդացության ու մահացության ցուցանիշների նվազեցմանը, ինչպես նաև վերարտադրողական առողջության բարելավմանը:

Ծրագրի իրականացումը թույլ կտա 2013-2015թթ ընթացքում երեխաների առողջության պահպանման ոլորտում նվազեցնել մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության մակարդակը նվազագույնը 1/3-ով (այդ թվում շնչառական հիվանդություններից՝ 30 %-ով, իսկ փորլուծային հիվանդություններից՝ 50 %-ով), ցածր քաշով և անհաս նորածինների թիվը կրճատել 1/3-ով, նվազեցնել մայրական մահացության մակարդակը նվազագույնը 1/2-ով, կրկնակի բարելավել նախածննդյան հսկողության ցուցանիշները, վերարտադրողական օրգանների (կրծքագեղձ, արգանդի վզիկ) քաղցրեղային հիվանդությունները նվազեցնել առնվազը 30 %-ով, հղիության արհեստական ընդհատման ցուցանիշը նվազեցնել առնվազը 30 %-ով, երկրորդային անպտղության ցուցանիշը կրճատել 30 %-ով, երեխաների և հղիների մոտ սակավարյունության տարածվածությունը կրճատել շուրջ 50 %-ով, պտղի զարգացման արատների հաճախականությունը նվազեցնել մինչև 5-7 %: Ապահովել հղիների նվազագույնը 80%-ի ընդգրկվածությունը մարդու իմունաանբավարարության վիրուսի նկատմամբ սկրինինգի իրականացման գործընթացում:

**8.1.2.4 Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության, ինչպես նաև սոցիալական կախվածություն ու հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների բուժօգնության (այդ թվում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման) և դեղորայքով ապահովումը**

Ծրագրի նպատակն է մեծացնել սոցիալապես անապահով և (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության առավել հասանելիությունը, բուժօգնության որակի ապահովումը: Ապահովել բնակչության նշյալ խմբերում ընդգրկված անձանց հիվանդանոցային որակյալ բժշկական օգնության իրականացումն ընդհանուր և մասնագիտացված պրոֆիլի հիվանդանոցներում՝ անկախ ախտորոշումից:

Բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայությունների դիմաց համարժեք փոխհատուցում ապահովելու, ինչպես նաև առողջապահության հաստատություններում առկա ստվերային դրսևորումները բացառելու և բժշկական ծառայությունների ֆինանսական հատուցումները բնակչության համար կանխատեսելի դարձնելու նպատակով համավճարային համակարգի ներդրման գործընթացի հետագա կանոնակարգումը, արդյունավետության, նպատակահարմարության և արդյունքների գնահատումը: Կառավարության մտադրությունն է ժամանակի ընթացքում ծառայությունների դիմաց փոխհատուցման չափը մոտեցնել իրական ինքնարժեքին: Նման մոտեցումը կնպաստի մա-

տուցվող ծառայությունների որակի բարձրացմանը, ինչպես նաև սոցիալապես անապահով անձանց համար ֆինանսական բեռի նվազմանը (որը ձևավորվում է ծառայությունների դիմաց ոչ ֆորմալ վճարումների արդյունքում), դրանով իսկ մեծացնելով ծառայության մատչելիության աստիճանը:

Հայաստանի Հանրապետության յուրաքանչյուր մարզում ժամանակակից ախտորոշիչ և բժշկական սարքավորումներով հագեցված առնվազն մեկ բժշկական խոշոր կենտրոնի ստեղծումը կկանխի բնակչության մեծ հոսքը դեպի մայրաքաղաքի բժշկական կենտրոններ և կբարձրացնի բուժօգնության մատչելիությունը ՀՀ մարզերում:

Ծրագրի նպատակն է նաև սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների հիվանդացության և մահացության ցուցանիշների նվազեցումը, նշված հիվանդությունների վաղ հայտնաբերումը, կանխարգելումը, բուժումը և վերականգնողական միջոցառումների իրականացումը հատկապես առաջնային (ամբուլատոր-պոլիկլինիկական) օղակի կողմից՝ հիվանդությունների զարգացման սկզբնական փուլում:

Բնակչությանը որակյալ դեղերով ապահովման նպատակով կարևորվում է դեղերի որակի պետական վերահսկողության կազմակերպումը դեղերի շրջանառության բոլոր փուլերում (արտադրություն, պատրաստում, պահպանում, իրացում, կիրառում), ՀՀ հիմնական դեղերի ցանկում առկա, բայց Հայաստանի Հանրապետությունում չգրանցված և ցածր պահանջարկ ունեցող, սակայն կենսականորեն անհրաժեշտ դեղերի Հայաստանի Հանրապետությունում առկայության ապահովման նպատակով դրանց պետական գրանցումը:

Դեղորայքային ապահովման տեսանկյունից կարևորվում է նաև բնակչության առանձին խմբերին անվճար և արտոնյալ պայմաններով հատկացվող դեղերի անվանական և քանակական լիարժեք ապահովումը:

## **8.2.2 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԾՐԱԳՐԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2013-2015 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՄ**

Ինչպես ՀՀ Կառավարության «Կայուն Զարգացման Ծրագրի», այնպես էլ 2013-2015 թվականների Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության համակարգի ֆինանսավորման միջին ժամկետ ծրագրի համատեքստում պետական քաղաքականության գերակայություն են շարունակելու մնալ առողջապահական ծառայությունների հասանելիության և մատչելիության աստիճանի բարձրացումն ու որակի շարունակական բարելավումը՝ հատուկ շեշտադրելով տարածքային կտրվածքով առանցքային ծառայությունների հասանելիության աստիճանի բարձրացումն ու բնակչության՝ ըստ կենսամակարդակի տարբեր խմբերի կողմից, առողջապահական ծառայությունների օգտագործման հաճախականությունների միջև առկա տարբերությունների աստիճանական վերացումը: Ինչպես

հիվանդանոցային, այնպես էլ առաջնային բուժօգնության կառուցվածքում (այդ թվում ընտանեկան բժշկության) գերեկա են շարունակվելու համարվել մոր և մանկան առողջության պահպանումը և սոցիալական հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների դեմ պայքարը:

Միջնաժամկետ հատվածում առողջապահության ոլորտում պետական միջամտության գերակա ուղղությունները (ըստ առաջնահերթության) հետևյալն են.

Աղյուսակ 8.6 ՀՀ առողջապահության ոլորտի գերակայությունները 2013-2015թթ ժամանակահատվածում

	<b>Գերակա ուղղությունները 2013-2015թթ ժամանակահատվածում</b>	<b>Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին</b>
1	Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովումը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 606) հանրության առողջության ապահովմանն ու բարելավմանն ուղղված միջոցառումների և ծառայությունների համախումբը ներառելու է վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը և հսկողությունը, կենսագործունեության համար բարենպաստ պայմանների ապահովումը, հանրության առողջության պաշտպանությունը տարբեր ռիսկերից և վտանգավոր գործոնների բացասական ազդեցությունից, ինչպես նաև դրանց վերաբերյալ հանրության իրազեկումը, բնակչության շրջանում առողջ վարքագծի և ապրելակերպի քարոզչությունը:
2	Կանխարգելիչ պատվաստումների միջոցով վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը և տարածման սահմանափակումը	ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 14-ի թիվ 46-Ն որոշման համաձայն ազգային օրացույցում ընդգրկված պատվաստումները իրականացվելու են ժամանակին և որակով: Իմունականխարգելումը հանրային առողջապահության տնտեսապես բարձր արդյունավետ ռազմավարություններից է: Հայաստանի Հանրապետությունում պլանային կանխարգելիչ պատվաստումներում ընդգրկվածության բարձր մակարդակի ապահովումը և մանկական մահացության նվազեցման նպատակով նոր պատվաստանյութերի ներդրումը «Հազարամյակի մարտահրավերների» գերակա խնդիրների հաղթահարմանն ուղղված ռազմավարություններից են:
3	Բուժօգնության առաջնային օղակի հետագա զարգացումը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 607) բուժօգնության առաջնային օղակի հետագա զարգացումը, առնվազն միջնաժամկետում, շարունակելու է մնալ ոլորտում պետության գործողությունների հիմնական թիրախը:
4	Բնակչի կողմից առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ մատուցող բժշկի ազատ ընտրության սկզբունքով ծառայությունների մատուցումը	ՀՀ կառավարության 2006 թվականի մարտի 6-ի թիվ 420-Ն որոշման համաձայն սահմանվում են առողջության առաջնային պահպանման (այսուհետ՝ ԱԱՊ) ծառայություններ մատուցող բժշկի ընտրության, նրա մոտ բնակչության գրանցման, ինչպես նաև ԱԱՊ ծառայություններ մատուցող բժշկին փոխելու հետ կապված հարաբերությունները: ԱԱՊ բժշկի ընտրության և նրա մոտ բնակչի գրանցման նպատակը բնակչի կողմից ԱԱՊ բժշկի կամավոր ընտրությունը, առաջնային բուժօգնության օղակին հատկացվող ռեսուրսների արդյունավետ բաշխումը, իրականացվող ծառայությունների ծավալի ընդլայնումը և որակի բարելավումը՝ բնակչության կողմից ԱԱՊ բժշկի կամավոր ընտրության մրցակցային միջավայրում ապահովելն է:

5	Հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման ու կանխարգելման ճանապարհով առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների դեմ պայքարի շեշտադրումը	ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի թիվ 3 արձանագրային որոշման համաձայն հաստատվել է «Առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման, վաղ հայտնաբերման և բուժման հայեցակարգը» և հայեցակարգի իրականացման ժամանակացույցը: Հայեցակարգի նպատակն է նվազեցնել Հայաստանում ոչ վարակիչ հիվանդություններից հիվանդացությունը և դրանցից առաջացած հաշմանդամությունն և վաղաժամ մահացությունը:
6	Ընտանեկան բժշկության անկախ խմբային և անհատական պրակտիկաների ներդրումը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 616) առաջնային բուժօգնության օղակում պետական քաղաքականությունը ուղղված է լինելու ընտանեկան բժշկության ինստիտուտի ներդրման ուղղությամբ ներկայումս իրականացվող վերափոխումների ավարտմանն ու ձևավորվող կառուցվածքների հետագա ամրապնդմանը: ՀՀ կառավարության 2007 թվականի ապրիլի 19-ի թիվ 497-Ն որոշման համաձայն սահմանվել են Հայաստանի Հանրապետությունում ընտանեկան բժիշկների անհատական և խմբային անկախ պրակտիկաների իրականացման կարգը, պարտադիր պահանջներն ու պայմանները:
7	Մոր և մանկան առողջության պահպանումը և վերարտադրողական առողջության բարելավումը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 625) իրականացվելիք գործողությունները ուղղված են լինելու հղիներին նախածննդյան և շուրջծննդյան որակյալ բուժօգնության տրամադրմանը, երեխաների՝ բացառապես կրծքով կերակրման խրախուսմանը և միկրոէլեմենտների անբավարարության կանխմանը, կանանց համար մեծ ռիսկ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերի վաղ հայտնաբերմանն ու տարածման կանխարգելմանը, երեխաների՝ պատվաստումներով ընդգրկվածության մեծացմանն ու տարածքային կտրվածքով առկա տարբերությունների վերացմանը, վաղ հասակի երեխաների բժշկական ծառայությունների հասանելիության և մատչելիության բարձրացմանը: Ակնկալվում է նշանակալիորեն կրճատել մանկական և մայրական մահացության աստիճանը, ինչը համահունչ է ՄԱԿ-ի կողմից հռչակված Հազարամյակի զարգացման նպատակներին: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ մանկական մահացության կառուցվածքում նեոնատալ մահացությունն ունի գերակշիռ մասնաբաժին, հատուկ շեշտադրվելու են ինտենսիվ նեոնատալ խնամքի խնդիրները:
8	Սոցիալական կախվածություն և հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդություններից բուժվողների բուժօգնության ապահովումը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 626) առողջապահության ոլորտում պետական քաղաքականության պետական առաջնահերթությունների շարքում են լինելու սոցիալական հատուկ նշանակություն ունեցող ինչպես վարակիչ, այնպես էլ ոչ վարակիչ առանձին հիվանդությունների տարածմանն ու բուժման արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարցեր:
9	Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց հիվանդանոցային մասնագիտացված բժշկական օգնության ապահովումը	Ծրագրի գերակայությունն է՝ միջնաժամկետ հատվածում բնակչության աղքատ խավերի, սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության և սպասարկման առավել հասանելիության և բուժօգնության որակի բարձրացումը, հիվանդանոցային մասնագիտացված բժշկական օգնության ապահովումը: Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 627) ոչ վարակիչ հիվանդությունների, մասնավորապես սիրտանոթային, շաքարային դիաբետի, չարորակ նորագոյացություններ և քրոնիկական շնչառական հիվանդությունների տարածվածությունը դրսևորում է աճի միտում, և, այս առումով, առավել ռիսկային խմբում են հայտնվում հատկապես բնակչության աղքատ և սոցիալապես անապահով խմբեր:

10	Վարակիչ հիվանդությունների (այդ թվում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի) կանխարգելումը և դրանց դեմ պայքարը	Համաձայն Կայուն զարգացման ծրագրի (կետ 629) աղքատության հարթափարման ռազմավարության շրջանակներում շարունակվելու է սոցիալական առումով հատուկ նշանակություն ունեցող և անապահով բնակչության համար մեծ ռիսկ ներկայացվող այնպիսի հիվանդությունների դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացումը, ինչպիսիք են տուբերկուլյոզը, մալարիան և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ը՝ կանխարգելելով մալարիայի կրկին արմատավորումը, տուբերկուլյոզի և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի հետագա տարածումը և կտրուկ կրճատելով ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ից և տուբերկուլյոզից մահացությունը: Հիմնական ուշադրությունը բևեռվելու է նաև բնակչության շրջանում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի վերաբերյալ իրազեկության աստիճանի բարձրացմանը, վարակի տարածման կանխարգելմանն ու առկա դեպքերի բուժման արդյունավետության բարձրացմանը: Վարակիչ հիվանդությունների դեմ շարունակական աշխատանքներ իրականացնելու նպատակով ՀՀ կառավարության 2011 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 1913-Ն որոշման համաձայն հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետությունում վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի 2012-2016թթ ռազմավարական ծրագիրը և ռազմավարական ծրագրի միջոցառումների ցանկը:
11	Բնակչությանը անվճար և արտոնյալ պայմաններով դեղերի ապահովումը:	Համաձայն «Դեղերի մասին» ՀՀ օրենքի (հոդված 18) և ՀՀ կառավարության 2006 թվականի դեկտեմբերի 23-ի թիվ 1717-Ն որոշման բնակչության առանձին սոցիալական խմբերին իրավունք է տրվում դեղեր ձեռք բերել անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով:
12	Դեղագործական գործունեության կանոնակարգումը վերահսկողությունը և	Համաձայն «Դեղերի մասին» ՀՀ օրենքի (հոդված 16) դեղերի որակի պետական վերահսկողությունը իրականացվելու է դեղերի շրջանառության բոլոր փուլերում, իսկ համաձայն ՀՀ կառավարության 2001 թվականի ապրիլի 25-ի թիվ 347 որոշման (հոդված 21) հիմնական դեղերի ցանկում առկա, բայց Հայաստանի Հանրապետությունում չգրանցված և ցածր պահանջարկ ունեցող, սակայն կենսականորեն անհրաժեշտ դեղերի առկայության ապահովման նպատակով իրականացվելու է դրանց պետական գրանցումը: ՀՀ կառավարության 2011 թվականի մայիսի 26-ի N734-Ն որոշմամբ նախատեսվում է մինչև 2015 թվականը իրականացնել ինչպես դեղերի պատշաճ արտադրական գործունեության ներդրման համար անհրաժեշտ, այնպես էլ դեղերի շրջանառության ոլորտի բարեփոխումներին ուղղված թվով 15 միջոցառումներ:

### 8.3 2013-2015թթ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

2013-2015 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով առողջապահության ոլորտի գծով (ներառյալ հիմնանորոգման, վարկային և դրամաշնորհային ծրագրերի, առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) նախատեսվել են՝ 2013 թվականին՝ 68,878.4 մլն դրամ (2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով՝ 59,472.2 մլն դրամ), 2014 թվականին՝ 67,234.6 մլն դրամ (2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով՝ 60,507.7 մլն դրամ) և 2015 թվականին՝ 68,569.0 մլն դրամ: 2014 թվականին ծախսերի նվազումը 2013 թվականի նկատմամբ 1,643.8 մլն դրամով պայմանավորված է Համաշ-

խարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող առողջապահության համակարգի արդիականացման երկրորդ ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման վարկային ծրագրի ավարտման հետ կապված ծախսերի 3,074.6 մլն դրամով նվազմամբ, որից կապիտալ ծախսերի՝ 2,350.0 մլն դրամով և ընթացիկ ծախսերի՝ 724.6 մլն դրամով: Միաժամանակ, առանց հաշվի առնելու վարկային ծրագրերը, առողջապահության ոլորտի ընթացիկ ծախսերի աճը 2013 թվականին 2012 թվականի նկատմամբ կկազմի 346.9 մլն դրամ, 2014 թվականին 2013 թվականի նկատմամբ՝ 1,430.9 մլն դրամ, իսկ 2014 թվականին 2013 թվականի նկատմամբ՝ 6,367.4 մլն դրամ:

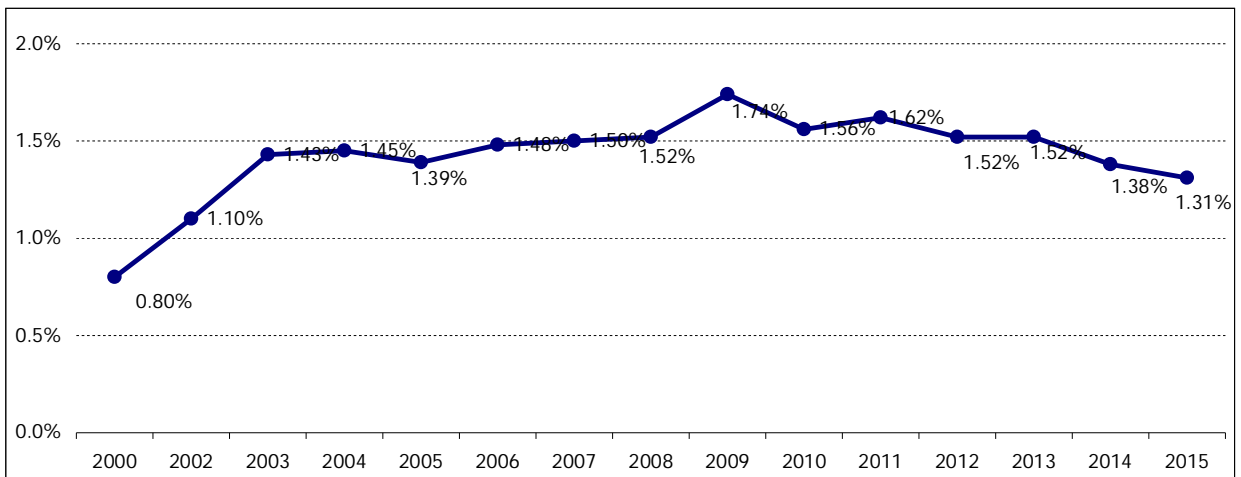
2013 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 35,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 67.9 մլն դրամ, «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկման հետ պայմանավորված՝ 224.5 մլն դրամ, իսկ Իմունականխարգելման ազգային ծրագրի գծով գնվող պատվաստանյութերի քանակի ավելացման հետ կապված՝ 61.3 մլն դրամ: Մինչույն ժամանակ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի նվազելու հետ կապված 2013 թվականին ծախսերը նախատեսվում են 6.8 մլն դրամով պակաս:

2014 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 45,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 1,307.5 մլն դրամ, Իմունականխարգելման ազգային ծրագրի գծով գնվող պատվաստանյութերի քանակի ավելացման հետ կապված՝ 117.5 մլն դրամ, իսկ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի ավելացման հետ կապված՝ 5.8 մլն դրամ:

2015 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի 20 տոկոսով բարձրացման հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 6,256.8 մլն դրամ, Իմունականխարգելման ազգային ծրագրի գծով գնվող պատվաստանյութերի քանակի ավելացման հետ կապված՝ 100.4 մլն դրամ, իսկ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի ավելացման հետ կապված՝ 10.2 մլն դրամ:

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով առողջապահության ոլորտին պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերը 2013 թվականին կկազմեն ՀՆԱ-ի 1.52 %-ը, 2014 թվականին՝ 1.38 %-ը և 2015 թվականին՝ 1.31 %-ը:

**Գծանկար 8.7 Առողջապահության ոլորտի պետական ծախսերի մակարդակը (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)**



Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ՀՆԱ-ի նկատմամբ բյուջետային ծախսերի նվազումը պայմանավորված է Համաշխարհային բանկի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերի ավարտման հետ կապված ծախսերի նվազմամբ:

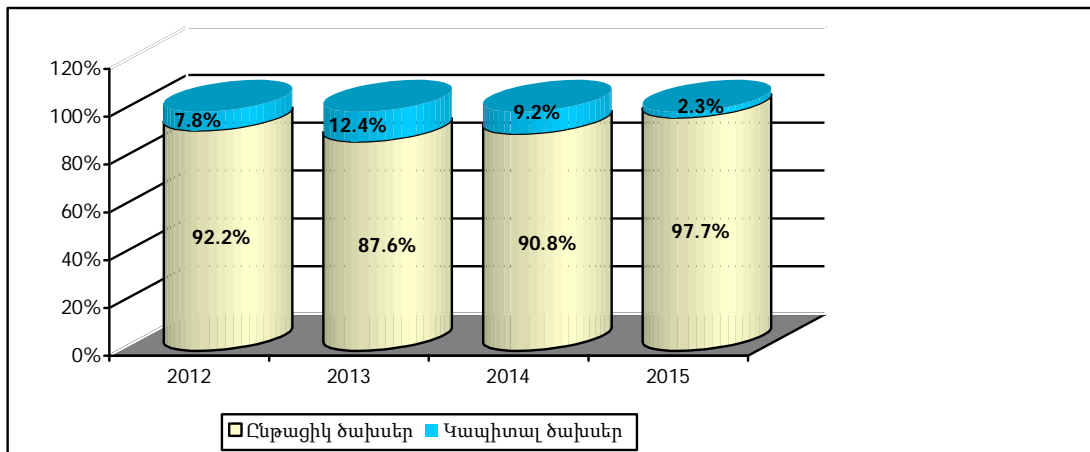
Ստորև ներկայացված են առողջապահական ծախսերը ըստ գործառական դասակարգման:

**Աղյուսակ 8.7 Առողջապահության բնագավառի պետական ծախսերը (մլն դրամ)**

	ՀՀ 2011 թվականի փաստացի	ՀՀ 2012 թվականի հաստատված բյուջե	ՄԺԾԾ		
			2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.
<b>Առողջապահությունը ընդամենը (առանց կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի)</b>	<b>61,133.3</b>	<b>64,067.9</b>	<b>68,878.4</b>	<b>67,234.6</b>	<b>68,569.0</b>
1. Արտահիվանդանոցային ծառայություններ (առողջության առաջնային պահպանում)	22,543.6	23,803.2	23,885.5	24,169.3	27,155.6
<i>տեսակարար կշիռը ընդամենը առողջապահության ծախսերում</i>	<i>36.9</i>	<i>37.2</i>	<i>34.7</i>	<i>35.9</i>	<i>39.6</i>
2. Հիվանդանոցային ծառայու- թյուններ	26,884.2	27,080.9	27,256.1	28,265.0	30,993.3
<i>տեսակարար կշիռը ընդամենը առողջապահության ծախսերում</i>	<i>44.0</i>	<i>42.3</i>	<i>39.6</i>	<i>42.0</i>	<i>45.2</i>
3. Կենտրոնացված կարգով դեղորայքի ձեռքբերում	3,795.4	3,687.5	3,687.5	3,687.5	3,687.5
4. Հանրային առողջապահական ծառայություններ	2,958.0	3,069.4	3,155.8	3,293.5	3,805.9
5. Առողջապահական հարակից ծառայություններ և ծրագրեր	1,250.5	1,219.1	1,222.0	1,222.5	1,362.9
6. ՀՔ վարկային ծրագրեր – ընդամենը, այդ թվում	3,701.6	5,207.8	9,671.5	6,596.8	1,563.8
կապիտալ ծախսերի գծով	3,386.1	4,989.9	8,541.7	6,191.7	1,563.8

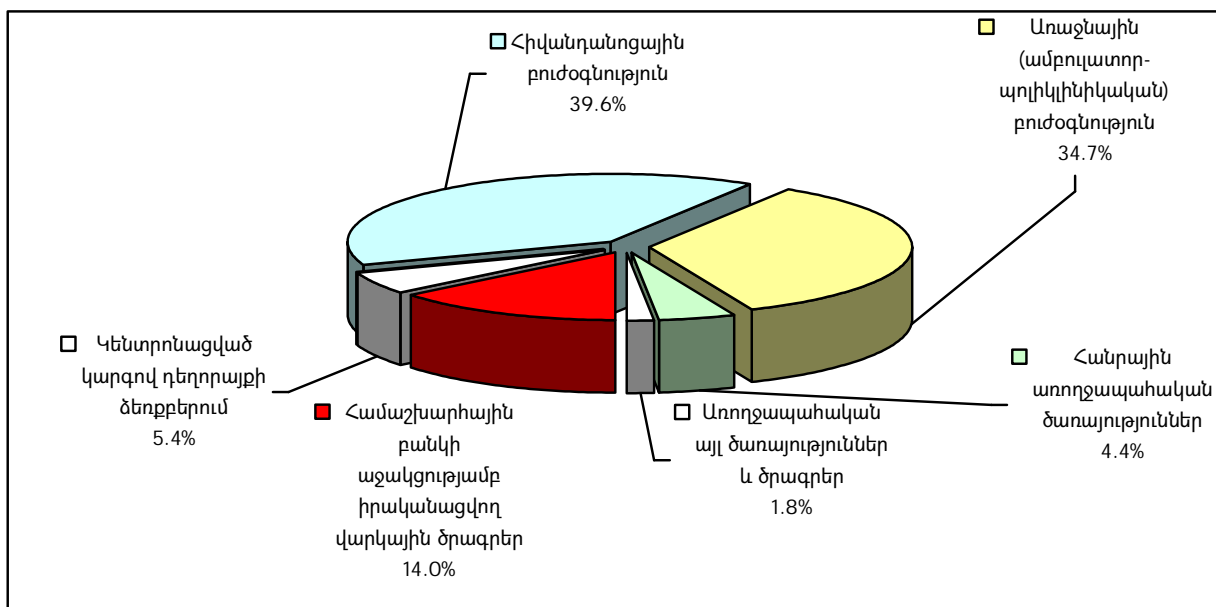
Գծանկար 8.8 Առողջապահության ոլորտի պետական ծախսերը ըստ տնտեսագիտական դասակարգման





2012 թվականին ընթացիկ ծախսերը կազմելու են ընդամենը առողջապահական ծախսերի 92.2 տոկոսը, իսկ կապիտալ ծախսերը՝ 7.8 տոկոսը, 2013 թվականին՝ համապատասխանաբար 87.6 տոկոս և 12.4 տոկոս, 2014 թվականին՝ 90.8 տոկոս և 9.2 տոկոս, իսկ 2015 թվականին՝ 97.7 տոկոս և 2.3 տոկոս: 2014-2015 թվականներին նախատեսվում է ՀԲ վարկային ծրագրերի գծով ծախսերի նվազեցում:

**Գծանկար 8.9 2013 թվականի առողջապահության ոլորտի ծախսերի կառուցվածքը (%)**



**8.3.1 Բնակչության հիգիենիկ և համաճարակային անվտանգության ապահովումը**

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով հանրային առողջապահական ծառայություններին պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել 2013 թվականին՝ 3,155.8 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 3,293.5 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 3,805.9 մլն դրամ:

2013 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 35,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 4.9 մլն դրամ, իսկ «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկման հետ պայմանավորված՝ 20.2 մլն դրամ:

2014 թվականին ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 45,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 20.3 մլն դրամ:

2015 թվականին համակարգի աշխատողների ամսական աշխատավարձի 20 տոկոսով բարձրացման հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 412.0 մլն դրամ:

Տարեցտարի ավելանում է պետության կողմից պատվաստանյութերի ձեռքբերման համար պետական հատկացումների չափը: Այսպես, եթե 2012 թվականին այն կազմել է 338.4 մլն դրամ (2005 թվականի 16 մլն դրամի փոխարեն), ապա 2013 թվականին կկազմի՝ 399.7 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 517.2 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 617.6 մլն դրամ:

2013 թվականին Պատվաստումների ազգային օրացույցում ներդրվելու են պնևմոկոկային պատվաստանյութերը:

Ընդհանուր առմամբ 2012 թվականի դրությամբ դոնոր երկրներից Հայաստանի Հանրապետությանը օժանդակում է միայն ԳԱՎԻ (Global Alliance for Vaccines and Immunization) միջազգային դոնոր կազմակերպությունը, որի հետ կնքված պայմանագրի համաձայն, հնգավալենտ և ռոտավիրուսային պատվաստանյութերի ձեռքբերման գործընթացում, պետական մասնակցությունը 2012-2015 թվականների ընթացքում աճելու է յուրաքանչյուր տարի 20 տոկոսով, իսկ պնևմոկոկային պատվաստվաստանյութերի համար՝ 30 տոկոսով: Ծրագրի ավարտից հետո 2016 թվականից սկսած ծախսերը ամբողջությամբ նախատեսվելու են պետական բյուջեից: Հաշվի առնելով ԳԱՎԻ միջազգային դոնոր կազմակերպության առջև Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունը բյուջետային ծախսերի աճը 2013 թվականին նախատեսվում է 61.3 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 117.5 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 100.4 մլն դրամի չափով:

Հանրային առողջապահական ծառայությունների շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովում, հանրային առողջության պահպանման նպատակով փորձագիտական հետազոտությունների անցկացում, ուսումնասիրություններ, լաբորատոր և գործիքային հետազոտություններ: Հիգիենիկ և հակահամաճարակային ծառայությունը իրականացվելու է հանրապետության տարածքում գործող ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների (անկախ սեփականության ձևից) կողմից սանիտարահամաճարակաբանական անվտանգության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների կազմակերպման, ինչպես նաև բնակչության առողջության վրա արտաքին աշխարհի վնասակար և վտանգավոր գործոնների ազդեցության կանխարգելման միջոցով:

Նախատեսվում է համաճարակաբանական հետազոտություններ անցկացնել վարակային հիվանդությունների օջախներում, իրականացնել ազգաբնակչության իմունիզացիայի կատարման նկատմամբ հսկողություն, մանրէաբանական, սանիտարաքիմիական հետազոտություններ, նախագուշակական սանիտարական հսկողություն, նախագծերի հիգիենիկ փորձաքննություն, կառուցվող և վերակառուցվող օբյեկտների շահագործման ընդունում, հատուկ վտանգավոր վարակների՝ աղիքային, կաթիլային վարակիչ հիվանդությունների, խոլերայի, բրուցելյոզի, կատաղության, սիբիրախտի և այլ հատուկ վտանգավոր ինֆեկցիաների օջախներում հակահամաճարակային համալիր միջոցառումների կազմակերպում, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման վերաբերյալ կազմլուսավորչական աշխատանքներ, ռիսկի խմբի անձանց հսկողություն և հետազոտությունների անցկացում: Վերոնշյալ ծրագրերի իրականացումը հնարավորություն կտա ապահովել ՀՀ բնակչության համաճարակային անվտանգությունը, նվազեցնել բնակչության հիվանդացությունը վարակիչ հիվանդություններից:

### **8.3.2 Բնակչության առողջության առաջնային պահպանումը**

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով առաջնային (ամբուլատոր-պոլիկլինիկական) բուժօգնության գծով (Արտահիվանդանոցային ծառայություններ խումբ) պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել 2013 թվականին՝ 23,885.5 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 24,169.3 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 27,155.6 մլն դրամ:

2013 թվականին առաջնային (ամբուլատոր-պոլիկլինիկական) համակարգում տեղամասային բժիշկների հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձը նախատեսվում է 84,700 դրամ, իսկ բուժքույրերինը՝ 54,250 դրամ 2012 թվականի մակարդակի չափով: Նույն մակարդակը կպահպանվի 2014 թվականին: Մինևույն ժամանակ 2013 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 35,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 13.7 մլն դրամ, իսկ «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկման հետ պայմանավորված՝ 75.4 մլն դրամ: Բացի դրանից, 2012 թվականի նկատմամբ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի 5250-ով նվազելու հետ կապված 2013 թվականին ծախսերը կկազմեն 6.8 մլն դրամով պակաս:

2014 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 45,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 277.9 մլն դրամ, իսկ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի 4788-ով ավելացման հետ կապված 5.8 մլն դրամ:

2015 թվականին համակարգի աշխատողների ամսական աշխատավարձի 20 տոկոսով բարձրացման հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 2,976.1 մլն դրամ, իսկ դպրոցներում բուժքույրերի կողմից սպասարկվող երեխաների թվաքանակի 8370-ով ավելացման հետ կապված՝ 10.2 մլն դրամ:

Տեղամասային բժիշկների հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձը կկազմի 101,700 դրամ 2014 թվականի 84,700 դրամի դիմաց, իսկ բուժքույրերինը՝ 65,100 դրամ 54,250 դրամի դիմաց:

Առաջնային բուժօգնության օղակում պետական քաղաքականությունն ուղղված է լինելու ընտանեկան բժշկության ինստիտուտի ներդրման ուղղությամբ ներկայումս իրականացվող վերափոխումների ավարտմանն ու ձևավորվող կառուցվածքների հետագա ամրապնդմանը: 2013-2015 թվականներին կշարունակվի և կընդլայնվի ընտանեկան բժշկության համակարգի ներդրումն ու զարգացումը հանրապետության ամբողջ տարածքում, հատուկ ուշադրություն դարձնելով այդ գործընթացում քաղաքային պոլիկլինիկաների ներգրավվածությանը և խրախուսելով ընտանեկան բժշկության «թիմային (խմբային) պրակտիկաների» ստեղծումը: Կշարունակվի բնակչի կողմից առողջության առաջնային պահպանման գործառույթ իրականացնող բժշկի ազատ ընտրության գործընթացը:

Միջնաժամկետ հեռանկարում գյուղական բնակավայրերում առողջապահական ծառայությունների մատչելիության բարձրացմանը վերաբերող հարցերը դեռևս շարունակելու են մնալ պետական քաղաքականության օրակարգում: Միևնույն ժամանակ, շեշտադրվելու են քաղաքային բնակավայրերում (ներառյալ՝ Երևանը) առաջնային բուժօգնության ծառայությունների (պոլիկլինիկաների) արդիականացման հարցերը: Այդուհանդերձ, սովյալ դեպքում (և հատկապես Երևանի պարագայում) պետական միջամտության լծակների կիրառումը մեծապես պայմանավորված է լինելու համակարգում ներկայումս իրականացվող բարեփոխումների արդյունքներով:

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող առողջապահական համակարգի արդիականացման երկրորդ ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման վարկային ծրագրի շրջանակներում 2013-2014 թվականներին վերանորոգման աշխատանքներ են իրականացվելու երկու ամբուլատորիաներում և Երևանի Էրեբունու բժշկական քոլեջի ընտանեկան բուժքույրության ամբիոնում:

### **8.3.3 Մոր և մանկան առողջության ապահովումը**

Ոլորտում վարվող պետական քաղաքականության շրջանակներում շարունակվելու են հատուկ շեշտադրվել մոր և մանկան առողջության պահպանումը ու վերարտադրողական առողջության բարելավումը: Իրականացվելիք գործողությունների արդյունքում (որոնք մասնավորապես, ուղղված են լինելու հղիներին նախաձննդյան և շուրջձննդյան որակյալ բուժօգնության տրամադրմանը, երեխաների՝ բացառապես կրծքով կերակրման խրախուսմանը և միկրոէլեմենտների անբավարարության կանխմանը, կանանց համար մեծ ռիսկ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերի վաղ հայտնաբերմանն ու տարածման կանխարգելմանը, երեխաների՝ պատվաստումներով ընդգրկվածության մեծացմանն ու տարածքային կտրվածքով առկա տարբերությունների վերացմանը, վաղ հասակի երեխաների բժշկական ծառայությունների հասանելիության և մատչելիության բարձրաց-

մանը) ակնկալվում է նշանակալիորեն կրճատել մանկական և մայրական մահացության աստիճանը, ինչը համահունչ է ՄԱԿ-ի կողմից հռչակված Հազարամյակի զարգացման նպատակներին:

**8.3.4 Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց բժշկական օգնության ապահովման, ինչպես նաև սոցիալական կախվածություն ու հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների, այդ թվում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելմանն և դեղորայքով ապահովմանն ուղղված ծրագրերը**

Ըստ վիճակագրական տվյալների բնակչության 8-10%-ը կարիք ունեն ստանալու հիվանդանոցային բուժօգնություն (կամ մոտ 295.0 հազ դեպք), որից պետական պատվերի շրջանակներում 2013 թվականին նախատեսվում է ընդգրկել 247.5 հազար դեպք (2012 թվականի մակարդակի չափով) կամ կարիք ունեցողների 83.9 տոկոսը:

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով հիվանդանոցային բուժօգնության գծով պետական բյուջեից նախատեսվում է հատկացնել 2013 թվականին՝ 27,256.1 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 28,265.0 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 30,993.3 մլն դրամի չափով:

Հիվանդանոցային բուժօգնության շրջանակներում մեկ հիվանդի բուժման միջին արժեքը 2013 թվականին նախատեսվում է սահմանել 13,740 դրամ՝ 2012 թվականի 13,650 դրամի փոխարեն, իսկ 2014 թվականին՝ 14,250 դրամ և 2015 թվականին՝ 15,630 դրամ:

Հիվանդանոցային համակարգում բժիշկների հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձը (պետական պատվերի իրականացման մասով) 2013 թվականին նախատեսվում է 71,300.0 դրամ, իսկ բուժքույրերինը՝ 56,400.0 դրամ՝ 2012 թվականի մակարդակի չափով: Նույն մակարդակը կպահպանվի 2014 թվականին: Միևնույն ժամանակ աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 2013 թվականին 35,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 49.3 մլն դրամ, իսկ «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկման հետ պայմանավորված՝ 125.9 մլն դրամ:

2014 թվականին աշխատողների ամսական աշխատավարձի նվազագույն չափը 45,000 դրամ սահմանելու հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 1,008.8 մլն դրամ:

2015 թվականին համակարգի աշխատողների ամսական աշխատավարձի 20 տոկոսով բարձրացման հետ կապված ծախսերի աճը կկազմի 2,728.3 մլն դրամ: Բժիշկների հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձը (պետական պատվերի իրականացման մասով) կկազմի 85,500 դրամ՝ 2014 թվականի 71,300 դրամի դիմաց, իսկ բուժքույրերինը՝ 67,700 դրամ՝ 56,400 դրամի դիմաց:

Մասնագիտացված/հիվանդանոցային բուժօգնության բնագավառի հետագա զարգացումն ընթանալու է ֆինանսավորման հստակ մեխանիզմների ներդրման, միջոցների ծախսման արդյունա-

վետության բարձրացման ճանապարհով: Շարունակվելու է համավճարային համակարգի ներդրման գործընթացի հետագա կանոնակարգումը:

Շարունակվելու է նաև ավելորդ հզորությունների կրճատման գործընթացը, իրականացվելու են բժշկական օգնության որակի ապահովմանն ուղղված կարճաժամկետ ու երկարաժամկետ ծրագրային մոտեցումներ:

Հիվանդանոցային բուժօգնության ոլորտում համակարգի օպտիմալացմանն ուղղված քայլերին զուգընթաց, առաջիկա տարիներին պետական ծախսային քաղաքականության առանցքային ուղղություններից մեկը լինելու է մարզերում տեղակայված հիվանդանոցային հաստատությունների արդիականացումը, ինչը զգալիորեն կմեծացնի հիվանդանոցային ծառայությունների մատչելիությունը և որակը:

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող առողջապահական համակարգի արդիականացման երկրորդ ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման վարկային ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրու նոր բժշկական կենտրոնի և ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Գավառի բժշկական կենտրոնի դիախերճարանի բժշկական պարագաներով և սարքավորումներով հագեցման աշխատանքներ: Բժշկական թափոնների կառավարումը ժամանակակից միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու նպատակով Գյումրու, Գավառի, Գորիսի, Արարատի, Ապարանի և Արմավիրի բժշկական կենտրոնների համար 2013 թվականին նախատեսվում է ձեռք բերել բժշկական թափոնների այրման վառարաններ: 2013 թվականին նախատեսվում է ավարտել ՀՀ Սյունիքի մարզի Մեղրու նոր բժշկական կենտրոնի կառուցման ու Կապանի բժշկական կենտրոնի հիմնանորոգման աշխատանքները և նշյալ կենտրոնները հագեցնել բժշկական պարագաներով, սարքավորումներով և կահույքով: Նախատեսվում է համապատասխան սարքավորումներ ձեռք բերել նաև ՀՀ Գեղարքունիքի մարզում հեմոդիալիզի նոր ստեղծված բաժանմունքի համար, իսկ Գորիսի, Արարատի և Ապարանի բժշկական կենտրոնները համալրել բժշկական կահույքով: 2013 թվականին կիրականացվեն ՀՀ Սյունիքի մարզի Գորիսի բժշկական կենտրոնի դիախերճարանի նախագծման և կառուցման աշխատանքներ, կշարունակվեն ՀՀ Կոտայքի մարզի Աբովյանի բժշկական կենտրոնի հիմնանորոգման, իսկ Տավուշի մարզի Բերդի բժշկական կենտրոնի արդիականացմանն ուղղված աշխատանքները: ՀՀ Լոռու մարզի Վանաձոր քաղաքում ժամանակակից չափանիշներին համապատասխանող բժշկական կենտրոն ունենալու նպատակով 2013-2014 թվականներին կիրականացվեն Վանաձորի հիվանդանոցային համալիրի արդիականացման նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի մշակման և շինարարական աշխատանքներ:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 3,155,638.9 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,384,158.5 հազ. դրամ:

Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող հեմոտոլոգիայի և օնկոլոգիայի ծրագրի շրջանակներում իրականացվելու են.

- հիվանդության կանխարգելմանն ու կառավարմանն ուղղված աշխատանքներ,
- կարողությունների զարգացում մասնագիտացված հիվանդանոցներում, որի շրջանակներում ակընկալվում է ֆինանսավորել արյունաբանության հիվանդանոցի հիմնանորոգման և նորագույն ճառագայթային թերապիայի կենտրոնի ստեղծման հետ կապված աշխատանքներ, շարժական առողջապահական կլինիկաներ, սարքավորումներով ապահովումը, աշխատակազմի վերապատրաստումը, կլինիկական ուղեցույցների և բուժման ստանդարտների մշակումը,
- առողջապահության խթանման և հսկողության հետ կապված աշխատանքները, որոնք ուղղված են լինելու կրճատել ռիսկային գործոնները՝ հիմնական վտանգների մասին հասարակության իրազեկվածությունը բարձրացնելու միջոցով:

Ծրագիրը գտնվում է բանակցային/նախապատրաստական փուլում և դրանով նախատեսվող աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 6,515,833.3 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,212,666.7 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 1,563,800.0 հազ. դրամ:

Առողջապահության ոլորտում պետական քաղաքականության ծրագրային առաջնահերթությունների շարքում են լինելու սոցիալական կախվածությունն ու հատուկ նշանակություն ունեցող հիվանդությունների տարածման կանխարգելմանը, դրանց վաղ հայտնաբերմանն ու բուժման արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարցերը:

Ոչ վարակիչ հիվանդությունների, մասնավորապես սիրտանոթային, շաքարային դիաբետի, չարորակ նորագոյացությունների և քրոնիկական շնչառական հիվանդությունների տարածվածությունը դրսևորում է աճի միտում, այս առումով, առավել ռիսկային խմբում են հայտնվում հատկապես բնակչության աղքատ և սոցիալապես անապահով խմբերը: Ոչ վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխարգելելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը միջին ժամկետ և երկարաժամկետ հատվածներում մտադիր է հատուկ ջանքեր գործադրել այդ ուղղությամբ, մասնավորապես՝

- շարունակաբար բարելավել ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և հսկողության ազգային քաղաքականությունը,

- ինտեգրել ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը և հսկողությունը ՀՀ կառավարության հարակից այլ ոլորտային քաղաքականություններում,

- աջակցել ոչ վարակիչ հիվանդությունների ռիսկի գործոնները նվազեցնող միջոցառումների իրականացմանը (ծխախոտի և ալկոհոլի օգտագործման դեմ պայքար, առողջ սնուցման քարոզում, ֆիզիկական ակտիվության խթանում),

- նպատակաուղղված քայլեր ձեռնարկել ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր հատվածներում համակարգի այնպիսի ենթակառուցվածքի ձևավորման ու զարգացման ուղղությամբ, որը կներառի քրոնիկական հիվանդությունների արդյունավետ վարմանը և բուժման կազմակերպմանը,

- օժանդակել ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման և հսկողության նպատակով հետազոտությունների պարբերաբար անցկացմանն ու առաջընթացի մոնիտորինգի և գնահատման գործուն համակարգի ներդրմանը:

Շարունակվելու է կարևորվել նաև սոցիալական առումով հատուկ նշանակություն ունեցող, անապահով բնակչության համար մեծ ռիսկ ներկայացնող այնպիսի հիվանդությունների դեմ պայքարի արդյունավետությունը, ինչպիսիք են մալարիան, տուբերկուլյոզը և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ը, կանխարգելելով մալարիայի կրկին արմատավորումը, տուբերկուլյոզի և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի հետագա տարածումը ու կտրուկ կրճատելով դրանցից մահացությունը՝ դրանով իսկ վերահաստատելով ՀՁՆ-ին համապատասխան թիրախի ապահովմանն ուղղված գործողությունների իրականացման պատրաստակամությունն ու նպատակաուղղվածությունը:

Դեղերի շրջանառության կարգավորման նպատակով մինչև 2015 թվականը նախատեսվում է իրականացնել ինչպես դեղերի պատշաճ արտադրական գործունեության ներդրման համար անհրաժեշտ, այնպես էլ դեղերի շրջանառության ոլորտի բարեփոխումներին ուղղված թվով 15 միջոցառումներ (այդ թվում «Դեղերի մասին» ՀՀ նոր օրենքի ընդունումը):



## ԳԼՈՒԽ 9. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

### 9.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

#### 9.1.1 Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

Սոցիալական պաշտպանությունը պատմականորեն հանդիսացել և շարունակում է հանդես գալ որպես ՀՀ պետական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը<sup>24</sup>:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է երկրում աղքատության մակարդակի էական կրճատումը և ՀՀ բնակչության առանձին խմբերի համար սոցիալական երաշխիքների ապահովումը:

Վերոհիշյալ նպատակին հասնելու համար սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվում է լայնածավալ պետական միջամտություն: Ստորև ներկայացված է ոլորտում առկա իրավիճակը և պետական միջամտության հիմնական ուղղություններն ըստ սոցիալական պաշտպանության առանձին բնագավառների:

#### **Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառ**

Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին տարեցներին շուրջօրյա խնամքի, սոցիալական սպասարկման ծառայությունների, ցերեկային խնամքի, տնային պայմաններում կենսաթոշակառուներին կենցաղային սպասարկման, սոցիալ-հոգեբանական, բժշկական օգնության և իրավաբանական խորհրդատվության ծառայությունների տրամադրման եղանակով:

Այս բնագավառի շահառուներ են համարվում միայնակ և խնամքի կարիք ունեցող տարեց ու հաշմանդամ անձինք, ինչպես նաև սոցիալական պատճառներով անօթևան դարձած անձինք:

Տարեցներին շուրջօրյա խնամքի և սոցիալական սպասարկման ծառայությունները տրամադրվում են 8 (4 պետական և 4 ոչ պետական) տուն-ինտերնատների միջոցով: 2011 թ. այդ հաստատություններում սպասարկվել են ընդհանուր թվով 1199 միայնակ ծեր և հաշմանդամ, որից ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգի 4 տուն-ինտերնատներում խնամվել են 1068 շահառու: Վերջիններս գտնվում են պետության լրիվ խնամքի ներքո և ապահովվում են կենսապահովման համար անհրաժեշտ բոլոր միջոցներով ու պայմաններով: 2012 թ. նախատեսվում է Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատում շահառուների թվաքա-

<sup>24</sup> Տես ՀՀ կառավարության ծրագիրը (ՀՀ կառավարության 28.04.2008 թ. N 380-Ս որոշում), ՀՀ կառավարության 2008-2012 թթ. գործունեության միջոցառումների ծրագիրը (ՀՀ կառավարության 24.07.2008 թ. N 878-Ն որոշում) և Կայուն զարգացման ծրագիրը (ՀՀ կառավարության 30.10.2008 թ. N 1207-Ն որոշում), ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագիրը:

նակի աճ 40-ով (2011 թ.՝ տուն-ինտերնատներում սպասարկվող 1050 մարդու դիմաց): Ոչ պետական տուն-ինտերնատներում սպասարկվել են 131 շահառուներ, որից 55-ը՝ Վանաձորի «Տարեցների տուն», 32-ը՝ Աբովյանի և 11-ը՝ Սյունիքի մարզի Արծվանիկ գյուղի և 33-ը՝ Վանաձորի «Հույսի տուն» տուն-ինտերնատներում:

Տնային պայմաններում միայնակ տարեցներին խնամքի և սոցիալական սպասարկման ծառայությունների տրամադրումն իրականացնում է «Միայնակ տարեցների սոցիալական սպասարկման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի միջոցով (2011 թ. Երևան քաղաքում տնային պայմաններում սպասարկվել է շուրջ 1500 կենսաթոշակառու):

2011 թ. Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատին կից գործող հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց խնամքի ցերեկային կենտրոնում սպասարկվել են 47 անձ: Հաճախորդները ցերեկային կենտրոնի համապատասխան մասնագետների կողմից ստանում են սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական օգնություն, արհեստագործության և արվեստի միջոցով վերականգնում են իրենց առողջությունը: Սոցիալ-հոգեբանական օգնություն և խորհրդատվական ծառայություններ մատուցվում են նաև նրանց ընտանիքների անդամներին:

2011 թ. Երևանի թիվ 1 տուն-ինտերնատին կից անօթևանների ժամանակավոր կացարանում ժամանակավոր (մինչև 60 օր) կացարանով են ապահովվել 60 անօթևան մարդ, այդ ընթացքում հնարավորինս լուծվել են նրանց սոցիալական խնդիրները:

### **Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառ**

Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին մանկատներում և ընտանիքներում խնամվող առանց ծնողական խնամքի մնացած, կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված, խնամքի և դաստիարակության անբարենպաստ պայմաններում գտնվող երեխաներին, մանկատների շրջանավարտներին սոցիալ-հոգեբանական, բժշկական, իրավական, խնամքի և դաստիարակության ծառայությունների մատուցման եղանակով:

Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայումս գործում են 7 պետական և 3 բարեգործական մանկատներ: Դրանցից 2 պետական և 1 բարեգործական հաստատությունները նախատեսված են մտավոր և ֆիզիկական արատներ ունեցող երեխաների խնամքն ու դաստիարակությունը կազմակերպելու համար: Ուսումնասիրությունները փաստում են, որ երեխաները այնտեղ հայտնվում են հիմնականում սոցիալական պատճառներով, ծնողների հմտությունների պակասի, երեխաների խնամքի ծառայությունների անհրաժեշտ թվի բացակայության համալիր ազդեցությամբ: 2011 թ. մանկատներում խնամվել է 771 երեխա, այդ թվում 413-ը՝ մասնագիտացված մանկատներում:

Մանկատներում երեխաների թվի կրճատման և մուտքի կանխարգելման նպատակով պետության միջամտությամբ իրականացվում են մանկատների բեռնաթափման՝ երեխաների կենսա-

բանական ընտանիք վերադարձնելու և խնամատար ընտանիք տեղավորելու ծրագրեր, ինչպես նաև երեխաների ցերեկային խնամքի կենտրոնների ու երեխաների խնամքի և պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատությունների ցանցի ընդլայնում, որոնք այլընտրանք են հանդիսանում մանկատներում և հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում խնամվող երեխաների համար: 2011 թ. ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգում գործում է երեխաների խնամքի և պաշտպանության 8 գիշերօթիկ հաստատություն և 2 սոցիալական հոգածության կենտրոն: 2011 թ. գիշերօթիկ հաստատություններում խնամվել են 606 երեխա, իսկ երեխաների խնամքի սոցիալական հոգածության կենտրոններում միջին թվով 178 երեխա:

Երեխաների ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների քաղաքականության շրջանակներում ՀՀ կառավարության 2011-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների գերակա խնդիր է համարվում մանկատների բեռնաթափումը, ինչը պայմանավորված է երեխայի ընտանիքում ապրելու իրավունքի իրականացմամբ: 2012 թ. երեխաների խնամքի սոցիալական հոգածության կենտրոնների թիվը ավելացավ 1-ով (2011 թ.՝ 2 սոցիալական հոգածության կենտրոններ), որտեղ նախատեսվում է խնամք կազմակերպել 50 երեխայի համար, ինչպես նաև նախատեսվում է «Ջատիկ» մանկատանը կազմակերպել ժամանակավոր օթևանի միջոցով անօթևան մնացած 20 երեխաների խնամք:

2011 թ. ՀՀ մանկատների շրջանավարտների համար նախատեսված բնակարաններով ապահովման հարցում 2007 թ. Վանաձոր քաղաքում գնված 5 բնակարանը հանձնվել է Վանաձորի մանկատան 5 շրջանավարտի, ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրի քաղաքի «Մուշ-2» թաղամասում բաշխել և հատկացվել է 6 բնակարան՝ ՀՀ կառավարության 2003 թվականի հուլիսի 23-ի «Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաներին բնակարան տրամադրելու կարգը հաստատելու մասին» թիվ 983-Ն որոշմամբ սահմանված կարգով և ՀՀ Շիրակի մարզի Մարալիկ քաղաքում ՀՀ-ում անօթևան միայնակ տարեցների և բնակարանի կարիք ունեցող այլ սոցիալական խմբերին պատկանող անձանց համար սոցիալական բնակարաններից 12-ը կտրամադրվեն մանկատների շրջանավարտներին:

### **Ջբաղվածության բնագավառ**

ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին զբաղվածության բնագավառում մատուցվող հիմնական ծառայություններն են գործազուրկների, աշխատանք փնտրող չզբաղված անձանց և երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման և ուսուցման կազմակերպումը, խորհրդատվությունը, աշխատանքի տեղավորման աջակցության և ժամանակավոր զբաղվածության ապահովումը, աշխատանքի ընտրության հարցում աշխատանք փնտրող անձանց օժանդակության տրամադրումը, իսկ գործատուին անհրաժեշտ մասնագիտություն և որակավորում ունեցող աշխատուժով ապահովումը:

«Ա պետական բյուջեի միջոցների հաշվին զբաղվածության բնագավառում բնակչությանը տրամադրվող հիմնական տրանսֆերտներն են գործազրկության նպաստները, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու նպատակով պետական գրանցման համար գործազուրկներին և աշխատանք փնտրող չզբաղված հաշմանդամներին տրամադրվող ֆինանսական աջակցությունը, աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի ընդունելիս աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցումը գործատուին և այլն:

Նշված ծառայությունների գծով շահառուներ են համարվում զբաղվածության գործակալությունում հաշվառված գործազուրկները, աշխատանք փնտրող և աշխատաշուկայում անմրցունակ անձինք (այդ թվում նաև երիտասարդ): 2012 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ «Ա աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալության մարզային և տարածքային կենտրոններում հաշվառված աշխատանք փնտրող անձանց թվաքանակը կազմել է 81.7 հազ. մարդ, իսկ գործազուրկների թիվը՝ 69.4 հազ. մարդ: Ընդ որում, այդ ժամանակահատվածի համար հանրապետությունում պաշտոնապես գրանցված գործազրկության մակարդակը կազմել է 6 %:

Զբաղվածության բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է «Ա աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալության և նրա տարածքային մարմինների՝ 10 մարզային և 41 զբաղվածության տարածքային կենտրոնների, ինչպես նաև Երևանում գործող «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի (2011 թ. ծառայություն է մատուցվել 5000 շահառուի) և Գյումրի քաղաքում գործող «Հաշմանդամների աշխատանքային վերականգնման Գյումրու կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի միջոցով (2011 թ. 720 աշխատանք փնտրող հաշմանդամների աշխատանքային վերականգնման, մասնագիտական վերապատրաստման և խորհրդատվության ծառայություններ են մատուցվել): 2012 թ. Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոնում հաստիքային միավորների թիվը ավելացել է 3-ով (2011 թ.՝ 13 հաստիքային միավոր)՝ Վայոց Ձորում հարավային ներկայացուցչության աշխատանքների իրականացման նպատակով:

### **Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառ**

Հաշմանդամների հիմնահարցերի բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է «Ա պետական բյուջեի միջոցների հաշվին հաշմանդամ համարվող անձանց առանձին խմբերին տարբեր ծառայությունների մատուցման եղանակով:

Հաշմանդամներին «Ա պետական բյուջեի միջոցների հաշվին մատուցվող հիմնական ծառայություններն են հաշմանդամների և սոցիալապես անապահով անձանց պրոթեզավորումը, վերականգնողական պարագաներով ապահովումը և դրանց վերանորոգումը, այդ թվում նաև աչքի պրոթեզավորում և ծայնաստեղծ սարքերի ձեռքբերում, հաշմանդամներին սայլակներով ապահո-

վում, հաշմանդամներին, մինչև 18 տարեկան երեխաներին ու տարիքային կենսաթոշակառուներին լսողական սարքերով ապահովում, մինչև 12 տարեկան երեխաներին լսողական սարքերի ներդիրներով ապահովում, տեսողությունից հաշմանդամ անձանց համար հատուկ տեղեկատվական միջոցների ստեղծումը (հատուկ տառատեսակներով գրքերի տպագրություն, «Խոսող գրքերի» ձայնագրություն և այլն), հաշմանդամների հոգեկան առողջության վերականգնումը, հաշմանդամների բուժումը և բժշկասոցիալական վերականգնումը, տեսողությունից հաշմանդամ անձանց «Արև» համակարգով ուսուցանելու և համակարգչային տեխնիկայով ապահովումը, պետական աջակցություն «Փրկություն» հասարակական կազմակերպության մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամ երիտասարդների սոցիալ-վերականգնողական ցերեկային խնամքի կենտրոնին:

2011 թ. փաստացի պատրաստվել, վերանորոգվել, ձեռք է բերվել և բաշխվել է.

13497.5 պրոթեզատրթոպեդիկ և վերականգնողական պարագա, այդ թվում՝ 4881.5 պրոթեզատրթոպեդիկ, 7140 վերականգնողական պարագա, 1286 վերանորոգում, 100 ձայնաստեղծ սարք և 90 աչքի պրոթեզ, ԱՊՀ երկրների արտադրության 1020 լսողական սարք, եվրոպական արտադրության՝ 122 լսողական սարք և մինչև 12 տարեկան երեխաների լսողական սարքերի ներդիրներ 200 հատ՝ 100 երեխայի համար, 479 հաշմանդամի սայլակ:

Նշված ծառայությունների գծով շահառուներ են համարվում ՀՀ քաղաքացի հաշմանդամները:

Հաշմանդամների հիմնահարցերի բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է հիմնականում «ԱՐԹՄԵԴ» բժշկավերականգնողական կենտրոն» ՓԲԸ-ի (2011 թ. փաստացի անվճար բուժօգնություն ստացողների թիվը կազմել է 643 մարդ), «Սթրես կենտրոն» ՓԲԸ-ի (2011 թ. փաստացի անվճար բուժօգնություն ստացողների թիվը կազմել է 336 մարդ) և այլ պետական ու սահմանված կարգով ընտրված մասնավոր կազմակերպությունների միջոցով:

#### **Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառ**

Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստների և մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստի տրամադրման եղանակով:

Նշված ծառայությունների գծով շահառուներ են համարվում նորածին երեխայի ծնողները և մինչև 3 տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձը, որը խնամում է մինչև 2 տարեկան երեխա:

2011 թ. 2010 թ. համեմատ արձանագրվել է ծնունդների թվի շուրջ 3.07 տոկոսով նվազում, որի արդյունքում 2011 թ. ծնունդների թիվը հանրապետությունում կազմել է 43447 երեխա՝ 2010 թ. 44825 երեխայի փոխարեն:

#### **Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառ**

Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառում պետական միջամտությունը իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին ընտանեկան նպաստի և միանվագ դրամական օգնության և «ՎՏԲ-Հայաստան» ՓԲԸ-ում ավանդատու հանդիսացող քաղաքացիների, որպես նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տրամադրման եղանակներով:

Այս բնագավառում շահառուներ են համարվում ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված անապահովության սահմանային միավորից բարձր միավորներ ունեցող ընտանիքները, ինչպես նաև «ՎՏԲ-Հայաստան» ՓԲԸ-ում ավանդատու հանդիսացող քաղաքացիների, որպես նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցում ստացող հանրապետությունում բնակչության առավել անապահով խմբերին դասված քաղաքացիները:

2011 թ. ընթացքում ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված 117000 ընտանիքներից ընտանեկան նպաստ ստացել են միջինում 91575-ը՝ ընդհանուր հաշվառված ընտանիքների 78.3%-ը, իսկ հրատապ օգնություն, միջինում 10349 ընտանիք կամ ընդհանուր հաշվառվածների 8.9%-ը, ընտանեկան նպաստի իրավունք տվող սահմանային միավոր է սահմանվել 30.00:

2011 թ. շարունակվել է նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թ. հունիսի 10-ը դրամական ավանդ ներդրած անձանց (շուրջ 62000 մարդ) և Հայրենական մեծ պատերազմի վետերաններին՝ նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թ. հունիսի 10-ը դրամական ավանդների դիմաց (2569 մարդ) փոխհատուցման վճարումները: 2011 թ. փաստացի փոխհատուցում են ստացել առաջին դեպքում մինչև 44643 հերթական համարում ներառված անձը, երկրորդ դեպքում՝ 2416 վետերան:

### **Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառ**

Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառը ներառում է կենսաթոշակային ապահովության համակարգը:

Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին կենսաթոշակային տարիքի անձանց աշխատանքային և սոցիալական կենսաթոշակների, ՀՀ օրենքներով և ՀՀ կառավարության որոշումներով նշանակված կենսաթոշակների, սպայական անձնակազմին և շարքային զինծառայողներին ու նրանց ընտանիքների անդամներին կենսաթոշակների տրամադրման եղանակով:

2011 թ. փաստացի աշխատանքային (ապահովագրական) կենսաթոշակ ստացողների թիվը կազմել է 454488 մարդ կամ 2010 թ. նկատմամբ 2.5 տոկոսով պակաս, սոցիալական կենսաթոշակ ստացողների թիվը՝ 51294 մարդ կամ 2010 թ. նկատմամբ 0.6 տոկոսով ավելի, սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամներին տրվող կենսաթոշակ ստացողների թիվը՝ 34826 մարդ կամ 2010 թ. նկատմամբ 4.7 տոկոսով պակաս, շարքային զինծառայողների՝ 6794 մարդ կամ 2010 թ. նկատմամբ 20.8 տոկոսով պակաս:

### **Սոցիալական ապահովագրության բնագավառ**

Սոցիալական ապահովագրության բնագավառը ներառում է սոցիալական ապահովագրության համակարգը:

Սոցիալական ապահովագրության բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին ժամանակավոր անաշխատունակության և հղիության ու ծննդաբերության նպաստների տրամադրման եղանակով:

2011 թ. ժամանակավոր անաշխատունակության օրերի թիվը կազմել է 1 386692 օր կամ 2010 թ. նկատմամբ 70.5 տոկոսով ավելի:

2010-2011 թվականներին ժամանակավոր անաշխատունակության օրերի աճը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ 2011 թ. վճարվել է նաև 2010 թ. վերջին 5 ամսվա նշանակված նպաստի գումարը:

Միաժամանակ, տեղի է ունեցել օրենսդրական փոփոխություն, համաձայն որի նպաստը, օրացուցային ժամանակահատվածի փոխարեն, սկսվել է վճարվել աշխատանքային օրերի համար, ինչպես նաև, ժամանակավոր անաշխատունակության 1-ին աշխատանքային օրվա համար նպաստ չի վճարվում, իսկ հաջորդ 3 օրվա համար՝ նպաստը վճարվում է գործատուի միջոցների հաշվին:

2011 թ. միջին օրական նպաստի չափը կազմել է 1839 դրամ կամ 2010 թ. նկատմամբ 27.0 տոկոսով պակաս:

2010-2011 թվականներին միջին օրական նպաստի չափի նվազումը պայմանավորված է վերը նշված օրենսդրական փոփոխությամբ, որով ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստը հաշվարկելու համար հիմք ընդունվող միջին ամսական աշխատավարձի համար (ինքնուրույնաբար իրեն աշխատանքով ապահոված անձանց մասով) առավելագույն շեմ սահմանվեց նվազագույն ամսական աշխատավարձի հնգապատիկը:

2011 թ. հղիության ու ծննդաբերության օրերի թիվը կազմել է 1 906390 օր կամ 2010 թ. նկատմամբ աճել են 93.8 տոկոսով:

2011 թ. միջին օրական նպաստի չափը կազմել է 2061 դրամ կամ 2010 թ. նկատմամբ 21.7 տոկոսով պակաս:

## **Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառ**

Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման և աշխատանքային օրենսդրության կիրարկման նկատմամբ վերահսկողության ծառայությունների եղանակով:

### **Աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված առողջության վնասման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման բնագավառ**

Աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված առողջության վնասման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման բնագավառի պետական միջամտությունը իրականացվում է աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված խեղման, մասնագիտական հիվանդության և առողջության այլ վնասման հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցման եղանակով: Հայաստանի Հանրապետությունում 2011 թվականին 640 անձինք աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված խեղման, մասնագիտական հիվանդության և առողջության այլ վնասման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցում են ստացել պետական բյուջեի միջոցներից:

### **Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառ**

Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին ՀՄ պատերազմի վետերանների, հաշմանդամ դարձած զինծառայողների, ծառայողական պարտականությունների կատարման ժամանակ զոհված (մահացած) զինծառայողների ընտանիքներին դրամական օգնության կամ հատուկ վճարների տրամադրման եղանակով:

2011 թ. 2010 թ. համեմատ «Վետերանների պատվովճարներ» ծրագրի գծով արձանագրվել է 2ահառուների թվի նվազում 2011 թ. 2789 մարդ (2010 թ. 3534 մարդ), որը պայմանավորված է ՀՄ պատերազմի վետերանների թվի նվազմամբ:

2011 թ. «ՀՄ պատերազմի վետերաններին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներին տրվող և 25.11.1998 թ. ՀՕ-258 օրենքի 34.1 հոդվածով սահմանված դրամական օգնության տրամադրում» ծրագրի գծով տեղի են ունեցել օրենսդրական փոփոխություններ, որի շրջանակներում զինվորական կենսաթոշակներից առանձնացվել են տրվող հավելումները, և սկսած 2011 թ. հուլիսի 1-ից, միավորվել են դրամական օգնությունների հետ (սկսվել են վճարվել որպես դրամական օգնություն) և առանձին կատեգորիա-



ներին տրվող դրամական օգնության չափերը 2011 թ. սեպտեմբերի 1-ից բարձրացվել են: 2011 թ. փաստացի դրամական օգնություն ստացողների թիվը կազմել է 28401:

### **Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառ**

Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառում պետական միջամտությունը հիմնականում իրականացվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին փախստականներով բնակեցված ժամանակավոր կացարաններում սպասարկման ծառայությունների մատուցման եղանակով:

Նշված ծառայությունների գծով շահառուներ են հանդիսանում Հայաստանի Հանրապետությունում փախստականի կարգավիճակ հայցող օտարերկրյա քաղաքացիները կամ քաղաքացիություն չունեցող անձինք ու նրանց ընտանիքի անդամները:

Նշված ծառայությունները հիմնականում մատուցվում են «Հանրակացարաններ» ՓԲԸ-ը միջոցով, որը սպասարկում է հինգ տարբեր վայրերում գտնվող փախստականներով բնակեցված ժամանակավոր կացարանները: Վերոգրյալից բացի, ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին նմանատիպ սպասարկման ծառայություններ են մատուցվում նաև 3 այլ կազմակերպությունների ենթակայության տակ գտնվող փախստականներով բնակեցված ժամանակավոր կացարաններում:

#### **9.1.2 Վերջին տարիների զարգացման միտումները ոլորտում**

Վերջին տարիներին արձանագրվել է ՀՀ պետական բյուջեից սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղվող ընդհանուր ծախսերի (առանց գործադիր իշխանության, պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային կառավարման մարմինների պահպանման ծախսերի) մակարդակի կայուն աճի միտում (միայն 2010-2011 թվականներին այդ ոլորտին ուղղված ընդհանուր ծախսերի մակարդակը 240.9 մլրդ. դրամից աճել է 252.8 մլրդ. դրամի): Ոլորտում ծախսերի մակարդակի նման աճը հիմնականում պայմանավորված է կենսաթոշակների ու պետական նպաստների չափերի շարունակական աճի ապահովմամբ:

#### **Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառ**

Բարելավվել է տարեցների տուն-ինտերնատներում մատուցվող ծառայությունների որակը, մասնավորապես՝ մեկ խնամվողի մեկ օրվա սննդի գումարի չափը 2011 թ. բարձրացվել է 15%-ով (2010 թ. 1243.9 դրամի դիմաց՝ դառնալով 1430.5 դրամ): 2011 թ. Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատում շահառուների թվաքանակի՝ 40-ով (2010 թ.՝ 1010 մարդու դիմաց) աճի հետ կապված ավելացել են նաև սպասարկող անձնակազմի հաստիքային միավորների թիվը՝ 21.5-ով (2010 թ. 625.5 հաստիքային միավորի դիմաց՝ հասնելով 647-ի): Արդյունքում տարեցների տուն-ինտերնատներում փաստացի խնամք է կազմակերպվել 2011 թ. 1068 շահառուի համար 2010 թ. 1034

շահառուի դիմաց՝ բյուջետային հատկացումների 9.6 % աճի պայմաններում (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 1 331.4 մլն դրամ):

Վերջին տարիներին բարելավվել են նաև տարեցների տուն-ինտերնատների կոմունալ-կենցաղային պայմանները: Մասնավորապես, 2010-2011 թվականներին իրականացվել է մասնակի վերանորոգում Երևանի թիվ 1 և Նորքի տուն-ինտերնատներում:

2010-2011 թվականներին տնային պայմաններում միայնակ տարեցների սոցիալական սպասարկման կենտրոնի կողմից փաստացի խնամք է կազմակերպվել 1497 և 1500 շահառուների համար՝ բյուջետային հատկացումների 0.7 % աճի պայմաններում (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 90.7 մլն դրամ):

2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից միջոցներ են հատկացվել Երևան քաղաքում և Հանրապետության մարզերում միայնակ ծեր և հաշմանդամ քաղաքացիների սպասարկման նպատակով, առանձին հասարակական և բարեգործական կազմակերպություններին (աշխատակիցների աշխատավարձի, սոցիալական ապահովության վճարի և առանձին դեպքում նաև սննդի գումարի փոխհատուցման մասով)՝ 2010 թ. 4771 շահառուի և 2011 թ. 4058 շահառուի համար: 2011 թ. փաստացի բյուջետային հատկացումները 10.3 % նվազել են (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 196.6 մլն դրամ):

2010-2011 թվականներին անօթևանների ժամանակավոր կացարանում սպասարկվել է շուրջ 600 մարդ, որոնցից մոտ 100-ի կամ 16.6%-ի հիմնահարցերը լուծվել են (պատրաստվել են փաստաթղթերը և ընդունվել տուն-ինտերնատ, ձեռք են բերել հաշմանդամի կարգավիճակ, վերադարձել են ընտանիք, տեղավորվել աշխատանքի և այլն): Նշվածը կատարվել է բյուջետային հատկացումների 8.8 % աճի պայմաններում (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 54.1 մլն դրամ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում կանխատեսվում է, որ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության տուն-ինտերնատներում, տնային պայմաններում սպասարկման կենտրոնում, Վարդենիսի ցերեկային կենտրոնում և անօթևանների ժամանակավոր կացարանում սպասարկվող անձանց թվաքանակը կմնա անփոփոխ՝ պահպանելով 2012 թվականի մակարդակը: Կաճեն բնագավառում մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման միտումները և կպահպանվեն ՀՀ պետական բյուջեից առանձին հասարակական և բարեգործական կազմակերպություններին պետական աջակցության մակարդակը:

### **Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառ**

2010 թ. մանկատներում նախատեսված 935 երեխայի փոխարեն փաստացի խնամք են ստացել 816 երեխա (2010 թ. տարվա ընթացքում մեկ մանկատուն վերակազմակերպվել է գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության հաստատության, արդյունքում նախատեսված 860 երեխայի դիմաց

փաստացի ծառայություն է մատուցվել 816 երեխայի), 2011 թ. փաստացի սպասարկվողների թվաքանակը կազմել է 771 նախատեսված 860 երեխայի դիմաց: Մանկատներում խնամվող շահառուների թվաքանակի նվազումը հիմնականում պայմանավորված է բնագավառում այլընտրանքային ծառայությունների առկայության հանգամանքով: Չնայած դրան, նույն ժամանակահատվածում մասնագիտացված մանկատներում նկատվել է սպասարկվող երեխաների թվի աճ (2010 թ.՝ 400, իսկ 2011 թ.՝ 413 երեխա):

Բարելավվել է երեխաների շուրջօրյա խնամքով զբաղվող հաստատությունների կողմից մատուցվող ծառայությունների որակը, մասնավորապես՝ մեկ խնամվողի մեկ օրվա սննդի գումարի չափը 2011 թ. 2010 թ. համեմատ բարձրացվել է 15%-ով և 2011 թ. դարձել 1334.5 դրամ, ինչպես նաև 8.3 %-ի սահմաններում բարձրացվել է այդ հաստատությունների աշխատակիցների աշխատավարձը (նվազագույն աշխատավարձը 2.5 հազ. դրամով 2010 թ. 30.0 հազ. դրամի դիմաց), արդյունքում մասնագիտացված մանկատների աշխատակիցների միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը 2011 թ. դարձել է 146.3 հազ. դրամ 2010 թ. 135.0 հազ. դրամի դիմաց: Այսպիսով, մեկ խնամվողի հաշվով մատուցվելիք ծառայության օրական միջին գինը 2011 թ. 2010 թ. համեմատ աճել է 14.9 %-ով, իսկ բյուջետային հատկացումները՝ 8.6 % (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 1 576.1 մլն դրամ):

2010 թ. մանկատներից կենսաբանական ընտանիք է տեղափոխվել 40 երեխա, 2011 թ.՝ 44 երեխա՝ բյուջետային հատկացումների 78.7 % աճի պայմաններում (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 5.4 մլն. դրամ), իսկ խնամատար ընտանիքներում 2010-2011 թվականներին խնամվել են 24-ական երեխա: Բյուջետային հատկացումները 2011 թ. 2010 թ. համեմատ ինչպես մեկ շահառուի, այնպես էլ խնամատար ծնողին տրվող վարձատրության մասով աճել են 17.6% (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 21.8 մլն դրամ)՝ կապված երեխաների տուն-ինտերնատներում մեկ երեխայի (հաշմանդամ երեխայի) ապրուստի համար նախատեսված գումարի ավելացմամբ և նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով:

2011 թ. 2010 թ. համեմատ բեռնաթափման ծրագրի շրջանակներում կենսաբանական և խնամատար ընտանիքների տրվող օժադակության փաթեթի ծախսը ավելացել է կապված սննդամթերքի գումարի աճով 15 % չափով:

2011 թ. ՀՀ պետական բյուջեից միջոցներ են հատկացվել Երևան քաղաքում և Հանրապետության մարզերում երեխաների և հաշմանդամների սպասարկման նպատակով, «Հույսի կամուրջ» հասարակական կազմակերպությանը (աշխատակիցների աշխատավարձի և սոցիալական ապահովության վճարի մասով) 274 շահառուի համար:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում կանխատեսվում է, որ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության (բացառությամբ մանկատներում) գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության հաստատություններում, ցերեկային կենտրոններում և անօթևան երեխաների համար ժամանակավոր օթևանում սպասարկվող անձանց թվաքանակը կմնա անփոփոխ՝ պահպանելով 2012 թվականի մակարդակը: Կպահպանվեն նաև բնագավառում մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման միտումները, ինչպես նաև ՀՀ պետական բյուջեից առանձին հասարակական և բարեգործական կազմակերպություններին պետական աջակցության մակարդակը:

### **Զբաղվածության բնագավառ**

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալության տվյալներով 2010 թ. 2009 թ. նկատմամբ գործազուրկների թիվը հանրապետությունում նվազել է (նվազման տեմպը կազմել է 0.07), իսկ 2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ պաշտոնապես գրանցված գործազրկության մակարդակը հանրապետությունում կազմել է 6.0 %՝ 2011 թ.-ի տարեսկզբի 6.9 %-ի փոխարեն: Այսպիսով՝ 2010 թ. գործազուրկների թվաքանակը կազմել է 24546 մարդ, իսկ 2011 թ. նպաստառու գործազուրկների թվաքանակը նվազել և կազմել է 17867 մարդ (նվազման միտումը շարունակվում է): 2011 թ. բյուջետային հատկացումները նվազել են 23.7 % (2010 թ. փաստացի հատկացվել է 4 707.1 մլն դրամ):

Փոփոխություններ են նկատվել նաև աշխատանք փնտրողների թվաքանակում՝ 2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալության մարզային և տարածքային կենտրոններում հաշվառված աշխատանք փնտրող անձանց թվաքանակը կազմել է 81.7 հազար մարդ, որը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ նվազել է 12.3 %-ով (93.2 հազ. մարդ):

2011 թ. դեկտեմբերին գործատուների կողմից ներկայացվել է 1406 թափուր աշխատատեղ, որը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ (2010 թ.՝ 1153 թափուր աշխատատեղ) աճել է 21.9 %-ով: 2011 թ. ընթացքում աշխատանքի է տեղավորվել 10786 աշխատանք փնտրող, որը 2010 թ. համեմատ նվազել է 4.7 %-ով (2010 թ. ընթացքում աշխատանքի է տեղավորվել 11315 աշխատանք փնտրող):

2010-2011 թվականներին «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի մասնագետները Երևանում և ՀՀ մարզերում ծառայություն է մատուցել մոտ 5000 շահառուի: Թեև, 2010-2011 թվականներին սպասարկվողների թիվը մնացել է անփոփոխ, սակայն ընդլայնվել է ծառայությունների շրջանակը, անհատական խորհրդատվություն ստացող այցելուների թիվը, նրանց մեջ ներառյալ նաև ծնողները, ներգրավվել են առավել մեծ թվով դպրոցներ, մասնագետներ ինչպես Երևանում, այնպես էլ մարզերում: Կենտրոնի մասնագետների կողմից 2011 թ. անցկացվել է ավելի քան 15 թեմայով ոչ ֆորմալ ուսուցման ծրագիր՝ 2010 թ. 12-ի փոխարեն:

2010 թ. առաջին անգամ անցկացվել են «Մասնագիտության օր» Վանաձորում և Իջևանում, 2011 թ. Երևանում կազմակերպվել է «Երիտասարդների կարիերայի օր» աննախադեպ միջոցառումը, որին մասնակցել է ավելի քան 3500 այցելու:

Այս ամենին զուգահեռ բարձրացավ ծառայությունների որակը՝ 2011 թ. նախորդ տարվա համեմատ բյուջետային հատկացումները ավելացել են 16.3 % (2010 թ. փաստացի հատկացումը կազմել է 17.8 մլն դրամ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես կաճեն բնագավառում մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման միտումները՝ զբաղվածության բնագավառի շահառուների թիվը թողնելով անփոփոխ (բացառությամբ կազմակերպություններում հաշմանդամների համար աշխատատեղերի հարմարեցման ծրագրի գծով)՝ պահպանելով 2012 թվականի մակարդակը:

### **Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառ**

2010-2011 թվականներին շեշտադրում է կատարվել պրոթեզների և վերականգնողական պարագաների տեսականու ընդլայնման և որակի բարձրացման վրա:

2011 թ. փաստացի հատկացվել և վերանորոգվել է 13497.5 պրոթեզաօրթոպեդիկ և վերականգնողական պարագա 2010 թ. համեմատ (2010 թ. փաստացի հատկացվել և վերանորոգվել է 15705 պրոթեզաօրթոպեդիկ և վերականգնողական պարագա), իսկ փաստացի բյուջետային հատկացումները 2011 թ. կազմել են 857.2 մլն դրամ (2010 թ.՝ 957.7 մլն դրամ):

2011 թ. հաշմանդամներին սայլակներով, լսողական սարքերով և լսողական սարքերի ներդիրներով ապահովման նպատակով փաստացի բաշխվել է 1821 պարագա 2010 թ. 1984 պարագայի դիմաց, իսկ բյուջետային հատկացումները կազմել են 107.6 մլն դրամ (2010 թ.՝ 113.5 մլն դրամ):

2010-2011 թվականներին «Արթմեդ» բժշկական վերականգնողական կենտրոնում փաստացի բուժված հիվանդների թիվը կազմել են համապատասխանաբար՝ 687 հիվանդ և 643 հիվանդ, մեկ հիվանդի մեկ օրվա բուժման միջին գնի աճի պայմաններում, այն 2011 թ. կազմել է 13650 դրամ 2010 թ.՝ 12400 դրամի դիմաց, իսկ բյուջետային հատկացումները կազմել են 102.4 մլն դրամ (2010 թ.՝ 117.4 մլն դրամ):

«Սթրես կենտրոն» ՓԲԸ-ում, որտեղ կատարվում է հաշմանդամների հոգեկան առողջության վերականգնում և ստացիոնար բուժում 2010-2011 թվականներին փաստացի բուժում են ստացել համապատասխանաբար 391 հիվանդ և 336 հիվանդ, մեկ հիվանդի մեկ օրվա բուժման միջին գնի աճի պայմաններում, այն 2011 թ. կազմել է 13650 դրամ 2010 թ.՝ 12400 դրամի դիմաց, իսկ բյուջետային հատկացումները կազմել են 64.7 մլն դրամ (2010 թ.՝ 70.0 մլն դրամ):

2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից միջոցներ են հատկացվել Երևան քաղաքում և հանրապետության մարզերում հաշմանդամ քաղաքացիների սպասարկման նպատակով, առանձին հասարակական և բարեգործական կազմակերպություններին (աշխատակիցների աշխատավարձի և սոցիալական ապահովության վճարի մասով) 50 շահառուի համար՝ բյուջետային հատկացումների պահպանման պայմաններում:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես կաճեն բնագավառում մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման միտումները:

### **ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառ**

2011 թ. մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ ստացողների թիվը կազմել է 10777 մարդ 2010 թ. 9844 մարդու դիմաց: Բյուջետային հատկացումները աճել են 13.8 % (2010 թ. փաստացի հատկացումները կազմել են 2 566.8 մլն դրամ):

2011 թ. երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ ստացողների թիվը կազմել է 38724 մարդ 2010 թ. 43033 մարդու դիմաց: 2011 թ. պահպանվել է 2010 թ. երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափը և ներդրված երեխայի ծննդյան հաջորդականությամբ պայմանավորված խրախուսման ամբողջական համակարգը: Բյուջետային հատկացումները նվազել են 9.5 % (2010 թ. փաստացի հատկացումները կազմել են 4 721.3 մլն դրամ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում կանխատեսվում է երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ և մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ ստացողների թվի աճ՝ բյուջետային հատկացումների ավելացման պայմաններում: Բացի այդ, սկսած 2014 թ. կներդրվի 3-րդ և ավելի երեխայի ծննդյան հաջորդականությամբ պայմանավորված խրախուսման նոր համակարգ:

### **Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառ**

Ընտանեկան նպաստի ծրագրի հասցեականության մեծացման հարցը մնում է որպես սոցիալական աջակցության ենթադրարտի քաղաքականության հիմնական մարտահրավեր: Դրան հասնելու նպատակով իրականացվող միջոցառումները շարունակվել են 3 հիմնական ուղղություններով՝ ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգի փոփոխություն, վարչարարության բարելավում և ընտանեկան նպաստի չափի փոփոխություն:

2008 թվականի հունվարի 1-ից ընտանեկան նպաստի իրավունքի ճանաչման սահմանային միավորը սահմանվեց «30.00», նախորդ տարվա «33.0» անապահովության միավորի դիմաց, ինչը պայմանավորված էր կենսաթոշակի չափի աննախադեպ բարձրացմամբ: Այս մեծությունը պահպանվել է նույնությամբ մինչև 2012 թվականը ներառյալ:

Այս միջոցառմամբ հնարավորություն ընձեռվեց կենսաթոշակի բարձրացման պայմաններում համակարգում պահել կենսաթոշակառու ունեցող ընտանիքներին, ընդ որում միայնակ անժառանգ

կենսաթոշակառուների համար սահմանվեց ընտանեկան նպաստի ձեռք բերման արտոնյալ պայման՝ նա ձեռք է բերում ընտանեկան նպաստի իրավունք, եթե իր ներկայացրած տվյալների հիման վրա ընտանիքի անապահովության ձևավորված միավորը բարձր է «0»-ից: Նշված մոտեցումը՝ կենսաթոշակի չափի բարձրացման ազդեցության չեզոքացումը, շարունակվել է հաջորդող տարիներին նույնպես՝ 2009-2011 թվականներին գործող կարգով մեղմացվեց եկամտի ազդեցությունը, իսկ 2012 թ. ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգում եկամտի գործակցի հաշվարկման բանաձևում կատարվեց արմատական փոփոխություն և գրեթե կրկնակի մեղմացվեց դրա ազդեցությունը. եթե մինչ 2012 թ. մեկ կենսաթոշակառու, ամուսիններ և 2 անչափահաս երեխա (13 և 10 տարեկաններ) ունեցող ընտանիքը ձեռք էր բերում ընտանեկան նպաստի իրավունք՝ միջին ամսական եկամուտը 31000 դրամը չգերազանցելու դեպքում, ապա 2012 թ. առավելագույն եկամտի շեմը հավասարվեց՝ 62000 դրամի: Այս փոփոխությունը հնարավորության տվեց չեզոքացնել ոչ միայն կենսաթոշակի չափի բարձրացումը (2012 թ. հունվարից), այլ նաև միջին ամսական ամբողջական եկամտի կազմի մեջ առանձին խմբերի զինծառայողների ընտանիքների տրվող դրամական օգնությունը, բոլոր տեսակի պետական նպաստները (բացառությամբ երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի) ներառելու հանգամանքը:

Այս տարիների ընթացքում ընտանեկան նպաստի ծրագրում արված փոփոխություններն իրենց արտահայտությունն են գտել ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված և ընտանեկան նպաստի իրավունք ձեռք բերած ընտանիքների, նաև նպաստի իրավունք ձեռք բերած ընտանիքների թվում երեխա ունեցող ընտանիքների թվի հարաբերակցություններում: Այսպես, ստորև ներկայացվում է փոփոխությունների դինամիկան:

**Աղյուսակ 9.1 « Ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն» ծրագիրը ՀՀ-ում 2007-2011 թվականներին**

	2007 թ.	2008 թ.	2009 թ.	2010 թ.	2011 թ.
հաշվառված ընտանիքներ (% ՀՀ ընտանիքների թվից)	22.14	21.54	19.16	17.11	14.91
նպաստառու ընտանիքներ(% հաշվառված ընտանիքների թվից)	72.29	73.25	73,4	78.77	78.94
նպաստառու ընտանիքներ	124689	121160	107493	105005	91575
երեխա ունեցող ընտանիքներ (% նպաստառու ընտանիքներից)	75.90	76.34	81.19	78.28	78.07
ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված միջոցներ (մլրդ դրամ)	26.407	29.388	32.324	31.022	35.497
Նպաստի միջին ամսական չափ (դրամ)	17500	21100	23560	26850	26850

Ինչպես երևում է աղյուսակից տարեց տարի նվազում է համակարգում հաշվառված, այդ թվում նպաստառու ընտանիքների թիվը (համակարգում հաշվառումը կամավոր է), իսկ նպաստի միջին ամսական չափը բարձրանում է: Իսկ եթե հարցը դիտարկվի 2009-2010 թվականներին

աղքատության մակարդակի բարձրացման համատեքստում (համաձայն ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության 2010 թ. տվյալների աղքատության մակարդակը կազմել է 35.8 %՝ 2009 թ. 34.1 %-ի դիմաց), ապա նպաստառու ընտանիքների թվի նվազումը պետք է գնահատել խնդրահարույց:

Պահպանվում է նպաստառու ընտանիքների կազմում երեխա ունեցող ընտանիքների բարձր տեսակարար կշիռը, ինչը համահունչ է պետության որդեգրած քաղաքականությանը՝ սոցիալական աջակցություն տրամադրելիս երեխաների առաջնահերթության սկզբունքին:

2011 թ. երեխա ունեցող ընտանիքների տեսակարար կշիռը նպաստառու ընտանիքների մեջ 0.21 տոկոսային կետով նվազելու հանգամանքը կարելի է բացատրել ծրագրի հասցեականության մեծացմանն ուղղված միջոցառումներով, մասնավորապես ծրագրում ընդգրկված աշխատելու հանգամանքը կամ աշխատավարձի իրական չափը թաքցնող անձանց հայտնաբերմամբ: Քանի որ համակարգում ընդգրկված նպաստառու ընտանիքներում աշխատունակ անձինք առավելապես երեխա ունեցող ընտանիքներում են, հետևաբար նշված պատճառով նպաստառության ոչ ենթակա ճանաչված ընտանիքներն այդ կազմով ընտանիքների շարքում ավելի մեծ տոկոս են կազմել:

Դեռևս մեծ է ընտանեկան նպաստի ազդեցությունը աղքատության, առավելապես ծայրահեղ աղքատության կրճատման հարցում:

<p>Ըստ ՀՀ ԱՎԾ 2010 թ. տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության տվյալների ընտանեկան նպաստի ծրագրի ազդեցության գնահատականը հետևյալն է.</p> <p>Եթե հանրապետությունում չիրականացվեր ընտանեկան նպաստի ծրագիրը ապա 2009 թ. ծայրահեղ աղքատությունը կլիներ՝ 3.6 %-ի դիմաց 6.4 % և աղքատության մակարդակը՝ 34.1 %-ի դիմաց 36.5 %, իսկ 2010 թ. ծայրահեղ աղքատությունը կլիներ՝ 3.0 %-ի դիմաց 6.8 % և աղքատության մակարդակը՝ 35.8 %-ի դիմաց 39.4 %:</p>
--

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում կանխատեսվում է, որ նպաստառուների թիվը կմնա անփոփոխ (պահպանելով 2012 թ. մակարդակը)՝ նպաստի միջին ամսական չափի աճի պայմաններում:

2006 թ. ընթացքում հաշվառված ավելի քան 62 հազար անձանցից՝ 132 հազար ավանդային գրքույկներով, 2011 թ. շարունակվել է նախկին ԽՍՀՄ Խնայքանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թ. հունիսի 10-ը դրամական ավանդ ներդրած անձանց փոխհատուցման վճարումները (փաստացի փոխհատուցում են ստացել մինչև 44643 հերթական համարում ներառված անձը) և Հայրենական մեծ պատերազմի վետերաններին՝ նախկին ԽՍՀՄ Խնայքանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թ. հունիսի 10-ը դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման վճարումները (հաշվառված 2569 անձանցից փաստացի փոխհատուցում են ստացել 2416 անձ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն ՀՀ պետական բյուջեից բնագավառում մատուցվող ծառայությունների շրջանակները:



### **Սոցիալական արդարության բնագավառ**

Բռնադատված քաղաքացիներին նրանց կրած վնասի դիմաց տրամադրվում է միանվագ դրամական փոխհատուցում հանրապետությունում սահմանված հաշվարկային նվազագույն աշխատավարձի տասներկուապատիկի չափով:

2011 թ. նախատեսվել է փոխհատուցում հատկացնել 40 շահառուի, իսկ փաստացի փոխհատուցում է ստացել 15 շահառու, քանի որ դիմումների փաստացի թիվը քիչ է եղել: Այս ցուցանիշը 2010 թ. նույն ցուցանիշի (32 շահառու) նկատմամբ նվազել է 46.9%-ով:

Վերը նշվածով պայմանավորված ՀՀ 2011 թ. փաստացի ֆինանսավորումը (0.4 մլն դրամ) 2010 թ. նկատմամբ նվազել է 34.4 %:

### **Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառ**

2010-2011 թվականներին աշխատանքային կենսաթոշակների վճարմանն ուղղված փաստացի միջոցները աճել են 7.6 %-ով (2010 թ.՝ 147 793.4 մլն դրամ), արդյունքում 2011 թ. միջին ամսական աշխատանքային (ապահովագրական) կենսաթոշակի չափը կազմել է 28623 դրամ (2010 թվականի նոյեմբերի 1-ից) կամ աճը կազմել է շուրջ 11 տոկոս:

2010-2011 թվականներին աշխատանքային (ապահովագրական) կենսաթոշակների վճարմանն ուղղված միջոցների աճը ուղեկցվել է կենսաթոշակառուների փաստացի թվաքանակի նվազմամբ՝ 2011 թ. կազմելով 454488 անձ կամ 2.5 %-ով պակաս, քան 2010 թ. (465855 մարդ):

Աճել են նաև սոցիալական կենսաթոշակների վճարմանն ուղղված միջոցները 2010-2011 թվականներին՝ 25 %-ով (2010 թ.՝ 6 458.4 մլն. դրամ), արդյունքում 2011 թ. միջին ամսական աշխատանքային (ապահովագրական) կենսաթոշակի չափը կազմել է 13197 դրամ (2010 թվականի նոյեմբերի 1-ից ից հիմնական կենսաթոշակի չափը սահմանվեց 10500 դրամ 8000 դրամի դիմաց) կամ աճը կազմել է շուրջ 31.0 տոկոս:

2010-2011 թվականներին սոցիալական կենսաթոշակների վճարմանն ուղղված միջոցների աճը ուղեկցվել է կենսաթոշակառուների փաստացի թվաքանակի աճով՝ 2011 թ. կազմելով 51294 անձ կամ 0.6 %-ով ավելի, քան 2010 թ. (50980 մարդ):

2011 թ. 2010 թ. համեմատ նվազել են սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամներին վճարվող կենսաթոշակների վճարմանն ուղղված միջոցները 14.2 %-ով 2010 թ.՝ 20 144.5 մլն դրամի դիմաց:

Նվազման միտումները արդյունք են և կենսաթոշակառուների թվաքանակի և միջին ամսական կենսաթոշակի չափի փոփոխությունների:

Կենսաթոշակառուների թվաքանակը կազմել է 2011 թ.՝ 34826 կենսաթոշակառու (նվազել է 4.5 %), 2010 թ.՝ 36484 կենսաթոշակառու:

Միջին ամսական կենսաթոշակի չափը կազմել է 2011 թ.՝ 42133 դրամ (նվազումը 8.5 %), 2010 թ.՝ 46055 դրամ: 2010-2011 թվականներին սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակների վճարման ուղղված միջոցների և միջին կենսաթոշակի չափի նվազումը պայմանավորված է 2011 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններով, որի շրջանակներում զինվորական կենսաթոշակներից առանձնացվել են տրվող հավելումները, և սկսած 2011 թվականի հուլիսի 1-ից, միավորվել են դրամական օգնությունների հետ:

Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամներին վճարվող կենսաթոշակներին ուղղված միջոցների նվազումը 2011 թ. կազմել են 29.9 % պակաս (2010 թ.՝ 2 203.8 մլն դրամ):

Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամներին վճարվող կենսաթոշակներին ուղղված միջոցների դինամիկան ուղեկցվել է կենսաթոշակառուների թվաքանակի նվազմամբ՝ 2011 թ.՝ 6794 անձ (նվազումը՝ 20.8 %), 2010 թ.՝ 8578 անձ, իսկ կենսաթոշակի միջին ամսական չափը 2011 թ. կազմել է 14779 դրամ 2010 թ.՝ 19728 դրամ:

Կենսաթոշակառուների թվաքանակի նվազման միտումները արդյունք են այն հանգամանքի, որ կենսաթոշակի իրավունք ունեցողների շարքում են ՀՊՄ մասնակից շարքային հաշմանդամները, ինչպես նաև արցախյան ազատամարտի նահատակների անչափահաս խնամարկյալները, ում թիվը բնականաբար նվազում է:

2010-2011 թվականներին շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամներին վճարվող կենսաթոշակներին ուղղված միջոցների և միջին կենսաթոշակի չափի նվազումը պայմանավորված է 2011 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններով, որի շրջանակներում զինվորական կենսաթոշակներից առանձնացվել են տրվող հավելումները, և սկսած 2011 թվականի հուլիսի 1-ից, միավորվել են դրամական օգնությունների հետ:

«Օրենքներով և «Կառավարության որոշումներով նշանակված կենսաթոշակների փաստացի ծախսը 2011 թ. 2010 թ. համեմատ կազմել է շուրջ 50 %-ով ավելի (2010 թ.՝ 223.7 մլն դրամ): 2010-2011 թվականներին արձանագրված աճը պայմանավորված է 2010 թվականի դեկտեմբերի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններով, որի շրջանակում վերահաշվարկվեցին նախկին դատավորների պետական կենսաթոշակի նկատմամբ սահմանված հավելումների չափերը:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես՝ կանխատեսվում է կենսաթոշակառուների թվաքանակի փոփոխություն և կենսաթոշակի միջին ամսական չափի աճ:

### **Սոցիալական ապահովագրության բնագավառ**

Ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստի փաստացի ծախսը 2011 թ. կազմել է 24.3 %-ով ավելի 2010 թ. համեմատությամբ (2 050.1 մլն դրամ), որը պայմանավորված է ժամանակավոր

անաշխատունակության օրերի թվով՝ 2011 թ. աճը կազմել է 70.5 % (2010 թ.՝ 813514 օր)՝ միջին օրական նպաստի չափի նվազման պայմաններում՝ 2011 թ. 27.0 % (2010 թ.՝ 2520 դրամ): 2010-2011 թվականներին միջին օրական նպաստի չափի նվազումը պայմանավորված է 2010 թվականի դեկտեմբերի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններով, որով ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստը հաշվարկելու համար հիմք ընդունվող միջին ամսական աշխատավարձի համար (ինքնուրույնաբար իրեն աշխատանքով ապահոված անձանց մասով) առավելագույն շեմ սահմանվեց նվազագույն ամսական աշխատավարձի հնգապատիկը:

Հղիության և ծննդաբերության նպաստի փաստացի ծախսը 2011 թ. կազմել է 51.7%-ով ավելի 2010 թ. համեմատությամբ (2 589.9 մլն դրամ), որը պայմանավորված է հղիության և ծննդաբերության նպաստի օրերի թվի աճով 2011 թ.՝ 93.8 % ավելի (2010 թ.՝ 983663 օր)՝ միջին օրական նպաստի չափի նվազման պայմաններում՝ 2011 թ. 21.7 % պակաս (2010 թ.՝ 2633 դրամ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես՝ կանխատեսվում է հղիության և ծննդաբերության նպաստի օրերի թվի ու հղիության և ծննդաբերության, ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստների մեկ օրվա չափերի աճ:

### **Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառ**

Հայաստանի Հանրապետությունում նվազագույն աշխատավարձի մակարդակը դրսևորել է կայուն աճի միտում, մասնավորապես, 2011 թ. այն աճել է 8.3 % (2010 թ.՝ 30000 դրամ):

Աշխատողների միջին ամսական անվանական աշխատավարձի չափը (որը աշխատանքի վարձատրության և դրան հավասարեցված այլ վճարումների միջին գումարն է մեկ աշխատողի հաշվով) 2011 թ. հանրապետությունում կազմել է 115265 դրամ, որը 2010 թ. նկատմամբ աճել է 5.9 %-ով (աղբյուրը՝ ՀՀ ԱՎԾ ինտերնետային կայք armstat.am):

Արդյունքում, 2011 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձը կազմել է միջին ամսական անվանական աշխատավարձի 28.2 %-ը, իսկ 2010 թ.՝ 27.6 %-ը:

Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձը 2008 թվականի հունվարի 1-ից դարձել է 40000 դրամ՝ աճելով 2007 թ. նկատմամբ 12.7 %-ով: 2011-2010 թվականներին պահպանվել է 2008 թ. ցուցանիշը:

Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձի մեծության և վարձատրության համակարգի վերաբերյալ 2011 թ. զեկույցում ներկայացված տեղեկատվության համաձայն՝ քաղաքացիական ծառայության համակարգում միջին ամսական աշխատավարձը շուրջ 1.55 անգամ ցածր է ոչ պետական հատվածում առկա միջին աշխատավարձից (2011 թ. միջին ամսական աշխատա-

վարձը քաղաքացիական ծառայության համակարգում կազմել է 131 461 դրամ, իսկ ոչ պետական հատվածում՝ 204 356 դրամ):

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես՝ ՀՀ նվազագույն ամսական աշխատավարձի, ինչպես նաև ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգում գործող հաստատություններում, ինչպես նաև առանձին հասարակական և բարեգործական կազմակերպություններում հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձի չափի շարունակական աճը:

### **Աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված առողջության վնասման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման բնագավառ**

Աշխատանքային պարտավորությունների հետ կապված խեղման, մասնագիտական հիվանդության և առողջության այլ վնասման հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցում ստացող անձանց թիվը 2011 թ. նվազել է 20.2 %-ով 2010 թ. 802 անձի դիմաց՝ նվազագույն աշխատավարձի աճի (2.5 հազ. դրամով) պայմաններում: Արդյունքում 2011 թ. բյուջետային հատկացումները կազմել են 78.4 մլն դրամ 2010 թ.՝ 76.9 մլն դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես՝ ՀՀ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի շարունակական աճը:

### **Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառ**

«ՀՄ պատերազմի վետերաններին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներին տրվող և 25.11.1998 թ. ՀՕ-258 օրենքի 34.1 հոդվածով սահմանված դրամական օգնության տրամադրում» ծրագրի փաստացի ծախսը 2011 թվականին կազմել է 6 841.9 մլն դրամ 2010 թ. 2 529.9 մլն դրամի դիմաց: 2010-2011 թվականներին դրամական օգնության ծախսի աճը պայմանավորված է 2011 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններով, որի շրջանակներում զինվորական կենսաթոշակներից առանձնացվել են տրվող հավելումները, և սկսած 2011 թվականի հուլիսի 1-ից, միավորվել են դրամական օգնությունների հետ (սկսվել են վճարվել որպես դրամական օգնություն):

«Վետերանների պատվովճարներ» ծրագրի փաստացի ծախսը 2011 թ. կազմել է 17.0% պակաս 2010 թ. 832.7 մլն դրամի դիմաց: Ծախսի նվազումը կապված է շահառուների թվաքանակի նվազման հետ (2010 թ.՝ 3534 շահառու, 2011 թ.՝ 2789 շահառու):

2011 թվականի սեպտեմբերի 1-ից պատվովճարի չափը կազմել է 25000 դրամ 2010 թվականի 20000 դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն ՀՀ պետական բյուջեից բնագավառում մատուցվող ծառայությունների շրջանակները՝ շահառուների թվաքանակի փոփոխության պայմաններում:

### **Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառ**

2010-2011 թվականներին փախստականներով բնակեցված ժամանակավոր կացարաններում սպասարկվող շահառուների թվաքանակը կազմել են 789 մարդ և 768 մարդ:

2011 թ. նախորդ տարվա համեմատ բարելավվել է ժամանակավոր կացարաններում մատուցվող ծառայությունների որակը, մասնավորապես՝ կատարվել է նվազագույն աշխատավարձի աճ 8.3% չափով, «Փախստականների կեցության խնդիրների լուծման միջոցառումներ» ծրագրի շրջանակներում «Հատուկ կացարան» ՊՈԱԿ-ում կատարվել է նաև ժամանակավորապես բնակվող շահառուների համար սննդի ծախսերի 15% չափով բարձրացում: Արդյունքում բյուջետային հատկացումները մեկ շահառուի հաշվով աճել են 9.8 %: 2011 թ. փախստականներին մատուցվող ծառայությունների գծով բյուջետային հատկացումները կազմել են 73.0 մլն դրամ 2010 թ. 76.9 մլն դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ակնկալվում է, որ կպահպանվեն բնագավառում նախորդ տարիների միտումները, մասնավորապես՝ կպահպանվեն բնագավառում մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման միտումները:

### **9.1.3 Ոլորտի հիմնական խնդիրները**

#### **Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառ**

Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառում առկա հիմնական խնդիրներն են՝

տուն-ինտերնատների կողմից մատուցվող ծառայությունների նկատմամբ պահանջարկի մեծացմամբ պայմանավորված, տարեցների շուրջօրյա խնամքի առանձին հաստատությունների (Գյումրիի տարեցների և հաշմանդամների տուն-ինտերնատ ու Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատ) առկա կարողությունները չեն բավարարում անհրաժեշտ ծավալներով ծառայություններ մատուցելու համար,

տարեց և հաշմանդամ քաղաքացիներին խնամքի և սոցիալական սպասարկման ծառայություններ տրամադրող աշխատակիցների աշխատավարձի չափի ցածր մակարդակը,

տարեցների և հաշմանդամների շուրջօրյա խնամքի առանձին հաստատություններում որակյալ ծառայությունների տրամադրման համար չկան պատշաճ պայմաններ (որոշ տուն-ինտերնատ-

ների առանձին մասնաշենքեր կապիտալ վերանորոգման կարիք ունեն),

անօթևան մնացած անձանց համար հանրապետությունում հատկապես Գյումրի քաղաքում ժամանակավոր կացարանների բացակայությունը,

տարեցների սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող հայեցակարգային մոտեցումների բացակայությունը,

տարեցների և հաշմանդամների սոցիալական սպասարկման և խնամքի ծառայությունների նոր տեսակների (մոդելների) ընդլայնումը, (միջազգային փորձի ուսումնասիրության հիման վրա, օրինակ՝ համայնքային կենտրոններ, հոսպիսներ, անօթևան մնացած մարդկանց սոցիալական օգնության շարժական կայաններ, սոցիալական տներ, անկողնային հիվանդների համար առանձնացված բաժանմունքներ և այլն):

### **Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառ**

Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառում առկա հիմնական խնդիրներն են՝

Չնայած, որ մանկատներում խնամվող երեխաների ընդհանուր թիվը նախորդ տարիների համեմատ պակասել է, այնուամենայնիվ, մասնագիտացված մանկատներում տարեց տարի նկատվում է խնամվող երեխաների թվի աճ պայմանավորված հանրապետությունում համապատասխան մասնագիտացված այլընտրանքային ծառայությունների (ցերեկային կենտրոններ, վերականգնողական կենտրոններ և այլն) պակասով, ինչպես նաև պետական հոգաձության կարիք ունեցող հիվանդ երեխաների թվի աճով:

Ազգային և տարածաշրջանային մակարդակներում հասարակական-քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և մշակութային կյանքի բոլոր ոլորտներում քաղաքականության մշակման մեջ և քաղաքական պրակտիկայում գենդերային բաղադրիչի ներառումը, զարգացման ազգային երկարաժամկետ, միջնաժամկետ և նպատակային ծրագրերի մշակման մեջ գենդերային չափման ներդրումը, գենդերային հավասարության հասնելու ազգային մեխանիզմի ստեղծումը, իրավական ակտերի գենդերային փորձաքննության անցկացումը, հատուկ միջոցառումների իրականացումը հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում գենդերային անհավասարակշռության հաղթահարման համար:

### **Զբաղվածության բնագավառ**

Զբաղվածության բնագավառում առկա հիմնական խնդիրներն են՝

աշխատաշուկայում առկա է առաջարկի և պահանջարկի անհամապատասխանություն, ինչպես նաև աշխատաշուկայի պահանջներին աշխատուժի մասնագիտական որակավորման զգալի անհամապատասխանություն,

բարձր է գործազրկությունը երիտասարդների և աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց շրջանում, հանրապետության առանձին տարածաշրջանների միջև առկա է գործազրկության մակարդակի էական տարբերություն,

ստվերային զբաղվածությունը և քողարկված գործազրկությունը,

անկատար է աշխատուժի տեղաշարժի իրավական կարգավորումը,

գյուղական շրջաններում բնակչությունը թերզբաղված է, իսկ ոչ գյուղատնտեսական զբաղվածությունն ունի անբավարար մակարդակ,

տնտեսության մեջ կատարվող կառուցվածքային փոփոխություններով և անվերջ նորացող տեխնոլոգիաների ներդրումով պայմանավորված որոշ մասնագիտություններ դառնում են ոչ կիրառելի, առաջանում է նոր մասնագիտությունների պահանջարկ:

### **Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառ**

Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառի հիմնական խնդիրներն են՝

հաշմանդամների համար դեռևս մատչելի չեն շատ ծառայություններ, ինչպես նաև ապահովված չեն վերջիններիս հավասար հնարավորությունները,

հաշմանդամների վերականգնողական որոշ պարագաներն որակապես չեն բավարարում: Վերականգնողական ծրագրերում հիմնականում ընդգրկված են հաշմանդամներ (երիտասարդ հաշմանդամների մոտ վերականգնողական ծրագրերում ընդգրկվածության աստիճանը ցածր է),

հաշմանդամների վերականգնողական համայնքային ցերեկային կենտրոնների բացակայությունը,

հաշմանդամների հարցերով զբաղվող հասարակական կազմակերպությունների հետ համագործակցությունը դեռևս գտնվում է ոչ բավարար մակարդակի վրա:

### **Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառ**

Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառում առկա հիմնական խնդիրներն է՝

Շարունակվում է հրատապ մնալ բնակչության ծնելիության բարձրացման և ժողովրդագրական վիճակի բարելավման հարցը:

### **Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառ**

Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառի հիմնական խնդիրներն են՝

շարունակում է հրատապ մնալ սոցիալական աջակցության տարբեր ուղղությունների, մասնավորապես ընտանեկան նպաստի հասցեականության բարձրացման հարցը,

շարունակվում է փոքր մնալ շատ աղքատ բնակչության ներկայացվածությունը համակարգում, որը կարելի է բացատրել ինչպես շատ աղքատ բնակչության պասիվության դրսևորման արդյունք, այնպես էլ պետական մարմինների նկատմամբ վստահության պակասի կամ հանրային իրազեկման աշխատանքների բացթողումների արդյունք:

### **Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառ**

Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառի հիմնական խնդիրներն են՝

Չնայած այն հանգամանքին, որ վերջին տարիներին ՀՀ կառավարության քաղաքականության շրջանակներում անընդհատ բարձրացել են կենսաթոշակները, դրանց չափերը ոչ միայն հիմնականում չեն ապահովում բավարար կենսամակարդակ, այլև կենսաթոշակառուների մի ստվար զանգված շարունակում է ստանալ աղքատության գծից (նվազագույն սպառողական զամբյուղի արժեքից) ցածր կենսաթոշակ: Ըստ այդմ, կենսաթոշակառուների մոտ շարունակում է մեծ մնալ աղքատության ռիսկը,

միջին աշխատավարձի և միջին կենսաթոշակի հարաբերակցությունը, որի արդյունքում էապես տարբերվում է կենսաթոշակառուների և աշխատող բնակչության կենսամակարդակները, ինչը հանգեցնում է անցանկալի սոցիալական հետևանքների,

կենսաթոշակային համակարգի երկարաժամկետ ֆինանսական կայունությունը ապահովելը և անձի եկամուտների և կենսաթոշակի չափի միջև կապի բացակայությունը:

### **Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառ**

Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառի հիմնական խնդիրներն են՝

ՀՀ ողջ տնտեսությունում նվազագույն ամսական աշխատավարձը գտնվում է ցածր մակարդակի վրա, որը չի ապահովում աշխատողների նվազագույն կենսապայմանները,

հանրային ծառայության համակարգի առանձին ծառայություններում համանման պաշտոնների համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափերը զգալիորեն տարբերվում են միմյանցից, որը հիմնականում այդ ծառայություններում բազային աշխատավարձերի չափերի տարբերակվածության հետևանք է: Քաղաքացիական ծառայողների միջին աշխատավարձը ցածր է նաև ոչ պետական հատվածում համանման աշխատանք կատարող կամ մասնագիտություն ունեցող աշխատողների աշխատավարձից,

հանրային որոշ ծառայություններում դեռևս գոյություն չունի վարձատրության արդյունավետ համակարգ, որը կխրախուսի աշխատողներին բարձրացնելու իրենց որակավորումը, աշխատելու կարողությունների ամբողջ չափով՝ իրացնելով սեփական հնարավորությունները:



**Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառ**

Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճար տրամադրման բնագավառի հիմնական խնդիրներն է՝

Շարունակվում է հրատապ մնալ պատերազմի մասնակիցների, զինծառայողների և նրանց ընտանիքների բարեկեցության բարելավման հարցը:

**Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառ**

Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառի հիմնական խնդիրներն է՝

Շարունակվում է հրատապ մնալ փախստականների և նրանց ընտանիքների բարեկեցության բարելավման հարցը:

**9.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

**9.2.1 Նպատակները**

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է երկրում աղքատության մակարդակի էական կրճատումը, ՀՀ ժողովրդագրական վիճակի բարելավումը և ՀՀ բնակչության առանձին խմբերի համար սոցիալական երաշխիքների ապահովումը:

2013-2015 թվականների ժամանակահատվածում սոցիալական պաշտպանության ոլորտում որպես հիմնական խնդիր է դիտարկվում ոլորտում պետական միջամտությամբ իրականացվող հիմնական ծառայությունների և տրանսֆերտների մակարդակի աճի և դրանց շարունակականության ապահովումը:

Ստորև ներկայացված է ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի նպատակներն ու խնդիրներն ըստ առանձին բնագավառների:

**Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է միայնակ և խնամքի կարիք ունեցող տարեց, անօթևան մարդկանց կյանքի որակի բարձրացումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

պետական միջամտությամբ միայնակ և խնամքի կարիք ունեցող տարեցներին, հաշմանդամներին և անօթևաններին մատուցվող ծառայությունների շարունակականության ապահովումը,

խնամքի կարիք ունեցող տարեցների, հաշմանդամների շուրջօրյա խնամքի, տնային պայմաններում միայնակ տարեցների, ցերեկային կենտրոնում շահառուների, անօթևանների սոցիալական սպասարկման ծառայությունների որակի բարելավումը,

տարեցների սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության և գործողությունների ծրագրից բխող միջոցառումների իրականացումը,

տարեցների ու հաշմանդամների խնամքի և սպասարկման ծառայություններ տրամադրող հասարակական կազմակերպությունների հետ համագործակցության խթանումը:

### **Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունը և սոցիալական պաշտպանվածության ապահովումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

պետական միջամտությամբ ընտանիքի, կանանց և երեխաների գծով մատուցվող ծառայությունների շարունակականության ապահովումը,

երեխաների շուրջօրյա խնամքի, ոխկի գոտում հայտնված երեխաներին սոցիալական հոգածության, երեխաների գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության, ինչպես նաև անօթևան երեխաների համար ժամանակավոր օթևանում ծառայությունների որակի բարելավումը,

այլընտրանքային ծառայությունների ցանցի ընդլայնումը:

### **Զբաղվածության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության նպատակն է բնակչության լրիվ և արդյունավետ զբաղվածության ապահովման համար պայմանների ստեղծումը: Այն ուղղված է աշխատաշուկայի լարվածությունը մեղմելուն, աշխատանք փնտրողների, հաշմանդամների շրջանում զբաղվածության մակարդակի բարձրացնելուն, գործող աշխատատեղերը պահպանելուն,

գործատուների կողմից նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը խթանելուն և դրանք որակյալ մասնագետներով համալրելուն:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում զբաղվածության բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

զբաղվածության բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների շարունակականության ապահովումը,

երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման և խորհրդատվական ծառայությունների որակի բարելավումը,

հաշմանդամների շրջանում զբաղվածության մակարդակի բարձրացումը:

#### **Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է հաշմանդամների առավել ինտեգրումը հասարակությանը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում հաշմանդամներին աջակցության բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

հաշմանդամների բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների շարունակականության ապահովումը, դրանց որակի բարձրացումը ու տեսականու ընդլայնումը,

հաշմանդամության սահմանման եվրոպական մոդելի անցումը, որը հնարավորություն կընձեռի խթանելու հաշմանդամների աշխատանքային ինտեգրման գործընթացն ու կընդլայնի սոցիալական ներառման հնարավորությունները:

#### **Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է բնակչության ծնելիության բարձրացումը, ժողովրդագրական վիճակի բարելավումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառում որպես հիմնական խնդիր սահմանվել է.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների տրամադրվող նպաստների չափերի աճի և շարունակականության ապահովումը:

### **Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է բնակչության առանձին անապահով սոցիալական խմբերի կենսամակարդակի բարձրացումը և աղքատության նվազեցումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառում որպես հիմնական խնդիր սահմանվել է.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների և տրամադրվող նպաստի չափի աճի և շարունակականության ապահովումը:

### **Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է կենսաթոշակի տարիքի անձանց կենսամակարդակի բարձրացումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների և տրամադրվող տրանսֆերտների շարունակականության ապահովումը,

սոցիալական և աշխատանքային կենսաթոշակների գծով հիմնական կենսաթոշակի չափի և ապահովագրական ստաժի մեկ տարվա արժեքի բարձրացումը,

շարունակաբար նվազեցնել աղքատությունը կենսաթոշակառուների շրջանում, մեղմել աշխատող բնակչության և կենսաթոշակառուների կենսամակարդակների միջև առկա տարբերությունը,

իրականացնել կենսաթոշակային բարեփոխումներ միջազգային լավագույն փորձին համապատասխան, 2014 թվականից գործարկելով պարտադիր կուտակային բաղադրիչը:

### **Սոցիալական ապահովագրության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է հիվանդության, հղիության և ծննդաբերության և օրենքով սահմանված այլ դեպքերում առաջացած ժամանակավոր անաշխատունակության հետևանքով կորցրած աշխատավարձի (եկամտի), որն անձը ստանում էր կամ կարող էր ստանալ, փոխհատուցումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում սոցիալական ապահովագրության բնագավառում որպես հիմնական խնդիր սահմանվել է.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների և տրամադրվող տրանսֆերտների շարունակականության ապահովումը:

### **Աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է աշխատանքի վարձատրության պետական երաշխիքների ապահովումը, աշխատողների իրավունքների օրենսդրական պաշտպանվածության ամրապնդումը և աշխատանքային պայմանների բարելավումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում աշխատանքի և աշխատավարձի պետական կարգավորման բնագավառում որպես հիմնական խնդիր սահմանվել է.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների որակի և շարունակականության ապահովումը:

### **Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառ**

Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառի նպատակն է բարձրացնել առանձին կատեգորիաների անձանց սոցիալական պաշտպանվածության մակարդակը: Ըստ այդմ, նախատեսվում է մեկ միասնական համակարգի ձևավորման միջոցով առավել հասցեական և արդյունավետ դարձնել համապատասխան կատեգորիաների անձանց պետության կողմից տրամադրվող սոցիալական աջակցությունը՝ այն հստակ տարանջատելով կենսաթոշակային քաղաքականությունից և տրամադրվող կենսաթոշակներից:

Բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է Հայրենական մեծ պատերազմի վետերանների և հաշմանդամ դարձած զինծառայողների, զոհված զինծառայողների ընտանիքների սոցիալական պաշտպանության բարելավումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել է.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների և տրամադրվող տրանսֆերտների շարունակականության ապահովումը:

### **Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառ**

Բնագավառում պետական քաղաքականության նպատակն է փախստականների սոցիալական վիճակի և կենսապայմանների բարելավումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար, 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառում որպես հիմնական խնդիրներ սահմանվել են.

բնագավառում պետական միջամտությամբ մատուցվող ծառայությունների և տրամադրվող նպաստների շարունակականության ապահովումը,

փախստականների կեցության և սոցիալական խնդիրների լուծման միջոցառումների շրջանակներում մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը:

### 9.2.2 Գերակայությունները

Միջնաժամկետ հատվածում սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական միջամտության գերակա ուղղությունները հետևյալն են՝ ըստ գերակայությունների նվազման հաջորդականության.

	<b>Միջնաժամկետ հատվածում պետական միջամտության գերակա ուղղությունները</b>	<b>Հիմնավորում</b>
	Նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աստիճանական բարձրացում	ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագիր, ՀՀ կառավարության 30.10.2008 թ. N 1207-Ն որոշմամբ հաստատված Կայուն զարգացման ծրագիր
	Սոցիալական և աշխատանքային կենսաթոշակների գծով հիմնական կենսաթոշակի չափի և աշխատանքային ստաժի մեկ տարվա արժեքի բարձրացում	ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագիր, ՀՀ կառավարության 30.10.2008 թ. N 1207-Ն որոշմամբ հաստատված Կայուն զարգացման ծրագրի 590 կետ
	Պետական նպաստների՝ ընտանեկան նպաստի, երեխայի ծննդյան կապակցությամբ միանվագ նպաստի չափերի բարձրացում	ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագիր, ՀՀ կառավարության 2008 թվականի ապրիլի 28-ի N 380-Ա որոշմամբ հաստատված և ՀՀ ԱԺ հավանության արժանացած «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագիր»
	Պարտադիր կուտակային համակարգի ներդրում	ՀՀ կառավարության 30.10.2008 թ. N 1207-Ն որոշմամբ հաստատված Կայուն զարգացման ծրագիր, "Կուտակային կենսաթոշակների մասին" ՀՀ օրենք
	Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավում (տուն-ինտերնատների, մանկատների, գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության հաստատությունների, ցերեկային կենտրոնների աշխատողների և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի այլ աշխատողների աշխատավարձի մակարդակի բարձրացում)	

Վերոհիշյալ գերակայությունները սահմանվել են ելնելով միջնաժամկետ հատվածում սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական միջամտության ուղղություններում կատարված փոփոխություններից:

### **9.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ**

**9.3.1 Գոյություն ունեցող ծախսային պարտավորությունները** (ստորև ներկայացված են այն ծրագրերն (առանց գործադիր իշխանության, պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային կառավարման մարմինների պահպանման ծրագրերի), որոնց գծով միջնաժամկետ կտրվածքով տեղի կունենան ծախսային սահմանաչափերի փոփոխություններ, ընդ որում 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ-ի համեմատությունը 2013 թ. կտրվածքով կատարվել է 2012 թ. պետական բյուջեով, իսկ 2014-2015 թվականների կտրվածքով՝ 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ-ով 2013 թ. և 2014 թ. համար ընդունված քաղաքականության և հաստատված ցուցանիշների գծով):

2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ-ով ընդունված քաղաքականությամբ կանխատեսվում է նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճ 2013 թ. 2.5 հազ. դրամով 2012 թ. 32.5 հազ. դրամի դիմաց, 2014 թ.՝ 10.0 հազ. դրամով 2013 թ. 35.0 հազ. դրամի դիմաց և 2015 թ.՝ 10.0 հազ. դրամով 2014 թ. 45.0 հազ. դրամի դիմաց, ինչպես նաև հաշվարկային միջին ամսական աշխատավարձի աճ 20 % չափով:

#### **Խնամքի կարիք ունեցող 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց խնամքի ծառայությունների բնագավառ**

**1. «Տարեցների շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 5.8 մլն դրամի չափով (2012 թ. 1 533.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 3.1 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 112.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 4.8 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.9 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 62.8 հազ. դրամ 2012 թ. 62.7 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 63.1 հազ. դրամ,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 75.2 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգի չորս տուն-ինտերնատներում կխնամվեն տարեկան 1090 միայնակ ծեր և հաշմանդամ կենսաթոշակառու, սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 1436 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 0.4 %, 0.2 % և 7.3 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**2. «Տնային պայմաններում միայնակ տարեցների սոցիալական սպասարկում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.9 մլն դրամի չափով (2012 թ. 91.4 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.5 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ շուրջ 13.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.7 մլն դրամ,

բ/ 2013 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով՝ լրացուցիչ 0.2 մլն դրամ,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով:

Միջնաժամկետ կտրվածքով ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգի «Միայնակ տարեցների սոցիալական սպասարկման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից Երևան քաղաքում կսպասարկվի տարեկան 1500 միայնակ ծեր ու հաշմանդամ կենսաթոշակառու՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 1.0 %, 0.6 % և 14.0 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**3. «Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց ցերեկային խնամքի ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.08 մլն դրամի չափով (2012 թ. 15.7 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.04 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 1.7 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.



ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.07 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.01 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի շուրջ 71.0 հազ. դրամ 2012 թ. 70.8 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 71.3 հազ. դրամ,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 85.0 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգի «Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատ» ՊՈԱԿ-ի կողմից կսպասարկվի տարեկան 50 մարդ, սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 388.2 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 0.5 %, 0.3 % և 10.8 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**4. «Անօթևան մարդկանց համար ժամանակավոր օթևանի տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.2 մլն դրամի չափով (2012 թ. 58.9 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.09 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.1 մլն դրամ,

բ/ 2013 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով՝ լրացուցիչ 0.03 մլն դրամ,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով:

Միջնաժամկետ կտրվածքով Երևանի թիվ 1 տուն-ինտերնատին կից անօթևանների ժամանակավոր կացարանում կսպասարկվի տարեկան 60 անօթևան մարդ մինչև 60 օր տևողությամբ սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 1335.4 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապա-

տասխանաբար 0.3 %, 0.2 % և 4.4 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**5. «ՀՀ մարզերում միայնակ տարեցներին, հաշմանդամներին տնային պայմաններում և տարեցների ցերեկային խնամքի կենտրոններում սոցիալական սպասարկում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 0.4 մլն դրամի չափով (2012 թ. 164.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ. աճում է 19.1 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.8 մլն դրամ,

բ/ տարեցների խնամքի ցերեկային կենտրոններում սննդի ապահովման (շուրջ 2200 սոցիալապես անապահով միայնակ տարեցի մեկանգամյա սննդի գումարի (մեկ օրվա մեկ շահառուի համար 105 դրամի չափով) մասնակի փոխհատուցում) փոխհատուցման գծով ծախսերի նվազմամբ՝ 1.2 մլն դրամ պայմաններում, կապված տարվա աշխատանքային օրերի թվի փոփոխությամբ՝ 248 օր (2012 թ. 253 օր),

գ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում փոխհատուցման միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 39.0 հազ. դրամ 2012 թ. 32.5 հազ. դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ կտրվածքով «Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ-ի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում հաստիքների թիվը կկազմի 213 և շահառուների ընդհանուր միջին տարեկան թիվը՝ 4200 մարդ (փոխհատուցում աշխատավարձի, սոցվճարի և սննդի գումարի գծով)՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը:

**6. «Վանաձորի տարեցների տանը խնամվողներին շուրջօրյա խնամք և սոցիալական սպասարկում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.2 մլն դրամի չափով (2012 թ. 14.4 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում փոխհատուցման միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 42.1 հազ. դրամ 2012 թ. 35.1 հազ. դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ կտրվածքով «Վանաձորի տարեցների տուն» հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում հաստիքների թիվը կկազմի 27 և շահառուների ընդհանուր միջին տարեկան թիվը՝ 55 մարդ (փոխհատուցում աշխատավարձի և սոցվճարի գծով)՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը:

### **Ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին աջակցության բնագավառ**

**1. «Երեխաների շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է շուրջ 60.0 մլն դրամի չափով (2012 թ. 1 711.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 139.5 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 138.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 19.3 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 44.4 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 109.4 հազ. դրամ, այդ թվում մասնագիտացված մանկատների մասով՝ 157.5 հազ. դրամ (2012 թ.՝ 103.9 հազ. դրամ, այդ թվում մասնագիտացված մանկատների մասով 146.3 հազ. դրամ),

գ/ հաստիքների թվի նվազմամբ 7-ով (2012 թ.՝ 785 հաստիքային միավոր) կապված շահառուների թվի պակասեցմամբ 7 մարդով (2012 թ.՝ 790 երեխա) և վերջիններիս հետ կապված առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների գծով ծախսերի փոփոխությամբ (նվազմամբ)՝ 3.7 մլն դրամ,

դ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, լրացուցիչ 163.1 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 134.1 հազ. դրամ, այդ թվում մասնագիտացված մանկատների մասով՝ 202.5 հազ. դրամ,

ե/ հաստիքների թվի նվազմամբ, այն 2014 թ. կկազմի 735 կապված շահառուների թվի պակասեցմամբ ևս 43 մարդով (կամ 740 երեխա) և վերջիններիս հետ կապված առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների գծով ծախսերի փոփոխությամբ (նվազմամբ)՝ 23.6 մլն դրամ,

զ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, լրացուցիչ 138.0 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 148.3 հազ. դրամ, այդ թվում մասնագիտացված մանկատների մասով՝ 217.5 հազ. դրամ՝ շահառուների թվաքանակը և հաստիքների թիվը պահպանելով 2014 թ. համար նախատեսված մակարդակը:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է 7 մանկատներում 2013 թ. խնամել 783 երեխա, իսկ 2014-2015 թթ.՝ 740 երեխա՝ պահպանելով 2012 թ. սննդի մեկ օրվա միջին գումարը՝ 1334.5 դրամ: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 4.4 %, 14.1 % և 7.2 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի նվազման պայմաններում:

**2. «Ռիսկի գոտում հայտնված երեխաներին սոցիալական հոգածության ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 2.3 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ շուրջ 185.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.5 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 19.9 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ՝ 0.8 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.2 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի շուրջ 62.0 հազ. դրամ 2012 թ. 61.9 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների գծով ծախսերի ճշտմամբ (աճով)՝ 1.2 մլն դրամ,

դ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 62.2 հազ. դրամ,

ե/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 74.2 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է 3 հոգածության կենտրոնների ծառայություններից օգտվողների թիվը՝ 250 երեխա սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 605.8 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 1.2 %, 0.3 % և 10.6 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**3. «Երեխաների գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 5.9 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 999.9 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 2.9 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 108.1 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ՝ 4.5 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 1.3 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի շուրջ 63.3 հազ. դրամ 2012 թ. 63.2 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 63.5 հազ. դրամ,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 75.8 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է 8 գիշերօթիկ խնամքի և պաշտպանության հաստատություններում խնամել 800 երեխա, սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 1335 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 0.6 %, 0.3 % և 10.7 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**4. «Անօթևան երեխաների համար ժամանակավոր օթևանի տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.3 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ շուրջ 26.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 1.3 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ՝ 0.08 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.01 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 68.4 հազ. դրամ 2012 թ. 68.3 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ առանձին տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների գծով ծախսերի ճշտմամբ (աճով)՝ 0.2 մլն դրամ,

դ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 68.7 հազ. դրամ,

ե/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 82.0 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է խնամել 20 երեխա, սննդի մեկ օրվա միջին գումարը կկազմի 1334.5 դրամ՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 1.2 %, 5.0 % և 7.3 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**5. «ՀՀ մանկատներում խնամվող դպրոցական տարիքի երեխաներին դրամական աջակցության տրամադրում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում 0.5 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 7.7 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.9 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ. աճում է 0.06 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են շահառուների թվի նվազմամբ. նախատեսվում է անձնական մանր ծախսերի համար գումար տրամադրել 2013 թ. 238 երեխայի (119-ը\*2000 դրամ\*12 ամիս՝ 7-12 տարեկան և 119-ը\*3000 դրամ\*12 ամիս՝ 13-18 տարեկան), 2014 թ.՝ 210 երեխայի (109-ը\*2000 դրամ\*12 ամիս՝ 7-12 տարեկան և 101-ը\*3000 դրամ\*12 ամիս՝ 13-18 տարեկան), 2015 թ.՝ 209 երեխայի (101-ը\*2000 դրամ\*12 ամիս՝ 7-12 տարեկան և 108-ը\*3000 դրամ\*12 ամիս՝ 13-18 տարեկան) (2012 թ.՝ 264 երեխայի (154-ը\*2000 դրամ\*12 ամիս՝ 7-12 տարեկան և 110-ը\*3000 դրամ\*12 ամիս՝ 13-18 տարեկան)):

**6. «ՀՀ մանկատների շրջանավարտներին կրթաթոշակի և միանվագ դրամական օգնության տրամադրում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում 1.0 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 3.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 0.4 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են մանկատների շրջանավարտների (միանվագ դրամական օգնություն և կրթաթոշակ ստացողների) թվաքանակի փոփոխությամբ՝ 2013-2014 թվականներին համապատասխանաբար՝ 20-ական և 15-ական շահառու, 2015 թ.՝ 12 և 15 շահառու (2012 թ.՝ 40 և 15 շահառու):

**7. «ՀՀ մանկատների շրջանավարտներին աջակցություն և խորհրդատվություն»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում 6.1 մլն դրամի չափով (2012 թ. 35.7 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.9 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 1.3 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են ծրագրի շրջանակներում առանձին բաղադրիչների գծով (մասնավորապես՝ շրջանավարտների ուսումնասիրություն 20 շահառու 2012 թ. 30 շահառուի դիմաց, անհատական ծրագրերի կազմում՝ 20 շահառու 2012 թ. 40 շահառուի դիմաց և այլն) շահառուների

թվի փոփոխությամբ: 2013 թ. ծախսերում ներառվել է ընթացիկ տարում հատկացվելիք բնակարանների համար նոտարական և կադաստրային ձևակերպման ծախսերը 0.6 մլն դրամ:

**8. «Հայաստանի Հանրապետությունում խնամատար ընտանիքի ինստիտուտի ներդրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.9 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 28.2 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 3.2 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 3.2 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.1 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.8 մլն դրամ (ծրագրի գծով խնամատար ծնողների վարձատրությունը կատարվում է ամսական նվազագույն աշխատավարձի չափով),

գ/ 2014-2015 թվականներին նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է խնամատար ընտանիքների և ընտանիքներ տեղափոխվող երեխաների թիվը (23 ընտանիք և 25 երեխա) և յուրաքանչյուր երեխային տրվող օժանդակության փաթեթի գումարը՝ 671.5 հազ. դրամ պահպանել 2012 թ. մակարդակով: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 3.3 %, 11.0 % և 9.8 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**9. «Երեխաների խնամքի ցերեկային կենտրոնների կողմից դժվար իրավիճակներում գտնվող երեխաների սոցիալական հոգածության ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.5 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 51.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 9.5 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում փոխհատուցման միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի շուրջ 49.0 հազ. դրամ 2012 թ. 40.8 հազ. դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ կտրվածքով «Հույսի կամուրջ» ՀԿ-ի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում հաստիքների թիվը կկազմի 84 և շահառուների միջին տարեկան թիվը՝ 250 մարդ

(փոխհատուցում աշխատավարձի և սոցվճարի գծով)՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը:

**10. «Երեխաների տվյալների «Մանուկ» տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 15.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 142.0 հազ. դրամ 2012 թ. 118.3 հազ. դրամի դիմաց:

### **Զբաղվածության բնագավառ**

**1. «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման և խորհրդատվական ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.1 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 24.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.07 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.1 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.02 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 61.7 հազ. դրամ 2012 թ. 61.6 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 62.1 հազ. դրամ,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի շուրջ 74.0 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից սպասարկել 5000 շահառու 16 հաստիքային միավորով պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2015 թ կաճեն 10.8 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:



**2. «Աշխատանք փնտրող հաշմանդամների աշխատանքային վերականգնման, մասնագիտական վերապատրաստման և խորհրդատվության ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.09 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 15.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.03 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 1.7 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ՝ 0.08 մլն դրամ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.01 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 57.9 հազ. դրամ 2012 թ. 57.8 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 58.1 հազ. դրամ,

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 69.4 հազ. դրամ:

Միջնաժամկետ կտրվածքով նախատեսվում է «Հաշմանդամների աշխատանքային վերականգնման Գյումրու կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից սպասարկել 720 շահառու 11 հաստիքային միավորով պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն համապատասխանաբար 0.6 %, 0.2 % և 10.8 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**3. «Ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու նպատակով պետական գրանցման համար գործազուրկներին և աշխատանք փնտրող չզբաղված հաշմանդամներին տրամադրվող ֆինանսական աջակցություն»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.09 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 2.4 մլն դրամ), որը պայմանավորված է անհատ ձեռնարկատեր գրանցվողների թվաքանակի 10 մարդով ավելացմամբ (2012 թ.՝ 140 շահառու): 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ:

**4. «Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի ընդունելիս աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում գործատուին»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 5.4 մլն դրամի չափով (2012 թ. 70.2 մլն դրամ), 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ 21.6-ական մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են նվազա-

գույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով, շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում՝ 180 մարդ:

**5. «Այլ վայր աշխատանքի գործուղվող գործազուրկների նյութական ծախսերի հատուցում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է շուրջ 2.0 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 13.4 մլն դրամ), որը պայմանավորված է այլ վայր գործուղվող գործազուրկների հատուցման միջին ծախսի ճշտմամբ՝ շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում՝ 30 մարդ: 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ:

**6. «Կազմակերպություններում հաշմանդամների համար աշխատատեղերի հարմարեցում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 2.0 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 11.0 մլն դրամ), որը պայմանավորված է շահառուների թվաքանակի՝ 10 մարդով ավելացմամբ 2012 թ. 55 շահառուի դիմաց: 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ:

#### **Հաշմանդամներին աջակցության բնագավառ**

**1. «Բժշկասոցիալական վերականգնման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2015 թ. աճում է շուրջ 20.0 մլն դրամի չափով (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013-2014 թվականների համար՝ 102.4-ական մլն դրամ), ինչը պայմանավորված է հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում մեկ հիվանդի բուժման միջին գինը կկազմի 16380 դրամ 2012 թ. 13650 դրամի դիմաց՝ անվճար բուժօգնություն ստացողների թվի (643 մարդ) պահպանման պայմաններում: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2015 թ կաճեն 19.5 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**2. «Հոգեկան առողջության վերականգնման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2015 թ. աճում է 13.0 մլն դրամի չափով (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013-2014 թվականների համար՝ 64.8 մլն դրամ), ինչը պայմանավորված է հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում մեկ հիվանդի բուժման միջին գինը կկազմի 16380 դրամ 2012 թ. 13650 դրամի դիմաց՝ անվճար բուժօգնություն ստացողների թվի (336 մարդ) պահպանման պայմաններում: Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2015 թ. կաճեն 20.1 %՝ մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացման և շահառուների թվաքանակի պահպանման պայմաններում:

**3. «Հաշմանդամներին սայլակներով և լսողական սարքերով ապահովում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 2.7 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 110.7

մին դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ շուրջ 4.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են ՀՀ կառավարության 2007 թ. ապրիլի 12-ի N 453-Ն որոշմամբ սահմանված ժամկետները լրացած, ինչպես նաև առաջին անգամ և հաջորդ տարվա 1-ին եռամսյակում սայլակների և լսողական սարքերի կարիք ունեցող հաշմանդամների թվաքանակի փոփոխությամբ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ ծախսերը կմնան անփոփոխ: Այսպիսով.

ա/ 2013-2015 թվականներին հաշմանդամների սայլակների գծով պահանջը կանխատեսվում է 500-ական հատ կամ 100 ավելի (2012 թ.՝ 400 հատ)՝ 70.0 մլն դրամ, նկատի ունենալով, որ վերը նշված որոշմամբ սայլակները տրվում են 3 տարին մեկ անգամ՝ 2010 թ. փաստացի ստացողների թիվը կազմել է 497, 2011 թ.՝ 479,

բ/ 2013-2015 թվականներին ԱՊՀ երկրների արտադրության լսողական սարքերի պահանջը կանխատեսվում է 1000-ական հատ (2012 թ.՝ 1100 հատ)՝ 33.0 մլն դրամ, նկատի ունենալով, որ վերը նշված որոշմամբ լսողական սարքերը տրվում են 3 տարին մեկ անգամ՝ 2010 թ. բաշխված քանակը կազմել է 1010 հատ, հաշվի առնելով նաև այն, որ 2012 թ. նախատեսվում է ձեռք բերել 1100 սարք, որը նախորդ տարվա մնացորդի (303 հատ) հետ կկազմի 1403 և կբավարարի 2009 թ. լսողական սարք ստացողների պահանջը՝ 1050, 2011 թ.՝ 1020 հատ,

գ/ 2013 թ. եվրոպական արտադրության լսողական սարքերի պահանջը կանխատեսվում է 100 հատ (2012 թ.՝ 200 հատ)՝ շուրջ 8.0 մլն դրամ, նկատի ունենալով, որ վերը նշված որոշմամբ լսողական սարքերը տրվում են 5 տարին մեկ անգամ՝ 2008 թ. մանկական սուրդոլկենտրոնից լսողական սարքեր ստացել են շուրջ 41 երեխա՝ շուրջ 80 հատ, ինչպես նաև ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության միջոցով լսողական սարքեր ստացած 90 երեխա՝ շուրջ 180 լսողական սարք: Հաշվի է առնել նաև 2012 թ. տրամադրվելիք սարքերի քանակը՝ 400 (որից 200 հատ նախորդ տարվա մնացորդի հետ միասին) 2007 թ. սարք ստացած 80 երեխաների համար՝ շուրջ 160 հատ: 2012 թ. համար լսողական սարքերի նշված քանակությունը կբավարարի նաև ապահովելու 12-18 տարեկան և 18-25 տարեկան հաշմանդամ երիտասարդներին,

դ/ 2014-2015 թվականներին եվրոպական արտադրության լսողական սարքերի պահանջը կանխատեսվում է 150-ական հատ՝ շուրջ 12.0 մլն դրամ,

ե/ 2013-2015 թվականների համար լսողական սարքերի ներդիրների քանակը երեխաների համար կպահպանվի 2012 թ. նախատեսված մակարդակով և կկազմի 200-ական հատ՝ 2.5 մլն դրամ:

Այսպիսով 2013 թ. կանխատեսվող լսողական սարքերի ընդհանուր քանակը կկազմի 1300, իսկ 2014-2015 թվականներին՝ 1350-ական, այդ թվում 200 ներդիր (2012 թ.՝ 1500 հատ):

**4. «Մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամ դեռահասների և երիտասարդների սոցիալ-վերականգնողական ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 16.5 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 3.1 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում փոխհատուցման միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 55.6 հազ. դրամ 2012 թ. 46.3 հազ. դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ կտրվածքով «Փրկություն» ՀԿ-ի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում հաստիքների թիվը կկազմի 24 և շահառուների միջին տարեկան թիվը՝ 50 մարդ (փոխհատուցում աշխատավարձի և սոցվճարի գծով)՝ պահպանելով 2012 թ. նախատեսված մակարդակը:

**5. «Հաշմանդամների տվյալների տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.07 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ շուրջ 21.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 2.2 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 123.3 հազ. դրամ 2012 թ. 102.7 հազ. դրամի դիմաց:

#### **Ժողովրդագրական վիճակի բարելավման բնագավառ**

**1. «Մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 43.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 2 376.0 մլն դրամ), որը պայմանավորված է նպաստառուների թվաքանակի ավելացմամբ 200 մարդով 2012 թ. 11.0 հազ. մարդու դիմաց՝ պահպանելով 2012 թ. երեխայի խնամքի նպաստի ամսական չափը՝ 18.0 հազ. դրամ: 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ: Արդյունքում բյուջետային հատկացումները 2013 թ. կաճեն համամասնորեն, իսկ մեկ շահառուի հաշվով կմնան անփոփոխ՝ շահառուների թվի աճի և նպաստի ամսական չափի պահպանման պայմաններում:

**2. «Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 177.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 4 561.9 մլն դրամ), 2014-2015 թվականներին 2013-2014 թվականների նկատմամբ՝ շուրջ 3 975.0 մլն դրամ, որը պայմանավորված է նրանով, որ

ա/ 2013-2015 թվականների համար հաշվարկներում հաշվի է առնվել ՀՀ ԱՎԾ 2010-2011 թվականներին փաստացի ծնված երեխաների միջին թվաքանակը  $((44825+43447)/2=44136$  մարդ) և 2009-2010 թվականներին փաստացի ընդհանուր ծնված երեխաների նկատմամբ 3-րդ և ավելի՝ 6664 մարդ կամ 15.1 %, 3-րդ և 4-րդ (14.3 %) ու 5 և ավելի (0.8 %) երեխաների տեսակարար կշիռները (2012 թ.՝ 43883 մարդ, որից 3-րդ և ավելի երեխաների թիվը՝ 6231 մարդ),

բ/ 2013 թ. համար պահպանելով 2012 թ. համար նախատեսված ընդհանուր երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափերը՝ 1-ին և 2-րդ երեխայի ծննդյան դեպքում՝ 50.0 հազ դրամ, 3-րդ և ավելի երեխաների համար՝ 430.0 հազ. դրամ,

գ/ 2014-2015 թվականներին նախատեսվում է 1-ին և 2-րդ երեխայի ծննդյան դեպքում պահպանել միանվագ նպաստի չափը՝ 50.0 հազ դրամ, իսկ 3-րդ և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում՝ կիրառել տարբերակված նոր մոտեցում (նպաստի չափը կազմում է ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագրով 2012 թ. համար նշված չափով)։

- երրորդ և չորրորդ երեխայի ծննդյան դեպքում (6311 երեխա) միանվագ նպաստի չափը սահմանել 1.0 մլն դրամ,

- հինգ և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում (353 երեխա)՝ 1.5 մլն դրամ:

Մեկ շահառուի հաշվով բյուջետային հատկացումները 2013-2015 թվականներին կաճեն 2013 թ. 3.3 %՝ շահառուների թվի աճի և նպաստի չափի պահպանման պայմաններում, իսկ 2014 թ. 83.9 %՝ նպաստի չափի աճի (3 և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում) և շահառուների թվի պահպանման պայմաններում:

**3. «Երեխայի ծննդյան և խնամքի համար տրամադրվող նպաստների համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.07 մլն դրամի չափով (2012 թ. 9.5 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 0.9 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 135.2 հազ. դրամ 2012 թ. 112.7 հազ. դրամի դիմաց:

### **Անապահով սոցիալական խմբերին աջակցության բնագավառ**

1. «Ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2014 թ. աճում է 4 851.8 մլն դրամի չափով (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013 թ. համար 37 105.8 մլն դրամ), որը պայմանավորված է ընտանեկան նպաստի միջին ամսական չափի աճով 3.9 հազ. դրամով (ընտանեկան նպաստի միջին ամսական չափը կազմում է ՀՀ Նախագահի նախընտրական ծրագրով 2012 թ. համար նշված չափով), այն 2014-2015 թվականներին կկազմի 33.4-ական հազ. դրամ (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013 թ. համար 29.5 հազ. դրամ)՝ պահպանելով 2012 թ. պետբյուջեով նախատեսված նպաստառուների թվաքանակը՝ 104 685 ընտանիք: 2015 թ. 2014 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ: Բյուջետային հատկացումները մեկ շահառուի հաշվով 2014 թ. կաճեն 13.1 %՝ շահառուների թվաքանակի պահպանման և նպաստի միջին ամսական չափի բարձրացման պայմաններում:

2. «Ընտանեկան նպաստի տվյալների տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.3 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 44.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ.՝ 0.3 մլն դրամ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 4.8 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ 0.2 մլն դրամ ծախսի ներառմամբ,

բ/ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով 2013 թ. լրացուցիչ 0.1 մլն դրամ, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 77.7 հազ. դրամ 2012 թ. 76.3 հազ. դրամի դիմաց,

գ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 92.4 հազ. դրամ:

3. «ՎՏԲ-Հայաստան» ՓԲԸ-ում ավանդատու հանդիսացող քաղաքացիների, որպես նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցում» ծրագրի գծով սկսած 2015 թ. հատկացումներ չեն նախատեսվում (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013-2014 թվականների համար՝ 1 665.2 մլն դրամ) պայմանավորված ծրագրի ավատմամբ (2006 թ. ընթացքում հաշվառված ավելի քան 62 հազար անձանցից (01.01.2012 թ. դրությամբ) փոխհատուցում են ստացել մինչև 44643 հերթական համարում ներառված անձր, մնացած 17357 անձանց փոխհատուցումը նախատեսվում է ավարտել առաջիկա երկու տարվա ընթացքում):

**4. «Նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 10.06.1993 թ. ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.1 մլն դրամի չափով (2012 թ. 14.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. հատկացումներ չեն նախատեսվում, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ներառմամբ,  
բ/ հիմնական ծրագրի ավարտմամբ:

#### **Աշխատանքի վերահսկման բնագավառ**

**1. «ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչության տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.07 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 6.9 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 0.8 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 162.3 հազ. դրամ 2012 թ. 135.2 հազ. դրամի դիմաց:

#### **Բարեգործության և մարդասիրական օգնության բնագավառ**

**1. «Բարեգործական ծրագրերի հաշվառման տեղեկատվական համակարգի վարման, սպասարկման և տեղեկատվության տրամադրման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.06 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 5.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 0.2 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը կկազմի 166.2 հազ. դրամ 2012 թ. 156.4 հազ. դրամի դիմաց:

## **Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման բնագավառ**

1. «Մեթոդաբանական ձեռնարկների մշակում, հետազոտությունների անցկացում և սոցիալական ապահովության ոլորտի կադրերի վերապատրաստում» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.7 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 284.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 0.2 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 5.9 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ 0.7 մլն դրամ,

բ/ 2014 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի աճով:

դ/ 2015 թ. նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի և հաշվարկային աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով, արդյունքում միջին ամսական հաշվարկային աշխատավարձի չափը հաստիքային աշխատողների գծով կկազմի 84.5 հազ. դրամ 2012 թ. 73.1 հազ. դրամի դիմաց:

Միջնաժամկետ ժամանակաշրջանում նախատեսվում է «Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ի միջոցով վերապատրաստել համակարգի 700 աշխատողների և իրականացնել 7 թեմատիկ աշխատանքներ:

### **Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառ**

2013-2015 թվականների համար ներդրիշյալ 1-ից 5 կետերով նշված ծրագրերի հատկացումներում ներառված չեն կենսաթոշակառուներին տրվող թաղման նպաստի և վճարման ծառայության ծախսերը: Միջնաժամկետ կտրվածքով կենսաթոշակի հիմնական չափը և աշխատանքային ստաժի մեկ տարվա արժեքը կանխատեսվում են համապատասխանաբար 13000 դրամ, 15500 դրամ, 17300 դրամ և 450 դրամ, 600 դրամ, 700 դրամ:

1. «Սպայական անձնակազմի զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 102.1 մլն դրամի չափով (2012 թ. 18 179.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 1 160.2 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 3 785.1 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ 2013 թ. համար բոլոր ուժային կառույցներում երկարամյա ծառայության, հաշմանդամության 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամ կենսաթոշակառուների, ինչպես նաև կերակրողին կորցնելու գծով նշանակված կենսաթոշակառուների ընտանիքների անդամների թվաքանակներում առ 01.01.2012 թ. դրությամբ ճշտված ցուցանիշներով տեսակարար կշիռների փոփոխության հետ կապված միջին ամսական կենսաթոշակի չափերի փոփոխությամբ՝ պահպանելով 2012 թ. համար նախատեսված կենսաթոշակի հիմնական չափը,



բ/ 2014-2015 թվականների համար վերոգրյալ կետում նշված բացատրությամբ՝ կենսաթոշակի հիմնական չափի աճի պայմաններում՝ 2.5 հազ. դրամով և 1.8 հազ. դրամով,

գ/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի նվազմամբ 1359 մարդով (2012 թ.՝ 38324 մարդ), 739 մարդով և 2015 թ. աճով՝ 1042 մարդով:

Արդյունքում միջին ամսական կենսաթոշակի չափը ըստ տարիների կկազմի 41214.7 դրամ (2012 թ.՝ 39531.5 դրամի դիմաց), 42970.0 դրամ և 49886.9 դրամ:

**2. «Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակային ապահովում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 20.1 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 1 341.9 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 96.5 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 154.5 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ 2013 թ. համար երկարամյա ծառայության, հաշմանդատության 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամ կենսաթոշակառուների, ինչպես նաև կերակրողին կորցնելու գծով նշանակված կենսաթոշակառուների ընտանիքների անդամների թվաքանակներում առ 01.01.2012 թ. դրությամբ ճշտված ցուցանիշներով տեսակարար կշիռների փոփոխության հետ կապված միջին ամսական կենսաթոշակի չափերի փոփոխությամբ՝ պահպանելով 2012 թ. համար նախատեսված կենսաթոշակի հիմնական չափը,

բ/ 2014-2015 թվականների համար վերոգրյալ կետում նշված բացատրությամբ՝ կենսաթոշակի հիմնական չափի աճի պայմաններում՝ 2.5 հազ. դրամով և 1.8 հազ. դրամով,

գ/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի 32 մարդով նվազմամբ (2012 թ.՝ 6772 մարդ), 1156 մարդով և 1210 մարդով:

Արդյունքում միջին ամսական կենսաթոշակի չափը ըստ տարիների կկազմի 16343.6 դրամ (2012 թ.՝ 16513.1 դրամի դիմաց), 18287.0 դրամ և 19831.7 դրամ:

**3. «Սոցիալական կենսաթոշակներ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 36.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 10 070.4 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ աճում է 2 053.5 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 1 752.8 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ 2013 թ. համար հաշմանդատության 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամ կենսաթոշակառուների և մանկուց հաշմանդամների թվաքանակներում նրանց տեսակարար կշիռների փոփոխությամբ՝ պահպանելով 2012 թ. համար նախատեսված կենսաթոշակի հիմնական չափը,

բ/ 2014-2015 թվականների համար վերոգրյալ կետում նշված բացատրությամբ՝ կենսաթոշակի հիմնական չափի աճի պայմաններում՝ 2.5 հազ. դրամով և 1.8 հազ. դրամով,

զ/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի 425 մարդով նվազմամբ (2012 թ.՝ 51.7 հազ. մարդ) և 2014 թ. աճով 877 մարդով (2014 թ. նշված անձանց թվաքանակը պահպանվել է նաև 2015 թ.):

Արդյունքում միջին ամսական կենսաթոշակի չափը ըստ տարիների կկազմի 16301.8 դրամ (2012 թ.՝ 16226.1 դրամի դիմաց), 19308.0 դրամ և 22526.9 դրամ:

**4. «Աշխատանքային կենսաթոշակներ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 183.6 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 169 124.1 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ աճում է 45 123.3 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 31 727.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ 2013 թ. համար աշխատանքային տարիքային, հաշմանդատության 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամ կենսաթոշակառուների, կերակրողին կորցնելու գծով նշանակված կենսաթոշակառուների ընտանիքների անդամների թվաքանակներում նրանց տեսակարար կշիռների փոփոխությամբ՝ պահպանելով 2012 թ. համար նախատեսված կենսաթոշակի հիմնական չափը,

բ/ 2014-2015 թվականների համար վերոգրյալ կետում նշված բացատրությամբ՝ կենսաթոշակի հիմնական չափի աճի պայմաններում՝ 2.5 հազ. դրամով և 1.8 հազ. դրամով,

գ/ 2014-2015 թվականների համար վերոգրյալ կետերում նշված բացատրությամբ՝ աշխատանքային ստաժի մեկ տարվա արժեքի աճի պայմաններում՝ 150 դրամով և 100 դրամով,

դ/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի 1576 մարդով նվազմամբ (2012 թ.՝ 449.4 հազ. մարդ): Նշված անձանց թվաքանակը պահպանվել է նաև 2014-2015 թվականներին: Միաժամանակ պահպանվել է 2012 թ. միջին տարեկան կտրվածքով դադարեցված 4444 կենսաթոշակների վճարվելիք միջինը շուրջ 18 ամսվա չստացած, սակայն հասանելիք գումարը, որը կազմում է շուրջ 2 002.4 մլն դրամ)

Արդյունքում միջին ամսական կենսաթոշակի չափը ըստ տարիների կկազմի 31379.2 դրամ (2012 թ.՝ 31254.5 դրամի դիմաց), 39861.0 դրամ և 45818.0 դրամ:

**5. «ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ և կենսաթոշակին տրվող հավելում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 3.3 մլն դրամի չափով (2012 թ. 344.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 11.8 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 71.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ դատավորի կենսաթոշակի նկատմամբ սահմանվող ամենամսյա հավելավճար հաշվարկելու (վերահաշվարկելու), նշանակելու և վճարելու հետ կապված հաշվարկների ճշտմամբ,

բ/ 2014-2015 թվականների համար աշխատվարձի և կենսաթոշակի չափերի աճով (կենսաթոշակի հիմնական չափի աճի՝ 2.5 հազ. դրամով և 1.8 հազ. դրամով, աշխատանքային ստաժի մեկ

տարվա արժեքի՝ 150 դրամով և 100 դրամով և 2015 թ. աշխատավարձի՝ 20 % չափով արդյունքում փոխհատուցման չափի փոփոխությամբ),

զ/ կենսաթոշակառուների թվաքանակի աճով՝ 2 մարդով (2012 թ.՝ 66 մարդ), 6 մարդով, 5 մարդով:

Արդյունքում միջին ամսական կենսաթոշակի չափը ըստ տարիների կկազմի 425 624.4 դրամ (2012 թ.՝ 434 363.3 դրամի դիմաց), 404 376.2 դրամ և 454 320.9 դրամ:

**6. «Կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում տրվող թաղման նպաստ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 3.6 մլն դրամի չափով (2012 թ. 4 503.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ աճում է 9.0 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 7.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ 2013 թ. համար մահացող կենսաթոշակառուների թվի՝ 18 մարդով նվազմամբ (2012 թ.՝ 22515 մարդ), 2014-2015 թթ՝ աճով 45 մարդով և 35 մարդով՝ պահպանելով 2012 թ. թաղման նպաստի չափը՝ 200.0 հազ. դրամ:

**7. «Կուտակային կենսաթոշակային համակարգի ներդրման ապահովում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախս 2014-2015 թվականներին համապատասխանաբար 18 490.0 մլն դրամի և 25 038.2 մլն դրամի չափով:

**8. «Կենսաթոշակառուների հաշվառման միասնական տեղեկատվական համակարգի սպասարկման ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է 2013 թ. 24.0 մլն դրամի չափով, իսկ 2014-2015 թվականներին 42.0-ական մլն դրամի չափով ծախս: Սույն ծրագրի նպատակն է պետական կենսաթոշակային համակարգի տեղեկատվական շտեմարանի ձևավորումը (2010 թ. դեկտեմբերի 22-ին ընդունված «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն 2011 թ. նախագծվել և մշակվել է կենսաթոշակային համակարգի տեղեկատվական շտեմարանը): Շտեմարանը ներկայում դիտվում է փորձնական շահագործման փուլում և նախատեսվում է ներդնել (կիրարկել) 2012 թ.: 2013 թ. դադարեցվելու է կենսաթոշակների նշանակման ու վճարման «Արաքս» համակարգչային համակարգի ծրագրային սպասարկման ապահովման ծառայությունը (2012 թ.՝ 18.0 մլն դրամ): Բացի այդ, ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ-ում ներդրվելու է եկամտային հարկի և պարտադիր կուտակային վճարի անձնավորված հաշվառման համակարգը և 2014 թ. դադարեցվելու են անհատական (անձնավորված) հաշվառման «Պառնաս» համակարգչային համակարգի ծրագրային ապահովման սպասարկման ծառայությունը (2012-2013 թվականներին՝ 36.0-ական մլն դրամ): Այսպիսով, ծրագրի շրջանակներում զուգահեռաբար 2013-2015 թվականներին պետք է սպասարկվի նաև «Արաքս» համակարգի արխիվը, իսկ 2014-2015 թվականներին՝ նաև «Պառնաս» համակարգի արխիվը՝ մինչև

այդ տեղեկատվությունը կենսաթոշակառուների հաշվառման միասնական տեղեկատվական համակարգին ինտեգրելը:

### **Սոցիալական ապահովագրության բնագավառ**

1. «Հղիության և ծննդաբերության նպաստի վճարում» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 158.6 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 3 096.5 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 153.2 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 156.8 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են միջին օրական նպաստի չափի աճով՝ շուրջ 135.0 դրամով ու հղիության և ծննդաբերության նպաստի օրերի թվի՝ 6393 օրով (միջին օրական նպաստի չափը կաճի՝ 4.6 %, իսկ հղիության և ծննդաբերության նպաստի օրերը՝ ծնունդների աճից ելնելով) 2012 թ.՝ 2906.4 դրամի և 1065414 օրվա դիմաց:

2. «Ժամանակավոր անաշխատունակության դեպքում նպաստի վճարում» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 101.5 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 2 599.4 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ 105.6 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 109.2 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են միջին օրական նպաստի չափի շուրջ 113.4 դրամով աճով (4.0 %) (2012 թ.՝ 2904.6 դրամ)՝ պահպանելով 2012 թ. ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստի օրերի թիվը՝ 894941 օր:

### **Աշխատողների աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ կապված առողջության վնասման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման բնագավառ**

1. «Աշխատողների աշխատանքային պարտավորությունների կատարման հետ կապված խեղման, մասնագիտական հիվանդության և առողջության այլ վնասման հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցում» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 1.6 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 78.2 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ աճում է 15.8 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 12.5 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են շահառուների թվաքանակի նվազմամբ 2013 թ.՝ 57 մարդով (2012 թ.՝ 658 մարդ)՝ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի՝ 2.5 հազ. դրամ, 2014-2015 թթ 39-ական մարդով՝ նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի՝ 10.0-ական հազ. դրամ աճի պայմաններում:

### **Առանձին կատեգորիայի քաղաքացիներին դրամական օգնության և պատվովճարի տրամադրման բնագավառ**

1. «Վետերանների պատվովճարներ» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 102.0 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 748.5 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ.՝ 105.0 մլն դրամի չափով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 82.5 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են վետերանների թվաքանակի նվազմամբ 2013 թ.՝ 340 մարդով (2012 թ.՝ 2495 մարդ), 350 մարդով և 275 մարդով (հաշվարկելիս հաշվի է առնվել 01.01.2012 թ. դրությամբ շահառուների փաստացի

թվաքանակի նկատմամբ շուրջ 13.6 % նվազման միտումը՝ 2012 թ. վետերանների պատվովճարի ամսական չափի պահպանման պայմաններում՝ 25000 դրամ:

**Փախստականներին մատուցվող ծառայությունների և օժանդակության բնագավառ**

**1. «Փախստականների սոցիալական խնդիրների լուծման միջոցառումներ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 18.3 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 3.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ ծախսի ներառմամբ,

բ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով:

**2. «Փախստականների կեցության խնդիրների լուծման միջոցառումներ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.9 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 14.8 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 1.1 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ՝ 0.06 մլն դրամ ծախսի ներառմամբ,

բ/ ՄԱԿ ՓԳՀԻ-ի կողմից տրամադրված մեկ ավտոմեքենայի համար պահպանման ծախսի՝ 0.8 մլն դրամ ներառմամբ,

գ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով:

**3. «Փախստականների և նրանց ընտանիքների վերաբերյալ տեղեկատվության կուտակում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 6.1 մլն դրամի չափով (2012 թ. 44.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ շուրջ 8.0 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են.

ա/ օրենսդրական փոփոխության (եկամտային հարկի) հետ կապված լրացուցիչ՝ 0.3 մլն դրամ ծախսի ներառմամբ,

բ/ «Համակարգչային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից զբաղեցրած տարածքի վարձավճարի՝ 5.9 մլն դրամ գումարի ներառմամբ (2012 թ. վարձավճարի ծախսը ներառված և կատարում էր ՀՀ ՏԿՆ միգրացիոն պետական ծառայության կողմից):

գ/ 2015 թ. աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 20 %-ով:

**Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում ընգրկված այլ ծրագրեր**

1. **«Կենսաթոշակային ապահովության ծրագրերի, դրամական օգնությունների, պատվովճարների և այլ ծրագրերի վճարման հետ կապված ծառայությունների ձեռքբերում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 76.3 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ շուրջ 2 048.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ.՝ 481.7 մլն դրամով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 371.2 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են կենսաթոշակների, դրամական օգնությունների, վետերանների պատվովճարների և այլ ծրագրերով վճարմանը ուղղված ծախսերի փոփոխությամբ:

2. **«Սոցիալական ապահովության առանձին ծրագրերի վճարման հետ կապված ծառայություններ»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է 1.2 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 609.4 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ աճում է 105.9 մլն դրամով, իսկ 2015 թ. 2014 թ. նկատմամբ նվազում է 16.7 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են առանձին նպաստների վճարմանը ուղղված ծախսերի փոփոխությամբ:

#### **Հատուկ սոցիալական տրանսֆերտների բնագավառ**

1. **«Հ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 07-3832 գործով 03.11.2007 թ. վճռի համաձայն Հայաստանի Հանրապետության կողմից կերակրողը կորցնելու կապակցությամբ կրած վնասի փոխհատուցում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 0.1 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 1.9 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ.՝ 0.6 մլն դրամով, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 0.6 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափի բարձրացմամբ 2013 թ.՝ 2.5 հազ. դրամով, իսկ 2014-2015 թվականներին՝ 10.0-ական հազ. դրամով:

#### **Սոցիալական փաթեթով ապահովման բնագավառ**

1. **«Պետական հիմնարկների և կազմակերպությունների աշխատողների սոցիալական փաթեթով ապահովում»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. աճում է 3 674.4 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 18 000.0 մլն դրամ), 2014 թ. 2013 թ. նկատմամբ ծախսերը կմնան անփոփոխ, իսկ 2015 թ. 2014 թ.՝ 734.9 մլն դրամի չափով, որոնք պայմանավորված են առանձին ոլորտների պետական հիմնարկների և կազմակերպությունների սոցիալական փաթեթում ներառված աշխատողների թվաքանակի ավելացմամբ:

#### **Բնակարանային ապահովման բնագավառ**

1. **«Երկրաշարժի հետևանքով անօթևան մնացած ընտանիքների համար բնակարանային շինարարություն»** ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2014 թ. նվազում է (նաև ավարտվում է) 17.4 մլն դրամի չափով (2012 թ., 2013-2015 թվականների ՄԺԾԾ 2013 թ. համար՝ 250.0 մլն դրամ):

**Պետական ֆինանսական համակարգի բարեփոխումների իրականացման բնագավառ**

1. «Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի կառավարման լրացուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր» ծրագրի գծով նախատեսվում է ծախսերի փոփոխություն, որը 2013 թ. նվազում է (նաև ավարտվում է) 997.3 մլն դրամի չափով (2012 թ.՝ 1 596.6 մլն դրամ):

Ծրագրի նպատակն է մարդկային զարգացման խթանման, սոցիալական ապահովության համակարգերի և հանրային հատվածի հիմնական գործառույթների բարելավումը: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ աշխատանքները.

ա) ընդհանուր աջակցություն սոցիալական պաշտպանության ոլորտին, այդ թվում աշխատանքի և զբաղվածության ոլորտներին,

բ) կենսաթոշակային և սոցիալական աջակցության համակարգերի վարչարարության բարելավում և ծրագրի կառավարում:

**Աղյուսակ 9.2 Պետական բյուջեից սոցիալական պաշտպանության գծով ծախսերը 2011-2015 թվականներին** (առանց գործադիր իշխանության, պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային կառավարման մարմինների պահպանման ծախսերի)

(մլն դրամ)

Բաժնի/խմբի անվանումը	2011 թ. փաստացի պետական բյուջե	2012 թ. հաստատված պետական բյուջե	% փոփ.	2013 թ.	% փոփ.	2014 թ.	% փոփ.	2015 թ.	% փոփ.
<b>Ոլորտի %-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ</b>	<b>6.7</b>	7.2	x	6.7	x	7.8	x	8.1	x
<b>Սոցիալական պաշտպանություն, այդ թվում</b>	<b>252814.5</b>	<b>303712.0</b>	20.1	<b>302847.5</b>	-0.3	<b>378725.4</b>	25.1	<b>422359.9</b>	11.5
<b>Վատառողջություն և անաշխատունակություն</b>	1243.9	1249.8	0.5	1251.1	0.1	1270.8	1.6	1319.4	3.8
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	0.5	0.4	-16.4	0.4	0.4	0.3	-18.8	0.3	-6.9
<b>Ծերություն</b>	188393.3	200879.3	6.6	200751.3	-0.1	267497.3	33.2	311376.6	16.4
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	74.5	66.1	-11.2	66.3	0.2	70.6	6.6	73.7	4.4
<b>Հարազատին կորցրած անձինք</b>	140.0	4664.6	3233.0	4661.0	-0.1	4670.0	0.2	4677.0	0.1
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	0.1	1.5	2674.5	1.5	0.2	1.2	-19.9	1.1	-10.2
<b>Ընտանիքի անդամներ և զավակներ</b>	43518.3	51192.2	17.6	51633.9	0.9	60761.1	17.7	61197.5	0.7
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	17.2	16.9	-2.1	17.0	1.2	16.0	-5.9	14.5	-9.7
<b>Գործազրկություն</b>	4099.2	4952.3	20.8	4962.0	0.2	4983.7	0.4	5009.7	0.5

տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	1.6	1.6	0.6	1.6	0.5	1.3	-19.7	1.2	-9.9
<b>Բնակարանային ապահովում</b>	747.2	4531.9	506.5	750.0	-83.5	732.6	-2.3	500.0	-31.7
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	0.3	1.5	404.9	0.2	-83.4	0.2	-21.9	0.1	-38.8
<b>Սոցիալական հատուկ արտոնություններ (այլ դասերին չպատկանող)</b>	9293.9	10785.6	16.1	10684.7	-0.9	10579.8	-1.0	8838.9	-16.5
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	3.7	3.6	-3.4	3.5	-0.7	2.8	-20.8	2.1	-25.1
<b>Սոցիալական պաշտպանություն (այլ դասերին չպատկանող)</b>	5378.7	25456.3	373.3	28153.5	10.6	28230.1	0.3	29440.8	4.3
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	2.1	8.4	294.0	9.3	10.9	7.5	-19.8	7.0	-6.5
<b>Վարկային ծրագիր, այդ թվում</b>	132.6	1605.7	1110.9	599.3	-62.7	0.0	-100.0	0.0	
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	0.1	0.5	908.0	0.2	-62.6	0.0	-100.0	0.0	
<b>ընթացիկ ծախսեր, այդ թվում</b>	252567.3	303462.0	20.2	302597.5	-0.3	378492.8	25.1	422359.9	11.6
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	99.9	99.9	0.0	99.9	0.0	99.9	0.0	100.0	0.1
<b>կապիտալ ծախսեր, այդ թվում</b>	247.2	250.0	1.1	250.0	0.0	232.6	-7.0	0.0	-100.0
տեսակարար կշիռն ամբողջ ծախսերի մեջ, %	0.1	0.1	-15.8	0.1	0.3	0.1	-25.6	0.0	-100.0



## ԳԼՈՒԽ 10. ՀԱՆԳԻՍՏ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԿՐՈՆ

### 10.1. ՄՇԱԿՈՒՅԹ

#### 10.1.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

##### 10.1.1.1. Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

Մշակույթի ոլորտում ընդգրկված պետական կառավարման մարմինները և կազմակերպությունները ՀՀ կառավարության վարած մշակութային քաղաքականությանը համապատասխան՝ իրականացնում են մշակութային ժառանգության (նյութական և ոչ նյութական) պահպանության, պաշտպանության, ուսումնասիրության, արվեստի ստեղծագործությունների ստեղծման և տարածման, մշակութային միջոցառումների իրականացման, ստեղծագործական ներուժի վերարտադրման պայմանների ապահովման և այլ ծառայություններ:

ՀՀ կառավարության մշակութային քաղաքականությունը մշակվում է ոլորտի պետական լիազոր (գլխադասային) մարմնի՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության կողմից և իրականացվում է 74 պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների, 7 գերատեսչությունների, 10 մարզպետարանների, Երևանի քաղաքապետարանի կողմից և հասարակական կազմակերպությունների մասնակցությամբ: 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով կիրականացվի 31 մշակութային ծրագիր:

##### **Պետական մշակութային քաղաքականության ուղղություններն են՝**

- **մշակութային ժառանգության պահպանություն**

- *մշակութային շարժական ժառանգության* հաշվառման, գիտական ուսումնասիրության, համալրման, հանրահոչակման, թանգարանների ցուցադրությունների և պահպանության պայմանները ժամանակակից տեխնիկական պահանջներին համապատասխանեցման գործառույթներն իրականացվում են 41 թանգարանների (23-ը՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության, որից 2-ը հիմնադրամների հետ համատեղ, 8-ը՝ մարզպետարանների, 10-ը այլ կազմակերպությունների ենթակայության), 16 գրադարանների (13-ը՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության, այդ թվում՝ 10-ը՝ մարզային, 3-ը՝ այլ գերատեսչությունների ենթակայության), Հայաստանի ազգային գրապալատի, Հայաստանի ազգային արխիվի միջոցով.

- *մշակութային անշարժ ժառանգության* պահպանության, ուսումնասիրության, հաշվառման, վերականգնման, հանրահոչակման գործառույթներն իրականացվում են ՀՀ մշակույթի նախարարության աշխատակազմի պատմության և մշակույթի հուշարձանների պահպանության գործակալության, նախարարության ենթակայությամբ գործող 2 ՊՈԱԿ-երի, 1 ՓԲԸ-ի, 1 Հ/Կ-ի և 4 ՍՊԸ-երի միջոցով.

- **Ժամանակակից արվեստի զարգացում և տարածում**

Ժամանակակից արվեստի զարգացման, մշակութային արտադրանքի ու մրցակցային դաշտի ձևավորման, մշակութային ազգային նկարագրով անհատների և երևույթների արժևորման, միջազգային ասպարեզում ներկայացման գործառույթներն իրականացվում են 35 թատերահամերգային կազմակերպությունների (28-ը՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության, 4-ը՝ մարզպետարանների, 3-ը՝ Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության), ինչպես նաև այլ մշակութային ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների միջոցով:

- **մշակույթի համաչափ զարգացում**

միջմարզային համագործակցության զարգացման, մշակույթի ապակենտրոնացման քաղաքականության շարունակականության ապահովման, մարզերում մշակութային կյանքի աշխուժացման, միջմարզային կապերի ամրապնդման, մշակութային գործունեության իրականացման ապահովման գործառույթներն իրականացվում են նախարարության համակարգի 74 ՊՈԱԿ-երի, ինչպես նաև այլ մշակութային ծառայություններ մատուցող հասարակական կազմակերպությունների միջոցով:

- **միջազգային համագործակցության ընդլայնում**

արտերկրի հետ մշակութային երկխոսության և բազմակողմանի հարաբերությունների ընդլայնման ու խորացման միջոցով մշակութային ժառանգության պահպանության և ժամանակակից արվեստի մատչելիության ապահովման, արտերկրում հայ մշակույթի հանրահռչակման գործառույթներն իրականացվում են Հայաստանում հավատարմագրված՝ Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս գտնվող 41 դեսպանությունների, արտերկրում գործող ՀՀ 34 դեսպանությունների և 5 գլխավոր հյուպատոսությունների, 9 միջազգային կառույցների և 12 միջազգային կազմակերպությունների միջոցով:

- **ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի զարգացում**

ազգային փոքրամասնությունների համայնքների ինքնադրսևորման և ժամանակակից գործընթացների ներգրավվածության ապահովման գործառույթներն իրականացվում են 11 ազգային փոքրամասնությունների հասարակական կազմակերպությունների միջոցով:

Ոլորտը կարգավորվում է Հայաստանի Հանրապետության հետևյալ օրենքներով՝ «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին», «Մշակութային արժեքների արտահանման և ներմուծման մասին», «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պահպանության մասին», «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին», «Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության և օգտագործման մասին», «Հայաստանի Հանրապետության պետական սեփականություն համարվող և օտարման ոչ ենթակա պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների մասին», «Արխիվային գործի մասին», «Փաստաթղթերի (վավերագրերի) պարտադիր օրինակի մասին»:

### 10.1.1.2. Ոլորտի վերջին տարիների զարգացման միտումները

#### Մշակութային շարժական ժառանգություն

**Թանգարանների** ոլորտում պետության հիմնական գործառույթներն են՝ առկա մշակութային արժեքների և հավաքածուների *հաշվառումը, գիտական ուսումնասիրությունը, համալրումը, պահպանությունը և պաշտպանությունը*:

2010 թվականին նախարարության համակարգի 23 թանգարաններում իրականացվել է 900000 միավոր թանգարանային արժեքների վերահաշվառում:

Թանգարանային գործունեության կարևորագույն ուղղություններից է *թանգարանային ֆոնդերի գիտական ուսումնասիրությունները*, որոնց արդյունքում իրականացվում է նոր ցուցադրությունների կազմակերպումը և եղած ցուցահանդեսների ընդլայնումը: Թանգարանների կողմից կազմակերպվող ցուցադրությունների և ցուցահանդեսների միջոցով 2011 թվականին հանրությանը ներկայացվել է 54580 ցուցանմուշ՝ 2010 թվականի 52882-ի և 2009 թվականի 50794-ի համեմատ: Միևնույն ժամանակ, գիտական ուսումնասիրությունները հրատարակվում են բուկլետներով, կատալոգներով, ալբոմներով՝ 2011 թվականին հրատարակվել է 18 կատալոգ, 5 մենագրություն, 26 բուկլետ, 81 հոդված և դասախոսություն:

Մշակութային ժառանգության պահպանության կարևոր երաշխիքներից է մշակութային արժեքների ձեռքբերմամբ *թանգարանային ֆոնդերի համալրումը*, ինչն իրականացվում է տարբեր եղանակներով՝ գնման, նվիրատվության, ինչպես նաև հնագիտական պեղումներից ձեռքբերված գտածոների թանգարաններին հանձնման միջոցով: 2010-2011 թվականներին ՀՀ մշակույթի նախարարության համակարգի թանգարանները համալրվել են համապատասխանաբար՝ 34797 և 6661 թանգարանային առարկաներով: Ձեռք բերված մշակութային արժեքները ենթարկվում են փորձաքննության, գիտական նկարագրության և մեկնաբանման:

2010-2011 թվականներին շարունակվել է համագործակցությունը «Սիլվա Կապուտիկյան» և «Կալենց» հիմնադրամների հետ, ինչն ապահովում է մշակութային ժառանգության պահպանման գործում մասնավոր հատվածի և պետության կողմից համալիր միջոցների միասնական ներդրում թանգարանների ստեղծմամբ:

Մշակութային արժեքների *պահպանությանը* և հանրությանը ներկայացնելուն մեծապես նպաստում է թանգարանների շենքային պայմանների և ցուցադրությունների արդիականացումը:

2010 թվականին նոր ցուցադրություններով հանրությանը ներկայացել են Օրբելի եղբայրների և Խաչատուր Աբովյանի տուն-թանգարանները, Հայաստանի պատմության թանգարանում կազմակերպվել էր «Ուրարտու» հիմնական ցուցադրությունը, Հայրենական մեծ պատերազմի 65-րդ տարեդարձին նվիրված ցուցահանդեսը, իսկ Հայաստանի ազգային պատկերասրահում Հ.Կալենցի, Հ.Կարալյանի, Վ.Էլիբեկյանի, Վ.Սուրենյանցի հոբելյանական, ինչպես նաև Հայոց ցեղասպանության

95-րդ տարելիցին նվիրված միջոցառումների շրջանակներում բացված իտալացի նկարիչ Անսելմո Ֆրանչեսկոնիի ցուցահանդեսները:

2011 թվականին Հայաստանի պատմության թանգարանում կազմակերպվել են «Ուրարտու. Վանի թագավորություն: Ք.ա. IX – VI դդ. Մշակույթ, արվեստ, պատմություն», Հայաստան՝ Ք.ա. IV – Ք.հ. III դդ.» մշտական ցուցադրությունները, որոնցով ամբողջացավ 4-րդ հազարամյակից մինչև նախաքրիստոնեական Հայաստանը պատմական ժամանակաշրջանի մշտական ցուցադրությունը: Հայաստանի պատմության թանգարանում և Օրբելի եղբայրների տուն-թանգարանում կազմակերպվել են «Անի. մայրաքաղաք հայոց» և «Անին Օրբելու լուսանկարներում» ցուցահանդեսները՝ նվիրված Անիի 1050-ամյակին:

2010-2011 թվականներին շարունակվել են թանգարանային առարկաների վերականգնման և ամրակայման աշխատանքները, որոնց քանակը 2011 թվականին կազմում է 3813 միավոր՝ 2010 թվականի 5605 միավորի դիմաց: Ցուցանիշի նվազումը պայմանավորված է վերականգնվող առարկաների աշխատանքների բարդությամբ:

Նախորդ տարիներին սկսված սենսորային կրպակների տեղադրումը թանգարաններում այցելուներին հնարավորություն է տալիս ծանոթանալու թանգարանի ֆոնդերում պահվող և չցուցադրվող մշակութային արժեքներին: Վիրտուալ ցուցադրության կազմակերպման առաջին փորձը իրականացվել է Հայաստանի պատմության թանգարանում, որտեղ 2009 թվականին տեղադրվել է տեղեկատվական սենսորային 2 կրպակ, որոնց միջոցով հանրությանը ներկայացվել է շուրջ 4200 հնագիտական ցուցանմուշ: 2010 թվականին ձեռք է բերվել ևս 5 սենսորային կրպակ, իսկ 2011 թվականին՝ հովանավորների օգնությամբ՝ 21 սենսորային կրպակ:

Թանգարանային արժեքների հանրահռչակումը տեղեկատվական շտեմարանների կայքերի և վիրտուալ ցուցադրությունների իրականացման միջոցով ապահովվեց մշակութային ժառանգության *թվանշայնացման* գործընթացը: 2011 թվականին առավել նշանակալի էր Հայաստանի ազգային պատկերասրահի՝ ժամանակակից դիզայնով և տեխնիկական հնարավորություններով եռալեզու (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն) նոր բացված վեբ կայքը ([www.nga.am](http://www.nga.am), [www.gallery.am](http://www.gallery.am)), որի միջոցով հասարակությանը հասանելի դարձավ 11000 թանգարանային արժեքների մասին տեղեկույթ: Նախարարության բոլոր թանգարանները 2010-2011 թվականների ընթացքում ստեղծել են իրենց համացանցային կայք էջերը կամ լրամշակել ունեցածները:

Թանգարանների գործունեության զարգացման կարևոր ցուցանիշներից է *այցելուների թվաքանակը*, որը տարեցտարի ավելանում է: 2011 թվականին այցելուների թվաքանակը կազմել է 444451, որը 45024-ով ավելի է 2010 թվականի ցուցանիշից:

Թանգարանային միջոցառումների շրջանակներում «Թանգարանային գիշեր» համաեվրոպական ակցիային 2011 թվականին մասնակցել են 59 թանգարան, 107420 այցելու՝ 2010 թվականի՝ 34

թանգարանի, 29824 այցելուի համեմատ, իսկ «Եվրոպական ժառանգության օրերին» 2011 թվականին՝ 36 թանգարան, 12100 այցելու՝ 2010 թվականի՝ 36 թանգարան, 11791 այցելուի համեմատ:

*Արդերկրում հայ մշակույթի ներկայացման և հանրահռչակման* տեսանկյունից նշանակալից էին 2010 թվականի 6 խոշոր ցուցահանդեսներ՝ Սլովենիայում, ՌԴ-ում, Լիբանանում, Սիրիայում, Հոլանդիայում, 2011 թվականի՝ Հռոմի Բրասկի թանգարանում կազմակերպված «Մետաքսի ճանապարհ» խոշոր մշակութային միջազգային ձեռնարկի «Դվին. մայրաքաղաք Եվրոպայի և Ասիայի միջև» ցուցահանդեսը, Սան Պաուլոյի 35-րդ միջազգային կինոփառատոնում և Մոնկոտոնի (Կանադա) արվեստի պատկերասրահում ներկայացված Ս.Փարաջանովի աշխատանքները:

Վերջին տարիներին մեծ ուշադրություն է դարձվում թանգարանային առարկաների *պահպանությանը*, ինչի համար 2010 թվականի ահազանգման և հակահրդեհային համակարգերի տեղադրման համար ֆինանսական միջոցներ են ուղղվել Հայաստանի ազգային պատկերասրահի մասնաճյուղերում Ա.Սարգսյանի ու Հ.Կոչոյանի և Մ.Աբեղյանի տուն-թանգարաններին, ջեռուցման համակարգերի տեղադրման համար՝ Հ.Շարամբեյանի անվան ժողովրդական արվեստի թանգարանին, Մ.Սարյանի տուն-թանգարանին, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի մասնաճյուղերում Ա.Սարգսյանի ու Հ.Կոչոյանի և Մ.Աբեղյանի տուն-թանգարաններին:

Թանգարանների մասնագետները ակտիվորեն մասնակցում են միջազգային դասընթացվարժանքներին: ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված «Մշակույթի ոլորտի կադրերի պատրաստման և վերապատրաստման համալիր ծրագրի» շրջանակներում 2010 թվականին վերապատրաստվել են 50 ֆոնդապահներ, 25 էքսկուրսավարներ, համաժողովներին և միջազգային խորհրդակցություններին մասնակցել են շուրջ 25 թանգարանի աշխատող: 2011 թվականին 50 էքսկուրսավարներ, 25 թանգարանային աշխատողներ մասնակցել են համաժողովներին և միջազգային խորհրդակցություններին, սեմինարներին:

Թանգարանային ոլորտին 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 1469.1 և 1644.5 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 1676.7 մլն դրամ միջոցներ:

**Գրադարաններ** ոլորտում հիմնական գործառույթներն են՝ գրադարանային հավաքածուների պահպանության, ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման գործընթացի՝ մշակութային ժառանգության թվանշանացումը, տեղեկատվական շտեմարանների և միացյալ ավտոմատացված համակարգերի շարունակական զարգացումը, համալրման անընդհատության ու օգտագործման մատչելիության ապահովումը, տպագիր նյութերի, ազգային անձեռնմխելի ֆոնդերի վերաբերյալ մատենագիտության, կենսամատենագիտության, վիճակագրական տվյալների, տեղեկատվական ցանկերի կազմումն ու հրապարակումը:

Գրադարանային գործի զարգացումն ապահովելու նպատակով ՀՀ գրադարանների շենքերի հիմնանորոգման համալիր ծրագրի շրջանակներում հիմնանորոգման աշխատանքներն ավարտվել են 2010 թվականին Խնկո-Ապր անվան ազգային մանկական գրադարանում, 2011 թվականին՝ ևս 5 մարզային գրադարաններում:

Վերջին տարիներին մեծ ուշադրություն է դարձվում գրադարանային առարկաների պահպանությանը, ինչի համար 2010 թվականին հակահրդեհային և ազդանշանային համակարգերի տեղադրման համար ֆինանսական միջոցներ են ուղղվել 4 մարզային գրադարաններին, իսկ 2011 թվականին Երաժշտագիտական և ևս 6 մարզային գրադարաններին:

Մշակութային նշանակության գրքերի պահպանվածության ապահովման ուղղությամբ՝ 2010-2011 թվականներին Հայաստանի ազգային գրադարանի կողմից, համապատասխանաբար, իրականացվել են հնատիպ 5 և 6 միավոր գրքերի, 80 և 70 մշակութային նշանակության գրքերի կազմի, 23163 և 22920 թերթ-միավորի վերականգնման, 21270 և 21240 միավոր գրքի ախտահանման ու մանրէազերծման աշխատանքները: Կազմակերպվել են գրադարանային հավաքածուից մշակութային նշանակության պարբերական մամուլի 2120 թերթ-միավորի նորոգման գործընթացները:

Ջարգացման միտում է արձանագրվել պետական համակարգի գրադարաններում ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման և մատուցվող ծառայությունների արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ 2010 թվականին Հայաստանի ազգային գրադարանում ստեղծվել է գրականության թվանշայնացման կենտրոն, որտեղ արդեն թվանշայնացվել է 33 գիրք, 200 բացիկ, 75 մատենանիշ, 1266 նամականիշ և 375 միավոր հայկական դրամանիշ, իսկ 2011 թվականին՝ հնատիպ, նվազագույն տպաքանակ ունեցող 334 միավոր:

Գրադարանային հավաքածուների ավտոմատացման գործընթացում Հայաստանի ազգային գրադարանի կողմից համահավաք տվյալների շտեմարան մուտքագրված միավորների թիվը 2011 թվականին կազմել է 3367514 միավոր, ինչը 367514-ով ավել է 2010 թվականի ցուցանիշից:

ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գիտական գրադարանում շարունակվել են էլեկտրոնային շտեմարանների մուտքագրման աշխատանքները: 2010-2011 թվականներին 4 էլեկտրոնային շտեմարաններում, համապատասխանաբար, մուտքագրվել է 7346 և 370677 միավոր և ՀՀ ԳԱԱ 26 և 16 ակադեմիկոսների կենսամատենագիտություն: Գրադարանը ավարտել է հայ հնատիպ գրքերի (211 անուն), հավաքածուներում առկա 19-րդ և 20-րդ դարի սկզբի թերթերի (18 անուն), վաղ շրջանի 1801-1850 թվականների գրքերի թվանշայնացման աշխատանքները: 2011 թվականին սկսվել է 1851-1920 թվականների հայատառ գրքերի (476 անուն) թվանշայնացման աշխատանքները:

ՀՀ առողջապահության նախարարության հանրապետական գիտաբժշկական գրադարանի էլեկտրոնային շտեմարաններում շարունակվել են գրառումների մուտքագրումը՝ 2011 թվականին

էլեկտրոնային գրացուցակներում և «Հայկական բժշկագիտություն» տվյալների շտեմարանում մուտքագրվել և խմբագրվել է 40796 միավոր՝ 2010 թվականի՝ 36704 միավորի դիմաց:

2011 թվականին ՀՀ մշակույթի նախարարության համակարգի գրադարանների *էլեկտրոնային սպասարկումների* թիվը կազմել է 142132 միավոր՝ կանխատեսված 34151-ի փոխարեն:

ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գրադարանը 2011 թվականին իրականացրել է էլեկտրոնային փաստաթղթերի՝ գիտական հոդվածների մոտ 350 սպասարկում, որի ցուցանիշը 2010 թվականի համեմատությամբ պահպանվել է:

ՀՀ առողջապահության նախարարության հանրապետական գիտաբժշկական գրադարանի կողմից մատուցած էլեկտրոնային սպասարկումների թիվը 2011 թվականին կազմել է 70913 միավոր, ինչը 2010 թվականի համեմատությամբ աճել է 84-ով: Էլեկտրոնային փոստի բաժանորդների թվաքանակը 2011 թվականին կազմել է 1098, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 140-ով:

ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության «Նորամուծության և ձեռներեցության ազգային կենտրոն»-ի կողմից «Ազգային գիտատեխնիկական տեղեկատվական ցանց» վեբ պորտալի միջոցով 2010-2011 թվականներին, համապատասխանաբար, 97 և 149 կազմակերպությունների համար կատարվել է 12000 և 18500 փաստաթղթի էլեկտրոնային առաքում: Ցուցանիշների աճը պայմանավորված է էլեկտրոնային տեղեկույթի ստացման պահանջարկի մեծացմամբ:

Կարևորելով հանրությանը մատուցվող գրադարանային-տեղեկատվական սպասարկման ծառայություններում ընթերցողական պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված առաջնահերթ խնդիրը՝ գրադարանային հավաքածուների համալրմանն ուղղված ֆինանսական միջոցները վերջին տարիներին հիմնականում նպատակաուղղվել են ժամանակակից տպագիր գրականության և էլեկտրոնային նյութերի ձեռքբերմանը: *Գրադարանային հավաքածուների համալրման* ցուցանիշներում արձանագրված աճը պայմանավորված է գրադարաններին նվիրաբերված գրականությամբ:

ՀՀ մշակույթի նախարարության համակարգի գրադարանների գրադարանային հավաքածուների թիվը 2011 թվականին կազմել է 8735678 միավոր, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 60856-ով, 2011 թվականին ձեռք է բերվել 9513 միավոր նյութական կրիչ, ինչը կանխատեսված ցուցանիշի համեմատ ավել է 1843-ով, սպասարկված միավորների թիվը 2011 թվականին կազմել է 3586771, ինչը կանխատեսված ցուցանիշի համեմատ ավել է 202901-ով: 2011 թվականին ընթերցողների թիվը կազմել է 111120, որը 2010 թվականի համեմատ աճել է 1248-ով:

ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գրադարանի կողմից սպասարկված միավորների թիվը 2011 թվականին կազմել է 790000, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 30000-ով, 2011 թվականին ձեռք է բերվել 8944 միավոր նյութական կրիչ, որը 2010 թվականի համեմատ նվազել է 2218-ով, ընթերցողների թիվը 2011 թվականին կազմել է 18850, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 40-ով:

«ԱՆ հանրապետական գիտաբժշկական գրադարանի կողմից սպասարկված միավորների թիվը 2011 թվականին կազմել է 88327, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 298-ով, 2011 թվականին ձեռք է բերվել 395 միավոր նյութական կրիչ, ինչը 2010 թվականի համեմատ նվազել է 24-ով /նվազումը պայմանավորված է տպագիր արտադրանքի գների բարձրացմամբ/, ընթերցողների թիվը 2011 թվականին կազմել է 6057, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 54-ով:

«Հ էկոնոմիկայի նախարարության «Նորամուծության և ձեռներեցության ազգային կենտրոն»-ի կողմից 2011 թվականին ձեռք է բերվել 550 միավոր նյութական կրիչ, որը 2010 թվականի համեմատ աճել է 2-ով, տեղեկոյթի սպասարկված միավորների թիվը 2011 թվականին կազմել է 131928, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 51275-ով, ընթերցողների թիվը 2011 թվականին կազմել է 4613, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 583-ով:

Հայաստանի ազգային գրապալատի կողմից մշակվել և ներդրվել են նոր տառատեսակներ՝ «Նոտրգիր», «Ավանդական» (բոլորգիր), «Միջնադարյան» (բոլորգիր), իրականացվել է տառատեսակների պատմական վերակառուցում ու թվայնացում, 5 նոր տեքստային տառատեսակների նախագծում, մշակում ու թվայնացում, 4 գեղարվեստական տառատեսակների նախագծում, մշակում ու թվայնացում:

Հայաստանի ազգային գրապալատում համալրվող և պահպանվող հրատարակությունների ազգային անձեռնմխելի հավաքածուների թիվը 2011 թվականին կազմել է 1181900 միավոր, ինչը 2010 թվականի համեմատ աճել է 19200-ով:

Հայաստանի ազգային գրապալատի կողմից կատարվել են տեղեկատվական պետական պաշարների մատենագիտական ու վիճակագրական տեղեկատվության գրանցումներ, որոնց թիվը 2011 թվականին կազմել է 32000 միավոր, ինչը 2010 թվականի համեմատ ավել է 875-ով: Հրատարակվող ազգային մատենագիտության ընթացիկ ու հետադարձ ցանկերի և վիճակագրական տվյալների ծավալը 2010-2011 թվականներին կազմել է 280 հրատարակչական մամուլ:

Հայաստանի ազգային գրապալատը 2010-2011 թվականներին մասնակցել է միջազգային կենտրոնների կողմից կազմակերպվող տարեկան համաժողովներին և մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացներին:

Համակարգչային հայկական տառատեսակների հավաքագրման, մշակման և պահպանության գծով 2010-2011 թվականներին իրականացվել է 3 անուն տառատեսակների հավաքագրում և պահպանում:

Գրադարանային ոլորտին 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 1036.1 և 1166.1 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 1167.8 մլն դրամ միջոցներ:



**Արխիվային գործի** ոլորտի բոլոր ծառայությունների մատուցումն իրականացվում է «Հայաստանի ազգային արխիվ» ՊՈԱԿ-ի կողմից, որն ուղղված է արխիվային փաստաթղթերի *պահպանության ապահովմանը, համալրմանը, օգտագործմանը և տեղեկատվություն-որոնողական ինքնաշխատ համակարգի ստեղծմանը*:

2010-2011 թվականներին, համապատասխանաբար, վերականգնվել-վերանորոգվել է 323.2 և 678 հազար թերթ փաստաթուղթ, կարվել-կազմապատվել 30.5 և 60 հազար գործ, արկղավորվել 140.2 և 210 հազար գործ, արխիվը համալրվել է 41.7 և 67.8 հազար գործավարական ու 32.1 և 47.6 հազար անձնակազմի վերաբերյալ գործերով, արխիվ է դիմել 25186 ու 49186 ֆիզիկական և իրավաբանական անձ, արխիվի ընթերցասրահներում աշխատել է 418 և 903 հետազոտող, պատրաստվել է 42 և 72 ռադիոհեռուստատեսային հաղորդում, կազմակերպվել է փաստաթղթերի 7 և 21 ցուցադրություն, տեղեկատու որոնողական համակարգի ստեղծման նպատակով տեղեկությունների էլեկտրոնային շտեմարան է մուտքագրվել 65.5 և 136.2 հազար արխիվային տեղեկություն: 2011 թվականին հրատարակվել է 72 լրագրային հոդված, 9 ժողովածու:

2011 թվականի ընթացքում աճել են ՀՀ ազգային հավաքածուի թվայնացման ցուցանիշները, ապահովելով մինչ վերջին տարիները հանրության օգտագործման համար խիստ սահմանափակ համարվող արխիվային փաստաթղթերի մատչելիությունը:

Արխիվային հավաքածուների պահպանության համար պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար 333.0 և 380.9 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 377.8 մլն դրամ միջոցներ:

### **Պատմության և մշակույթի անշարժ ժառանգություն**

**Հուշարձանների պահպանության** բնագավառում իրականացվող գործընթացները նպատակաուղղվում են պատմամշակութային հուշարձանների *հաշվառման, ուսումնասիրման, պահպանության, վերականգնման և օգտագործման* գործում առկա հիմնախնդիրների բացահայտմանն ու դրանց լուծմանը:

Հանրապետության տարածքում ներկայումս հաշվառված են ավելի քան 24250 հուշարձան՝ խմբավորված մոտ 7327 տարածքային պահպանական միավորներում: Դրանցից 1809-ը հնագույն, հին և միջնադարյան բնակատեղիներ, ամրոցներ ու ամրապաշտպանական կառույցներ են, 2339-ը՝ վանական համալիրներ, եկեղեցիներ և մատուռներ: Կան հարյուրավոր դամբարանադաշտեր, պատմական գերեզմանոցներ, տարաբնույթ աշխարհիկ կառույցներ, հուշային և մոնումենտալ արվեստի նմուշներ:

Շարունակվում է ուսումնասիրման արդյունքում նորահայտ հուշարձանների հայտնաբերման և սահմանված կարգով դրանք հուշարձանների ցանկում ընդգրկման գործընթացը. 2010 թվականին կազմվել է 534 պատմամշակութային նորահայտ օբյեկտի անվանացանկ, 2011 թվականին՝ 282:

2010-2011 թվականներին պեղումներ իրականացվեցին հրատապ ուսումնասիրման կարիք ունեցող 7 և 4 հուշարձաններում, ըստ որում 2010 թվականին պեղված հուշարձաններից 3-ում, իսկ 2011 թվականին՝ 4-ում կատարված աշխատանքներն արդեն իրականացվեցին որպես վերականգնման համար պարտադիր նախնական փուլ:

Ելնելով վերականգնման կարիք ունեցող հուշարձանների մեծ քանակից՝ առաջնահերթ վերականգնվող հուշարձանների ճիշտ ընտրության համար 2009 թվականին մեկնարկեց առավել վտանգված հուշարձանների տեխնիկական վիճակի դիտանցման ծրագիրը, որի արդյունքում կազմվեց 26 հուշարձանի ամբողջական փաթեթ, 2010 թվականին՝ ևս 26, 2011 թվականին՝ 13 հուշարձան համալիր:

2010 թվականին որպես նոր նախաձեռնություն մեկնարկել էր **«Աջակցություն հայկական պատմամշակութային հուշարձանների վավերագրմանը»** ծրագիրը, որի շրջանակներում իրականացվել են նաև արտերկրում գտնվող հայկական ծագում ունեցող հուշարձանների հաշվառման, ուսումնասիրման, վավերագրման, վկայագրման աշխատանքները. հաշվառվել, ուսումնասիրվել, վավերագրվել ու վկայագրվել է թվով 450 հուշարձան, իսկ 2011 թվականին՝ 470, որոնք ներկայացված են 2010-2011 թվականների ընթացքում տպագրված 18 պրակներում:

Մեծ ծավալի աշխատանքներ են տարվել հուշարձանների պահպանական գոտիների կազմման ուղղությամբ՝ նոր ձևաչափով կազմվել և թողարկվել են ավելի քան 2630 պահպանական գոտու նախագծեր, որոնցից սահմանված կարգով 2010 թվականին հաստատվել են 1643-ը, 2011 թվականին շրջանառված 942 պահպանական գոտու նախագծերից հաստատվել են 450-ը, մյուսները՝ (թվով 492-ը) համաձայն գործող ընթացակարգի գտնվում են ՏԻՄ-երի հետ համաձայնեցման փուլում:

Հուշարձանների վերականգնման ծրագրով 2009 թվականին իրականացվել են 2 նախագծային և 13 վերականգնման (որից 1-ը՝ ավարտական) աշխատանքներ: 2010 թվականին՝ 5 նախագծային և 11 վերականգնման (որից 4-ը՝ ավարտական): 2011 թվականին՝ 6 նախագծային և 8 վերականգնման (աշխատանքները շարունակվում են): Նախորդ տարիների համեմատ ընդլայնվել է վերականգնվող հուշարձանների աշխարհագրությունը, վերականգնողական աշխատանքներում գերիշխող է դարձել մարզային համաչափության սկզբունքը (9 մարզ) և ավելացել աշխարհիկ կոնյուցների (7 հուշարձան) ընդգրկվածությունը:

2010 թվականին Գյումրի քաղաքից ՀՀ կառավարության շենք տեղափոխվեցին և վերականգնվեցին Մինաս Ավետիսյանի *«Խաչքարի մոտ»* և *«Հանդիպում»* որմնանկարները: Կարևորելով հուշարձանների այս տեսակի պահպանության և վերականգնման առանձնահատկությունները, 2010 թվականից սկսվել և 2011 թվականին իրականացվել է *«Թել են մանուս»* և *«Երկանք»* որմնանկարների տեղափոխման աշխատանքները Գյումրի քաղաքից «Զվարթնոց» միջազգային օդանավակայանի նախագահական համալիր և նույն օդանավակայանի նոր ուղևորային համալիրի մեկնման սրահ:

Ներկայումս շարունակվում են հայկական հուշարձանների համահավաք տեղեկատվական շտեմարանում ներառված 24250 գիտական քարտերի տվյալների համալրման աշխատանքները (2009 թվականին՝ 780, 2010 թվականին՝ 780, 2011 թվականին՝ 390), որը հնարավորություն կտա ապահովել պահպանական միավորների կադաստրային փաստաթղթերի փաթեթների պատրաստման արագացված գործընթացը:

Հուշարձանների պահպանության ոլորտին 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 335.1, 339.6 մլն դրամ, այդ թվում՝ հուշարձանների վերականգնման համար՝ 206.2, 203.4 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 351.2 մլն դրամ միջոցներ, այդ թվում՝ հուշարձանների վերականգնման համար՝ 215.0 մլն դրամ:

### **Ոչ նյութական մշակութային ժառանգություն**

**Ոչ նյութական (հոգևոր) մշակութային ժառանգություն** պահպանությունը մշակութային պետական քաղաքականության հիմնական ուղղություններից է, որն ազգային դիմագծի, ինքնության կարևոր բաղկացուցիչ է: Վերջին տարիներին իրականացված միջոցառումները միտված են եղել ոչ միայն ոլորտի վերազարթոնքին, այլև մեծ արձագանք ունեցան հասարակության մեջ՝ ձևավորելով ազգային ոչ նյութական մշակութային ժառանգության նկատմամբ հարգանքի ու արժևորման մթնոլորտ:

Ոլորտի համար նախատեսված հատկացումներն ուղղվում են *պահպանության* (գիտարշավների կազմակերպում, ուսումնասիրում, նույնականացում, փաստաթղթավորում, արխիվների թվայնացում, գիտական անտիպ նյութերի տպագրում), *պաշտպանության* (ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի իրականացում, կրողներից սերունդներին փոխանցման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծում), *հանրահռչակման* (գիտաճանաչողական ֆիլմերի, հեռուստառադիոհաղորդումների պատրաստում և հեռարձակում, կայքերի ստեղծում, փառատոների, համերգների, ծիսակարգերի, գիտաժողովների, հանդիսությունների, մրցույթների կազմակերպում) խնդիրների լուծմանը:

2010-2011 թվականներին ոչ նյութական մշակութային ժառանգության *պահպանության* ուղղությամբ կատարվեցին *գիտական ուսումնասիրություններ*, մասնավորապես՝ հրատարակվել են Ս.Մկրտչյանի «Տոներ. Հայկական ժողովրդական ծեսեր, սովորույթներ, հավատալիքներ (ավանդույթ և արդիականություն)» գիրքը, «Գորելեն, գեղանկար, խճանակար» ալբոմը, Լուսիկ Ազուլեցու «Անցյալի մասունքները» աշխատությունը, նկարահանվել են «Դաշտադեմի ամրոցը» և Հովհ. Շարամբեյանի թանգարանի վերաբերյալ «Գորգի սիմվոլիկան և աղի պաշտամունքը Հայաստանում» ֆիլմերը, «Հայաստանի ճամփեքով» թվով 12 հեռուստահաղորդաշար:

«Պետական արխիվներում, գիտական և մշակութային կազմակերպություններում պահվող գրառված, տեսագրված նյութերի թվայնացում» ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է ՀՀ ԳԱԱ

արվեստի ինստիտուտի Արամ Քոչարյանի անվան ձայնադարանի թվով 200 միավորների թվայնացման աշխատանքներ:

***Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության կենսունակության պաշտպանության նպատակով*** իրականացվել են ոլորտը համապատասխան կադրերով ապահովելու, կրողների գիտելիքներն ու հմտությունները փոխանցելու ուղղությամբ ծրագրեր, մասնավորապես.

«Ոչ նյութական մշակութային արժեքների պահպանության մասնագետ-կադրերի պատրաստում, վերապատրաստում և վերաորակավորում» ծրագրի շրջանակներում իրականացվել են՝ «Հայկական ավանդական տոների վերականգնման և փոխանցման դպրոց» ծրագիրը (102 մարդ), Հովհ. Շարամբեյանի անվան ժողովրդական արվեստի թանգարանում «Գորգագործության ուսուցման» ծրագիրը (20 մարդ), Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոնում՝ «Կարպետագործության, հելունագործության և շյուղագործության դասընթացներ» ծրագիրը (13 մարդ), «Երեխաների և պատանիների համար գիտաճանաչողական ուղևորությունների կազմակերպում» և «Երաժշտական գործիքների պատրաստման հմտությունների և կիրառման ավանդական ձևերի փոխանցում» ծրագիրը, որի շրջանակներում ՀՀ մարզերից 10 երեխաների համար Երևանում կազմակերպվել է 15 օրյա ճամբար, և Երևանի երաժշտական դպրոցների 11 աշակերտներ ստացել են թառի, ուդի, քամանչայի, քանոնի և սազի պատրաստման և վերանորոգման խորացված ուսուցում:

*Ազգային ավանդական մշակույթի հանրահռչակման ապահովման* նպատակով ոլորտում նոր ձեռքբերումներ էին ժողովրդական բանահյուսության, մասնավորապես, հեքիաթասացության և բարբառների պաշտպանությանն ու հանրահռչակմանն ուղղված 2010-2011 թվականների ընթացքում կազմակերպված «Երկնքից երեք խնձոր ընկավ...» հեքիաթասացության փառատոնը, «Սասնա ծռեր» էպոսին նվիրված «Էպոսյան օրեր» հանրապետական փառատոնը (ՀՀ Արագածոտնի մարզ), ինչպես նաև Գյումրիում անցկացվեց գիտագործական սեմինար՝ նվիրված Հայաստանի 10 քաղաքների պատմական միջուկների վերականգնմանը (ԵՄ «Կիլյան նախաձեռնության» շրջանակներում), «Ազգային տարրերով ժամանակակից պարային հագուստների էսքիզների» մրցույթը:

*Միջազգային ասպարեզում հայկական պատմամշակութային ժառանգության ներկայացման* նպատակով ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում «Մարդկության ոչ նյութական մշակութային ժառանգության ներկայացուցչական ցանկում» ներառելու նպատակով ներկայացվել էր «Խաչքարի արվեստը. խաչքարի խորհուրդն ու խաչքարագործությունը» ազգային հայտը, որը 2010 թվականի նոյեմբերին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի միջկառավարական կոմիտեի որոշմամբ ընդունվեց: 2011 թվականի նույն ցանկի համալրման նպատակով ներկայացվել են «Սասնա ծռեր կամ Սասունցի Դավիթ էպոսի բանավոր ավանդույթները», «Վարդավառ», «Աշուղական սիրավեպեր» հայտերը, որոնք քննարկումների փուլում են:

2010 թվականին Փարիզում ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կենտրոնակայանի դահլիճներում կազմակերպվել էր «Խաչքարի մշակույթ» ցուցահանդեսը, հրատարակվել է ցուցահանդեսի ֆրանսերեն կատալոգը:

2011 թվականին երեք ժողովրդական վարպետ-երաժիշտներ՝ դուդուկահարներ և քամանչահար, ժողովրդական ձեռարվեստի վարպետներ մասնակցել են Դուշանբեում կայացած միջազգային աշուղական արվեստի, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում ձեռարվեստի միջազգային փառատոներին, ինչպես նաև ապահովվել է պետական և գիտական ներկայացուցիչների մասնակցությունը Իտալիայում, Բելառուսում, Ուկրաինայում և ՌԴ-ում մշակութային ժառանգությանը նվիրված գիտաժողովներին, Ինդոնեզիայում ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նյութական մշակութային ժառանգության 6-րդ կոմիտեի նիստին:

2011 թվականին կայացած «Եվրոպական ժառանգության օրեր» ծրագրի եզրափակիչ միջոցառումը ամբողջովին նվիրված էր Գորիսի ոչ նյութական մշակութային ժառանգությանը՝ ավանդական բնակարանների, կահկարասիների, խոհանոցի առանձնահատկություններին:

Ոլորտին 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 27.7 և 32.6 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 39.6 մլն դրամ միջոցներ:

**Ժամանակակից արվեստի (թատերարվեստ, երաժշտարվեստ, պարարվեստ, կինոարվեստ, կերպարվեստ) զարգացում**

Ժամանակակից արվեստի ոլորտում պետական բյուջեի միջոցներն առաջին հերթին ուղղվում են ստեղծագործական ՊՈԱԿ-ների սուբսիդիաների տրամադրմանը, մշակութային արտադրանքի ձևավորմանը և դրա ձեռքբերմանը, մրցակցային դաշտի ձևավորմանը, միջազգային ասպարեզում ներկայացմանը, միջմարզային համագործակցության զարգացմանը, մշակութային ազգային նկարագրով անհատների և երևույթների արժեքավորմանը և հանրայնացմանը:

Ժամանակակից արվեստի զարգացման գործում ներկա փուլում առաջնահերթ է *երիտասարդ ստեղծագործական ներուժի և սփյուռքահայ արվեստագետների ներգրավումը* Հայաստանի մշակութային դաշտ: Կարևոր ձեռքբերումներից է *դեբյուտային ծրագրերի իրականացումը*, որի շարունակականությունը հնարավորություն է տալիս ոլորտը համալրել նոր ստեղծագործական ուժերով, ինչպես նաև ապահովել ոլորտի սահուն սերնդափոխության իրականացումը:

2010-2011 թվականներին արվեստի տարբեր ոլորտներում իրականացվել են դեբյուտային և երիտասարդական ծրագրեր, այդ թվում.

*թատերարվեստի ոլորտում* աջակցություն է ցուցաբերվել, համապատասխանաբար, 6 և 18 երիտասարդ բեմադրիչներին և թատերական ծրագրերին, իրենց դեբյուտն են նշել 40 և 133 երիտասարդ դերասաններ: 2011 թվականին պետական աջակցությամբ իրականացվել են երիտասարդական թատերական 2 նորարարական ներկայացումներ: 2011 թվականին առաջին անգամ

իրականացվել է երիտասարդական-ուսանողական «Գիսանե» թատերական փառատոնը, ներգրավելով 15 երիտասարդ ռեժիսոր և ավելի քան 115 դերասան: Անցկացվել է արդեն ավանդական դարձած Երիտասարդ ռեժիսորայի հանրապետական 6-րդ փառատոնը, որի շրջանակներում իրենց ստեղծագործական ծրագրերն են ներկայացրել 9 երիտասարդ ռեժիսորներ:

*Երաժշտարվեստի ոլորտում* աջակցություն է ցուցաբերվել, համապատասխանաբար, 23 ու 24 երիտասարդ կատարողների և 2 ու 9 երիտասարդական կոլեկտիվների մասնակցությամբ 15 ու 20 միջազգային նախագծերին: Հայաստանյան հյուրախաղերով յուրաքանչյուր տարի հանդես են եկել շուրջ 4 շնորհալի երիտասարդ երաժիշտ-կատարողներ, անց է կացվել 5 երիտասարդական, այդ թվում՝ 2-ը միջազգային մրցույթ-փառատոն, ստեղծագործական գործունեության խթանման նպատակով աջակցություն է ցուցաբերվել հանրապետությունում գործող երիտասարդական 7 կոլեկտիվների, երիտասարդ երաժիշտ-կատարողների և կոլեկտիվների մասնակցությամբ իրականացվել են տասնյակից ավելի համերգային ծրագրեր, համերգ-ցուցահանդեսներ, ստուգատեսներ և այլ միջոցառումներ:

*Կինոարվեստի ոլորտում* աջակցություն է ցուցաբերվել, համապատասխանաբար, 10 (7 դեբյուտային, 3 ուսանողական) և 21 կինոֆիլմերին (8 դեբյուտային, 13 ուսանողական), որոնցից շուրջ 20-ը Հայաստանը ներկայացրել են միջազգային կինոփառատոններում:

**Թափերարվեստի** ոլորտում ստեղծագործական պատվերների միջոցով ավելացել է հայ և համաշխարհային դասական ու ժամանակակից դրամատուրգների պիեսների բեմադրությունների քանակը: Վերջին երկու տարիներին բեմադրվել է, համապատասխանաբար, 53 և 48 նոր ներկայացումներ՝ նախատեսված 51-ի և 40-ի փոխարեն, որոնցից 17 և 20՝ պետական աջակցությամբ:

2010 թվականի համեմատ 2011 թվականին խաղացած ներկայացումների քանակը ավելացել է 208-ով, կամ աճել է 10.7 %-ով, հանդիսատեսի թվաքանակը աճել է 80055-ով, կամ 21.2 %-ով:

Նախորդ տարիների համեմատ 2009-2011 թվականներին կտրուկ բարձրացավ Ա. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի ստեղծագործական գործունեության արդյունավետությունը: Իրենց որակով առանձնացան «Սպարտակ» բալետը (2009 թվական), «Աիդա» օպերան (2010 թվական), «Ռոմեո և Ջուլետ» բալետը, «Սայաթ-Նովա» օպերան (2011 թվական) որոնք վերջին տարիներին դրսևորված ազգային օպերայի և բալետի լավագույն ավանդույթների նոր վերելքի վկայությունն են:

Ա.Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնում 2010 թվականի համեմատ 2011 թվականին խաղացած ներկայացումների քանակը ավելացել է 18-ով, կամ աճել է 29 %-ով, հանդիսատեսի թվաքանակը ավելացել 12952-ով, կամ աճել է 52 %-ով:

Գ.Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոնում 2010 թվականի համեմատ 2011 թվականին խաղացած ներկայացումների քանակը ավելացել է 18-ով, կամ աճել է 20 %-ով, հանդիսատեսի թվաքանակը ավելացել է 17264-ով, կամ աճել է 45 %-ով:

Նախարարության համակարգի 14 թատրոններում 2010 թվականի համեմատ 2011 թվականին խաղացած ներկայացումների քանակը ավելացել է 172-ով, կամ աճել է 10 %-ով, հանդիսատեսի թվաքանակը ավելացել է 49839-ով, կամ աճել է 16 %-ով:

Ոլորտում 2010-2011 թվականներին իրականացվել են հոբեյաններին նվիրված, համապատասխանաբար, 4 և 3 բեմադրություններ (2010 թվականին՝ Մ.Մկրտչյան-80, Է.Էլբակյանի-75, Հ.Մաթևոսյան-75 ամյակներ, Մեծ եղեռնի 95-րդ տարելից, 2011 թվականին՝ Մեսրոպ Մաշտոց-1650, Գարեգին Նժդեհ-125, Ավետիս Ահարոնյան-145 ամյակներ):

2010-2011 թվականներին պետական աջակցությամբ իրականացվել են համապատասխանաբար 5 («Թատրոն X», «Թատերական Լոռի» համայնքային, «Նռան հատիկ» մանկապատանեկան, Երիտասարդ ռեժիսուրայի, «Հայ հայր» այվազյանական) և 4 («Թատրոն X», «Նռան հատիկ» մանկապատանեկան, Երիտասարդ ռեժիսուրայի, «Գիսանե» ուսանողական երիտասարդական) *հանրապետական թատերական փառատոներ*, 6 («Արմմոնո», «Հայֆեստ», «Թումանյանական հեքիաթի օր», Վ. Փափազյանի անվան շքսպիրյան, Մնջախաղի թատրոնների և «Ներկայի վերականգնումը» (Reading Fest) դրամատուրգիական) և 4 («Արմմոնո», «Հայֆեստ», «Թումանյանական հեքիաթի օր», Վ. Փափազյանի անվան շքսպիրյան) *միջազգային թատերական փառատոներ* (ցուցանիշների տարբերությունը պայմանավորված է փառատոների անցակացման պարբերականությամբ):

Միջազգային ասպարեզում ժամանակակից թատերարվեստի ձեռքբերումների հանրահռչակման նպատակով 2010 թվականին հայաստանյան թվով 5 թատերախումբ և 19 գործիչ մասնակցել են միջազգային տարբեր ծրագրերին, իսկ 2011 թվականին 14 թատերախումբ և 129 թատերական գործիչ պետական աջակցությամբ Հայաստանը ներկայացրել են 19 միջազգային փառատոներում, գիտաժողովներում ու թատերական այլ ծրագրերում շուրջ 15 երկրներում:

2011 թվականին Հայաստանն առաջին անգամ առանձին տաղավարով մասնակցել է Չեխիայում կայացած «Պրահայի քվադրինալե» բեմական ձևավորման և բեմանկարչության 12-րդ միջազգային թատերական փառատոնին, ինչպես նաև Երևանի կամերային պետական թատրոնը՝ ԱՄՆ-ում կայացած «Աշխարհի թատրոնները» միջազգային թատերական փառատոնին:

Թատերարվեստի ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 2080.2 և 2377.4 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 2372.9 մլն դրամ:

**Ժամանակակից երաժշտարվեստի** ոլորտում Ազգային երաժշտարվեստի ժողովրդական և կամերային ժանրերի զարգացման, ստեղծագործական խմբերի բնականոն գործունեության ապահովման և պետական ներդրումների առավել արդյունավետ օգտագործման նպատակով 2010 թվականին ստեղծվեցին կամերային և ժողովրդական երաժշտության ազգային կենտրոններ, ինչի շնորհիվ 2011 թվականին արձանագրվեցին շոշափելի հաջողություններ:

*Երգչախմբային արվեստի* զարգացմանն ուղղված ֆինանսական հատկացումները նպաստեցին ոլորտի զգալի զարգացմանը: 2010 թվականին խմբերգային արվեստի զարգացման, «Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի հանրապետական մրցույթի երկացանկը համալրելու, ինչպես նաև մանկական երգչախմբային նոր ստեղծագործությունների ստեղծման շարունակականությունը ապահովելու նպատակով անցկացվեց խմբերգային ստեղծագործությունների մրցույթ, որտեղ երեք անվանակարգերում ներկայացվեցին 15 կոմպոզիտորների 39 ստեղծագործություններ: Իսկ 2011 թվականին անցկացվեց արդեն ավանդույթ դարձած մրցույթը՝ Երևանի, ՀՀ Կոտայքի, Գեղարքունիքի, Արարատի, Արմավիրի, Շիրակի, Վայոց ձորի մարզերի հանրակրթական, երաժշտական և արվեստի դպրոցների 73 մանկապատանեկան երգչախմբերի մասնակցությամբ:

*Հայ կոմպոզիտորական դպրոցի ավանդույթների շարունակականությունը* ապահովելու նպատակով 2011 թվականին մշակվել, ձեռք են բերվել և առաջին անգամ կատարվել են 15 հայ ժամանակակից կոմպոզիտորի 34 ստեղծագործություն (որից 23-ը՝ մշակված, 11-ը՝ ձեռքբերված)՝ 2010 թվականի 28 կոմպոզիտորի 43 ստեղծագործության (որից 17-ը՝ մշակված, 26-ը՝ ձեռքբերված) համեմատ: Ցուցանիշի նվազումը պայմանավորված է 2011 թվականին մեծակտավ ստեղծագործությունների (բալետ, օրատորիա, կանտատներ, փասիոններ) ձեռքբերմամբ:

Ստեղծագործությունների նոր մշակումներով և գործիքավորումներով թարմացվել են երաժշտական կոլեկտիվների և անհատ կատարողների երկացանկերը: Վերջին երկու տարիներին կատարվել է շուրջ 85 հայ կոմպոզիտորի (15 երիտասարդ, 16 սփյուռքահայ) 200-ից ավելի ստեղծագործություն:

*«Երաժշտարվեստի աջակցում և խթանում ստեղծագործական պատվերների միջոցով»* ծրագրով 2010 թվականին իրականացվել են 13 համերգային նախագիծ և շուրջ 2 տասնյակից ավելի նոր համերգային ծրագրեր, իսկ 2011 թվականին՝ 15 համերգային նախագիծ և շուրջ 3 տասնյակից ավելի նոր համերգային ծրագրեր:

Առավել կարևոր է ժանրային բոլոր ուղղություններով իրականացված *միջազգային և հանրապետական մրցույթ-փառատոները*, որոնք նպատակային միտված էին ոլորտի բոլոր ժանրերի համաչափ զարգացմանը, երաժշտական դաշտի խորքային բացահատմանը՝ 2010-2011 թվականներին, համապատասխանաբար, իրականացվել են *փառատոներ. դասական ժանրում* 19 և 11 (այդ թվում՝ միջազգային՝ 3 և 5), *ազգագրական-ժողովրդական, հոգևոր, երգչախմբային, ռոք-երաժշտու-*



թյան, ռազմահայրենասիրական երգի ժանրում՝ յուրաքանչյուր տարի՝ մեկական, մրցույթներ գործիքային ժանրում՝ **դաշնամուրային** (միջազգային՝ մեկական, հանրապետական՝ երեքական), **լարային**՝ միջազգային, հանրապետական (յուրաքանչյուր տարի՝ մեկական), **փողային**՝ հանրապետական (յուրաքանչյուր տարի՝ մեկական), *ժողովրդական ժանրում*. հանրապետական (յուրաքանչյուր տարի՝ մեկական), *երգչախմբային ժանրում*. հանրապետական (յուրաքանչյուր տարի՝ մեկական), *ստեղծագործողների*՝ հանրապետական (յուրաքանչյուր տարի՝ երկուական), այդ թվում՝ 7 մանկապատանեկան (յուրաքանչյուր տարի՝ 2 միջազգային) և 5 երիտասարդական (յուրաքանչյուր տարի՝ 2 միջազգային):

Պետական աջակցությամբ 35 միջազգային և հանրապետական փառատոներից ու մրցույթներից 8-ը իրականացվել են առաջին անգամ, որոնցից 5-ը՝ սկզբնավորվել են 2010 թվականին, 3-ը՝ 2011 թվականին:

Պետական աջակցությամբ 2010 թվականին իրականացվել է 19 միջազգային և հանրապետական փառատոն ու մրցույթ, իսկ 2011 թվականին՝ 16, որոնցից 8-ը իրականացվել են առաջին անգամ: Կազմակերպված փառատոների և մրցույթների ցուցանիշի նվազումը պայմանավորված է ավանդույթ դարձած երկու կամ երեք տարին մեկ անգամ իրականացվող փառատոներով և մրցույթներով:

Ամենամյա մի շարք մրցույթ-փառատոներ ընդլայնվեցին և ստացան նոր նպատակային ուղղվածություն, մասնավորապես՝ լարային գործիքների կիրառման և զարգացման կենսունակությունը ապահովելու նպատակով Գ.Թալալյանի անվան հանրապետական փառատոնում ընդգրկվեց «ալտ» նվագարանը և 2010 թվականին փառատոնը վերանվանվեց «*Հենրիկ և Գերոնտի Թալալյան եղբայրների անվան ալտի և թավջութակի փառատոն*»:

Իր գործունեության շրջանակներն ընդլայնեց նաև ռազմահայրենասիրական երգերի ուսուցման ծրագիրը, որն առաջին անգամ անցկացվեց Ազգային բանակի զորամասերում ՀՀ պաշտպանության նախարարության հետ համատեղ՝ Գյումրու «Վերածնունդ» երաժիշտ-կատարողների մրցույթ-փառատոնը հանրապետականից դարձավ միջազգային:

2011 թվականին պետական աջակցությամբ միջազգային նախագծերին մասնակցություն են ունեցել 13 համերգային կոլեկտիվ, որից 9-ը՝ ոչ պետական, ինչը նախորդ տարվա համեմատ ավելի է 5-ով:

Երաժշտարվեստի ոլորտում վերջին երկու տարիները նշանավորվեցին մի շարք կարևորագույն հոբեյաններով և հիշարժան տարեթվերով, որոնք իրենց ձևաչափով և գաղափարախոսությամբ տարբերվում էին նախորդ տարիների հոբեյաններից: 2011 թվականին թողարկվել է 17 CD, DVD (9-ը հոբեյանական)՝ նախորդ տարվա 11-ի (8-ը հոբեյանական) համեմատ, նկարահանվել է 5 վավերագրական ֆիլմ (2011 թվականին՝ 3, 2010 թվականին՝ 2) ոլորտի հայտնի արվեստագետ-

ների կյանքի և ստեղծագործական գործունեության մասին, 1 երաժշտական տեսաֆիլմ և 1 էլեկտրոնային գիրք (մուլտիմեդիա ձայնասկավառակ), որոնք ոչ միայն համալրեցին մշակութային ֆոնդերը, այլև լավագույն միջոց հանդիսացան հայ մշակույթի հանրահռչակման, պահպանման, ինչպես նաև մատաղ սերնդի ճանաչողական և դաստիարակման ազգապահպան գործում:

Համերգային դահլիճների և շենքերի *հիմնանորոգման և նյութատեխնիկական բազայի ապահովման* ծրագրի արդյունքում 2009-2011 թվականներին լիովին ավարտվեցին Հայաստանի երգի պետական թատրոնի հիմնանորոգման աշխատանքները, վերանորոգվեց և լուսաձայնային սարքավորումներով վերազինվեց Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության տան համերգասրահը: Այս գործընթացները հնարավորություն ընձեռեցին լուծել մի շարք խնդիրներ և նպաստեցին համերգային կազմակերպությունների բնականոն գործունեության ապահովման բարելավմանը: Պետական ենթակայության 3 համերգասրահների և երգի պետական թատրոնի համար սահմանվեց երաժշտական ժանրային հստակ ուղղվածություն, որի արդյունքում

✓ «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահում լիարժեք համերգային գործունեություն ապահովվեց Հայաստանի պետական ֆիլիարմոնիկ և երիտասարդական նվագախմբերի կոլեկտիվների համար՝ խթանելով սիմֆոնիկ ժանրի զարգացումը:

✓ Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության տան բազայի հիման վրա 2011 թվականին մեկ միասնական կառույցում սկսեց գործել «Կամերային երաժշտության ազգային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը, որը ներառում է կամերային ժանրի 6 ստեղծագործական կոլեկտիվներ (3 նվագախումբ և 3 երգչախումբ):

✓ «Առնո Բաբաջանյան» համերգասրահը 2009 թվականին մշտական բազայով ապահովվեց «Դպրոցականի ֆիլիարմոնիա» ծրագիրը և նույն բազայի վրա 2011 թվականին 2 ժողովրդական կոլեկտիվներով (Հայաստանի ժողովրդական նվագարանների նվագախումբ, Հայաստանի գուսանական և ժողովրդական երգի պետական համույթ) միավորված սկսեց գործել «Ժողովրդական երաժշտության ազգային կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը,

✓ Երգի պետական թատրոնն իր բազայի վրա 2010 թվականին վերսկսեց իր աշխատանքները, ինչպես նաև Հայաստանի էստրադային ջազ-նվագախումբը ապահովվեց ստացիոնար բեմով և փորձասենյակով:

Երաժշտարվեստի ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 815.4 և 916.7 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 921.7 մլն դրամ:

**Կինոարվեստի** ոլորտում պետական քաղաքականությունն ուղղվել է երիտասարդ կինոգործիչների կողմից իրականացվող կինոնախագծերի իրականացման և արվեստի, մշակույթի գործիչների հոբբեյաններին նվիրված ֆիլմերի նկարահանման, միջազգային ասպարեզներում հայկա-

կան կինոարտադրության ներկայացման ապահովմանը, մարզերում կինոցուցադրությունների կազմակերպման ընդլայնմանը:

2010-2011 թվականներին կինոարտադրության ծրագրերով նկարահանվել է համապատասխանաբար՝ 20 և 22 խաղարկային (որից 7 և 6-ը՝ շարունակվող), 6 և 5 մուլտիպլիկացիոն, 17 և 16 վավերագրական (որից 3 և 3-ը՝ շարունակվող) ֆիլմեր: Ոլորտում գործում են մասնավոր կինոկազմակերպություններ, որոնց հետ իրականացվում են համատեղ կինոնախագծեր (ընդհանուր առմամբ՝ 14 կինոնախագիծ): Շարունակվել է նաև համագործակցությունը միջազգային կինոկազմակերպությունների հետ, որի արդյունքում իրականացվել է 4 համատեղ կինոնախագիծ:

2011 թվականին աջակցություն է ցուցաբերվել 16 երիտասարդ կինոգործիչների (6 երկիր), 2010 թվականի 2-ի համեմատ (2 երկիր):

2010-2011 թվականներին իրականացվել է «Կինոաշուն» ազգային կինոյի ամիս ծրագիրը, որի շրջանակներում կազմակերպվել են կինոցուցադրումներ մայրաքաղաքում, ՀՀ մարզերում, կլորսեղան քննարկումներ (շուրջ 10), գրախոսականների մրցույթներ (30 գրախոսական), հոբեյանական միջոցառումներ: 2011 թվականին ծրագիրը մեկնարկեց Գորիս քաղաքում, ընդգրկելով նաև սահմանամերձ բնակավայրերը:

Հայաստանում իրենց բնականոն գործունեությունն են շարունակում արդեն ավանդական դարձած «Ոսկե ծիրան», «Ես եմ», «Կին», Մանկապատանեկան ֆիլմերի, «Մեկ կադր» միջազգային կինոփառատոները: 2011 թվականին մեկնարկեց *Անկախ ֆիլմերի համահայկական փառատոնը*:

2010 թվականին Հայաստանն անդամակցեց ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կազմում գործող Համաշխարհային ոչ պրոֆեսիոնալ կինոյի միությանը (UNICA-ին):

Կինոարվեստի ասպարեզում 2008-2009 թվականների համեմատությամբ 2010-2011 թվականներին ընդլայնվել է հայկական կինոարտադրության մասնակցությունը *միջազգային փառատոներին և կինոշուկաներին*: 2009 թվականից Հայաստանի ազգային կինոկենտրոնը Կաննի միջազգային հեղինակավոր կինոփառատոնում ներկայանում է առանձին տաղավարով, կազմակերպվում են հանդիպումներ, արդյունավետ բանակցություններ են իրականացվում տարբեր երկրների կինոընկերությունների հետ: 2010-2011 թվականներին ապահովվել է հայրենական արտադրության ֆիլմերի մասնակցությունը միջազգային շուրջ 60 կինոփառատոներին՝ 2008-2009 թվականների՝ 40 փառատոների համեմատությամբ:

Կինոարվեստի ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 699.4 և 721.3 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 717.4 մլն դրամ:

**Կերպարվեստի** ոլորտում վերջին երկու տարիներին աջակցություն է ցուցաբերվել փառատոնային ծրագրերի և ցուցահանդեսների կազմակերպմանը՝ Գյումրու միջազգային բիենալե, հոբեյանական և այլ բնույթի տասնյակ ցուցահանդեսներին (2010 թվականին՝ 12, 2011 թվականին՝ 16):

Աջակցություն է ցուցաբերվել հայ ժամանակակից արվեստի ներկայացմանը հեղինակավոր միջազգային ցուցահանդեսներին, մասնավորապես՝ Վենետիկի 54-րդ բիենալեին, Պրահայի թատերանկարչության և բեմանկարչության «Քվադրինալե», Պեկինի «Ժամանակակցի և ավանդականի խաչմերուկում», «ARTBYGENEVE 2011» միջազգային փառատոններին, որն անշուշտ նպաստել է արտերկրում հայկական կերպարվեստի հանրահռչակմանը, ոլորտի զարգացմանը ու ժամանակակից մշակութային արտադրանքի ձևավորմանը: Հայաստանի մշակույթի օրերի շրջանակներում հայ կերպարվեստը ներկայացվել է Քուվեյթում, Չինաստանում, Ուկրաինայում:

2011 թվականին ապահովվել է 16 արվեստագետների մասնակցությունը *միջազգային ծրագրերին*, աջակցություն է ցուցաբերվել երիտասարդական 8 ծրագրերի՝ Իտալիայի Բողիո Լոմնագո, Ֆլորենցիա քաղաքներում, Մոսկվայում, Փարիզում, Վիեննայում, Երևանում:

Հայաստանի նկարիչների միությունում մշակույթի նախարարության և ՄԱԿ-ի գրասենյակի հետ համատեղ կազմակերպվել է «Հայացք. Հայաստանի ժամանակակից արվեստը» ցուցահանդեսը, տպագրվել է ցուցահանդեսի կատալոգը: Հայաստանի ազգային պատկերասրահում կազմակերպվել են «Դալին և սյուրռեալիստները», Հովհաննես Տեր-Թադևոսյանի, Կարո Մկրտչյանի, Խորեն Տեր-Հարությանի, Ռիշար Ժերանյանի, Գեորգի Յակուլովի, Ռաֆայել Աթոյանի, Հմայակ Հակոբյանի հոբեյանական անհատական ցուցահանդեսները: Աջակցություն է ցուցաբերվել Յուուֆ Քարշի ֆոտոցուցահանդեսի կազմակերպմանը: Երևանի ժամանակակից արվեստի թանգարանում ներկայացվել է նկարչուհի Մարիամ Խաչատրյանի և դաշնակահար՝ Հայկ Մելիքյանի «Հայկկենտրոն» նորարարական նախագիծը: «Ռակու-2011», «Հող, կրակ և ջուր» նախագծերի շրջանակներում խեցեգործների համար անց են կացվել վարպետության դասընթացներ:

Կերպարվեստի ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 10.5 և 22.5 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 23.5 մլն դրամ:

**Պարարվեստի** վերջին երկու տարիներին ֆինանսական միջոցների հատկացումները նպաստել են ոլորտի համաչափ զարգացմանը, որի արդյունքում 2010 թվականին պետական աջակցությունն ուղղվել է 3 պետական համույթների 10 նոր ստեղծագործական ծրագրերի իրականացմանը, 7 պարային բեմադրությունների վերականգնմանը, իսկ 2011 թվականին պետական աջակցությամբ 3 պետական համույթներ իրականացրել են 15 նոր ստեղծագործական ծրագրեր և վերականգնել են 6 պարային բեմադրություններ:

2010-2011 թվականների դրամաշնորհային ծրագրի իրականացման միջոցով համայնքային համույթներին տրամադրվել են դրամաշնորհներ, որոնց արդյունքում իրականացվել են ազգագրական, ժողովրդական պարերի նոր բեմադրություններ և ծայնագրություններ, ձեռք են բերվել նոր ազգագրական տարազներ, մասնավորապես՝ 2010 թվականին 3 («Մարաթուկ», «Հորովել», «Նարեկացի»), իսկ 2011 թվականին 2 («Կարին», «Սասուն») ազգագրական երգի-պարի համույթներ ստացել են պետական աջակցություն: 2011 թվականին իրականացվել է «Հայրենյաց ակունք» խորագրով ազգագրական երգի-պարի թատերականացված համերգը, որին մասնակցել են 6 համույթներ և 5 երգիչ-մենակատարներ:

*Միջազգային փառատոներին* համույթների մասնակցությունը ապահովելու, ինչպես նաև ազգային պարարվեստի զարգացմանը և հանրահոշակմանը նպաստելու նպատակով պետական աջակցություն է ցուցաբերվել ժողովրդական և ավանդական երգի պարի համույթներին: 2010 թվականին «Գեղարդ» ժողովրդական պարի անսամբլը մասնակցել է Բելգիայում կայացած ժողովրդական պարի փառատոնին, իսկ 2011 թվականին «Կարին» ազգագրական երգի-պարի համույթը մասնակցել է Իսպանիայում կայացած ժողովրդական պարի միջազգային փառատոնին և արժանացել է առաջին մրցանակի:

2011 թվականին աջակցություն է ցուցաբերվել Հայաստանի պարարվեստի «Բարեկամություն» պետական համույթի նոր ստեղծագործական ծրագրի իրականացմանը (Բորոդինի «Իշխան Իգոր» օպերայից «Պոլովցյան պարեր» խորեոգրաֆիկ պատկեր), ինչպես նաև Նորայր Մեհրաբյանի 70-ամյակին նվիրված հոբելյանական տոնակատարությունների շրջանակում Եվրոպայի տարբեր առաջատար թատրոնների հայ մենակատար բալերոնների «Հզոր զգացմունքներ» եվրոպական բալետային խմբի հայաստանյան հյուրախաղերին: Կազմակերպվել են պարարվեստի անվանի գործիչներ Նորայր Մեհրաբյանի, Վիլեն Գալստյանի, Հովսեփ Շամամյանի, Թ.Ալթունյանի հոբելյանական երեկոները:

Պարարվեստի ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 138.1 և 160.1 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 166.9 մլն դրամ:

**Հոբելյանական ծրագրերի և միջոցառումների** շրջանակներում 2010-2011 թվականներին յուրաքանչյուր տարի նշվել է մշակույթի, կրթության, քաղաքական-հասարակական գործիչների և իրադարձությունների 7 տասնյակից ավելի հոբելյան, որոնցից մոտ 40-ի վերաբերյալ ՀՀ վարչապետի որոշմամբ ստեղծվել են պետական հոբելյանական հանձնաժողովներ: Մշակվել և ամբողջ տարվա ընթացքում իրականացվել են տարաբնույթ միջոցառումներ, այդ թվում՝ գիտաժողովներ (2010 թվականին՝ 3, 2011 թվականին՝ 4), լազերային ծայնասկավառակներ (2010 թվականին՝ 19, 2011 թվականին՝ 17), բեմադրվել են հոբելյաններին նվիրված ներկայացումներ (2010 թվականին՝ 4, 2011

թվականին՝ 3), իրականացվել են համերգային ծրագրեր (2010 թվականին՝ 35, 2011 թվականին՝ 41), որոնք ներառված են թատերահամերգային կազմակերպությունների երկացանկերում և խաղացանկերում, անցկացվել են ասմունքի, երաժշտական և թատերական մրցույթներ, փառատոներ (2010 թվականին՝ 8, 2011 թվականին՝ 9), ցուցահանդեսներ (2010 թվականին՝ 6, 2011 թվականին՝ 2), բաց դասեր հանրակրթական դպրոցներում, նամականիշերի և փոստային բացիկների թողարկում, հոբելյանական հանդիսություններ, հոբելյարների կյանքի և ստեղծագործական գործունեության լուսաբանում լրատվամիջոցներով՝ շուրջ 3 տասնյակ, նկարահանվել են ֆիլմեր (2010 թվականին՝ 10, 2011 թվականին՝ 5):

2011 թվականին բազմաբնույթ և լայնամասշտաբ միջոցառումներով նշվել է *Հայաստանի անկախության 20-ամյա հոբելյանը*: Կազմակերպվել են ժողովրդական տոնակատարություններ, տոնական համերգներ և ընդունելություններ ՀՀ մարզերում, զորամասերում, Երևանում, ինչպես նաև արտերկրում: Թողարկվել են ծայնա-տեսա սկավառակներ (5), իրականացվել են ՀՀ օրհներգի նոր ձայնագրություններ, կազմակերպվել են թատերական և երաժշտական փառատոներ, մրցույթներ (7), ցուցահանդեսներ՝ լուսանկարչական (2), այդ թվում՝ Ռուբեն Մանգասարյանի «Անկախության ճանապարհին» խորագրով, գեղանկարչական աշխատանքների (2), արխիվային նյութերի և այլն: Մասնավորապես, հարուստ է եղել Հայաստանի պատմության թանգարանում ներկայացված «Խորհրդային Հայաստան», «Անկախ Հայաստանի Հանրապետությունը», «Հայաստանի Հանրապետության նամականիշները», «Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի հուշադրանքները» ցուցահանդեսները՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի և «Հայփոստի» անմիջական մասնակցությամբ: Տոնակատարության շրջանակներում հիշարժան էին «Գյուլբենկյան» (Պորտուգալիա) և Մարիինյան թատրոնի սիմֆոնիկ նվագախմբերի (Ռուսաստան) հայաստանյան հյուրախաղերը:

Հոբելյանական միջոցառումներին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 74.5 և 61.3 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 54.1 մլն դրամ:

### **Մշակույթի համաչափ զարգացում**

ՀՀ մարզերում մշակույթի համաչափ զարգացման, մշակութային կյանքի աշխուժացման, միջմարզային մշակութային համագործակցության խթանման, մշակույթի (դեպի մարզերը) ապակենտրոնացման քաղաքականության շարունակականության ապահովման ուղղությամբ 2010-2011 թվականներին իրականացվել են.

- 2007 թվականից մեկնարկած «*Մշակութային մարզ*» ծրագիրը, որի շրջանակներում մարզերում կազմակերպվել են թատերական և համերգային կազմակերպությունների հյուրախաղեր, հայկական արտադրության ֆիլմերի ցուցադրություններ, ինչպես նաև մարզերում գործող ստեղծագործական

խմբերի ելույթներ Երևանում: 2010-2011 թվականներին ՀՀ սահմանամերձ և հեռավոր մարզերի և Արցախի, համապատասխանաբար, 35 և 43 համայնքներում և Երևանում կայացել է 11 և 10 հյուրախաղ, իրականացվել է շուրջ 154 միջոցառում:

- Կույր և թույլ տեսնող անձանց գրադարանային ծառայությունների սպասարկման համար «Արև» տեղեկատվական հաղորդակցման ծրագիրը, որը տեղակայվել է Խնկո-Ապրո անվան ազգային մանկական և մարզային 6 գրադարաններում (Արարատի, Արագածոտնի, Արմավիրի, Կոտայքի, Վայոց ձորի, Վ.Պետրոսյանի անվան Գեղարքունիքի մարզային գրադարաններ):

- Հաշմանդամների գրադարանային սպասարկումն ապահովելու նպատակով Լոռու և Շիրակի մարզային գրադարանների միջոցով իրականացվել է «Ընտանեկան գրադարանավար» ծրագիրը, որի միջոցով տրամադրվել է 10237 տեղեկատվություն:

- Հեռավոր բնակավայրերի մշակութային սպասարկումն իրականացնելու նպատակով «Շրջիկ գրադարանը» (բիբլիոթեոս) եղել է ՀՀ սահմանամերձ և հեռավոր բնակավայրերում: Հայաստանի ազգային գրադարանի հավաքածուից 2010 թվականին նվիրատվության կարգով տրամադրվել է 2509 միավոր գրականություն ՀՀ Լոռու, Արագածոտնի, Արմավիրի մարզերի գրադարաններին: 2011 թվականին ծրագիրը շարունակվել է ՀՀ Կոտայքի, Սյունիքի, Արարատի, Վայոց ձորի մարզերում և ԼՂՀ-ում: Հայաստանի ազգային գրադարանի հավաքածուից համայնքային գրադարաններին նվիրատվության կարգով տրամադրվել է ավելի քան 4245 միավոր գրականություն, իսկ ԼՂՀ-ին՝ 210 միավոր:

- «Թանգարան անիվների վրա» ծրագիրը, որի շրջանակներում ՀՀ մարզերում և Երևանում կազմակերպվել են արտագնա ցուցահանդեսներ (2010 թվականին՝ 15, 2011 թվականին՝ 16 ցուցահանդես):

Իր գործունեությունն է շարունակել «Դպրոցականի ֆիլիարմոնիա» ծրագիրը, որի շրջանակներում յուրաքանչյուր տարի կազմակերպվում է շուրջ 160 դաս-համերգ, որից, 60-ը՝ մարզերում:

Կարևորելով ՀՀ մարզերում միջազգային մրցույթ-փառատոների անցկացումը 2011 թվականին կազմակերպվեց «Վերածնունդ» միջազգային 3-րդ մրցույթ-փառատոնը, որին մասնակցեցին 1200 երաժիշտ-կատարողներ 22 երկրներից (Վրաստան, ՌԴ, Լատվիա, Լիտվա, Բելառուս, Ուկրաինա, Չինաստան, Իրան, Ֆրանսիա, Եգիպտոս): Մարզային փառատոների շարքում իր ուրույն տեղ ունի «Նռան հատիկ» հանրապետական մանկապատանեկան թատերական փառատոնը, որը կարևոր հիմք է նոր, երիտասարդ ստեղծագործական ուժերի բացահայտման համար: Փառատոնին մասնակցել են 35 թատերախումբ (36 ներկայացում, 12000 հանդիսատես), որից 11-ը՝ ՀՀ մարզերից, 16-ը՝ Երևանից, 1-ը՝ Թեհրանից, 2-ը՝ ԼՂՀ-ից, 1-ը՝ Ախալքալակից:

2010-2011 թվականներին հաջողությամբ իրականացվել է դեռևս 2007 թվականից մեկնարկած «Հեքիաթին հյուր» գյուղական մանկահասակ բնակչության համար» ծրագիրը Գեղարքունիքի և ՀՀ Տավուշի մարզերում: Ծրագրի շրջանակներում 2010 թվականին սպասարկվել են ՀՀ Գեղար-

քունիքի մարզի 27 համայնքների 4000 երեխաներ, 2011 թվականին՝ ՀՀ Տավուշի մարզի 47 համայնքների 7000 երեխաներ՝ ներգրավելով մանկատների ու հատուկ դպրոցների սաներին:

2010 թվականին մշակութային տների, ակումբների, կենտրոնների վերանորոգման, դրանց նյութատեխնիկական բազայի մասնակի կամ ամբողջական վերազինման ուղղությամբ վերանորոգվել է 22, 2011 թվականին 12 մշակութային տուն, որոնց առաջնային խնդիրներից է՝ նյութատեխնիկական բազայի համալրումը, գործիքների և սարքավորումների ձեռք բերումը:

ՀՀ մարզերում մշակութային համաչափ զարգացման նպատակով պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 123.7 և 139.2 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 153.9 մլն. դրամ:

### **Միջազգային մշակութային համագործակցություն**

Մշակութային ոլորտում միջազգային համագործակցությունը միտված է արտերկրի հետ մշակութային երկխոսության և բազմակողմանի հարաբերությունների ընդլայնմանն ու խորացմանը, դրանց ներդաշնակ համադրմանը, արտերկրում մշակութային նպատակաուղղված քարոզչության իրագործմանը:

Իրավական դաշտի կանոնակարգման նպատակով 2010-2011 թվականներին ակտիվ աշխատանքներ են տարվել միջազգային կոնվենցիաներին միանալու, կամ դրանք վավերացնելու, երկկողմ և նեղուղորտային միջազգային պայմանագրեր ստորագրելու ուղղությամբ: Ստորագրվել է 23 միջազգային պայմանագիր, որից միջկառավարական՝ 3 համաձայնագիր և 6 ծրագիր, միջգերատեսչական՝ 3 համաձայնագիր, 5 հուշագիր և 6 ծրագիր (նախորդ երկու տարիներին ստորագրվել է 10 միջազգային պայմանագիր):

Միջազգային կառույցների և կազմակերպությունների (Եվրամիության, Եվրախորհրդի, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, ԱՊՀ և ՀՀՄՀ, ՄԾՏՀ, Ֆրանկոֆոնիա) հետ համագործակցության հետագա զարգացման նպատակով միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության շրջանակներում 2011 թվականին իրականացվել են 3 դրամաշնորհային և 25 համաֆինանսավորվող ու համատեղ ծրագրեր, որը 2010 թվականի համեմատ ավել է 9-ով:

**Եվրամիություն-ԵԽ** համագործակցության շրջանակներում ԵԽ «Կիևյան նախաձեռնություն» ծրագրի «Պատմական քաղաքների մշակութային ժառանգության վերականգնում» տարածաշրջանային նախագիծը կարևորվում է նաև ԵՄ-ի կողմից և դիտարկվում որպես ԵԽ-ԵՄ համատեղ նախագիծ: 2010-2011 թվականներին վերոնշյալ ծրագրի շրջանակներում կայացել են փորձագիտական այցեր և մասնագիտական սեմինարներ, պատրաստվել է և ԵԽ կողմից հաստատվել «Ժառանգության գնահատման զեկույցը (Հայաստան)», ծրագրի գործողությունների համաձայն իրականացվել են քաղաքների (բնակավայրերի) քաղաքաշինական հիմնավորման փաստաթղթերի կազմման աշ-



խատանքներ, ինչի արդյունքում Գյումրին ընտրվել է որպես *«քաղաք-օրինակ»*: «Պատմական քաղաքների մշակութային ժառանգության վերականգնում» տարածաշրջանային նախագիծը լիովին համահունչ է մշակույթի ոլորտում ազգային անվտանգության ռազմավարության հիմնական նպատակներին:

*Եվրամիության հեղի* համագործակցության շրջանակներում գերակայություն է *Հայաստանը տարածաշրջանային մշակութային կենտրոնի* վերածելու խնդիրը: Այս ուղղությամբ արդեն իսկ որոշակի քայլեր են ձեռնարկվել, մասնավորապես 2011 թվականին՝

- ստորագրվել է «Մշակութային ժառանգության վերականգնման ուսումնական տարածաշրջանային կենտրոնի» ստեղծման վերաբերյալ տեխնիկական համաձայնագիրը Իտալիայի արտաքին գործերի նախարարության համագործակցության զարգացման գլխավոր վարչության հետ համատեղ, որի արդյունքում կձևավորվեն 4 վերականգնողական կենտրոններ՝ համապատասխան նյութատեխնիկական բազայով և կադրերի պատրաստման համակարգով.

- վերամեկնարկել է երաժշտական գործիքների վերանորոգման ծրագիրը, որն ինչպես և նախորդ տարիներին իրականացվելու է «Մշակույթ և համագործակցություն» կազմակերպության հետ: Ծրագրի արդյունքում ոչ միայն կնորոգվեն Հայաստանի պետական կոլեկտիվների երաժշտական գործիքները, այլև կքննարկվի մեկ մասնագետի արտերկրում վերապատրաստում անցնելու հնարավորությունը:

«Ոսկե ծիրան» միջազգային կինոփառատոնի շրջանակներում գործող տարածաշրջանային կինոպրոցում 2010-2011 թվականներին վարպետության դասեր են անցկացրել աշխարհահռչակ կինոգործիչներ Ֆրանսիայից, Սերբիայից, Իտալիայից, Կանադայից, Ռուսաստանից:

Շարունակվել են աշխատանքները «Արևելյան գործընկերության» ծրագրի «Մարդկանց միջև շփումներ» պլատֆորմի շրջանակներում: 2011 թվականին կայացել է «Գրական տապան. 10 տարի անց» նախագիծը:

Շարունակվել է համագործակցությունը Եվրոպական հանձնաժողովի *«Մշակույթ 2007-2013» դրամաշնորհային ծրագրի* շրջանակներում, մասնավորապես՝

- «ARMENIACA» ծրագրի շրջանակներում հայ պատմամշակութային ժառանգության արխիվների ուսումնասիրության և հաշվառման արդյունքում ստեղծվել է տվյալների շտեմարան, թվայնացվել շուրջ 250.000 միավոր արխիվային նյութ.

- «Puppet nomad academy» և «Transkaukazja 2011» նախագծերը:

Մասնակցություն է ապահովվել «European piano», «I Culture» և «Artiste in Residence» ծրագրերին, որոնց շրջանակներում հայաստանյան երիտասարդ ստեղծագործողները վարպետության դասեր են առել անվանի երաժիշտ-դաշնակահարների և նկարիչների մոտ:

**ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հետք** համագործակցության շրջանակներում աշխատանքներ են իրականացվել հայ պատմամշակութային ժառանգությունը ներկայացնելու և պահպանելու ուղղությամբ: Մասնավորապես, Ա.Խաչատրյանի տուն-թանգարանում պահվող կոմպոզիտորի 11 ստեղծագործության ձեռագիր նոտաները (անցնելով անհրաժեշտ տեխնիկական փուլը) ընդգրկվել են ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Աշխարհի հիշողություն» անվանակարգում տարբեր երկրներից ներկայացված 11 հայտերի թվում: «Գառնի պատմամշակութային արգելոց-թանգարանը» արժանացել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի և Հունաստանի կողմից սահմանված Մելինա Մերկուրի մրցանակին: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «World Heritage» ամսագրում ներկայացվել է Հայ պատմամշակութային ժառանգությունը:

Հայաստանը ակտիվ մասնակցություն է ունեցել ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի շրջանակներում իրականացվող «Art-education» ծրագրին:

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում Երևանը հոչակվել է «2012 թվականի Գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք», որի առնչությամբ Հայաստանում և արտերկրում նախատեսվում են մի շարք լայնածավալ միջոցառումների իրականացում, Հայաստանի ակտիվ մասնակցություն արտերկրում անցկացվող գրքի միջազգային ցուցահանդես-տոնավաճառներին՝ պատվավոր հյուրի կամ կենտրոնական ցուցադրողի կարգավիճակով:

**ԱՊՀ երկրների հետ հումանիտար համագործակցության շրջանակներում** առանձնանում են ԱՊՀ հումանիտար տարիները, ԱՊՀ երկրների ստեղծագործական և գիտական մտավորականության համաժողովները և ԱՊՀ երկրների կողմից կազմակերպվող Դելիյան խաղերը, որոնց Հայաստանը ակտիվ մասնակցություն է ցուցաբերում: Մասնավորապես, 2010 թվականին Հայաստանում (բաց ձևաչափով) անցկացվեցին ԱՊՀ երկրների երիտասարդական Դելիյան խաղերը, որին մասնակցեցին նաև բալթյան երկրները, Վրաստանը, ինչպես նաև Բուլղարիայի, Ֆրանսիայի ներկայացուցիչները: Մասնակիցների ընդհանուր թիվը կազմեց շուրջ 650 մարդ: 2011 թվականին մասնակցություն է ապահովվել ԱՊՀ 20-ամյակի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումներին, մասնավորապես, Մոսկվայում առանձին տաղավարով և մշակութային ծրագրով ներկայացվել է Հայաստանի օրը:

ԱՊՀ հետ համագործակցության ձևաչափում իր կարևորությամբ առանձնանում է *Հումանիտար համագործակցության միջպետական հիմնադրամի* (ՀՀՄՀ) հետ համագործակցությունը: Վերոնշյալ հիմնադրամը իր ստեղծման օրվանից՝ 2006 թվականից իրականացնում է բազմաթիվ ծրագրեր, որոնք միտված են ամրապնդելու ԱՊՀ հումանիտար և մշակութային դաշտը, նպաստելու ԱՊՀ երկրների երիտասարդության միջև կապերի խորացմանը, մշակույթների փոխճանաչմանը: Մասնավորապես, ՀՀՄՀ աջակցությամբ 2010-2011 թվականներին Հայաստանում կազմակերպվել են 17 (համապատասխանաբար 9 և 8) միջոցառում, այդ թվում՝ ԱՊՀ երկրների երիտասարդական 6-րդ բաց Դելիյան խաղերը, արդեն ավանդական դարձած ԱՊՀ և Բալթյան երկրների թարգմանիչների,

գրողների և հրատարակիչների համաժողովը, Ա.Խաչատրյանի անվան երիտասարդ կատարողների միջազգային փառատոնը, «Ոսկե Ծիրան» միջազգային կինոփառատոնի «Кино СНГ» ենթաձեռագիրը:

ԱՊՀ և ՀՀՄՀ շրջանակներում իրականացվող նախագծերի թվում առանձնանում է 2011 թվականին մեկնարկած «Համագործակցության մշակութային մայրաքաղաքներ» նախագիծը: 2012 թվականին վերոնշյալ պիլոտային նախագիծը, որի նպատակն է լայնածավալ մշակութային, սոցիալական, գիտակրթական, ճանաչողական ենթաձեռագրերի և միջոցառումների միջոցով նպաստել ԱՊՀ մարզային քաղաքների ենթակառուցվածքների զարգացմանը, իրականացվելու է Հայաստանում:

**Միջազգային այլ կառույցների** (Ֆրանկոֆոնիա, ՄԾՏՀ, ICROM և այլն) հետ համագործակցության շրջանակներում 2010-2011 թվականներին շարունակվել են՝ *Ֆրանկոֆոնիայի օրերը*, որի շրջանակներում Երևանում և ՀՀ մարզերում իրականացվել են ավանդական դարձած մշակութային ծրագրերը: Երևանում կազմակերպվել է Պատկերապատման փառատոն-դասընթացը (փառատոնը տարեց-տարի ընդլայնում է իր շրջանակները), որին Հայաստանը մասնակցել է առանձին տաղավարով: *Բրիտանական խորհրդի* հետ համագործակցությունն ակտիվացնելու նպատակով՝ ոլորտի մասնագիտական և հասարակական կառույցների (այդ թվում՝ ICROM-ի, ICOM-ի), Հրատարակիչների միջազգային ասոցիացիայի հետ ապահովվել է մասնակցություն այդ կառույցների նիստերին ու համաժողովներին:

Երկկողմանի համագործակցությունը խթանելու նպատակով, Հայաստանում և արտերկրում 2011 թվականին իրականացվել են.

- 46 ծրագրային միջոցառում՝ 2010 թվականի 40-ի համեմատ,
- կազմակերպվել են 16 փոխադարձ «Մշակութային տարիներ», «Մշակութային սեզոններ», «Բարեկամության օրեր»՝ 2010 թվականի 12-ի համեմատ,
- կայացել է ծրագրով նախատեսված պաշտոնական պատվիրակությունների 28 փոխայցելություն՝ 2010 թվականի 25-ի համեմատ,
- յուրաքանչյուր տարի կազմակերպվել է շուրջ 60 հանդիպում:

2010-2011 թվականների առավել նշանակալի իրադարձություններից էին. Հայ մշակույթի օրերը Եգիպտոսում, Սիրիայում և Սերբիայում, Հայ-իտալական մշակութային, «Շոպեն 200» հայ-լեհական ծրագրերը, հայ-ավստրիական համատեղ երաժշտական նախագիծը, Բելառուսի մշակույթի օրերը Հայաստանում, Եգիպտոսի մշակույթի օրերը Հայաստանում, Հայ մշակույթի օրերը Քուվեյթում, մշակութային ծրագրերը Կիպրոսում և Հունաստանում, հայ մշակույթի օրերը Չինաստանում և այլն:

2010-2011 թվականներին յուրաքանչյուր տարի մասնակցություն է ապահովվել 20 երկրում կայացած շուրջ 60 միջազգային մրցույթների, ցուցահանդեսների, տոնավաճառների, փառատոների:

### **Սկիզբի հետ համագործակցություն**

Կարևորելով սփյուռքահայ արվեստագետներին հայաստանյան մշակութային դաշտ ներգրավելու, ինչպես նաև Սփյուռքում հայապահպանության խնդիրները, ՀՀ մշակույթի նախարարությունը.

✓ աջակցություն է ցուցաբերել «Մեկ ազգ, մեկ մշակույթ» համահայկական փառատոնի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումների, քննարկումների և վարպետության դասերի կազմակերպմանը,

✓ պետական պատվերով «Ոսկե ծիրան» միջազգային կինոփառատոնի շրջանակներում շարունակել է «Հայկական համայնապատկեր» նախագիծը,

✓ աջակցել է հայաստանյան կոլեկտիվների հյուրախաղերին սփյուռքահայ գաղթօջախներում,

✓ աջակցել է հայազգի արվեստագետների՝ հայաստանյան համերգների, ցուցահանդեսների, շնորհանդեսների, հանդիպումների կազմակերպմանը (2010 թվականին՝ 21, 2011 թվականին՝ 15 միջոցառում):

Օրակարգի հարց է դառնում Սփյուռքում գործող մշակութային կենտրոնների ստեղծման կամ արդեն իսկ գործողների զարգացմանը աջակցելու հարցը, մասնավորապես, 2011 թվականից նախարարությունը աջակցություն է ցուցաբերում Վիրահայոց «Հայարտտուն» մշակութային կազմակերպությանը, Իտալիայի «Պո Արաքս» մշակութային կազմակերպությանը՝ հայոց լեզվի, պատմության և մշակույթի մասին դասընթացներ կազմակերպելու համար:

Միջազգային մշակութային համագործակցության ապահովման նպատակով պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 158.3 մլն դրամ և 196.9 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 170.5 մլն դրամ:

### **Ազգային փոքրամասնությունների ինքնության պաշտպանություն**

Վերջին տարիներին պետական ծրագրերում կարևոր տեղ են զբաղեցնում ՀՀ տարածքում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների մշակութային ինքնության պահպանումն ու զարգացումը: Այդ նպատակով կազմակերպվում են նրանց ազգագրությունն ու ժամանակակից արվեստը ներկայացնող ցուցահանդեսներ, համերգներ, փառատոներ, մասնավորապես՝ 2010 թվականին կազմակերպված «Հայաստանն իմ տունն է» խորագրով երթը և երաժշտական փառատոնի մասին նկարահանված տեսաֆիլմի անգլերեն թարգմանությունը, «Ասորիները Հայաստանում» ֆիլմի նկարահանումը, Հայոց ցեղասպանությանը և Հրեական հոլոքոստին նվիրված միջոցառումները:

2010 թվականին մեծ հանդիսավորությամբ նշվեց ՀՀ ազգային փոքրամասնությունների մշակութային միությունների գործունեությունը համակարգող խորհրդի 10-ամյակին նվիրված հոբելյանը: 2011 թվականին աջակցություն է ցուցաբերվել ազգային փոքրամասնությունների հասարակական կազմակերպություններին, այդ թվում, «Ուխտագնացություն Ախթալայի հունական եկեղեցի» միջոցառմանը («Իլիոս» հույների համայնք» ՀԿ), կոմպոզիտոր Վ.Վալյների ստեղծագործությունների

խտասալիկի և կլավիրների ժողովածուի պատրաստմանը, «Երգում ենք Աննո Բաբաջանյանի երգերը» երիտասարդական մրցույթ փառատոնին («Հարմոնիա» ռուսական մշակույթի միջազգային կենտրոն» ՀԿ), «Բելառուսկայա զորկա» փառատոնին:

Ոլորտին պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է համապատասխանաբար 15.9 և 16.5 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 14.0 մլն դրամ:

#### **10.1.1.2. Հիմնական խնդիրները**

##### **Մշակութային ժառանգության պահպանություն**

###### ***Թանգարաններ.***

- Շարունակվում է հրատապ մնալ վերականգնման և ամրակայման միջոցով թանգարաններում պահվող մշակութային ժառանգության պահպանության հարցը.
- Կարևոր խնդիր է թանգարանների գործունեության համար բարենպաստ պայմանների ապահովումը՝ շենքերի հիմնանորոգումն ու վերանորոգումը, ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով վերազինումը.
- Թանգարանները դեռևս ապահովված չեն թանգարանային գործունեության արդի պահանջներին համահունչ մասնագիտական գիտելիքներ ունեցող կադրերով:

###### ***Գրադարաններ.***

- Դեռևս խնդիր է գրադարանների հավաքածուների թվայնացված տարբերակի ստեղծումը, սպասարկվող միավորների ծավալների ավելացումը.
- Կարևորվում է գրադարանային հավաքածուների պահպանումը և օգտագործումը՝ դրանց վերականգնումը, նպատակային համալրումը, հնատիպ գրքերի, մշակութային նշանակության պարբերական մամուլի և նվազագույն տպաքանակ ունեցող եզակի գրքանմուշների թվանշայնացումը.
- Դեռևս լիարժեք լուծված չէ գրադարանների գործունեության համար բարենպաստ պայմանների ապահովման հարցը՝ Երաժշտագիտական, Գեղարքունիքի, Լոռու (մանկական բաժնի) մարզային գրադարանների շենքերի վերանորոգումը.
- Գրադարանները դեռևս ապահովված չեն գրադարանային գործունեության արդի պահանջներին համահունչ մասնագիտական գիտելիքներ ունեցող կադրերով.
- Հրատապ է Հայաստանի ազգային գրապալատի շենքի հիմնանորոգման և ջեռուցման համակարգի տեղադրման խնդիրները.
- Դեռևս հրատապ է տպագիր նյութերի ազգային անձեռնմխելի հավաքածուների պահպանության համար անհրաժեշտ տարածքի ապահովումը:

###### ***Արխիվային գործ.***

- Վերջին տարիներին հանրապետությունում արխիվային գործի ոլորտում ձեռքբերած ակնառու հաջողությունների, արխիվային հավաքածուների պահպանման, համալրման, հաշվառման աշխատանքներում առկա զարգացման միտումներին զուգընթաց դեռևս շարունակում է հրատապ մնալ արխիվային փաստաթղթերի թվայնացման խնդիրը, որի իրականացման արդյունքում էլ ավելի կբարձրանա արխիվային փաստաթղթերի մատչելիությունը և կլուծվի ապահովագրական պատճենների պատրաստման հիմնահարցը.
- Դեռևս հրատապ է արխիվապահոցներում անհրաժեշտ ջերմախոնավային ռեժիմի պահպանման խնդիրը: Ձմեռային և ամառային սեզոնների ջերմաստիճանի տատանումներից փաստաթղթերը դեֆորմացիայի են ենթարկվում և քայքայվում:
- Արդիական է նաև արխիվի համակարգչային սարքավորումների նորացման խնդիրը:  
***Պարմության և մշակույթի անշարժ հուշարձաններ.***
- Դեռևս խնդիր է պատմամշակութային հուշարձանների հաշվառման, ուսումնասիրման (նաև պեղման), գիտատեղեկատու շտեմարանի կազմման, պահպանության ծրագրերի համակարգումը.
- Շարունակում է առաջնահերթ մնալ պահպանվածության առումով առավել վտանգված պատմամշակութային հուշարձանների և դրանցում առկա որմնանկարների ամրակայման և վերականգնման հարցը.
- Չնայած ոլորտում իրականացվող ծրագրերին դեռևս խնդիր է պատմամշակութային հուշարձանների վերականգնման և օգտագործման կարճաժամկետ ու երկարաժամկետ համալիր ծրագրերի կազմումը.
- Շարունակում է խնդիր մնալ հուշարձանների պետական կադաստրի ստեղծումը, վարումը և դրաներդրումը.
- Անհետաձգելի է արտերկրում գտնվող հայկական հուշարձանների ուսումնասիրման, վավերագրման, հաշվառման աշխատանքներին աջակցումը.
- Շարունակվում է կարևորվել պատմամշակութային հուշարձանների հանրահռչակման գործընթացի արդյունավետության բարձրացումը, հուշարձանի հանդեպ համազգային հոգածության ձևավորումը.
- Դեռևս խնդիր է պետական հուշարձանների ուսումնասիրման, վերականգնման բնագավառում պետական-մասնավոր հատվածների հասարակական կազմակերպությունների համագործակցության ձևաչափի ներդրումը, որը հնարավորություն կընձեռի նորովի վերախմաստավորել հայոց պատմամշակութային անշարժ ժառանգության պահպանմանը նպատակաուղղված վերականգնողական գործընթացները, ընդլայնել այդ նպատակով իրականացվող ծրագրերի շահա-

ռունների շրջանակը, բարձրացնել հասարակական, միջազգային կազմակերպությունների, անհատ բարերարների, համայնքի բնակչության ներգրավվածության, մասնակցության աստիճանը.

- Շարունակում է խնդիր մնալ պետական տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հուշարձանների սեփականատերերի և օգտագործողների փոխհարաբերությունների կանոնակարգումը.
- Դեռևս ապահովված չէ Հայ Առաքելական եկեղեցու հետ համագործակցության ընդլայնումը:

***Ոչ նյութական մշակութային ժառանգություն.***

- Առաջնահերթ խնդիր է համարվում ոչ նյութական մշակութային ժառանգության գույքագրման, փաստաթղթավորման գործընթացների իրականացումը, ինչի համար բավարար հիմքեր են ստեղծվել նախորդ տարիներին.
- Կարևոր խնդիր է անհապաղ պաշտպանության կարիք ունեցող ոչ նյութական մշակութային արժեքների կենսունակության վերականգնման համար միջոցառումների կազմակերպումը.
- Արդիական է ոչ նյութական մշակութային ժառանգության հանրահռչակման խնդիրը, միջազգային փոխանակումների ապահովումը:

***Ժամանակակից արվեստի զարգացում.***

- Դեռևս լուծված չեն մշակութային կազմակերպությունների՝ թատրոնների, համերգասրահների բնականոն գործունեության պատշաճ ապահովման խնդիրները. շենքերի և շինությունների հիմնավերանորոգումը, սեփական տարածքներ չունեցող և անբավարար պայմաններում գործող թատերահամերգային կազմակերպություններին անհրաժեշտ տարածքների տրամադրումը, արդիական նյութատեխնիկական միջոցների համալրումը.
- Բարելավման կարիք ունի մատուցվող ծառայությունների որակի ապահովումը՝ պետական պատվերների և ստեղծագործությունների գնման համակարգի կատարելագործումը, խաղացանկի համալրումը նոր ստեղծագործություններով, փառատոների ու մրցույթների կազմակերպումը նոր որակական չափանիշներով, երիտասարդ ստեղծագործական ներուժի բացահայտումը, ստեղծագործական խմբերի գործունեությունը խթանող դրամաշնորհային ծրագրերի իրականացումը.
- Շարունակում է հրատապ մնալ ոլորտում բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների ներգրավումը, արվեստի կայուն զարգացման ապահովումը:

***ՀՀ մարզերում մշակույթի համաչափ զարգացում.***

- Դեռևս առկա են ՀՀ մարզերում և համայնքներում մշակութային կազմակերպությունների բնականոն գործունեության ապահովման և մշակութային կյանքի աշխուժացման ու զարգացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծման հարցերը.

- Անբավարար է ՀՀ մարզերում բնակչության գեղագիտական զարգացումն ու հանգստի կազմակերպումը, ինչը կապված է մշակույթի տների և կենտրոնների ոչ լիարժեք կենսագործունեությամբ, ժողովրդական վարպետներին տրամադրվող պետական աջակցության չափով և ՀՀ մարզերում ու համայնքներում արհեստագործական կենտրոնների սակավությամբ:

***Ազգային փոքրամասնությունների հետ համագործակցություն.***

Դեռևս վերջնական լուծված չէ Հայաստանի մշակութային կյանքում ոչ հայազգի բնակչության լիարժեք ինտեգրման խնդիրը:

**10.1.2. ՈԼՈՐՏԻ (ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ) ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

**10.1.2.1. Նպատակները**

***\* Մշակութային ժառանգության պահպանություն***

**Ակնկալվող արդյունքը`** մշակութային ժառանգության (նյութական և ոչ նյութական) անխաթար պահպանումը, հանրության համար դրանց մատչելիության ապահովումը, մշակութային զբոսաշրջության խթանումը և դրան հետևող տնտեսական զարգացումը, ինչպես նաև հաջորդ սերունդներին անխաթար փոխանցման անընդհատության ապահովումը:

***\* Ժամանակակից արվեստի զարգացում***

**Ակնկալվող արդյունքը`** երիտասարդ ստեղծագործական ներուժի բացահայտումը, դրա զարգացման համար պայմանների ստեղծումը և ներգրավումը ժամանակակից ստեղծագործական գործընթացներում, խաղացանկերի և երկացանկերի ժանրային ու ոճական բազմազանության և որակի ապահովումը, մշակութային արտադրանքի մրցունակության ապահովումը միջազգային ասպարեզում:

***\* Մշակույթի համաչափ զարգացում***

**Ակնկալվող արդյունքը`** մշակութային ենթակառուցվածքների համաչափ բաշխվածության, մարզերում գործող մշակութային կազմակերպությունների բնականոն գործունեության, Երևանի և ՀՀ մարզերի միջև գոյություն ունեցող տարբերությունների վերացման գործընթացի ձեռնարկումը և միասնական մշակութային քաղաքականության իրականացման ապահովումը, մշակութային արժեքներից, մշակութային-կրթական և տեղեկատվական ծառայություններից օգտվելու, մշակութային գործունեություն իրականացնելու մատչելիության ապահովումը:

***\* Միջազգային համագործակցության զարգացում***



**Ակնկալվող արդյունքը՝** արտերկրի հետ մշակութային երկխոսության և բազմակողմանի հարաբերությունների ընդլայնումը և խորացումը, հայ մշակույթի հանրահռչակումը, միջազգային կազմակերպություններին, այդ թվում՝ Եվրամիությանը, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ին կից մասնագիտական կառույցներին անդամակցումը և ակտիվ մասնակցությունը, միջազգային ծրագրերին հայաստանյան կազմակերպությունների մասնակցության աճի ապահովումը, հայաստանյան հասարակությանը աշխարհի ժողովուրդների մշակույթին հաղորդակից դարձնելու գործընթացի ապահովումը:

#### **10.1.2.2. Գերակայությունները**

***Մշակույթի ոլորտի զարգացման հիմնական գերակա ուղղություններն են.***

- Մարզերում մշակութային ծառայություններից օգտվելու մատչելիության ապահովում: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2007թ. ապրիլի 5-ի «ՀՀ մարզերում մշակույթի զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» N 589-Ն որոշում:
- Մշակույթի ոլորտի աշխատողների սոցիալական վիճակի բարելավում՝ միջին ամսական աշխատավարձի բարձրացման պայմանների ապահովմամբ: Հիմք՝ «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ Կառավարության 2008թ. հոկտեմբերի 30-ի «Կայուն զարգացման ծրագիր» N 1207-Ն որոշում:
- Պետական հուշարձանների ուսումնասիրման, վերականգնման բնագավառում պետական-մասնավոր հատվածների, հասարակական կազմակերպությունների համագործակցության ձևաչափի ներդրում: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2012թ. հունվարի 12-ի N 77 - Ն որոշում:
- Մշակութային ժառանգության և տեղանքապատկերների (լանդշաֆտի) պահպանում և կառավարում՝ զբոսաշրջության զարգացմանը նպաստող ծրագրերի իրականացմամբ: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2011թ. հունիսի 10-ի N 973-Ն, 2011թ. հուլիսի 14-ի N 1060-Ն որոշումներ:
- ՀՀ մարզերի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների պետական ցուցակների ճշգրտում և լրամշակում՝ ըստ նոր հայտնաբերումների, հետազոտությունների, պահպանության վիճակի և կարգավիճակի փոփոխման մասին տվյալների: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2002թ. ապրիլի 20-ի N 438-Ն որոշմամբ հաստատված կարգ (17-րդ կետ):
- Պահպանվածության առումով առավել վտանգված հուշարձանների հրատապ մասնակի վերականգնում, ամրակայում, ամբողջական վերականգնում: Հիմք՝ «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ՀՀ օրենք:
- Ազգային արվեստների հենքի և ավանդույթների վրա՝ ժամանակակից մարդու հոգեբանությանը, ընկալումներին և ձգտումներին համահունչ ժամանակակից արվեստի ստեղծում և տարածում, հանրապետության ազգաբնակչության մշակութային կենսակերպի և ստեղծագործական

ներուծի բարձրացում, նոր մտահղացումների և գաղափարների ներդրում: Հիմք՝ «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ՀՀ օրենք:

- Մշակույթի բոլոր ոլորտներում կադրերի պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման, վերաորակավորման նպատակային ծրագրերի իրականացում: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2010թ. հունվարի 14-ի «Մշակույթի ոլորտի կադրերի պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման, վերաորակավորման համալիր ծրագիրը հաստատելու մասին» N73-Ն որոշում:

- Ժամանակակից մշակութային մրցունակ արտադրանքի ստեղծում: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2008-2012թթ գործունեության ծրագիր՝ 4.4.4. «Մշակույթ» բաժին:

- Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության և մշակութային տարածքների ցանկերի համալրում, արդիականացում, միասնական տեղեկատվական բանկի ստեղծում, ոլորտի գիտական ուսումնասիրությունների խթանում: Հիմք՝ «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 8-րդ և 9-րդ կետեր, «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ, 4-րդ, 8-րդ հոդվածի 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ կետեր, ՀՀ կառավարության 2010թ. սեպտեմբերի 3-ի N 1173-Ն որոշման 2-րդ մասի 3-14-րդ, 16-17-րդ կետեր, ՀՀ կառավարության 2010թ. մարտի 11-ի N 310-Ա որոշում, ՀՀ կառավարության 2011թ. հունվարի 20-ի N 36-Ն որոշում, ՀՀ կառավարության 2012թ. մարտի 1-ի N 241 -Ն որոշում:

- Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության բնագավառում միջազգային համագործակցության զարգացում: Հիմք՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պաշտպանության մասին կոնվենցիային 1-ին, 11-րդ և 12-րդ հոդվածներ, «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 5-րդ, 15-րդ, 16-րդ հոդվածներ, ՀՀ կառավարության 2010թ. սեպտեմբերի 3-ի N 1173-Ն որոշման 2-րդ մասի 15-րդ հոդված:

- Հայաստանի տարածքում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների պատմական, հոգևոր, մշակութային արժեքների և էթնիկական ինքնության պաշտպանություն: Հիմք՝ ՀՀ Կառավարության 2008-2012թթ գործունեության ծրագիր՝ 4.4.4. «Մշակույթ» բաժին:

### **10.1.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ**

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով մշակույթի ոլորտին պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի 0.19-0.21 % սահմաններում:

2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով մշակույթի ոլորտին (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) նախատեսվում է ուղղել 2013

թվականին՝ 9678.6 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 9463.2 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 10448.0 մլն դրամ (2012-2014 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էր 9744.2 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 10105.1 մլն դրամ):

Ծախսերը 2013 թվականին նվազել են 35.8%-ով՝ 2012 թվականի նկատմամբ, 2014 թվականին նվազել են 2.2 %-ով՝ 2013 թվականի նկատմամբ, 2015 թվականին աճել են 10.4 %-ով՝ 2014 թվականի նկատմամբ:

Մշակույթի ոլորտի 2011-2015 թվականների ծախսերը՝ ըստ ուղղությունների ներկայացված են 10.1. աղյուսակում:

**Աղյուսակ 10.1.** Մշակույթի ոլորտի պետական ծախսերը 2011-2015 թվականների՝ ըստ ուղղությունների (մլն դրամ)

Քաժին, խումբ, դաս	Խմբերի անվանումները	Փաստացի բյուջե	Հաստատված բյուջե	2013-2015թթ ՄԺԾԾ		
		2011թ.	2012թ.	2013թ.	2014թ.	2015թ.
<b>08</b>	<b>Ը Ն Դ Ա Մ Ե Ն Ը, այդ թվում</b>	<b>10 755.5</b>	<b>15 073.8</b>	<b>9 678.6</b>	<b>9 463.2</b>	<b>10 448.0</b>
08.02.01.	Գրադարաններ	1 166.1	1 167.8	1 187.9	1 199.9	1 366.4
08.02.02.	Թանգարաններ և ցուցասրահներ	1 644.5	1 676.7	1 688.8	1 726.3	1 968.8
08.02.03.	Մշակույթի տներ, ակումբներ, կենտրոններ	34.5	34.5	34.7	35.1	39.4
08.02.04.	Այլ մշակութային հիմնարկներ	699.1	637.3	640.8	652.5	734.1
08.02.05.	Արվեստ	4 888.5	9 761.1	4 948.3	4670.0	5123.8
08.02.06.	Կինեմատոգրաֆիա	629.7	630.4	632.7	632.9	659.4
08.02.07.	Հուշարձանների և մշակութային արժեքների վերականգնում և պահպանում	140.2	140.3	140.7	142.0	151.4
08.04.02.	Քաղաքական կուսակցություններ, հասարակական կազմակերպություններ, արհմիություններ	179.6	179.6	189.6	189.6	189.6
	Հուշարձանների վերանորոգում և վերականգնում	203.4	215.0	215.0	215.0	215.0
	Մշակութային օբյեկտների հիմնանորոգման և բարելավման ծրագիր	1 169.9	631.0	0.0	0.0	0.0

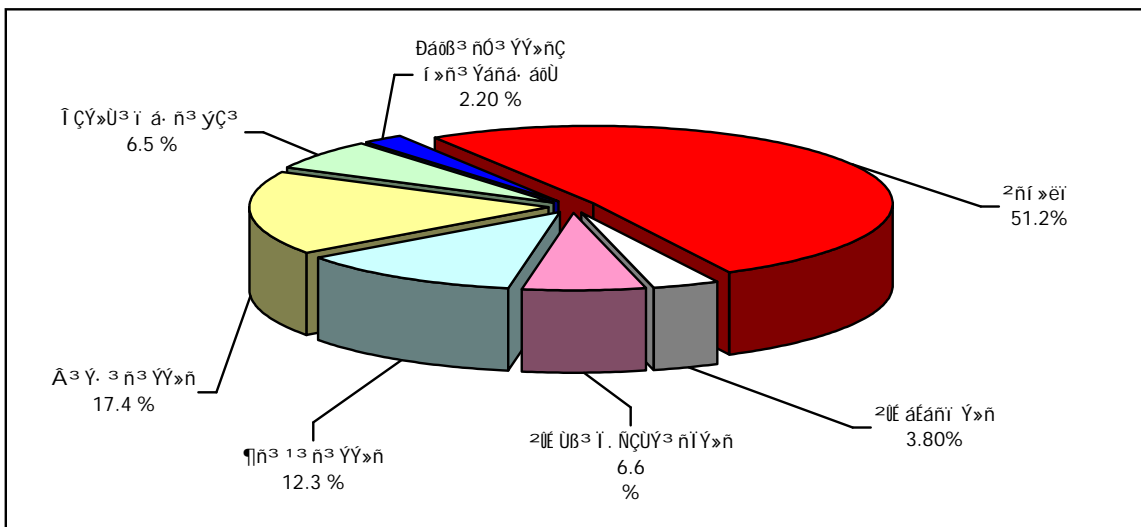
2013-2015 թվականներին մշակույթի ոլորտի բյուջետային հատկացումների տարբերությունը հիմնականում պայմանավորված է.

- «Եկամտահարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ նախատեսված ծախսերի աճով՝ 50.1 մլն դրամ,
- 2013 թվականին նվազագույն ամսական աշխատավարձը 35000 դրամ սահմանմամբ՝ 2.7 մլն դրամ,
- 2014 թվականին նվազագույն ամսական աշխատավարձը 45000 դրամ սահմանմամբ՝ 135.5 մլն դրամ,
- 2015 թվականին մշակույթի ոլորտի աշխատողների աշխատավարձի բարձրացմամբ 20 %-ով՝ 1066.9 մլն դրամ,
- 2013 թվականին Հայկական տպագրության 500-ամյակին նվիրված միջոցառումների ծախսերի նվազմամբ, կապված ծրագրի հիմնական փուլի ավարտման հետ՝ 1407.3 մլն դրամ,

- Մշակութային օբյեկտների հիմնանորոգման և բարելավման ծրագրի ծախսերի չնախատեսմամբ, կապված հիմնանորոգման աշխատանքների ավարտման հետ՝ 631.0 մլն դրամ,
- Ավստրիական «Վագներ Բիրո Ստեյջ Սիստեմս» ընկերության կողմից Ալ.Սպենդիարյանի անվ. օպերայի և բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի և «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահի դահլիճների տեխնիկական վերազինման ծրագրի նախատեսմամբ՝ 2012 թվականին՝ 3779.5 մլն դրամ, 2013 թվականին՝ 349.2 մլն դրամ: Ծրագրի նպատակն է վերազինել նշված դահլիճների լուսաձայնային սարքավորումները և բեմական մեխանիզմները, քանի որ այդ դահլիճների ներկա տեխնիկական միջոցները ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված են, չեն համապատասխանում ժամանակակից պահանջներին: Միջազգային չափանիշներին չի համապատասխանում նաև դահլիճների ակուստիկան, որի պատճառով տուժում են ներկայացումների և համերգների որակական հատկանիշները: «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահի ակուստիկայի վրա բացասաբար է անդրադառնում երգեհոնի բաց վիճակը, դահլիճի կառուցվածքը և հարդարանքը, որոնք հնարավոր է շտկել ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով:

Ըստ ուղղությունների 2013 թվականի ծախսերի տեսակարար կշիռը մշակույթի ոլորտին ուղղված հատկացումներում կունենա հետևյալ պատկերը:

**Գծանկար 10.1.** 2013 թվականի մշակույթի ոլորտում ծախսերի կառուցվածքը՝ ըստ ենթախմբերի (%)



#### 10.1.4. ՈԼՈՐՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԵՎԱՄՈՒՏՆԵՐԸ

Մշակույթի ոլորտում, պետական բյուջեից ստացված հատկացումների հետ մեկտեղ, ծախսերի իրականացմանն են ուղղվում նաև սեփական եկամուտները:

Սեփական եկամուտները գոյանում են հիմնականում վճարովի ծառայությունների մատուցումից, տոմսերի վաճառքից, դահլիճների և տարածքների վարձավճարից, կինոնկարների իրացումից, ինչպես նաև ստացվող նվիրատվություններից:

Վճարովի ծառայությունների մատուցումից ստացված եկամուտներն ուղղվում են աշխատավարձի լրավճարներին, ապրանքների ձեռքբերմանը, գրքային և թանգարանային հավաքածուների համալրմանը:

Վճարովի ծառայությունների մատուցումից ստացված և կանխատեսվող եկամուտները կազմում են 2011 թվականին՝ 1111.5 մլն դրամ, 2012 թվականին՝ 1206.0 մլն դրամ, 2013 թվականին՝ 1222.2 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1247.2 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 1269.9 մլն դրամ :

Ստացվող նվիրատվություններից եկամուտները կազմում են 2011 թվականին՝ 121.5 մլն դրամ, 2012 թվականին՝ 68.7 մլն դրամ, 2013-2015 թվականներին՝ յուրաքանչյուր տարի՝ 68.3 մլն դրամ :

Ըստ առանձին կազմակերպությունների ՀՀ պետական բյուջեի և վճարովի ծառայությունների հաշվին իրականացված և կանխատեսվող ծախսերը ներկայացված են 10.2.աղյուսակում :

**Աղյուսակ 10.2.** ՀՀ պետական բյուջեի և վճարովի ծառայությունների հաշվին իրականացված և կանխատեսվող ծախսերը 2011-2015 թվականներին՝ ըստ առանձին կազմակերպությունների (մլն դրամ)

Բաժին, խումբ, դաս	Պետական աջակցություն ստացող իրավաբանական անձ հանդիսացող սուբյեկտների անվանումները	2011թ.		2012թ.		2013թ.		2014թ.		2015թ.	
		ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	Վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	Վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	Վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	Վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	Վճարովի ծառայությունների հաշվին
		փաստացի		ծրագիր		կանխատեսում					
	<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	6215.8	1233.1	6218.3	1274.7	6277.6	1290.5	5762.0	1315.5	6635.1	1338.2
	այդ թվում										
08	<b>1.Վճարովի ծառայությունների մատուցումից և աշխատանքների կատարումից, որից</b>	6215.8	1111.5	6218.3	1206.0	6277.6	1222.2	5762.0	1247.2	6635.1	1269.9
	<b>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %</b>	<b>84.8</b>	<b>15.2</b>	<b>83.8</b>	<b>16.2</b>	<b>83.7</b>	<b>16.3</b>	<b>82.2</b>	<b>17.8</b>	<b>83.9</b>	<b>16.1</b>
08.02.01.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության գրադարաններ	821.1	19.7	833.6	18.6	851.5	18.6	862.7	18.6	979.5	18.6
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	97.7	2.3	97.8	2.2	97.9	2.1	97.9	2.1	98.1	1.9
08.02.01.	«Հանրապետական գիտաբժշկական գրադարան» ՊՈԱԿ	41.8	0.6	41.8	0.6	42.1	0.7	42.5	0.8	48.9	0.9
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	98.7	1.3	98.6	1.4	98.4	1.6	98.2	1.8	98.2	1.8
08.02.01.	«Հայաստանի ազգային գրադարան» ՊՈԱԿ	58.5	4.1	58.5	4.6	58.8	4.6	59.1	4.6	67.2	4.6

	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	93.4	6.6	92.7	7.3	92.7	7.3	92.8	7.2	93.6	6.4
08.02.02	ՀՀ ՄՆ ենթակայության թանգարաններ	1158.4	225.2	1166.2	259.2	1174.0	272.1	1206.5	285.7	1373.7	300.1
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	83.7	16.3	81.8	18.2	81.2	18.8	80.9	19.1	82.1	17.9
08.02.02	«Բ.Արոլյանի տուն-թանգարան» ՊՈԱԿ	0.0	3.4	23.7	3.7	23.9	3.7	24.1	3.7	27.1	3.7
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	0.0	100.0	86.5	13.5	86.6	13.4	86.7	13.3	88.0	12.0
08.02.02	«ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի երկրագիտական թանգարան» ՊՈԱԿ	14.4	0.0	14.4	0.0	14.5	0.0	14.5	0.0	16.9	0.0
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	99.7	0.3	99.8	0.2	99.8	0.2	99.8	0.2	99.8	0.2
08.02.02	Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության թանգարաններ	193.7	18.7	193.7	21.4	194.9	21.8		22.9		24.1
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	91.2	8.8	90.0	10.0	90.0	10.0	0.0	100.0	0.0	100.0
08.02.03.	«Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոն» ՊՈԱԿ	28.1	0.3	28.1	0.1	28.2	0.1	28.3	0.1	31.8	0.1
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	99.0	1.0	99.6	0.4	99.6	0.4	99.6	0.4	99.7	0.3
08.02.04.	«Հայաստանի ազգային արխիվ» ՊՈԱԿ	380.9	79.0	377.8	93.2	380.4	93.2	383.0	93.2	443.5	93.2
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	82.8	17.2	80.2	19.8	80.3	19.7	80.4	19.6	82.6	17.4
08.02.04.	«Երևանի կենդանաբանական այգի» ՊՈԱԿ	194.6	114.5	194.6	150.0	195.2	160.0		165.0		170.0
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	63.0	37.0	56.5	43.5	55.0	45.0	0.0	100.0	0.0	100.0
08.02.04.	«Մշակութային արժեքների փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ	32.7	12.0	32.7	15.0	32.9	15.0	33.0	15.0	38.2	15.0
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	73.2	26.8	68.6	31.4	68.7	31.3	68.8	31.2	71.8	28.2
08.02.05.	«Ա. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ակադեմիական թատրոն» ՊՈԱԿ	673.2	136.8	673.2	155.1	677.9	155.1	679.4	155.1	787.3	155.1
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	83.1	16.9	81.3	18.7	81.4	18.6	81.4	18.6	83.5	16.5
08.02.05.	«Գ. Սունդուկյանի անվան ազգային ակադեմիական թատրոն» ՊՈԱԿ	269.6	54.2	261.6	47.1	263.2	47.1	263.6	47.1	299.4	47.1
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	83.3	16.7	84.8	15.2	84.8	15.2	84.9	15.1	86.4	13.6
08.02.05.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության թատրոններ	962.4	244.5	958.4	258.7	967.4	250.6	1014.8	255.3	1178.5	257.2
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	79.7	20.3	78.7	21.3	79.4	20.6	79.9	20.1	82.1	17.9

08.02.05.	Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության թատրոններ	236.0	70.0	236.0	64.0	238.3	64.7		64.9		64.9
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	77.1	22.9	78.7	21.3	78.6	21.4	0.0	100.0	0.0	100.0
08.02.05.	Գեղարքունիքի մարզի «Լ.Քալանթարի անվան դրամատիկական թատրոն» ՊՈԱԿ	37.3	0.5	37.3	0.9	37.5	1.0	37.5	1.3	43.9	1.5
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	98.7	1.3	97.6	2.4	97.4	2.6	96.7	3.3	96.7	3.3
08.02.05.	Սյունիքի մարզի «Ա.Շիրվանզադեի անվան պետական դրամատիկական թատրոն» ՊՈԱԿ	34.7	2.2	34.7	0.8	35.0	0.8	39.2	0.8	46.1	0.8
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	94.0	6.0	97.7	2.3	97.8	2.2	98.0	2.0	98.3	1.7
08.02.05.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության համերգային կազմակերպություններ	910.4	115.0	920.3	110.3	928.0	110.3	940.0	110.3	1098.1	110.3
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	88.8	11.2	89.3	10.7	89.4	10.6	89.5	10.5	90.9	9.1
08.02.06.	«Հայաստանի ազգային կինոկենտրոն» ՊՈԱԿ	131.7	1.7	131.7	2.7	133.8	2.7	133.8	2.7	155.0	2.7
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	98.7	1.3	98.0	2.0	98.0	2.0	98.0	2.0	98.3	1.7
08.02.06.	«Փաստավավերագրակա ն ֆիլմերի «Հայկ» կինոստուդիա» ՊՈԱԿ	36.5	9.2								
	տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	79.9	20.1								
	<b>2.Ստացվող նվիրատվություններից, որից</b>	<b>0.0</b>	<b>121.5</b>	<b>0.0</b>	<b>68.7</b>	<b>0.0</b>	<b>68.3</b>	<b>0.0</b>	<b>68.3</b>	<b>0.0</b>	<b>68.3</b>
08.02.01.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության գրադարաններ		5.4		0.4						
08.02.05.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության թատրոններ		41.3		2.4		2.4		2.4		2.4
08.02.05.	ՀՀ ՄՆ ենթակայության համերգային կազմակերպություններ		74.0		65.9		65.9		65.9		65.9
08.02.05.	Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության թատրոններ		0.9								

## **10.2. ՌԱԴԻՈ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՌԱՐՁԱԿՄԱՆ, ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈԼՈՐՏ**

### **10.2.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

#### **10.2.1.1. Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը**

Ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտում 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախատեսված հատկացումները կուղղվեն թվով 26 ծրագրերի իրականացմանը՝ պետական կառավարման 11 մարմինների միջոցով:

Ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտում պետության միջամտության հիմնական ուղղություններն են.

#### **✓ Հեռուստառադիոհաղորդումներ**

#### **✓ Հրատարակչություններ, խմբագրություններ**

Հեռուստառադիոհաղորդումների համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվող միջոցները հիմնականում ուղղվում են հանրային հեռուստահաղորդումների և հանրային ռադիոհաղորդումների, Շիրակի մարզում հեռուստառադիոհաղորդումների պատրաստմանը և հեռարձակմանը, հասարակական կարծիքի ուսումնասիրմանը, ԱՊՀ երկրներում հեռուստառադիոծրագրերի հեռարձակմանը, տնտեսական վերլուծությունների ծառայությունների իրականացմանը, «Հայաստան-սփյուռք գործակցության թեմայով հեռուստահաղորդումների և տեսահոլովակների պատրաստում և հեռարձակում» ծրագրի իրականացմանը:

Հանրային հեռուստահաղորդումների պատրաստումն ու հեռարձակումը իրականացնում են Հայաստանի և հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերությունները, հանրային ռադիոհաղորդումների պատրաստումն ու հեռարձակումը՝ Հանրային ռադիոընկերությունը, իսկ Շիրակի մարզում հեռուստառադիոհաղորդումների պատրաստումն ու հեռարձակումը՝ Շիրակի հանրային հեռուստառադիոն:

Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրման աշխատանքները իրականացնում է «Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրման կենտրոն» ՓԲԸ-ը :

Կենտրոնի հիմնական նպատակն է՝ ուսումնասիրել Հանրային հեռուստաընկերության և Հանրային ռադիոյի եթերում հեռարձակվող հաղորդումների և հաղորդաշարերի վերաբերյալ հանրության կարծիքը:



Հայաստանի հանրային հեռուստառադիոընկերության գործունեության հիմքում դրված են ՀՀ Ասիմանադրության և «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջները, վերջինով պայմանավորված՝ լիազորությունների իրականացումը:

ԱՊՀ երկրներում հեռուստառադիոծրագրերի հեռարձակումն իրականացնում է «Միր» միջպետական հեռուստառադիոընկերության հայաստանյան մասնաճյուղը:

Համաձայն «հաշվարկային բանալու» սկզբունքի՝ «Միր» միջպետական հեռուստառադիոընկերության գործունեության ծախսերում ՀՀ մասնաբաժինը կազմում է 1.6 տոկոս:

Տնտեսական վերլուծությունների ծառայությունների շրջանակներում իրականացվում են հետևյալ ծառայությունները՝ ՀՀ կառավարության քաղաքականության և գործունեության լուսաբանում հեռուստահաղորդումների միջոցով և ԶԼՄ-ներում, ՀՀ կառավարության պաշտոնական ինտերնետ կայքէջի սպասարկում և ՀՀ կառավարության քաղաքականությունն արտացոլող տպագիր նյութերի հրատարակում:

«Հայաստան-սփյուռք գործակցության թեմայով հեռուստահաղորդումների և տեսահոլովակների պատրաստում և հեռարձակում» ծրագրի շրջանակներում իրականացվում է «Սփյուռքի ժամ» հաղորդաշարը, ձեռք են բերվում Հայաստան-Սփյուռք գործակցության թեմայով տեսասկավառակներ, ինչպես նաև ձեռք են բերվում և սփյուռքի հայկական համայնքներում տարածվում պատմական, ճանաչողական, ուսուցողական ֆիլմեր, տեսանյութեր, աջակցություն է ցուցաբերվում հեռուստահաղորդաշարերի պատրաստմանը:

Հեռուստառադիոհաղորդումների բնագավառի շահառուներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության, Լեռնային Ղարաբաղի և աշխարհի բնակչությունը:

Հրատարակչությունների, խմբագրությունների համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվող միջոցները հիմնականում ուղղվում են գրականության հրատարակմանը, պետական և ոչ պետական մամուլին աջակցմանը, հրատարակչական, տեղեկատվական, տպագրական (ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրերի, այլ պոլիգրաֆիական արտադրանքի, միջազգային պայմանագրերի հրատարակում և մուտքի վիզաների տպագրում), ինչպես նաև թարգմանչական (Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության իրավական ակտերի թարգմանությունների կատարում) ծառայությունների, Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացմանը նպաստող հրատարակչական ծրագրերի իրականացմանը:

Բնագավառի շահառուներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչությունը և Սփյուռքը:

#### **10.2.1.2. Վերջին տարիների ոլորտի զարգացման միտումները**

##### **Հեռուստառադիոհաղորդումներ**

2010 թվականին Հանրային հեռուստաընկերությունը պատրաստել է հեռուստահաղորդումներ երեք հեռուստաալիքներով՝ «Հ1» առաջին ալիքով՝ օրական 24 ժամ հեռուստահաղորդումներ հանրապետության ողջ տարածքում, «Արարատ» մշակութային հեռուստաալիքով՝ օրական 24 ժամ հեռուստահաղորդումներ հանրապետության տարածքի խոշոր բնակավայրերում (Երևանում, Վանաձորում, Չարենցավանում, Սևանում, Գավառում, Եղեգնաձորում, Ջերմուկում, Ծաղկաձորում և Շիրակի մարզում) և «Հ1» միջազգային ալիքով (արբանյակային հեռարձակմամբ՝ օրական 24 ժամ հաղորդումներ ԱՊՀ տարածքում, Եվրոպայում, Մերձավոր Արևելքում, Հյուսիսային Աֆրիկայում և Հյուսիսային Ամերիկայում):

«Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների կատարումն ապահովելու համար ՀՀ կառավարության 2011 թվականի փետրվարի 24-ի «Հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերություն» փակ բաժնետիրական ընկերություն ստեղծելու մասին» N 216-Ն որոշման համաձայն ստեղծվել է «Հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերություն» փակ բաժնետիրական ընկերությունը:

Հոգևոր-մշակութային հեռուստաալիքի ստեղծումը պայմանավորված էր նաև այդ ալիքի գործունեությունն առանձին իրավաբանական անձի միջոցով իրականացնելու նպատակահարմարությամբ, ինչը հնարավորություն է տալիս իրականացնել առանձին ծրագրային քաղաքականություն, ինքնուրույն որոշել արտադրվող և հեռարձակվող հաղորդումների թեմատիկ ուղղվածությունը, հաղորդացանցում ապահովել հանրության բոլոր շերտերի հոգևոր և մշակութային պահանջմունքները բավարարող հաղորդումներ:

2011 թվականին, ինչպես և 2010 թվականին Հանրային հեռուստաընկերությունը շարունակում էր մնալ հայկական հեռուստաթերի առաջատարը:

Հեռուստալսարանի չափումներ իրականացնող ընկերության տվյալների համաձայն, ՀՀ ամբողջ տարածքում Հանրային հեռուստաընկերության հեռուստադիտողների մասնաբաժինը ընդհանուր հեռուստադիտողների լսարանում 2010-2011 թվականներին կազմել է համապատասխանաբար 20.2 և 23.3 տոկոս:

2010-2011 թվականներին Հանրային հեռուստաընկերությունը, պահպանելով առաջատարի իր դիրքը հայաստանյան հեռուստաշուկայում, պատրաստել է ինը թեմատիկ ուղղություններով հաղորդումներ, որոնց ծավալները ներկայացված են **10.3 աղյուսակում**:

**Աղյուսակ 10.3.** 2010-2011 թվականներին պատրաստված հեռուստահաղորդումների ծավալները ըստ թեմատիկ ուղղությունների (հաշվի են առնված նաև պրոֆիլակտիկ ժամերի ծավալները)

Հանրային հեռուստաընկերության <<Հ1 առաջին>> ալիքի հաղորդումների թեմատիկ ուղղությունները	Հաղորդումների պատրաստման ծավալները (ժամ)	
	2010 թվական	2011 թվական
Լրատվական, լրատվական-վերլուծական	724.7	911.7

Քաղաքական, տնտեսական, հասարակական	943.9	1,333.0
Զվարճալի	185.9	370.7
Գիտալուսավորչական, հայոց լեզվի և պատմության	400.9	279.4
Մշակութային (այդ թվում՝ ֆիլմեր)	3,300.7	2,667.3
Կրթական, մանկապատանեկան	1,105.7	707.8
Մարզական	566.8	448.7
Երաժշտական	939.9	923.7
Այլ հաղորդումներ	569.6	1,095.8
<b>Ընդամենը</b>	<b>8738.1</b>	<b>8738.1</b>

Ըստ «Տելեմեդիակոնտրոլ» փակ բաժնետիրական ընկերության վարկանշային տվյալների 2011 թվականի Հայաստանի հեռուստաթերի ամենամեծ հեռուստալսարան ունեցող 15 հաղորդումների մեջ 7-ը Հանրային հեռուստաընկերության եթերում հեռարձակված հաղորդումներն են՝ «Աննա 2» և «Հրեշտակների դպրոցը» հեռուստատեսային բազմասերիանոց գեղարվեստական ֆիլմերը, ֆուտբոլի Եվրոպայի առաջնության նախընտրական փուլի Իռլանդիա-Հայաստան հանդիպումը, «Մանկական եվրատեսիլ 2011»-ը, «Տեսանկյուն» լրատվական-վերլուծական հաղորդումը, «Առաջին» լրատվականը: Հանրային հեռուստաընկերության եթերում միշտ մեծ տեղ են գրավել մշակույթին, մասնավորապես՝ հայկական մշակույթին նվիրված հաղորդումները: Դրանք բազմաբնույթ են իրենց ընդգրկումներով և հեռուստադիտողին հնարավորություն են տալիս շփվելու արվեստին և մշակույթին նվիրյալ մարդկանց, մտավորականների հետ, լսելու մշակութային նորություններ, իմանալու այս ոլորտի նոր ձեռքբերումների մասին:

Մշակութային հաղորդումներից 2011 թվականին ամենաբարձր վարկանիշ է ունեցել «Կարդում է Միեր Մկրտչյանը» հաղորդումը (դիտել է 103240 մարդ):

2011 թվականին հեռարձակվել է «Ոսկե Ծիրան» ամենամյա փառատոնի բացման և փակման միջոցառումները, ինչպես նաև փառատոնի օրագրերը, որտեղ ներկայացվել են կինոփառատոնի մանրամասները և բացառիկ հարցազրույցներ համաշխարհային կինոաստղերի հետ:

Հանրային հեռուստադիտողնկերությունն իր որդեգրած քաղաքականության շրջանակներում շարունակել է հայ և օտարազգի դասականների գործերի էկրանավորումը: 2010 թվականին նկարահանվել և հայ հեռուստադիտողին է ներկայացվել Րաֆֆու «Խաչագողի հիշատակարանը» վեպի հիման վրա համանուն վերնագրով հինգ մասից բաղկացած հեռուստատեսային գեղարվեստական ֆիլմը: Այն աննախադեպ էր իր հետաքրքրությամբ ու հանդիսատեսի թվով:

2011 թվականին ցուցադրվել է Շիրվանզադեի «Արտիստը» վեպի հիման վրա համանուն հեռուստատեսային գեղարվեստական ֆիլմը, որի նկարահանման աշխատանքներին իր մասնակցությունն է ունեցել Հանրայինը:

Հանրային հեռուստաընկերությունը շարունակել է բազմաթիվ գեղարվեստական, փաստագրական, գիտահանրամատչելի կինոնկարների, մուլտիպլիկացիոն ֆիլմերի, հեռուստասերիալների կրկնօրինակման աշխատանքները, որոնք հեռարձակվել են բացառապես հայերեն:

2011 թվականին շարունակվել են հեռարձակվել կրթական, մանկապատանեկան հաղորդումներ, որոնց շարքում է «Հայ ասպետ» հեռուստամրցախաղը: Հեռուստանախագծի նպատակն է խթանել դպրոցականների ձգտումը գիտելիքների ձեռքբերման և խորացման մեջ, նպաստել հայ պատանու համակողմանի զարգացմանը:

Բազմազան էր նաև Հանրային հեռուստաընկերության մարզական եթերը: 2011 թվականին հեռարձակվել են բազմաթիվ խոշոր միջազգային մրցաշարեր և միջոցառումներ (Ֆուտբոլի Եվրոպայի առաջնության նախընտրական փուլի Հայաստանի հավաքականի մասնակցությամբ խաղերը, Ֆուտբոլի Եվրոպայի չեմպիոնների լիգայի առաջնության խաղերը, Հայաստանի Ֆուտբոլի բարձրագույն առաջնության խաղերը, ծանրամարտի և ըմբշամարտի աշխարհի և Եվրոպայի առաջնությունները, պրոֆեսիոնալ բռնցքամարտ՝ աշխարհահռչակ հայ և օտարազգի բռնցքամարտիկների մասնակցությամբ և այլն):

Հատկանշական է, որ «Տելեմեդիակոնտրոլ» փակ բաժնետիրական ընկերության վարկանշային տվյալների համաձայն 2010 թվականին հեռարձակված բոլոր 10 լավագույն սպորտային հաղորդումները, իսկ 2011 թվականին՝ 10 լավագույն հաղորդումներից 9-ը ցուցադրվել են Հանրային հեռուստաընկերությամբ:

Հանրայինի եթերում շարունակել է հեռարձակվել «Առաջին լրատվական» ծրագիրը, որը 2011 թվականին ևս պահպանել է իր առաջատար դիրքը հայաստանյան լրատվական ծրագրերի շարքում:

Ըստ «Տելեմեդիակոնտրոլ» փակ բաժնետիրական ընկերության վարկանշային տվյալների՝ «Առաջին» լրատվականը հայկական հեռուստաեթերում շարունակել է մնալ ամենամեծ հեռուստալսարան ունեցող լրատվական ծրագիրը, որի հեռուստադիտողների մասնաբաժինը կազմել է 2010 թվականին՝ 26.1 % , 2011 թվականին՝ 26.4 % :

2011 թվականին Հանրային հեռուստաընկերության եթերում ցուցադրվել են հանդիսատեսի կողմից մեծ ժողովրդականություն վայելող երաժշտական խոշոր միջոցառումներ, համերգներ և հաղորդաշարեր («Եվրատեսիլ 2011», «Մանկական Եվրատեսիլ 2011», «Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխություն 2010», Մոսկվայում կայացած «Արմենիա. երաժշտական մրցանակաբաշխություն» և այլն):

2011 թվականին Հանրային հեռուստաընկերության և Վրաստանի Հանրային հեռուստաընկերության համագործակցության արդյունքում Հանրայինի երաժշտական եթերը համալրեց մի նոր նախագիծ՝ «10+10», որը հայ-վրացական առաջին համատեղ երաժշտական նախագիծն էր:

2011 թվականին Հանրային հեռուստաընկերությունը պատրաստել և հեռարձակել է մի շարք հոբբեյանական հաղորդումներ, այդ թվում՝ հեռուստատեսության 55-ամյակին և հայկական ուղիորդի 85-ամյակին նվիրված հաղորդումներ:

2010-2011 թվականներին Հանրային հեռուստաընկերության «Հ1» առաջին ալիքի հաղորդումները հեռարձակվել են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օրական 18-19.5 ժամ, Երևանում և հարակից բնակավայրերում՝ օրական 24 ժամ: Արբանյակային հեռարձակմամբ հաղորդումները նույնպես հեռարձակվել են օրական 24 ժամ ծավալով: 2012 թվականից նախատեսվում է ապահովել 24 ժամյա հեռարձակում հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Հանրային հեռուստաընկերությունը սկսել է իր գործունեությունը Ազգային հեռուստատեսությունից փոխանցված շենք-շինություններում ու տեխնիկական միջոցներով և հետագա տարիների ընթացքում տեխնիկական միջոցների զգալի մասը աստիճանաբար փոխարինել է նոր, ժամանակակից հեռուստատեսային տեխնիկայով: Այժմ էլ Հանրային հեռուստաընկերությունը յուրաքանչյուր տարի իրականացնում է տեխնիկական վերազինման ծրագիր՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նոր տեխնոլոգիաների և նորամուծությունների ներդրումը պահանջում է շարունակական տեխնիկական վերազինման գործընթաց:

2011 թվականին ընկերությունը տեխնիկական միջոցների և այլ հիմնական միջոցների ձեռքբերմանն է ուղղել մոտ 96.0 մլն դրամ: Այդ միջոցների հաշվին կատարվել են հետևյալ ծախսերը.

- ձեռք է բերվել ժամանակակից ծայնային համակարգ, որն ընկերությունն օգտագործում է նախկինում այլ ընկերություններից վարձակալվող նմանատիպ սարքավորումների փոխարեն: Այն օգտագործվում է համերգների և այլ միջոցառումների նկարահանման ժամանակ և հնարավորություն է տալիս էականորեն կրճատել այդ ուղղությամբ կատարվող ծախսերը,

- ձեռք են բերվել համակարգչային տեխնիկա, LED էկրաններ, որոնք օգտագործվում են տաղավարներում և համերգային ծրագրերի ժամանակ (մինչ այժմ, այդ էկրանները նույնպես վարձակալվում էին այլ ընկերություններից),

- ամբողջությամբ փոխվել է «Առաջին լրատվական» ծառայության նկարահանման տաղավարի դեկորացիան՝ տեղադրվել են նաև ժամանակակից հեռուստամոնիտորներ,

- որոշակի միջոցներ են ուղղել հիմնական մասնաշենքի վարչական և արտադրական մասերում վերանորոգման աշխատանքների իրականացմանը:

Հեռուստահաղորդումների արտադրության, ձեռքբերման և հեռարձակման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 2,471.3 և 2,455.7 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 2,319.6 մլն դրամ :

2011 թվականի ապրիլի 1-ից եթեր են հեռարձակվում հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերության հեռուստածրագրերը՝ օրական 18 ժամ տևողությամբ: Ընդհանուր առմամբ, 2011 թվականին ընկերությունը հեռարձակել է 5010 ժամ հաղորդումներ:

2011 թվականին ընկերության հեռուստաեթերի 88.4 տոկոսը կազմել են հոգևոր- մշակութային, իսկ 11.6 տոկոսն ընդհանուր ուղղվածության հեռուստահաղորդումներ:

Հեռուստադիտողին ներկայացվել են 2011 թվականին Հայաստանում կայացած մի շարք երաժշտական փառատոններ՝ «Ազգային պատկերասրահ միջազգային երաժշտական փառատոնը», «Հայ կոմպոզիտորների արվեստի փառատոնը», «Երևանյան հեռանկարներ» փառատոնը, «Վերադարձ» դասական երաժշտության փառատոնը և այլն:

«Շողակաթ» հեռուստաընկերության հետ համատեղ 2011 թվականին Երևանի տարբեր համերգասրահներում տեսագրվել և հեռուստաընկերության կողմից հեռարձակվել են մի շարք համերգային ծրագրեր, այդ թվում՝ Զ. Վերդիի «Աիդա» օպերա» և «Ռեքվիեմ», Ս. Պրակոֆևի «Ռոմեո և Զուլիետ», Ռ. Խաչատրյան «Stabat Mater» և «La Revancha del tango», «Կոմիտաս» իգական երգչախմբի համերգ (հոգևոր երգեր):

«Մշակութային ազդագիր» հաղորդաշարը լուսաբանել է մշակույթի ոլորտում տեղի ունեցած կարևոր միջոցառումները: Հեռուստադիտողին ներկայացվել են 2011 թվականին հայաստանյան թատրոնների պրեմիերաներն ու խաղացանկերը:

Նույն հաղորդաշարն անդրադարձել է գրքի ու գրահրատարակության ոլորտի խնդիրներին ու կազմակերպված միջոցառումներին:

Մշակութային լրատվական ծրագիրն իր լսարանին ներկայացրել է հանրապետության պատկերասրահներում, ցուցասրահներում ու թանգարաններում անցկացվող միջոցառումները, լուսաբանել մշակույթի ոլորտում վաստակ ունեցող գործիչների գործունեությունը:

«Մշակութային ազդագիրը» հիմնական ու հատուկ թողարկումներում ներկայացրել է նաև փորձարարական արվեստն ու երիտասարդ ստեղծագործողներին:

Ընկերությունն այլ աղբյուրներից, մասնավորապես՝ առևտրային գովազդից և հովանավորությունից մուտքեր չի ունեցել, քանի որ «Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 3.1 կետի համաձայն արգելվում է գովազդի հեռարձակումը Հանրային հեռուստառադիոընկերության հոգևոր-մշակութային ուղղվածության հեռուստաալիքի կողմից:

Հոգևոր-մշակութային հեռուստատեսային հաղորդումների արտադրության և հեռարձակման 2011 թվականի ծախսերը՝ 73.2 մլն դրամի չափով, իրականացվել են ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված «Հեռուստատեսային ծառայություններ» ծրագրի միջոցների հաշվին (ՀՀ կառավարության 24.02.2011թ. N 216-Ն որոշում), 2012 թվականին առանձին ծրագրով նախատեսվում է հատկացնել 150.0 մլն դրամ :

2010-2011 թվականներին Հանրային ռադիոընկերության կողմից պատրաստվել և հեռարձակվել է օրական մոտ 46 ժամ հաղորդումներ:

Ռադիոհաղորդումները պատրաստվել են ինը թեմատիկ ուղղություններով, որոնց ծավալները ներկայացված են **10.4 աղյուսակում**:

**Աղյուսակ 10.4.** 2010-2011 թվականներին պատրաստված ռադիոհաղորդումների ծավալները ըստ թեմատիկ ուղղությունների (հաշվի են առնված նաև պրոֆիլակտիկ ժամերի ծավալները)

Հանրային ռադիոընկերության հաղորդումների թեմատիկ ուղղությունները	Հաղորդումների պատրաստման ծավալները (ժամ)	
	2010 թվական	2011 թվական
<b>Առաջին ծրագիր, այդ թվում</b>		
Լրատվական, լրատվական-վերլուծական	1587.5	1575.0
Քաղաքական, տնտեսական, հասարակական	88.7	91.7
Մշակութային	693.6	733.0
Երիտասարդական	940.6	759.9
Մանկապատանեկան	601.9	560.2
Կրթական և հայոց լեզվի	93.7	120.1
Ժամանցային	568.9	548.6
Հոգևոր	246.5	247.5
Երաժշտական	3938.6	4124.0
<b>Երկրորդ ծրագիր</b>	<b>8760.0</b>	<b>8760.0</b>
<b>Արտասահմանի համար տրվող հաղորդումներ</b>	<b>1095.0</b>	<b>1095.0</b>
<b>Ինտերնետային էջի համար պատրաստվող հաղորդումներ</b>	<b>547.5</b>	<b>547.5</b>
<b>Ընդամենը</b>	<b>19162.5</b>	<b>19162.5</b>

2010-2011 թվականներին Հանրային ռադիոընկերության եթերում իրենց ուրույն տեղն են ունեցել երաժշտական հաղորդումները: Երաժշտական հաղորդումների խմբագրությունը ռադիոունկնդրին մատուցել է հայկական, ժողովրդական, գուսանական, ժամանակակից և դասական, բազմաժանր ու բազմաոճ երաժշտական ստեղծագործություններ, ներկայացրել հայ մեծանուն կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները: Հաղորդացանցի ամբողջական նկարագիրն առավել հայեցի դարձնելու համար այլ թեմաներով հաղորդումների ձևավորումներում ևս նախապատվությունը տրվել է հայկական մեղեդիներին:

2011 թվականին Հանրային ռադիոյում շարունակել են իրենց գործունեությունը էստրադային սիմֆոնիկ նվագախումբը, «Արևիկ» մանկապատանեկան և Արամ Մերանգույանի անվան ժողովրդական գործիքների վաստակավոր անսամբլները: Վերջիններս տարվա ընթացքում համալրել են Հանրային ռադիոյի ֆոնդը նոր ձայնագրություններով, որոնք պարբերաբար հնչել են Հանրային ռադիոյի երաժշտական ծրագրերում:

2012 թվականից Հանրային ռադիոյի կազմում վերականգնվել է «Սայաթ-Նովա» աշուղական երգի վաստակավոր անսամբլը:

Ռադիոհաղորդումների մեջ լրատվական և տեղեկատվական հաղորդումները կազմել են ռադիոթերի զգալի մասը, որոնք անդրադարձել են քաղաքական, տեղական-լրատվական, հասարակական-քաղաքական, մարզական և այլ բնույթի իրադարձություններին:

2011 թվականի ընթացքում Հանրային ռադիոյի ռադիոհաղորդումները հեռարձակվել են միջին, կարճ, գերկարճ և FM տիրույթի հաճախություններով:

Հանրային ռադիոընկերության հաղորդումները եթեր են հեռարձակվել նաև ինտերնետային կապի միջոցով, որտեղ տեղադրվել է ամենժամյա լուրերի էլեկտրոնային տարբերակը՝ հայերենով և անգլերենով:

2011 թվականին Հանրային ռադիոընկերությունը տեխնիկական և այլ հիմնական միջոցների ձեռքբերմանն է ուղղել 3.7 մլն դրամ:

Ռադիոհաղորդումների արտադրության, ձեռքբերման և հեռարձակման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 639.7 և 634.0 մլն դրամ, 2012 թվականին նույնպես նախատեսվում է հատկացնել 634.0 մլն դրամ:

Շիրակի հանրային հեռուստառադիոյի կողմից 2010-2011 թվականներին պատրաստվել և հեռարձակվել են օրական 8-9 ժամ հեռուստահաղորդումներ և 24 ժամ ռադիոհաղորդումներ:

Շիրակի հանրային հեռուստառադիոն հեռուստառադիոհաղորդումները պատրաստել է վեց թեմատիկ ուղղություններով՝ լրատվական (լրատվական-վերլուծական), քաղաքական (տնտեսական, հասարակական), մշակութային, մարզական, երաժշտական (ժամանցային) և այլ: Նշված ուղղություններից գերակշռող են եղել ծավալով երաժշտական (ժամանցային) հաղորդումները:

Շիրակի հանրային հեռուստառադիոյի հեռուստահաղորդումների հեռարձակումն իրականացվել է Գյումրի քաղաքում և հարակից տարածքներում դեցիմետրային տիրույթի 39-րդ կապուղով և Ամասիայում՝ 41-րդ դեցիմետրային կապուղով, իսկ ռադիոհաղորդումների հեռարձակումը իրականացվել է FM տիրույթում՝ 102.5 ՄՀց հաճախականությամբ:

Շիրակի հանրային հեռուստառադիոյի կողմից հեռուստառադիոհաղորդումների արտադրության, ձեռքբերման և հեռարձակման համար ՀՀ պետական բյուջեից 2010 թվականին հատկացվել է՝ 23.0 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 24.6 մլն դրամ, 2012 թվականին նույնպես նախատեսվում է հատկացնել 24.6 մլն դրամ:

2011 թվականին «Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրման կենտրոն» ՓԲԸ-ն կողմից անց են կացվել չորս սոցիոլոգիական հետազոտություն, ինչպես նաև փորձագիտական 12 հետազոտություններ 1212 փորձագետների մասնակցությամբ, որոնք վերաբերվել են հետևյալ ոլորտներին՝ հանրակրթություն, գիտություն, սպասարկում, տնտեսություն, մշակույթ, եկեղեցի, իրավունք, սպորտ, բանակ, հեռուստատեսություն, ռադիո, մամուլ:



ԶԼՄ-ների վերաբերյալ իրենց տեսակետներն ու կարծիքներն են ներկայացրել մշակույթի, կրթության, գիտության բնագավառի, հասարակական կազմակերպությունների և հասարակական-քաղաքական կուսակցությունների, երիտասարդության ու ուսանողության ներկայացուցիչները:

Վերոնշյալ հետազոտությունների և հարցումների արդյունքները նպաստել են Հանրային հեռուստաընկերության և Հանրային ռադիոընկերության ծրագրերի կառուցվածքում անհրաժեշտ փոփոխությունների կատարմանը, ինչպես նաև ծրագրերի կազմման գործընթացին հանրության մասնակցության ապահովմանը:

Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացված և 2012 թվականին նախատեսված միջոցները կազմում են, յուրաքանչյուր տարի՝ 8.0 մլն դրամ:

ԱՊՀ երկրներում հեռուստառադիոծրագրերի հեռարձակման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեի հատկացումները, սկսած 2007 թվականից, յուրաքանչյուր տարի աճել են 10 տոկոսով (բացառությամբ 2010 թվականի), ինչը պայմանավորված է «Միր» միջպետական հեռուստառադիոընկերության գործունեության ծախսերում ՀՀ մասնաբաժնի չափով:

ԱՊՀ երկրներում հեռուստառադիոծրագրերի հեռարձակման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսվել է 2010 թվականին՝ 81.9 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 90.1 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել՝ 99.1 մլն դրամ:

2010-2011 թվականներին «Տնտեսական վերլուծությունների ծառայություններ» ծրագրի շրջանակներում պատրաստվել է համապատասխանաբար 84 և 96 հեռուստահաղորդումներ:

2011 թվականին հեռուստահաղորդումների պատրաստման ստեղծագործական խումբը համալրվել է նոր աշխատակիցներով, պատրաստված հաղորդումների թիվը 2009 թվականի նկատմամբ աճել է 2 անգամ:

2010-2011 թվականներին աճել է նաև ԶԼՄ-ներում տպագրվող հրապարակումների թիվը՝ 55 տոկոսով:

«Տնտեսական վերլուծությունների ծառայություններ» ծրագրի իրականացման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է յուրաքանչյուր տարի՝ 61.5 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 81.5 մլն դրամ:

«Հայաստան-սփյուռք գործակցության թեմայով հեռուստահաղորդումների և տեսահոլովակների պատրաստում և հեռարձակում» ծրագրի շրջանակներում 2010-2011 թվականներին ձեռք են բերվել համապատասխանաբար՝ 16 և 50 ֆիլմ և հոլովակ:

2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեով հատկացված միջոցները 2010 թվականին կազմում են՝ 16.6 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 34.6 մլն դրամ: 2011 թվականին հատկացված միջոցների աճը նախորդ տարվա նկատմամբ՝ 8.4 տոկոսով պայմանավորված է ձեռքբերվող

Ֆիլմերի և հոլովակների ծավալների աճով: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

### **Հրատարակչություններ, խմբագրություններ**

Հրատարակչական և տեղեկատվական ոլորտում հատկացումները հիմնականում ուղղվում են հետևյալ ծրագրերի իրականացմանը՝ «Գրականության հրատարակում», «Աջակցություն գրականության հրատարակմանը», «Պետական մամուլի հրատարակում», «Ոչ պետական մամուլի հրատարակում», «Հրատարակչական, տեղեկատվական, տպագրական ծառայություններ», «Թարգմանչական ծառայություններ», «Տեղեկատվության ձեռքբերման, պահպանման և արխիվացման ծառայություններ», ինչպես նաև Սփյուռքի հայապահպանության ծրագրեր:

Հրատարակչությունների, խմբագրությունների համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումները ուղղվում են պետական պատվերի և աջակցության իրականացմանը:

2010-2011 թվականներին ընդլայնվել են հայ գրքին և ընթերցանության խթանմանը նպաստող հանրապետական միջոցառումները: Համագործակցելով ոլորտի մասնավոր (ՍՊԸ-ներ, ՓԲԸ-ներ), հասարակական կազմակերպությունների («Հրատարակիչների ազգային ասոցիացիա», «Գրավաճառների ազգային ասոցիացիա»), ստեղծագործական միությունների (ՀԳՄ, «Հայ գրքի կենտրոն», «Գրական գործակալություն) հետ՝ ՀՀ մշակույթի նախարարությունն աջակցել է Հայաստանի մարզերում և Լեռնային Ղարաբաղում գրքի ցուցահանդես-տոնավաճառներին, հայ գրողների ստեղծագործությունների թարգմանությանը այլ լեզուներով, հայ ժամանակակից գրողների հորեյանների կազմակերպմանը, գրքի վարկի բարձրացման և ընթերցանության խթանմանը նպաստող բազմաբնույթ միջոցառումների և փառատոների կազմակերպմանը («Դարձ առ գիրքը», «Գրքի և հեղինակային իրավունքի միջազգային օր», «Գիրք նվիրելու օր», «Մուտքը՝ գրքով», «Գրախանութ անիվների վրա», «Թարգմանչաց տոն», «Գրքարվեստ» հանրապետական մրցույթ և այլն):

Միջազգային համագործակցության ծրագրերով վերջին երկու տարիներին Հայաստանը մասնակցել է արդեն ավանդական դարձած միջազգային ցուցահանդեսների (Մինսկ, Փարիզ, Թեհրան, Հալեպ, Սալոնիկ, Մոսկվա, Մայնի-Ֆրանկֆուրտ և այլն), իսկ 2011 թվականին առաջին անգամ մասնակցել է Ժնևի (պատվո հյուրի կարգավիճակով), Լոս Անջելեսի, Սանկտ Պետերբուրգի, Վարշավայի, Պերմի ցուցահանդեսներին և փառատոներին՝ ամենուր արժանանալով բարձր գնահատականի:

2012 թվականի ընթացքում միջազգային ցուցահանդեսների աշխարհագրությունը ընդլայնվել է և վերոնշյալ երկրներին ավելացել է նաև Թուրինը, Չինաստանը, Լոնդոնը և այլն:

Կարևորվել է Հայաստանի մասնակցությունը ԱՊՀ երկրների «Գրքարվեստ» միջազգային մրցանակաբաշխությանը, որին ներկայացվում են Հայաստանի մշակութային ժառանգությունը

արտացոլող ալբոմային գրականություն, ինչը իր հերթին նպաստում է մշակութային արժեքների հանրահռչակմանը: 2011 թվականին Հայաստանն արժանացել է 4 հեղինակավոր մրցանակի:

2010-2011 թվականներին ավելի լայն ընդգրկում և հեղինակություն են ձեռք բերել ԱՊՀ և բալթյան երկրների գրողների, թարգմանիչների և հրատարակիչների միջազգային ֆորումի շրջանակում կազմակերպվող քննարկումները, գրքի միջազգային ամենամյա ցուցահանդեսը, որոնք նպաստում են նաև հրատարակչական երկկողմ ծրագրերի իրականացմանը տարբեր երկրների հետ (Ռուսաստան, Տաջիկստան, Վրաստան, Հունգարիա, Ուկրաինա, Եգիպտոս):

**«Գրականության հրատարակում»** ծրագրի շրջանակներում 2010-2011 թվականներին առանցքային տեղ է ունեցել Հայ տպագրության 500-ամյակը և ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից Երևանի ճանաչումը որպես գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք: Նշված միջոցառումների շրջանակներում ծրագրում տեղ է գտել «Հայ գրատպության 500-ամյակին նվիրված գրականություն» ուղղությունը, որը կշարունակվի նաև առաջիկա տարիներին:

Ընդլայնվել են թարգմանական գրականությունը ներկայացնող ուղղությունը, ինչպես նաև ճանաչողական, ալբոմային, ուղեցույցային բնույթի գրականության հրատարակումը:

Հրատարակված գրականության թվում կան այնպիսի կոթողային հրատարակություններ, ինչպիսիք են հայկական ճարտարապետությանը, գրքի և գրքարվեստի պատմությանը, գրական և մշակութային ժառանգությանը նվիրված հրատարակումներ՝ ինչպես հայերեն, այնպես էլ այլ լեզուներով:

Առաջին անգամ ռուսերեն լեզվով հրատարակվեց համաշխարհային արվեստի պատմության մեջ բացառիկ նշանակություն ունեցող Յոզեֆ Ստրոֆգովսկու «Հայկական ճարտարապետությունը և Եվրոպան» աշխատության առաջին հատորը, Մատենադարանում պահվող Արևելյան մանրանկարչության ալբոմը, «Հայկական ճարտարապետություն» (հայերեն-անգլերեն), Անիի քաղաքաշինությանը, ճարտարապետությանը, մանրանկարչությանը նվիրված, «Հայ գիրքը համաշխարհային մշակույթի խաչմերուկներում» ուսումնասիրությունները, հայ դասական գրողների 5 անտիպ ստեղծագործությունների առաջին հրատարակումները (Բաֆֆի, Ե. Չարենց, Հ. Շիրազ, Ռ. Չարյան, Վ. Սարոյան), 4 հոբելյանական ժողովածուները (Ս. Տյուսաբ, Գ. Զոհրապ, Մ. Մեծարենց, Հ. Կարապենց) և այլն, որոնք իսկապես երևույթ են վերջին տարիների հրատարակչական ծրագրերում ոչ միայն իրենց բովանդակային կարևորությամբ, այլև պոլիգրաֆիական որակով:

Հայաստանի գրողների միության հետ համատեղ կազմակերպվել է սփյուռքահայ գրողների գրքերի շնորհանդեսներ: Այս համատեքստում 2010 թվականից հրատարակվող գրականության ցանկում առանձին ներառվել է «Սփյուռքահայ գրականության հրատարակություն» ուղղությունը:

2010-2011 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի հրատարակվել է սփյուռքահայ գրողների 4-ական գիրք:

2010-2011 թվականներին կայացել է սփյուռքահայ 22 գրողների գրքի շնորհանդես, որից 2010 թվականին՝ 8, 2011 թվականին՝ 14:

**«Աջակցություն գրականության հրատարակմանը»** ծրագրով հիմնականում աջակցվել է ժամանակակից գրողներին և գրականագետներին, այդ թվում՝ և սկսնակ գրողներին՝ հրատարակելու իրենց գիտահանրամատչելի և գեղարվեստական ստեղծագործությունները, ինչպես նաև թարգմանելու և տարածելու ինչպես հայ գրականության նշանակալի ստեղծագործությունները օտար լեզուներով, այնպես էլ այլ ժողովուրդների գրականության արժեքավոր նմուշները՝ հայերեն:

Վերջին տարիներին մանկական գրականությունը պետական պատվերից հիմնականում տեղափոխվեց աջակցության ծրագիր, քանի որ նախորդ տարիներին հատկացված ֆինանսական միջոցների շնորհիվ հրատարակչությունները մանկական գրականության ոլորտում զգալի հաջողություններ են գրանցել ինչպես հրատարակվող գրքերի որակի, այնպես էլ դրանց վաճառքի ասպարեզում, և հասել են այնպիսի աստիճանի, երբ գերադասելի են համարում ստանալ մասնակի աջակցություն, այլ ոչ թե պետական պատվեր: Նույնը չի կարելի ասել հանրագիտարանային, գիտական, մշակութային ժառանգությունը ներկայացնող, ինչպես նաև թարգմանական գրականության հրատարակման ոլորտներում, որտեղ ակնհայտորեն դեռևս զգացվում է պետական ֆինանսավորման կարիքը:

Հոբելյանական ծրագրերի և միջոցառումների շրջանակներում 2010-2011 թվականներին տպագրվել է 46 անուն գիրք և ալբոմ:

2009 թվականից սկսած Հանրային ռադիոյում պահպանվող հայ մշակույթի և արվեստի գործիչների հոբելյանների ստեղծագործությունների ձայնագրությունների ձայնասկավառակների թողարկումը շարունակվել է նաև 2010-2011 թվականներին, որի արդյունքում 2010 թվականին թողարկվել է 1 էլեկտրոնային գիրք (մուլտիմեդիա լազերային ձայնասկավառակ) և 19 լազերային ձայնասկավառակ, իսկ 2011 թվականին՝ 17 լազերային ձայնասկավառակ:

2011 թվականին Հայաստանի անկախության 20-ամյա հոբելյանը նշելու միջոցառումների շրջանակներում հրատարակման են պատրաստվել անկախությանը նվիրված գրքեր և ալբոմներ (8 անուն), այդ թվում «Հայաստան» հանրագիտարանը:

2010-2011 թվականներին «Գրականության հրատարակում» և «Աջակցություն գրականության հրատարակմանը» ծրագրերով համապատասխանաբար հատկացվել է 129.8 և 132.4 մլն դրամ, որն ուղղվել է 14 և 12 ուղղությունների, 141 և 112 անվանում գրքերի հրատարակմանը, այդ թվում՝ էլեկտրոնային հրատարակչությունների թողարկմանը (հրատարակվող գրքերի անվանումների քանակի նվազումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ավելի պակաս ֆինանսավորում պահանջող մանկական գրականության փոխարեն ավելացել են մշակութային ժառանգությանը նվիրված, գիտական և թարգմանական գրքերի ու ալբոմների հրատարակումները):

2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

**«Պետական մամուլի հրատարակում»** ծրագրով նախատեսված հատկացումներն ուղղվում են 2 անուն՝ «Հայաստանի Հանրապետություն» և «Ռեսպուբլիկա Արմենիա» թերթերի հրատարակմանը:

2010-2011 թվականներին հատկացված, ինչպես նաև 2012 թվականին նախատեսված միջոցները կազմում են, յուրաքանչյուր տարի՝ 68.9 մլն դրամ:

**«Ոչ պետական մամուլի հրատարակմանը»** ծրագրով նախատեսված հատկացումները հնարավորություն են տալիս ապահովել ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով լույս տեսնող, գրական մշակութային, սպորտային, մարզային և այլ բնույթի ոչ պետական մամուլի հրատարակումը, հայերեն և ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով ստանալ և տարածել տեղեկատվություն, ծանոթանալ Հանրապետության գրական-մշակութային կյանքին, հանրապետական, տարածաշրջանային և միջազգային անցուղարձին:

Ծրագրի իրականացումը կարևոր է մասնավորապես ազգային փոքրամասնությունների համար, որոնք կարողանում են դրա շնորհիվ զարգացնել իրենց ազգային լեզուն և գրականությունը:

2010-2011 թվականներին յուրաքանչյուր տարի հրատարակվել են, համապատասխանաբար՝ 70 և 66 անուն թերթ և ամսագիր: 2012 թվականին աջակցություն կստանան 70 անուն պարբերական:

Պետական աջակցությամբ յուրաքանչյուր տարի հրատարակվում է 28 մարզային թերթ և ամսագիր:

2010-2011 թվականներին հատկացված միջոցները կազմել են համապատասխանաբար 47.2 և 46. 4 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 47.8 մլն դրամ:

**«Հրատարակչական, տեղեկատվական, տպագրական ծառայություններ»** ծրագրով 2010-2011 թվականներին նախատեսված հատկացումների շրջանակներում հրատարակվել են՝ Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրեր՝ 1185.7 և 946.6 հազ. մամուլով, Հայաստանի Հանրապետության գերատեսչական նորմատիվ ակտերի տեղեկագրեր՝ 657.3 և 417.4 հազ. մամուլով, Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրեր (ռուսերեն)՝ 25.9 և 18.2 հազ. մամուլով, Երևանի իրավական ակտերի տեղեկագրեր՝ 64.6 և 29.4 հազ. մամուլով, քաղաքային և գյուղական համայնքների նորմատիվ իրավական ակտերի ժողովածու 178.8 և 673.5 հազ. մամուլով:

Նշված ծրագրի հատկացումների շրջանակներում ձեռք է բերվել նաև քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման, իրավաբանական անձանց պետական գրանցման գործընթացում օգտագործվող պոլիգրաֆիական արտադրանք (պետական գրանցումների վկայականներ, գրանցա-

մատյաններ, ձևեր), ինչպես նաև հրատարակվել և տպագրվել են միջազգային պայմանագրեր և մուտքի վիզաներ: 2012 թվականին կշարունակվեն նշված աշխատանքները:

2010-2011 թվականներին «Հրատարակչական, տեղեկատվական, տպագրական ծառայություններ» ծրագրով հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 226.5 և 323.7 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 327.8 մլն դրամ:

«Թարգմանչական ծառայություններ» ծրագրով նախատեսված հատկացումների շրջանակներում թարգմանված էջերի ծավալը 2010 թվականին կազմել է՝ 8,516 էջ, 2011 թվականին՝ 10,058 էջ, կամ թարգմանվող էջերի քանակը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել է 1542-ով:

Թարգմանչական ծառայությունների իրականացման համար 2010-2011 թվականներին հատկացված, ինչպես նաև է 2012 թվականին նախատեսված միջոցները կազմում են, յուրաքանչյուր տարի՝ 120.0 մլն դրամ:

2010-2011 թվականներին իրականացվել են նաև Սփյուռքի հայապահպանության ծրագրեր՝ «Տեղեկատվական և ուսուցողական կայքերի մշակման և սպասարկման ծառայություններ», «Ուսումնական և հանրամատչելի գրականության հավաքագրում և առաքում սփյուռքի համայնքներին» և «Հայկական սփյուռք» տարեգրքի հրատարակում:

«Տեղեկատվական և ուսուցողական կայքերի մշակման և սպասարկման ծառայություններ» ծրագրի շրջանակներում 2010 և 2011 թվականներին իրականացվել են համացանցում արևելահայերենից՝ արևմտահայերեն և հակառակը փոխարկչի տեղադրման և սպասարկման, էլեկտրոնային գրադարանի համալրման և սպասարկման աշխատանքները, «Հայերն այսօր» էլեկտրոնային օրաթերթի հրատարակումը:

2010 և 2011 թվականների ընթացքում «Հայերն այսօր» էլեկտրոնային պարբերականը հաջողությամբ կատարել է իր խնդիրը: Հարկ է նշել, որ զգալիորեն ակտիվացել է համագործակցությունը Սփյուռքի տարբեր կառույցների հետ, որի արդյունքում ավելացել է Սփյուռքից ստացվող խմբագրման, թարգմանման անհրաժեշտություն ունեցող տեղեկատվությունը: Ավելացել է նաև կայքի այցելուների քանակը:

Էլեկտրոնային գրադարանում արդեն մուտքագրվել է ավելի քան 420 գիրք, հոդված, ձայնագրություն և այլ նյութեր՝ Հայաստան-Սփյուռք գործակցություն համայնքների պատմության, ցեղասպանության, արցախյան հիմնախնդրին առնչվող գիտական, վերլուծական, գեղարվեստական պատմական գրականություն, ինչպես նաև մանկական գրականություն և դասագրքեր:

«Տեղեկատվական և ուսուցողական կայքերի մշակման և սպասարկման ծառայություններ» ծրագրի իրականացման նպատակով 2010 թվականին հատկացվել է 20.6 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 30.3 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

«Ուսումնական և հանրամատչելի գրականության հավաքագրում և առաքում սփյուռքի համայնքներին» ծրագիրը մեկնարկել է 2010 թվականին:

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից ձեռք բերված գրականության զգալի մասը սփյուռքյան կրթօջախներ տեղափոխվել է տարբեր համայնքներից, կրթօջախներից Հայաստան ժամանած ներկայացուցիչների միջոցով, իսկ ավելի քան 1.9 տոննա գրականություն՝ ՀՀ սփյուռքի նախարարության միջոցով փոստով առաքմամբ:

Ծրագիրը շարունակվել է նաև 2011 թվականին՝ հնարավորություն ընձեռելով Սփյուռք առաքել ևս 2.3 տոննա գրականություն, ուսումնասօժանդակ նյութեր:

Ընդ որում պետք է նշել, որ սփյուռքյան կրթօջախներից, համայնքային կառույցներից, մշակութային հաստատություններից ստացված գրականության առաքման հայտերի պահանջարկը մոտավորապես երկու անգամ գերազանցում է Սփյուռք առաքված գրականության ծավալները:

Այդ նպատակով 2010 թվականին հատկացվել է 7.3 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 11.0 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

«Հայկական սփյուռք» տարեգրքի հրատարակում» ծրագրով 2010-2011 թվականներին հրատարակվել է երկլեզու տարեգիրք 2500 օրինակ տպաքանակով:

Տարեգրքի տպագրությունն էապես նպաստում է Հայաստան-Սփյուռք կապերի ընդլայնմանն ու ամրապնդմանը:

Արդեն հրատարակվել և սփյուռքյան կառույցներին է տրամադրվել «Հայկական Սփյուռք-2009» և «Հայկական Սփյուռք-2010» տարեգրքերը: Սկսվել են «Հայկական Սփյուռք-2011» և «Հայկական Սփյուռք-2012» տարեգրքերի հրատարակման նախապատրաստական աշխատանքները:

Իրականացրած հրատարակությունների օգնությամբ ամփոփվում են Սփյուռքում տեղի ունեցած առավել հիշարժան ձեռնարկները, Հայաստանի Հանրապետության գերատեսչությունների Սփյուռքի հետ համատեղ իրականացրած միջոցառումները:

Այդ նպատակով 2010 թվականին հատկացվել է 7.4 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2010 թվականի մակարդակի չափով:

### **10.2.1.3. Հիմնական խնդիրները**

**Հեռուստառադիոհաղորդումների** ոլորտում հիմնական խնդիրներն են.

✧ ապահովել Հանրային հեռուստաընկերության, Հանրային ռադիոընկերության և Շիրակի հանրային հեռուստառադիոյի կողմից պատրաստվող և հեռարձակվող հաղորդումների բազմազանությունը, առավել մեծ կարևորություն տալով սոցիալական և տնտեսական խնդիրներին և նպատակներին առնչվող հաղորդումների պատրաստմանն ու հեռարձակմանը,

✧ առաջնորդվելով հանրայինի առաքելությամբ՝ միջոցներ ձեռնարկել հնարավորինս պահպանել Հանրային հեռուստաընկերության ու Հանրային ռադիոընկերության առաջատար դիր-

քերը հայաստանյան հեռուստառադիոշուկայում ապահովելով հավասարակշռություն Հանրային հեռուստառադիոընկերության որդեգրած քաղաքականության և շուկայում մրցակցության կանոնների միջև,

✧ հաշվի առնելով ազգային փոքրամասնությունների, հասարակական տարբեր շերտերի շահերը, ինչպես նաև մեծ սփյուռքի առկայությունը՝ հեռարձակել Հանրային հեռուստաընկերության և Հանրային ռադիոընկերության բազմազան հաղորդումներ ամբողջ տարածքում և արտերկրում, ապահովել մեր հանրապետության բնակչության ու սփյուռքահայության համար անկողմնակալ, հավաստի և օպերատիվ տեղեկատվություն,

✧ ապահովել հոգևոր և մշակութային պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված հեռուստահաղորդումների պատրաստումը և հեռարձակումը հանրապետության ամբողջ տարածքում,

✧ իրազեկել հասարակությանը ՀՀ կառավարության գործունեության, իրականացվող ծրագրերի և առկա խնդիրների մասին և դարձնել մասնակից իրականացվող բարեփոխումներին,

✧ նպաստել Սփյուռքի հայկական համայնքներում ազգային ինքնության պահպանմանը և արձատավորմանը, ուժացման կանխմանը, հայոց լեզվի, ազգային, մշակութային ավանդույթների պահպանմանը:

**Հրատարակչությունների, խմբագրությունների** ոլորտում հիմնական խնդիրներն են.

✧ գրահրատարակչության ազգային ավանդույթների պահպանում ու զարգացում, գրքային արտադրանքի միջոցով անցյալի արժեքների վերհանում ու նորովի վերաարժևորում,

✧ հրատարակվող գրականության պոլիգրաֆիական որակի բարձրացում, նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառում,

✧ պոլիգրաֆիական արդի մեթոդներին տիրապետող մասնագետ-կադրերի պատրաստում,

✧ Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոմիության իրավական ակտերի թարգմանությունների կատարում և ժամանակին ներկայացում շահառու մարմիններին,

✧ Սփյուռքի համայնքներում Հայաստանի մասին լիարժեք և հավաստի տեղեկատվության մատչելիության ապահովում, Սփյուռքում բնակվող յուրաքանչյուր հայ մարդու լեզվի, մշակույթի, դավանանքի, հայ ինքնության պահպանում:

## **10.2.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

### **10.2.2.1. Նպատակները**

**Հեռուստառադիոհաղորդումների** ոլորտի նպատակներն են.



- ♦ Մարդու սահմանադրական իրավունքն ապահովելու նպատակով տեղեկատվական, քաղաքական, տնտեսական, կրթական, մշակութային, մանկապատանեկան, գիտական, հայոց լեզվի և պատմության, մարզական, ժամանցային և հանրության համար կարևոր ու նշանակալից այլ տեղեկատվական բնույթի հաղորդումների բազմազանության ապահովում:

- ♦ Հեռուստադիտողներին և ռադիոունկնդիրներին այնպիսի հաղորդաշարերի և հաղորդումների մատուցում, որոնցում հաշվի են առնվում հանրապետության տարբեր տարածաշրջանների, ազգային փոքրամասնությունների ու սոցիալական խմբերի առանձնահատկություններն ու նախասիրությունները:

- ♦ Բնակչության լայն խավերին հուզող և նրանց կողմից պարզաբանում պահանջող խնդիրների վերաբերյալ հաղորդումների և լրատվության ապահովում:

- ♦ Բնակչությանն անկողմնակալ, հավաստի և օպերատիվ տեղեկատվությամբ ապահովում:

- ♦ Բնակչության լայն խավերի շրջանում հեռուստատեսության և ռադիոյի դերը և նշանակությունը խրախուսող գործունեության իրականացում, հեռուստատեսության և ռադիոյի կողմից տրամադրվող տեղեկատվության նկատմամբ ունկնդրի վստահության ավելացում:

- ♦ Հասարակության հոգևոր և մշակութային պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված հեռուստահաղորդումների պատրաստում ու հեռարձակում:

- ♦ Հանրային հեռուստառադիոընկերության կողմից հեռարձակվող հաղորդումների վերաբերյալ հասարակական կարծիքի ուսումնասիրություն և հանրության բոլոր շերտերի պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված հաղորդաշարերի և հաղորդումների պատրաստում և հեռարձակում:

**Հրատարակչությունների, խմբագրությունների** ոլորտի հիմնական նպատակներն են.

- ♦ Գրքային արտադրանքի միջոցով հայ ժողովրդի գրական-մշակութային ժառանգության պահպանում, զարգացում, տարածում և հանրահռչակում,

- ♦ Բարեկիրթ քաղաքացիական հասարակության ձևավորում, բնակչության տեղեկատվություն ստանալու սահմանադրական իրավունքի ապահովում,

- ♦ Գրատարածման բնագավառում միջազգային համագործակցության զարգացում,

- ♦ Իրավական ակտերի թարգմանությունների մատչելիության ապահովում, երկրի միջազգային պարտավորությունների պատշաճ կատարում,

- ♦ Հայաստանի Հանրապետության և Սփյուռքի միջև կապերի ամրապնդում, սփյուռքահայության ազգային, լեզվամշակութային ինքնության պահպանում, հայ նոր սերնդի ազգային նկարագրի ձևավորում :

#### **10.2.2.2. Գերակայությունները**

**Հեռուստառադիոհաղորդումների** գծով 2013-2015 թվականներին գերակա ուղղությունները բխում են «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով ամրագրված դրույթներից:

2013-2015 թվականներին հեռուստառադիոհաղորդումների գերակա ուղղություններն են.

- Հեռարձակվող հեռուստահաղորդումների և ռադիոհաղորդումների ընդհանուր ծավալում բնակչության լայն խավերին մատչելի հայալեզու, սեփական և հայրենական արտադրության հաղորդումների քանակի ավելացում:

- Հեռուստաընկերության տեխնիկական բազայի վերազինման միջոցով հանրապետության ամբողջ տարածքում հեռարձակվող հաղորդումների բարձր որակի ապահովում:

- Տեխնիկական վերազինման միջոցով Հանրային հեռուստաընկերության և Հանրային ռադիոընկերության արտադրական ծախսերի կրճատում և աշխատակիցների սոցիալական վիճակի բարելավում:

- Հեռարձակվող հաղորդումների արբանյակային հեռարձակման աստիճանական ավելացում, որը հնարավորություն կընձեռի սփյուռքի մեր հայրենակիցներին ամենօրյա տեղեկատվություն ստանալ հայրենիքում տեղի ունեցող իրադարձությունների վերաբերյալ:

- Արտերկրի հայկական համայնքներ ունեցող բնակավայրերում վերգետնյա կապուղիներով և կաբելային ցանցերով Հանրային հեռուստաընկերության հաղորդումների վերահեռարձակման ծավալների ընդլայնում:

- Հանրային հեռուստաընկերության, որպես լիիրավ անդամ, EBU (Եվրոպական հեռարձակողների միություն) հետ ավելի սերտ համագործակցության ապահովում:

- Նոր տեխնոլոգիաների ներդրման և տեխնիկական վերազինման միջոցով EBU-ի կողմից սահմանված ստանդարտներին համապատասխան տեխնիկական մակարդակի ապահովում:

- Եվրոպական ԱՊՀ և այլ երկրների հեռուստաընկերությունների և ռադիոընկերությունների հետ փոխադարձ համագործակցության շրջանակների ընդլայնում:

- Հասարակության հոգևոր և մշակութային պահանջմունքների բավարարմանն ուղղված հեռուստահաղորդումների պատրաստում ու հեռարձակում:

**Հրատարակչությունների, խմբագրությունների** գծով 2013-2015 թվականներին գերակա ուղղությունների համար հիմք են հանդիսանում «Մշակութային օրենսդրության հիմունքների մասին», «Ջանգվածային լրատվամիջոցների մասին» և «Փաստաթղթերի պարտադիր օրինակի մասին» ՀՀ օրենքները, ՀՀ Նախագահի 2011 թվականի ապրիլի 23-ի N ՆՀ-67-Ա հրամանագիրը, ինչպես նաև Կայուն զարգացման և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրերը:

Գերակա ուղղություններն են.

- Իրավական ակտերի պաշտոնական տեղեկագրերի հրատարակում և թարգմանությունների իրականացում:

- Հայոց ցեղասպանության 100-ամյակին նվիրված հրատարակչական ծրագրերի իրականացում:

- Հայ գրքի, տպագիր այլ արտադրանքի բովանդակային և տպագրական որակների բարձրացում:

- Ազգային և համամարդկային գաղափարների տարածում, ազգային արժեքների գիտակցված ճանաչողություն, պետականության գաղափարի ամրապնդում, քաղաքացիական հասարակության ձևավորում, ազգային արժանապատվության բարձրացում:

- Համահայկական ծրագրերին հասարակության իրազեկում, Սփյուռքում և Հայաստանում գործող կազմակերպությունների համագործակցության ակտիվացում, Սփյուռքի հայապահպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում:

### **10.2.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ**

**2013-2015** թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտին (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) նախատեսվում է ուղղել **2013** թվականին՝ **4,880.9** մլն դրամ, **2014** թվականին՝ **4,912.3** մլն դրամ և **2015** թվականին՝ **5,368.3** մլն դրամ (<< 2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էին ծախսեր՝ 4,852.5 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 4805.1 մլն դրամ):

Ծախսերը 2013 թվականին 2012 թվականի նկատմամբ կաճեն՝ 2.1 %-ով, 2014 թվականին՝ 2013 թվականի նկատմամբ՝ 0.6 %-ով, իսկ 2015 թվականին 2014 թվականի նկատմամբ՝ 9.3 %-ով:

2013-2015 թվականներին ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտի միջնաժամկետ ծրագրով ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում կկազմի, յուրաքանչյուր տարի՝ 0.1%:

2013-2015 թվականներին ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտի բյուջետային հատկացումների աճը հիմնականում պայմանավորված է.

- «Եկամտահարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ 2013-2015 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի՝ 25.0 մլն դրամ,

- 2014 թվականին նվազագույն ամսական աշխատավարձը 45000 դրամ սահմանմամբ՝ 20.5 մլն դրամ,

- 2015 թվականին աշխատողների աշխատավարձերի բարձրացմամբ՝ 20 տոկոսով՝ 444.1 մլն դրամ,
- 2013-2015 թվականներին «Միր» միջպետական հեռուստառադիոընկերության գործունեության ծախսերում ՀՀ մասնաբաժնի աճով, յուրաքանչյուր տարի 10 տոկոսով՝ ըստ տարիների 9.9, 10.9 և 12.0 մլն դրամ,
- 2013-2015 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի՝ 260.0 հազ. օրինակ մուտքի վիզաների սպազրությամբ՝ 65.0 մլն դրամ:

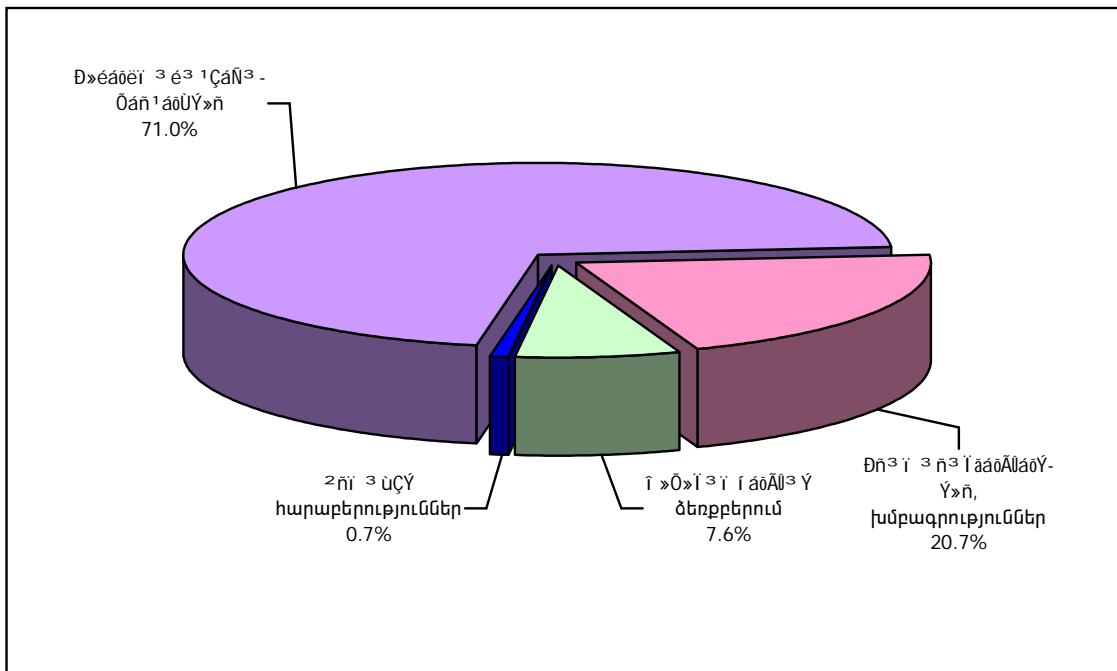
Ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտի 2011-2015 թվականների ծախսերը՝ ըստ ուղղությունների ներկայացված են **10.5. աղյուսակում**:

**Աղյուսակ 10.5.** Ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտի 2011-2015 թվականների ծախսերը՝ ըստ ուղղությունների (մլն դրամ)

բաժին	խումբ	դաս	Ոլորտի ուղղությունները	2011 թ. փաստացի	2012 թ. պետական բյուջե	2013-2015 թթ ՄԺԾԾ		
						2013թ.	2014թ.	2015թ.
			<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>4,532.2</b>	<b>4,778.3</b>	<b>4,880.9</b>	<b>4,912.3</b>	<b>5,368.3</b>
08	03	01	Հեռուստառադիոհաղորդումներ	3,386.8	3,437.4	3,466.5	3,495.5	3,840.5
08	03	02	Հրատարակչություններ, խմբագրություններ	968.5	944.4	1,013.0	1,015.4	1,074.3
08	03	03	Տեղեկատվության ձեռքբերում	149.7	364.5	368.9	368.9	421.0
01	01	03	Արտաքին հարաբերություններ	27.2	32.0	32.5	32.5	32.5

Ըստ ուղղությունների 2013 թվականին ծախսերի տեսակարար կշիռը ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտին ուղղված հատկացումներում կունենա հետևյալ պատկերը.

**Գծանկար 10.2.** 2013 թվականին ռադիոյի և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման, հրատարակչական ծառայությունների ոլորտին ուղղված հատկացումների տեսակարար կշիռը ըստ ուղղությունների



#### 10.2.4. ՈԼՈՐՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ

Բացի պետական բյուջեից ստացվող եկամուտներից, ոլորտի կազմակերպություններն եկամուտներ են ստանում նաև վճարովի ծառայությունների մատուցումից և աշխատանքների կատարումից (հովանավորչական հաղորդումների պատրաստման և հեռարձակման, առևտրային գովազդի հեռարձակման, հրատարակչական և այլ աշխատանքներ):

Վճարովի ծառայություններից ստացված եկամուտներն ուղղվում են կազմակերպությունների տեխնիկական վերազինմանը, աշխատողների աշխատավարձերի վճարմանը, հեռուստահաղորդումների հեռարձակման իրավունքի ձեռքբերմանը, հրատարակչական և այլ ծախսերի իրականացմանը:

Հեռուստառադիոհաղորդումների գծով 2011-2015 թվականներին վճարովի ծառայությունների մատուցումից ստացված և կանխատեսվող եկամուտները կազմում են ըստ տարիների, համապատասխանաբար՝ 1,239.7, 1,397.2, 1,328.2, 1,358.9 և 1,328.9 մլն դրամ:

Հայաստանյան հեռուստաշուկայում առկա ուժեղ մրցակցության պայմաններում Հանրային հեռուստառադիոընկերությունը միջոցներ կձեռնարկի 2013-2015 թվականների ընթացքում պահպանել և ավելացնել գովազդային եկամուտների մակարդակը 2012 թվականի նկատմամբ :

Ինչ վերաբերում է այլ եկամուտներին, որոնց գերակշիռ մասը կազմում են խոշոր սպորտային և այլ միջազգային միջոցառումների հովանավորչությունից ստացվող եկամուտները, ապա, պայմանավորված այդ միջոցառումների պարբերականությամբ, նշված եկամուտների չափերը որոշակիորեն կփոփոխվեն:

Հրատարակչությունների, խմբագրությունների գծով 2011-2015 թվականներին վճարովի ծառայությունների մատուցումից ստացված և կանխատեսվող եկամուտները կազմում են 2011 թվականին՝ 154.3 մլն դրամ, 2012-2015 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի՝ 163.5 մլն դրամ:

Տեղեկատվության ձեռքբերման գծով 2011-2015 թվականներին վճարովի ծառայությունների մատուցումից ստացված և կանխատեսվող եկամուտները կազմում են 2011 թվականին՝ 15.2 մլն դրամ, 2012-2015 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի՝ 16.8 մլն դրամ:

Ըստ առանձին կազմակերպությունների ՀՀ պետական բյուջեի և վճարովի ծառայությունների հաշվին իրականացված և կանխատեսվող ծախսերը ներկայացված են **10.6 աղյուսակում:**

**Աղյուսակ 10.6.** Ըստ առանձին կազմակերպությունների ՀՀ պետական բյուջեի և վճարովի ծառայությունների հաշվին իրականացված և կանխատեսվող ծախսերը (մլն դրամ)

Բաժին, խումբ, դաս, ծրագիր	Կազմակերպությունների անվանումները	2011թ. փաստացի		2012թ.		2013թ.		2014թ.		2015թ.	
		ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	վճարովի ծառայությունների հաշվին	ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին	վճարովի ծառայությունների հաշվին
08.03.01.	<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՀԵՌՈՒՍՏԱՌԱԴԻՈՎՈՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ, այդ թվում</b>	<b>3122.3</b>	<b>1239.7</b>	<b>2986.2</b>	<b>1397.2</b>	<b>3004.1</b>	<b>1328.2</b>	<b>3022.4</b>	<b>1358.9</b>	<b>3342.1</b>	<b>1328.9</b>
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	71.6	28.4	68.1	31.9	69.3	30.7	69.0	31.0	71.5	28.5
08.03.01.02.	«Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերություն» ՓԲԸ	2455.7	1182.2	2319.6	1338.3	2334.2	1269.3	2335.6	1300.0	2568.1	1270.0
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	67.5	32.5	63.4	36.6	64.8	35.2	64.2	35.8	66.9	33.1
08.03.01.03.	«Հայաստանի հանրային ռադիոընկերություն» ՓԲԸ	634.0	40.7	634.0	40.2	637.1	40.2	652.3	40.2	734.4	40.2
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	94.0	6.0	94.0	6.0	94.1	5.9	94.2	5.8	94.8	5.2
08.03.01.04.	«Շիրակի հանրային հեռուստառադիո» ՓԲԸ	24.6	10.1	24.6	12.0	24.8	12.0	26.1	12.0	30.0	12.0
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	70.9	11.2	67.2	12.0	67.4	12.0	68.5	12.0	71.4	12.0
08.03.01.06	«Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրման կենտրոն» ՓԲԸ	8.0	6.7	8.0	6.7	8.0	6.7	8.4	6.7	9.6	6.7
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	54.4	45.6	54.4	45.6	54.4	45.6	55.6	44.4	58.9	41.1
08.03.02.	<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, այդ թվում</b>	<b>227.5</b>	<b>154.3</b>	<b>227.5</b>	<b>163.5</b>	<b>229.5</b>	<b>163.5</b>	<b>229.6</b>	<b>163.5</b>	<b>268.0</b>	<b>163.5</b>
	<i>Կրթությանը օգնությունները ընդհանուր ծախսերում %</i>	59.6	40.4	58.2	41.8	58.4	41.6	58.4	41.6	62.1	37.9

	<i>ընդհանուր ծախսերում %</i>										
08.03.02.01.	«Հանրապետություն» ՓԲԸ	44.8	106.5	44.8	107.0	45.1	107.0	45.1	107.0	51.5	107.0
	<i>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում %</i>	29.6	70.4	29.5	70.5	29.7	70.3	29.7	70.3	32.5	67.5
08.03.02.01.	«Հայաստանի Հանրապետություն - Ուեսպուրիկա Արմենիա» ՓԲԸ	24.1	10.4	24.1	22.5	24.1	22.5	24.2	22.5	28.6	22.5
	<i>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում %</i>	69.9	30.1	51.7	48.3	51.7	48.3	51.8	48.2	56.0	44.0
08.03.02.04.	«Էկոնոմիկա հանդես» ՓԲԸ	38.6	30.0	38.6	30.0	39.2	30.0	39.2	30.0	44.9	30.0
	<i>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում %</i>	56.3	43.7	56.3	43.7	56.6	43.4	56.6	43.4	59.9	40.1
08.03.02.09.	«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության թարգմանությունների կենտրոն» ՊՈԱԿ	120.0	7.4	120.0	4.0	121.1	4.0	121.1	4.0	143.0	4.0
	<i>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում %</i>	94.2	5.8	96.8	3.2	96.8	3.2	96.8	3.2	97.3	2.7
08.03.03.01.	<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՔԵՐՈՒՄ («Արմենպրես» ՓԲԸ )</b>	<b>73.9</b>	<b>15.2</b>	<b>73.9</b>	<b>16.8</b>	<b>74.5</b>	<b>16.8</b>	<b>74.5</b>	<b>16.8</b>	<b>85.8</b>	<b>16.8</b>
	<i>տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում %</i>	82.9	18.2	81.5	16.6	81.6	16.6	81.6	16.6	83.6	16.6

### 10.3. ՀԱՆԳՍՏԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՈԼՈՐՏ

#### 10.3.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

##### 10.3.1.1. Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

Հանգստի և սպորտի ոլորտի 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախատեսված հատկացումները կուղղվեն 21 ծրագրերի իրականացմանը՝ երեք պետական կառավարման մարմինների միջոցով:

Հանգստի և սպորտի ոլորտում քաղաքականությունը մշակվում է պետական լիազորված մարմնի՝ Հայաստանի Հանրապետության սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության կողմից և իրականացվում է պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների, հասարակական կազմակերպությունների, փակ բաժնետիրական ընկերությունների միջոցով:

Նախարարությունը սպորտի ոլորտում մշակում է իր ռազմավարությունը՝ նպատակ ունենալով զարգացնելու հետևյալ ուղղությունները՝

##### **✓ մեծ նվաճումների սպորտ**

##### **✓ մանկապատանեկան և մասսայական սպորտ**

Մեծ նվաճումների սպորտի համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումներն հիմնականում ուղղվում են օլիմպիական, համահայկական խաղերին, փառատոներին, Աշխարհի, Եվրոպայի, Հայաստանի Հանրապետության առաջնություններին, համաշխարհային ունիվեսիադաներին Հայաստանի Հանրապետության հավաքական թիմերի մասնակցության ապահովմանը, հաշմանդամային սպորտի զարգացմանը, միջազգային մարզական միջոցառումների հաղթողներին և մրցանակակիրներին դրամական մրցանակների հանձնմանը, Օլիմպիական խաղերում, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններում բարձր արդյունքների հասած ՀՀ հավաքական թիմերի մարզիկներին և նրանց մարզիչներին ՀՀ Նախագահի անվանական թոշակի հատկացմանը:

Մեծ նվաճումների սպորտի շահառուներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության և Լեռնային Ղարաբաղի հավաքական թիմերի անդամները, հաշմանդամ, ինչպես նաև այլ երկրների մարզիկները:

Մանկապատանեկան և մասսայական սպորտի համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումները հիմնականում ուղղվում են ՀՀ մարզերում և ԼՂՀ-ում հանրապետական մարզական փառատոների, «Լավագույն մարզական ընտանիք» մրցույթի անցկացմանը, մանկապատանեկան սպորտի մասսայականացմանը, շախմատիստների պատրաստմանը:

Մանկապատանեկան և մասսայական սպորտի շահառուներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության և Լեռնային Ղարաբաղի բնակչությունը :



**10.3.1.2. Վերջին տարիների ոլորտի զարգացման միտումները**

**Մեծ նվաճումների սպորտ**

«Ն առաջնություններին և միջազգային միջոցառումներին մասնակցության ապահովման համար մարզիկների նախապատրաստման և առաջնությունների անցկացման նպատակով վերջին հինգ տարիների ընթացքում (2007-2011 թվականներին) ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվող միջոցներն աճել են 2.8 տոկոսով, ինչը նպաստել է Աշխարհի, Եվրոպայի, ՀՀ առաջնություններին մասնակիցների թվի ավելացմանը :

2007-2011 թվականներին Աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններին մասնակցության, ՀՀ առաջնությունների, մասնակիցների, ինչպես նաև ուսումնամարզական հավաքների թիվը ներկայացված է **10.7 աղյուսակում**:

**Աղյուսակ N 10.7.** 2007-2011 թվականներին Աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններին մասնակցության, ՀՀ առաջնությունների, մասնակիցների, ինչպես նաև ուսումնամարզական հավաքների թիվը

միջոցառումների և մասնակիցների թիվը	2007	2008	2009	2010	2011
Աշխարհի և Եվրոպայի առաջնությունների թիվը	75	85	135	159	175
մասնակիցների թիվը	1760	2060	1729	1955	2115
ՀՀ առաջնությունների քանակը	78	78	84	90	92
մասնակիցների թիվը	5104	5504	6700	7600	9600
Ուսումնամարզական հավաքների թիվը	113	85	126	83	140

Միաժամանակ, նշված ժամանակաշրջանում աճել է Աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններում ազգային հավաքական թիմերի մարզիկների կողմից նվաճած մրցանակների քանակը, որը ներկայացված է **10.8 աղյուսակում**:

**Աղյուսակ 10.8.** Աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններում ազգային հավաքական թիմերի մարզիկների կողմից 2007-2011 թվականներին նվաճած մրցանակների քանակը

մեդալների տեսակները	2007	2008	2009	2010	2011
Ոսկե մեդալ	27	27	32	43	34
Արծաթե մեդալ	41	40	47	51	37
Բրոնզե մեդալ	36	41	56	63	64
<b>Ընդամենը</b>	<b>104</b>	<b>108</b>	<b>135</b>	<b>157</b>	<b>135</b>

«ՀՀ առաջնություններին և միջազգային միջոցառումներին մասնակցության ապահովման համար մարզիկների նախապատրաստում և առաջնությունների անցկացում» ծրագիրն իրականացվում է մարզական ֆեդերացիաների միջոցով, որոնց թիվը 2010 թվականին՝ 2006 թվականի նկատմամբ ավելացել է 7-ով (ավանդական ուշուի, խոտի հոկեյի, բադմինթոնի, սինխրոն լողի, քիքբորքսինգի, մեծ թենիսի, ռեգբիի) և կազմել է 31 ֆեդերացիա:

2011-2012 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից աջակցություն ստացող ֆեդերացիաների թիվը մնացել է անփոփոխ:

Մեծ նվաճումների սպորտում 2008-2011 թվականներին կարևոր են իրականացված հետևյալ միջոցառումները և ձեռքբերված նվաճումները.

### **2008 թվական**

Ոչ օլիմպիական մարզաձևերից շախմատի 38-րդ օլիմպիադայում Հայաստանի հավաքականը դարձել է չեմպիոն:

2008 թվականի Պեկինի օլիմպիական խաղերին մասնակցել են Հայաստանի Հանրապետության 25 մարզիկներ, որոնցից 6-ը նվաճել են բրոնզե մեդալներ:

### **2009 թվական**

2009 թվականին Երևանում անց են կացվել բռնցքամարտի աշխարհի պատանեկան, ծյուղոյի Եվրոպայի երիտասարդական առաջնությունները, համահայկական խաղերը՝ բասկետբոլ և ֆուտբոլ մարզաձևերից:

### **2010 թվական**

2010 թվականին Սինգապուրում առաջին պատանեկան օլիմպիական խաղերին մասնակցել են 14 մարզիկներ, որոնք նվաճել են 1 արծաթե (ծանրամարտ) և 3 բրոնզե (ծանրամարտ, ծյուղո և ըմբշամարտ) մեդալներ:

### **2011 թվական**

Առանձնահատուկ և աննախադեպ հաղթանակ է գրանցվել Հայաստանի շախմատի տղամարդկանց հավաքական թիմի կողմից: Հայկական սպորտի պատմության մեջ առաջին անգամ շախմատի տղամարդկանց ՀՀ հավաքական թիմը աշխարհում գրավեց 1-ին տեղը:

2010-2011 թվականներին «ՀՀ առաջնություններին և միջազգային միջոցառումներին մասնակցության ապահովման համար մարզիկների նախապատրաստում և առաջնությունների անցկացում» ծրագրի համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 884.4 և 898.5 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 885.0 մլն դրամ:

2011 թվականին հատկացումների ավելացումը պայմանավորված է Հայաստանում նետաձգության Եվրոպայի պատանիների և երիտասարդների գավաթի առաջին փուլի անցկացման նպատակով միջծրագրային վերաբաշխման իրականացմամբ:

**«Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություններ» ծրագրով** միջոցները հատկացվում են «Հայաստանի կույրերի միավորում», «Խուլերի հայկական սպորտային կոմիտե», «Հայաստանի ազգային պարաօլիմպիկ կոմիտե» և «Հայկական հատուկ օլիմպիականներ» հաշմանդամային մարզական հասարակական կազմակերպություններին:

2010-2011 թվականներին նշված ծրագրի հատկացումների շրջանակներում իրականացվել են հետևյալ միջոցառումները.

### **2010 թվական**

«Խոլերի հայկական սպորտային կոմիտե» ՀԿ-ի կողմից անց են կացվել ՀՀ առաջնություններ՝ ֆուտզալ, ըմբշամարտ, վոլեյբոլ, շախմատ մարզաձևերից, որոնց մասնակցել են 205 մարզիկ,

«Հայաստանի կույրերի միավորում» ՀԿ-ի կողմից՝ ՀՀ շախմատի առաջնություն, որին մասնակցել են 23 մարզիկ,

«Հայկական հատուկ օլիմպիադաներ» ՀԿ-ի կողմից՝ հաշմանդամների միջազգային օրվան նվիրված մարզական խաղեր, որին մասնակցել են 120 մարզիկներ: 4 մարզիկ մասնակցել է հատուկ օլիմպիադաների 2010 թվականի Եվրոպայի ամառային խաղերին, որը տեղի է ունեցել Վարշավայում (Լեհաստան),

«Հայաստանի ազգային պարաօլիմպիկ կոմիտե» ՀԿ-ի կողմից՝ հաշմանդամների մարզական փառատոն (60 մասնակից): 2011 թվականին մասնակիցների թիվը աճել է 20-ով:

### **2011 թվական**

«Խոլերի հայկական սպորտային կոմիտե» ՀԿ-ի կողմից՝ շախմատ, ըմբշամարտ հունահռոմեական, ազատ ոճի ըմբշամարտ, վոլեյբոլ և ֆուտզալ մարզաձևերից ՀՀ առաջնություններ, որոնց մասնակցել են 241 մարզիկ,

«Հայաստանի կույրերի միավորում» ՀԿ-ի կողմից անց է կացվել կույր շախմատիստների առաջնություն, որին մասնակցել են 20 մարզիկներ,

«Հայկական հատուկ օլիմպիադաներ» ՀԿ-ի կողմից՝ ֆուտբոլի առաջնություն, որին մասնակցել են 64 մարզիկներ: 4 մարզիկ մասնակցել է Հունաստանում անցկացված հատուկ օլիմպիադաների աշխարհի ամառային խաղերին, որտեղ նվաճվել են աթլետիկայից 1 ոսկե, 1 արծաթե, 2 բրոնզե, լող մարզաձևից՝ 1 ոսկե, 2 արծաթե մեդալներ:

2011 թվականին Երևանում կայացած խոլերի ըմբշամարտի Եվրոպայի առաջնությանը մասնակցել են 6 մեծահասակ և 8 պատանի մարզիկներ:

Մեծահասակները նվաճել են՝ 1 ոսկե, 1 արծաթե և 3 բրոնզե, պատանիները՝ 2 ոսկե, 5 արծաթե մեդալներ:

2011 թվականին Արաբական Միացյալ Էմիրություններում հաշմանդամային ծանրամարտի առաջնությանը մասնակցելու նպատակով ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդից հատկացվել է 1.7 մլն դրամ: Միջոցառմանը մասնակցել են 2 մարզիկ, ձեռքբերելով պարաօլիմպիկ խաղերին մասնակցության վարկանիշ:

«Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություններ» ծրագրի իրականացման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, ինչպես նաև 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի՝ 9.0 մլն դրամ:

«Օլիմպիական խաղերում, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններում բարձր արդյունքների հասած ՀՀ հավաքական թիմերի մարզիկներին և նրանց մարզիչներին ՀՀ Նախագահի անվանական թոշակի հատկացում» ծրագիրը մեկնարկել է 2009 թվականին:

Նշված ծրագրի շրջանակներում թոշակի հատկացումը իրականացվում է համաձայն ՀՀ Նախագահի 2009 թվականի հունվարի 14-ի ՆԿ-1-Ն կարգադրությամբ հաստատված կարգի:

Ծրագիրը նպատակ ունի խրախուսել բարձր արդյունքների հասած մարզիկներին և նրանց մարզիչներին և հանդիսանում է բարձր նվաճումների խթան:

2009 թվականին անվանական թոշակ են ստացել 11 մարզաձևերի գծով 44 մարզիկներ և 57 մարզիչներ, 2010 թվականին՝ 12 մարզաձևերի գծով թոշակ են ստացել 65 մարզիկներ և 85 մարզիչներ, 2011 թվականին թոշակ ստացողների թիվը կազմել է 62 մարզիկ և 82 մարզիչ: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել թոշակներ 80 մարզիկներին և 98 մարզիչներին 13 մարզաձևերի գծով (հունա-հռոմեական ըմբշամարտ, ազատ ոճի ըմբշամարտ, ծանրամարտ, բռնցքամարտ, ձյուդո, թանքվանդո, հրաձգություն, առագաստանավային սպորտ, թիավարություն, սպորտային մարմնամարզություն, աթլետիկա, շախմատ, հեծանվային սպորտ):

«Օլիմպիական խաղերում, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններում բարձր արդյունքների հասած ՀՀ հավաքական թիմերի մարզիկներին և նրանց մարզիչներին ՀՀ Նախագահի անվանական թոշակի հատկացում» ծրագրի իրականացման համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է 2010 թվականին՝ 147.0 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 124.1 մլն դրամ, իսկ 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 150.0 մլն դրամ:

### **Մասնկապատանեկան և մասսայական սպորտ**

«**Լավագույն մարզական ընտանիք**» մրցույթը 2010 թվականին անց է կացվել 2 տարիքային խմբերի միջև, մասնակիցների թիվը կազմել է 347 ընտանիք (1041 մարդ):

2011 թվականին նշված մրցույթը անց է կացվել 3 տարիքային խմբերի միջև և մասնակցող ընտանիքների թիվը կազմել է 1122 ընտանիք (3366 մարդ), նախորդ տարվա նկատմամբ մասնակիցների թիվը աճել է 775 ընտանիքով (2325 մարդով):

Մասնակից ընտանիքների քանակի աճը պայմանավորված է բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի քարոզչությամբ և գյուղական համայնքների ավելի ակտիվ մասնակցությամբ:

«Լավագույն մարզական ընտանիք» մրցույթի անցկացման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեից 2010 թվականին հատկացվել է 23.0 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 65.9 մլն դրամ, կամ նախորդ

տարվա նկատմամբ հատկացված միջոցները աճել են շուրջ 2 անգամ: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 69.0 մլն դրամ:

**Նախագորակոչային և զորակոչային տարիքի երիտասարդության հանրապետական ռազմամարզական խաղերը** մեկնարկել են 2010 թվականին՝ Հայաստանի Հանրապետության 38 տարածաշրջաններում և Երևան քաղաքի 12 վարչական շրջաններում:

Խաղերն անց են կացվել 4 փուլով, 1-ին փուլ՝ ներդպրոցական մասսայական մրցումներ, 2-րդ փուլ՝ տարածաշրջանային և Երևան քաղաքի վարչական շրջանների մրցումներ, 3-րդ փուլ՝ Հայաստանի Հանրապետության մարզերի և Երևան քաղաքի առաջնություններ, 4-րդ փուլ՝ եզրափակիչ մրցումներ, Երևան քաղաքում, Վազգեն Սարգսյանի անվան ռազմական ինստիտուտում:

2010 թվականին խաղերի մասնակիցների թիվը կազմել է 25.460 մարդ, իսկ 2011 թվականին՝ 30.751 մասնակից:

Նախագորակոչային և զորակոչային տարիքի երիտասարդության հանրապետական ռազմամարզական խաղերի անցկացման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեով 2011 թվականին հատկացված և 2012 թվականին նախատեսված միջոցները կազմում են յուրաքանչյուր տարի 7.0 մլն դրամ:

**ՀՀ մարզերում և ԼՂՀ-ում հանրապետական մարզական փառատոնը** անց է կացվել Հայաստանի Հանրապետության 10 մարզերի 48 քաղաքային և գյուղական համայնքներում և ԼՂՀ-ում (Ստեփանակերտ), որին 2010 թվականին մասնակցել է 23.383 մարդ, իսկ 2011 թվականին՝ 24.495 մարդ: Մասնակիցների թվաքանակի աճը պայմանավորված է միջոցառման նկատմամբ բնակչության հետաքրքրության բարձրացմամբ, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների լավ աշխատանքով:

ՀՀ մարզերում և ԼՂՀ-ում հանրապետական մարզական փառատոնի անցկացման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, ինչպես նաև 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի՝ 7.0 մլն դրամ:

**«Մանկապատանեկան սպորտի մասսայականացում»** ծրագիրն իրականացվում է ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության և Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերացիայի հետ համատեղ ՀՀ բոլոր մարզերում՝ 2 փուլով, ինչպես նաև հանրակրթական դպրոցներում ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում:

2010 թվականին մարզչական սեմինարներին մասնակցել են 184 մարդ, իսկ ամբողջ ծրագրին ներգրավվել են շուրջ 1900 մասնակիցներ՝ Հայաստանի Հանրապետության տարբեր մարզերից:

2011 թվականին ծրագրի շրջանակներում կազմակերպված որակավորման բարձրացման 2 սեմինարներին մասնակցել է 212 մարդ:

«Մանկապատանեկան սպորտի մասսայականացում» ծրագրի իրականացման համար 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, ինչպես նաև 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել, յուրաքանչյուր տարի՝ 8.0 մլն դրամ:

**«Շախմատիստների պատրաստման ծառայություններ»** ծրագիրը իրականացվում է «Հայաստանի շախմատի ակադեմիա» հիմնադրամի միջոցով, որն հիմնադրվել է 2002 թվականին: Անցած տարիների ընթացքում հիմնադրամը պատշաճ կերպով կարողացել է իրականացնել իր առջև դրված ծրագրային նպատակները և մեծ լուծա է ներդրել շախմատի զարգացման գործընթացում:

Մասնավորապես, ակադեմիայի կողմից կազմակերպվել են մի շարք շախմատային մրցաշարեր և հավաքներ: Մրցաշարերից առավել աչքի են ընկել Տիգրան Պետրոսյանի 75-ամյակին նվիրված «Ղարաբաղ 2004» միջազգային հուշամրցաշարը և աշխարհում նախադեպը չունեցող ինտերնետային թիմային միջազգային մրցաշարը, որոնք միջազգային հանրությանը ներկայացրեցին Հայաստանի շախմատային աշխարհը մի նոր, առավել բարենպաստ տեսանկյունից: Մրցաշարերի շարքը լրացրեցին «Ղարաբաղ 2005», «Սևանա Լիճ» (2005-2011 թթ.) և մանկապատանեկան «Ջերմուկ» (2006-2011թթ.) միջազգային մրցաշարերը, Կարեն Ասրյանի անվան միջազգային մրցաշարը, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի գավաթ մանկապատանեկան մրցաշարը (2005-2008):

Բացի վերը նշվածից, հիմնադրամի ջանքերի շնորհիվ Եվրոպայի առաջնություններում ակադեմիայի սաներից հինգը դարձել են չեմպիոն (մինչև 10, 12, 16 և 18 տարեկանների խմբերում), սաներից չորսը՝ փոխչեմպիոն (մինչև 12 և 16 տարեկանների խմբերում), երկուսը՝ բրոնզե մեդալակիր, ինչպես նաև աշխարհի առաջնություններում ակադեմիան տվել է երկու չեմպիոն, երկու փոխչեմպիոն և երկու բրոնզե մեդալակիր:

Մինչև 16 տարեկանների Համաշխարհային օլիմպիադայում Հայաստանի թիմը, որի անդամներից երեքը ակադեմիայի սաներն էին, 2010 թվականին դարձել է չեմպիոն, իսկ 2011 թվականին՝ գրավել երրորդ տեղը:

Միջազգային այլ մրցաշարերում ակադեմիայի սաները նվաճել են ավելի քան 35 մրցանակային տեղեր: Հայաստանի շախմատի ակադեմիա հիմնադրամի կողմից պատրաստվել է ութ միջազգային գրոսմայստեր, հինգ միջազգային վարպետ, երկու ՖԻԴԵ-ի վարպետ, երեք ՖԻԴԵ-ի մարզիչ և մեկ ՖԻԴԵ-ի մրցավար: Մի քանի սան արդեն լրացրել են գրոսմայստերի և միջազգային վարպետի առաջին, երկրորդ նորմերը:

Շախմատիստների պատրաստման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեից 2010 թվականին հատկացվել է 52.0 մլն դրամ, 2011 թվականին՝ 55.5 մլն դրամ: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

### **10.3.1.3. Հիմնական խնդիրները**

**Մեծ նվաճումների սպորտում** հիմնական խնդիրներն են.

✧ սպորտի բարձրագույն նվաճումների ապահովման ուղղությամբ քաղաքականության մշակում,

✧ սպորտի զարգացման նպատակային ծրագրերի մշակում և իրագործում,

✧ օլիմպիական շարժման զարգացում, Հայաստանի ազգային օլիմպիական կոմիտեի և մարզական ֆեդերացիաների գործունեությանն աջակցում,

✧ պարաօլիմպիկ խաղերին, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններին հաշմանդամների մասնակցությանը, ինչպես նաև հաշմանդամների շրջանում ֆիզկուլտուրային և մարզական ծրագրերի իրականացմանը աջակցում,

✧ միջազգային, այդ թվում՝ սփյուռքի հետ կապերի ամրապնդում,

✧ միջպետական մարզական հարաբերությունների զարգացում:

**Մանկապատանեկան և մասսայական սպորտում** հիմնական խնդիրներն են.

✧ տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատանքների ակտիվացում սպորտի ոլորտում,

✧ մարզական ներուժի օգտագործում, մարզական միջոցառումներում գյուղական երիտասարդության ներգրավում,

✧ սպորտով զբաղվելու նպատակով համապատասխան պայմանների ստեղծում հասարակության հաշմանդամ մարզիկների համար,

✧ առողջ ապրելակերպը կենցաղ ներմուծելու նպատակով ԶԼՄ-ների հնարավորինս լայն օգտագործում, հատկապես՝ հեռուստաընկերությունների:

✧ հանրապետությունում ձևավորված շախմատային ավանդույթների սերնդեսերունդ փոխանցում և շախմատային ներուժն ի շահ երկրի օգտագործում:

### **10.3.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

#### **10.3.2.1. Նպատակները**

Հանգստի և սպորտի ոլորտի հիմնական նպատակներն են.

♦ Բարձրակարգ մարզիկների պատրաստումը, Օլիմպիական խաղերում, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններում և այլ միջազգային մրցասպարեզներում երկրի վարկանիշի բարձրացման նպատակով ՀՀ հավաքական թիմերի և մարզիկների մասնակցության ապահովումը:

♦ Բնակչության առողջության ամրապնդումը, անհատի ներդաշնակ զարգացումը, աշխատունակության բարձրացումն ու երկարակեցության ապահովումը:

- ♦ Տարիքային և սոցիալական տարբեր խմբերի անձանց համար ֆիզիկական դաստիարակության անընդհատությունը և ֆիզիկական կուլտուրայով և սպորտով զբաղվելու մատչելիությունը:

- ♦ Հայրենիքի պաշտպանությանը պատրաստ երիտասարդության ֆիզիկական պատրաստականության ապահովումը:

### **10.3.2.2. Գերակայությունները**

ՀՀ 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով հանգստի և սպորտի ոլորտի հիմնական գերակայությունների համար հիմք են հանդիսանում «Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի մասին», «Մանկապատանեկան սպորտի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքները և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը: Հիմնական գերակայություններն են.

#### **Մեծ նվաճումների սպորտ**

- Օլիմպիական խաղերին, աշխարհի և Եվրոպայի առաջնություններին Հայաստանի Հանրապետության հավաքական թիմերում ընդգրկված մարզիկների նպատակային նախապատրաստում և մասնակցության ապահովում:

- Հաշմանդամային մարզական հասարակական կազմակերպություններին պետական աջակցության ապահովում:

- Հայաստանի Հանրապետության տարածքում անցկացվող միջազգային պաշտոնական մարզական միջոցառումների կազմակերպման և անցկացման ապահովում:

- Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությամբ ամրագրված պետության կողմից ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացմանը նպաստելու նպատակով, իրավական ակտերի ստեղծում:

- Միջպետական մարզական հարաբերությունների զարգացում:

- Եվրոպական ընտանիքին ինտեգրվելու գործընթացի շարունակական կենսագործում:

2013-2015 թվականներին մեծ նվաճումների սպորտում ակնկալվող արդյունքները՝ 2014 թվականի Սոչիի ձմեռային և Նան Զինգի (Չինաստան) ամառային 2-րդ պատանեկան օլիմպիական խաղերին մասնակցության ապահովումն է, վարկանիշային միջազգային մրցումներին, աշխարհի, Եվրոպայի առաջնություններին լավագույն ձևով մասնակցությունն է:

#### **Մանկապատանեկան և մասսայական սպորտ**

- Բնակչության ֆիզիկական դաստիարակության ապահովում:

- Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի ոլորտի իրավական դաշտի կատարելագործում:

- Մանկապատանեկան սպորտի մասսայականացման միջոցառումների իրականացում:



### 10.3.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

ՀՀ 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով հանգստի և սպորտի ոլորտին (առանց պետական կառավարման ապարատի պահպանման ծախսերի) նախատեսվում է ուղղել՝ 2013 թվականին՝ 1,461.0 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1,441.0 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 1,422.2 մլն դրամ (ՀՀ 2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էին ծախսեր՝ 1,463.7 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1,424.4 մլն դրամ):

Ծախսերը 2013 թվականին՝ 2012 թվականի հաստատվածի նկատմամբ կաճեն 1.2 %-ով, 2014 թվականին՝ 2013 թվականի նկատմամբ կնվազեն 1.4 %-ով, 2015 թվականին՝ 2014 թվականի նկատմամբ կնվազեն՝ 1.3 %-ով:

Ծախսերի նվազումը հիմնականում պայմանավորված է միջոցառումների անցկացման ժամանակացույցով :

ՀՀ 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով հանգստի և սպորտի ոլորտի պետական ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում կկազմի՝ յուրաքանչյուր տարի 0.03%:

ՀՀ 2013-2015 թվականներին հանգստի և սպորտի ոլորտին ուղղվող հատկացումների աճը հիմնականում պայմանավորված է.

- 2013 թվականին՝ Ֆրանկաֆոնիայի 8-րդ միջազգային խաղերին և Հունաստանում կայանալիք խուլերի ամառային օլիմպիադային մասնակցության ծախսերի նախատեսմամբ, համապատասխանաբար՝ 45.1 և 7.7 մլն դրամ,

- 2014 թվականին՝ Սոչիի ձմեռային և Նան Զինգի (Չինաստան) ամառային 2-րդ պատանեկան օլիմպիական խաղերին մասնակցության ծախսերի նախատեսմամբ, համապատասխանաբար՝ 55.7 և 41.3 մլն դրամ,

- 2013 և 2015 թվականներին Եվրոպայի երիտասարդության օլիմպիական փառատոներին մասնակցության ծախսերի նախատեսմամբ, յուրաքանչյուր տարի՝ 46.9 մլն դրամ,

- 2014 թվականին աշխատողների նվազագույն ամսական աշխատավարձը 45000 դրամ նախատեսմամբ՝ 1.3 մլն դրամ,

- 2015 թվականին աշխատողների աշխատավարձերի բարձրացմամբ 20 տոկոսով 12.0 մլն դրամ,

- 2013-2015 թվականներին նոր նախաձեռնության նախատեսմամբ՝ 21.5 մլն դրամ (Երևանում կայանալիք միջազգային մարաթոնյան վազքի անցկացման ապահովում):

«Երևանում կայանալիք միջազգային մարաթոնյան վազքի անցկացում» միջաջառման նպատակը՝ Հայաստանում մարաթոնյան վազքի զարգացման խթանումն է, մրցանակային տեղեր

գրավելու միջոցով Հայաստանի մարզական հեղինակության բարձրացումը: Միջոցառմանը կմասնակցեն 15 երկրների 250-ից ավելի մարզիկներ:

Միջոցառման իրականացումից ակնկալվող արդյունքը՝ հեռանկարային մարզիկների բացահայտումը, ՀՀ հավաքական թիմի համալրումը, մարաթոնյան վազքի նկատմամբ հետաքրքրության առաջացումը, մարզաձևի դերի բարձրացումը:

Հանգստի և սպորտի ոլորտի պետական ծախսերը 2013-2015 թվականներին՝ ըստ գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերի և նոր նախաձեռնությունների բերված են **10.9. աղյուսակում**:

**Աղյուսակ 10.9. Հանգստի և սպորտի ոլորտի պետական ծախսերը 2013-2015 թվականներին՝ ըստ գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերի և նոր նախաձեռնությունների (մլն դրամ)**

Ցուցանիշը	2013թ.	2014թ.	2015թ.
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ</b>	<b>1461.0</b>	<b>1441.0</b>	<b>1422.2</b>
Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրեր	1439.5	1419.5	1400.7
<i>Կրեակարար կշիռը ոլորտի ընդհանուր ծախսերի մեջ</i>	<i>98.5</i>	<i>98.5</i>	<i>98.5</i>
Նոր նախաձեռնություններ	21.5	21.5	21.5
<i>Կրեակարար կշիռը ոլորտի ընդհանուր ծախսերի մեջ</i>	<i>1.5</i>	<i>1.5</i>	<i>1.5</i>

## 10.4. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ

### 10.4.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

#### 10.4.1.1. Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների՝ երիտասարդների (18-30 տարեկան) թիվը առ 01.01.2010 թվականը կազմել է 900.2 հազ. մարդ, որն ընդհանուր բնակչության 27.7 %-ն է, իսկ առ 01.01.2011 թվականին՝ երիտասարդների թիվը կազմել է 889.9 հազ. դրամ, կամ ընդհանուր բնակչության 27.3 %-ը:

Երիտասարդական ոլորտի համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումները հիմնականում ուղղվում են Երևանում և մարզերում երիտասարդական ծրագրերի, ինչպես նաև «Արի տուն» ծրագրի իրականացմանը, երիտասարդ ընտանիքներին աջակցմանը:

Երիտասարդական ոլորտի շահառուներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության երիտասարդները և երիտասարդ ընտանիքները, Հայաստանի Հանրապետությունում գործող երիտասարդական հասարակական կազմակերպությունները, Լեռնային Ղարաբաղի և սփյուռքահայ երիտասարդները:

#### 10.4.1.2. Վերջին տարիների ոլորտի զարգացման միտումները

Վերջին տարիներին իրականացված երիտասարդական ծրագրերն ուղղված են ոլորտի կառավարման ապակենտրոնացմանը դեպի հասարակական սեկտոր, երիտասարդական քաղաքականության ինստիտուցիոնալ զարգացմանը, կառավարման համակարգի աշխատանքների թափանցիկության ապահովմանը և երիտասարդության համար իրականացվող ծրագրերում երիտասարդների մասնակցության գործընթացի ակտիվացմանը, ինչպես նաև ծրագրերի իրականացման արդյունավետության բարձրացմանը:

Իրականացված, հատկապես ռազմավարական նշանակություն ունեցող ծրագրերում, ընդգրկված են եղել տարբեր պետական կառավարման մարմինների, հասարակական և միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

2010-2011 թվականներին երիտասարդական ծրագրերի շրջանակներում իրականացվել են հետևյալ միջոցառումները:

2010 թվական

«Երիտասարդ ընտանիքին՝ մատչելի բնակարան» պետական նպատակային ծրագրի հանրամատչելիությունը և թափանցիկությունը ապահովելու նպատակով ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարությունը ՀՀ կենտրոնական բանկի և ՀՀ ֆինանսների նախարարության հետ համատեղ մշակել և 30.000 տպաքանակով հրատարակել է համապատասխան «Ուղեցույց», որտեղ շահառուները մանրամասն տեղեկացվել են ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործըն-

թացներին, իրենց իրավունքներին և պարտականություններին: «Ուղեցույցը» բաժանվել է ծրագրի շրջանակներում ներգրավված բոլոր բանկային և վարկային կազմակերպություններին՝ ծրագրի շահառուներին տրամադրելու նպատակով: Ուղեցույցի էլեկտրոնային տարբերակը տեղադրվել է նաև համացանցում, մասնավորապես՝ [www.youth.am](http://www.youth.am), [www.abcfinance.am](http://www.abcfinance.am) կայքերում:

Դրամաշնորհային քաղաքականության, ծրագրերի և միջոցառումների իրականացման արդյունավետության, նոր կարող ուժերի ներգրավման, ծրագրերի թափանցիկության և իրականացման պետական և հասարակական վերահսկման մակարդակը բարձրացնելու նպատակով երիտասարդական քաղաքականության ոլորտի համագործակից հասարակական կազմակերպությունների և փորձագետների հետ 2009 թվականի ընթացքում քննարկումների արդյունքում որոշում կայացվեց դադարեցնել ծրագրային դրամաշնորհների տրամադրումը, մշակել և 2010 թվականին ներդնել հասարակական կազմակերպությունների կողմից դրամաշնորհային ծրագրերի հայտերի համացանցային առցանց (օնլայն) ռեժիմով ներկայացման, մրցութային ընտրության և դրամաշնորհների տրամադրման նոր՝ առավել հրապարակային, թափանցիկ և արդիական համակարգ, որն ամբողջությամբ գործում է 2010 թվականի հուլիսի 1-ից:

2010 թվականի ընթացքում ֆինանսավորվել են երիտասարդական հասարակական կազմակերպությունների կողմից ներկայացված թվով 17 ծրագրեր՝ 20.8 մլն դրամ գումարի չափով:

Հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության երիտասարդական դաշտի զարգացման հեռանկարները, ինչպես նաև 2006-2009 թվականների փորձը, 2010 թվականին «Երիտասարդ առաջնորդների դպրոց» ծրագիրը ենթարկվել է փոփոխության: Ծրագրում սահմանվել են թիրախային խումբը, ընտրության գնահատման համակարգի չափանիշները և ուսուցման մեթոդաբանությունը, արդյունավետության գնահատման չափելի ցուցանիշները, գնահատվել են ռիսկերը, ըստ ուսուցման ուղղությունների բովանդակային փոփոխություն է կրել և նորացվել դասախոսական կազմը: Դպրոցի դասախոսական կազմում, մասնագետ դասախոսներից բացի, նախապես ձեռք բերված համաձայնությամբ, ընդգրկվել են նաև հասարակական ու քաղաքական գործիչներ, հանրային կառավարման ոլորտի ներկայացուցիչներ, գիտնականներ, մշակութային գործիչներ, լրագրողներ, հոգևոր հայրեր:

2010 թվականի մայիսի 12-ից մինչև 16-ը Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի է ունեցել «Եվրոպական երիտասարդական քարտ» ասոցիացիայի 26-րդ տարեկան համաժողովը:

Ուշագրավ է այն փաստը, որ համաժողովը ԱՊՀ տարածքում առաջին անգամ տեղի է ունեցել Հայաստանում: Համաժողովին ներկա էին Եվրոպայի 38 երկրների ավելի քան 100 մասնակիցներ: Համաժողովին մասնակցել է նաև Եվրախորհրդի սպորտի և երիտասարդության հարցերի տնօրեն Ռալֆ-Ռենե Վայնգարդները:

«Երիտասարդական քարտի միջոցով երիտասարդների տեղաշարժի վերաբերյալ մասնակի

համաձայնագրին» Հայաստանի Հանրապետության միանալը կնպաստի երիտասարդների շարժունակության բարձրացմանը, կաջակցի երիտասարդական դաշտի եվրոպական ինտեգրացիային և միջազգային երիտասարդական ծրագրերի արդյունավետության բարձրացմանը:

Այժմ ընթանում է համաձայնագրին միանալու ներպետական համաձայնեցման գործընթացը:

2010 թվականին Ֆինանսական և կազմակերպչական աջակցություն է ցուցաբերվել միջազգային տարբեր գիտաժողովներին, սեմինարներին, համաժողովներին, այդ թվում՝ ԱՊՀ մասնակից երկրներում իրականացված միջոցառումներում ավելի քան 60 երիտասարդների, երիտասարդական հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, տաղանդավոր և շնորհալի երիտասարդ ստեղծագործողների, գիտնականների մասնակցությամբ:

ԼՂՀ մշակույթի և երիտասարդության նախարարության հետ համագործակցությամբ կազմակերպվել և իրականացվել են մայիսյան հաղթանակներին նվիրված «Հաղթանակի հեծանվավազք ԼՂՀ ազատագրված տարածքներով» և «Քարվաճառի ամառային դպրոց» կրթաճանաչողական ծրագրերը:

Զբաղվածության պետական ծառայության տարածքային կենտրոնների և ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության «Երիտասարդական միջոցառումների կազմակերպման կենտրոն» և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների համագործակցությամբ մարզային երիտասարդական կենտրոններում իրականացվել են համատեղ ծրագրեր՝ ուղղված երիտասարդության զբաղվածության հիմնախնդիրների լուծմանը:

Երիտասարդությանն անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովման առումով մեծ ուշադրություն է դարձվել երիտասարդության իրազեկման և տեղեկատվության տրամադրման խնդիրներին: Հայաստանի հանրային հեռուստաալիքով հեռարձակվել է «Ստորակետ» երիտասարդական հեռուստահաղորդաշարը, համացանցով հրապարակվել է երիտասարդության հիմնահարցերը լուսաբանող պարբերականը ([eritasard.am](http://eritasard.am))՝ դրանով ապահովելով լրատվության առավել ժամանակակից և հասանելի ձևաչափ, հայերենով և անգլերենով գործել և պարբերաբար թարմացվել է ՀՀ երիտասարդական պետական քաղաքականությունը լուսաբանող՝ [www.armyouthcenter.am](http://www.armyouthcenter.am) համացանցային կայքը:

2010 թվականին իրականացվել է «Երիտասարդների գիտատեխնիկական և գիտահետազոտական նախագծերի ամենամյա մրցույթ» միջոցառումը, որը միտված է կիրառական և տեսական գիտության բնագավառներում երիտասարդների մտավոր ներուժի բացահայտմանը, նրանց կողմից կատարված աշխատանքների առաջընթացին և գործնական կիրառմանն ուղղված օժանդակությանը: Մրցույթի ամփոփման արդյունքում 12 լավագույն աշխատանքների հեղինակներ ստացել են դրամական պարգևներ:

Միջազգային համագործակցության ոլորտում ապահովվել է մասնակցությունը՝ Եվրախորհրդի Երիտասարդության ոլորտում միջկառավարական համագործակցության Եվրոպական համակարգող կոմիտեի (CDEJ) և «ԱՊՀ մասնակից-երկրների երիտասարդության հարցերով խորհրդի» նիստերին, Եվրամիության նոր հարևաններ ծրագրի իրականացման գործում աշխատանքներ են տարվել մի շարք երկրների հետ երիտասարդական քաղաքականության բնագավառում երկկողմանի համաձայնագրերի կնքման ուղղությամբ:

2011 թվական

2011 թվականի ընթացքում ստորագրվել են միջգերատեսչական երկու համաձայնագրեր՝ «Հայաստանի Հանրապետության սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության և Ռուսաստանի Դաշնության երիտասարդության հարցերի պետական կոմիտեի միջև և Հայաստանի Հանրապետության սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության և Վրաստանի մշակույթի, հուշարձանների պահպանության և սպորտի նախարարության միջև՝ երիտասարդությանն առնչվող հարցերի բնագավառում համագործակցության մասին»:

ԱՊՀ մասնակից երկրներում իրականացված միջոցառումներում ֆինանսական և կազմակերպչական աջակցություն է ցուցաբերվել ավելի քան 38 երիտասարդների, երիտասարդական հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, տաղանդավոր և շնորհալի երիտասարդ ստեղծագործողների, գիտնականների մասնակցությանը:

Շարունակվել են երիտասարդության իրազեկման նպատակով իրականացվող միջոցառումները («Երիտասարդ» օն-լայն պարբերականի հրատարակում, «Ստորակետ» երիտասարդական հեռուստահաղորդաշարի հեռարձակում, Սոցիալական տեսահոլովակի պատրաստում, Հասարակական կազմակերպությունների կողմից դրամաշնորհային ծրագրերի հայտերի նոր համացանցային «օնլայն» ոժիմով ներկայացման և մրցությամբ ընտրության համակարգի ուղեցույցի մշակում, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի գործունեության միջոցառումների ծրագրի և գերակա խնդիրների ցանկում ընդգրկված Հայաստանի երիտասարդության ազգային զեկույցի մշակման աշխատանքների շրջանակներում սոցիոլոգիական հարցումների իրականացում, վերջիններիս արդյունքների ամփոփում):

2011 թվականի դեկտեմբերի 23-26-ը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում իրականացվել է «Մենք հայ ենք, մենք երիտասարդ ենք, մենք ուժեղ ենք» խորագրով մշակութային միջոցառում, որը նվիրված էր զինվորների մարտունակության և հայրենասիրական ոգու բարձրացմանը:

Համահայկական, հանրապետական և միջազգային երիտասարդական միջոցառումների (փառատոներ, համաժողովներ, գիտաժողովներ, սեմինարներ, մրցույթներ, կրթական, հոգևոր-մշակութային, սպորտային) շրջանակներում իրականացվել են հետևյալ միջոցառումները՝ «Երիտա-

սարդ հայ արվեստաբանների գիտական վեցերորդ նստաշրջան՝ նվիրված Հայաստանի Հանրապետության անկախության 20-ամյակին», «Գիսանե» երիտասարդական հանրապետական թատերական փառատոն»:

Երիտասարդական ծրագրերի իրականացման նպատակով 2010-2011 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 181.4 և 127.3 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 255.8 մլն դրամ:

2011 թվականին հատկացված միջոցների նվազումը նախորդ տարվա նկատմամբ պայմանավորված է որոշ միջոցառումների չիրականացմամբ, որը հիմնականում կապված է երիտասարդական ծրագրերի կատարողի փոփոխությամբ՝ ՀՀ կառավարության 2010 թվականի դեկտեմբերի 23-ի N 1715-Ն որոշմամբ «Երիտասարդական միջոցառումների կազմակերպման կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը լուծարվել է և ստեղծվել է «Ապորտի և երիտասարդական ծրագրերի իրականացման գրասենյակ» պետական հիմնարկը:

2010-2011 թվականներին իրականացվել են նաև թրաֆիքինգի դեմ պայքարի միջոցառումներ, այդ նպատակով ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 3.8 և 7.6 մլն դրամ, 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 8.0 մլն դրամ:

Սփյուռքի երիտասարդության համար կազմակերպվող «Արի տուն» ծրագիրը մեկնարկել է 2009 թվականին: Ծրագիրը հաջողությամբ շարունակվել է 2010 և 2011 թվականների ընթացքում: 2010 թվականի հունիսից մինչև հոկտեմբեր ընկած ժամանակահատվածում Սփյուռքի տարբեր տարածաշրջաններից շուրջ 600 երիտասարդ երկշաբաթյա փուլերով հյուրընկալվել է հայաստանյան ընտանիքներում: 2011 թվականին «Արի տուն» ծրագրի շրջանակներում Հայաստան է այցելել 812 երիտասարդ: 2012 թվականին նախատեսվում է ներգրավել մինչև 800 սփյուռքահայ երիտասարդ: Առանձին, միմյանցից տարբերվող ծրագրեր են նախատեսված 13-16 տարեկանների և 17-20 տարեկանների համար:

«Արի տուն» ծրագրի շրջանակներում սփյուռքի երիտասարդության ճանաչողական այցելություններ Հայաստան» ծրագրի իրականացման համար ՀՀ պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 35.0 և 75.0 մլն դրամ: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել միջոցներ 2011 թվականի մակարդակի չափով:

«Երիտասարդ ընտանիքին՝ մատչելի բնակարան» պետական նպատակային ծրագիրը հաստատվել է ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի N 98-Ն որոշմամբ:

Ծրագրի հիմնական նպատակը՝ երիտասարդ ընտանիքների բնակարանային խնդիրների հաղթահարման հարցում արդյունավետ պետական աջակցության համակարգի ներդրումն է :

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է երիտասարդ ընտանիքներին տրամադրել հիպոթեքային վարկ առնվազն 10 տարի ժամկետով, 10.5 տոկոսով: Պետությունը համաֆինանս-

սավորում է տրամադրված վարկերի տոկոսագումարները Երևանում 2, իսկ ՀՀ մարզերում 4 տոկոսով:

Ծրագրի իրականացումը կնպաստի երկրում ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավմանը, արտագաղթի նվազմանը, ներքին միգրացիոն հոսքերի կառավարմանը, հիպոթեքային վարկավորման համակարգի զարգացմանը:

Ծրագրի շրջանակներում 2012 թվականի դրությամբ տրամադրված վարկերի թիվը կազմում է՝ 670 վարկ, 5,060.4 մլն դրամ գումարով:

«Երիտասարդ ընտանիքին՝ մատչելի բնակարան» պետական նպատակային ծրագրի համաֆինանսավորում» ծրագրի իրականացման համար ՀՀ պետական բյուջեից 2010-2011 թվականներին հատկացվել է, համապատասխանաբար՝ 34.9 և 119.2 մլն դրամ: 2012 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 212.0 մլն դրամ:

#### **10.4.1.3. Հիմնական խնդիրները**

Երիտասարդության ոլորտում առաջնահերթ խնդիրներն են՝

✧ երիտասարդական ոլորտի իրավական դաշտի ապահովում՝ ոլորտի գործունեությունը կարգավորող օրենքների և այլ իրավական ակտերի ստեղծման միջոցով,

✧ երիտասարդական կազմակերպությունների հետ համագործակցության զարգացում և նրանց գործունեությանը պետական աջակցություն,

✧ երիտասարդության շրջանում հոգևոր-մշակութային և գիտական մակարդակի բարձրացում, ազատ ժամանցի ակտիվ և նպատակային կազմակերպում, առկա սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների ուսումնասիրում և դրանց լուծմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,

✧ երիտասարդության շրջանում հայրենասիրական դաստիարակության, քաղաքացիական գիտակցության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,

✧ մարզերում երիտասարդական պետական քաղաքականության զարգացում, երիտասարդության լիակատար ինքնադրսևորման համար պայմանների ստեղծում,

✧ արտակարգ ընդունակություններ դրսևորած երիտասարդներին պետական աջակցության տրամադրում, երիտասարդությանն անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովում,

✧ այլ երկրների և հատկապես Արցախի և Սփյուռքի երիտասարդության հետ համագործակցության ապահովում,

✧ հիպոթեքային վարկավորման միջոցով երիտասարդ ընտանիքներին մատչելի բնակարանով ապահովում:



## 10.4.2. ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ

### 10.4.2.1.Նպատակները

**Երիտասարդության ոլորտում** քաղաքականությունը ուղղված է հիմնական նպատակի իրականացմանը՝ ստեղծել սոցիալ-տնտեսական, իրավական-քաղաքական, հոգևոր-մշակութային, կազմակերպչական պայմաններ ու երաշխիքներ՝ երիտասարդների սոցիալական կայացման, նրանց ստեղծագործ ներուժն ի շահ հասարակության լիարժեք օգտագործելու համար:

Վերը նշված նպատակը ենթադրում է երիտասարդության ոլորտում հետևյալ գործողությունների իրականացումը.

- ♦ Խթանել երիտասարդների մասնակցությունը որոշումներ կայացնելու գործընթացին (համայնքային, մարզային, հանրապետական մակարդակներում):

- ♦ Զարգացնել երիտասարդների մարդկային և ինստիտուցիոնալ կարողությունները :

- ♦ Նպաստել Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության հաղթահարմանը և երիտասարդության շրջանում գործազրկության մակարդակի նվազեցմանը, ունենալ հոգեպես և ֆիզիկապես առողջ և կրթված երիտասարդություն:

- ♦ Աջակցել սփյուռքահայ երիտասարդության հայրենասիրական դաստիարակությանը:

- ♦ Աջակցել երիտասարդ ընտանիքներին :

### 10.4.2.2.Գերակայությունները

Հայաստանի Հանրապետության երիտասարդության ոլորտի 2013-2015 թվականների գերակայությունները բխում են ՀՀ կառավարության 1998 թվականի դեկտեմբերի 14-ի N 798 որոշմամբ հաստատված Երիտասարդական պետական քաղաքականության հայեցակարգից, Կայուն զարգացման և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրերից: Ոլորտի գերակա ուղղություններն են.

- Հասարակական կյանքին երիտասարդների ակտիվ մասնակցություն:

- Երիտասարդության զբաղվածության հնարավորությունների մեծացում:

- Երիտասարդության առողջ ապրելակերպի խթանում:

- Պետական երիտասարդական քաղաքականության իրականացման համակարգվածության մակարդակի և երիտասարդության շրջանում հոգևոր-մշակութային, հայրենասիրական դաստիարակություն խթանում:

- Համահայկական և միջազգային նշանակության երիտասարդական միջոցառումների կազմակերպում, Հայաստան-Սփյուռք կապերի ամրապնդում:

- Բնակարանային խնդիրների հաղթահարման հարցում երիտասարդ ընտանիքներին աջակցություն:

- Երիտասարդական ծրագրերի շրջանակներում թրաֆիքինգի դեմ պայքարի միջոցառումների իրականացում:

#### **10.4.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ**

2013-2015թթ թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով երիտասարդության ոլորտին նախատեսվում է ուղղել 2013 թվականին՝ 563.3 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 563.3 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 574.5 մլն դրամ (<< 2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էին ծախսեր՝ 453.2 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 441.2 մլն դրամ):

Ծախսերը 2013 թվականին՝ 2012 թվականի հաստատվածի նկատմամբ, կաճեն 0.1%-ով, 2014 թվականին կպահպանվի ծախսերի նախորդ տարվա մակարդակը, իսկ 2015 թվականին՝ ծախսերը կաճեն՝ 2.0 %-ով:

Միջնաժամկետ հատվածում երիտասարդության ոլորտի հատկացումների աճը հիմնականում պայմանավորված է.

- 2015 թվականին աշխատողների աշխատավարձերի բարձրացմամբ 20 տոկոսով՝ 11.2 մլն դրամ:

## ԳԼՈՒԽ 11. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

### 11.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

#### 11.1.1 Համակարգի ընդանուր նկարագիրը

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության կարևորագույն ոլորտներից մեկը՝ ագրոպարենային համակարգը 2008-2010 թվականների միջին տվյալներով ապահովել է երկրի համախառն ներքին արդյունքի ավելի քան 21.7%-ը, իսկ գյուղատնտեսության մասնաբաժինը կազմել է 17.0%: Ներկայում ագրոպարենային ոլորտում ձևավորվել է շուկայական հարաբերություններով կարգավորվող ազատական տնտեսական համակարգ, որը ներառում է շուրջ 340 հազար գյուղացիական տնտեսություն, գյուղատնտեսության սպասարկման, գյուղմթերքների իրացման ու վերամշակման բազմաթիվ մասնավոր ընկերություններ:

Հանրապետության գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի բացարձակ գերակշռող մասը՝ 97.0%-ը բաժին է ընկնում գյուղացիական տնտեսություններին, իսկ 3.0%-ը՝ գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպություններին:

Հաշվի առնելով, որ սննդամթերքի անվտանգությունը կարևորագույն խնդիրներից է, ՀՀ կառավարության 30.12.2010թ. թիվ 1730-Ն որոշման համաձայն սննդամթերքի անվտանգության, անասնաբուժության և բուսասանիտարական գործառույթները վերապահվել են ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության սննդամթերքի անվտանգության պետական ծառայությանը, որն իրականացնում է սննդամթերքի անվտանգության և համապատասխանության գնահատման, անասնաբուժության և բուսասանիտարիայի բնագավառների պետական վերահսկողական գործառույթներ:

#### 11.1.2 Գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման միտումները

Ելնելով ոլորտի առանձնահատկություններից և երկրի պարենային անվտանգության խնդիրներից 2011թ. շարունակվել է գյուղատնտեսության պետական աջակցության քաղաքականությունը՝ ուղղված ագրարային ոլորտում իրավական հիմքի ձևավորմանը, գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների համար գործունեության և ներդրումների բարենպաստ պայմանների ապահովմանը, ենթակառուցվածքների զարգացմանը, սննդամթերքի անվտանգության համակարգի ու անտառային տնտեսության զարգացմանը:

Հանրապետության գյուղացիական տնտեսությունների, գյուղատնտեսությամբ զբաղվող այլ տնտեսավարող սուբյեկտների արդյունավետ գործունեության և վարվող քաղաքականության արդյունքում մինչև 2009թ. գյուղատնտեսությունում ապահովվել է տնտեսական աճ: Սակայն համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամն իր ազդեցությունն ունեցավ նաև գյուղատնտեսության վրա, չնայած նրան, որ ճյուղն ի տարբերություն տնտեսության մյուս ոլորտների դրսևորեց հարաբերական կայունություն: 2009թ. գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը նախորդ

տարվա նկատմամբ կրճատվել է 0.5%-ով: 2010թ. գյուղատնտեսությունում տնտեսական անկումը կազմել է 13.6%, իսկ 2011թ. գրանցվել են էական դրական տեղաշարժեր: Ճյուղի համախառն արտադրանքի աճը կազմել է 14.1%, որը ապահովել է հիմնականում բուսաբուծության ճյուղի հաշվին, որտեղ աճը կազմել է 26.6%:

2011թ. տվյալներով գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի 55.3 տոկոսը բաժին է ընկնում բուսաբուծության ճյուղին, իսկ 44.7 տոկոսը՝ անասնապահությանը:

Վերջին տարիներին ծրագրավորված աջակցություն է ցուցաբերվել տնտեսվարող սուբյեկտներին բարձրորակ սերմերի (հացահատիկ, կարտոֆիլ), տնկիների, հանքային պարարտանյութերի, բույսերի պաշտպանության և անասնաբուժական միջոցների մատակարարման, բարձրադիր գոտիներում հացահատիկային մշակաբույսերի տարածքների ընդլայնման և ագրոտեխնիկայի բարելավման ուղղությամբ:

### **11.1.3 Գյուղատնտեսության ոլորտի հիմնական խնդիրները**

Գյուղատնտեսության առջև ծառայած են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

- հանրապետությունում ցորենի ցանքատարածությունների տարեցտարի կրճատման կանխումը, բարձր վերարտադրության սերմացուների պակասի լրացումը,

- ապօրինի գործողություններից անտառների պահպանությունը, պաշտպանությունը, վերականգնումը և պետությանը պատճառված վնասների նվազեցումը,

- գյուղատնտեսական նշանականության հողատեսքերում վնասակար օրգանիզմներով վարակվածության աստիճանի բարձր մակարդակի նվազեցումը, առողջ և բարձր բերքի ստացումը,

- գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքատվության և կենդանիների մթերատվության բարձրացումը,

- *« Կարածքում վարակիչ հիվանդությունների կարածման կանխարգելումը, դրանց օջախների վերացումը, կայուն համաճարակային վիճակի ապահովումը, «Կարածքը կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների ներթափանցումից պաշտպանումը և կենդանական ծագման հումքի ու սննդամթերքի արտադրության, վերամշակման, պահպանման, իրացման, ինչպես նաև ներմուծվող և արտահանվող բեռների անվտանգության ապահովումը,*

- գյուղատնտեսական նշանակության հողատեսքերում բուսասանիտարական մոնիտորինգի իրականացումը, կարանտին և առավել վնասակար օրգանիզմների տարածման արեալների ճշտումը, փորձանմուշների փորձաքննությունների միջոցով թաքնված ու նոր օջախների հայտնաբերումը, թունանյութերի լաբորատոր փորձաքննությունների կատարումը:

## **11.2 ՈԼՈՐՏԻ (ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ) ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

### **11.2.1 Նպատակները**

Գյուղատնտեսության ոլորտի նպատակները բխում են ՀՀ կառավարության տնտեսական քաղաքականության ընդհանուր նպատակներից, որոնք ամրագրված են ՀՀ նախագահի 2011 թվականի N ՆԿ-91-Ն կարգադրությամբ հաստատված «ՀՀ պարենային անվտանգության ապահովման հայեցակարգ»-ով, ՀՀ կառավարության 04.11.2010թ. «ՀՀ գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020թթ կայուն զարգացման ռազմավարությունը և ՀՀ գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020թթ կայուն զարգացման ռազմավարության կատարումն ապահովող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» թիվ 1476-Ն և 21.07.2005թ. «ՀՀ անտառի ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» թիվ 1232-Ն որոշումներով հաստատված ռազմավարական փաստաթղթերով:

Գյուղատնտեսության ոլորտում 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծրագիրը կապահովի հետևյալ կոնկրետ նպատակների իրականացումը.

- օրենսդրական և ենթօրենսդրական դաշտի բարեփոխումներ և կառավարման բարելավում,

- հողերի բերրիության պահպանում և բարձրացում,

- ՀՀ անտառային տարածքների պահպանությունն ապօրինի հատումներից,

- ագրոտեխնիկական կանոններին և նոր տեխնոլոգիաներին համապատասխան գյուղատնտեսության վարում, գյուղացիական տնտեսություններին համապատասխան խորհրդատվական ծառայությունների մատուցման ապահովում,

- գյուղատնտեսության բնագավառում հողօգտագործողների պետական աջակցության տրամադրման համակարգի ներդրում և արմատավորում գյուղատնտեսության ոլորտում 2009թ. ԱԱՀ-ի արտոնության դադարեցման հետևանքով գյուղատնտեսական արտադրանք արտադրողների տնտեսական գործունեության վրա հարկման ազդեցության մեղմում և գյուղացիական տնտեսություններին բարձր վերարտադրության սերմացուներով ապահովում,

- գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բարձրորակ բերքի անկորուստ ստացում, բույսերի վնասակար օրգանիզմների բազմացման, զարգացման ու տարածման հետազոտությունների և պայքարի աշխատանքների կազմակերպում, դրանց տարածման շրջանակների նվազեցում,

- կենդանիների և մարդու համար ընդհանուր վարակիչ հիվանդություններից բնակչության պահպանություն՝ կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելիչ պատվաստումներ, ներմուծվող և արտադրվող անվտանգ կենդանական ծագման մթերքներով բնակչության ապահովում,

- սննդամթերքի լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում,

- կենդանիների և կարանտին օրգանիզմներով վարակված բույսերի վտանգավոր հիվանդությունների հարուցիչների ՀՀ տարածք ներթափանցման կանխարգելում:

### **11.2.2 Գերակայությունները**

2013-2015թթ Գյուղատնտեսության ոլորտում վարվող քաղաքականությունը կնպատակաուղղվի ճյուղի և նրան սպասարկող ոլորտների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը և դրա հիման վրա պայմաններ կստեղծվեն գյուղատնտեսության հետագա զարգացման և ընդլայնված վերարտադրության կազմակերպման, գյուղացիական տնտեսությունների իրական եկամուտների ավելացման, հանրապետության պարենային ապահովության և պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացման, բնակչության աղքատության մակարդակի կրճատման համար:

Նշված քաղաքականության իրականացման համար նախատեսվում է 2013-2015թթ պետական բյուջեով նախատեսվող ծախսերը նպատակաուղղել հետևյալ գերակա ուղղություններին.

- գյուղատնտեսական հողօգտագործողներին պետական աջակցության իրականացում,
- անտառային տնտեսության պահպանման միջոցառումների իրականացում,
- անտառային պետական մոնիտորինգի իրականացում,
- գյուղատնտեսության ոլորտին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում,
- գյուղացիական տնտեսություններին անհրաժեշտ խորհրդատվությամբ ապահովում,
- հողերի բերրիության պահպանման և բարձրացման նպատակով հողերի ագրոքիմիական հետազոտությունների իրականացում,
- անասնաբուժասանիտարիայի, սննդամթերքի անվտանգության և բուսասանիտարիայի ոլորտում միջոցառումների իրականացում,
- անասնաբուժական միջոցառումների արդյունավետ կազմակերպում,
- սերմերի որակի ստուգման և պետական սորտափորձարկման միջոցառումների իրականացում,
- սննդամթերքի, սննդամթերքի հետ շփվող նյութերի և սննդային հավելումների, կենդանական ծագում ունեցող մթերքի և հումքի արտադրության, վերամշակման, պահման, իրացման բոլոր փուլերում, ինչպես նաև ներմուծման և արտահանման դեպքերում անասնաբուժասանիտարական պահանջների նկատմամբ անվտանգության վերահսկողության իրականացում,
- սննդամթերքի անվտանգության ոլորտներին վերաբերվող օրենսդրական և նորմատիվային փաստաթղթերի նույնականացում Եվրոմիության պահանջների չափանիշներին,
- «Սննդամթերքի անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքների պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության իրականացում,
- հողատարածությունների վրա բուսասանիտարական վիճակի բարելավում, հողատարածություններում առավել վնասակար օրգանիզմների քանակությունների և պատճառած վնասների նվազեցում 70-85 %-ով և բարձր բերքի ապահովում,

- դաշտային հետազոտությունների միջոցով հանրապետությունում գրանցված սահմանափակ տարածում ունեցող կարանտին օրգանիզմների տարածման արեալի ճշտում, բույսերի առավել վնասակար օրգանիզմների հայտնաբերում:

### **11.3 ՈԼՈՐՏԻ ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Գյուղատնտեսության ոլորտում 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծրագիրը կապահովի հետևյալ ծրագրերի իրականացումը.

#### **Սերմերի որակի ստուգման և պետական սորտափորձարկման միջոցառումների իրականացում.**

Բուսաբուծության կայուն զարգացման տեսակետից կարևորագույն միջոցառումներից մեկը բույսերի նոր սորտերի փորձարկումների և դրանց արդյունքների հիման վրա արտադրության մեջ լավագույն սորտերի ներդրման կազմակերպումն է: Այդ աշխատանքներն ունեն շարունակական բնույթ և համապետական մասշտաբով ապահովում են հայրենական և արտերկրների սելեկցիոն կենտրոնների կողմից բուծված արդյունավետ սորտերի օգտագործման և այդ նվաճումների իրավական պաշտպանության խնդիրների լուծումը:

Այս ծրագրի իրագործումը հնարավորություն է ընձեռում կանխել գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքային ցածր որակ ունեցող սերմերի և տնկանյութի օգտագործումը և ապահովել կոնդիցիոն սերմերի վերարտադրություն:

Նախատեսվող միջոցառումներն են՝

- սորտային նույնականացման աշխատանքների իրականացում,
- սերմերի խմբաքանակներից նմուշների ընտրություն,
- սերմննուշների լաբորատոր փորձարկումների կազմակերպում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 51410,5 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 51830,5 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 57789,1 հազ. դրամ:

#### **Գյուղատնտեսական կենդանիների արհեստական սերմնավորում.**

Հաշվի առնելով տոհմաբուծության զարգացման գործընթացում արհեստական սերմնավորման միջոցառումների կարևորությունը, ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է պահպանել տավարի տարբեր ցեղերի բարձրարժեք ցուլերից ստացված և խորը սառեցված սերմնահեղուկի բանկը:

Ծրագրի իրականացումը հնարավորություն կտա, օգտագործելով բարձր մթերատու ցեղերի գենետիկական ներուժը, բարելավել հանրապետությունում բուծվող գյուղատնտեսական կենդանիների տոհմային հատկանիշները և բարձրացնել կովերի կաթնատվությունը:

Ծրագրի իրականացումը միաժամանակ հնարավորություն կտա սերմնավորվող կենդանիների մոտ կրճատել բնական զուգավորման ժամանակ փոխանցվող մի շարք վարակիչ հիվանդությունների տարածումը և նվազեցնել ստերջությունը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 5100.0 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 4490.0 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 4490.0 հազ. դրամ:

#### **Բույսերի պաշտպանության միջոցառումներ.**

Ծրագիրը նախատեսվում է իրականացնել երեք բաղադրիչով.

1. Պայքար մկնանման կրծողների դեմ նախատեսվում է գյուղական համայնքներին անհատույց տրամադրել մկնասպան քիմիական միջոց՝ գյուղացիական տնտեսությունների կողմից մկնանման կրծողների դեմ պայքար կազմակերպելու նպատակով, ինչպես նաև կենտրոնացված կարգով պայքար իրականացնել տրակտորային ցրիչներով:

2. Պայքար մորեխների դեմ ծառայությունը կիրականացվի գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքատարածություններում, խոտհարքներում, արոտներում և այլ հողատեսքերում: Միջնաժամկետ ժամանակահատվածի յուրաքանչյուր տարում նախատեսվում է իրականացնել պայքար ինչպես կենտրոնացված կարգով, այնպես էլ գյուղացիական տնտեսությունների միջոցով՝ նրանց անհատույց հատկացնելով համապատասխան բույսերի պաշտպանության միջոցներ:

3. Պայքար անտառի վնասակար օրգանիզմների դեմ նախատեսվում է հանրապետության անտառային տարածքներում ավիացիայի միջոցով իրականացնել պայքարի կենտրոնացված ծառայություններ:

Ծրագրի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 150000,0 հազ. դրամ:

#### **Հողերի ագրոքիմիական հետազոտության և բերրիության բարձրացման միջոցառումներ.**

Ծրագրի իրականացումն ուղղված է գյուղատնտեսության ոլորտի հողերի բերրիության պահպանման և բարձրացման ընդհանուր նպատակի կատարմանը՝ պարարտանյութերի խնայողաբար, արդյունավետ և էկոլոգիապես անվտանգ օգտագործման միջոցով:

Ծրագրի իրականացման արդյունքում միջնաժամկետ ժամանակահատվածի յուրաքանչյուր տարում ակնկալվում է ստանալ Հանրապետության 141 համայնքների հողերի սննդատարրերով ապահովվածությունն արտացոլող և պարարտանյութերի պահանջարկի համար ագրոքիմիական քարտեզներ, մշակաբույսերի պարարտացման համար գիտականորեն հիմնավորված և կազմված երաշխավորագրեր:

Նշված արդյունքներին հասնելու համար նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները.



- գյուղատնտեսական նշանակության հողատարածությունների ագրոքիմիական դաշտային հետազոտություններ՝ հողանմուշների նմուշառում,

- հողանմուշների և պարարտանյութերի լաբորատոր փորձաքննություններ և գնահատում,

- ագրոքիմիական քարտեզների կազմում և համայնքներին հանձնում,

- մշակաբույսերի պարարտացման գիտականորեն հիմնավորված երաշխավորագրերի կազմում և համայնքներին հանձնում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացումը կրում է շարունակական բնույթ և յուրաքանչյուր համայնքի համար այն պետք է կատարվի 5 տարին մեկ անգամ՝ հաշվի առնելով, որ հողի բերրիության հիմնական ցուցանիշներ հանդիսացող սննդատարրերի պարունակությունը էական փոփոխություն է կրում այդ ժամանակահատվածում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 48458,6 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 48554,6 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 54968,5 հազ. դրամ:

#### **Գյուղատնտեսական կենդանիների պատվաստում.**

Ղեկավարվելով «Անասնաբուժության մասին» ՀՀ օրենքով և կենդանիների հիվանդությունների դեմ պայքարի հրահանգներով հանրապետությունում կայուն անասնահամաճարակային իրավիճակ ապահովելու, ինչպես նաև կենդանիների և մարդկանց համար ընդհանուր վարակիչ հիվանդությունները կանխելու նպատակով իրականացվում են ամենամյա հակաանասնահամաճարակային կանխարգելիչ պարտադիր միջոցառումներ:

Ծրագրով նախատեսվում է միջնաժամկետ ժամանակահատվածում գյուղատնտեսական կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների (բրուցելյոզ, տուբերկուլյոզ, սիբիրախտ, դաբաղ, խշխշան պալար, պաստերելյոզ, խոզերի դասական ժանտախտ, մեղուների վարուատոզ) դեմ պայքարի հակաանասնահամաճարակային կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում:

Ծրագրի իրականացումը կնպաստի հանրապետության տարածքում կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ կայուն հակաանասնահամաճարակային վիճակի պահպանմանը և ամրապնդմանը, անասնաբուժասանիտարական տեսակետից բարորակ անասնապահական մթերքի և հումքի արտադրության ապահովմանը, կենդանիների և մարդու համար ընդհանուր վարակիչ հիվանդություններից բնակչության պաշտպանությանը, օտարերկրյա պետություններից կենդանիների հատուկ վտանգավոր հիվանդությունների ներթափանցումից ՀՀ տարածքի պաշտպանությանը, ինչպես նաև կայուն միջպետական տնտեսական կապերի հաստատմանը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 1005477,4 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1 005477,40 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 1 108572,9 հազ. դրամ:

**« Կառավարությանն առընթեր ոստիկանության անասնաբուժական ոստիկանական դասակի կողմից կարանտինային սահմանափակումների իրականացում.**

Ծրագրով նախատեսվում է « Կառավարությանն առընթեր ոստիկանության հասարակական կարգի ապահովման վարչության անասնահամաճարակային միջոցառումների և կարանտինային սահմանափակումների իրականացմանն աջակցող դասակի միջոցով անասնահամաճարակի բռնկումների դեպքերում կարանտինային-ոստիկանական կետերում իրականացնել կարանտինային սահմանափակման ծառայություններ (գյուղատնտեսական կենդանիների հիվանդությունները օջախներում լոկալիզացնելու, հետագա տարածումը կանխելու միջոցառումներ):

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 41035,6 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 41035,6 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 49242,7 հազ. դրամ:

**Գյուղական խորհրդատվական ծառայություններ.**

Ծրագրով նախատեսվում է 2013-2015թթ շարունակել ագրարային տեխնոլոգիաների գնահատման և ցուցադրական ծրագրերի իրականացումը, ինչպես նաև գյուղական վայրերի բնակչությանը մատուցել գյուղատնտեսության ոլորտին վերաբերող խորհրդատվական ծառայություններ: Ծրագրի իրականացման արդյունքում ակնկալվում է գյուղատնտեսության ոլորտում ձևավորել կայուն խորհրդատվական համակարգ, որը ֆերմերներին հնարավորություն կտա բարձրացնել գյուղմթերքների արտադրության ծավալները, որակը և կազմակերպվածությունը, ինչն էլ կհանգեցնի գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացվելիության մակարդակի բարձրացմանը և նրանց եկամուտների ավելացմանը: Ծրագրի համար նախատեսված ծախսերն ուղղվելու են Գյուղական խորհրդատվական մարզային կենտրոնների (ԳԱՄԿ-երի) և Գյուղական խորհրդատվական հանրապետական կենտրոնի (ԳԱՀԿ-ի) աշխատակազմի աշխատակիցների աշխատավարձերի և այլ ընթացիկ ծախսերի վճարմանը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 295168,8 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 296848,8 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 330416,2 հազ. դրամ:

**Անասնաբուժասանիտարիայի, սննդամթերքի անվտանգության և բուսասանիտարիայի ոլորտներում ծառայությունների մատուցում.**

Ծրագրի իրականացումը հնարավորություն կընձեռի ունենալ բույսերի վնասակար օրգանիզմներով վարակվածության ճշտված արեալ, կանխատեսման համար հետազոտված գյուղատնտեսական նշանակության հողատեսքեր 2013 թվականին՝ 243656 հա, 2014 թվականին՝ 244375 հա, 2015 թվականին՝ 250000 հա, որի արդյունքում նվազագույնի կհասցվի ոչ նպատակային քիմիական պայքարի կատարումը, կնպաստի շրջակա միջավայրի քիչ ախտոտվածությանը, ինչպես նաև հանրապետությունում յուրաքանչյուր տարի շուրջ 810,0 հազ. գլուխ խոշոր եղջերավոր, 900,0 հազ. գլուխ մանր եղջերավոր կենդանիների, 150,0 հազ. գլուխ խոզերի և գյուղատնտեսական այլ կենդանիների ին-

Ֆեկցիոն հիվանդությունների նկատմամբ կայուն անասնահամաճարակային վիճակ, կենդանիների և մարդու համար ընդհանուր վարակիչ հիվանդություններից բնակչության պաշտպանության բարձր մակարդակ, որը կբերի հողօգտագործողների ֆինանսական միջոցների խնայողություն և պարենային անվտանգության ապահովում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 123030,1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 123229,3 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 146214,4 հազ. դրամ:

#### **Գյուղատնտեսական հողօգտագործողներին պետական աջակցություն.**

Ծրագրի նպատակն է հանրապետության ագրարային ոլորտի առաջնահերթ կարևորություն ունեցող ենթաճյուղերից մեկում՝ բուսաբուծության ոլորտի սերմնաբուծության բնագավառում պետական աջակցության տարբեր մեխանիզմների կիրառմամբ նպաստել ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործմանը, հացահատիկային մշակաբույսերի տեղական արտադրության ավելացմանը, ներմուծման փոխարինմանը և ինքնաբավության մակարդակի բարձրացմանը:

Ծրագրով նախատեսվում է 2013 թվականին արտերկրից և տեղական սերմարտադրողներից, իսկ 2014թ. միայն տեղական սերմարտադրողներից ձեռք բերել ցորենի բարձր վերարտադրության սերմացու և 1:2 փոխհարաբերությամբ հետ վերադարձնելու պայմանով տրամադրել տնտեսավարող սուբյեկտներին:

Ծրագրի իրականացումը կապահովի լրացուցիչ բերքի ստացում, որը կնպաստի հանրապետություն ներկրվող ցորենի ծավալների նվազեցմանը և կբարձրացնի հողօգտագործողների իրական եկամուտները:

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2014թթ յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 550000,0 հազ. դրամ:

#### **Գյուղատնտեսության ոլորտին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորում.**

Ծրագրի իրականացման նպատակը գյուղական համայնքներում գյուղատնտեսության համար առաջնահերթ համարվող ոլորտներում զբաղված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքի մասնակի սուբսիդավորման միջոցով վարկավորման մատչելիության մակարդակի բարձրացումն է: Ծրագրի իրականացման հիմքն է ՀՀ կառավարության 31.03.2011թ. թիվ 349-Ն որոշմամբ հաստատված «Գյուղատնտեսության ոլորտին տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույքների սուբսիդավորման» կարգը, որով նախատեսվել է սուբսիդավորել գյուղացիական տնտեսությունների տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքները 4-6 տոկոսի չափով:

Ծրագրի իրականացման արդյունքում կապահովվի գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների կարողությունների ընդլայնումը, գարնան գյուղատնտեսական աշխատանքների իրականացումը, բերքահավաքի, աշնանացանի, արտադրանքի պահպանման համար, գյուղատնտեսության

ռեսուրսային ներուժի, հատկապես վարելահողերի օգտագործման մակարդակի բարձրացումը, ինչպես նաև բարենպաստ պայմաններ կատեղծի անասնապահության զարգացման համար:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 268458,9 հազ. դրամ և 2014 թվականին՝ 15616,4 հազ. դրամ:

#### **Անտառապահական ծառայություններ.**

Ծրագիրն իրականացվում է «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի միջոցով, որի տնօրինությանը հանձնված հանրապետության անտառպետֆոնդի տարածքը կազմում է ավելի քան 344.2 հազ. հա, որտեղ անտառտնտեսվարում իրականացնելու համար գործում են 19 անտառտնտեսության մասնաճյուղեր:

Անտառային տարածքները պահպանելու համար անտառշինական նախագծերի համաձայն ստեղծված են 85 անտառպետություններ և 515 պահաբաժիններ, որոնք ի պահ են տրված նույնքան անտառպետերի և անտառապահների: Միջին հաշվով յուրաքանչյուր անտառապահի ի պահ է տրված շուրջ 668.0 հա անտառային տարածք: Սույն բաղադրիչով նախատեսված ծախսերն ուղղվելու են «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի աշխատակիցների աշխատավարձերի և պարտադիր սոցիալական ապահովության համար նախատեսված ծախսերի վճարմանը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 717973,1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 732757,1 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 875928,5 հազ. դրամ:

#### **Անտառային պետական մոնիթորինգի իրականացում.**

Ծրագիրն իրականացվում է «Անտառային պետական մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից և ուղղված է ՀՀ անտառային տարածքների պահպանության, վերարադրության, պաշտպանության ընդհանուր նպատակի կատարմանը՝ անտառային պետական մոնիթորինգի միջոցով:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 54753,0 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 54753,0 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 61598,4 հազ. դրամ:

#### **Գյուղատնտեսական կենդանիների հիվանդությունների լաբորատոր ախտորոշման և կենդանական ծագում ունեցող հումքի և նյութի, բույսերի կարանտինի, գյուղմշակաբույսերի և բույսերի պաշտպանության միջոցների լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում.**

Ծրագրի իրականացման նպատակն է կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների համաճարակային վիճակի բարելավումը, մարդու և կենդանիների համար ընդհանուր հիվանդություններից բնակչության պահպանումը:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է կենդանիների հիվանդությունների և վարակամերժության (իմունայնության) աստիճանի որոշմանն ուղղված լաբորատոր փորձաքննությունների իրականացում, բույսերի կարանտին, առավել վտանգավոր վնասակար օրգանիզմների և թաքնված վարակի հայտնաբերում, թունանյութերի ազդող նյութի որոշման նպատակով փորձաքննությունների

իրականացում, ինչպես նաև ռեակտիվների, ախտահանիչների և այլ միջոցների պահպանում ու բաշխում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 223994.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 243560.1 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 291341.2 հազ. դրամ:

**Բուսասանիտարական համակարգի բարելավում և մասնագիտական գիտելիքների բարձրացմանն աջակցություն.**

Սույն ծրագրի նպատակն է ազգային և տարածաշրջանային մակարդակներով բուսասանիտարական կայուն վիճակի և բնակչությանն առողջ սննդամթերքով ապահովելու գործընթացի արդյունավետության բարձրացումը:

Սույն ծրագրով նախատեսվում է միջնաժամկետ ժամանակահատվածի յուրաքանչյուր տարում իրականացնել 20 վնասակար օրգանիզմների հայտնաբերման և դրանց դեմ պայքարի միջոցառումների իրականացման մեթոդական ուղեցույցերի մշակում և տպագրում (500 օրինակ):

Միաժամանակ ծրագրով նախատեսվել է իրականացնել նաև բուսասանիտարիայի տեսչության աշխատակիցների (42 հաստիքային միավոր) վերապատրաստման գործընթացը:

Ծրագրի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 5800.0 հազ. դրամ:

**Սննդամթերքի լաբորատոր փորձաքննություններ.**

Ծրագրով նախատեսվում է «Սննդամթերքի անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն հանրապետությունում կենդանական և բուսական ծագմամբ սննդամթերքի պարտադիր փորձաքննության և բուսասանիտարական ստուգման իրականացում:

Նշված գործառույթն իրականացվելու է սննդամթերքի արտադրության և իրացման կետերից փորձանմուշներ վերցնելու և դրանք լաբորատոր փորձաքննության ենթարկելու միջոցով:

Ծրագրի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 10000.0 հազ. դրամ:

**Գյուղատնտեսության ոլորտում արտաքին աղբյուրներից ստացվող նպատակային վարկային և դրամաշնորհային միջոցներով իրականացվող ծրագրեր**

**1. Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության ծրագիր (Համաշխարհային բանկ, ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2016թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է աջակցել անասնապահական ուղղվածություն ունեցող համայնքներին արոտաօգտագործման/անասնապահական առավել մրցունակ և կայուն համակարգերի ստեղծման հարցում:

2013-2015թթ ըստ բաղադրիչների նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ աշխատանքները՝

ա) համայնքների արտավայրերի/անասնապահության կառավարման համակարգ. նախատեսվում է նախնական ընտրված համայնքների դրամաշնորհային ծրագրերի իրականացում,

բ) գյուղատնտեսությանն աջակցող ծառայությունների հզորացում. գյուղմթերքների արտադրողականության բարձրացում և կենդանիների առողջության ապահովման ծառայություններ, գյուղացիների վերապատրաստում, ուսուցումների կազմակերպում, ԳԱՄԿ-երի (գյուղատնտեսական աջակցության մարզային կենտրոն) և ԳԱՀԿ-երի (գյուղատնտեսական աջակցության հանրապետական կենտրոն) տեխնիկական աջակցություն,

գ) մրցակցային դրամաշնորհների ծրագիր. գյուղմթերքի որակի բարձրացում, իրացման խնդրի լուծում, կոոպերացիայի ստեղծում, ՀՀ մարզերում նոր արտադրանքների և նոր տեխնոլոգիաների ներդրում,

դ) ծրագրի իրականացում, մոնիթորինգ և գնահատում:

Ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 1,899,156.9 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,684,994.5 հազ. դրամ և 2015 թվականին՝ 698,119.4 հազ. դրամ:

## ԳԼՈՒԽ 12. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻԴՐՈՕԴԵՐԵՎՈՒԹԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ

### 12.1 ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏ

#### 12.1.1 Բնապահպանության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները

##### **Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը**

Բնապահպանության ոլորտի խնդիրն է հնարավորինս նվազեցնել շրջակա միջավայրի՝ մթնոլորտի, ջրերի, հողի, ընդերքի, բուսական և կենդանական աշխարհի վրա տնտեսական գործունեության վնասակար ներգործությունները՝ ապահովելով շրջակա միջավայրի եւ մարդու առողջության պահպանության երաշխիքները: Կլիմայի գլոբալ փոփոխությունները, օզոնային շերտի քայքայումը, մեծ հեռավորությունների վրա օդի, ջրերի անդրսահմանային աղտոտումն, արդյունաբերական վթարների անդրսահմանային ներգործությունները, հողերի դեգրադացիան (անապատացում, աղակալում, էռոզիա եւ այլն), կենսաբազմազանության առանձին տեսակների անհետացման վտանգը տնտեսական գործունեության արդյունքն են, և դրանք ամբողջ աշխարհում առաջնային լուծում պահանջող խնդիրներ են:

Ուշադրության արժանի են նաեւ վտանգավոր քիմիական նյութերը, կայուն օրգանական աղտոտիչները, արտադրության պրոցեսում առաջացող վտանգավոր արտադրական թափոնները, ինչպես նաեւ մարդու կենսագործունեության հետեւանքով առաջացած կենցաղային թափոնները, որոնք հանդիսանում են շրջակա միջավայրի աղտոտման հիմնական աղբյուրներից մեկը և որոնց գործածությունը պահանջում է կառավարման լուրջ մոտեցում:

Հասարակության կայուն զարգացումը, ռացիոնալ բնօգտագործման և բնապահպանության ներդաշնակ երկմիասնական գործունեությունը պարտադիր կերպով ենթադրում է համապատասխան կառավարման համակարգի առկայություն, որը հասարակական գիտակցության բարձր աստիճանի, օրենսդրական կատարյալ դաշտի, օրենքների ու օրինականության գերակայության պայմաններում կոչված է ապահովելու երկրի ներսում բնօգտագործման և բնապահպանության նկատմամբ պետական-հասարակական վերահսկողության ու կարգավորման հակակշիռների գործուն մեխանիզմների արդյունավետ աշխատանքը:

Բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման արդյունքների շահառուները՝

Հայաստանի Հանրապետության բնակչությունն ու միջազգային հանրությունն է, որոնց համար երկրում և տարածաշրջանում ստեղծվում է /ապահովվում է բարենպաստ/ անվտանգ շրջակա միջավայր:

Բնապահպանության ոլորտում պետության կողմից իրականացվում են հետևյալ ծառայությունները.

- . Սեւանա լճի համալիր ծրագիր
- . Կենսաբազմազանության պահպանություն
- . Շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքարի աշխատանքներ
- . Վտանգավոր նյութերի և թափոնների կառավարում
- . Շրջակա միջավայրի մոնիտորինգ
- . Զրային ռեսուրսների պահպանություն:

	<u>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</u>
1.	Բնապահպանության ոլորտում քաղաքականության մշակման, տեսչական և աջակցության ծառայություններ, ծրագրերի համակարգում	ՀՀ բնակչություն	Ամբողջությամբ
2.	Շրջակա միջավայրի պահպանության, մոնիտորինգի և տեղեկատվական վերլուծական ծառայություններ	ՀՀ բնակչություն	Ամբողջությամբ
3.	Բնական պաշարների կառավարման և պահպանման, բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պահպանման ծառայություններ	ՀՀ բնակչություն	Ամբողջությամբ
4.	Վտանգավոր թափոնների էկոլոգիապես անվտանգ կառավարումն ապահովող պայմանների սահմանում	ՀՀ բնակչություն	Ամբողջությամբ
5.	Թանգարանների ծրագիր	ՀՀ բնակչություն	Ամբողջությամբ
6.	ՀՀ համայնքներին սուբվենցիաների տրամադրում	ՀՀ համապատասխան համայնքների բնակչություն	Ամբողջությամբ

Նշված ծառայությունները մատուցվում են ՀՀ բնապահպանության նախարարության աշխատակազմի առանձնացված ստորաբաժանումների և նախարարության ենթակայության տակ գտնվող ՊՈԱԿ-ների կողմից, որոնք են.

1. «Սեւան» ազգային պարկ»
2. «Դիլիջան» ազգային պարկ»
3. «Արգելոցապարկային համալիր»
4. «Շիկահող» պետական արգելոց»
5. «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց»
6. « Արփի լիճ» ազգային պարկ»
7. «Արևիկ» ազգային պարկ»
8. «Զիկատար» բնապահպանական կենտրոն»



9. «Տեղեկատվական վերլուծական կենտրոն»
10. «Հիդրոերկրաբանական մոնիտորինգի կենտրոն»
11. «Թափոնների ուսումնասիրության կենտրոն»
12. «Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության մոնիտորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ները:

**Վերջին երկու տարիներին ոլորտի (համակարգի) զարգացման միտումները**

Հայաստանի Հանրապետությունում բնապահպանության ոլորտի զարգացումն ընթացել և ընթանում է բյուջետային հատկացումների և միջազգային ֆինանսական/բնապահպանական կազմակերպությունների կողմից տրամադրված դրամաշնորհների ընձեռած հնարավորությունների շրջանակներում, նպատակաուղղված լինելով՝

- կանխարգելել/կամ նվազեցնել շրջակա միջավայրի հետագա աղտոտումը,
- պահպանել կենսաբազմազանությունը,
- ապահովել վերականգնվող բնական ռեսուրսների վերարտադրության անհրաժեշտ ծավալները և բնական հավասարակշռությունն ապահովող պայմանները,
- չվերականգնվող բնական ռեսուրսների գծով ապահովել դրանց բանական և արդյունավետ օգտագործումը:

Բնագավառի զարգացումն ընթացել է համապատասխան հաստատված ծրագրերի, տնտեսության զարգացմանը զուգընթաց և համահունչ այն բարեփոխումներին, որոնք կատարվել և կատարվում են ՀՀ-ում տնտեսության գրեթե բոլոր ոլորտներում և բնագավառներում:

Վերջին տարիներին, ելնելով սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի փոփոխությունից, իրականացվել են բնապահպանության ոլորտը կանոնակարգող օրենսդրական դաշտի կատարելագործման և արդիականացման (թարմացման) աշխատանքներ՝ այդ թվում ընդունվել են մի շարք ռազմավարական նշանակություն ունեցող օրենսդրական նախագծեր և ծրագրեր, ապահովվել է դրանց կիրարկման գործընթացը՝ համապատասխան ծրագրերի և միջոցառումների մշակման և իրականացման միջոցով: Այդ ամենը բարձրացրել է երկրում վարվող բնապահպանական քաղաքականության արդյունավետությունը՝ այն դարձնելով ավելի հասցեական և գործուն: Այդ գործընթացը շարունակվել է նաև 2010 - 2011 թվականներին:

***Ա. Օրինաստեղծ աշխատանքների արդյունքում***

ա. շարունակվում է կատարելագործվել մթնոլորտի պահպանության, մասնավորապես արտանետումների նորմավորման էլեկտրոնային համակարգը, որն ինտերնետի միջոցով հնարավորություն է տվել պարզեցնել նախագծերի ներկայացման և արտանետումների թույլտվություններ ստանալու ընթացակարգը, պակասեցնել վարչարարությունը և թափանցիկ դարձնել ինչպես տնտեսվարող սուբյեկտների բնապահպանական գործունեությունը, այնպես էլ պետական վերահսկողությունն այդ գործունեության նկատմամբ: Արդյունքում ընդլայնվել է արտանետումների նորմավոր-

ման էլեկտրոնային համակարգի սպասարկման շրջանակները, 2011թ. ներկայացված 203 ՍԹԱ նախագծերից 135-ը (կամ 66.5 տոկոսը՝ 2010 թվականի 42.8 տոկոսի դիմաց) տրամադրվել է էլեկտրոնային տարբերակով,

բ. շարունակվում է արդիականացվել և կատարելագործվել (պարզեցվել) ՍԻԹԵՍ կոնվենցիայով կանոնակարգվող կենդանիների արտահանման ընթացակարգերը, նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով գործարար միջավայրի զարգացման համար, որի արդյունքում զգալիորեն աճել են արտահանման ծավալները, այդ թվում՝ 2011 թվականին տրամադրված 807 թույլտվությունների հիման վրա արտահանվել է ընդհանուր քաշով 1612.6 տոննա (2010 թվականի տրամադրված 114 արտահանման թույլտվությունների և արտահանված 448.6 տոննայի դիմաց) սիբիրյան ձկնատեսակի թառափ, ինչպես նաև հաշվետու տարում արտահանվել է 1066.5 տոննա խեցգետին,

գ. Արարատյան դաշտավայրում ստորերկրյա ջրերի արդյունավետ օգտագործման ապահովման նպատակով ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված ստորերկրյա խորքային (այդ թվում՝ ինքնաշատրվանող) հորերից ջրերի հաշվառումը ջրաչափերի միջոցով իրականացնելու համար ջրաչափերի տեղադրման և կնքման կարգի պահանջների կատարման շրջանակներում տեղադրվել և կապարակնքվել են 283 ջրաչափ,

դ. ՀՀ Ընդերքի մասին նոր օրենսգրքի ընդունմամբ նախատեսվում է, մասնավորապես՝ պարտադիր կատարման ենթակա բնության և շրջակա միջավայրի պահպանությանը նպատակաուղղված հետևյալ միջոցառումների իրականացումը՝ բնապահպանական կառավարման պլանները, բնության եւ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման փուլում բնության եւ շրջակա միջավայրի նկատմամբ մշտադիտարկումների պլանը կամ ծրագիրը, օգտակար հանածոյի արդյունահանված տարածքի, արդյունահանման ընթացքում առաջացած արտադրական լցակույտերի տեղադիրքի եւ դրանց հարակից համայնքների բնակչության անվտանգության եւ առողջության ապահովման նպատակով մշտադիտարկումների պլանը և այլն:

Արդյունահանման ընթացքում առաջացած արտադրական լցակույտերը դիտարկվելու են որպես տեխնաժին հանքավայրեր և ենթակա են սահմանված կարգով շահագործման,

ե. ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված ՀՀ տարածքում տեխնաժին աղտոտված հողերի մոնիթորինգի իրականացման մեթոդաբանությունը հիմք կհանդիսանա հողերի նմուշարկման դիտացանցի ստեղծման համար, որը կնպաստի հանրապետության հողերի աղտոտվածության վիճակի վերաբերյալ մոնիթորինգային շարքերի լրացման համար տվյալների ստացմանը, հողերի աղտոտման հնարավոր աղբյուրների և պատճառների բացահայտմանը, աղտոտման հետևանքների գնահատմանը,

զ. շարունակվում է արդիականացվել և կատարելագործվել վտանգավոր նյութերի և թափոնների բնագավառի կառավարման համակարգը և նորմատիվային հենքը:

Վերջին տարիների բյուջետային բավարար ծավալների հատկացումները նպաստել են ՀՀ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պահպանության, այդ տարածքներում գիտական ուսումնասիրությունների և անտառտնտեսական աշխատանքների գծով պետական պատվերով նախատեսված միջոցառումների ծրագրավորված ծավալներով և որակյալ կատարմանը:

**Բ. 2011 թվականին ՀՀ բնապահպանության նախարարության կողմից իրականացված գերակա ծրագրերն են՝**

**Բ 1. Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման հետևանքով ջրածածկման ենթակա տարածքներում վնասակար ազդեցության կանխարգելման միջոցառումների իրականացում**

2010 թվականին ձեռք բերված «Վոթերմաստեր Կլասսիկ III» ֆիննական արտադրության հողահան էքսկավատորի և այլ օժանդակ մեխանիզմների օգտագործումը հնարավորություն է ընձեռել 2011 թվականին Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման հետևանքով ջրածածկ տարածքներում (ջրում և ճահճում) իրականացնել անտառտնկարկների մաքրման ավելի որակյալ աշխատանքներ: Ընդհանուր առմամբ «Սևան» ազգային պարկի «Նորատուս» և «Սևան» տեղամասերում մաքրվել են 274.0 հա ջրածածկ անտառտնկարկներ, որից 205 հա հողահան էքսկավատորի միջոցով, իսկ ևս 69.0 հա ջրածածկման ենթակա տարածք պայմանագրային հիմունքներով մաքրվել է «Սևան» ազգային պարկի կողմից:

**Բ 2. Սևանա լճում էնդեմիկ ձկնատեսակների պոպուլյացիայի համալրում**

2011 թվականին Սևանա լճում էնդեմիկ ձկնատեսակների պոպուլյացիայի համալրման ծրագրի շրջանակներում 60.0 մլն.դրամ բյուջետային հատկացումների հաշվին 2011 թվականի նոյեմբերի 22-ին Սևանա լիճ է բաց թողնվել 366.7 հազ.հատ (200.0 հազ.հատ ամառային իշխանի 3 գրամից ավելի քաշով և 166.7 հազ.հատ գեղարքունի տեսակի 5 գրամից ավելի քաշով) մանրածուկ:

Իշխանի մանրածուկը ըստ ԳԱԱ Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտի տվյալների գտնվում է բավականին լավ վիճակում: Այդ մասին են վկայում ինչպես աճի տեմպերի, այնպես էլ նրանց հազեցվածության ցուցանիշները:

**Սևանա լճի ձկան պաշարների համալրման 2006 -2011 թթ.դինամիկան**

	Սևանա լիճ մանրածկան բացթողնման ծավալները (հազ.հատ)						2011թ. ցուցանիշը 2010թ. ցուցանիշի նկատմամբ (%)
	2006թ.	2007թ.	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.	
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՄԱՆՐԱՁՈՒԿ այդ թվում</b>	<b>134.9</b>	<b>174.0</b>	<b>248.7</b>	<b>307,0</b>	<b>192.0</b>	<b>366.7</b>	<b>191.0</b>
ամառային իշխանի	15.5	57.5	146.0	150,0	192.0	200.0	104.1
գեղարքունի ձկան	119.4	116.5	102.7	157,0	0	166.7	x

### **Բ 3. Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզի Աշոցքի տարածաշրջանում պահպանվող տարածքների ստեղծում**

ՀՀ կառավարության կողմից հաստատվել են «Արփի լիճ» ազգային պարկի սահմանների նկարագիրը, հատակագիծը, տարածքի չափը և հողերի նպատակային նշանակությունը, ինչպես նաև «Արփի լիճ» ազգային պարկի 2011-2015 թվականների կառավարման պլանը:

Ազգային պարկի ենթակառուցվածքների զարգացումն ընթացել է ժամանակացույցին համաձայն:

«Արփի Լիճ» ազգային պարկի գլխավոր մասնաշենքի համալիրի (ԱԼԱՊ-ի գլխավոր մասնաշենքը, հյուրատունը, ավտոտնակները և պահակատունը) և Այցելուների կենտրոնի 2011թ-ի համար նախատեսված բոլոր շինարարական աշխատանքները կատարված են: Ընդհանուր առմամբ իրականացվել են կառույցների արտաքին և ներքին հարդարման և բարեկարգման աշխատանքները: Ավարտված շինարարության շահագործման փաստագրման, կառույցների կահավորման և տեխզինման, տեղեկատվական նյութերով ապահովման, ցուցատախտակների և պաստառների պատրաստման և տեղադրման աշխատանքները կիրականցվեն 2012 թվականի գարնանը:

### **Գ. Սևանա լճի էկոհամակարգի վերականգնման, պահպանման, վերարտադրման և օգտագործման միջոցառումների տարեկան ծրագրերի կատարում**

**Հետևողականորեն շարունակվել է** ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունիսի 24-ի N876 - Ն որոշմամբ հաստատված ընդհանուր թվով 43 միջոցառումներ ներառող ծրագրին համապատասխան **Սևանա լճի էկոհամակարգի վերականգնման, պահպանման, վերարտադրման և օգտագործման միջոցառումների իրականացումը:**

#### **Գ 1. Սևանա լճի ջրի մակարդակ**

Շարունակվել է Սևանա լճի մակարդակի բարձրացման կայուն միտումը (2008թ.՝ 6 սմ, 2009թ.՝ 38 սմ, 2010թ.՝ 47 սմ, 2011թ.՝ 23սմ): Լճի մակարդակը 31.12.2011թ. դրությամբ կազմում է 1900.13 մետր: **Աննախադեպ է այն փաստը, որ առաջին անգամ Սևանա լճի ջրի մակարդակը տարվա վերջի դրությամբ հատել է 1900 մետր նիշը:**

Ընդհանուր առմամբ 2001 թվականից Սևանա լճի մակարդակը բարձրացել է ավելի քան 3.6 մետրով:

2011թ. Սևանա լճից ոռոգման նպատակով ջրի ընդհանուր բացթողումը կազմել է 168,3 մլն.մ<sup>3</sup> 2010 թվականի 157.3 մլն. մ<sup>3</sup> և 2009 թվականի 126.1 մլն.մ<sup>3</sup> բացթողման դիմաց:

2011թ. տարեսկզբից մինչև դեկտեմբերի 20-ը Արփա-Սևան թունելով Սևանա լիճ է լցվել 53.14 մլն.մ<sup>3</sup> ջուր՝ 2010 թվականի 237,0 մլն. մ<sup>3</sup> և 2009 թվականի 203.8 մլն. մ<sup>3</sup> ջրի դիմաց:

## **Գ 2. Սևանա լճի ջրի որակ**

Շարունակվել են Սևանա լճի ջրի կազմի՝ կենսածին նյութերի ջրաքիմիական վարքի փոփոխության մշտադիտարկումները, որոնց հիման վրա արձանագրվել է, որ նախորդ տարիների համեմատությամբ (թափանցելիությունը դիտվել էր 3.0-3.5մ սահմաններում) մեծացել է լճի թափանցելիությունը՝ փոփոխվելով 6-11մ սահմաններում, որը դրական միտում է:

Հաշվետու ժամանակահատվածում Սևանա լճի առափնյա տարածքներում ապամոնտաժվել է 1900.25 մ նիշից ցածր մակարդակի վրա գտնվող 528 օբյեկտներից 345 շենք և շինություններ, այդ թվում՝ 70-ը՝ «Լավանդա Սիթի» տարածքում:

## **Գ 3. Հանրային լողափեր**

Ի կատարումն ՀՀ Նախագահի հանձնարարականի՝ Սևանա լճի ռեկրեացիոն ռեսուրսներն ավելի արդյունավետ օգտագործելու նպատակով Սևանա լճի առափնյա գոտում ստեղծվել է հանրային 5 լողափ:

Հանրային լողափերի ստեղծման համար ընտրվել է երկու հատված «Սևան» ԱՊ-ի ռեկրեացիոն գոտու տարածքում՝ 1905մ բացարձակ նիշից ցածր ընկած հատվածում, առաջին լողափի համար տրամադրվել է 1.39 հա և երկրորդի համար՝ 1.82 հա: Լողափերի կազմակերպման շինարարական, կահավորման և բարեկարգման աշխատանքներն ավարտվել են և 2011 թվականի օգոստոսի 1-ից դրանք շահագործվում են:

«Սևան» ազգային պարկի կողմից կառուցվել է ևս երկու հանրային լողափ՝ Նորատուս գյուղի հարակից լողափում 0.4 հա և Շորժա գյուղի հարակից լողափում 0.6 հա:

Նյու Լենդ մասնավոր կազմակերպության կողմից Չկալովկա գյուղին հարակից լողափում նույնպես կառուցվում է անվճար հանրային լողափ:

2012 թվականին նախատեսվում է հանրային լողափի ստեղծում Լճաշեն համայնքում:

## **Գ 4. Այլ միջոցառումներ**

1. Սևանա լճի էկոհամակարգի պահպանման նպատակով ՀՀ կառավարությունը 2011 թվականից կասեցրել է լիճ հոսող գետերի վրա փոքր ՀԷԿ-երի կառուցման և ջրօգտագործման թույլտվությունների տրամադրման գործընթացը:

2. ՀՀ կառավարության 14.07.2011թ թիվ 987-Ն որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահին առընթեր Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի կողմից մշակված Սևանա լճի էկոհամակարգի և ջրաբանական մոնիթորինգի իրականացման միջոցառումների 2012-2016 թթ ծրագիրը:

3. ՀՀ կառավարության 28.04.2011թ. N 517-Ն որոշմամբ Սևանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի առաջարկությամբ ստեղծվել է «Սևանա լճի վերականգնման, պահպանման և զարգացման հիմնադրամը:

## **Դ. Տեսչական – վերահսկողական աշխատանքներ**

«Հ բնապահպանության նախարարության ամենօրյա ուշադրության կենտրոնում է եղել բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների և ոչ հարկային եկամուտների գծով բյուջետային մուտքերի կատարման, ինչպես նաև վճարների գծով մուտքերի ապահովմանը նպատակաուղղված այդ վճարների վճարման օբյեկտ համարվող փաստացի ծավալների հաշվառման և վերահսկման գործընթացը:

Նախարարության պատասխանատվության տակ գտնվող ոչ հարկային եկամուտների (պետական տուրք, լիցենզիաներ տալու համար, բնապահպանական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներ) մասով 2011 թվականի արդյունքներով փաստացի պետական բյուջե է մուտքագրվել 111.8 մլն. դրամ (նախորդ տարվա 107.0 մլն. դրամի դիմաց):

Ըստ տարեկան ամփոփիչ տվյալների նախարարության պատասխանատվության տակ գտնվող բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների գծով մուտքերի նախորդ տարվա տարեկան փաստացի 4618.2 մլն.դրամ ցուցանիշը գերակատարվել է 128.1 տոկոսով և 2011 թվականի փաստացի մուտքերը կազմել են ավելի քան 5917.3 մլն. դրամ:

1. Ստուգումներ են իրականացվել 184 տնտեսվարող սուբյեկտներում (2010թ.՝ 386, 2009 թ.՝ 725 սուբյեկտների դիմաց): Կատարված տեսչական ստուգումների, կենդանական և բուսական աշխարհի օբյեկտների տեղափոխման և օգտագործման օրինականության պահպանման նպատակով կազմակերպված շրջայցերի և տեսչության վարույթին հանձնված գործերի քննության արդյունքում հայտնաբերվել են բնապահպանական օրենսդրության խախտումներ՝ 1090 հատ (2010թ.՝ 945-ի, 2009 թ.՝ 878 –ի դիմաց):

2. Կազմվել է վարչական տուգանքի 1079 (2010թվականին՝ 807) ակտ 75.69 (2010 թվականին՝ 60.9) մլն դրամ ընդհանուր գումարով: Կազմվել է վնասի հատուցման 596 (2010թվականին՝ 454) արձանագրություն՝ 127.45 (2010 թվականին՝ 153.9) մլն.դրամ ընդհանուր գումարով:

## **Ե. Միջազգային համագործակցություն**

2011 թվականին շարունակվել է բնապահպանական ոլորտում համագործակցությունը գլոբալ և տարածաշրջանային միջազգային կառույցների /ՄԱԿ-ի Շրջակա միջավայրի ծրագիր-UNEP, ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիր-UNDP, ՄԱԿ-ի Եվրոպայի տնտեսական հանձնաժողով-UNECE, Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն–ՏՀԶԿ/OECD, ԵԱՀԿ, Եվրամիություն, Տարածաշրջանային բնապահպանական կենտրոն, Գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամ (ԳԷՀ) և այլն/, օտարերկրյա պետությունների հետ, ինչպես նաև միջազգային կոնվենցիաների և նախաձեռնությունների շրջանակներում:

## **Հիմնական խնդիրները**

1. Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ոլորտի գծով հիմնական խնդիրներն ամրագրված են ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված բնապահպանության ոլորտի ռազմավարական (հայեցակարգային) նշանակություն ունեցող ծրագրերում և դրանք համահունչ են Կայուն Ջարգացման ծրագրում ներառված հրատապ այնպիսի հիմնախնդիրների հետ, ինչպիսիք են՝

- Սևանա լճի հիմնախնդիր, Կենսաբանական և լանդշաֆտային բազմազանության պահպանություն, Անտառային ռեսուրսների դեգրադացիա, Հողերի պահպանություն, Պայքար անապատացման գործընթացների դեմ, Ջրային ռեսուրսների պահպանություն,

- Արդյունաբերական և կենցաղային թափոնների կառավարում,

- Մարդու առողջության վրա բացասական ներգործության նվազեցում:

2. Հանրապետության տնտեսական աճի կայուն միտումների պայմաններում շրջակա միջավայրի պահպանության քաղաքականության խնդիրները ներկա փուլում պետք է դիտարկվեն նաեւ հետագա զարգացման համար բնական պաշարների մատչելիության, հավասարակշռված օգտագործման և շրջակա միջավայրի աղտոտման կանխման երաշխիքների տեսակետից:

Հանրապետության ինտեգրումը տարածաշրջանային և միջազգային համագործակցության համակարգերում նոր պահանջներ է առաջադրում շրջակա միջավայրի կառավարմանը ինչպես անդրսահմանային ներգործության վերահսկման հստակ մեխանիզմների ստեղծումը, այնպես էլ վտանգավոր և թունավոր թափոնների, գենետիկական մոդիֆիկացված օրգանիզմների տեղափոխումը: Շրջակա միջավայրի կառավարման արդի ժամանակաշրջանի խնդիրները պահանջում են ոլորտի կառավարման մեխանիզմների, ինստիտուցիոնալ կառույցների, միջճյուղային համագործակցության, բնապահպանական իրավիճակի գնահատման և ռիսկի գործոնների կանխարգելման գործուն մեխանիզմների մշակում տարածաշրջանային և միջազգային համագործակցության ամրապնդման ճանապարհով:

### **12.1.2 Բնապահպանության ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

#### **Նպատակները**

2013-2015 թթ զարգացման կարելորագույն նպատակներն են՝

- ՀՀ կառավարության կողմից հավանության արժանացած բնապահպանական ծրագրերի իրագործումը,

- զարգացման բնապահպանական խոչընդոտների կանխարգելումը,

- բնական ռեսուրսների հաշվառման բարելավումը,

- շրջակա միջավայրի մոնիտորինգի բարելավումը,

- տեսչական վերահսկողության բարելավումը:

## **Գերակայությունները**

Ելնելով երկրի անվտանգության ու կայուն զարգացման շահերից, ինչպես նաև առաջնորդվելով միջազգային ինտեգրման ու ներքին բարեփոխումների ռազմավարությամբ, բնապահպանության ոլորտում կառավարության կարևորագույն նպատակներն են՝

- շրջակա միջավայրի՝ մթնոլորտի, ջրերի, հողերի, ընդերքի, կենդանական և բուսական աշխարհի, այդ թվում՝ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների վրա վնասակար ներգործությունների նվազեցումը և կանխարգելումը,

- բնական պաշարների պահպանության, վերականգնման, վերարտադրության և արդյունավետ օգտագործման ապահովումը,

- ընդերքի պահպանությունը, արդյունավետ օգտագործման ու վերարտադրության ապահովումը,

- շրջակա միջավայրի վիճակի եւ հիդրոօդերևութաբանական վտանգավոր երևույթների դիտարկումների, ուսումնասիրությունների, կանխատեսումների, դրանց ազդարարման և արձագանքման ժամանակակից համակարգի ստեղծումը,

- ատոմային էներգիայի անվտանգ օգտագործումը, բնագավառի համար բարձրորակ մասնագետների պատրաստման ապահովումը,

- շրջակա միջավայրի աղտոտման (ներառյալ ռադիոակտիվ աղտոտման) կանխարգելումը, վտանգավոր քիմիական ու ռադիոակտիվ նյութերի և թափոնների կառավարումը, բնական եւ մարդածին ազդեցությունների կանխատեսման համակարգի զարգացումը,

- բնապահպանական կրթության, դաստիարակության եւ իրազեկման ամբողջական ու միասնական ազգային համակարգի ստեղծումը:

Առանձնահատուկ կարևորություն է տրվելու Սեւանա լճի էկոլոգիական հավասարակշռության վերականգնման, Հայաստանի Հանրապետության ջրի և անտառի ազգային ծրագրերի ամբողջական իրականացման, անտառապատման և անտառավերականգնման ծավալների աճի ապահովման, անտառների ապօրինի հատումների կանխման, անապատացման դեմ պայքարի, բնության հատուկ պահպանվող տարածքների պետական պահպանության, կենսաբանական և լանդշաֆտային բազմազանության պահպանության, ավտոտրանսպորտից վնասակար նյութերի արտանետումների նվազեցման խնդիրներին:

Կբարելավվի բնական ռեսուրսների հաշվառման համակարգը, կիրականացվեն դրանց օգտագործման արտոնագրման ու վճարովի տրամադրման, բնությանը պատճառված վնասի փոխհատուցման եւ դրանց հասցեական օգտագործման համակարգերի կատարելագործման, ինչպես նաև շրջա-



կա միջավայրի մոնիթորինգի համակարգի բարելավմանն ուղղված ծրագրերի մշակումը, բնապահպանական տեսակետից նախընտրելի տեխնոլոգիաների և ծրագրերի ֆինանսավորման նորարարական, բնապահպանության ոլորտում կառավարման համակարգի կատարելագործման (զարգացման) և ներդրման գործընթացները, կապահովվեն բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության ուժեղացումը և միջազգային պայմանագրերով Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունների կատարումը:

### **Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

ՀՀ կառավարության կողմից վարվող քաղաքականությունից ելնելով 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի մակարդակի վրա ազդող հիմնական գործոն է հանդիսանում 2013-2015 թվականներին պետական ոչ առետրային կազմակերպությունների պահպանման առանձին ծախսատեսակների ֆինանսավորման գծով ուղղվող բյուջետային հատկացումների աճը:

### **12.1.3 Բնապահպանության ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

#### **Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

2013-2015 թթ միջնաժամկետ ժամանակահատվածում ոլորտի զարգացման կարելուհավաստի նպատակների իրագործման շրջանակներում շարունակվելու են ըստ բնագավառների ներքոհիշյալ ծրագրերի կատարումը.

#### **Ա. «Սևանա լճի մասին» ՀՀ օրենքի կադարմանը նպատակաուղղված Սևանա լճի համալիր ծրագրի շրջանակներում իրականացման ենթակա միջոցառումների և ենթածրագրերի կատարման ապահովում**

**Ա1.** Սևանա լճում արժեքավոր և հազվագյուտ ձկնատեսակների վերարտադրության նպատակով «Ձկան պաշարների համալրման ծառայություններ» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է գեղարքունի և ամառային իշխան տեսակների մանրածկան գնում և բացթողում Սևանա լիճ, այդ թվում յուրաքանչյուր տարվա համար համապատասխանաբար՝ գեղարքունիի (5 գրամից ավելի) 167.0 հազ. հատ և ամառային իշխանի /3 գրամից ավելի/ 200.0 հազ. հատ մանրածկներ, որի համար 2013-2015 թթ հատկացվելու է 180.0 մլն դրամ՝ յուրաքանչյուր տարվա համար 60.0 մլն դրամ:

**Ա2.** Սևանա լճի ջրահավաք ավազանի կենդանական ռեսուրսների հաշվառման նպատակով շարունակվելու է «Սևանա լճում և նրա ջրահավաք ավազանում ձկան ու խեցգետնի պաշարների հաշվառման ծառայություններ» ծրագրի իրականացումը, այդ թվում՝

- Սևանա լճի ձկների (սիգի, կարպի, իշխանի) ներկա վիճակի, տարածական տեղաբաշխման, կենսաբանական և էկոլոգիական հատկանիշների բացահայտում՝ յուրաքանչյուր տարին 1 անգամ,
- Սևանա լճի խեցգետնի պաշարների ներկա վիճակի, տարածական տեղաբաշխման, կենսաբանական և էկոլոգիական հատկանիշների բացահայտում յուրաքանչյուր տարին 1 անգամ:

Ծրագրի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 7.53 մլն դրամ:

**Ա3.** Հայաստանի բնապահպանական խնդիրների շարքում առանձնակի կարևորվում լճի ջրային պաշարի պահպանության և համալրման վերջին տարիների ջանքերը և եղանակային բարենպաստ պայմաններն ապահովել են ջրի մակարդակի բարձրացման կայուն միտումներ (2001-2010 թթ այն կազմել է 3.6 մ): Ջրի մակարդակի բարձրացումը միաժամանակ ավելի հրատապ է դարձրել ավիամերձ տարածքների կառավարման թերությունների վերացման անհրաժեշտությունը՝ ջրածածկման ենթակա տարածքներում բուսածածկի հեռացումը:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է շուրջ 150 հա մաքրման աշխատանքների կատարում, որի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 125.4 մլն դրամ:

**Բ. Ջրային ռեսուրսների պահպանության բնագավառում**

Հայաստանի Հանրապետության տարածքի ստորերկրյա քաղցրահամ ջրերի հիդրոերկրաբանական մոնիտորինգի ծրագրի շրջանակներում նախատեսում է իրականացնել ՀՀ տարածքի ստորերկրյա քաղցրահամ ջրերի հիդրոերկրաբանական մոնիտորինգի վարում, այդ թվում հիդրոերկրաբանական մոնիտորինգի արդյունքների ամփոփ հաշվետվության կազմում՝ յուրաքանչյուր տարվա համար 1 հաշվետվություն:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 18.4 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 19.1 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 21.2 մլն դրամ:

**Գ. Կենսաբազմազանության պահպանության բնագավառում**

Ծրագրավորվող ժամանակահատվածում բնության հատուկ պահպանվող տարածքների գործունեությունը ապահովող ծրագրերին 2013-2015 թթ ուղղվելու է 1661.8 մլն. դրամ, այդ թվում 2013 թ.՝ 514.3 մլն. դրամ, 2014 թ.՝ 537.6 մլն. դրամ, 2015 թ.՝ 609.9 մլն. դրամ: Երեք տարվա հանրագումարային ֆինանսավորման ծավալներն ըստ համապատասխան տարածքների կազմվելու են՝

- |   |                 |
|---|-----------------|
| 1) «Սևան» ազգային պարկի գծով՝             | 592.4 մլն դրամ, |
| 2) «Դիլիջան» ազգային պարկի գծով՝          | 250.1 մլն դրամ, |
| 3) Արգելոցապարկային համալիրի գծով՝        | 254.2 մլն դրամ, |
| 4) «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի գծով՝ | 246.0 մլն դրամ, |
| 5) «Շիկահող» պետական արգելոցի գծով՝       | 164.9 մլն դրամ, |
| 6) «Արփի լիճ» ազգային պարկի գծով՝         | 31.4 մլն դրամ,  |
| 7) «Արևիկ» ազգային պարկի գծով՝            | 75.0 մլն դրամ,  |
| 8) «Զիկատար» պետական արգելավայրի գծով՝    | 47.8 մլն դրամ:  |

Բացի նշվածից ծրագրավորվող ժամանակահատվածում բյուջետային հատկացումների հաշվին փոխհատուցվելու են Կովկասյան տարածաշրջանային կենտրոնի հայաստանյան մասնաճյուղի գրասենյակի վարձակալության ծախսերը, համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 6.82 մլն դրամ:

#### **Դ. Շրջակա միջավայրի աղտոտման դեմ պայքարի աշխատանքներ**

Շրջակա միջավայրի վիճակի մոնիտորինգի 2013-2015 թթ միջնաժամկետ ծրագիրն ուղղված է լինելու մթնոլորտային օդի և մակերևութային ջրերի աղտոտվածության վիճակի մոնիտորինգի իրականացմանը:

Այս աշխատանքների իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 113.4 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 116.0 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 128.2 մլն դրամ:

#### **Ե. Բնապահպանական ոլորտի գծով վերլուծական տեղեկատվական աշխատանքներ**

Ծրագրվող ժամանակահատվածում «Բնապահպանական ոլորտի գծով վերլուծական տեղեկատվական ծառայություններ» ծրագիրը կիրականացվի ելնելով Օրհուսի Կոնվենցիայով ՀՀ ստանձնած պարտավորությունների պատշաճ կատարումն ապահովելու նպատակներից, այդ թվում՝

- նախատեսվում է ՀՀ ԲՆ պաշտոնական կայքի սպասարկում, համապատասխանաբար յուրաքանչյուր տարի 3-ական կայք,

- ՀՀ ԲՆ տվյալների շտեմարանների ձեւավորում և դրանց միջև տեղեկատվության փոխանակում ապահովող համակարգչային համակարգերի թարմացում և սպասարկում՝ ըստ տարիների 3-ական շտեմարան,

- ՀՀ ԲՆ բնապահպանական տեղեկատվության հասարակական կենտրոնի սպասարկում, տեղեկատվության ամփոփում և տրամադրում տարածքային (տեղական) կենտրոններին, ըստ տարիների՝ 13-ական կենտրոն:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 17.1 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 17.1 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 20.0 մլն դրամ:

#### **Զ. Վրանգավոր նյութերի և թափոնների կառավարման ոլորտ**

Նախատեսվում է իրականացնել թափոնների էկոլոգիապես անվտանգ ոչնչացման և վնասագերծման, ինչպես նաեւ սակավաթափոն ու անթափոն տեխնոլոգիաների վերաբերյալ նորմատիվա մեթոդական փաստաթղթերի մշակում և լուսաբանման աշխատանքներ:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 11.7 մլն. դրամ, 2014 թվականին՝ 11.8 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 13.4 մլն դրամ:

### **Է. Մշակութային ծառայություններ**

2013-2015 թթ ֆինանսավորումը կազմելու է ընդհանուր առմամբ **98.6 մլն. դրամ** «Հայաստանի բնության պետական թանգարան» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության գործունեության ֆինանսավորման համար, այդ թվում 2013 թվականին՝ 30.9 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 31.4 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 36.2 մլն դրամ:

### **Ը. «Ընկերությունների կողմից վճարվող բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն բնապահպանական ծրագրերի իրականացման համար ՀՀ համայնքներին սուբվենցիաների տրամադրում**

«Ընկերությունների կողմից վճարվող բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն նախատեսված բնապահպանական համապատասխան ծրագրերի իրականացումն ապահովելու համար 2013-2015 թթ համապատասխան համայնքներին տրամադրվելու են ընդհանուր առմամբ 911.2 մլն. դրամ սուբվենցիաներ, այդ թվում 2013 թ.՝ 311.9 մլն դրամ, 2014 թ.՝ 259.6 մլն դրամ, 2015 թ.՝ 339.7 մլն դրամ:

**Միաժամանակ բնապահպանության ոլորտում նախատեսվում է իրականացնել Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի վարկային միջոցներով ֆինանսավորվող «Կոտայքի մարզի կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման» ծրագիրը (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2014թթ.):**

Ծրագրի նպատակն է Կոտայքի մարզում և Սևան քաղաքում աջակցել կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման բարելավմանը:

Ծրագիրը կազմված է հետևյալ բաղադրիչներից.

ա/ կապիտալ ծախսեր (ներդրումային ծախսեր)՝ թափոնների հավաքման բեռնատարներ, կոնտեյներներ, հավաքման նոր կետեր,

բ/ նոր աղբավայրի կառուցում (ներառյալ շինություններն ու կառույցները),

գ/ մասնագիտացված սարքավորումներ աղբավայրի աշխատանքների համար,

դ/ տեխնիկական համագործակցում (Խորհրդատվական Համաձայնագրեր),

ե/ ծրագրի իրականացում և գնումների աջակցություն,

զ/ կորպորատիվ զարգացման և շահագրգիռ կողմերի մասնակցության ծրագիր,

է/ լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական հետազոտություններ:

Ծրագրով նախատեսվող միջոցառումների իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 1,138,956.2 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,138,965.3 հազ. դրամ:

## **12.2 Հիդրոոդերևութաբանության ոլորտ**

### **12.2.1. Հիդրոոդերևութաբանության ոլորտի իրավիճակի նկարագրությունը**

#### **Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը**

«Հայաստանի հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի պետական ծառայություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության (այսուհետ՝ ՊՈԱԿ) գործունեության նպատակը ՀՀ կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 28-ի «Հայաստանի հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի պետական ծառայություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն ստեղծելու և այդ կազմակերպության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» N 1872-Ն որոշմանը համապատասխան պետական իշխանության մարմիններին, ազգաբնակչությանը, տնտեսության տարբեր ճյուղերին հիդրոոդերևութաբանական փաստացի պայմանների և դրանց սպասվող փոփոխությունների, կլիմայի ներկա և ապագա վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվությամբ ապահովելն է:

#### **Վերջին երկու տարիներին ոլորտի զարգացման միտումները**

Վերջին տարիներին ոլորտի համար ՀՀ պետական բյուջեից ծախսերը կազմել են 2010 թվականին՝ 530,000.0 հազ. դրամ, իսկ 2011 թվականին՝ 533,643,0 հազ. դրամ: Հատկացված ֆինանսական միջոցներով իրականացվել է ՀՀ կառավարության 2010 թվականի ապրիլի 22-ի «Հայաստանի հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի պետական ծառայություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կողմից 2010-2011 թվականների ընթացքում կատարման ենթակա պետական նշանակության հիդրոոդերևութաբանական աշխատանքների ծրագիրը հաստատելու մասին» N 453-Ն որոշմամբ հաստատված դիտարկումներ և այլ միջոցառումներ իրականացնելու համար: Ըստ աշխատանքային ծրագրի Երևանի մասնագիտացված աերոլոգիական կայանում կատարվել են մթնոլորտի մինչև 30 կմ բարձրության շերտի ստանդարտ օդերևութաբանական բնութագրերի ուսումնասիրություններ:

Իրականացվել են նաև նշանակալի այլ կենսաբազմազանության հիմնահարցերի հետ կապված աշխատանքներ, կլիմայի փոփոխության, անապատացման դեմ պայքարի, օզոնային շերտի պահպանության, անդրսահմանային ջրային ռեսուրսների օգտագործման նկատառումներով:

#### **Ոլորտի ընդհանուր խնդիրները.**

Ոլորտի հիմնական խնդիրները նպատակաուղղված են հիդրոոդերևութաբանական ստորաբաժանումների, կայանների և դիտակետերի աշխատանքների ավտոմատացմանը, դիտարկումների ծրագրային համակարգերը միջազգային չափանիշների մակարդակին և ստանդարտներին մոտեցնելուն, գործող սարքավորումների անխափան շահագործմանը, որն իր հերթին հնարավորություն կտա բարելավել հիդրոոդերևութաբանական սպասարկման որակը:

## 12.2.2 Հիդրոօդերևութաբանության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները

### Նպատակները

«Հիդրոօդերևութաբանական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան ՊՈԱԿ-ի գործունեությունն ուղղված է հիդրոօդերևութաբանական երևույթների և գործընթացների դիտարկումների պետական ցանցում իրականացվող հիդրոօդերևութաբանական երևույթների մոնիտորինգի արդյունքում ստացվող տեղեկատվությամբ հասարակության, պետական իշխանության մարմինների, իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց պահանջների բավարարմանը:

### Գերակայությունները

Համակարգը պետական նշանակության հիդրոօդերևութաբանական աշխատանքների ծրագրով նախատեսված գործառույթներով իր վրա դրած խնդիրներն իրականացնում է ՀՀ կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 28-ի «Հայաստանի հիդրոօդերևութաբանության և մոնիտորինգի պետական ծառայություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն ստեղծելու և այդ կազմակերպության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» N 1872-Ն որոշմանը համապատասխան:

## 17.2.3. Հիդրոօդերևութաբանության ոլորտում իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)

### **Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

ՊՈԱԿ-ը հանրապետության տարածքում իրականացնում է հիդրոօդերևութաբանական երևույթների, ջրային օբյեկտների հիդրոլոգիական բնութագրերի ուսումնասիրություն, ֆոնային ռադիոակտիվության վերաբերյալ դիտարկումների կատարում, այդ ոլորտների վերաբերյալ փաստացի և սպասվող փոփոխությունների, ինչպես նաև դրանց հնարավոր հետևանքների մասին անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովում:

Հանրապետության տարածքում մթնոլորտում և գետնի մակերևույթին տեղի ունեցող ֆիզիկական երևույթների ուսումնասիրման նպատակով ներկայում գործում են 44 օդերևութաբանական (այդ թվում 6 բարձր լեռնային դժվարամատչելի) և 3 մասնագիտացված կայաններ, որոնք գտնվում են տարբեր կլիմայական գոտիներում, սկսած ծովի մակարդակից 450 մետրից (Բագրատաշեն) մինչև 3200 մետր (Արագած) բարձրության վրա: Դիտակայանների ցանցը հանդիսանում է հիդրոօդերևութաբանական դիտակայանների համաշխարհային ցանցի անբաժանելի մասը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 547,012.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 569,563.0 հազ. դրամ, իսկ 2015 թվականին՝ 668,340.8 հազ. դրամ:

## ԳԼՈՒԽ 13. ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՎ ԿԱՊ

### 13.1 Իրավիճակի նկարագրությունը և հինական խնդիրները

#### 13.1.1 Համակարգի ընդհանուր նկարագիրը

Տրանսպորտի և կապի ոլորտների պետական կարգավորման, համակարգի պետական մասնակցությամբ բաժնետիրական ընկերությունների գործունեության կառավարման և կոորդինացման միջոցով ապահովել է տնտեսության մյուս ճյուղերի (ոլորտների) կազմակերպությունների և ազգաբնակչության պահանջարկը՝ փոխադրումների (բեռնափոխադրումների և ուղևորափոխադրումների), փոստային ծառայությունների մատուցման, ռադիոհաղորդումների և հեռուստահաղորդումների բնագավառներում:

Ավտոմոբիլային ճանապարհները ՀՀ տրանսպորտային համակարգի կարևորագույն <sup>բաղկացուցիչն</sup> են: Երկրի ներսում տարածաշրջանների և բնակավայրերի միջև, ինչպես նաև հարևան երկրների հետ կապ ստեղծող ավտոմոբիլային ցանցի տրանսպորտա-շահագործողական վիճակից և զարգացումից է կախված պետության կայուն տնտեսական աճը, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը, ազգային անվտանգության բարելավումը, միջազգային տրանսպորտային համակարգին ճանապարհային ցանցի ինտեգրումը:

Ներկայում Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման պետական ավտոմոբիլային ճանապարհային ցանցի ընդհանուր երկարությունը կազմում է շուրջ 7743.8 կմ, որը ՀՀ կառավարության 10.01.2008թ-ի N 112-Ն որոշման համաձայն դասակարգվում է ըստ նշանակության՝

1. Միջպետական նշանակության ճանապարհներ - 1686.5 կմ,
2. Հանրապետական նշանակության ճանապարհներ – 4040.0 կմ, այդ թվում՝ 1777.5 կմ ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարության ենթակայության, 1737.1 կմ մարզային և 525.4 կմ համայնքային ենթակայության,
3. Մարզային (տեղական) նշանակության ճանապարհներ - 2017.3 կմ, այդ թվում՝ 1639.4 կմ մարզային և 377.9 կմ համայնքային ենթակայության:

ՀՀ կառավարության 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի N 1207-Ն որոշմամբ հաստատված «Կայուն զարգացման ծրագրի» համապատասխան տրանսպորտի բնագավառի հիմնական քաղաքականությունը հանրապետության ճանապարհային ցանցի բարելավումն ու պահպանումն է, որն իրագործվում է ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված վարկերի և դրամաշնորհների միջոցներով: Հանրապետության ճանապարհային ցանցի բարելավման և պահպանման համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումների հաշվին տրանսպորտի ոլորտում իրականացվել են հետևյալ ծրագրերը.

- Պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների հիմնանորոգում,
- պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների պահպանում և շահագործում,

- տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգում:

Նշված ծրագրերի իրականացմամբ << բնակչությանը, ինչպես նաև միջազգային փոխադրումներ իրականացնող կազմակերպություններին և անձանց համար ապահովվել է:

- տրանսպորտային ծախսերի կրճատումը, շարժման արագության բարձրացումը, տրանսպորտային միջոցների ավելորդ վազքի և ուղևորափոխադրումների ու բեռնափոխադրումների տևողության նվազեցումը,

- բնակավայրերի հետ ողջ տարին տրանսպորտային հաղորդակցության ապահովումը, երթևեկության անվտանգության բարելավումը, ճանապարհատրանսպորտային պատահարների և կորուստների քանակի կրճատումը, շրջակա միջավայրի վրա ճանապարհատրանսպորտային համալիրի բացասական ազդեցության նվազեցումը:

<b>Պետական մարմինների իրավասության ներքո մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ</b>			
<b>N</b>	<b>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</b>
1.	Տրանսպորտի, կապի, տեղեկատվայնացման բնագավառների գործունեության պետական կառավարում, կարգավորում, պետական քաղաքականության մշակում ու իրականացում, մոնիտորինգ	Հասարակություն, պետական կառավարման այլ մարմիններ	Ամբողջությամբ
2.	Նախարարության իրավասության տակ գտնվող պետական միավորների նկատմամբ լիազոր մարմնի գործառույթների իրականացում	6 բաժնետիրական ընկերություններ, այդ թվում՝ 3, ավտոտրանսպորտային ոլորտում՝ 1 և 2 տարբեր բնույթի այլ ընկերություններ և 4 ՊՈԱԿ-ներ:	Ամբողջությամբ
3.	Լիցենզավորման գործառույթներ	<<Երկաթուղային տրանսպորտի գործունեության կազմակերպում>> գործունեության տեսակի լիցենզավորում: <<Փոստային կապի ծառայությունների, բացառությամբ դրամական միջոցների փոստային փոխադրումների մատուցում>> գործունեության տեսակի լիցենզավորում: <<Ընդհանուր օգտագործման ուղևորատար ավտոմոբիլային տրանսպորտով կանոնավոր փոխադրումների կազմակերպում>> գործունեության տեսակի լիցենզավորում: <<Հայաստանի Հանրապետությունում մարդատար-տաքսի ավտոմոբիլներով ուղևորափոխադրումների	Ամբողջությամբ



		կազմակերպում» գործունեության տեսակի լիցենզավորում:	
		<<Անհատ ձեռնարկատերերի կողմից մարդատար-տաքսի մեկ ավտոմոբիլով ուղևորափոխադրումների կազմակերպման գործունեության իրականացման լիցենզիա և լիցենզիայի ներդիրի տրամադրում» գործունեության տեսակի լիցենզավորում:	
		<<Տրանսպորտային միջոցների և դրանց կցորդների պարտադիր տեխնիկական զննության անցկացման գործունեության իրականացման համար՝ օգտագործվող յուրաքանչյուր հոսքագծի համար» լիցենզավորում:	
4.	Արտոնություն ունեցող քաղաքացիներին անվճար երթևեկության վկայականների տրամադրում	<< քաղաքացիներ	Չի փոխհատուցվում
5.	<< տարածքից բեռնափոխադրումներ և ուղևորափոխադրումներ իրականացնելու համար թույլտվության հատկացում	<< տարածքում գործող բեռնափոխադրող և ուղևորափոխադրող կազմակերպություններ, << բնակչություն	Չի փոխհատուցվում
6.	Հայաստանի Հանրապետության հաճախությունների բաշխումների աղյուսակի կազմման, ռադիոէթերի մոնիտորինգի, ՌԷՄ-ի և ԲՀՍ-ի տեղադրման, փորձաքննության և չափումների անցկացման, կապի շինարարական աշխատանքների տեխնիկական նորմերին համապատասխանության ընդունման, եթերի խանգարման աղբյուրների հայտնաբերման և վերացման ծառայություններ	Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2005 թվականի հոկտեմբերի 6-ի թիվ 1807-Ն որոշում, << բնակչություն	<< պետական բյուջեից ֆինանսավորվում է ամբողջությամբ
7.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների և տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգման ծառայությունների մատուցում	Հայաստանի Հանրապետության ավտոմոբիլային ճանապարհներից օգտվողներ	Տվյալ տարվա ծրագրերի իրականացման համար՝ ամբողջությամբ
8.	<< տրանսպորտի և կապի նախարարության ենթակայության տակ գտնվող ավտոճանապարհների ճանապարհային երթևեկության անվտանգության	Հայաստանի Հանրապետության ավտոմոբիլային ճանապարհներից օգտվողներ	Տվյալ տարվա ծրագրերի իրականացման համար՝ ամբողջությամբ

	բարելավման առաջնահերթ միջոցառումների ապահովման ծառայությունների մատուցում		
9.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման միջպետական և հանրապետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների ընթացիկ ամառային և ընթացիկ ձմեռային պահպանման, առանձին պահպանման հանձնվող թունելների պահպանման և առանձին պահպանման հանձնվող կամուրջների պահպանման ծառայությունների մատուցում	Հայաստանի Հանրապետության ավտոմոբիլային ճանապարհներից օգտվողներ	Տվյալ տարվա ծրագրերի իրականացման համար՝ ամբողջությամբ

**13.1.2. Վերջին երկու տարիների ոլորտի զարգացման միտումները**

Վերջին երկու տարիներին ՀՀ պետական բյուջեի և արտաքին աղբյուրների ֆինանսավորման շնորհիվ զգալիորեն բարելավվել և անվտանգ են դարձել միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհները:

**Ճանապարհային տնտեսություն**

Կիրառվում է ճանապարհաշինական աշխատանքների ապահովագրման նոր մեխանիզմը, որը թույլ է տալիս ապահովագրել ճանապարհների կառուցման կամ հիմնանորոգման համար ծախսված պետական միջոցները:

2011 թվականին առաջին անգամ սկսվել է թունելների տեխնոլոգիական վիճակի ուսումնասիրությունները՝ համապատասխան միջոցառումներ մշակելու նպատակով: Դիլիջանի թունելում փոխվել է լուսավորության համակարգը, տեղադրվել են արտացոլիչներ և տեսահսկողական համակարգեր:

Պետական նշանակության ճանապարհների հիմնանորոգման համար ՀՀ պետական բյուջեից 2011թ. հատկացվել է 4000,0 մլն դրամ՝ 2010թ. 6993.0 մլն դրամի դիմաց: Նշված ներդրումների արդյունքում 2011 թվականին հիմնանորոգվել են 62.1 կմ ճանապարհահատվածներ՝ 2010 թվականի 67.7 կմ երկարության դիմաց: Բացի այդ նշված միջոցների հաշվին 2011 թվականին հիմնանորոգվել են 6 կամուրջներ:

Վերջին երկու տարիներին (2010-2011թթ.) ՀՀ պետական բյուջեով պետական նշանակության ավտոճանապարհների պահպանման և շահագործման ծրագրով նախատեսված 5.5 մլրդ դրամի հաշվին պահպանվել և շահագործվել են պետական նշանակության շուրջ 3300 կմ ճանապարհներ և տրանսպորտային օբյեկտներ (երեք թունելներ և հինգ կամուրջներ), ինչպես նաև իրականացվել են

«Հայաստանի ավտոմոբիլային ճանապարհների տնօրինություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կողմից պետական պատվերի ծրագրեր:

## **Տրանսպորտ**

2010-2011թթ իրականացվել են միջոցառումներ «Միջազգային ավտոճանապարհային փոխադրումներ կատարող տրանսպորտային միջոցների անձնակազմի աշխատանքի մասին» համաձայնագրի պահանջների ապահովման նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունում հսկիչ սարքերի (թվային տախոգրաֆների) ներդրման համար: Միջազգային միջույթի արդյունքում ընտրվել է Հայաստանի Հանրապետությունում թվային տախոգրաֆի համակարգի ստեղծման և ներդրման աշխատանքներն իրականացնող կազմակերպությունը՝ լեհական արժեթղթերի արտադրության ֆաբրիկան և ավարտվել են համակարգի փորձարկումները:

### **13.1.3. Հիմնական խնդիրները**

Ավտոճանապարհները սարքին վիճակում պահելու համար անհրաժեշտ է մշտապես իրականացնել նորոգման և պահպանման համակարգված շարունակական աշխատանքներ: 90-ական թվականների ընթացքում այդ աշխատանքները գրեթե չէին կատարվել և հանրապետության ամբողջ ճանապարհային ցանցը հայտնվել էր զանգվածային քայքայման վիճակում:

Կատարված ներդրումների արդյունքում տեղի է ունեցել հիմնական (միջպետական) ճանապարհային ցանցի վիճակի բարելավման կտրուկ աճ: Սակայն հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների զգալի մասը հիմնանորոգման կարիք ունեն:

## **13.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

### **13.2.1 Նպատակները**

Տրանսպորտի և կապի բնագավառի տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակը շարունակում է մնալ փոխադրումների և հուսալի կապի իրականացման ապահովումը՝ գոյություն ունեցող ճանապարհների (երկաթուղային, ավտոմոբիլային) ամբողջական ու արդյունավետ օգտագործմամբ, ինչպես նաև Հյուսիս-Հարավ ավտոմայրուղու և երկաթուղու շինարարությամբ ու կապի համակարգերի կատարելագործմամբ: Տրանսպորտի և կապի ոլորտների կայուն և արդյունավետ զարգացումն անհրաժեշտ պայման է երկրի տնտեսական աճի բարձր տեմպերի, ազգային անվտանգության և պաշտպանունակության ապահովման, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման, ինչպես նաև համաշխարհային տնտեսությանը Հայաստանի ռացիոնալ ինտեգրումն ապահովելու գործընթացների տեսանկյունից:

**Ճանապարհային տնտեսության բնագավառում**

«Կառավարության 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի N 1207-Ն «Կայուն զարգացման ծրագրի» համապատասխան տրանսպորտի բնագավառի հիմնական քաղաքականությունը հանրապետության ճանապարհային ցանցի բարելավումն ու պահպանումն է, որը հնարավոր է իրագործել պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների և պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների պահպանում ու շահագործում ծրագրերի շրջանակներում, ինչը կապահովի հետևյալ նպատակների ձեռք բերումը.

- պետական ընդհանուր օգտագործման ճանապարհային ցանցի զարգացումը՝ «Ընկերության պահանջումներ, հանրապետության տնտեսության և տրանսպորտային ենթակառուցվածքին համապատասխան, ինչպես նաև պահանջվող տեխնիկական վիճակի, ճանապարհային ցանցի անցողունակության և խտության, երթևեկության անվտանգության բարելավման և տնտեսական ակտիվության խթանման ապահովումը և Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանունակության ամրապնդումը,

- տրանսպորտային ծախսերի կրճատումը, շարժման արագության բարձրացումը, տրանսպորտային միջոցների ավելորդ վազքի և ուղևորափոխադրումների ու բեռնափոխադրումների տևողության նվազեցումը,

- բնակավայրերի հետ ողջ տարին տրանսպորտային հաղորդակցության ապահովումը, երթևեկության անվտանգության բարելավումը, ճանապարհատրանսպորտային պատահարների և կորուստների քանակի կրճատումը, շրջակա միջավայրի վրա ճանապարհատրանսպորտային համալիրի բացասական ազդեցության նվազեցումը,

- գիտատեխնիկական նվաճումների ներդրումը և հայրենական ճանապարհաշինական ոլորտի զարգացումը:

**Ճանապարհաշինության բնագավառի նպատակները և կատարման նախատեսված չափորոշիչները 2013-2015 թթ համար**

<b>Ռազմավարական նպատակները</b>	<b>Արդյունքները</b>	<b>Կատարման չափորոշիչները</b>	<b>2013-2015թթ.</b>
«Կայուն զարգացման» հիմնական ավտոճանապարհային ցանցի տրանսպորտաշահագործողական վիճակի պահպանում և բարելավում, ուղղված հայրենական ապրանքների մրցունակության բարձրացմանը՝ տրանսպորտային ծախսերի նվազեցման հաշվին, միջպետական տարանցիկ	Պահպանման արդյունավետ համակարգի ստեղծում, որը կապահովի ճանապարհների մշտական խնամքը և ծառայության ժամկետի երկարատևությունը	Բավարար պահպանության մակարդակով ճանապարհների երկարության տոկոսային հարաբերությունն այդ կարգի ճանապարհների ողջ երկարությանը	Միջպետական ճանապարհներ 90 % Հանրապետական ճանապարհներ 80, 85, 90, % Տեղական ճանապարհներ 30, 35, 40, %
	Միջպետական	Անհարթության IRI	3.5, 3.4, 3.3

բեռնաշրջանատության փոխադրումների ավելացմանը, երկրի պաշտպանունակության և տնտեսական աճի ապահովմանը	Ավտոճանապարհների երթևեկելի մասի բարելավում	գործակցի միջին թվաքանականը	
	Հանրապետական Ավտոճանապարհների վերականգնում	Անհարթության IRI գործակցի միջին թվաքանականը	6.0, 5.8, 5.5
Տարածաշրջանների բնակչության սոցիալ-տնտեսական կենսամակարդակի բարելավում ՀՀ տեղական նշանակության ավտոճանապարհների ցանցի վերականգնման միջոցով, որպես աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի մաս	Բնակավայրերի միջև տրանսպորտային կապի բարելավում	Մարզկենտրոնների հետ բավարար տրանսպորտային կապ ունեցող բնակավայրերի տոկոսային հարաբերությունը բնակավայրերի ընդհանուր թվին	5, 8,9 %
	Տեղական Ավտոճանապարհների վերականգնում	Անհարթության IRI գործակցի միջին թվաքանականը	9.7, 9.0, 8
Ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային ճանապարհներին երթևեկության անվտանգության բարելավում	Վտանգավոր ճանապարհային հատվածների հայտնաբերում, պատճառների վերացում, ճանապարհային նշանների տեղադրում և նշագծում	Տուժածներով ճանապարհատրանսպորտային պատահարների ընդհանուր թվի նվազումը	2, 3, 5 %
		Տեղադրված ճանապարհային նշանների տոկոսային հարաբերությունը պահանջվող ընդհանուր քանակին	60, 70, 75%
		Կատարված նշագծման տոկոսային հարաբերությունը պահանջվող ընդհանուր երկարությանը	50, 60 ,70%

### 13.2.2. Գերակայությունները

2013-2015թթ ռլորտի քաղաքականությունը հիմնականում նպատակամղվելու է գոյություն ունեցող ճանապարհների (ավտոմոբիլային, երկաթուղային) արդյունավետ օգտագործման միջոցով հանրապետության տարածքում փոխադրումների ամբողջ ծավալով ապահովմանը: 2013-2015թթ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին կշարունակվեն ռազմավարական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների կառուցման, հիմնանորոգման, վերակառուցման և պահպանման աշխատանքները: Հիմնանորոգման աշխատանքներ կիրականացվեն այն ճանապարհահատվածներում և ճանապարհային կառույցների օբյեկտներում, որոնք տարիներ շարունակ շարքից դուրս են եկել, տրանսպորտային միջոցների համար դարձել դժվար անցանելի և վտանգավոր: Ավտոմոբիլային

ճանապարհների ընթացիկ նորոգումների և ձմեռային պահպանության իրականացման արդյունքում տրանսպորտային միջոցների երթևեկությունը կդառնա անվտանգ, արագ և դյուրին: Ճանապարհատրանսպորտային ենթակառուցվածքի բարելավումը կապահովի բնականոն տրանսպորտային կապը ինչպես տարածաշրջանի, այնպես էլ հանրապետության հեռավոր և սահմանամերձ շրջանների ու բնակավայրերի հետ, կնպաստի դրանց զարգացմանը, կիջեցնի փոխադրումների ինքնարժեքը և կնպաստի աղքատության կրճատմանը:

Երթևեկության ինտենսիվության աճի, ծանր բեռնատար ավտոմեքենաների քանակի ավելացման և, դրա հետ կապված, ընդհանուր օգտագործման պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների ծածկի արագ քայքայման պայմաններում ճանապարհային ցանցի պատշաճ տրանսպորտա-շահագործողական վիճակի ապահովման նպատակով 2013-2015թթ ժամանակահատվածում նախատեսվում է իրականացնել պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների պահպանման, հիմնանորոգման և տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգման հիմնական ծրագրերն՝ իրենց ենթածրագրերով:

**2013-2015 թվականներին տրանսպորտի և կապի ոլորտում իրականացվելիք ծախսային քաղաքականության հիմնական գերակայություններն են.**

Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում՝ համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
2013թ.	2014թ.	2015թ.	
1.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների հիմնանորոգման աշխատանքներ		<p>«ՀՀ կառավարության 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի N 1207-Ն «Կայուն զարգացման ծրագրը հաստատելու մասին» որոշման համապատասխան տրանսպորտի բնագավառի հիմնական քաղաքականությունը՝ հանրապետության ճանապարհային ցանցի բարելավում ու պահպանում</p>
2.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման ավտոճանապարհների վրա գտնվող տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգման աշխատանքներ		
3.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման միջպետական և հանրապետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների ընթացիկ ամառային և ընթացիկ ձմեռային պահպանման աշխատանքներ		
4.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային ճանապարհների վրա գտնվող և առանձին պահպանման հանձնվող թունելների պահպանման աշխատանքներ		
5.	Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային ճանապարհների վրա գտնվող և առանձին պահպանման հանձնվող կամուրջների պահպանման աշխատանքներ		
6.	Համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի իրականացված ուղևորափոխադրումների տարեկան վնասի սուբսիդավորում (մասնակի փոխհատուցում)		

		<p>«Հարավկովկասյան երկաթուղի» փակ բաժնետիրական ընկերության և «Ռուսական երկաթուղիներ» բաց բաժնետիրական ընկերության միջև 2008 թվականի փետրվարի 13-ին կնքված «Հայկական երկաթուղու համակարգը «Ռուսական երկաթուղիներ» բաց բաժնետիրական ընկերության կողմից ստեղծված «Հարավկովկասյան երկաթուղի» փակ բաժնետիրական ընկերությանը փոխանցելու մասին» կոնցեսիոն պայմանագիրը:</p>
7.	Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ ճանապարհային միջանցքի ներդրումային ծրագրի իրականացում	<p>2009թվականին գերմանա-ավստրիական ILF ընկերությունը մշակել է “Հյուսիս-հարավ” ավտոմայրուղու նախագծերի իրականացման հայեցակարգը, իսկ ճապոնական “PADECO” ընկերությունը՝ կատարել ճանապարհի տեխնիկատնտեսական ուսումնասիրության աշխատանքները: 2009թ վերջին Ասիական զարգացման բանկը հայտարարել է, որ ծրագրի իրականացման համար կտրամադրի 500 մլն դոլար, ընդ որում 60 մլն դոլարը հաջորդ տարի՝ առաջին փուլի իրականացման համար: Նախնական գնահատականներով ծրագրի ընդհանուր արժեքը կազմում է 962 մլն ԱՄՆ դոլար:</p>
8.	Վանաձոր-Ֆիոլետովո նոր երկաթուղու կառուցում	<p>Տրանսպորտի բնագավառի փոխնախարարների մակարդակով 2010թ. հունվարի 26-ին Երևանում կազմակերպվել է Հայաստանի և Իրանի միջև ուղիղ երկաթուղային կապ ստեղծելու հարցերով աշխատանքային խմբի երկրորդ հանդիպումը:</p> <p>«Ռուսական երկաթուղիներ» բաց բաժնետիրական ընկերության հետ համատեղ նախապատրաստվել և հաստատվել է Հյուսիս-հարավ երկաթուղային գծի շինարարության տեխնիկատնտեսական հիմնավորում իրականացնող խորհրդատուի տեխնիկական առաջադրանքը:</p> <p>Հյուսիս-հարավ երկաթուղային գծի կառուցման ծրագրի իրականացումը ապահովելու նպատակով շարունակվում է բանակցությունների վարումը Ռուսաստանի Դաշնության, Իրանի Իսլամական Հանրապետության, օտարերկրյա դոնոր կազմակերպությունների հետ:</p>
9.	Հայաստանի Հանրապետությունում հսկիչ սարքերի (թվային տախտգրաֆի) ներդրման աշխատանքների իրականացում	<p>«Միջազգային ավտոճանապարհային փոխադրումներ կատարող տրանսպորտային միջոցների անձնակազմի աշխատանքի մասին» 1970 թվականի հուլիսի 1-ին ժնևում կատարված համաձայնագրի պահանջների ապահովում:</p>

### **13.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

Տրանսպորտի ոլորտում 2013-2015 թվականներին նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ ծրագրերը.

#### **Պետական նշանակության ավտոճանապարհների հիմնանորոգում.**

Ծրագրի նպատակն է՝ հիմնանորոգել ՀՀ միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ցանցը:

Հաշվի առնելով ներկայացված ծրագրի իրականացման մեծ ծավալները և ֆինանսական միջոցների չափերը, ծրագրից ընտրվել են ՀՀ Նախագահի հանձնարարականներով, ինչպես նաև հրատապ հիմնանորոգում պահանջող ճանապարհահատվածները, որոնք ընդգրկվել են միջնաժամկետ 2013-2015թթ ծրագրում:

#### **Տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգում.**

Ծրագրի նպատակն է հիմնանորոգել վթարային և վատ վիճակում գտնվող տրանսպորտային օբյեկտները (կամուրջներ, ուղեանցներ, թունելներ):

Տրանսպորտային օբյեկտների և ավտոմոբիլային ճանապարհների ժամանակին և պատշաճ որակով հիմնանորոգման արդյունքում կապահովվի Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր օգտագործման ճանապարհային ցանցից օգտվողների անխափան երթևեկությունը, որն իր հերթին կնպաստի երկրի տնտեսության զարգացմանը:

2013-2015թթ պետական նշանակության ավտոճանապարհների և տրանսպորտային օբյեկտների հիմնանորոգման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 4000.0 մլն դրամ:

#### **«Ավտոճանապարհների պահպանում և շահագործում» և «Մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ձմեռային պահպանում, ընթացիկ պահպանում և շահագործում.**

Ծրագրերի նպատակն է ապահովել անվտանգ և անխափան երթևեկության համար ՀՀ ընդհանուր օգտագործման միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների և դրանց վրա գտնվող կառույցների պահպանվածությունը, այդ թվում.

- շուրջ 7743.4 կմ պետական ավտոմոբիլային ճանապարհների ձմեռային և ընթացիկ պահպանման ու շահագործման աշխատանքներ,
- արհեստական կառույցների (երեք թունելների և հինգ կամուրջների) պահպանության ու շահագործման աշխատանքներ,
- պետական նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների կահավորում,
- «Հայաստանի ավտոմոբիլային ճանապարհների տնօրինություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կողմից պետական պատվերի ծրագրերի իրականացում:



Ծրագրերի իրականացման համար 2013թ. նախատեսվում է հատկացնել 6310.2 մլն դրամ, 2014թ.՝ 6310.2 մլն դրամ և 2015թ.՝ 6333.0 մլն դրամ:

**Հայաստանի Հանրապետությունում հսկիչ սարքերի (թվային տախտգրաֆի) ներդրում.**

Ծրագրի նպատակն է միջպետական բեռնափոխադրումներ իրականացնելու համար բեռնատար տրանսպորտային միջոցների վրա հսկիչ սարքերի (թվային տախտգրաֆ) կիրառումը, որը նախատեսված է արձանագրելու բեռնատար տրանսպորտային միջոցի արագությունը, անցած ճանապարհը և ամենակարևորը՝ վարորդի վարելու և հանգստի ռեժիմները: 2010թ. լեհական կազմակերպության հետ կնքված համապատասխան պայմանագրի համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունում կներդրվի թվային տախտգրաֆի համակարգը: Նշված պայմանագիրը կնքված է 5 տարի ժամկետով և պայմանագրով նախատեսվել է նաև ապահովել համակարգի անընդհատ և անխափան աշխատանքը:

Հետևաբար 2013-2015 թվականներին համակարգի սպասարկումն ապահովելու համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 26.4 մլն դրամ:

**Համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի կողմից իրականացված ուղևորափոխադրումների տարեկան վնասի սուբսիդավորում (մասնակի փոխհատուցում).**

Ծրագրի նպատակն է սուբսիդավորել (մասնակի փոխհատուցել) համաձայնեցված ծավալներով և ուղղություններով ուղևորափոխադրումներից առաջացած կոնցեսիոների տարեկան վնասը: 2013-2015 թվականներին յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 155.0 մլն դրամ:

**«Տրանսպորտային փոխադրումներ» ՊՈԱԿ-ին պետական աջակցության տրամադրում.**

ՊՈԱԿ-ի գործունեության հիմնական նպատակների ու խնդիրների իրականացման համար (Հայաստանի Հանրապետության միասնական երթուղային ցանցի մշակում և զարգացում, ուղևորահոսքի մշտական ուսումնասիրություն, միջպետական և միջմարզային երթուղիների չվացուցակների և սխեմաների նախագծերի մշակում և կատարելագործում, թվային տախտգրաֆի քարտերի տրամադրում) 2013-2014 թվականներին յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 27.9 մլն դրամ, իսկ 2015 թվականին՝ 31.3 մլն դրամ:

**Պետական աջակցություն «Հեռահաղորդակցության հանրապետական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ին.**

ՊՈԱԿ-ի գործունեության հիմնական նպատակների ու խնդիրների իրականացման համար (Հայաստանի Հանրապետության հաճախականությունների բաշխումների աղյուսակի կազմում, ռադիոէթերի մոնիթորինգի և ազդանշանների տեխնիկական պարամետրերի չափումների անցկացում, ռադիոէլեկտրոնային միջոցների և բարձր հաճախության սարքավորումների տեղորոշում)

նախատեսվում է հատկացնել 2013 թվականին՝ 376.7 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 378.2 մլն դրամ, իսկ 2015 թվականին՝ 425.3 մլն դրամ:

**«Երևանի մետրոպոլիտենի աշխատանքների կազմակերպման բնագավառում պետության կողմից համայնքի ղեկավարին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ֆինանսավորում».**

Ծրագրի նպատակն է համապատասխան սարքավորումների ընթացիկ սպասարկմանն ու պահպանմանն ուղղված աշխատանքների կատարմամբ նպաստել մետրոպոլիտենով երթևեկող ուղևորների անվտանգ փոխադրմանն ու ուղևորափոխադրումների սպասարկման որակի բարելավմանը:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում մետրոպոլիտենին նախատեսվում է հատկացնել համապատասխանաբար՝ 1963.4 մլն դրամ, 1954.1 մլն դրամ, 1909.5 մլն դրամ, որոնք կուղղվեն վերջինիս գործունեությունից առաջացող վնասի փոխհատուցմանը, ինչպես նաև ՎՋԵԲ-ի և ԵՆԲ-ի նկատմամբ Ընկերության ստանձնված վարկային պարտավորությունների կատարմանը:

**«Համայնքների բյուջեներին նպատակային հատկացումների՝ սուբվենցիաների տրամադրում».**

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015թթ նախատեսվում է յուրաքանչյուր տարի հատկացնել 5296.5 մլն դրամ, այդ թվում.

1. «Երևանի էլեկտրատրանսպորտ» ՓԲԸ-ի գործունեությունից առաջացող վնասի փոխհատուցում» Ծրագրի գծով միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է յուրաքանչյուր տարի հատկացնել 316.5 մլն դրամ, որոնք կուղղվեն ընկերության կողմից վերգետնյա էլեկտրատրանսպորտով ուղևորափոխադրումներից առաջացող վնասի փոխհատուցմանը:

2. «Երևան քաղաքի արտաքին լուսավորության ցանցի շահագործման և պահպանման աշխատանքների իրականացում» Ծրագրի գծով միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է յուրաքանչյուր տարի հատկացնել 1696.0 մլն դրամ, որոնք կուղղվեն Երևան քաղաքի արտաքին լուսավորության ցանցի վերականգնման, շահագործման և պահպանման աշխատանքների իրականացմանը:

3. «Երևան քաղաքի փողոցների ընթացիկ նորոգման և ճարայգման աշխատանքներ» Ծրագրի գծով միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է յուրաքանչյուր տարի հատկացնել 3284.0 մլն դրամ, որոնք կուղղվեն Երևան քաղաքի փողոցների և բակերի ասֆալտ-բետոնե ծածկի ընթացիկ նորոգման աշխատանքների իրականացմանը:

**Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհների բարելավման երկրորդ լրացուցիչ ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2013թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է բարելավել կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցի ընտրված հատվածները և ստեղծել ճանապարհաշինարարության ոլորտում ժամականավոր զբաղվածություն:

Ծրագրվող նախատեսված աշխատանքների իրականացման գծով 2013թ. համար նախատեսված է 2,549,580.4 հազ. դրամ:

**Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Կենսական նշանակության ճանապարհների բարելավման նոր ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2013-2015թթ.)**

Ծրագիրը գտնվում է նախնական քննարկումների փուլում և նպատակաուղղվելու է կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցի ընտրված հատվածների վերականգնմանը:

Ծրագրով նախատեսվող աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար նախատեսված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 5,864,235.7 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 7,818,993.0 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 5,864,241.7 հազ. դրամ:

**Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման ծրագիր- Տրանշ 1 (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2014թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է Երևան-Աշտարակ չորս շերտանի ճանապարհի մոտ 18.4 կմ հատվածի վերակառուցումը և անվտանգության բարձրացումը, վերահսկողության վերաբերյալ խորհրդատվությունը, ինչպես նաև տրանսպորտային ոլորտի ռազմավարության ներքո ճանապարհային ենթասեկտորային ծրագրին օժանդակության տարամադրումը:

Ծրագրի շրջանակներում 2013-2014թթ նախատեսվում են իրականացնել հետևյալ աշխատանքները.

ա) Երևան-Աշտարակ 11.4 կմ երկարությամբ հատվածի վերակառուցում, ասֆալտե ծածկի ապամոնտաժում, բետոնե ծածկի տեղադրում, հիմնական հատվածներում և ուղեանցերում լուսավորության բարելավում,

բ) Երևան-Արարատ 37.9 կմ երկարությամբ հատվածի ճանապարհային անվտանգության բարձրացում, բետոնե շերտի տեղադրում, ջրահեռացման համակարգի կառուցում, երթևեկության անվտանգության բարելավում, երթևեկության և ուղղությունների նշանների տեղադրում, հիմնական հատվածներում և ուղեանցերում լուսավորության բարելավում,

գ) Արտաշատ-Արարատ հատվածում երթևեկության անվտանգության բարելավման աշխատանքներ՝ գծանշումներ և ճանապարհային նշանների և ուղղությունների ցուցանակների տեղադրում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2014թթ համար նախատեսված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 11,459,800.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 2,159,725.1 հազ. դրամ:

**Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հյուսիս-հարավ տրանսպորտային միջանցքի զարգացման ծրագիր 2-րդ տրանշ (ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2017թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է Աշտարակ-Թալին 41.9 կմ հատվածի վերակառուցումը և ներկայումս երկշարք ճանապարհի լայնացումը մինչև քառաշարք ճանապարհի:

Ծրագրի շրջանակներում 2013-2015թթ նախատեսվում են իրականացնել հետևյալ աշխատանքները.

ա) ներկայումս գործող երկշարք ճանապարհի լայնացում մինչև քառաշարք ճանապարհի,

բ) ընդհանուր առումով 9 փոխհատումների վերակառուցում, որոնցից 3-ը վերգետնյա անցումներ են, իսկ 6-ը՝ ստորգետնյա,

գ) T-աձև հատումների կառուցում՝ տեղական ճանապարհների համայնքների հետ կապ ապահովելու նպատակով,

դ) գյուղատնտեսական բետոնյա անցումների ուժեղացում:

Ծրագրի շրջանակներում իրականացվելու են նաև ներդրումային ծրագրի շրջանակներում ֆինանսավորվող հետագա ծրագրերի մանրամասն նախագծերի ուսումնասիրություններ, շինարարության վերահսկողություն, գնումների և կարողությունների հզորացում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար նախատեսված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 30,741,571.4 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 17,141,280.9 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 2,711,394.6 հազ. դրամ:

**Երևանի մետրոպոլիտենի վերականգնման և Երևանի մետրոպոլիտենի վերականգնման երկրորդ ծրագրեր (վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկ, Եվրոպական ներդրումային բանկ, առաջին ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2013թթ., երկրորդ ծրագրի տևողությունը՝ 2013-2015թթ.)**

Ծրագրերի նպատակն է վերականգնել և բարելավել Երևանի մետրոպոլիտենի ենթակառուցվածքները:

2013-2014թթ նշված վարկային ծրագրերի շրջանակներում նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները՝

ա) ուղևորների սպասարկման որակի բարելավում,

բ) մետրոպոլիտենի գծերի, կայարանների, շենքերի, կառույցների, էլեկտրամատակարարման և կապի համակարգերի, շարժակազմերի և տեխնոլոգիական սարքավորումների անխափան շահագործում,

գ) մետրոպոլիտենի օբյեկտներում սանիտարատեխնիկական վիճակի և աղտոտումից շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում,

դ) երթևեկության ավտոմատ կառավարման համակարգի ներդրում, էլեկտրամատակարարման հուսալիության բարձրացում, թունելային ջրատարի նորոգում, շարժասանդուղքների նորոգում:

Ծրագրով նախատեսված միջոցառումների համար 2013-2014թթ համար նախատեսված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ`

ա/ **Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերականգնման ծրագրի գծով`** 2013 թվականին` 792,784.1 հազ. դրամ,

բ/ **Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերականգնման երկրորդ ծրագրի գծով`** 2013 թվականին` 1,710,058.6 հազ. դրամ, 2014 թվականին` 1,710,058.6 հազ.դրամ,

գ/ **Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երևանի մետրոպոլիտենի վերականգնման երկրորդ ծրագրի գծով`** 2013 թվականին` 1,710,058.6 հազ. դրամ, 2014 թվականին` 1,710,058.6 հազ.դրամ:

Միաժամանակ նշված ծրագրերն ունեն դրամաշնորհային բաղադրիչ (ծրագիր), որի գծով ևս 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ` 2013 թվականին` 1,735,544.3 հազ. դրամ, 2014 թվականին` 1,735,544.3 հազ.դրամ:

**Քաղաքային ենթակառուցվածքների և քաղաքի կայուն զարգացման ներդրումային ծրագիր (Ասիական զարգացման բանկ, Տարնշ 1, ծրագրի տևողությունը` 2012-2014թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է բարելավել Երևանի քաղաքային տրանսպորտի ենթակառուցվածքը և ծառայությունները:

Նշված վարկային ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները`

ա) Արգավանդի մայրուղի-Շիրակ փող. և Արտաշատի մայրուղի-Շիրակ փող. - Թամանցիներ-ճանապարհահատվածի բարելավում,

բ) Տրանշ 2-ի նախապատրաստական աշխատանքների իրականացում:

Նախատեսվում է նաև իրականացնել ծրագրի կառավարման և կարողությունների զարգացման, մանրամասն նախագծման և շինարարության վերահսկման, շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատման և վերահսկման և այլ խորհրդատվական աշխատանքներ:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2014թթ համար նախատեսված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 13,850,654.8 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,212,614.5 հազ. դրամ:

## ԳԼՈՒԽ 14 ԶՐԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

### 14.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի (այսուհետ՝ ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտե) իրավասություններից են խմելու և ոռոգման ջուր մատակարարող, ջրահեռացում իրականացնող, բնական և արհեստական ջրային ավազաններում առևտրային գործունեություն ծավալող ընկերություններում պետական բաժնեմասերի (ինչպես նաև արտաքին ֆինանսական աղբյուրների հաշվին ներդրումային ծրագրերի իրականացման գրասենյակների) կառավարումը, հիդրոտեխնիկական կառույցների շինարարության ու շահագործման ապահովումը և այլն:

Ոլորտի խմելու ջրի մատակարարումն ու կեղտաջրերի հեռացումն իրականացվում է «Երևան-ջուր» (ՀՀ կառավարության 10.09.2010թ. №1042-Ն որոշմամբ վարձակալության պայմանագրի կողմ է ճանաչվել ՀՀ Երևանի քաղաքապետը), «Հայջրմուղկոյուղի», «Նոր Ակունք», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի» և «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» փակ բաժնետիրական ընկերությունների միջոցով, իսկ ոռոգման համակարգի պահպանումն ու շահագործումը «Զրոգտագործողների ընկերությունների և ջրօգտագործողների ընկերությունների միությունների մասին» ՀՀ օրենքով ստեղծված 44 ջրօգտագործողների ընկերությունների և «Սևան-Հրազդանյան-ջրառ», «Ախուրյան-Արաքս-ջրառ» և «Դեբետ-Աղստև-ջրառ» փակ բաժնետիրական ընկերությունների միջոցով: Վարկային որոշ ծրագրերի իրականացման նպատակով համակարգում գործում է «Զրային տնտեսության զարգացման և բարեփոխումների ծրագրերի իրականացման գրասենյակ» պետական հիմնարկը, իսկ Որոտան-Արփա-Սևան ջրային համակարգի պահպանման և տեխնիկական վիճակի բարելավման և նորոգման նպատակով ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի ենթակայությամբ գործում է «Որոտան-Արփա-Սևան» թունելների շահագործման վարչություն» պետական հիմնարկը, որին վերապահված է նաև Աբու-Դաբիի Զարգացման Հիմնադրամի ֆինանսավորմամբ իրականացվող Արփա-Սևան թունելների հիմնանորոգման վարկային ծրագրի իրականացման գրասենյակի գործառույթները: ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի ենթակայությամբ գործում է նաև «Մելիորացիա» ՓԲԸ-ն, որն իրականացնում է կոլեկտորադրենաժային ցանցերի մաքրման և նորոգման աշխատանքների վերահսկման, ինչպես նաև գրունտային ջրերի մակարդակների որոշման գործառույթներ:

ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի համակարգում գործում է նաև Զրային համակարգերի օգտագործման և պահպանության տեխնիկական հանձնաժողովը, որը ստեղծվել է և իր գործունեությունն իրականացնում է ՀՀ ջրային օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի, ՀՀ կառավարության 2003 թվականի մայիսի 8-ի «Հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների անվտանգության հսկողության և զննման կարգը հաստատելու մասին» N686-Ն որոշման համաձայն:

ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն իրականացնում է «Հայջրմուղկոյուղի», «Սևան-Հրազդանյան-ջրառ», «Ախուրյան-Արաքս-ջրառ», «Դեբետ-Աղստև-ջրառ» և «Մելիորացիա» ՓԲԸ-ների 100% պետական սեփականություն հանդիսացող բաժնետոմսերի, իսկ «Նոր Ակունք», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի» և «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ-ների մասով՝ 51 տոկոսի կառավարումը: Միաժամանակ ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն (ի դեմս՝ Հայաստանի Հանրապետության) հանդիսանում է նախկին Երևանի «Զրմուղ-կոյուղի» ՓԲԸ-ի սպասարկման տարածքում գործող ջրային համակարգերի «Երևան Զուր» ՓԲԸ-ին վարձակալության տրված և ջրօգտագործողների ընկերություններին անհատույց օգտագործման տրամադրված գույքի սեփականատերը:

Անցած տարիների ընթացքում ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի աշխատանքային գործունեության հիմքում ընկած էին ՀՀ ջրային օրենսգրքի, ջրի ազգային ծրագրի և ջրի ազգային քաղաքականության մասին օրենքների հիմնադրույթները, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության ջրային ոլորտի բարեփոխումներին վերաբերվող որոշումները (այդ թվում՝ Կայուն զարգացման և պետական միջնաժամկետ ծրագրերը), գերակա խնդիրներն ու միջոցառումները, որոնցով հաստատված են համակարգի հիմնական ծրագրային ուղղվածությունները: Այդ նպատակով շարունակվել են աշխատանքները համակարգում կառուցվածքային փոփոխությունների, հաշվառման համակարգի ներդրման ու կատարելագործման, ջրամատակարարման տևողության ավելացման ու ջրի որակի բարելավման, մասնավոր կառավարման պայմանագրերի վերահսկման, մատակարարված ջրի դիմաց վճարների հավաքագրման մակարդակի բարձրացման, համակարգում կորուստների նվազեցման և ընկերությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման, ջրաչափական սարքերի տեղադրման, բյուջետային, վարկային ու դրամաշնորհային միջոցների արդյունավետ օգտագործման և նոր վարկային ու դրամաշնորհային միջոցների ներգրավման, ինչպես նաև այլ ուղղություններով:

Ջրային տնտեսության ոլորտում 2011 թվականի ընթացքում ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի համակարգում կատարվել են հետևյալ հիմնական աշխատանքները.

1. Կնքված պայմանագրերի (կառավարման պայմանագրեր՝ ֆրանսիական Սաուր կազմակերպության, ինչպես նաև գերմանական «Էմ Վի Վի Դեկոն ԶԻ Էմ Բի Էյջ» (MVV decon GmbH), «Էմ Վի Վի Էներջի Էյ Զի» (MVV Energie AG) և հայկական «Էյ-ի-Զի Սերվիս» ՍՊԸ-ների կոնսորցիումի հետ) շրջանակներում ապահովվել է «Հայջրմուղկոյուղի», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» և «Նոր Ակունք» փակ բաժնետիրական ընկերությունների բնականոն գործունեությունը: Նշված ընկերությունների մասով ապահովվել է նաև Համաշխարհային բանկի, Ասիական Զարգացման բանկի, Վերակառուցման և Զարգացման Եվրոպական բանկի, KfW բանկի վարկային ներդրումային ծրագրերի համապատասխան չափաբաժիններով իրականացումը:

2. Եվրոպական վերականգնման և զարգացման բանկի (EBRD) ֆինանսավորմամբ Սևան, Գավառ, Մարտունի և Վարդենիս քաղաքներում կոյուղացանցերի վերանորոգում ծրագրի շինարարական մրցույթների արդյունքում տնտեսված միջոցների հաշվին կառուցվել են 11,4 կմ



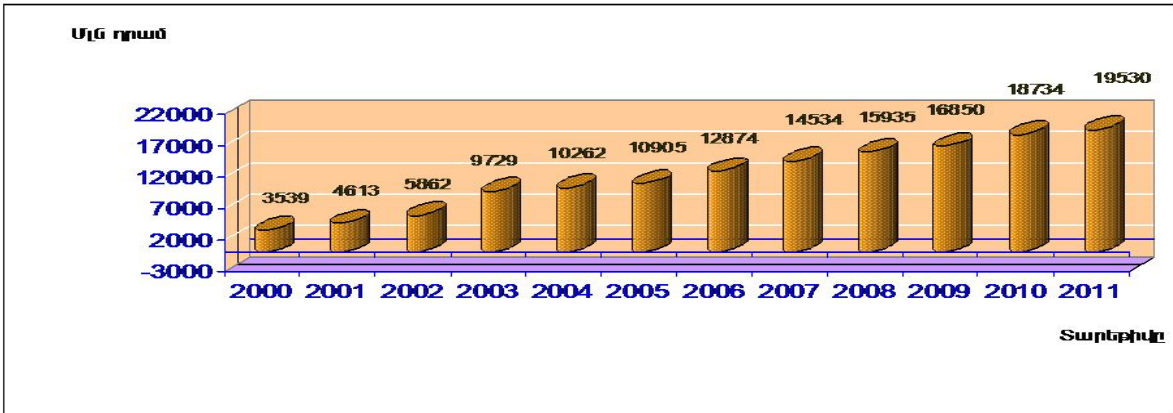
կոյուղագծեր: Ծրագրով իրականացման ընթացքում է Գավառ, Վարդենիս և Մարտունի քաղաքներում կեղտաջրերի մաքրման կայանների կառուցման աշխատանքները: Աշխատանքների ավարտը նախատեսվում է 2012թ. ամռանը:

3. Աբու Դաբի հիմնադրամի և ՀՀ կառավարության համաֆինանսավորման շրջանակներում Արփա-Սևան թունելի անհապաղ վերականգնողական աշխատանքների իրականացման համար կնքվել է համապատասխան պայմանագիր՝ 11,8 մլրդ դրամի չափով, որից արդեն իսկ իրականացվել են շուրջ 3,3 մլրդ դրամի շինարարական աշխատանքներ: Ընդ որում 2011թ. ընթացքում կատարվել են շուրջ 2.19 մլրդ դրամի աշխատանքներ, այդ թվում վտանգավոր հատվածներում նոր ժամանակավոր ամրակապերի տեղադրում՝ 99,27 տոննա, երեսարկի կառուցում՝ 461,6 գծմ, հատակի կառուցում՝ 282,1 գծմ, ցեմենտային լցամղում և ստուգիչ լցամղում՝ 6835,17 քմ, թունելի մուտքամասում (Եղեգիսի տեղամասում) օդափոխիչի շենքի կառուցում (ծավալը՝ 500 խմ): Արդյունքում հնարավորություն է ստեղծվել լուծել թունելի առավել վտանգավոր հատվածների անվտանգ շահագործման հարցերը:

4. Ոռոգում ջրառ իրականացնող «Սևան-Հրազդանյան-ջրառ», «Ախուրյան-Արաքս-ջրառ» և «Դեբետ-Աղստև-ջրառ» ՓԲԸ-ների, ինչպես նաև ոռոգման ջրո մատակարարող 44 ջրօգտագործողների ընկերությունների գործունեությունների արդյունքներով ապահովվել է կայուն ջրամատակարարում և ընկերություններն ունեցել են ֆինանսական կայուն վիճակ:

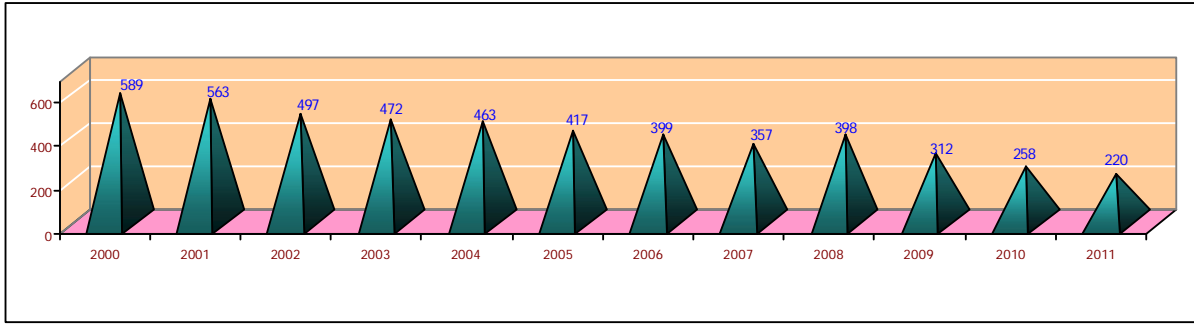
5. Համակարգի կազմակերպությունների հիմնական գործունեության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ իրագործվում են հաստատված ծրագրերը՝ տալով զգալի դրական տեղաշարժեր:

**Գրաֆիկ 14.1. 2000-2011թթ խմելու և ոռոգման ջրո մատակարարող կազմակերպությունների գանձման ցուցանիշների համեմատական վերլուծություն (մլն դրամ)**



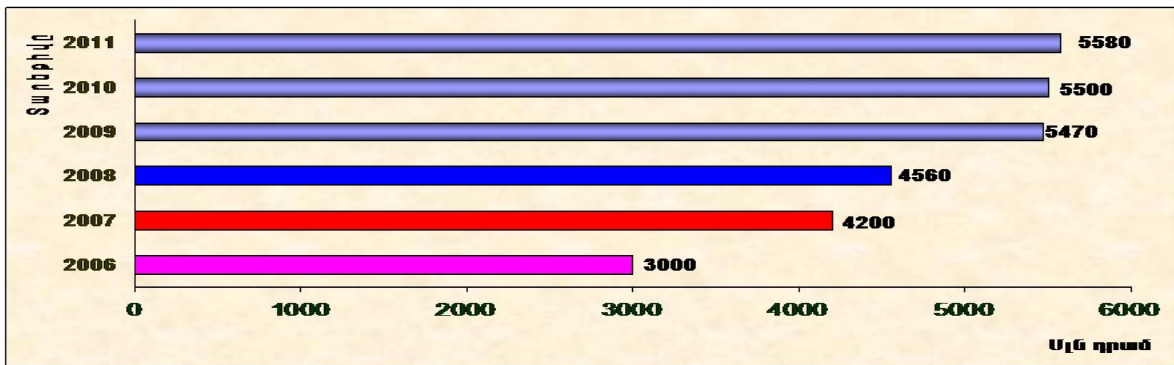
Էլեկտրաէներգիայի ծախսի համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ համակարգում իրականացված ներդրումային և կազմակերպչական միջոցառումների արդյունքում հնարավորություն է ստեղծվել ավելի քիչ էլեկտրաէներգիա ծախսել՝ անցած տարիների համեմատությամբ (գրաֆիկ 14.2):

**Գրաֆիկ 14.2. 2000-2011թթ խմելու և ոռոգման ջուր մատակարարող կազմակերպությունների կողմից ծախսված էլեկտրաէներգիայի ծախսի վերաբերյալ (մլն դրամ)**



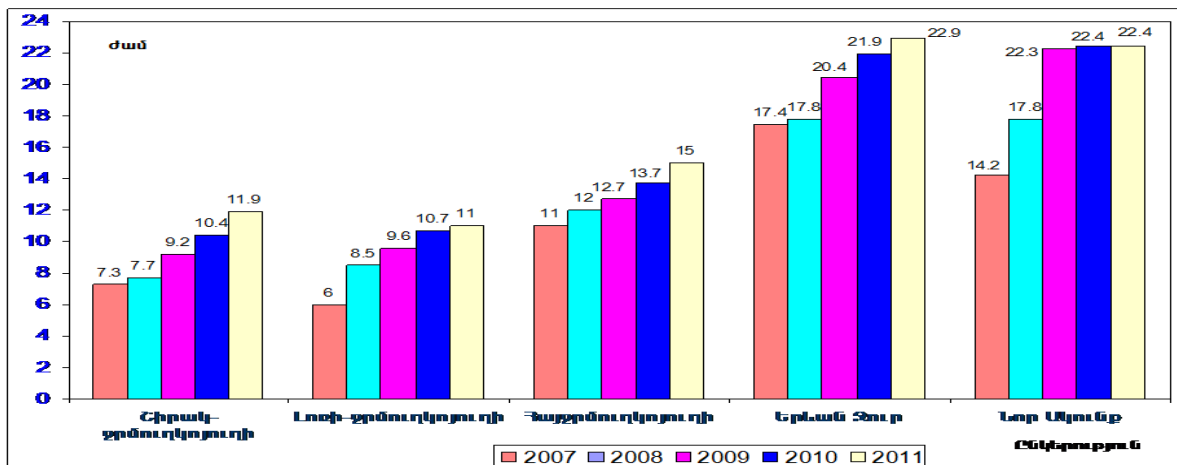
6. 2011 թվականի ընթացքում ջրային տնտեսության համակարգի կազմակերպությունների կողմից ՀՀ պետական բյուջե է փոխանցվել շուրջ 5.58 մլրդ դրամի հարկեր, տուրքեր և պարտադիր վճարներ, որը 2010 թվականի համեմատությամբ ավել է 80 մլն դրամի չափով (գրաֆիկ 14.3):

**Գրաֆիկ 14.3. 2006-2011թթ խմելու և ոռոգման ջուր մատակարարող կազմակերպությունների կողմից ՀՀ պետական բյուջե փոխանցված գումարների վերաբերյալ (մլն դրամ)**



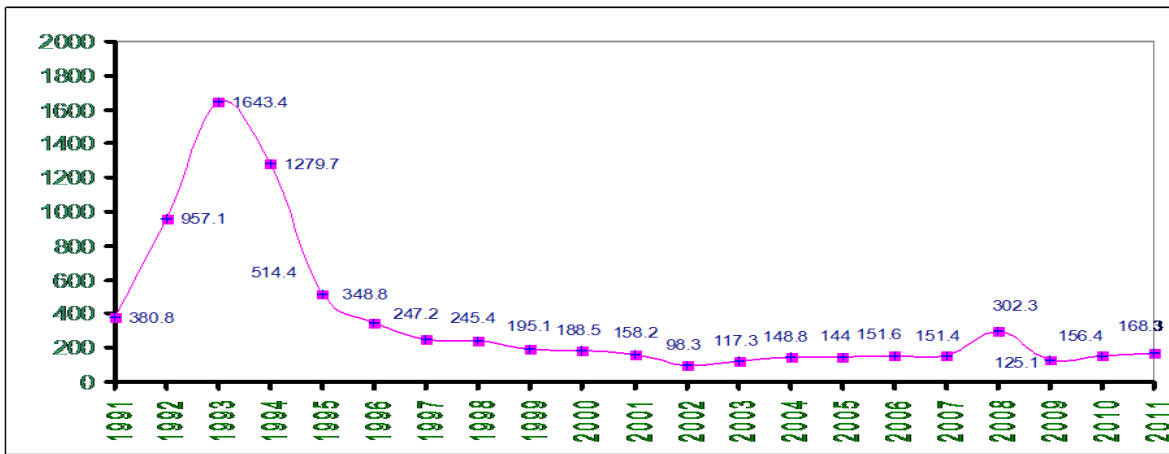
7. 2011 թվականի ընթացքում «Երևան Զուր», «Հայջրմուղկյուղի», «Լոռի-ջրմուղկյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկյուղի» և «Նոր Ակունք» ՓԲԸ-ների սպասարկման տարածքներում տեղի են ունեցել ջրամատակարարման տևողության ավելացումներ (գրաֆիկ 14.4):

**Գրաֆիկ 14.4. 2007-2011թթ խմելու ջուր մատակարարող կազմակերպությունների ջրամատակարարման միջին տևողության վերաբերյալ**



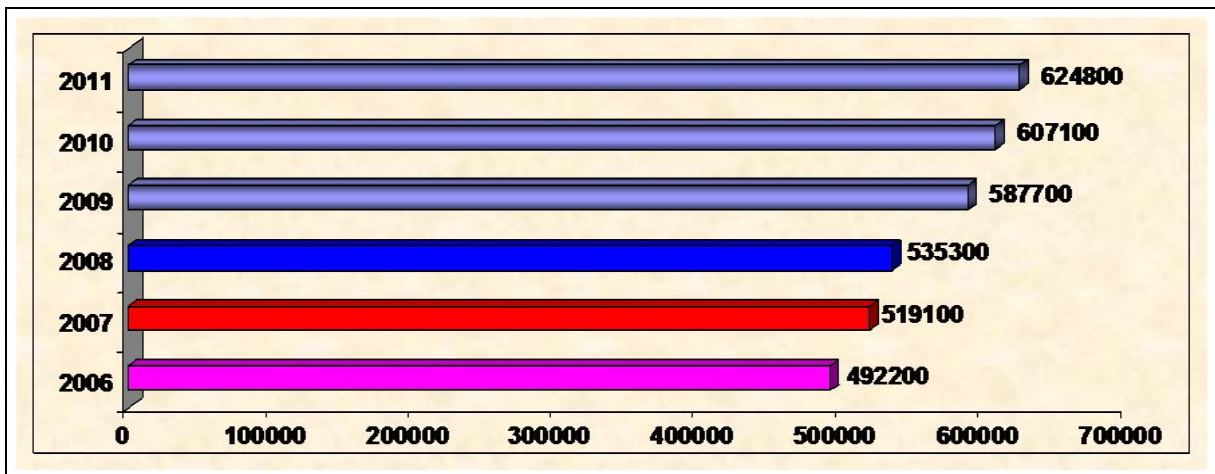
8. 2011թ. Սևանա լճից (առանց Մարտունու տարածաշրջանի պոմպակայաններով իրականացված ջրառը հաշվի առնելու) բաց է թողնվել 168.3 մլն մ<sup>3</sup> ջուր (գրաֆիկ 14.5):

**Գրաֆիկ 14.5. 1991-2011թթ Սևանա լճից ջրի բացթողումների վերաբերյալ (մ<sup>3</sup>)**



9. Շարունակվել է բարելավվել հաշվառման համակարգը, կատարվել է ջրամատակարար կազմակերպությունների միջև գույքային հարաբերությունների և պարտավորությունների ճշգրտումներ, ինչպես նաև իրականացվել են կանոնադրությամբ վերապահված այլ լիազորություններ: Միաժամանակ համակարգի խմելու ջուր մատակարարող կազմակերպությունների սպասարկման տարածքում բաժանորդների մոտ տեղադրված են 624800 հատ ջրաչափական սարքեր, որը 2010 թվականի համեմատությամբ ավել է 17,7 հազարով (գրաֆիկ 14.7):

**Գրաֆիկ 14.7. 2006թ. հունվարի 1-ի դրությամբ առկա և 2006-2011թթ խմելու ջուր մատակարարող ընկերությունների սպասարկման տարածքում բաժանորդների մոտ տեղադրված ջրաչափերի վերաբերյալ**



10. 2011 թվականի ընթացքում կառուցվել են 652 կմ խողովակաշարեր և ջրատարներ (առանց Հազարամյակի մարտահրավեր հիմնադրամ ծրագրի), այդ թվում **խմելու ջրագծեր` 594,6 կմ, կոյուղու կոլեկտորներ` 11,4 կմ, ոռոգման ջրանցքներ և ջրատարներ` 46 կմ** (որից Համաշ-

խարհային բանկի ոռոգման համակարգերի վերականգնման հրատապ ծրագրով Արմավիրի և Թալինի մայր ջրանցքներում 20,3 կմ):

11. Ավարտվել են Մարմարիկի ջրամբարի շինարարական աշխատանքները: Վերականգնումը տվել է իր դրական արդյունքները: Մասնավորապես, վերացվել է ջրամբարի ներքին բյեֆի գրեթե 142,000 ազգաբնակչության համար ստեղծված վտանգը, ստեղծվել է հնարավորություն ջրամբարում կուտակել 23 մլն խմ լրացուցիչ ինքնահոս ջրաքանակ, որը տալիս է լրացուցիչ 1055 հա-ի ոռոգման հնարավորություն:

12. Աջակցություն է ցուցաբերվել Հազարամյակի մարտահրավերներ ծրագրի ոռոգման ոլորտին ուղղված աշխատանքների իրականացմանը:

13. Իրականացվել են դրենաժների մաքրման և խորացման աշխատանքներ՝ 432 կմ-ի չափով, այդ թվում Հազարամյակի մարտահրավերներ ծրագրի շրջանակներում մայր կոլեկտորների երկրորդային և երրորդային չորացուցիչների մաքրում և խորացում՝ 302 կմ-ի չափով, իսկ ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված ֆինանսավորման հաշվին կոլեկտորադրենաժային համակարգերի մաքրում՝ 130 կմ-ի չափով: Միաժամանակ աշխատանքներ են իրականացվել գրունտային ջրերի մակարդակների որոշման աշխատանքների իրականացման ուղղություններով:

14. Համաշխարհային բանկի հետ մշակվել է Հայաստանի ջրամատակարարման ոլորտի զարգացման «Հայաստան: Նոթեր ջրամատակարարման ոլորտի մասին» ծրագիրը:

15. KfW բանկի հետ համաձայնություն է ձեռք բերվել ջրամատակարար կազմակերպությունների սպասարկման դաշտից դուրս գտնվող գյուղական բնակավայրերում ջրամատակարարման կառավարման բարելավման ուղղված ուսումնասիրությունների իրականացման համար համապատասխան ֆինանսական միջոցների հատկացման հարցում:

### **Ոլորտի հիմնական խնդիրները**

Ջրային տնտեսության ոլորտում էապես կարևորվում է անցած տարիների ընթացքում կատարված բարեփոխումների շարունակման գործընթացի ապահովումը, դրված նոր գաղափարների իրացումն ու նոր հիմնախնդիրների լուծումը:

ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի համակարգում կարևորվում են՝

1. «Հայջրմուղկոյուղի», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի», «Նոր Ակունք», «Սևան-Հրազդանյան-ջրառ», «Ախուրյան-Արաքս-ջրառ» և «Դեբետ-Աղստև-ջրառ» փակ բաժնետիրական ընկերությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ աշխատանքները,

2. Համաշխարհային բանկի, Ասիական զարգացման բանկի, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության տնտեսական զարգացման բանկի, Աբու Դաբիի Զարգացման հիմնադրամի կողմից ֆինանսավորվող վարկային ծրագրերի իրականացման ապահովումը,

3. Վերակառուցման և Զարգացման Եվրոպական բանկի կողմից ֆինանսավորվող «Սևանա լճի բնապահպանական ծրագրի» շրջանակներում Գավառ, Մարտունի և Վարդենիս քաղաքների կոյուղաջրերի մաքրման կայանների կառուցման աշխատանքները,

4. Ոռոգման համակարգերի շահագործման հուսալիության և արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող ոռոգման համակարգերի հրատապ վերականգնման վարկային ծրագրի իրականացման ապահովումը,

5. «Հայջրմուղկոյուղի», ՓԲԸ-ի մասով ջրային համակարգերի օգտագործման նոր ձևի ներդրման միջոցառումների իրականացում, «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի», «Նոր Ակունք» փակ բաժնետիրական ընկերություններում մասնավոր կառավարիչների հետ կնքված պայմանագրերով նախատեսված ցուցանիշների կատարման ապահովում: Համաշխարհային բանկի և Եվրոպական վերականգնման և զարգացման բանկի (EBRD) հետ նոր վարկային ծրագրերի նախապատրաստում և իրականացում, ինչպես նաև «ՀՀ Լոռու և ՀՀ Շիրակի մարզերում ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնում» վարկային և դրամաշնորհային ծրագրի երկրորդ փուլի իրականացումը,

6. Հանրապետության մի շարք քաղաքների և գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման բարելավում, մատակարարվող խմելու ջրի որակի ապահովում, կայուն և հուսալի ջրամատակարարում, ջրի կորուստների կրճատում, ջրամատակարարման տևողության աստիճանական ավելացում, Սևանա լճի բնապահպանական խնդիրների լուծմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում, նոր ներդրումային ծրագրերի համար դոնոր կազմակերպությունների հետ բանակցությունների վարում, ինչպես նաև խմելու և ոռոգման ոլորտներում ջրագծերի և ջրանցքների վերանորոգման ու կառուցման աշխատանքների իրականացումը,

7. Ջրային տնտեսության ոլորտի ընկերությունների և ջրային համակարգերի կառավարման բարեփոխումների շարունակության ապահովումը,

8. Ջրամատակարար ընկերությունների սպասարկման դաշտից դուրս գտնվող գյուղական բնակավայրերում ջրամատակարարման կառավարման բարելավմանն ուղղված ուսումնասիրությունների իրականացումը,

9. Ջրի և էլեկտրաէներգիայի խնայողության խրախուսման, ջրամատակարարման տևողության ավելացման և ջրի որակի բարելավման ապահովումը

10. Ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտներում ապօրինությունների կանխարգելման ուղղությամբ վերահսկողության իրականացումը,

11. Արփա-Սևան թունելի անխափան և անվտանգ շահագործման ու նրա տեխնիկական վիճակի բարելավման համար Աբու Դաբիի վարկային ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման ապահովումը:

Ընդհանուր առմամբ նախատեսվում է ապահովել խմելու և ոռոգման ջրի համակարգերի բարեփոխումների երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացումը՝ հիմնականում նպատակ դնելով բարձրացնել դրանց շահագործման հուսալիությունը և արդյունավետությունը, բարձրացնել համակարգի կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետությունը (այդ թվում՝ մասնավոր կառավարման միջոցով), ինչպես նաև կրճատել ջրի կորուստները և բարելավել ջրամատակարարման ու ջրահեռացման ծառայությունների որակը:

## 14.2 ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ

### 14.2.1 Նպատակները

- «Ճ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի գործունեության հիմնական նպատակներն են՝
- ջրային համակարգերի ներդրումային քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը, ինչպես նաև ներդրումային ծրագրերի փորձաքննության կազմակերպումը.
  - մասնավոր կառավարման, ինչպես նաև «Ճ ջրային օրենսգրքով նախատեսված կառավարման համակցված և խորացված ձևերի կիրառումը.
  - համակարգի կազմակերպությունների կառավարման համակարգի բարելավումը, ինչպես նաև ֆինանսական կենսունակության բարձրացումը՝ ի հաշիվ շահագործման և պահպանման ծախսերի կրճատման, կորուստների նվազեցման և հավաքագրման մակարդակի բարձրացման:

### 14.2.2 Գերակայությունները

**Ոլորտի գերակայությունները ներկայացված են ստորև բերված աղյուսակում**

	Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
	2013	2014	2015	
1	Ջրամատակարարման համակարգերի շահագործման հուսալիության և արդյունավետության բարձրացում, կորուստների կրճատում և ջրամատակարարման ու ջրահեռացման ծառայությունների որակի բարելավում:			Կայուն զարգացման ծրագիր, կետ 363: Վարկային համաձայնագրեր:
2	Ջրամատակարարման ծառայությունների որակի բարելավման նպատակով ջրային համակարգերի հիմնանորոգմանը, տեխնիկական վերազինմանը, ինչպես նաև ներտնտեսային ցանցերի վերականգնմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:			Կայուն զարգացման ծրագիր, կետ 364: Վարկային համաձայնագրեր:
3	Համակարգի կազմակերպությունների ֆինանսական կենսունակության բարելավում կառավարման համակարգի բարելավման և մասնավորի հետ համագործակցության խորացման միջոցով:			Կայուն զարգացման ծրագիր, կետ 362: Վարկային համաձայնագրեր:

### **14.3. ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

2013-2015թթ ժամանակահատվածում ոլորտի զարգացման կարևորագույն նպատակների իրագործման շրջանակներում շարունակվելու են ըստ բնագավառների ներքոհիշյալ ծրագրերի կատարումը.

#### **«Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ-ի սուբսիդավորում**

«Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ-ի ընթացիկ գործունեության արդյունքում առաջացող ֆինանսական ճեղքվածքի մարման նպատակով 2013-2015թթ ժամանակահատվածի 2013-2014թթ յուրաքանչյուր տարվա համար նախատեսվել է հատկացնել 1097.07 մլն դրամ սուբսիդիա, որից ֆինանսական ճեղքվածքի սուբսիդավորում 811.6 մլն դրամ, ՎԶԵԲ-ի աջակցությամբ իրականացվող վարկային ծրագրի շրջանակներում կնքված ենթավարկային պայմանագրի ենթավարկի մայր գումարի պասսարկում՝ 285.47 մլն դրամ:

#### **«Նոր Ակունք» ՓԲԸ սուբսիդավորում**

Չնայած ընթացիկ գործունեության բնականոն ընթացքն ապահովելու համար ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի որոշմամբ 2010թ. ապրիլի 1-ից ընկերության կողմից մատուցվող ծառայությունները 150.2 դրամի փոխարեն սահմանվել է 202.63 դրամ, այդուհանդերձ ընկերության ֆինանսական կենսունակությունը դեռևս բավարար չէ ՀՀ կառավարության և Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության միջև ֆինանսական համագործակցության շրջանակներում 2000թ. հունիսի 21-ին և 2001թ. սեպտեմբերի 12-ին կնքված վարկային պայմանագրերի շրջանակներում տրամադրված վարկային միջոցների հետ վերադարձի ապահովման համար: Այդ առումով վարկի հիմնական գումարի մարումն ապահովելու նպատակով 2013-2015թթ յուրաքանչյուր տարվա համար նախատեսվել է ընկերությանը տրամադրել 233.312 մլն դրամ սուբսիդիա:

#### **Ոռոգման համակարգերի սուբսիդավորում**

Հայաստանի Հանրապետության ոռոգման ոլորտում ներկայում գործում են երկու կազմակերպատիրավական տեսակի կազմակերպություններ՝ ոռոգում-ջրառ իրականացնող 3 փակ բաժնետիրական ընկերությունները և 44 ջրօգտագործողների ընկերությունները: ՀՀ կառավարության 2010 թվականի սեպտեմբերի 30-ի «Ջրօգտագործողների ընկերություններին պետական աջակցության միջնաժամկետ ռազմավարությանը հավանություն տալու և ռազմավարությունից բխող առանձին միջոցառումների իրականացումն ապահովելու գործողությունների մասին» №1291-Ն որոշմամբ 2013-2015թթ համար նախատեսվել է համապատասխանաբար՝ 3,224.3 մլն դրամ, 2,784.2 մլն դրամ և 2,226.85 մլն դրամ:

Բացի այդ ոռոգում-ջրառ իրականացնող 3 փակ բաժնետիրական ընկերություններում առաջացող ընթացիկ ֆինանսական ճեղքվածքը մեղմելու նպատակով 2013-2015թթ յուրաքանչյուր տարվա համար նշված ընկերությունների գծով նախատեսվել է տրամադրել 583.7 մլն դրամ:

### **Ոռոգման համակարգերի հիմնանորոգում**

Ոռոգման ոլորտի կազմակերպությունների կողմից շահագործվող տնտեսության համար կարևոր նշանակություն ունեցող ջրային համակարգերի, այդ թվում՝ ջրամբարների, գլխամասային կառուցվածքների, ջրանցքների, պոմպակայանների և այլ ջրային համակարգերի ամենամյա կապիտալ նորոգումների համար պահանջվում են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ: Նշված ջրային համակարգերի կամ դրանց առանձին մասերի կապիտալ նորոգումների չիրականացումն ավելացնում է վթարավտանգ իրավիճակների հավանականությունը, ինչպես նաև արդյունավետ ջրամատակարարման հետ կապված առաջացնում է որոշակի խնդիրներ:

Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 700,0 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 1.000,0 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 1.000,0 մլն դրամ:

### **Կոլեկտորադրենաժային ցանցերի պահպանում և շահագործում, գրունտային ջրերի մակարդակների և որակի որոշման գծով աշխատանքներ.**

ա) Գրունտային ջրերի մակարդակների և որակի որոշման աշխատանքներ

Ոռոգելի հողերի մելիորատիվ վիճակի բարելավման նպատակով միջոցառումների մշակման համար նախատեսվում է իրականացնել.

- գրունտային ջրերի մակարդակների ստացիոնար, տասնօրյա, միաժամանակ դիտումներ Արարատյան հարթավայրի 450 դիտողական հորատանցքերում,

- ջրի քիմիական անալիզ և մշակում - 1107 անալիզ/մշակում,

- դիտման հորատանցքերի վերականգնման նպատակով շնեկով հորատում - 650 գծմ,

- դիտման հորատանցքերի ամրակապում և ֆիլտրի տեղադրում – 650 գծմ,

- դիտման հորատանցքերի մաքրման նպատակով էռլիֆտով ջրի արտամղում - 400 ժամ,

- ինժեներա-հիդրոերկրաբանական տեղագնումներ – 125 կմ,

- գրունտային ջրերի մակարդակների թվայնացված քարտեզների կազմում – 15 քարտեզ:

բ) Կոլեկտորադրենաժային ցանցերի տեխնիկական վիճակի պահպանում և շահագործում

Ծրագրով նախատեսվում է իրականացնել հանրապետության բաց կոլեկտորադրենաժային ցանցի շահագործումը շուրջ 1051.828 կմ վրա, կատարել ընթացիկ և վթարային վերանորոգումներ, շահագործողական ջրաչափություն 40 հիդրոմետրական կետերում և կոլեկտորադրենաժային ցանցի տեխնիկական վիճակի հսկման աշխատանքներ՝ 34.0 հազ. հա-ի վրա:

գ) ՀՀ կոլեկտորադրենաժային ցանցերի մաքրման, նորոգման աշխատանքների որակի տեխնիկական հսկողություն

Ծրագրի իրականացման նպատակն է հսկողություն իրականացնել կոլեկտորադրենաժային ցանցի մաքրման և նորոգման աշխատանքների կատարման որակի նկատմամբ:



Ծրագրի իրականացման համար 2013 թվականին նախատեսվում է հատկացնել 94.7 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 94.7 մլն դրամ և 2015 թվականին՝ 103.2 մլն դրամ:

#### **Կոլեկտորադրենաժային ցանցերի մաքրում և նորոգում**

Ծրագրի իրականացման արդյունքում ՄԺԾԾ ժամանակահատվածի յուրաքանչյուր տարում կմաքրվեն ու կվերանորոգվեն շուրջ 162.016 կմ ընդհանուր երկարությամբ կոլեկտորադրենաժային ցանցեր, որը հնարավորություն կտա Արարատյան հարթավայրի գերխոնավ հողերի գրունտային ջրերի մակարդակների պահպանումը թույլատրելի խորությունների վրա (19.0 հազ. հեկտարից ոչ ավելին):

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015 թթ յուրաքանչյուր տարի նախատեսվում է հատկացնել 225.0 մլն դրամ:

#### **Ջրային համակարգերի օգտագործման և պահպանության տեխնիկական հանձնաժողովի պահպանման ծախսեր**

Տեխնիկական հանձնաժողովը կատարում է ջրային համակարգերի հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների գնում, դիտարկումներ և չափումներ, ջրային համակարգերի անվտանգության ապահովման, արդյունավետ օգտագործման և պահպանության ծրագրերի ուսումնասիրություն, ինչպես նաև ջրային համակարգերում իրականացվող միջոցառումների վերաբերյալ տալիս է մասնագիտական եզրակացություններ:

Հանձնաժողովի հետագա արդյունավետ գործունեություն իրականացնելու, ինչպես նաև օրենքով պատվիրակված լիազորությունների արդյունավետ իրականացման նպատակով 2013-2014թթ յուրաքանչյուր տարվա համար նախատեսվել է հատկացնել 11.1 մլն դրամ, իսկ 2015թ.՝ 12.14 մլն դրամ:

#### **Այս ոլորտում նախատեսվում և շարունակվելու են իրականացվել հետևյալ վարկային ծրագրերը.**

##### **1. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Համայնքային ջրամատակարարման և ջրահեռացման երրորդ վարկային ծրագիր (Համաշխարհային բանկ, ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2015թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է բարելավել «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ սպասարկման տարածքում Մասիս, Էջմիածին, Աշտարակ քաղաքներում, և շրջակա այլ համայնքներում ջրամատակարարումը և ջրահեռացումը, որի շրջանակներում կընդլայնվեն «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ տեխնիկական և կազմակերպական կարողությունները: Ծրագրի ընթացիկ ծախսերն են՝ «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ Պայմանագրային կառավարչի վճարումները և ծրագրի կառավարման ծախսերը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 3,653,505.9 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,706,848.6 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 109,778.8 հազ. դրամ:

**2. Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծրագիր՝ երկրորդ փուլ (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2017թթ.)**

Ծրագիրը ԱԶԲ աջակցությամբ իրականացվող Ջրամատակարարման և ջրահեռացման (սեկտորի) ծրագրի տրամաբանական շարունակությունն է, որի արդյունքում իրականացման արդյունքում էապես կբարելավվի «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ սպասարկման տարածքում ջրամատակարարումը և ջրահեռացումը, կընդլայնվեն «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ տեխնիկական և կազմակերպական կարողությունները:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 5,162,388.4 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,123,868.9 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 5,033,950.4 հազ. դրամ:

**3. Եվրոպական ներդրումային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2015թթ.)**

Նշված և հաջորդ 3 ծրագրերը կազմում են 4 աղբյուրներից ֆինանսավորվող մեկ ամբողջական ծրագիր: Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային վարկային ծրագիրը ուղղված է Տավուշ, Լոռի, Շիրակ, Գեղարքունիք, Կոտայք, Սյունիք և Վայոց Ձոր մարզերի ընտրված համայնքների ջրամատակարարման բարելավմանը և Ջերմուկ ու Դիլիջան համայնքների ջրահեռացման համակարգերի և կոյուղու վերականգնմանը: Ծրագիրը ներառում է հետևյալ աշխատանքները՝

- ջրառ հանգույցների վերանորոգում և սանիտարական գոտիների կիրառում,
- ջրատարերի փոխարինում,
- քլորացման կայանների կառուցում,
- ջրամբարների վերանորոգում,
- ջրաչափերի համար հանգուցային կետերի կառուցում ինչպես մասնավոր հատվածի, այնպես էլ բազմաբնակարանային շենքերի համար,
- բաշխիչ ցանցերի վերակառուցում և գոտիավորում,
- պոմպակայանների կառուցում և այլ հիմնարար վերակառուցման և վերանորոգման աշխատանքներ:

Ծրագիրն իրականացվելու է հետևյալ համայնքներում՝ Իջևան, Ագատամուտ, Դիլիջան, Ախթալա, Սպիտակ, Ջրաշեն, Տաշիր, Արթիկ, Սևան, Ճամբարակ, Գավառ, Սարուխան, Մարտունի, Բյուրեղավան, Աբովյան, Կապան և Ջերմուկ:

Սույն ծրագրի իրականացման արդյունքում ՀՀ 17 համայնքներում կկառուցվեն (կվերանորոգվեն) պոմպակայանները, ջրամբարները, քլորակայանները, ջրի մաքրման կայանները, կանցկացվեն և կարդիականացվեն ջրագծեր, կտեղադրվեն անհատական դիտահորեր, կկառուցվեն

(կվերանորոգվեն) սանիտարական գոտիները և այլն: Ծրագրի շահառուներն են Հայաստանի շուրջ 300 հազ. բնակիչները:

Միաժամանակ Դիլիջանի համայնքի կոյուղագծերի մաքրման կայանի կառուցման ծրագրի համար կանխատեսվում է մասնակցություն նաև ԱՄՆ ՄԶԳ (USAID)-ի, մասնավորի, Դիլիջանի քաղաքապետարանի և այլ դոնոր կազմակերպությունների մասնակցությունը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,409,794.2 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,328,327.9 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 651,616.8 հազ. դրամ:

#### **4. Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի աջակցությամբ իրականացվող Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2015թթ.)**

Ծրագրի միջոցներն ուղղվում են Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագրի իրականացմանը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,409,794.2 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,328,327.4 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 651,616.8 հազ. դրամ:

#### **5. Եվրամիության աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագրի» դրամաշնորհային ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2015թթ.)**

Ծրագրի միջոցներն ուղղվում են Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագրի իրականացմանը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին 1,877,232.4 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,752,042.4 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 394,194.9 հազ. դրամ:

#### **6. Եվրամիության աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային (դոնորային ֆինանսավորման)» դրամաշնորհային ծրագիր**

Սույն ծրագիրը վերը նշված 4 աղբյուրներից ստացվող ֆինանսավորվող Հայաստանի փոքր համայնքների ջրային ծրագրի վերջին բաղադրիչն է:

Ծրագիրը նպաստում և օժանդակում է փոքր համայնքների ջրամատակարարման ծրագրերի իրականացմանը և վերահսկողությանը, ինչպես նաև «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ կորպորատիվ զարգացմանը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 187,695.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 187,695.1 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 156,419.1 հազ. դրամ:

**7. Գերմանական զարգացման վարկային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Շիրակի (Գյումրի) մարզի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնման վարկային ծրագիր, Փուլ II (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2015թթ.)**

Հայ-գերմանական ֆինանսական համագործակցության շրջանակներում իրականացվող «Ջրամատակարարման և ջրահեռացման ենթակառուցվածքներ, Շիրակի մարզ» ներդրումային ծրագրի II փուլի աշխատանքներն ուղղված են Գյումրի քաղաքի ջրամատակարարման համակարգերի վերականգնմանը: Մասնավորապես նշված ժամանակահատվածում աշխատանքների կատարման արդյունքում կավարտվեն Գյումրու՝ «Հին քաղաքի կենտրոնի», «Հարավ-Արևելքի» և «Անտառավանի» թաղամասերի բաշխիչ ցանցերի վերականգնումը, կիրականացվի սնուցող ջրագծերի և Ամասիայի ջրամբարի վերանորոգումը, կկատարվի ջրամատակարարման համակարգերի գոտիավորման աշխատանքները: II փուլի աշխատանքների ավարտից հետո Գյումրի քաղաքի մոտ 60%, Ախուրյան, Ազատան և Մարալիկ համայնքներում կապահովվի շուրջօրյա ջրամատակարարում, իսկ տարածաշրջանի ջրամատակարարման միջին տևողությունը կավելանա և կկազմի 12-14 ժամ:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 2,767,404.3 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 2,767,404.3 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 1,262,671.5 հազ. դրամ:

**8. Գերմանական զարգացման վարկային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Լոռու (Վանաձոր) մարզի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնման վարկային ծրագիր, Փուլ II (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2015թթ.)**

Ծրագրի II փուլի աշխատանքների մեջ ներառված է Վանաձոր քաղաքի 6, 7, 9 և 11 գոտիների բաշխիչ ցանցերի վերականգնման աշխատանքները, Նովոսելցովո 1 ջրամբարի վերականգնումը և քաղաքի կոյուղու համակարգի վերանորոգման աշխատանքները:

II փուլի աշխատանքների ավարտից հետո Վանաձոր քաղաքի մոտ 85%-ում, Լեռնապատ, Շահումյանավան և Դարպաս համայնքներում կապահովվի շուրջօրյա ջրամատակարարում, իսկ տարածաշրջանի ջրամատակարարման միջին տևողությունը կհասցվի մինչև 14 ժամի:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 1,839,873.0 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,839,873.0 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 594,416.0 հազ. դրամ:

**9. Արու-Դաբիի հիմնադրամի աջակցությամբ իրականացվող Արփա-Սևան թունելի հիմնանորոգման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2008-2017թթ.)**

Արփա-Սևան թունելի ջրատարը բաղկացած է երկու թունելներից. Կեչուտի ջրամբարից, N 1 թունելով, ջուրը տեղափոխվում է Եղեգիսի ջրանցույց և Եղեգիս գետի ջրառ կառույցը ընդունում է Եղեգիս գետի հոսքը, և N 1 թունելով բերված ջուրն ուղղորդվում է N 2 թունել, որը ջուրը հասցնում է Սևանա լիճ:

Նախատեսված էր թունելով տարեկան տեղափոխել 450 մլն/մ<sup>3</sup> ջուր, սակայն «Արփա-Սևան» թունելի անմխիթար վիճակի պատճառով ներկայումս Սևանա լիճ է տեղափոխվում մոտ 200 մլն/մ<sup>3</sup> ջուր: Համաձայն կապալային աշխատանքների կատարման պայմանագրի՝ աշխատանքները իրականացնելու են մինչև 2017 թվականը: Ծրագրով հիմնանորոգվելու է թունելի վթարային և անմխիթար հատվածները՝ ապահովելով ջրի հուսալի տեղափոխում:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման համար 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ տարեկան 1,937,821.9 հազ. դրամ:

**10. Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ոռոգման համակարգերի վերականգնման հրատապ ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2013թթ.)**

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ լրացուցիչ մասերից՝ ի հավելումն սկզբնական ծրագրի.

1. Ընտրված ոռոգման համակարգերում որոշված հատվածների վերականգնում:

1.1 Արագածոտնի, Կոտայքի, Շիրակի, Լոռու, Արարատի և Արմավիրի մարզերում մայր և միջտնտեսային ջրանցքների վերականգնման աշխատանքներ:

1.2 Խորհրդատվական ծառայությունների մատուցում Ծրագրի Մաս Ա.1-ում նախատեսված վերականգնման աշխատանքների վերահսկողության համար:

2. Ներտնտեսային ոռոգման ցանցերի վերականգնում.

2.1 Լոռու, Շիրակի, Գեղարքունիքի և Արմավիրի մարզերի համայնքներում ներտնտեսային ոռոգման ցանցերի վերականգնում:

2.2 Խորհրդատվական ծառայությունների մատուցում Ծրագրի Մաս Բ.1-ում նախատեսված վերականգնման աշխատանքների վերահսկողության համար:

3. Ծրագրի կառավարում և ինստիտուցիոնալ գործունեություն.

3.1 Լրացուցիչ գործառնական ծախսերի տրամադրում ԾԻԳ-ին և ԶՕԸ-ների Օժանդակության խմբին ծրագրի իրականացման և կառավարման համար, տեխնիկական աջակցություն՝ ներառյալ վերապատրաստումը:

3.2 Ծրագրի աուդիտի և «Ջրառ-ների ու ԶՕԸ-ների աուդիտների ֆինանսավորում:

3.3 Տեխնիկական աջակցության տրամադրում՝ ներառյալ Մեդրիի շրջանում ինքնահոս համակարգի շինարարության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013 թվականի համար նախատեսված է 1,040,357.0 հազ. դրամ:

**11. Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Ոռոգման համակարգերի բարելավման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2013-2016թթ.)**

Ծրագիրը գտնվում է բանակցային/նախապատրաստական փուլում և ունենալու է հետևյալ բաղադրիչները՝

ա/ անցում մեխանիկական ոռոգումից ինքնահոս ոռոգման.

Այս բաղադրիչով նախատեսվում է չորս ինքնահոս ոռոգման համակարգերի կառուցում՝ Մեղրիի, Գեղարդալճի, Քաղցրաշենի և Արգիճի: Դրանցից երեքի համար (Մեղրիի, Գեղարդալճի, Արգիճիի) գոյություն ունեն ՀՄՀ-Հայաստանի ծրագրով իրականացված նախնական նախագծերը:

Նշված համակարգերի կառուցումը նվազեցնելով ոռոգման կախվածությունը հոսանքատար մեխանիկական ոռոգումից, կդարձնի ոռոգումը տնտեսապես շահավետ և կայուն: Հանրապետության տարածքում ուսումնասիրված են գործնականում բոլոր ինքնահոս տարբերակների կառուցման հնարավորությունները, դրանց թիվը մոտ 40 է: Դրանցից 4-ը կառուցվել են նախկինում իրականացված վարկային ծրագրերով: 19 ինքնահոս ոռոգման համակարգեր ներառված էին ՀՄՀ-Հայաստանի ծրագրում, որոնցից կառուցվեցին 5-ը:

Բաղադրիչի իրականացման արդյունքում 5933 հա հողատարածք հնարավոր կլինի ոռոգել ինքնահոս եղանակով, որից 3605 հա լրացուցիչ, տարեկան կտնտեսվի 34,07 մլն.կվտ.ժամ էլեկտրաէներգիա:

բ/ պոմպակայանների հեռացնող ջրանցքների վերականգնում և Շտրեկի պոմպակայանի վերակառուցում

Բաղադրիչով նախատեսվում է 15 ջրհան կայանների, ընդհանուր առմամբ շուրջ 38կմ երկարությամբ հեռացնող ջրանցքների վերականգնում: Բոլոր 15 ջրհան կայանները ներառված են եղել ՀՄՀ-Հայաստան ծրագրի 68 ջրհան կայանների ցանկում, որոնցից արդյունքում վերականգնվել են 17-ը: Այս ծրագրում ներառված ջրհան կայանների համար ՀՄՀ-Հայաստան ծրագրով մասնակիորեն վերականգնվել են մեխանիկական սարքավորումները, իսկ շենքերն՝ ամբողջությամբ:

Ենթաբաղադրիչի իրականացման արդյունքում հնարավոր կլինի ոռոգել լրացուցիչ մոտ 917 հա հողատարածք, տարեկան կխնայվի մոտ 5 մլն.կվտ/ժ էլեկտրաէներգիա, կտնտեսվի ջրհան կայաններով մղված ոռոգման ջուրը, կապահովվի ջրանցքների, նրանց հարակից շինությունների կառուցվածքային ամբողջականությունը, կկանխվի ջրանցքների քայքայումը:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 5,780,632.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,298,936.3 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 4,817,208.5 հազ. դրամ:

**12. Ֆրանսիայի Հանրապետության կառավարության աջակցությամբ իրականացվող Երևանի ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծրագրին տրամադրվող տեխնիկական աջակցության ծրագիր (Երևան համայնքի ղեկավարին պետության կողմից պատվիրակված լիազորություն, տևողությունը՝ 2012-2016թթ.)**

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է

- բարելավել կեղտաջրերի մաքրման կայանը՝ հատկապես առաջնային մաքրումը և տիղմի մշակումը,

- բարելավել խմելու ջրի օբյեկտների մատակարարման արդյունավետությունը և անվտանգությունը Երևան քաղաքի հյուսիսային շրջաններում

- բարելավել խմելու ջրի ցանցի և հիմնական կեղտաջրերի կոլեկտորները:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 4,665,294.5 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,324,388.5 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 3,347,067.2 հազ. դրամ:

**Միաժամանակ ոլորտում նախատեսվում են իրականացնել նաև հետևյալ դրամաշնորհային ծրագրերը.**

**1. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող ՀՀ ջրտնտեսությունների կողմից չսպասարկվող «Գյուղական համայնքների ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի. դրամաշնորհային ծրագիր**

Ներկայումս հանրապետության 560 բնակավայրերում ջրամատակարարումը մասնագիտական ընկերությունների կողմից չեն սպասարկվում: Նշված բնակավայրերում ջրամատակարարումը գտնվում է անբավարար վիճակում:

Այդ համայնքների ջրամատակարարման խնդիրները տեղում ուսումնասիրելու և համապատասխան առաջարկություններ ներկայացնելու համար KFW բանկի կողմից նախատեսվում է հատկացնել 500 հազար եվրո դրամաշնորհ, որի ֆինանսավորումը կիրականացվի ծրագրի շրջանակներում մատուցվելիք փորձագիտական ծառայությունների համար սահմանված կարգով ընտրված խորհրդատուին:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների իրականացման նպատակով 2013թ. նախատեսված է 93,867.1 հազ. դրամ:

**2. Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող ՀՀ Շիրակի, Լոռու և Արմավիրի մարզերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի մասնավոր կառավարման հայեցակարգերի ներդրման դրամաշնորհային ծրագիր**

Կառավարման պայմանագրով 3-րդ տարվա ավարտ է սահմանված 01.08.2012թ., 4-րդ լրացուցիչ տարին սկսվում է 01.08.2012թ. և ավարտվում 01.08.2013թ., ֆինանսական աուդիտի պայմանագրով 3-րդ տարվա ավարտական վճարման ժամանակահատվածը սահմանվել է 28.01.2013թ., 4-րդ լրացուցիչ տարվա ավարտը՝ 28.01.2014թ., իսկ տեխնիկական աուդիտը՝ 03.02.2013թ., 4-րդ լրացուցիչ տարվա ավարտը՝ 03.02.2014թ.:

Ծրագրի գծով 2013-2014թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ՝ 2013 թվականին՝ 431,221.8 հազ. դրամ և 2014 թվականին՝ 21,439.7 հազ. դրամ:

## ԳԼՈՒԽ 15. ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱ

### 15.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

#### 15.1.1 Համակարգի ընդհանուր նկարագիրը.

Էներգետիկան ունի ռազմավարական նշանակություն երկրի անկախության, անվտանգության և տնտեսության կայուն զարգացման համար: Էներգետիկ համակարգը դիտվում է որպես տնտեսության զարգացման համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքի հիմնական մասերից մեկը: Այդ իսկ պատճառով էներգետիկայի զարգացումը կարևորվում է ինչպես Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության, տրանսպորտի և սոցիալ-տնտեսական զարգացման, այնպես էլ ՀՀ կառավարության որդեգրած Կայուն զարգացման ծրագրի իրականացման համար:

Էներգետիկայի բնագավառում իրականացվող քաղաքականության հիմնահարցերից մեկը հանդիսանում է ժամանակակից էներգետիկ սարքավորումների կիրառմամբ ապահովել ցածր գներով հուսալի էներգամատակարարում՝ բոլոր սպառողների արմատական կարիքները բավարարելու համար, միևնույն ժամանակ խթանելով երկրում էներգախնայողությունը:

Վերջին տարիների տնտեսական ճգնաժամից հետո Հայաստանի տնտեսությունը թևակոխել է մի փուլ, երբ նրա էներգահամակարգը դարձյալ կրում է պետության սոցիալական քաղաքականությունն իրականացնող անմիջական գործիքի դերը և սահմանափակում է մասնավոր սեփականատերերին պատկանող ընկերությունների ջանքերը՝ շահույթ ստանալու և զարգացման համար ներդրումներ գրավելու ուղղությամբ:

Էներգահամակարգն իր մեջ ներառում է էլեկտրաէներգետիկական, գազամատակարարման և ջերմամատակարարման համակարգերը: Այն ընդգրկում է շուրջ 3200 ՄՎտ ընդհանուր հզորությամբ էլեկտրակայաններ, շուրջ 35000 կմ ընդհանուր երկարությամբ տարբեր լարման էլեկտրահաղորդման գծեր, ավելի քան 9000 էլեկտրական ենթակայաններ, շուրջ 140 մլն մ<sup>3</sup> տարողությամբ գազի ստորգետնյա պահեստարան, 1740 կմ մայրուղային և ավելի քան 11007 կմ բաշխիչ գազատար ցանցեր, 2227 գազակարգավորիչ կետեր ու բազում այլ հանգույցներ, սարքեր ու սարքավորումներ, որոնց զգալի մասը սպառել են իրենց ծառայության ժամկետները կամ գտնվում են ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված վիճակում:

Վերջին տարիներին արտադրող հզորությունների, էլեկտրական էներգիայի տեղափոխող, բաշխող ցանցերի սերնդափոխության և արդիականացման համար պետական բյուջեի խողովակներով ներգրավվել են Գերմանական KfW բանկի, Ճապոնիայի միջազգային համագործակցության գործակալության (ՃՄՀԳ), Համաշխարհային բանկի (ՀԲ) միջոցները:

Էներգետիկայի ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը հիմնականում ուղղված լինելով երկրի էներգետիկ անկախության ապահովմանն ու անվտանգության բարձրացմանը, մեծ ուշադրու-



թյուն է ցուցաբերում ՀԱԷԿ-ի անվտանգության բարձրացման միջոցառումներին, նոր ատոմային էներգաբլոկի կառուցմանը և վերականգնվող էներգետիկայի զարգացմանն ուղղված ծրագրերին:

Բնական պաշարների ոլորտում քաղաքականության հիմնական ուղղվածությունը հանդիսանում է ընդերքի պահպանությունը, արդյունավետ օգտագործման ու վերարտադրության ապահովումը և երկրաբանական վերահսկողության իրականացումը:

Հայաստանի Հանրապետությունը հարուստ է մետաղային և ոչ մետաղային օգտակար հանածոների պաշարներով, որոնք նպաստում են հանրապետության տնտեսական զարգացմանը: Հանքավայրերի արդյունավետ շահագործումը սերտորեն կապակցված է ընդերքի շահավետ և նպատակային օգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության հետ:

Հայաստանի Հանրապետության ընդերքը պետության բացառիկ սեփականությունն է և կարող է տրվել օգտագործման իրավունքով: Սակայն պետությունն առայժմ չունի այդ սեփականության ռացիոնալ շահագործման համար հաստատված տեխնոլոգիական նախագծման նորմեր, հանքավայրերի շահագործման տեխնիկական կանոններ և նորմատիվներ: Դրանց բացակայությունը գործնականում անհնար է դարձնում տվյալ բնագավառում պետությանն ամրագրված խնդիրների իրականացումը, մասնավորապես՝ հանքային հումքի նկատմամբ տնտեսության պահանջների բավարարման նպատակով ընդերքի արդյունավետ, համալիր օգտագործման ու պահպանության, ընդերքն օգտագործելիս շրջակա միջավայրը վնասակար ազդեցություններից պաշտպանության, ինչպես նաև աշխատանքների կատարման անվտանգության ապահովումը:

Ուստի, բնական պաշարների ոլորտում իրականացվող քաղաքականության հիմնահարցերից մեկն էլ ընդերքի պահպանության և օգտագործման բնագավառի օրենսդրական հիմքերի ապահովումն է:

Ստորև ներկայացված է էներգետիկայի և բնական պաշարների ոլորտում բյուջետային ծրագրերի գծով իրականացվող ծառայությունների շրջանակը.

**Պետական մարմինների իրավասության ներքո մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ**

	<u>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</u>	<u>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</u>
1.	Էներգետիկայի և բնական պաշարների բնագավառում պետական քաղաքականության մշակման, ծրագրերի համակարգման և մոնիտորինգի ծրագիր	ՀՀ բոլոր քաղաքացիներ	100%
2.	Էլեկտրաէներգետիկական օբյեկտների կառուցման, վերականգնման և վերանորոգման ծրագիր	ՀՀ բոլոր քաղաքացիներ	32.6%

3.	Վերականգնվող էներգետիկայի ծրագիր	ՀՀ բոլոր քաղաքացիներ	100%
4.	Ռադիոակտիվ թափոնների վնասազերծման ծառայություններ	ՀՀ բոլոր քաղաքացիներ	100%

### 15.1.2 Վերջին երկու տարիների ոլորտի (համակարգի) զարգացման միտումները

Վերջին տարիներին էներգետիկայի ոլորտում ներդրումային քաղաքականության առումով իրականացվում է պետության մասնակցության կրճատում, ինչը պայմանավորված է որոշ ենթակառուցների մասնավորեցմամբ և օտարերկրյա պետությունների ու միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված ֆինանսական միջոցների, ինչպես նաև սեփական միջոցների ներգրավմամբ:

Օտարերկրյա պետությունների ու միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից տրամադրված ֆինանսական միջոցների ներգրավումը հիմնականում ուղղված է էլեկտրաէներգետիկական օբյեկտների կառուցմանը, վերականգնմանը և վերանորոգմանը:

էներգետիկայի ոլորտում իրականացվող ծրագրերի գծով 2009-2011թթ ֆինանսավորումը 2006-2008թթ համեմատ աճել է մի քանի անգամ: Վերջին տարիներին ֆինանսավորման կտրուկ աճը պայմանավորված է այդ տարիներին ծրագրերի հիմնական աշխատանքների իրականացմամբ, որոնց արդյունքում էլ զգալի առաջընթաց է արձանագրվել: Այսպես.

- **Ճապոնիայի կառավարության աջակցությամբ իրականացվող Համակցված շոգեգազային ցիկլով էներգաբլոկի կառուցման ծրագիր (ՃՄՀԳ)**

Համակցված շոգեգազային ցիկլով էլեկտրակայանը շահագործման է հանձնվել 2010թ. ապրիլի 21-ին, տեխնիկական հետևյալ ցուցանիշներով՝ 271,7 ՄՎտ ընդհանուր դրվածքային, 241,9 դրվածքային էլեկտրական և 434,9 ԳՋ/ժ ջերմային հզորությամբ: Էներգահամակարգում շահագործվող մյուս ջերմային էներգաբլոկների համեմատ, նշված էներգաբլոկում վառելիքի տեսակարար ծախսը շուրջ 2-2,5 անգամ ցածր է, որի շնորհիվ ապահովվում է արտադրանքի ցածր ինքնարժեք: 2010թ. ապրիլից «Երևանի ՋԷԿ» ՓԲԸ-ի նոր էներգաբլոկի շահագործումը տարեկան կտրվածքով էլեկտրաէներգետիկ համակարգում ստեղծում է շուրջ 12,0 մլրդ դրամ հաշվարկային դրական արդյունք, որն էլ հնարավորություն է տվել ծածկել 2010թ. ապրիլի 1-ից գազի սակագների բարձրացման հետևանքով առաջացող տարբերությունը: Արդյունքում էլեկտրական էներգիայի վաճառքի վերջնական սակագները թողնվեցին անփոփոխ:

2011թ ընթացքում «Երևանի ՋԷԿ» ՓԲԸ-ի նոր էներգաբլոկում արտադրվել է մոտ 1685.7 մլն կՎտժ էլեկտրական էներգիա, որը կազմում է համակարգում արտադրված էլեկտրաէներգիայի մոտ 22.7%-ը:

**• Ճապոնիայի կառավարության աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրահաղորդման գծերի և բաշխիչ ցանցերի վերականգնման ծրագիր (ՃՄՀԳ)**

ՃՄՀԳ-ի փոխառության ներքո «Էլեկտրահաղորդման և բաշխիչ համակարգեր» վարկային ծրագրի շրջանակներում իրականացվել են 110 կՎ ենթակայանների վերականգնման և SCADA/կապի համակարգի առաջին փուլի ներդրման աշխատանքները:

110 կՎ ենթակայանների վերականգնման աշխատանքներն ամբողջությամբ ավարտվել են 2010թ. սեպտեմբերին, որի արդյունքում Հայաստանի էներգահամակարգի 17 առավել խնդրահարույց ենթակայաններում փոխարինվել են հիմնական սարքավորումները:

Փոխարինման արդյունքում աճել է անջատիչների հրաժարման հոսքի պարամետրը՝ 110 կՎ անջատիչների համար՝ 6,93 անգամ, 35 կՎ անջատիչների համար՝ 6,8 անգամ, 10 կՎ անջատիչների համար՝ 5,6 անգամ, 110-35 կՎ բաժանիչի համար՝ մոտ 1,3-1,4 անգամ, որի արդյունքում բարձրացել է ենթակայանների և էներգահամակարգի աշխատանքի հուսալիությունը:

SCADA/կապի համակարգի առաջին փուլի ներդրման աշխատանքներն ավարտվել են 2010թ. հոկտեմբերին, որի արդյունքում ստեղծվել է Հայաստանի էներգահամակարգի կառավարման մեկ ամբողջական համակարգ, այդ թվում՝ համապատասխան կապի, տվյալների և տեղեկատվության հավաքագրման, հաղորդման և պահպանման, էլեկտրաէներգիայի և էներգետիկ ռեսուրսների կառավարման, ինչպես նաև վերահսկման համակարգեր, որը հնարավորություն կստեղծի էներգահամակարգի ավելի հուսալի, արդյունավետ և կայուն աշխատանքի համար:

SCADA/կապի համակարգի առաջին փուլի իրականացման աշխատանքներն ընդգրկել են 220 կՎ լարման 14 ենթակայան և 12 արտադրող կայան: Բոլոր ենթակայանները և կայանները Կենտրոնական Կարգավարական Կենտրոնի (ԿԿԿ) հետ կապվել են բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման գծերի ամպրոպապաշտպան ճոպանի մեջ ներկառուցված 450 կմ ընդհանուր երկարությամբ օպտիկամանրաթելային OPGW մալուխով, 22 կմ ստորգետնյա օպտիկամանրաթելային մալուխով, ինչպես նաև բարձր հաճախականային կապուղիներով, որոնց միջոցով ենթակայաններից և կայաններից տվյալները մեծ արագությամբ և բարձր ճշտությամբ տեղափոխվում են ԿԿԿ:

SCADA/կապի ներդրումից հետո ԿԿԿ-ում սարքավորումների ազդանշանների քանակն ավելացել է 4,1 անգամ կազմելով 1622, չափման ազդանշանների քանակը՝ 18,5 անգամ կազմելով 3589, իսկ ռելեական պաշտպանության և հեռահար կառավարման ազդանշանները ընդհանրապես բացակայում էին և SCADA/կապի ներդրումից հետո դրանք կազմել են համապատասխանաբար 1265 և 194 :

**• Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրաէներգիայի տեղափոխման սեկտորի վերակառուցման ծրագիր (KFW)**

Գերմանական KfW բանկի վարկային միջոցների հաշվին ավարտվել են «Վանաձոր-2», «Կամո» և «Ալավերդի-2» ենթակայանների վերականգնման աշխատանքները: Գրեթե բոլոր էլեկտրական սարքավորումները, բացի ուժային տրանսֆորմատորներից, փոխարինվել են նոր արևմտաեվրոպական արտադրության սարքավորումներով: Վերակառուցումից հետո նշված ենթակայանները տարածաշրջանում համարվում են ամենաժամանակակից և տեխնիկապես հագեցված բարձրադյուտ ենթակայաններ:

«Ալավերդի-2» ենթակայանի վերակառուցման արդյունքում տնտեսված շուրջ 1,3 մլն եվրո գումարը KfW բանկի և ՀՀ կառավարության համաձայնությամբ նպատակաուղղվել է «Վանաձոր-1» 110 կՎ ենթակայանի բաց բաշխիչ սարքավորման մասնակի վերակառուցմանը, ինչպես նաև «Գյումրի», «Լոռի», «Գուգարք 1, 2», «Նորադուզ», «Լիճք» օդային գծերի վրա տեղադրված արգելափակիչները և զտիչները նորով փոխարինմանը: Ենթակայանի վերականգնման աշխատանքներն ամբողջությամբ ավարտվել են 2010թ. սեպտեմբերին:

Վերականգնումը նպաստել է էներգամատակարարման հուսալիության և անվտանգության բարձրացմանը, նվազեցնելով վթարային անջատումները և չմատակարարվող էլեկտրաէներգիայի քանակները:

Էներգետիկայի ոլորտում իրականացվող ներդրումներն առավելագույնս նպաստում են էներգամատակարարման հուսալիության և անվտանգության բարձրացմանը, ինչպես նաև տեխնիկական և առևտրային կորուստների նվազեցմանը, էլեկտրաէներգիայի մատակարարման անջատումների քանակի կրճատմանը, շահագործման ծախսերի իջեցմանը, ինչն էլ իր հերթին նպաստում է էլեկտրաէներգիայի արտադրման ծավալի ավելացմանը:

Այսպես, 2008-2011թթ ընթացքում էներգահամակարգում համակարգային վթարներ չեն արձանագրվել, իսկ նախորդ երկու տարիների համեմատ նվազել են վթարները՝ մոտ 2,7 անգամ կամ 63,1%-ով և խախտումները՝ մոտ 1.02 անգամ կամ 2,4% -ով:

2011 թվականի ընթացքում հարապետությունում արտադրվել է 7,4 մլրդ կՎտժ էլեկտրաէներգիա, որը 933 մլն կՎտժ-ով կամ 14,5 %-ով գերազանցում է նախորդ տարվա ցուցանիշը:

2011 թվականին էլեկտրաէներգիայի արտահանման ծավալը կազմել է 1,36 մլրդ կՎտժ, որը 295 մլն կՎտժ-ով, կամ 28 %-ով ավելի է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ:

2011 թվականին ներքին շուկայում սպառվել է 5.8 մլրդ կՎտժ էլեկտրաէներգիա, որը 504 մլն կՎտժ-ով կամ 10 %-ով ավելի է 2010 թվականի համեմատ:

**Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացվող վերականգնվող էներգետիկայի Ծրագրի (ՎԷԾ)** իրագործման արդյունքում վարկավորվել է շուրջ 26 նոր ՓՀԷԿ-ների շինարարություն՝ գումարային մոտ 42 ՄՎտ տեղակայված նոր հզորություններով:

• **Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Երկրաջերմային էներգիայի դրամաշնորհային ծրագրի** շրջանակներում իրականացվել են.

- **«Երկրաբանական դաշտային հետախուզական աշխատանքներ, Գրիծոր և Քարքար երկրաջերմային տեղանքների մագնիսաթելուրային զոնդավորում»**

Ըստ նախագծի տեխնիկական առաջադրանքի նախատեսված էր Քարքար և Գրիծոր երկու պոտենցիալ տեղամասերում անցկացնել երեք հիմնական տիպի հետազոտություններ:

1. Իրականացվել է երկրաբանական դաշտային նախնական հետախուզություն:

2. Իրականացվել է նմուշառում բոլոր աղբյուրներից և մակերևութային ջրերից և անալիզ՝ ջրերը երկրաքիմիական առումով բնութագրելու համար:

3. Իրականացվել է մագնիսա-թելուրային հետազոտություններ Գրիծոր, Քարքար պոտենցիալ երկրաջերմային տեղանքների համար և այլն:

Տեխնիկական առաջադրանքին հավելյալ օգտագործվել են նաև 4 երկրաջերմաչափերի ջերմաստիճանների հաշվարկները, ստեղծվել է ԱՏՀ տվյալների բազա և անցկացվել է MT/TEM տվյալների մշակում ու վերծանում:

- **«ՄԹ արդյունքների մեկնաբանում»**

Խորքային ջերմության հեռանկարայնության վերաբերյալ Գրիծոր և Քարքար տեղամասերում և նրանց հարակից տեղամասերում նախկինում, ինչպես նաև «ԳԵՈՌԻՍԿ» գիտահետազոտական ընկերության կողմից 2009թ. կատարած երկրաբանական, երկրաքիմիական, երկրաֆիզիկական (ՄԹ և ԱԷՍ) ուսումնասիրությունների արդյունքների վերլուծությունը հանգեցրել է այն եզրակացության, որ նշված ուսումնասիրությունների պայմանական գնահատականների գումարային արդյունքում, որպես 3D սեյսմիկ աշխատանքների իրականացման հեռանկարային տարածք առաջարկվում է Քարքար տեղամասը:

- **«Եռաչափ մագնիսաթելուրային – ՄԹ ուսումնասիրություն, գրավիմետրական հետազոտություն և հողից արտազատված գազերի (CO<sub>2</sub>) ուսումնասիրություն Քարքարի տեղանքում և հարակից տարածքներում»**

Սույն Առաջադրանքի հիմնական նպատակն է իրականացնել եռաչափ ՄԹ ուսումնասիրություն, գրավիմետրական հետազոտություն և հողից արտազատված գազերի ուսումնասիրություն՝ ընտրված հեռանկարային Քարքարի երկրաջերմային տեղանքում:

2011 թվականին իրականացվել է եռաչափ ՄԹ ուսումնասիրություն Քարքարի գետթերմալ տեղանքում և հարակից տարածքներում, տարածքային եռաչափ ՄԹ ուսումնասիրություն նվազագույնը 300x300մ ցանցով, 12 կմ<sup>2</sup> տարածքի վրա երկու ընտրված տեղանքներում: Խորհրդատուն իրականացրել է նաև մանրամասն գրավիմետրական հետազոտություն Քարքարի գետթերմալ տեղանքում և հարակից տարածքներում և գրավիմետրական հետազոտություն 25 կմ<sup>2</sup> մակերես ունեցող

տեղամասում: Ընտրված տարածքում իրականացվել է ծանրաչափական հետազոտությունների առնվազն 15 միաժամանակյա պրոֆիլներ 500 մ միջակայքով: Քարքար գեոթերմալ տեղանքում և հարակից տարածքներում անցկացվել է գազի արտազատումների հետազոտություն:

Իրականացրել է գազի արտազատումների տարածքային հանույթ առավելագույնը 500մ միջակայքով ուրվագծված տեղամասի 25 կմ<sup>2</sup> մակերեսով տարածության վրա, հողի մակերևույթից և ջրային տարածքներից ածխաթթու գազի արտանետումները չափելու համար:

**- «Եռաչափ սեյսմիկ ՄԹ ուսումնասիրության արդյունքների անկախ մեկնաբանում**

Սույն Առաջադրանքի հիմնական նպատակն է իրականացնել Քարքարի երկրաջերմային տեղանքում ծրագրի նախորդ փուլերի ընթացքում իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքների ամբողջական մեկնաբանություն, որը հնարավորություն կընձեռնի տվյալ երկրաջերմային տարածքում բացահայտել այն վայրը, որտեղ պետք է անցկացվեն հետագա ավելի մանրակրկիտ հետազոտություններ, ընդհուպ մինչև հորատանցքի բացահայտումը կամ էլ ներկայացնել ճշգրիտ հիմնավորում այն մասին, որ տվյալ տեղանքը խոստումնալից չէ հետագա հետազոտությունների իրականացման համար:

**- «Ուսումնասիրություն, մոնիտորինգ, վերլուծություններ» պայմանագրի կնքումը և իրականացումը նախատեսվում է 2012 թվականին:** Առաջադրանքի շրջանակում պետք է վերլուծվի և ամփոփվի Հայաստանի երկրաջերմային ծրագրի շրջանակներում իրականացված բոլոր հետազոտությունները:

Բնական պաշարների ոլորտի զարգացումն ընթացել է համապատասխան հաստատված ծրագրերի իրագործման միջոցով:

Վերջին երկու տարիների ընթացքում համակարգում իրականացվել և ավարտվել են որոշակի աշխատանքներ.

1. Ոլորտի նորմատիվամեթոդական դաշտի բարելավման նպատակով ՀՀ կառավարություն է ներկայացվել «Ընդերքի մասին» նոր օրենսգիրքը, որն էլ ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2011 թվականի նոյեմբերի 28-ին:

**2. Գեղամա լեռների հյուսիսային և արևմտյան ստորոտների 1:50 000 մասշտաբի երկրաբանական հանույթ (K-38-126-B,Դ; K-38-138-A,Ե,Զ,Դ) թերթեր»-ի տարածքում աշխատանքների նախագիծը հաստատվել է 2003 թվականին 45.6 մլն.դրամ գումարով: Աշխատանքներն ավարտվել են 2010 թվականին, փաստացի պետական բյուջեի ֆինանսավորումը կազմել է 44.8 մլն. դրամ: Կատարված աշխատանքների ընթացքում ստացվել են այնպիսի արդյունքներ, ինչպիսիք են երկրաբանական կառուցվածքի փոփոխությունները, ինչպես նաև նոր հանքերակույմների հայտնաբերումը:**

**3. «ՀՀ տարածքի էկզոգեն (արտածին) երկրաբանական պրոցեսների (սողանքների) մոնիթորինգի վարում» ծրագրի** առաջին փուլի (2007-2010թթ) արդյունքում կազմվել են ՀՀ տարածքի սողանքների կադաստրը և 1:200000 մասշտաբի ՀՀ տարածքի սողանքային քարտեզը, նշվել են առավել վտանգավոր սողանքային գոտիները և արվել է առաջարկություն ավելի մանրամասն ուսումնասիրել ռիսկային գոտիները՝ համապատասխան առաջարկություններ կատարելու նպատակով: ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորման ընդհանուր գումարը կազմել է 31.0 մլն. դրամ:

Երկրորդ փուլով նախատեսվում էր իրականացնել աշխատանքների առաջին փուլի արդյունքների հիման վրա հաշվառված առավել վտանգավոր սողանքների մոնիթորինգի կազմակերպումը և վարումը առաջնային հանդիսացող՝ ՀՀ Արարատի մարզում-Ուրցաձոր, ՀՀ Կոտայքի մարզ – Գեղադիր, Երևանում - Նուբարաշեն, ՀՀ Տավուշի մարզ- Աջաջուր, ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ- Դպրբակ, ՀՀ Լոռու մարզ-Եղեգիս սողանքային գոտիներում, և ներկայացնել հակասողանքային պաշտպանական ծրագրեր: 2011թ. այդ աշխատանքների համար հատկացվել է 4,0 մլն.դրամ: Կազմված աշխատանքային ծրագիրը ՀՀ օրենսդրության պահանջներին համապատասխան գրանցվել է «Հանրապետական երկրաբանական ֆոնդ» ՊՈԱԿ-ում:

**4. Սևանա լճի ջրահավաք ավազանում գտնվող պահուստային ու լքված հանքավայրերի գույքագրում և հանքավայրերի շահագործման արդյունքում կուտակված թափոնների գույքագրում**

Սևանա լճի վրա արտադրական թափոնների բացասական ազդեցության գնահատման, կանխատեսման և հետևանքների վերացման միջոցառումների մշակման նպատակով 2011թ. իրականացվել է լճի ջրահավաք ավազանում գտնվող պահուստային, լքված հանքավայրերի և հանքավայրերի շահագործման արդյունքում կուտակված թափոնների գույքագրում (թվով 54 հանքավայրեր, այդ թվում՝ երեք մետաղային հանքավայրեր): Աշխատանքներն իրականացվել են ՀՀ օրենսդրության պահանջներին համապատասխան, ներկայացված է «Հաշվետվություն», որը գրանցվել է «Հանրապետական երկրաբանական ֆոնդ» ՊՈԱԿ-ում: Կատարված աշխատանքների ֆինանսական ծախսը կազմել է 8.0 մլն դրամ:

**5. «ՀՀ պինդ օգտակար հանածոների հանքավայրերի և երևակումների վերաբերյալ համակարգչային տեղեկատվական համակարգի ստեղծում «Arc GIS միջավայրում»** ենթածրագրով կազմվել է միջանկյալ հաշվետվություն՝ Տավուշի, Լոռու, Շիրակի, Գեղարքունիքի, Կոտայքի, Վայքի և Սյունիքի մարզերի հանքային երևակումների վերաբերյալ: 2011թ. ներկայացվել է միջանկյալ հաշվետվություն նաև Արարատի և Արագածոտնի մարզերի վերաբերյալ: Ֆինանսավորման ընդհանուր գումարը առ 01.01.2012թ. կազմել է 36.0 մլն դրամ:

Երկրաբանահետախուզական աշխատանքների ֆինանսական ցուցանիշները (2004-2011թթ.) ներկայացված է ներքոհիշյալ աղյուսակում:

Հ/հ	Ցուցանիշի անվանումը	Չափի միավորը	Կատարված աշխատանքների ծավալը															
			2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
			հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի	հաստատված	փաստացի
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	պետական պատվերով	հազ. դրամ	15 500.0	15 500.0	20 000.0	20 000.0	19 000.0	19 000.0	69 000.0	68 394.0	41 000.0	39 324.2	152 200.0	59113.2	15000.0	15000.0	18000.0	15 730.8

### 15.1.3 Հիմնական խնդիրները

Էներգետիկ համակարգի հիմնական խնդիրները շարունակվելու են կապված լինել բնագավառի զարգացման՝ ներդրումային, ֆինանսական և այլ ծրագրերի մշակմամբ, բարոյապես ու ֆիզիկապես մաշված առանձին օբյեկտների ու կառույցների հրատապ վերակառուցման ու արդիականացման գործում առկա վարկերի արդյունավետ օգտագործման և հնարավոր նոր վարկերի ձեռքբերման, սեփական վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսների և արտադրական հզորությունների ողջամիտ օգտագործման, ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների հետագա կատարելագործման, էլեկտրաէներգետիկական շուկայի շարունակական ազատականացման և տարածաշրջանային էներգահամակարգերի հետ ինտեգրացման գործընթացի ակտիվացման հետ (տես Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության զարգացման համատեքստում էներգետիկայի բնագավառի զարգացման ռազմավարություն, էջ 13-14):

Այս խնդիրների լուծումը կապահովի հուսալի և անվտանգ էլեկտրաէներգիայի մատակարարում, որն էլ իր հերթին կխթանի երկրի տնտեսական կայուն զարգացմանը: Էներգետիկ համակարգի խնդիրների շարքում կարևորվում է ջերմամատակարարման համակարգի վերականգնումը, որն անմիջականորեն կհանդիսանա երկրում էներգախնայողության և էներգաարդյունավետության միջոցառումների ներդրման արդյունքը, ինչպես նաև կնպաստի երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը:

Միջնաժամկետ հատվածում էներգետիկայի ոլորտի առաջնահերթ լուծում պահանջող խնդիրների շարքում դասվում են.

- «Գյումրի-2» ենթակայանի վերականգնումը,
- Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիրի վերականգնումը,



➤ Հրագրան ՋԷԿ-ից մինչ Շինուհայր 220 կՎ ենթակայան ընկած Նորադուգ-Լիճք-Վարդենիս-Վայք-Որոտան-1 էլեկտրահաղորդման 220 կՎ օդային գծերի շուրջ 230 կմ հատվածի վերակառուցումը,

➤ Ռադիոակտիվ թափոնների վնասագրծման ծառայությունների իրականացումը:

## **15.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

### **15.2.1 Նպատակները**

Էներգետիկայի ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը հիմնականում ուղղված է երկրի էներգետիկ անկախության ապահովմանն ու անվտանգության բարձրացմանը, որոնք իրենց հերթին կազմում են տնտեսության կայուն զարգացման հիմնական գործոնների զգալի մասը:

2013-2015թթ միջնաժամկետ հատվածում էներգետիկայի ոլորտի հիմնական նպատակներն են.

➤ Հայաստանի Հանրապետության կայուն տնտեսական զարգացմանը նպաստելը,

➤ Էներգետիկայի բնագավառի անվտանգության ողջամիտ մակարդակի ապահովումը, այդ թվում.

- ներկրվող և տեղական էներգետիկ պաշարների տարատեսականացման և արտադրական հզորությունների առավելագույնս օգտագործման ապահովումը,

- տեղական էներգետիկ պաշարների, էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրների արդյունավետ և ողջամիտ օգտագործումը և դրան ուղղված տնտեսական ու իրավական մեխանիզմների կիրառումը:

Միջնաժամկետ հատվածում բնական պաշարների ոլորտի կարևորագույն նպատակներն են.

- բնական պաշարների ուսումնասիրության, պահպանության, վերականգնման, վերարտադրության և արդյունավետ օգտագործման ապահովումը,

- ընդերքի պահպանությունը, արդյունավետ օգտագործման ու վերարտադրության ապահովումը և երկրաբանական վերահսկողության իրականացումը,

- շրջակա միջավայրի աղտոտման (ներառյալ՝ ռադիոակտիվ աղտոտման) կանխարգելումը, վտանգավոր քիմիական ու ռադիոակտիվ նյութերի և թափոնների կառավարումը, բնական և մարդածին ազդեցությունների կանխատեսման համակարգի զարգացումը:

### **15.2.2 Գերակայությունները**

**Էներգետիկայի և բնական պաշարների ոլորտի 2013-2015թթ ընկած ժամանակահատվածում գերակայություններն ամփոփված են հետևյալ աղյուսակում:**

	Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
	2013	2014	2015	
1.	Էլեկտրաէներգիա արտադրող հզորությունների ստեղծում և վերագինում			<p>1. Համաձայն ՀՀ կառավարության 2008 թվականի ապրիլի 26-ի N 380-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած Հայաստանի Հանրապետության ծրագրի 4.3.11.1 կետի</p> <p>2. Համաձայն ՀՀ կառավարության 2008թ. հոկտեմբերի 30-ի N 1207-Ն որոշմամբ հաստատված «Կայուն զարգացման ծրագրի» 8.4. «Էներգետիկա» բաժնի</p>
2	Ընդերքի պահպանության վերարտադրության արդյունավետ և համալիր օգտագործման ապահովում			Համաձայն ՀՀ կառավարության 2008 թվականի ապրիլի 26-ի N 380-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած Հայաստանի Հանրապետության ծրագրի 4.3.10.1 կետի
3,	Շրջակա միջավայրի աղտոտման (ներառյալ՝ ռադիոակտիվ աղտոտման) կանխարգելումը, վտանգավոր քիմիական ու ռադիոակտիվ նյութերի և թափոնների կառավարումը, բնական և մարդածին ազդեցությունների կանխատեսման համակարգի զարգացումը			Համաձայն ՀՀ կառավարության 2008 թվականի ապրիլի 26-ի N 380-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած Հայաստանի Հանրապետության ծրագրի 4.3.10.1 կետի

### 15.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)

#### 15.3.1 Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)

Միջնաժամկետ հատվածում էներգետիկայի և բնական պաշարների ոլորտներում գոյություն ունեցող ծրագրերն անմիջականորեն նպաստում են ոլորտների ընդհանուր նպատակների ու գերակայությունների իրականացմանը, որոնք էլ ուղղակիորեն բխում են կառավարության որդեգրած քաղաքականությունից:

Էներգետիկայի և բնական պաշարների ոլորտում 2013-2015 թվականներին նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ ծրագրերը.

#### Ռադիոակտիվ թափոնների վնասագերծման ծառայություններ

Ծրագրի շրջանակներում իրականացվում է միջուկային և ճառագայթային անվտանգության նորմերի ու կանոնների պահպանմամբ ռադիոակտիվ թափոնների կենտրոնացված փոխադրում,

ուսումնասիրում, պահպանում, վնասագերծում և թաղում՝ մարդկանց և շրջակա միջավայրի իոնաց- նող ճառագայթման վնասակար ազդեցությունից պաշտպանելու համար: Այն իրականացնում է «Բադիոակտիվ թափոնների վնասագերծում» ՓԲԸ-ն:

Ծրագրի իրականացման համար նախատեսվում է հատկացնել 2013թ.՝ 29538.9 հազ. դրամ, 2014թ.՝ 30638.1 հազ. դրամ և 2015թ.՝ 35223.5 հազ. դրամ:

#### **Ընդերքի մասին տեղեկատվության տրամադրման ծառայություն**

Ծրագրի շրջանակներում կշարունակվի երկրաբանական ֆոնդի գործունեության արդյու- նավետության բարձրացումը՝ նպատակաուղղված նրա հիմնական գործառույթների իրականացման ապահովմանը: Ծառայությունը մատուցվում է «Հանրապետական երկրաբանական ֆոնդ» ՊՈԱԿ-ի կողմից:

Ծրագրի իրականացման համար նախատեսվում է հատկացնել 2013թ.՝ 6051.6 հազ. դրամ, 2014թ.՝ 6357.6 հազ. դրամ և 2015թ.՝ 7519.4 հազ. դրամ:

#### **Ճապոնիայի կառավարության աջակցությամբ իրականացվող Համակցված շոգեգազային ցիկլով էներգաբլոկի կառուցման ծրագիր (ՃՄՀԳ, ծրագրի տևողությունը՝ 2005-2013թթ.)**

Ծրագրի խորհրդատվական ծառայությունների պայմանագրով նախատեսված միջոցներից տնտեսվել է շուրջ 1 505,2 հազար ԱՄՆ դոլարին համարժեք գումար, որը նախատեսվում է նպա- տակաուղղել էներգաբլոկի անհրաժեշտ պահեստամասերի ձեռքբերման համար: Խորհրդատ- վական ծառայություններից տնտեսված գումարի օգտագործման համար նախատեսվում է վարկային համաձայնագրում կատարել հոդվածային վերաբաշխում՝ տնտեսված գումարը խորհրդատվական ծառայություններ կատեգորիայից վերաբաշխելով շինարարական աշխատանքներ կատեգորիա:

Ծրագիրն իրականացվել է «Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ-ի կողմից և 2013թ. համար ծրագրված է 573,875.5 հազար դրամ էներգաբլոկի անհրաժեշտ պահեստամասերի ձեռքբերման համար:

#### **Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Գյումրի-2» ենթակայանի վերականգնման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2010-2014թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է վերականգնել «Գյումրի-2» ենթակայանը:

«Գյումրի-2» ենթակայանն ունի տեղական և տարածաշրջանային ռազմավարական կարևո- րություն: Վերականգնման արդյունքում կբարձրանա ենթակայանի, ինչպես նաև էներգահամա- կարգի աշխատանքի հուսալիությունը, կվերանա վթարային անջատումների և չմատակարարվող էլեկտրաէներգիայի քանակները:

Ծրագիրն իրականացվում է «Բարձրավոլտ էլեկտրացանցեր» ՓԲԸ-ի կողմից և կնքվող կապալի պայմանագրի համապատասխան ծախսերը կազմել են 2013 թվականին՝ 3,313,556.6 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 1,761,029.2 հազ. դրամ:

**Գերմանիայի զարգացման վարկերի բանկի աջակցությամբ իրականացվող Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիրի վերականգնման ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2012-2016թթ.)**

Ծրագրի նպատակն է վերականգնել Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիրը (մասնավորապես՝ Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիրի Տաթև, Շամբ և Սպանդարյան հիդրոէլեկտրակայանների հիմնական սարքավորումների ու սարքերի նախագծային հզորությունները), ըստ որի կբարձրանա կայանների շահագործման հուսալիությունը, ինչպես նաև հիդրոէլեկտրակայաններում արտադրվող էլեկտրաէներգիայի քանակը և որակը:

Ծրագիրն իրականացվում է «Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիր» ՓԲԸ-ի կողմից և 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ 2013 թվականին՝ 5,927,657.7 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 6,346,931.7 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 6,062,248.2 հազ. դրամ:

**Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող էլեկտրամատակարարման հուսալիության ծրագիր (ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2016 թթ.)**

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է վերակառուցել Հրազդան ԶԷԿ-ից մինչ Շինուհայր 220 կՎ ենթակայան ընկած Նորադուզ-Լիճք-Վարդենիս-Վայք-Որոտան-1 էլեկտրահաղորդման 220 կՎ օդային գծերի շուրջ 230 կմ հատվածը, որի նպատակն է բարելավել էլեկտրացանցի հուսալիությունը, թողունակությունը և նվազեցնել էլեկտրաէներգիայի կորուստները: Նշված գիծը միացնում է էլեկտրահամակարգի երկու հիմնական էլեկտրաէներգիա արտադրող կայանները (Հրազդան ԶԷԿ, Որոտան կասկադ): Ծրագրի նպատակն է հաղորդիչ ցանցի հուսալիության բարձրացումն ու թողունակության մեծացումը:

Ծրագիրն իրականացվում է «Բարձրավոլտ էլեկտրացանցեր» ՓԲԸ-ի կողմից:

Ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման նպատակով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ 2013 թվականին՝ 5,999,284.1 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 5,499,337.3 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 3,562,180.0 հազ. դրամ:

**Միաժամանակ ոլորտում նախատեսվում է իրականացնել Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող Էներգախնայողության դրամաշնորհային ծրագիր, որի գծով 2013-2015թթ համար ծրագրված են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ 2013 թվականին՝ 306,895.8 հազ. դրամ, 2014 թվականին՝ 27,374.3 հազ. դրամ, 2015 թվականին՝ 19,547.5 հազ. դրամ:**

## ԳԼՈՒԽ 16 ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՈԼՈՐՏՆԵՐ

### 16.1 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտ

#### 16.1.1 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը

ՓՄՁ-ի ոլորտն իր առանձնահատկություններով և զարգացմամբ նշանակալի ազդեցություն ունի երկրի տնտեսական զարգացման վրա՝ ապահովելով զգալի սոցիալ-տնտեսական արդյունք և տարածքային համաչափ զարգացում:

ՓՄՁ-ն նշանակալի դեր է խաղում երկրի համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) ձևավորման գործում: Ըստ նախնական գնահատականների 2010թ. ՓՄՁ-ի տեսակարար կշիռը երկրի ՀՆԱ-ում կազմել է **43.0** տոկոս: Նախորդ տարվա տվյալներով այդ ցուցանիշը կազմել է **42.5** տոկոս: ՓՄՁ-ի մասնաբաժինը երկրի արտահանման ծավալում նախորդ տարիների համեմատ գրեթե չի փոխվել և, ըստ նախնական գնահատականների, 2010 թ. կազմել է **17.9** տոկոս, իսկ ներմուծման ծավալում **26.4** տոկոս:

ՓՄՁ-ի պետական աջակցության ծրագրերը հիմնված են Հայաստանի Հանրապետության որդեգրած տնտեսական քաղաքականության հիմնարար սկզբունքների վրա և նպաստում են երկրի, հատկապես նրա հեռավոր և սահմանամերձ բնակավայրերի տնտեսական զարգացմանը և անհամամասնությունների հաղթահարմանը, ինչը ներկայում ՀՀ կառավարության տնտեսական քաղաքականության ռազմավարական և գերակա ուղղություններից մեկն է: Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի մարզային մասնաճյուղերի ցանցի ձևավորումը (2003-2005 թվականներ) հնարավորություն է ընձեռել Հայաստանի ողջ տարածքում իրականացնել ՓՄՁ-ի զարգացման տարածաշրջանային, մարզային ու համայնքային ծրագրեր՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանային զարգացման գերակայությունները, առանձին բնակավայրերի առանձնահատկություններն ու ներուժը:

Ընդհանուր առմամբ 2002-2011թթ ընկած ժամանակահատվածում ՓՄՁ-ի պետական աջակցության տարեկան ծրագրերի իրականացման նպատակով ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է ավելի քան **2800.0** մլն դրամ, աջակցություն է ցուցաբերվել ավելի քան **32 000** սկսնակ և գործող ՓՄՁ-ի սուբյեկտների:

#### **Վերջին երկու տարիների Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի զարգացման միտումները**

ՓՄՁ-ի պետական աջակցության 2010թ. ծրագրի իրականացման համար ՀՀ 2010թ. պետական բյուջեից հատկացվել է **150.0** մլն դրամ: Բացի այդ, միջազգային և օտարերկրյա կազմակերպությունների (ծրագրերի) ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ համագործակցության շրջանակներում ներգրավվել է շուրջ **122.0** մլն դրամ: 2010թ. ընթացքում աջակցություն է

ցուցաբերվել **3766** սկսնակ և գործող ՓՄՁ-ի սուբյեկտների, այդ թվում՝ վարկային երաշխավորությունների տրամադրում **13** ՓՄՁ-ի սուբյեկտների (**63,5** մլն դրամ), ֆինանսական աջակցություն են ստացել առավել իրատեսական գործարար ծրագրեր ներկայացրած **30** սկսնակ գործարար: Ստացված վարկի ընդհանուր գումարը կազմել է **44,9** մլն դրամ, Հայաստանի ՓՄՁ ՋԱԿ-ի երաշխավորությունը՝ **53,5** մլն դրամ: «ՓՄՁ ներդրումներ» ՈՒՎԿ ՓԲԸ-ի կողմից վարկավորվել են **10** ընկերություններ: Ընդհանուր առմամբ ընկերության կողմից իրականացվել է **417,0** մլն դրամի վարկավորում: ՀՀ մարզերում հյուրատնային գործունեության զարգացման նպատակով ՀՀ Վայոց Ձորի մարզում իրականացվել է Հյուրատների կլաստերի զարգացման ծրագիրը, որի շրջանակներում մշակվել է կլաստերի զարգացման ռազմավարությունը և նախատեսվում է հիմնադրել հյուրատների մարքեթինգային կենտրոն:

2011թ. ՀՀ պետական բյուջեից հատկացվել է **150.0** մլն դչամ: Բացի այդ, միջազգային և օտարերկրյա կազմակերպությունների (ծրագրերի) ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ համագործակցության շրջանակներում ներգրավվել է շուրջ **58.0** մլն դրամ: 2011թ ընթացքում աջակցություն է տրամադրվել **3780** սուբյեկտի, այդ թվում՝ վարկային երաշխավորությունների տրամադրում **11** ՓՄՁ-ի սուբյեկտների (**52.1** մլն դրամ), ֆինանսական աջակցություն են ստացել առավել իրատեսական գործարար ծրագրեր ներկայացրած **17** սկսնակ գործարար: Ստացված վարկի ընդհանուր գումարը կազմել է **34.2** մլն դրամ, Հայաստանի ՓՄՁ ՋԱԿ-ի երաշխավորությունը՝ **41.0** մլն դրամ:

### **1.3 Փորր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի ընդհանուր խնդիրները.**

Ոլորտում դեռևս առկա են մի շարք հիմնախնդիրներ՝

- ձեռնարկատիրական գործունեության խթանման համապատասխան ենթակառուցվածքների և մեխանիզմների անբավարարությունը,
- ՓՄՁ սուբյեկտների համար ֆինանսական (վարկային) միջոցների անմատչելիությունը՝ պայմանավորված դրանց կարճաժամկետայնությամբ և այլընտրանքային ֆինանսավորման (վարկավորման) աղբյուրների բացակայությամբ,
- սկսնակ գործարարների համար ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու հետ կապված գործարար հմտությունների և ֆինանսական միջոցների պակասը,
- գործարար տեղեկատվության և խորհրդատվության ստացման ու կադրերի մասնագիտական ուսուցման հարցերում առկա դժվարությունները,
- ՓՄՁ-ի սուբյեկտների գործունեության միջազգայնացման, վերջիններիս կողմից թողարկվող արտադրանքի արտահանման հնարավորությունների պակասը:

## **16.1.2 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները**

### **Նպատակները**

ՓՄՁ-ի ոլորտի զարգացման ռազմավարական նպատակներն են՝

1. գործարար միջավայրի բարելավմանը զուգընթաց գործող և սկսնակ ՓՄՁ-ի սուբյեկտների ձեռներեցությամբ զբաղվելու հնարավորությունների ընդլայնումը, մասնավորապես, կանանց, ինչպես նաև աշխատաշուկայում անմրցունակ խմբերի, հատկապես սահմանափակ կարողություններով անձանց համար՝ նախապատվություն տալով ՀՀ մարզերում, հատկապես հեռավոր և սահմանամերձ բնակավայրերում գործող և սկսնակ ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին,

2. աջակցության նոր մեխանիզմների (նոր մոտեցումների) կիրակմամբ ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության գործող համակարգից աջակցության նոր համակարգին անցման նախապատրաստումը և իրականացումը, ինչը կնպաստի ՓՄՁ-ի սուբյեկտների պետական աջակցության արդյունավետության բարձրացմանը:

Վերոհիշյալ նպատակները համահունչ և փոխկապակցված են ՀՀ կառավարության գործունեության ծրագրային միջոցառումների ցանկում ընդգրկված ՓՄՁ-ի պետական աջակցության տարեկան ծրագրի նպատակային ուղղությունների հետ:

### **Գերակայությունները**

Առաջիկա 3 տարիների ռազմավարական նպատակներով պայմանավորված ՓՄՁ-ի ոլորտի գերակայություն է նորարարություններ և ժամանակակից տեխնոլոգիաներ ներդնող ու կիրառող («ագրեսիվ» նորարարական նախաձեռնություններ ունեցող), ինչպես նաև հեռանկարային և արտահանման ներուժ ունեցող ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության ցուցաբերումը՝ նպաստելով նոր աշխատատեղերի ստեղծման և գործող աշխատատեղերի պահպանման միջոցով երկրում գործազրկության մակարդակի կրճատմանը:

## **16.1.3 Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

### **Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

ՓՄՁ-ի սուբյեկտների աջակցության ծրագրային միջոցառումներն ուղղված են ՀՀ մարզերում նոր ՓՄՁ-ի սուբյեկտների և նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը, գործող ՓՄՁ-ի սուբյեկտների մրցունակության բարձրացմանը, ցածր տնտեսական ակտիվությամբ առանձնացող տարածաշրջաններում ձեռնարկատիրական գործունեության զարգացմանը, երկրի ՀՆԱ-ում, ինչպես նաև այլ մակրոտնտեսական ցուցանիշներում ՓՄՁ-ի սուբյեկտների տեսակարար կշռի հետագա ավելացմանը:

Բացի այդ Հայաստանում ձեռնարկությունների եվրոպական ցանցի (ՁԵՑ) հաղորդակցման կենտրոնի միջոցով իրականացվելիք աշխատանքներն ուղղված են հեռանկարային ՓՄՁ-ի սուբյեկտների գործունեության միջազգայնացմանը, արտերկրներում գործընկերների հայտնաբերմանը և գործարար կապերի հաստատմանը:

Ըստ առանձին ծրագրային միջոցառումների ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության տարեկան ծրագրի իրականացումից ակնկալվող արդյունքներն են՝

1) Հայաստանի ՓՄՁ ՋԱԿ-ի կենտրոնական գրասենյակի, մարզային մասնաճյուղերի և ներկայացուցչությունների կարողությունների զարգացում, այդ թվում՝ սեփական ռեսուրսների ներգրավմամբ.

2) աջակցության ցուցաբերում **150-200** սկսնակ գործարարի.

3) ՓՄՁ-ի սուբյեկտների կողմից թողարկվող արտադրանքի (մատուցվող ծառայությունների) արտահանման և շուկաներում առաջնդմանն աջակցության ցուցաբերում **100-150** ՓՄՁ-ի սուբյեկտի.

4) ՓՄՁ-ի սուբյեկտներում ժամանակակից տեխնոլոգիաների ներդրմանն աջակցության ցուցաբերում 40-50 ՓՄՁ-ի սուբյեկտի.

5) գործարար տեղեկատվական և խորհրդատվական աջակցության ցուցաբերում **3000-3500** ՓՄՁ-ի սուբյեկտի.

6) գործարար ուսուցողական աջակցություն ցուցաբերում **150-200** ՓՄՁ-ի սուբյեկտի.

7) ՁԵՑ հաղորդակցման կենտրոնի գործունեության ապահովման շրջանակներում նորարարական և միջազգայնացման աջակցության ցուցաբերում շուրջ **100** ՓՄՁ-ի սուբյեկտի.

8) ՓՄՁ-ի սուբյեկտների ֆինանսական և ներդրումային հնարավորությունների ընդլայնում:

9) ՓՄՁ-ի սուբյեկտների աշխատակիցների հաշվապահական և հարկային ունակությունների զարգացում:

10) Հայաստանում ՓՄՁ-ի զարգացմանն ուղղված համապատասխան ծրագրեր (միջոցառումներ) իրականացնող միջազգային և օտարերկրյա դոնոր կազմակերպությունների հետ համագործակցության ընդլայնում (մասնավորապես՝ ՓՄՁ-ի զարգացման (համաֆինանսավորման սկզբունքով) ծրագրերի, ՓՄՁ-ի սուբյեկտների աջակցության տարեկան ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման ուղղությամբ աշխատանքների իրականացում):

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2014թթ նախատեսվում է հատկացնել 151.6 –ական մլն դրամ, այդ թվում՝ ծրագիրն իրականացնող անձնակազմի և փորձագետների (Հայաստանի ՓՄՁ ՋԱԿ-ի աշխատողների) վարձատրությանը (101.6-ական մլն դրամ) և «ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության համապատասխան ենթակառուցվածքների պահպանում և ամրապնդում» միջոցառմանը



(50-ական մլն դրամ), իսկ 2015թ.՝ 171.9 մլն դրամ, որի սահմաններում կապահովվի ծրագիրն իրականացնող անձնակազմի և փորձագետների (Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի աշխատողների) վարձատրությունը (121.9 մլն դրամ) և «ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին աջակցության համապատասխան ենթակառուցվածքների պահպանում և ամրապնդում» ծրագրային միջոցառումը (50 մլն դրամ):

Միաժամանակ տեխնիկական աջակցության բնույթի ծրագրային միջոցառումները նախատեսվում է իրականացնել Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի եկամուտների, ազատ դրամական միջոցների, խնայողությունների, ինչպես նաև միջազգային ու օտարերկրյա կազմակերպությունների միջոցների հաշվին:

Բացի այդ ծրագրով նախատեսված «ՓՄՁ-ի սուբյեկտներին ֆինանսական և ներդրումային աջակցություն» ծրագրային միջոցառումը վարկային երաշխավորությունների տրամադրման մասով կիրականացվի ձևավորված դրամագլխի հաշվին, իսկ կապիտալի ֆինանսավորումը և ուղղակի վարկավորումը՝ «ՓՄՁ ներդրումներ» ՈՒՎԿ ՓԲԸ-ի գործունեության շրջանակներում:

## **16.2 Զբոսաշրջության ոլորտ**

### **16.2.1 Զբոսաշրջության ոլորտի նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

Զբոսաշրջությունը առաջատար տեղ է զբաղեցնում ապրանքների և ծառայությունների համաշխարհային արտահանման ծավալում: Զբոսաշրջային այցելությունների քանակին զուգահեռ աճում են նաև դրանից ստացվող եկամուտները՝ գերազանցելով այլ ապրանքների և ծառայությունների արտահանումից ստացվող եկամուտները: Վերջին տարիներին, շնորհիվ զբոսաշրջության ոլորտում վարվող նպատակային պետական քաղաքականության, ինչպես նաև շահագրգիռ կողմերի՝ պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, մասնավոր հատվածի և բնակչության համագործակցության, զբոսաշրջությունը Հայաստանում արձանագրում է այցելուների թվի կայուն և դինամիկ աճ: 2001թ-ից ի վեր Հայաստան կատարված միջազգային զբոսաշրջային այցելությունների միջին տարեկան աճը կազմել է **20-25** տոկոս: Անցած **10** տարվա ընթացքում այցելությունների թիվն աճել է ավելի քան 15 անգամ:

2010թ. Հայաստան է այցելել **683979** հազար միջազգային զբոսաշրջիկ՝ արձանագրելով **18.9** տոկոս աճ: Համաձայն պաշտոնական վիճակագրական տվյալների 2011թ. հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին միջազգային այցելությունների թիվը կազմել է **551635**՝ 2010թ. նույն ժամանակահատվածի համեմատ՝ **(487902)** աճելով **13.1** տոկոսով:

Ըստ կանխատեսումների՝ մոտավորապես **20** տոկոս զբոսաշրջային այցելությունների աճի պահպանման պայմաններում 2012թ. Հայաստան միջազգային այցելությունների թիվը կհատի **900000**-ի սահմանագիծը:

Զբոսաշրջության բնագավառում պետական քաղաքականության իրականացման շրջանակ-

ներում 2005 թ-ից Հայաստանում գործողության մեջ են դրվել «Հյուրանոցային ծառայություններ մատուցելու կարգն ու պայմանները սահմանելու, հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների որակավորման կարգերը և որակավորման ընթացակարգը հաստատելու մասին» (10.06.2004թ. N 946-Ն) ՀՀ կառավարության որոշումը, որի համաձայն ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը իրականացնում է Հայաստանում հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների որակավորում:

### **Ջրուսաշրջության ոլորտի զարգացման միտումները**

Ջրուսաշրջության ոլորտի վերջին տարիների զարգացման միտումները պայմանավորված են զբոսաշրջության ոլորտի զարգացման գործընթացների և պետական քաղաքականության արդյունավետ և նպատակային իրականացմամբ, զբոսաշրջության ոլորտի զարգացմանն ուղղված համապատասխան ենթակառուցվածքների ստեղծմամբ և կայացմամբ:

2000թ-ից սկսած Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվում են զբոսաշրջության զարգացման պետական տարեկան ծրագրեր, որոնք հիմնականում ուղղված են եղել մարքեթինգային քաղաքականության իրականացմանը, մասնավորապես Հայաստանի, որպես զբոսաշրջության համար գրավիչ և բարենպաստ երկրի ձևավորմանը և շարունակական կատարելագործմանը:

2002-2010թթ ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանի զբոսաշրջային գրավչությունները ներկայացվել են 42-ից ավելի միջազգային հեղինակավոր ցուցահանդեսներին, գովազդային նյութերի *հազարավոր* տպագրական և տեսանյութեր են տարածվել պահանջարկի շուկաներում, հարյուրավոր մասնագիտացած լրագրողների և տուրօպերատորների համար Հայաստան ճանաչողական այցեր են կազմակերպվել, ինչի արդյունքում 2000թ. 45 հազարից միջազգային այցելուների թիվը դինամիկ տարեկան աճ է գրանցել հատելով **684** հազարի սահմանգիծը 2010թ., միաժամանակ 2009թ. համեմատ աճը կազմել է մոտ 19%:

2010թ. Հայաստան են այցելել **683 979** միջազգային զբոսաշրջիկ՝ 2009թ. նույն ժամանակաշրջանի **575281** դիմաց ապահովելով մոտ 18.9% աճ:

Ջրուսավարների և ուղեկցորդների գործունեության լիցենզավորման գործընթացի շրջանակներում 2010 թ. զբոսավարի գործունեության լիցենզիա են ստացել **22** զբոսավար՝ զբոսաշրջիկներին զբոսավարի ծառայություն են մատուցել լիցենզավորված մոտ **180** զբոսավար և **2** ուղեկցորդ:

Շարունակելով հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների որակավորման գործընթացը որակավորման վկայականներ են ստացել **14** հյուրանոց և **11** զբոսաշրջային տուն: Շարունակվում է որոկավորում ստանալու համար հայտերի ներկայացման գործընթացը, ինչը նպաստում է մատուցվող հյուրանոցային ծառայությունների որակի բարձրացմանը:

2010թ. զբոսաշրջության ոլորտի մարքեթինգային քաղաքականության իրականացման շրջանակներում ծրագրային միջոցառումները հիմնականում ուղղված են եղել համաշխարհային շուկայում

Հայաստանի, որպես զբոսաշրջության համար բարենպաստ և գրավիչ երկրի, նկարագրի ձևավորման շարունակական կատերալագործմանը:

Մասնավորապես.

1) միջազգային ամենամյա զբոսաշրջային ցուցահանդեսներում հայրենական զբոսաշրջային արդյունքը ներկայացվել է Ուտրեխտում 4, Բեռլինում 12, Փարիզում 5 և Լոնդոնում 11 զբոսաշրջային ընկերությունների մասնակցությամբ, ինչը լուրջ խթան է Հայաստան այցելող միջազգային զբոսաշրջիկների թվի աճի համար:

Բեռլինի ցուցահանդեսին գերմանա-ֆրանսիական ARTE հանրային հեռուստաընկերության հետ պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց Հայաստանի մասին 50 րոպե տևողությամբ փաստագրական ֆիլմ նկարելու և 2011թ. ապրիլին հեռարձակելու «GEO 360 Grad» խորագիրը կրող հաղորդաշարի շրջանակներում գերմանական ARTE TV-ով, որը հայտնի է աշխարհի տարբեր երկրների վերաբերյալ իր փաստագրական ֆիլմերով:

2010թ. Հայաստանում նույնպես կազմակերպվեց ամենամյա «**Հայաստանը խոսող քարերի երկիր**» միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսը, որին մասնակցեցին 40 ավելի զբոսաշրջության ոլորտին առնչվող կազմակերպություն:

2) 2010թ. ընթացքում «Հայաստան» զբոսաշրջային տեղեկատվական կենտրոնը, տրամադրելով բազմաբնույթ ծառայություններ և տեղեկատվություն սպասարկել է շուրջ 11 000 այցելու, մոտավորապես նույնքան ինչքան 2009թ.:

Դիլիջանի տեղեկատվական կենտրոնը 2010թ. սպասարկել է մոտ 1000 այցելու:

3) 2010թ. ճանաչողական այցերի կազմակերպման շրջանակներում Հայաստան այցելեցին.

- հոլանդական PUM կազմակերպության ներկայացուցիչը,

- «**Տաթև**» զբոսաշրջային կենտրոնի զարգացման ծրագրի շրջանակներում Հալիձոր-Տաթև աշխարհում ամենա երկար ճոպանուղու բացման միջոցառումը լուսաբանելու նպատակով եվրոպական տարբեր երկրների ԶԼՄ-ների 25 ներկայացուցիչ ժամանեցին Հայաստան: Միջոցառումը լուսաբանվեց «**Euronews**» հեռուստաալիքով «**High Tech**» և «**Focus**» հաղորդաշարերով:

2011թ. Հայաստան ներգնա զբոսաշրջային այցելություններն աճել են 10.3%-ով կազմելով **757935**:

Դեյլուքս կարգի շքեղ հյուրանոցներում ներդրումների, առավել բարձր որակական պահանջներ ունեցող զբոսաշրջիկների ներգրավման նպատակով շրջանառության մեջ են դրվել օրենքների նախագծեր: Գառնիում գործարկվել է զբոսաշրջիկների տեղեկատվական կենտրոնը: Գործարկվել են **Best Western Paradise** հյուրանոցը Դիլիջանում, **Ani Resort** հյուրանոցը՝ Հանքավանում:

«Հայաստան՝ Նոյի երկիր» վավերագրական ֆիլմը ձեռք է բերվել լեհական, չեխական, հունական, ֆրանսիական միջազգային հեռուստաալիքների կողմից: Հայաստանի զբոսաշրջային արդյունքը ներկայացվել է հինգ միջազգային հեղինակավոր զբոսաշրջային ցուցահանդես-տոնավաճառներում: Երևանում անց է կացվել «Հայաստանը խոսող քարերի երկիր» 11-րդ միջազգային զբոսաշրջային ցուցահանդեսը: 2011թ. տեղի ունեցավ ՄԱԿ-ի Զբոսաշրջության համաշխարհային կազմակերպության գլխավոր քարտուղարի պաշտոնական այցը Հայաստան: 2011թ. հոկտեմբերի 8-14-ը Հայաստանը մասնակցեց Կորեայում կայացած ՄԱԿ ԶՀԿ գլխավոր ասամբլեայի 19-րդ նստաշրջանին, որտեղ կայացավ զբոսաշրջային պաստառների **Vettor Giusti** ցուցահանդես-մրցույթը: Հայաստանը ներկայացնող պաստառը հաղթող ճանաչվեց «Ժողովրդի ընտրություն» անվանակարգում:

### **Զբոսաշրջության ոլորտի խնդիրները**

Զբոսաշրջության ոլորտի կարևոր խնդիրներից է զբոսաշրջային գործունեության ապակենտրոնացումը մայրաքաղաքից դեպի Հայաստանի մարզեր նպաստելով տնտեսության տարածքային զարգացմանը: Նոր զբոսաշրջային կենտրոնների հայտարարումը և զարգացումը, նոր զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների ստեղծումը, զբոսաշրջության այլընտրանքային ձևերի զարգացումը հանդիսանում են այն խնդիրները, որոնց լուծմանն ուղղված են լինելու առաջարկվող ծրագրային միջոցառումները:

### **16.2.2 Զբոսաշրջության ոլորտի նպատակները և գերակայությունները**

#### **Նպատակները**

Զբոսաշրջության ոլորտի պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է մեծացնել զբոսաշրջության ներդրումը ազգային եկամտի ավելացման, համաչափ տարածքային զարգացման, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման և աղքատության նվազեցման գործընթացում պայմանավորված.

- 1) զբոսաշրջային այցելությունների քանակի աճով՝ տարեկան շուրջ 20 տոկոսով,
- 2) զբոսաշրջությունից ստացված եկամտի ավելացմամբ,
- 3) աշխատատեղերի ստեղծմամբ:

#### **Գերակայությունները.**

Զբոսաշրջության ոլորտի գերակայություններն են.

1. Միջազգային զբոսաշրջային շուկայում հայկական զբոսաշրջային արդյունքի մրցունակության ապահովում և Հայաստանի շարունակական ինտեգրում միջազգային զբոսաշրջային շուկա,
2. Զբոսաշրջության ոլորտում որակի համակարգի կատարելագործումը և շահագործում,

3. Հայաստանի ամբողջ տարածքում մշակութային և բնական ժառանգության պահպանում և վերականգնում, Հայաստանի մարզերում զբոսաշրջության և հանգստի կենտրոնների ձևավորում,

4. Զբոսաշրջության զարգացման հայեցակարգից բխող միջոցառումների իրականացում՝ ուղղված զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների բարելավմանն ու զարգացմանը, զբոսաշրջային ռեսուրսների գնահատմանը և գույքագրմանը, նոր զբոսաշրջային ռեսուրսների և գրավչությունների բացահայտմանը և ձևավորմանը, զբոսաշրջային նոր, գրավիչ և մրցունակ փաթեթների ձևավորմանը, մարդկային ռեսուրսների զարգացմանն ու ղրորտում որակյալ հետազոտությունների իրականացման ապահովմանը:

### **16.2.3 Զբոսաշրջության ոլորտի ծախսային ծրագրերը**

Հայաստանում զբոսաշրջության զարգացման ծրագրերի իրականացումը հիմնականում կլուծի հետևյալ խնդիրները.

1) կիրականացվի զբոսաշրջության բնագավառում արդյունավետ մարքեթինգային քաղաքականություն, հայրենական զբոսաշրջային արդյունքը պատշաճ կներկայացվի միջազգային զբոսաշրջային շուկայում,

2) կապահովվի հայրենական զբոսաշրջային արդյունքի կայուն որակը և մրցունակությունը համաշխարհային զբոսաշրջային շուկայում,

3) կզարգանա միջազգային համագործակցությունը, կիրականացվեն իրավապայմանագրային դաշտում նախատեսված դրույթները:

«Զբոսաշրջությանն աջակցության ծառայություններ» ծրագիրը կազմված է ենթածրագրերից, որոնք կարող են հանդիսանալ, որպես առանձին ուղղություններ և ինքնուրույն ծրագրեր:

#### **1. Զբոսաշրջության բնագավառում մարքեթինգային քաղաքականության իրականացում գովազդատեղեկատվական ապահովման համակարգի շարունակական զարգացում և կատարելագործում**

2013-2015թթ կշարունակվի գովազդատեղեկատվական նյութերի (Հայաստանի և առանձին մարզերի, Երևան քաղաքի զբոսաշրջային քարտեզների, բրոշյուրների, գովազդային թերթիկների և գովազդային այլ նյութերի) մշակումը, թարմացումը, տպագրումն ու տարածումը, Հայաստանի զբոսաշրջային արդյունքը կներկայացվի մոտ 10-ը համաշխարհային ճանաչում ունեցող զբոսաշրջային ցուցահանդեսներում (Հոլանդիայում, Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Չինաստանում, Ռուսաստանում, Ճապոնիայում և այլ), նախատեսվում են հյուրանոցային համաշխարհային ցանցերի պատասխանատուների, օտարերկրյա զբոսաշրջային օպերատորների, մասնագիտացված լրագրողների և փորձագետների ճանաչողական այցերի իրականացում:

#### **2. Ավանդական տոնակատարությունների կազմակերպում և անցկացում**

2013-2015թթ կապահովվի պետական մասնակցությունը կազմակերպվող ամենամյա ազգային, մշակութային բնույթ ունեցող փառատոններին, որոնք կընդգրկեն Հայաստանի տարբեր մարզեր, ինչը խթան կհանդիսանա մարզերում մշակութային կյանքի ակտիվացմանը և զբոսաշրջության զարգացմանը:

### **3. Ջրոսաշրջային ենթակառուցվածքների հիմնախնդիրների լուծմանը ուղղված միջոցառումների իրականացում**

2013-2015թթ նախատեսվում է՝

1) Հայաստանում (այդ թվում Ջվարթնոց օդակայանում) զբոսաշրջության տեղեկատվական կենտրոնների ցանցի ստեղծումը, որը կնպաստի հայրենական զբոսաշրջային գրավչությունների մասին տեղեկատվության տարածման արդյունավետության բարձրացմանը, երթակառուցվածքների զարգացմանը, ինչպես նաև մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացմանը:

2) կմշակվի և կներդրվի հուշանվերների և արհեստագործական արտադրանքի, ավանդական ուտեստների և գինու վաճառակետերի համար միասնական նախագծին համապատասխան տաղավարներ:

3) կկազմակերպվեն սեմինարներ, ինչի արդյունքում կմշակվեն համաշխարհային համապատասխան ցանցերին Հայաստանի հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների ինտեգրման ճանապարհները, ինչպես նաև կկատարվեն մատուցվող հյուրանոցային ծառայությունների որակական չափանիշների բարելավում: Մասնավորապես զբոսաշրջային տների ցանցի ստեղծումը կնպաստի տարածաշրջանների սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծմանը, զբոսաշրջության կայուն աճի ապահովմանը, միաժամանակ ապահովելով մատուցվող ծառայությունների անհրաժեշտ որակ:

4) կշարունակվի հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների որակավորման և պարբերական գնահատման գործընթացը Երևանում և «Վ մարզերում» նրանց կողմից մատուցվող ծառայությունների անհրաժեշտ որակի ապահովման նպատակով:

### **4. Ջրոսաշրջության բնագավառում միջազգային համագործակցության իրականացում**

Միջազգային համագործակցության շրջանակներում 2013-2015 թթ իրականացվելիք միջոցառումները կուղղվեն՝

1) զբոսաշրջության բնագավառում համագործակցության վերաբերյալ միջազգային համաձայնագրերի (Ֆրանսիա, Լեհաստան, Բելառուս, Եգիպտոս, Իրան, Սիրիա և այլ) կատարմանը:

2) ՄԱԿ ԶՀԿ-ի և այլ կազմակերպությունների հետ համագործակցությանը և դրանց շրջանակներում իրականացվող ծրագրերին մասնակցությանը:

3) միջազգային համագործակցության շրջանակներում զբոսաշրջության բնագավառի մասնագետների (պետական և մասնավոր հատվածների) վերապատրաստմանը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013թ նախատեսվել է 50.0 մլն դրամ, 2014թ.՝ 75.0 մլն դրամ և 2015թ.՝ 100.0 մլն դրամ:

### 16.3 Ստանդարտացման ոլորտ

#### 16.3.1 Ստանդարտացման ոլորտի նկարագիրը և հիմնական խնդիրները

«Ստանդարտացման մասին» ՀՀ օրենքով նշված ծրագրերի կատարման պատասխանատու են հանդիսանում ստանդարտացման ազգային մարմինը՝ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը և նրա համակարգում գործող Ստանդարտների ազգային ինստիտուտը: Իրեն վերապահված իրավասությունների շրջանակներում իրականացնում է.

- միջազգային և եվրոպական ստանդարտներին ներդաշնակ ստանդարտների մշակում, որոնք կոչված են ապահովելու Հայաստանի տնտեսության տարբեր ճյուղերի զարգացման ու մրցունակության բարձրացման նախադրյալները: Կիրառելով այդ ստանդարտները՝ հայրենական արտադրողները հնարավորություն են ունենում ապահովել տեխնիկական կանոնակարգերով սահմանված պահանջները և արտադրել միջազգային շուկայում մրցունակ արտադրանք:

- մասնակցում է ստանդարտացման միջազգային կազմակերպության (ԻՍՕ), Ստանդարտացման Եվրոպական Կոմիտեի (ՍԵՆ) և (ԱՊՀ) Ստանդարտացման միջպետական խորհրդի և դրանց ստանդարտացման տեխնիկական հանձնաժողովների աշխատանքներին, կիրառում այդ կազմակերպությունների կողմից ընդունված ստանդարտները, ներկայացնում է նրանց կողմից մշակված ստանդարտների նախագծերի վերաբերյալ ՀՀ շահագրգիռ մարմինների և ստանդարտների ազգային ինստիտուտի առաջարկություններ՝ դրանով նպաստելով հայրենական արտադրողների կողմից արտադրված և մատուցված ծառայությունների արտահանմանը ինչպես միջազգային, այնպես էլ տարածաշրջանային (եվրամիության և ԱՊՀ երկրներ) շուկաներ: Բացի այդ, հանդիսանալով միջազգային ստանդարտացման վերը նշված կազմակերպությունների անդամ, Ստանդարտների ազգային ինստիտուտը պարտավոր է անմասն չմնալ այդ կազմակերպությունների աշխատանքից և ակտիվորեն մասնակցել հրավիրվող խորհրդակցություններին և տարեկան վեհաժողովներին: Այդպիսի մասնակցությունը բարձրացնում է Հայաստանի հեղինակությունը միջազգային ասպարեզում և ամեն անգամ թույլ է տալիս հիմք դնել տարբեր շահագրգիռ կազմակերպությունների հետ նոր շահավետ համագործակցությանը: Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունն ի դեմս Ստանդարտների ազգային ինստիտուտի անդամակցում է ԻՍՕ-ի 38 և ՍԵՆ-ի 3 տեխնիկական հանձնաժողովների աշխատանքներին՝ որպես այդ հանձնաժողովների անդամ:ստանդարտացման ազգային համակարգի ստանդարտներով սահմանում է ստանդարտացման աշխատանքների կատարման կազմակերպամեթոդական և ընդհանուր տեխնիկական կանոնները, ընթացակարգերը, ինչպես նաև

միջազգային, տարածաշրջանային, միջպետական ստանդարտների և այլ պետությունների ազգային ստանդարտների կիրառման կարգը.

Ստեղծել և վարում է միջազգային, եվրոպական, միջպետական և այլ պետությունների, ինչպես նաև ազգային ստանդարտացման նորմատիվ փաստաթղթերի ֆոնդը: Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, պետական ու մասնավոր ընկերություններին, անհատ ձեռնարկատերերին, քաղաքացիներին և բոլոր այլ շահագրգիռ անձանց ապահովում անհրաժեշտ և պահանջված ստանդարտներով, խորհրդատվությամբ և տեղեկատվությամբ:

Միաժամանակ կատարում է ազգային ստանդարտների, ստանդարտացման բնագավառի կանոնների, նորմերի և հանձնարարականների, ինչպես նաև դասակարգիչների, տեխնիկական պայմանների և դրանց փոփոխությունների գրանցումը (հաշվառումը):

**ստանդարտացման ոլորտի միտումները**

2010թ. ՀՀ 2010թ. պետական բյուջեից հատկացվել է **14.0** մլն դրամ: 2009-2010թթ մշակվել է շուրջ **60-80** ազգային ստանդարտ, ստանդարտների ազգային ֆոնդից սպասարկվել են մոտ **20000** այցելուներ և **100-120** բաժանորդ կազմակերպություններ:

2011թ. մշակվել է **63** ազգային ստանդարտ, ստանդարտների ազգային ֆոնդից սպասարկվել են մոտ **20000** այցելուներ և **51** բաժանորդ կազմակերպություններ: Նշված աշխատանքներն ամբողջությամբ իրականացվել են Ստանդարտների ազգային ինստիտուտի միջոցների հաշվին:

**հազար դրամ**

Ծրագրերի անվանումը	2008		2009		2010		2011	
	նախ.	փաստ.	նախ.	փաստ.	նախ.	փաստ.	նախ.	փաստ.
	23568.0	22067.0	14644.0	13144.0	5537.0	5537.0	8071.0	0
Միջազգային, եվրոպական և միջպետական ստանդարտացման աշխատանքներ	5196.0	5817.0	6098.0	2758.0	5004.0	5004.0	2818.0	0
Ստանդարտների ազգային ֆոնդի վարման և տեղեկատվական սպասարկման աշխատանքներ	11352.0	12229.0	5758.0	2098.0	3459.0	3459.0	3111.0	0
Սարքավորումներ և նյութեր	884.0	883.0	0	0	0	0	0	0
<b>Ընդամենը</b>	<b>41000.0</b>	<b>40996.0</b>	<b>26500.0</b>	<b>18000.0</b>	<b>14000.0</b>	<b>14000.0</b>	<b>14000.0</b>	<b>0</b>



### **ստանդարտացման ոլորտի խնդիրները**

«Ստանդարտացման բնագավառի կարևոր խնդիրներից է մարդու կյանքի և առողջության, նրա գույքի, շրջակա միջավայրի անվտանգության ապահովման աջակցումը տեխնիկական օրենսդրության բարեփոխմանը՝ միջազգային և եվրոպական ստանդարտներին ներդաշնակ ազգային ստանդարտների մշակման և ընդունման, ինչպես նաև գործող տեխնիկական կանոնակարգերի և ազգային ստանդարտների կատարելագործման միջոցով:

### **16.3.2 ստանդարտացման ոլորտի նպատակները և գերակայությունները ոլորտի նպատակները**

Ոլորտի նպատակն է՝

Ազգային ստանդարտների ներդաշնակեցումը միջազգային և եվրոպական ստանդարտների հետ:

#### **գերակայությունները.**

ոլորտի գերակայություններն են.

1. Ազգային ստանդարտների մշակումը,
2. Ստանդարտացման միջազգային, եվրոպական և միջպետական կազմակերպություններին անդամակցություն և նրանց աշխատանքներին մասնակցությունը,
3. Ստանդարտացման նորմատիվ փաստաթղթերի ազգային ֆոնդի վարումը,
4. Էլեկտրոնային թվային տեղեկատվական որոնման ավտոմատացված համակարգի (ստանդարտների էլեկտրոնային կատալոգ) և ստանդարտացման նորմատիվ փաստաթղթերի էլեկտրոնային գրադարանի հիմնում, ինչպես նաև ստանդարտների առ-ցանց էլեկտրոնային վաճառքի մեխանիզմների ներդնումը:

### **16.3.3 ստանդարտացման ոլորտի ծախսային ծրագրերը**

#### **«Ստանդարտացման ոլորտի ծախսային ծրագրերն են՝**

- 1) «Ազգային ստանդարտների մշակում»
- 2) «Միջպետական և եվրոպական ստանդարտացման կազմակերպությունների հետ համագործակցություն և աշխատանքների կազմակերպում»
- 3) «Ստանդարտացման ազգային ֆոնդի վարման և տեղեկատվական սպասարկման աշխատանքների կազմակերպում»

Ծրագրի իրականացման 2013-2014թթ նախատեսվել է 14.3-ական մլն դրամ, իսկ 2015թ.՝ 16.6 մլն դրամ:

Ոլորտի (համակարգի) պետական հատվածի եկամուտները (բացառությամբ պետական բյուջեից ստացվող եկամուտների)

Ստանդարտների ազգային ինստիտուտի կողմից 2013-2015թթ իրականացվելիք ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունքում ստանդարտացման ոլորտում ստացվող եկամուտների աղբյուրներն են՝

→ տեխնիկական պայմանների մշակման համար խորհրդակցության տրամադրումը, փորձաքննությունը,

→ ստանդարտների վաճառքը,

→ կազմակերպությունների բաժանորդագրությունը՝ ստանդարտների ազգային ֆոնդից օգտվելու համար:

Ոլորտի պետական հատվածի 2013-2015թթ ստացվելիք եկամուտների աղբյուրները (բացառությամբ պետական բյուջեից ստացվող եկամուտների)՝ բյուջետային ծախսերի գործառական դասակարգման բաժինների, խմբերի և դասերի կտրվածքով

(հազար դրամներով)

Բաժին/խումբ/դաս	Եկամուտների ստացման աղբյուրների անվանումները	Փաստացի ըստ 2011 թվականի տարեկան հաշվետվության	2012 թվականի սպասողական	Կանխատեսում*		
				2013թ.	2014թ.	2015թ.
	<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>					
	այդ թվում՝					
04/01/01	1. Վճարովի ծառայությունների մատուցումից և աշխատանքների կատարումից	269590.0	270000.0	280000.0	285000.0	290000.0

#### 16.4. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտ

##### 16.4.1 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները.

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (այսուհետ՝ ՏՏ) ոլորտը հանդիսանում է Հայաստանի տնտեսության ամենամեծ և ամենաարագ զարգացող ճյուղերից մեկը: Այն առաջատար դիրք է գրավում տեխնոլոգիական ինովացիաների, օտարերկրյա ներդրումների և աշխատուժի կատարելագործման բնագավառներում: Թե՛ միջազգային կորպորացիաները, թե՛ նորաստեղծ ընկերությունները հաջող գործունեություն են ծավալում երկրում ընդլայնելով իրենց բիզնեսը Հայաստանում: Հարուստ

գիտակրթական ավանդույթները և բարձրակարգ կադրերն օգնեցին Հայաստանին ներգրավել տեղեկատվական, հեռահաղորդակցման և բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտի համաշխարհային բազմաթիվ ընկերություններ: Այսօր Հայաստանում արդեն գործում են Եվրոպայի, Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի տեխնոլոգիաների ոլորտի մի շարք ընկերությունների գիտահետազոտական և ծրագրավորման կենտրոններ: Այդ հաստատություններն աշխատում են աշխարհի բազմաթիվ կորպորացիաների կողմից կիրառվող գերժամանակակից տեխնոլոգիաներով և միջոցներով թողարկելով նոր արտադրանք և ծառայություններ, կամ առաջարկելով բիզնես խնդիրների նոր լուծումներ:

Կնքվել են համագործակցության մի շարք պայմանագրեր և փոխըմբռնման հուշագրեր ինչպես այլ պետությունների՝ Հնդկաստանի Հանրապետության, Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետության և այլն, այնպես էլ համաշխարհային ճանաչում ունեցող այնպիսի ընկերությունների հետ, ինչպիսիք են «Մայքրոսոֆթը», «Ալկաթելը», «Հյուլեթ Փակարդը», «Սան Մայքրոսիսթեմսը», «Նեյշնլ Ինսթրումենթսը», «Մենթոր Գրաֆիքսը», «Սիսկոն», «Ինթելը», «Սինոփսիսը», «Դ-Լինքը» և այլն:

Ավանդական են դարձել «Արմթեք» Հայաստանի բարձր տեխնոլոգիաների միջազգային համաժողովը և «Դիջիթեք» տեղեկատվական, հեռահաղորդակցման և բարձր տեխնոլոգիաների մասնագիտացված ցուցահանդեսը:

Ոլորտն այսօր դարձել է SS-ի շուկայի բարձր եկամտաբերություն ապահովող ճյուղը և գրավիչ է խոշորաձավալ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների համար:

Վերջին տասը տարիներին ոլորտում գրանցվել է նոր ընկերությունների կտրուկ աճ թե՛ տեղական նորաստեղծ ընկերությունների, թե՛ արտասահմանյան մասնաճյուղերի: Ընդ որում, արտասահմանյան ընկերությունների ավելի քան 80 տոկոսն ստեղծվել է 2000-2011թ. ընթացքում: 2011թ. գործող SS-ի ընկերությունների թիվը մոտ **300** է:

Առաջատար երկրների և միջազգային փորձի վերլուծական ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման վրա Հայաստանի Հանրապետությունում դրանց առաջավոր ուղղությունների տեղայնացման արդյունքում SS-ի ոլորտում բարձր վարձատրությամբ նոր աշխատատեղերի ստեղծման ուղղությամբ արձանագրվել է նշանակալի առաջընթաց, մասնավորապես, 2011թ. դրությամբ ոլորտում ներգրավված է մոտ **5500** մասնագետ, իսկ հեռահաղորդակցության ոլորտի հետ միասին՝ ավելի քան **10000** մասնագետ, ընդ որում՝ ծրագրավորողների համախառն տարեկան աշխատավարձը կազմում է շուրջ **5.280-14.520** մլն ԱՄՆ դոլար:

Հայաստանի համախառն ներքին արդյունքում SS-ի ոլորտի մասնաբաժինը կազմել է **1.7** տոկոս, ինչը կարող է համեմատվել Հնդկաստանի (1.4 տոկոս) և Գերմանիայի (1.3 տոկոս) հետ:

## **Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման միտումները**

2010-2011թ. ՀՀ պետական բյուջեով հատկացվել էր 80-ական մլն դրամ՝ որպես պետական աջակցություն՝ ուղղված ՏՏ ոլորտի զարգացմանը: Նշված ծրագրի շրջանակում կատարվել են հետևյալ միջոցառումները.

**1) «ՏՏ ոլորտի հեղափոխություն, ոլորտի ներկա իրավիճակի վերլուծություն, ոլորտի ցուցանիշների և կազմակերպությունների վերաբերյալ ուղեցույցի պատրաստում»** միջոցառման շրջանակում ճշգրտվել են ՏՏ ոլորտի ընկերությունների ցուցակները, մշակվել է հետազոտության մեթոդաբանությունը և ձևավորվել է հարցազրուցավարների թիմը:

**1.1 «Հայաստանում կազմակերպվող ցուցահանդեսներ, համաժողովներ»** միջոցառման շրջանակում անց են կացվել մի շարք համաժողովներ, ցուցահանդեսներ, մրցույթներ: Դրանք են՝

2010 և 2011թթ Երևանի Կ. Դեմիրճյանի անվան Մարզահամերգային համալիրում տեղի ունեցավ ամենամյա **«Դիջիթեք 2010,2011»** բարձր, տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների ցուցահանդեսը: «Հայաստանում կազմակերպվող ցուցահանդեսներ, համաժողովներ» միջոցառման շրջանակում վենչուրային համաժողովի **«Բիզնես համագործակցության աջակցման»** մրցույթը, **«ՏՏ ոլորտի մասնավոր հատվածի հետ «Տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների լիդերները՝ առանց փողկապների» արտագնա հանդիպում-քննարկումների ֆինանսավորում»** միջոցառումը, **«ԱրմԹեք 2011» Հայաստանի բարձր տեխնոլոգիաների 4-րդ ամենամյա համաժողովը:**

**2 ) «Միջազգային համագործակցություն»** միջոցառման շրջանակում իրականացվել են «Հայ-հնդկական տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների ուսումնական կենտրոնի հիմնում» և «Մայքրոսոֆթ» ինովացիոն կենտրոնի հիմնում» միջոցառումները: «Մայքրոսոֆթ» ինովացիոն կենտրոնի հիմնում» ծրագրի իրականացման նպատակով 2010թ. սկսվել են Կենտրոնի վերանորոգման աշխատանքները՝ Երևանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի տարածքում և 2011թ. մայիսի 11-ին տեղի ունեցավ Մայքրոսոֆթ ինովացիոն կենտրոնի (այսուհետ՝ ՄԻԿ) բացման պաշտոնական արարողությունը:

«Հայաստանում Մայքրոսոֆթ ինովացիոն կենտրոնի ստեղծում» ծրագիրը իրականացվում է ՀՀ կառավարության, ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալության և Մայքրոսոֆթ ընկերության հետ համատեղ, որի նպատակն է, կիրառելով նորարարական և արդյունավետ մոտեցում, աջակցել փոքր և միջին ընկերություններում հիմնարար գիտելիքների և փորձառության ձևավորմանը՝ ինովացիոն ՏՀՏ լուծումներ մշակելու ուղղությամբ, ինչպես նաև զարգացնել բիզնես գիտելիքները կայուն ընկերություններ հիմնելու նպատակով: Ինովացիոն կենտրոնը կապահովի գիտելիքների փոխանցում գործարար, տեխնիկական և կառավարմանն առնչվող տարբեր ոլորտներում:

Նշված աշխատանքներին զուգահեռ կազմակերպվել են .NET (դոթ նետ), MS Project (էմ-էս փրոջեքթ) 2007, SQL Server (էս-Քյու-էլ սերվեր), Share Point (շեյր փոյնթ), MS Systems (էմ-էս սիսթեմս), ինչպես նաև վաճառքի հմտությունների զարգացմանն ուղղված դասընթացներ, որոնց մասնակցել է մոտ 65 SS ըկերությունների 170 աշխատակից, ինչպես նաև 50 ուսանող և նորաստեղծ ընկերությունների ներկայացուցիչներ:

**«Հայ-հնդկական SCS ուսումնական կենտրոնի ծրագրերի իրականացում» միջոցառման** շրջանակում 2007թ. որոշվել էր նախաձեռնել հայ-հնդկական SCS ոլորտների համագործակցության համատեղ ծրագիր և հիմնել SCS Ուսումնական կենտրոն ՁԻՀ-ի հետ համատեղ: Հայաստանի և Հնդկաստանի կառավարությունների միջև 2009թ. հունիսին կնքվել էր փոխհամաձայնության հուշագիր՝ Հայաստանում հայ-հնդկական SCS վերապատրաստման կենտրոն ստեղծելու մասին:

Կենտրոնի պաշտոնական բացման արարողությունը տեղի է ունեցել 2011թ. նոյեմբերի 7-ին Երևանի պետական համալսարանի Մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետի մասնաշենքում: Հնդիկ գործընկերների կողմից հայտարարվել և ամփոփվել են կենտրոնի ուսումնական նյութերի, համակարգչային սարքավորումների և ցանցի տեղադրման մրցույթները: Ուսումնական նյութերը արդեն ներմուծվել են Հայաստան, համակարգչային սարքավորումները առաքվել են 2010թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին: Իրականացվում է Կենտրոնի դասախոսական անձնակազմի վերապատրաստումը:

**«Ինթել և Սիսկո ընկերությունների հետ համապեղ ծրագրերի իրականացում»** միջոցառման շրջանակում Ամերիկյան «Հյուլեթ Փակարդ» և «Ինթել» ընկերությունների հետ համատեղ մշակվել է «Համակարգիչ ուսուցիչների համար» ծրագիրը՝ ուղղված դպրոցների ուսուցիչներին, որոնց հիմնական մասը չունեն համակարգիչ օգտվելու հնարավորություն թե՛ տանը, թե՛ աշխատավայրում: Նախատեսվում է հիմք ընդունել «Համակարգիչ բոլորի համար» ծրագրի մոդելը և առաջարկել ուսուցիչներին մատչելի համակարգիչներ հատուկ մշակված ծրագրերով և բովանդակությամբ՝ բարձրորակ և ժամակակից կրթության օրեցօր աճող պահանջներին բավարարելու նպատակով:

«Ինթել» ընկերության հետ համատեղ մշակվել է նաև «Դպրոցական համակարգիչ» ծրագիրը, որի շրջանակում հայ աշակերտները հնարավորություն կունենան ստանալու շարժական և տարբեր այլ կարգի լուծումներ՝ բավարարելով տեխնոլոգիական ուսուցման և տեղեկատվական հասանելիության արդի պահանջները: Այս ծրագրի փորձնական փուլում ներառված հայաստանյան 2 կրթահամալիրների աշակերտներին «Ինթել» ընկերության կողմից նվիրվել է 60 դյուրակիր համակարգիչ, որոնք ակտիվորեն կիրառվում են աշակերտների կողմից ուսումնական պրոցեսում:

### **Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման խնդիրները**

SS ոլորտի զարգացման միտումների հետ մեկտեղ, ոլորտի մասնավոր հետազոտությունների, փորձագիտական ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների արդյունքում բացահայտվել են մի

շարք հիմնախնդիրներ, որոնք պայմանավորված են ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ գործոններով: Դրանք են, մասնավորապես, տեղեկատվական հասարակության և դրա տարբեր բաղադրիչների ձևավորման, ներդրման և զարգացման խնդիրները, SS ոլորտում ներդրումների խթանման և ձեռնարկությունների ապրանքների և ծառայությունների տեղական և միջազգային շուկաներ առաջնդման հետ կապված խնդիրները, գործարար և տեխնիկական խորհրդատվության ստացման և կադրերի մասնագիտական ուսուցման և վերապատրաստման առկա դժվարությունները, SS մասնավոր հատվածի և կրթական համակարգի միջև կապերի թերի զարգացումը, սկսնակ գործարարների համար ձեռնարկատիրական գործունեության խթանման մեխանիզմների անբավարարությունը և/կամ համապատասխան հմտությունների պակասը:

#### **16.4.2 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընդհանուր նպատակները և գերակայությունները**

##### **նպատակները**

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման և պետական աջակցման հիմնական նպատակն է՝

Ստեղծել Տեղեկատվական և գիտելիքի վրա հիմնված առաջադեմ հասարակություն՝ ՏՀՏ կատարելագործված ենթակառուցվածքներով, համակարգչային բարձր գրագիտությամբ, համակարգչային հագեցվածության և ինտերնետ հասանելիության բարձր աստիճանով, ինչպես նաև համատարած կիրառվող էլ-ծառայությունների համակարգերի և մեծածավալ տեղական SS շուկայի առկայությամբ:

##### **գերակայությունները**

Առաջիկա 3 տարիների ոլորտի գերակայությունն է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի արտադրողականության աճը և տեղեկատվական հասարակության կայացումը:

#### **16.4.3 Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

2013-2015թթ ժամանակահատվածում նախատեսվող միջոցառումները՝ 1) Հայաստանի SS ոլորտի ներկայացում և խթանում Հայաստանում և արտերկրում, հետազոտություն, հասարակական իրազեկում և 2.) Միջազգային համագործակցություն կհանդիսանան ՀՀ 2012թ. պետական բյուջեով «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման ծրագրով» նախատեսված ֆինանսավորման շարունակությունը և մեծապես կնպաստեն SS ոլորտի գերակայությունների և ոլորտի զարգացման պետական աջակցության ծրագրային նպատակների իրականացմանը, ինչպես նաև ուղղված են ՀՀ կառավարության կողմից 28.08.2008թ.-ին հավանության արժանացած «Տեղեկատվական

տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման հայեցակարգի» դրույթների իրականացմանը:

Ծրագրի իրականացման համար յուրաքանչյուր տարի նախատեսվել է հատկացնել 80.0 մլն դրամ:

## **16.5 Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագիր**

### **16.5.1 Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

*Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամը (ՀԱՄՀ) սկսել է իր գործունեությունը 2008թ. նոյեմբերի 8-ին համաձայն ՀՀ կառավարության 2008թ. փետրվարի 28-ի N204-Ա որոշմանը: ՀԱՄՀ կարևոր դեր է խաղում Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության գլոբալ զարգացման գործընթացում՝ հատկապես զբոսաշրջության, առողջապահության, կրթության ոլորտներում առաջանցիկ ծրագրերի իրականացման միջոցով:*

#### **Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագրի զարգացման միտումները**

1. *Գլխավոր գրասենյակի շրջանակներում մշակվել և ներդրվել է (այդ թվում կազմակերպչա-կառուցվածքային նոր համակարգ): Իրականացվել է՝ գործունեության և ծրագրերի ընդհանուր պլանավորում, կազմակերպում, իրականացում և կառավարում:*

2. *Հայաստանի զբոսաշրջության զարգացման և խթանման իր ռազմավարության շրջանակներում ՀԱՄՀ մշակել է զբոսաշրջության զարգացման միջանցքների հայեցակարգը, որը ներառում է Կենտրոնական, Սևանա լճի, Հյուսիսային և Հարավային միջանցքները:*

*Մշակվել են զբոսաշրջային արդյունքի զարգացման փաթեթներ և ներդրումային նախագծեր կրկու միջանցքների՝ Սևանա լճի տարածքի և Հարավային միջանցքի համար:*

*«Սևանա լճի բարձր լեռնային մարզական կենտրոն» գործարար ծրագրի մշակման նպատակով՝ ՀԱՄՀ պայմանագիր է կնքել «Ehram & Gottwald GbR» գերմանական ընկերության հետ:*

*2010թ. հոկտեմբերի 16-ին Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամը «Տաթևեր» ճոպանուղու շահագործմամբ ազդարարեց «Տաթևի վերածնունդ» ծրագրի մեկնարկը: Ճոպանուղին միացնում է Հալիձոր և Տաթև գյուղերը՝ ներկայանալով որպես տարածաշրջանի համար նոր զբոսաշրջային արդյունք: Վերականգնվել և շահագործման է հանձնվել Տաթևի վանական համալիրի ձեթի միջնադարյան արտադրամասը՝ Ձիթ-հանը, որն այցելուներին և զբոսաշրջիկներին ներկայացնում է հայկական միջնադարյան ձիթարտադրության տեխնոլոգիան:*

Տաթևի բացման ծրագրի շրջանակներում կատարվել է «Հայկական խոհանոցի վերածնունդ» ծրագրի մեկնարկը, որի նպատակն է վերականգնել և պահպանել հայկական խոհանոցային մշակույթը:

Զբոսաշրջային արդյունքների զարգացման շրջանակում մշակվել է քայլարշավի հինգ երթուղի, որոնցից երեքը արդեն նշագրված են:

Տաթևը, որպես տուրիստական ուղղություն առաջ մղելու նպատակով վերամշակված պրեզենտացիան ներկայացվել է մի քանի միջազգային և տեղական առևտրային ցուցահանդեսներում:

Իրականացվել է 2 ճանաչողական այց 18 լրագրողի և 40 զբոսաշրջային գործակալությունների համար:

ՀՀ Վայոց Ձորի մարզի Զերմուկ քաղաքը զբոսաշրջային կենտրոնի վերածման ծրագրի շրջանակներում ՀԱՄՀ-ը աջակցել է «TigerDev Swiss» կազմակերպությանը Զերմուկ քաղաքի քաղաքաշինական պլանի պատրաստման աշխատանքներում՝ հավաքագրելով և ներկայացնելով պլանի մշակման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերն ու նյութերը:

Մշակվել է Այցելուների տեղեկատվական կենտրոն բիզնես նախագծի երկու տարբերակ, համաձայն, որի նոր ԱՏԿ+ -ն տեղակայված է լինելու կամ Հայաստանի պատմության թանգարանի առջևի սյունաշարի տարածքում, կամ Հանրապետության Հրապարակի շատրվանների մոտակայքում գտնվող կանաչապատ տարածքում:

2010-2011թթ միջուկային բժշկության ներդրման և ուռուցքաբանության գերազանցության կենտրոնի ստեղծման ուղղությամբ իրականացվեցին հիմնարար աշխատանքներ.

ՀՀ կառավարությունը ընդունեց «Ուռուցքաբանության գերազանցության հայկական կենտրոն ստեղծելու ծրագրին հավանություն տալու մասին. «Ռադիոիզոտոպների արտադրության կենտրոն» փակ բաժնետիրական ընկերություն ստեղծելու և ՀՀ կառավարության 2009թ. փետրվարի 19-ի N310-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» 7 հոկտեմբերի 2010թ. N 1424-Ն որոշումը: 2010թ. նոյեմբերի 8-ին ՀՀ կառավարությունում ստորագրվեցին բելգիական KBC բանկի և IBA ընկերության հետ համապատասխանաբար ցիկլոտրոն սարքի գնման վարկավորման ու այդ սարքի արտադրության պայմանագրերը: 2010թ. դեկտեմբերի 29-ին գրանցվեց «Ռադիոիզոտոպների արտադրության կենտրոն» փակ բաժնետիրական ընկերության կանոնադրությունը: Վերը նշված առաջընթացի արդյունքում ձևավորվեց միջուկային բժշկության և ուռուցքաբանության գերազանցության կենտրոնի կարևորագույն բաղադրիչներից հանդիսացող ռադիոիզոտոպների արտադրությունը կազմակերպելու իրավական ու ֆունկցիոնալ հիմքերը:

Ձևավորված են ուռուցքաբանության և սրտաբանության ոլորտների աշխատանքային խմբեր և խորհրդատուների խորհուրդ, որոնք տրամադրելու են անվճար խորհրդատվություն՝ առանց բյուջետային լրացուցիչ հատկացումների



Հիմնադրամը մասնակցել է 1 համաժողովի կազմակերպմանը, մշակվել է ապահովագրության շուկայի վերլուծության հիմնադրույթները ամփոփող փաստաթուղթը:

3. 2010 թ.-ի ընթացքում ՀԱՄՀ-ը մշակեց կրթության ծրագրի նախնական հայեցակարգ: Կրթական ծրագրի հայեցակարգի ամփոփման, զարգացման ծրագրի հիմնադրույթների ստեղծման և իրագործելիության ուսումնասիրության համար կատարվել է արտասահմանյան փորձի ուսումնասիրություն: Մշակվում են կրթական ծրագրերի հայեցակարգեր:

4. ՀԱՄՀ-ի գործունեությունը լայնորեն լուսաբանվել է տպագիր, առցանց (ներառյալ սոցիալական ցանցերը) և հեռուստատեսային լրատվամիջոցների (ներառյալ արտասահմանյան) միջոցով:

2010թ. մշակվեցին հատուկ նյութեր և ստեղծվեցին հատուկ փաթեթներ պոտենցիալ ներդրողներին և բարերարներին «Տաթևի վերածնունդ» ծրագիրը ներկայացնելու և նրա իրականացման համար գումարներ հայթայթելու նպատակով: Արդյունքում՝ 2010թ. հոկտեմբերի 16-ին Տաթևի ճակատուղու բացման արարողության շրջանակներում հավաքվեց 112.000 ԱՄՆ դոլար: Ստեղծվեց պոտենցիալ ներդրողների և բարերարների մի ընդգրկուն շտեմարան, որը հնարավորություն է տալիս կոնկրետ մարդկանց դիմել կոնկրետ ծրագրերի և դրանց կոմպոնենտներին աջակցելու համար: «Տաթևի վերածնունդ» ծրագրի շրջանակներում ձևավորվեց ընդգրկուն միջոցների հայթայթման ծրագիր առաջիկա երեք տարիների համար:

Հիմնադրամի գործունեության ոլորտների շրջանակներում մշակվեցին կոնկրետ ծրագրային առաջարկներ, որոնք ներկայացնելու արդյունքում «Քինիշն» հիմնադրամից ստացվեց 100.000 ԱՄՆ դոլար տրամադրելու նախնական պայմանավորվածություն:

Մշակվել է Մրցունակության հիմնադրամի հասարակայնության հետ կապերի համար նախատեսվող բրոշյուրի առաջին տարբերակը: Այն ներկայացնում է Հայաստանի զարգացման Մրցունակության հիմնադրամի տեսլականը, ինչպես նաև կազմակերպության ընթացիկ և ապագա ծրագրերը: Աշխատանքներում ներգրավված է արտասահմանյան փորձագետ:

Ստեղծվել է հայազգի պոտենցիալ խոշոր նվիրատուների բնութագիր-շտեմարանը և ուսումնասիրվել են նվիրատուների հետ հարաբերությունների կառավարման համակարգչային ծրագրերը:

Մրցունակության հիմնադրամի անձնակազմի կողմից ստեղծվեցին զբոսաշրջության, առողջապահության և ինովացիայի գծով աջակից խորհուրդների թեկնածուների ցուցակներ, որոնք ներառում են համապատասխան ոլորտների 10-15 ականավոր ներկայացուցիչներ:

2011թ. ընթացքում ՀԱՄՀ ներկայացուցիչները մասնակցել են մի շարք միջազգային կոնֆերանսների Սինգապուրում, Մոսկվայում, Դուբայում, և այլն, որտեղ և ապահովվել է հիմնադրամի նախագծերի ներկայացումը և գործադիր տնօրենի ներգրավումը պետական ու միջազգային ներդրողների հետ հանդիպումներում:

Հիմք ընդունելով ՀԱՄՀ-ի բազմաուղրտ գործունեությունը՝ մշակվել է միասնական ֆոնդահայթհայթման կարիքների գնահատման փաստաթուղթ, որի հիման վրա պատրաստվել է առաջարկությունների հրավեր և հայտարարվել մրցույթ՝ ֆոնդահայթհայթման միջազգային խորհրդատվական կազմակերպություն ներգրավելու նպատակով: Բանակցությունների արդյունքում ստացվել է երեք առաջարկ, որոնք մայիսի 21-ին ներկայացվել են ՀԱՄՀ-ի խորհրդի նիստին:

Տարվա ընթացքում այցելություններ են կազմակերպվել դեպի Անգլիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Իտալիա, ՄԱԷ և այլն, որտեղ հանդիպումներ են տեղի ունեցել տեղի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

2011թ. ընթացում ավարտին է հասցվել 2 աշխատանքային խորհուրդների կազմավորումը և անցկացվել է նրանց անդամների մասնակցությամբ նիստ:

**Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծրագրի խնդիրները**

Զբոսաշրջության ոլորտում հրատապ է մնում երկրի խթանման և մարքեթինգային ծրագրերի իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների ներգրավումը տարբեր աղբյուրներից՝ հիմնականում բյուջետային և միջազգային դոնոր կազմակերպություններից: Հանդիսանալով տնտեսության գերակա ճյուղերից մեկը մարքեթինգային քաղաքականության արդյունավետ իրականացումը առանցքային է երկիրը որպես մրցունակ զբոսաշրջավայր ներկայացնելու համար:

Առանձնապես կարևորվում է ճշգրիտ վիճակագրական տվյալների հավաքագրման և միջազգային այցելուների տարեկան հետազոտության իրականացման խնդիրը:

Նոր զբոսաշրջային արդյունքների, ենթակառուցվածքների և զբոսաշրջության այլընտրանքային ուղղությունների ստեղծումն ու զարգացումը հանդիսանում են այն խնդիրները, որոնց լուծմանը ուղղված են լինելու Մրցունակության հիմնադրամի 2013-2015թթ միջոցառումներն ու ծրագրերը:

Արդիական է նաև Այցելուների տեղեկատվական կենտրոնի հիմնումը Երևան քաղաքի կենտրոնում Հայաստան այցելող զբոսաշրջիկներին ճշգրիտ և լիարժեք տեղեկատվություն տրամադրելու նպատակով:

Առողջապահության ծրագրային աշխատանքների ուղղությամբ առանցքային խնդիրները պայմանավորված են անհրաժեշտ ֆինանսական ռեսուրսների առկայությամբ, դրանում ֆինանսական միջոցների ներգրավումը տարաբնույթ աղբյուրներից (վարկեր՝ հիմնականում բյուջետային, ներդրումներ, դրամաշնորհներ, նվիրաբերություններ): Առանձնապես կարևորվում է հնարավոր ներդրողների հետ կապի հաստատումը և նախընտրելի ներդրումային ծրագրերի շուրջ բանակցությունների իրականացումը: Արդիական է մրցունակության բարձրացման նպատակով և պետական

մասնավոր գործընկերության մոդելով առողջապահության բնագավառում առանձին ուղղությունների զարգացման ծրագրերի մշակումը և իրականացումը:

Կրթության ոլորտում առանցքային խնդիրներից է շարունակում մնալ բարձրագույն կրթության համակարգի նպատակների շուրջ համընդհանուր հանրային փոխհամաձայնության բացակայությունը, առաջանցիկ ծրագրերի բացակայությունը և կրթական ոլորտի բարեփոխումների գործընթացի խիստ կենտրոնացված լինելը: Բուհական համակարգի խնդիրներից է աշխատաշուկայի պահանջարկը և կոնկրետ հմտությունների տիրապետող շրջավարտների անհմապատասխանությունը, ժամանակին համահունչ որակավորումներ ունեցող դասախոսների անբավարար քանակը մասնագիտական տպագրությունների անհասանելիությունը և այլն:

### **16.5.2 Նպատակները և գերակայությունները**

#### **Նպատակները**

ՀԱՄՀ կանոնադրական խնդիրների իրականացմանն ուղղված պետական աջակցության ծրագրի հիմնական նպատակն է խթանել տնտեսության զարգացման համար թիրախային ընտրված ոլորտների կայուն զարգացումը, խթանել ներդրումների հոսքը, իրագործել տվյալ ոլորտների զարգացման համար անհրաժեշտ միջոցառումները:

#### **Գերակայությունները.**

Առաջիկա 3 տարիների առաջնահերթ նպատակներով պայմանավորված ոլորտի զարգացման գերակայություններն են ՀՀ կրթության, առողջապահության, զբոսաշրջության և դրանց հատող ոլորտների մրցունակության աստիճանի բարձրացումը:

### **16.5.3 Ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող ծախսային ծրագրի նկարագիրը (պարտավորությունները)**

2013-2015 թթ-ի ընթացքում պետական աջակցություն «Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կանոնադրական խնդիրների իրականացմանը» ծրագրի տարեկան ծրագրերի իրականացման արդյունքում

1. Կստեղծվեն առնվազն 4-5 ավարտուն և համապարփակ ներդրումային ծրագրեր, կկորդինացվի համագործակցությունը պետական և մասնավոր հատվածի միջև,
2. Կբարձրացվի իրազեկվածությունը առողջապահության, զբոսաշրջության, կրթության և այլ ոլորտների զարգացման վերաբերյալ:
3. Կբարձրանա տնտեսության որոշ ոլորտների մրցունակության ներուժը:

Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից վերոնշյալ ոլորտներում ծրագրային միջոցառումների իրականացումը կապահովի տնտեսության զարգացման զգալի առաջընթաց:

Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի կողմից իրականացվող մարքեթինգային քաղաքականության իրականացման արդյունքում կբարձրանա իրազեկվածության աստիճանը անցկացված և անկացվող ծրագրերի վերաբերյալ: Կընդլայնվեն պոտենցյալ ներդրողների և բարերարների խմբերը և կամրապնդվի վերջիններիս վստահությունը ներդրումային ծրագրերի առնչությամբ:

Ծրագրի իրականացման արդյունքում կխթանի տնտեսության կայուն աճը, կբացահայտվեն ոլորտային խնդիրները և կիրականացվեն տվյալ խնդիրների լուծմանն ուղղված միջոցառումներ՝ ինչպես պետական այնպես էլ մասնավոր հատվածի աջակցությամբ:

Ծրագրի իրականացման համար նախատեսվել է հատկացնել 2013թ.-ին՝ 264.3 մլն. դրամ, 2014.-ին՝ 264.3 մլն. դրամ և 2015թ.-ին՝ 294.8 մլն. դրամ:

**Միաժամանակ նախատեսվում է** շարունակել Բելգիական ՔԵՅ ԲԻ ՍԻ ԵՆ ՎԻ բանկի աջակցությամբ իրականացվող ռադիո-իզոտոպների արտադրության արտադրամասի ստեղծման ծրագիրը (ծրագրի տևողությունը՝ 2011-2013թթ.):

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է Գիտությունների ազգային լաբորատորայի տարածքում ստեղծել ցիկլոտրոնի միջոցով ռադիո-իզոտոպների արտադրության արտադրամաս, որը հնարավորություն կտա այդ բնագավառում զարգացնել կարողությունները: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսված են համապատասխան սարքավորումների և ապրանքների ձեռքբերումներ, ինչպես նաև կապիտալ բնույթի աշխատանքներ:

Ծրագրով նախատեսված աշխատանքների մի մասը կատարվելու 2012 թվականին և 2013թ. համար նախատեսված է 1,723,525.5 հազ. դրամ:

## **16.6 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագիր**

### **16.6.1 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագիր ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

Տեխնոպարկերը հանդիսանում են տնտեսական զարգացման խթանման անհրաժեշտ և կարևոր գործիքներ: Տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման մարմիններն ակտիվ մասնակցություն են ունենում Տեխնոպարկերի ստեղծման ու գործունեության հարցերում, որը տարածքի տնտեսության կառուցվածքի բարելավման նախադրյալներ է ստեղծում:

Բարեփոխվող երկրներում և, հատկապես, դրանց մարզերում բացակայում են բարձր մակարդակի ենթակառուցվածքները, ամենից առաջ՝ հեռահաղորդակցման ոլորտում: Հաճախ, նույնիսկ լավ հեռահաղորդակցման համակարգի և տեղեկատվական միջավայրի առկայությամբ, բացակայում է այդ ենթակառուցվածքի ամենօրյա գործնական կիրառման կուլտուրան: Այդ առումով կարևորվում

է միջազգային չափանիշներին համապատասխան կապի և հաղորդակցման այլ միջոցների առկայությունը (ինտերնետային էլքեր, տեղեկատու-որոնման համակարգեր, տեղեկատվական բազաներ, գործնական ուսուցման համապատասխան համակարգեր, զարգացած բիզնես կոնտակտներ, այդ թվում՝ օտարերկրյա կոնտակտներ), որը կարևոր պայման է, ինչպես տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման, այնպես էլ գործընկերներ և ներդրողներ գտնելու համար:

Միաժամանակ, ծրագրի իրականացման կարևոր պայման է հանդիսանում տեղական ինքնակառավարման մարմինների շահագրգռվածությունը և ակտիվ մասնակցությունը ծրագրի իրականացման բոլոր փուլերում, ինչն էլ կհանդիսանա գործազրկության դեմ պայքարի և մի շարք սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման կարևոր ուղղություն:

Տեխնոպարկի հաջողության ապահովման համար անհրաժեշտ է, որ այն համապատասխանի իր աշխարհագրական դիրքի և կազմակերպությունների տեղաբաշխվածության նվազագույն պահանջներին: Փոքր կազմակերպությունների համար շատ կարևոր է դրանց տեղակայումը հեշտ վերակառուցելի շինություններում, նաև՝ միօրինակ հարմարանքների, սարքերի ու սարքավորումների հավաքածուի առկայությունը, ոչ ձևական շփումը և տեխնոպարկի կողմից կազմակերպությունների վարկանիշը ապահովելու հնարավորությունները:

Կարևորելով Գյումրի քաղաքի դերը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մեջ ՀՀ կառավարությունը նպատակ է դրել մարզային տնտեսական զարգացման նպատակային ծրագրերի իրականացումը սկսել Գյումրի քաղաքից, պահպանելով նրա ավանդական մշակութային նկարագիրը, այն դարձնել ժամանակակից գիտելիքային և նորամուծական ենթակառուցվածքներ ունեցող կենտրոնի, որտեղ ներկայացված կլինեն բարձր տեխնոլոգիաներ կիրառող ձեռնարկությունները, խոշոր կրթօջախներն ու գիտահետազոտական կենտրոնները:

Ըստ էության՝ Տեխնոպարկի ստեղծմամբ պետության կողմից փորձ է արվում հնարավորինս վերագործարկել մինչ աղետը եղած զարգացած գիտական, տեխնոլոգիական և արտադրական ենթակառուցվածքները, ինչը միաժամանակ կբերի մարզում լրացուցիչ աշխատատեղերի ստեղծմանը և մրցունակ արտադրանքի դուրսբերմանը ներքին ու արտաքին շուկաներ, ինչպես նաև կապահովի տնտեսության մյուս հատվածների զարգացումը, բարձրացնելով գործարար ակտիվությունը:

**Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագրի զարգացման միտումները.**

- Ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2010թ. մայիսի 27-ի «Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման 2010 թվականի ծրագիրը հաստատելու մասին» թիվ 632-Ն որոշման՝ 2010թ. հոկտեմբերի 12-ին Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամը հայտարարել է ճարտարագիտության (բարձր տեխնոլոգիաների) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտներին

վերաբերող բիզնես գաղափարի մրցույթ, որի արդյունքում մրցույթի հանձնաժողովի կողմից ընտրվել են երկու հաղթողներ, որոնց հետ հիմնվել են ընկերություններ:

- 2010թ. հոկտեմբերին տեխնոպարկի տարածքում ազատ տնտեսական գոտու բիզնես մոդելի մշակման նպատակով պայմանագիր է կնքվել «Զարգ» ընկերության և Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի միջև:

- Համաձայն «Նեյշնլ Ինսթրումենթս Կորպորեյշն» և Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի ընկերության միջև 2010թ. մարտի 24-ին կնքված NI-G-02 առուվաճառքի պայմանագրի, մեխանիկայի և էլեկտրոնիկայի ոլորտների ուսումնական և գիտահետազոտական լաբորատորիաները ներմուծվել են Հայաստան: Գյումրու Անանիա Շիրակացի համալսարանի տարածքում վարձվել է 400 ք.մ տարածք, որտեղ տեղակայվել են Նեյշնլ Ինստրումենթս մեխանիկայի և էլեկտրոնիկայի ոլորտների ուսումնական և գիտահետազոտական լաբորատորիաները, բիզնես գաղափարի մրցույթի արդյունքում հիմնված երկու սկսնակ ընկերությունները և Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի աշխատակազմը: Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի գրասենյակի համար ձեռք են բերվել անհրաժեշտ տեխնիկական միջոցներ:

- 2010թ. նոյեմբերին Աշխարհի գիտելիքի կլաստերի (Fab Lab, Living Design, 21st century Education Lab, Business Intelligence լաբորատորիաներ) հիմնման նպատակով իրագործվելիության ուսումնասիրություն իրականացնելու համար Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամը պայմանագիր է կնքել ֆրանսիական «Տեքնոլոջի սանս ֆրոնտյեր» ընկերության հետ: Իրագործվելիության ուսումնասիրության շրջանակում Հայաստան են այցելել համապատասխան փորձագետներ:

- 2010թ. նոյեմբերի 28-ից դեկտեմբերի 13-ը Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի փորձագետը գործուղվել է Հարավային Կորեա՝ «Կորեայի Գիտության և տեխնոլոգիաների պարկերի 37-ամյա փորձը» անվանումով դասընթացին մասնակցելու նպատակով: Դասընթացի ընթացքում ներկայացվել են տեխնոպարկերի գործունեության սկզբունքները, կառուցվածքը, տեխնոլոգիաների առևտրայնացման հիմունքները և այլ առարկաներ: Այցի ընթացքում նաև ձեռք բերվեցին նախնական պայմանավորվածություններ հետագա համագործակցության մասին:

- 2010թ. դեկտեմբերի 14-ին Գյումրիում կայացել է Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի չորրորդ նիստը, որի ժամանակ քննարկվել են նիստի օրակարգի հետևյալ հարցերը՝ հաշվետվություն Նեյշնլ Ինսթրումենթսի Մեխանիկայի և էլեկտրոնիկայի ոլորտների ուսումնական և գիտահետազոտական լաբորատորիաների հիմնման վերաբերյալ, հաշվետվություն Աշխարհի գիտելիքի կլաստերի (Fab Lab, Living Design, 21st century Education Lab, Business Intelligence լաբորատորիաներ) հիմնման նպատակով իրագործվելիության ուսումնասիրության անցկացման վերաբերյալ, բիզնես գաղափարի մրցույթի հաղթած գաղափարների ներկայացում, Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի 2010-2011թթ աշխատանքային ծրագրի

հաստատում, Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի 2011թ. բյուջեի հաստատում, Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի 2009 և 2010 թվականների բյուջետային գումարների վերաբաշխում, Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի հաստիքացուցակի հաստատում և կայացվել են համապատասխան որոշումներ:

### **2011 թ. իրականացրած ծրագրերը**

#### **1. Ճարտարագիտական կրթական և հետազոտական լաբորատորիա**

2011թ. ընթացքում ճարտարագիտական (մեխանիկայի և էլեկտրոնիկայի) լաբորատորիայում ուսուցում են անցել 203 ուսանողներ և աշակերտներ:

- Էլեկտրոնիկայի լաբորատորիա **92** ուսանող
- Հեռահաղորդակցության լաբորատորիա **61** ուսանող
- Մեխանիկայի լաբորատորիա **50** ուսանող

Լաբորատորիաներում դասավանդման նպատակով ընտրված՝ համապատասխան մասնագիտություն և որակավորում ունեցող երեք գյումրեցի երիտասարդները վերապատրաստում են անցել «Նեշընըլ ինսթրումենթս» ընկերությունում:

#### **2. Բիզնես գաղափարների մրցույթ**

Կազմակերպվել է ճարտարագիտության (բարձր տեխնոլոգիաներ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտներին վերաբերվող բիզնես գաղափարների երկրորդ մրցույթը: Մրցույթին մասնակցած գաղափարները ներկայացվել են ինչպես Գյումրիից, այնպես էլ Երևանի մասնագետների կողմից՝ գաղափարները Գյումրիում իրականացնելու նախապայմանով:

Մրցույթի նախապատրաստման փուլում կազմակերպվել են երկու սեմինարներ, որոնց հրավիրվել են բոլոր շահագրգիռ անձինք և կազմակերպությունները: Սեմինարների ընթացքում մանրամասն ներկայացվել են միցույթի ընթացակարկերը, գնահատման չափանիշները, մրցույթի նպատակները և ակնկալվող արդյունքները, պատասխաններ են տրվել ներկայացված հարցերին:

Մրցույթին դիմած **13** գաղափարներից ընտրվել է կարճ ցուցակ, կազմված **9** գաղափարներից, որոնց վերաբերյալ կազմակերպվեցին շնորհանդես և քննարկում, ինչի արդյունքում հաղթող են ճանաչվել **3** գաղափարներ.

- Հիբրիդային արևային ջեռուցման համակարգ,
- Թվային և կոշտ նախատիպերի նախագծում և արտադրություն,
- Ոսկերչական և գեղազարդային իրերի գեղարվեստական նախագծում, մոդելավորում և մոմից մոդելների պատրաստում ու թողարկում:

### 3. «Դ-լինկ» տարածաշրջանային հետազոտական կենտրոն

Հիմնադրամի կողմից տարվել են բանակցություններ «Դ-լինկ» տարածաշրջանային հետազոտական կենտրոնի ներկայացուցիչների հետ՝ Տեխնոպարկում տարածաշրջանային հետազոտական կենտրոնի հիմնման նպատակով: Բանակցությունների արդյունքում ձեռք բերված պայմանավորվածությունների շրջանակում կատարվել են հետազոտություններ և անհրաժեշտ մարդկային ռեսուրսների ներգրավում, ինչպես նաև անց են կացվել համապատասխան մասնագետների հետ հարցազրույցներ կատարվելիք աշխատանքներում ներգրավելու նպատակով, ինչի արդյունքում ապրիլ ամսին բացվել և ներկայումս Գյումրիում գործում է «Դ-լինկ» տարածաշրջանային հետազոտական կենտրոնը:

Կենտրոնը ակտիվ գործունեությունը սկսեց ս.թ. մայիս ամսին և առաջին ամիսների ընթացքում ցուցաբերեց այնպիսի խոստումնալից արդյունքներ, որ «Դ-լինկ» ընկերության ղեկավարությունը որոշում կայացրեց Գյումրու կենտրոնի հետազոտողների քանակը 5 տարվա ընթացքում հասցնել մինչև 80: Այս նպատակով ներկայումս ընկերության հայաստանյան գրասենյակի տնօրենը ԳՏՀ հետ համատեղ ուսումնասիրություններ են իրականացնում, հետագա կենտրոնի տեղը որոշելու և ճարտարապետական նախագիծը նախապատրաստելու ուղղությամբ:

Ներկայումս ԳՏՀ-ն Գյումրու տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կենտրոնի հետ համատեղ, «Դ-լինկ» ընկերության համար կազմակերպել են 7 ուսանողների վերապատրաստում՝ համաձայն ընկերության հետ համաձայնեցված ուսումնական ծրագրերի:

«Անշարժ գույքի կառավարում և շինարարական աշխատանքների վերահսկողություն» ծրագրի իրականացման շրջանակում «Հայաստանի Հանրապետության նախագծերի պետական արտագերատեսչական փորձաքննություն» ՓԲԸ-ի մասնագետների հետ համատեղ կատարվել է «Գյումրու տեխնոլոգիական կենտրոն» աշխատանքային նախագծի փորձաքննություն: Փորձաքննության արդյունքում բացահայտված թերությունների վերաբերյալ կազմվել է համապատասխան եզրակացություն, որից հետո պատվիրատուի (EIF) պահանջով կատարողի կողմից իրականացվել են համապատասխան փոփոխություններ և վերջնական տեսքի են բերվել նախագծային փաստաթղթերը: «ՀԳՇՆ» ՍՊԸ-ի կողմից նախագիծը ներկայացված է 13 գրքով համալիր կազմով:

Ներկայումս մշակվում և ուսումնասիրության է ենթարկվում կապալառուի ընտրության մրցույթային փաթեթը:

Համաշխարհային բանկի տեխնոլոգիայի մրցունակության բարձրացման ծրագրի, բիզնես գաղափարների և ծրագրերի մրցույթի արդյունքում ստեղծվելիք նոր ընկերությունների, ինչպես նաև ստեղծվող մուլտիմեդիայի լաբորատորիայի համար վարձակալվել են համապատասխան տարածքներ:



#### **4. Սկսնակ ընկերությունների հիմնում**

ԳՏԶՀ մասնակցությամբ ստեղծված «Սեյսմոտեք» և «Տեխնոպոլ» ընկերությունները իրականացնում են հետևյալ աշխատանքները.

- «Սեյսմոտեք» ընկերությունը նախագծել և պատրաստել է սեյսմիկ տվիչը՝ լոգերի համակարգով: Սարքը ներկայումս գտնվում է փորձարկումների փուլում: Նախապատրաստվում է փաստաթղթերի փաթեթը պատենտի դիմելու համար: ՀՀ Սեյսմիկ պաշտպանության ծառայությունը պատրաստակամություն է հայտնել հաջող փորձարկումներ անցնելուց հետո ձեռք բերել սարքերի խմբաքանակ: Տարվում են աշխատանքներ միջազգային շուկա (Ղազախստան, Ուզբեկիստան, Վրաստան, Իրան, Սիրիա) դուրս գալու ուղղությամբ:

- «Տեխնոպոլ» ընկերությունը ավարտել է երկու լաբորատոր սարքերի նախագծումը և ներկայումս պատրաստում են փորձանմուշները, որոնք 2012 հունվարի ավարտին փորձարկումներ կանցնեն «Ինտեգրատոր» ընկերությունում: Սարքավորումները ներառվել են «Նեյշնլ Ինսթրումենթս» ընկերության կատալոգներում:

ԳՏԶՀ մասնագիտական օժանդակությամբ ստեղծվել են «Գիգաբիթ» ԱԶ և «Էներգո էֆեկտիվ տեխնոլոգիա» (ԷԷՖ) ՍՊԸ սկսնակ ընկերությունները:

«Գիգաբիթ»-ը իրականացնում է ավտոմատ համակարգերի նախագծման և ներդրման, ինչպես նաև ծրագրային ապահովման աշխատանքներ:

«ԷԷՖ» ՍՊԸ-ն կատարում է բարձր էֆեկտիվության հիդրոէլեկտրոկայանների նախագծման, կառուցման և մոնտաժային աշխատանքներ:

#### **5. Ծրագրային ապահովման, դիզայնի, մուլտիմեդիայի լաբորատորիայի հիմնում և պահպանում**

Մշակվել և ներկայացվել է Մուլտիմեդիայի լաբորատորիայի ստեղծման նպատակով բովանդակային և տեխնիկական բաղադրիչների նկարագրությունը: Արդյունքում ստեղծված լաբորատորիայում հնարավոր կլինի տեղի և արտերկրից հրավիրված մասնագետների միջոցով դասավանդել ստատիկ և դինամիկ մուլտիմեդիա, այդ թվում՝ Photoshop, Corel DRAW, 3D MAX և Auto CAD: 2012թ. սկսած նախատեսվում է ուսուցանել տարեկան շուրջ 40 ուսանող:

Մշակվել են համապատասխան փաստաթղթեր և հայտարարվել է մրցույթ՝ ՀՀ օրենքի Մուլտիմեդիայի և ցանցային տեխնոլոգիաների լաբորատորիաների ստեղծման նպատակով ձեռք են բերվել համապատասխան սարքավորումներ և գույք:

#### **6. ԳՏԶՀ կառավարվող տարածք**

Գրասենյակի գործունեությունն ապահովելու համար Գյումրու կենտրոնում վարձակալվել է 430քմ տարածք: Ներկայումս այդ տարածքում գործում են ԳՏԶՀ գրասենյակը, «Դ-լինկ» տարա-

ծաշրջանային հետազոտական կենտրոնը, «Սեյսմիկ Թեքնոլոգիս» և «Տեխնոպոլ» փակ բաժնետիրական ընկերությունները և կրթական ու հետազոտական ճարտարագիտական լաբորատորիաները:

ԳՏՀՀ-ն մասնակցել է Համաշխարհային բանկի կողմից նախապատրաստած Գյուրու տեխնոլոգիական կենտրոնի շենքի վերակառուցման մրցութային փաթեթի նախապատրաստմանը:

2011թ. ընթացքում ԳՏՀՀ-ն կազմակերպել և մասնակցել է մի շարք միջոցառումների, ներառյալ.

- «Ճարտարագիտության (բարձր տեխնոլոգիաների) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտներին վերաբերող բիզնես գաղափարի ընտրության հրապարակային մրցույթ» սեմինար:
- «Գիտական արդյունք-գաղափարից մինչև բիզնես» սեմինար:
- Հանդիպում-քննարկումներ Գյուրու ազատ տնտեսական գոտու վերաբերյալ Գյուրու բիզնես համայնքի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների պատասխանատու անձանց, ինչպես նաև այլ շահագրգիռ կողմերի հետ:
- Մայքրոսոֆտ ընկերության մասնակցությամբ՝ «Ինովացիա, գաղափարից մինչև արտադրանք» սեմինար:
- «Դիջիտեք» և «Շիրակ-էքսպո» ցուցահանդեսներ և «Արմտեք» համաժողով:

### **Հիմնական խնդիրները**

Հիմնական խնդիրներն են՝

- Ազգային իննովացիոն համակարգի ձևավորում և համապատասխան սկզբունքների մշակում,
- Իննովացիոն համակարգի բաղկացուցիչ մասերի, ինչպիսիք են տեխնոպարկեր, տեխնոլոգիական ինկուբատորներ, վերլուծական-տեղեկատվական համակարգերի ձևավորում,
- Իննովացիոն հիմնադրամների և վենչուրային կապիտալի գործունեության ձևավորում,
- Բարելավել գործարարության միջավայրը Գյուրուում, վերացնել գործարարության կազմակերպման այն հիմնական պատճառները, որոնք խոչընդոտում են զարգացմանը,
- Բարձրացնել գործարար ծառայությունների (բիզնես-կրթության, տեղեկատվության, խորհրդատվության և այլն) տրամադրման հնարավորությունները Գյուրու ձեռներեցների համար,
- Տեղական արտադրողների շահերի պաշտպանություն, ապրանքների մրցունակության բարձրացում և միջազգային շուկայում ինտեգրման նախապայմանների ստեղծում,
- Տեղական արտադրողների համար բարենպաստ շուկայի ձևավորման մեխանիզմների մշակում՝ ազատ տնտեսական գոտու քաղաքականություն,
- Գյուրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի ներքո հիմնադրված լաբորատորիաների բնականոն աշխատանքների ապահովում
- մարզային բնակչության մասնագիտական և ձեռնարկատիրական ունակությունների ձևավորում:

## 16.6.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները

### Նպատակները

Ծրագրի իրականացման նպատակն է Գյումրի քաղաքը տեխնոքաղաքի վերակառուցելը և Գյումրու տեխնոքաղաքի ներքո ինովացիոն համակարգի ձևավորումը:

### Գերակայությունները

Առաջիկա 3 տարիների ոլորտի զարգացման գերակայություններն են Գյումրու քաղաքի սոցիալ-տնտեսական և բիզնես միջավայրի զարգացման նախադրյալների ստեղծումը, բարձրտեխնոլոգիական աշխատատեղերի ստեղծումը, համապատասխան կրթական ծրագրերի միջոցով մարդկային ռեսուրսների կարողությունների զարգացումը, Գյումրին դիտարկելով որպես ձևավորվող ազգային ինովացիան համակարգի բաղկացուցիչ մաս:

## 16.6.3 Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման ծրագրի իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)

### Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)

2013-2015թթ միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվող հետևյալ ծրագրերը կհանդիսանան ՀՀ 2012թ. պետական բյուջեով «Գյումրու տեխնոպարկի գործունեության իրականացման 2012 թվականի» ծրագրով նախատեսված ծրագրի ֆինանսավորման շարունակությունը և մեծապես կնպաստեն ինովացիոն ոլորտի գերակայությունների և ոլորտի զարգացման պետական աջակցության ծրագրային նպատակների իրականացմանը:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է պետական աջակցություն ցուցաբերել հետևյալ ծրագրային միջոցառումների իրականացմանը, որը կնպաստի համապատասխան ինովացիոն համակարգի ձևավորմանը.

**1) Տեխնոպարկի գործունեության կառավարում (Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամ)** - Միջոցառումը նախատեսում է Գյումրու տնտեսական զարգացման հիմնադրամի կառավարման նպատակով ներգրավել բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների, որոնք, ուսումնասիրելով միջազգային հարուստ և հաջողված Տեխնոպարկերի գործունեության փորձը, այն կօգտագործեն Գյումրու զարգացման ենթակառուցյունների նախագծման և իրագործման նպատակով, ապահովել հիմնադրամի աշխատանքների առավել արդյունավետ կազմակերպում և ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործում, ինչպես նաև ուղղորդել անձնակազմին և հաստատել ծրագրերով ֆինանսավորվող և հիմնադրամի հիմնական բյուջեով ֆինանսավորվող աշխատակազմի հստակ տարանջատում:

2) **Անշարժ գույքի կառավարում** – Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է Համաշխարհային Բանկի կողմից ֆինանսավորվող Գյումրու մանկավարժական շենքի՝ ըստ նախագծային փաստաթղթերի շինարարական աշխատանքների վերահսկողության նպատակով վարձել շինարարության գծով պատասխանատու: Նաև միջոցառման շրջանակում նախատեսվել են հիմնադրամի ժամանակավոր գրասենյակի վարձակալության համար վճարները:

3) **Կրթական ծրագրեր** - Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է իրականացնել 5 ենթածրագրեր.

4) **Բիզնես զարգացում** - Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է վարձել փորձագետներ հետևյալ երեք ուղղություններով՝ կապեր տնտեսության ճյուղերի հետ, տեխնոլոգիական ընկերությունների ներգրավում Գյումրիում և ծրագրեր պետական և միջազգային կառույցների հետ:

5) **Նորարարությունների ու ժամանակակից տեխնոլոգիաների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում** - Միջոցառման շրջանակում նախատեսվում է «Պետության մասնակցությամբ նոր ընկերությունների հիմնման ճանապարհով մրցութային եղանակով ընտրված ճարտարագիտության և/կամ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտների բիզնես գաղափարների և/կամ ծրագրերի ֆինանսավորումը», ինչպես նաև տվյալ միջոցառման կազմակերպչական աշխատանքների կատարում:

6) Ծրագրի իրականացման համար 2013-2014թթ նախատեսված է 163.7 մլն դրամ, իսկ 2015թ.-ին՝ 181.6 մլն դրամ:

## **16.7 Տեխնիկական կանոնակարգի պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման վերահսկողության պետական ծրագիր**

### **16.7.1. Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

ՀՀ տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման վերահսկողության իրականացումը նպաստում է «Համապատասխանության գնահատման մասին» և «Չափումների միասնականության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքների արդյունավետ կիրառմանը, ապահովվելով ՀՀ-ում արտադրվող, ներմուծվող և իրացվող արտադրանքի և մատուցվող ծառայությունների համապատասխանությունը տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին և չափագիտական կանոններին ու նորմերին:

Միաժամանակ վերոհիշյալ աշխատանքները ապահովվում են մարդու կյանքի, առողջության, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց և պետական գույքի անվտանգությունը, շրջակա միջավայրի, կենդանիների և բույսերի կյանքի և առողջության, ձեռնարկատիրական և արտադրական

գործունեության վնասակար ազդեցությունից ու սպառողներին թյուրիմացության մեջ գցող գործոններից պաշտպանությունը:

Իրականացվող աշխատանքները ապահովվում են նաև չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանումը, խախտումների բացահայտումը և դրանց կանխարգելումը, ինչպես նաև հաստատված տեսակին թողարկվող չափման միջոցների համապատասխանության որոշումը, չափման միջոցների ստուգաչափման համար կիրառվող չափման միջոցների, այդ թվում՝ էտալոնների և աշխատանքային չափման միջոցների վիճակի ու կիրառման ճշտության որոշումը, չափումների կատարման վկայագրված մեթոդիկաների առկայությունը:

«Ը Էկոնոմիկայի նախարարության Շուկայի վերահսկողության պետական տեսչությունը (այսուհետ՝ Տեսչություն) իր աշխատանքներում ղեկավարվում է «Համապատասխանության գնահատման մասին», «Չափումների միասնականության ապահովման մասին», «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին», «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին», «Ստանդարտացման մասին» ՀՀ օրենքներով և ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով:

<b>Պետական մարմինների իրավասության ներքո մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ</b>			
<b>N</b>	<b>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</b>
1.	Հայաստանի Հանրապետության տարածաշրջանում ապրանքների արտադրության և ծառայությունների մատուցման վերահսկողության շրջանակում փորձանմուշների ձեռքբերում և համապատասխան հավատարմագրված փորձարկման լաբորատորիաներում փորձարկումների իրականացում	ՀՀ տարածքում ապրանքներ և ծառայություններ արտադրողները, իրացողները և ներմուծողները, ինչպես նաև բոլոր սպառողները	Ամբողջությամբ

**Վերջին երկու տարիների ոլորտի (համակարգի) զարգացման միտումները**

Նշված ծրագրի միջոցառումների կատարման ուղղությամբ Տեսչության կողմից իրականացվում են տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին արտադրանքի և ծառայությունների համապատասխանության նկատմամբ պետական վերահսկողություն և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման պետական չափագիտական վերահսկողություն:

Տեսչության կողմից ստուգումներ իրականացնելիս առաջնային նշանակություն է տրվել լայն սպառման ապրանքների, ինչպես նաև դիզելային վառելիքի, բենզինի տեխնիկական կանոնա-

կարգերի պահանջներին համապատասխանության, չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման նկատմամբ վերահսկողությանը: Վերահսկողությունը իրականացվել է նշված արտադրատեսակների արտադրման և իրացման փուլերում համապատասխանաբար արտադրության և առևտրի տնտեսավարող սուբյեկտներում:

2010թ. ընթացքում տեսչության կողմից տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման պետական վերահսկողություն է իրականացվել 130 տնտեսավարող սուբյեկտներում, 57-ում հայտնաբերվել են 67 խախտումներ, այդ թվում՝ տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջների՝ 41 և չափագիտական կանոնների ու նորմերի՝ 24, 2 տնտեսավարող սուբյեկտների ղեկավարներ խոչընդոտել է ստուգումների իրականացմանը:

Պետական վերահսկողության արդյունքների հիման վրա.

1. 6 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանքի իրացումը կասեցնելու մասին:

2. 4 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանքի իրացումը արգելելու մասին:

3. 3 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր չստուգաչափված չափման միջոցների շահագործումը արգելելու մասին:

Խախտումներ թույլ տված 57 պատասխանատու անձանց նկատմամբ կիրառվել են վարչական տուգանքներ 6800000 դրամի չափով:

2011 թվականի ընթացքում տեսչության կողմից տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանման պետական վերահսկողություն է իրականացվել 221 տնտեսավարող սուբյեկտներում, 158-ում հայտնաբերվել են խախտումներ, 1 տնտեսավարող սուբյեկտի ղեկավար խոչընդոտել է ստուգման իրականացմանը:

Պետական վերահսկողության արդյունքների հիման վրա.

1. 13 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանքի իրացումը կասեցնելու մասին:

2. 3 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանքի իրացումը արգելելու մասին:

3. 1 տնտեսավարող սուբյեկտի տրվել է կարգադրագիր տեխնիկական կանոնակարգերի պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանքը շրջանառությունից հանելու, սպառողներին այդ մասին տեղեկացնելու և սպառողներից արտադրանքը հետ վերցնելու մասին:

4. 10 տնտեսավարող սուբյեկտներին տրվել են կարգադրագրեր չստուգաչափված չափման միջոցների շահագործումը արգելելու մասին:

Խախտումներ թույլ տված 172 պատասխանատու անձանց նկատմամբ կիրառվել են վարչական տուգանքներ 21720000 դրամի չափով:

**Հիմնական խնդիրները**

- տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից արտադրանքի և ծառայությունների տեխնիկական կանոնակարգերով սահմանված պահանջների խախտումների կանխարգելումը և վերացումը,
- տեխնիկական կանոնակարգերին արտադրանքի և ծառայությունների համապատասխանության ապահովումը,
- չափումների միասնականության ապահովման բնագավառում ստանդարտացման նորմատիվ փաստաթղթերով սահմանված չափագիտական կանոնների ու նորմերի պահպանումը, խախտումների բացահայտումը և դրանց կանխարգելումը,
- հաստատված տեսակին թողարկվող չափման միջոցների համապատասխանության որոշումը,  
չափման միջոցների ստուգաչափման համար կիրառվող չափման միջոցների, այդ թվում՝ էտալոնների և աշխատանքային չափման միջոցների վիճակի ու կիրառման ճշտության որոշումը,

**16.7.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

**Նպատակները**

Ծրագրի իրականացման նպատակն է ՀՀ-ում արտադրանք արտադրող, ներմուծող, իրացնող և ծառայություններ մատուցող տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից արտադրանքի և մատուցվող ծառայությունների տեխնիկական կանոնակարգերով սահմանված պահանջների և չափագիտական կանոնների ու նորմերի համապատասխանության ապահովումը՝ պետական վերասկողություն իրականացման միջոցով:

**Գերակայությունները**

	Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
	2013	2014	2015	
1	Արտադրանքի և ծառայությունների անվտանգություն, պետության և սպառողների շահերի պաշտպանություն:			«Ստանդարտացման մասին», «Համապատասխանության գնահատման մասին», «Չափումների միասնականության ապահովման մասին», «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին», և «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքներով

### **16.7.3 ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

Ծրագրի իրականացման համար 203-2015թթ ընթացքում նախատեսվել է հատկացնել յուրաքանչյուր տարի 30.0 մլն դրամ:

### **16.8. ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների ծառայություններ ծրագիր իրավիճակի նկարագրությունը**

#### **16.8.1 Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

«Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների ծառայություններ» ծրագիրը նախատեսում է մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարում համաձայն ՀՀ կառավարության 29.07.2004թ N 1149-Ն որոշման 2-րդ մասի բ) կետի, ըստ որի՝ մարդասիրական օգնության նպատակով ՀՀ ներմուծվող արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքները ֆինանսավորվում են ՀՀ պետական բյուջեից:

Մարդասիրական օգնության նպատակով արտադրանքի ներմուծմամբ զբաղվում են հիմնականում հասարակական կամ բարեգործական կազմակերպությունները, որոնք արտադրանքի ներմուծման վերաբերյալ դիմում են ներկայացնում ՀՀ կառավարության բարեգործական ծրագրերի համակարգման հանձնաժողովին, որն էլ համապատասխան գրությամբ ՀՀ մաքսային պետական կոմիտեին և ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը տեղեկացնում է տվյալ կազմակերպության կողմից մարդասիրական օգնության նպատակով արտադրանքի ներմուծման վերաբերյալ:

Մարդասիրական օգնության նպատակով արտադրանք ներմուծող կազմակերպությունները, որպես այդ արտադրանքի սեփականատերեր, հանդիսանում են արտադրանքի համապատասխանության հավաստման հայտատուներ և ըստ ՀՀ կառավարության բարեգործական ծրագրերի համակարգման հանձնաժողովի համապատասխան գրության, ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության հավաստման նպատակով հայտ են ներկայացնում իրենց կողմից ընտրված, ներկրված արտադրանքի հավատարմագրման ոլորտ ունեցող համապատասխան սերտիֆիկացման մարմիններին: Սերտիֆիկացման մարմինները համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքները կատարում են ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 20.03.2001թ. N 91 հրամանով սահմանված կարգով հաշվարկված միասնական գներով: Համապատասխանության



պարտադիր հավաստման աշխատանքները կատարելուց հետո սերտիֆիկացման մարմինների կողմից կազմված հաշիվ-ապրանքագրերով որոշվում է աշխատանքի արժեքը:

<b>Պետական մարմինների իրավասության ներքո մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նկարագրության ամփոփ աղյուսակ</b>			
<b>N</b>	<b>Ծառայությունների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Շահառուների շրջանակի նկարագրություն</b>	<b>Պետական հատվածի կողմից ծառայության փոխհատուցման ծավալը</b>
1.	Մարդասիրական օգնության նպատակով Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվող արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքներ	Մարդասիրական օգնության նպատակով արտադրանքի ներմուծմամբ զբաղվող հասարակական կամ բարեգործական կազմակերպություններ	Ամբողջությամբ

**Վերջին երկու տարիների ոլորտի (համակարգի) զարգացման միտումները**

Մարդասիրական օգնության նպատակով մինչև 31.12.2011թ. ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների ֆինանսավորումը կատարվել է ՀՀ պետական բյուջեից՝ կառավարության պահուստային ֆոնդից:

«Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների ծառայություններ» միջնաժամկետ ծախսային ծրագրի հայտի հաշվարկը կատարվել է հիմք ընդունելով վերջին չորս տարիներին մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների համար պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացված գումարների միջին ցուցանիշը: Մասնավորապես՝ 2008թ. ՀՀ կառավարության NN 767-Ա, 845-Ա, 1340-Ա որոշումներով մարդասիրական օգնության կարգով Հայաստանի ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարման համար ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 2050.3 հազար դրամ, 1772.4 հազար դրամ և 1622.4 հազար դրամ գումար: 2009թ. ՀՀ կառավարության NN 73-Ա, 511-Ա որոշումներով մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարման համար ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 1247.0 հազար դրամ և 1546.03 հազար դրամ գումար: 2010թ. ՀՀ կառավարության NN 330-Ա, 985-Ա և 1664-Ա որոշումներով մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների

կատարման համար ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացվել է համապատասխանաբար՝ 3938.4 հազար դրամ, 1062.6 հազար դրամ և 833.05 հազար դրամ գումար: 2011թ. ՀՀ կառավարության N 1139-Ա որոշմամբ մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարման համար ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացվել է 644.25 հազար դրամ գումար, իսկ 2012 թվականին ՀՀ կառավարության N 93-Ա որոշմամբ մարդասիրական օգնության կարգով ՀՀ ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարման համար ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը պետական բյուջեի պահուստային ֆոնդից հատկացվել է 2386850.0 հազար դրամ գումար:

### **Հիմնական խնդիրները**

Ծրագրի խնդիրները բխում են 1.1 կետում ներկայացված ՀՀ կառավարության 29.07.2004թ N 1149-Ն որոշման պահանջներից: Շարունակում է հրատապ մնալ մարդասիրական օգնության կարգով Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարումը: Ճիշտ է, ներկայումս բավականին դժվար է թվային արտահայտությամբ գնահատել համապատասխան մարմինների կողմից կատարված ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների քանակը, սակայն պետք է նշել, որ այդ աշխատանքների ֆինանսավորումը պետական բյուջեից կատարվում է տվյալ մարմինների կողմից այդ աշխատանքների կատարումից հետո ներկայացվող համապատասխան փաստաթղթերի հիման վրա:

### **16.8.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

#### **Նպատակները**

Ծրագրի նպատակն է մարդասիրական օգնության կարգով Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարում համաձայն ՀՀ կառավարության 29.07.2004թ N 1149-Ն որոշման 2-րդ մասի բ) կետի, ըստ որի՝ մարդասիրական օգնության նպատակով Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվող արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքները ֆինանսավորվում են Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից:

#### **Գերակայությունները**

Տվյալ ծրագրի հետ կապված գերակայությունները արտացոլված է ներքոհիշյալ աղյուսակում:

	Գերակա ուղղություն			Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
	2013	2014	2015	
1	Մարդասիրական օգնության կարգով Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված արտադրանքի համապատասխանության պարտադիր հավաստման աշխատանքների կատարման ֆինանսավորում են Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից			Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 29.07.2004թ N 1149-Ն որոշում

**16.8.3 Ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

Ծրագրի իրականացման համար 203-2015թթ ընթացքում նախատեսվել է հատկացնել յուրաքանչյուր տարի 4.0 մլն դրամ:

**Նոր նախաձեռնություններին առնչվող ծրագրեր**

**16.9 ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագիր**

**16.9.1 ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի ընդհանուր նկարագիրը և հիմնական խնդիրները**

Ներկայացվող ծրագրի հիմքում ընկած է ՀՀ կառավարության 2011թ. դեկտեմբերի 15-ի նիստի Հայաստանի Հանրապետությունում արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությանը հավանություն տալու մասին արձանագրային որոշումը:

2012-2020թթ նախատեսվում է իրականացնել ռազմավարությամբ ընտրված արտահանման ներուժ ունեցող ոլորտային ռազմավարություններով հաստատված համապատասխան միջոցառումները՝ խթանելով տնտեսության արդյունաբերական ոլորտի արտահանելի հատվածի ընդլայնումը:

**ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի զարգացման միտումները**

2009 թ. Հայաստանի արդյունաբերության ընդհանուր ճյուղում տնտեսական անկումը կազմեց 7.9 %, որից մշակող արդյունաբերության ոլորտում՝ 8.8%: Վերջինս պայմանավորված էր արդյունաբերական համախառն թողարկման 9% և մշակող արդյունաբերության թողարկման 12% անկմամբ: Արդյունքում, արդյունաբերության ընդհանուր ճյուղում տեղի ունեցավ ընդհանուր արտադրողականության մակարդակի 2.6% անկում: Ոլորտում գրանցվեց նաև զբաղվածների թվաքանակի կրճատում, հատկապես հանքարդյունաբերության և մշակող արդյունաբերության ենթաճյուղերում, համապատասխանաբար՝ 11.3 և 6.9%: Այնուհանդերձ, 2010 թ. տարեսկզբից գրանցվող զարգացումների արդյունքում տեղի ունեցավ թե՛ թողարկման և թե՛ արտադրողականության և զբաղվածության աճ: 2010թ. առաջին կիսամյակի տվյալներով, գրանցվել է արդյունաբերության ճյուղում ընդհանուր արտադրողականության ավելի քան 9% աճ՝ պայմանավորված հանքագործական արդյունաբերության ավելի քան 2.4 անգամ աճով (ի հաշիվ միջազգային շուկայում պղնձի և մոլիբդենի գների բարձրացման) և մշակող արդյունաբերության թողարկման ծավալների 24.4% աճով:

2011թ. արդյունաբերության կայուն գործունեության արդյունքում պահպանվեցին աճի միտումները, իսկ արտահանման աճը մեկ անգամ ևս ապացուցեց տեղական արտադրանքի մրցունակությունը արտաքին շուկայում և արտահանելի հատվածի ներուժի օգտագործման կարևորությունը:

Համաձայն ԱՎԾ ընթացիկ-օպերատիվ ամփոփմամբ ստացված նախնական հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ 2011թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում ոլորտի արդյունաբերական կազմակերպությունների կողմից թողարկվել է 953 մլրդ դրամի արտադրանք (համադրելի գներով)՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի հանդեպ կազմելով 114.1% (<< էկոնոմիկայի նախարարության 2011թ. հունվարին կատարված կանխատեսումներում տարվա համար նշվել էր 10.1-10.6% ցուցանիշը): Իրացվել է 972 մլրդ դրամի արտադրանք (աճի տեմպը՝ 116.5%), որից ԱՊՀ երկրներ են արտահանվել 73.6 մլրդ դրամի, այլ երկրներ՝ 303 մլրդ դրամի արտադրանք: Ընդ որում, արտահանման աճի տեմպը կազմել է համապատասխանաբար՝ 123.7% և 125.3%:

Արդյունաբերության մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում կազմել է 20-21%: Աճը հնարավոր է եղել ապահովել ինչպես նախկինում գործող արդյունաբերական ընկերությունների վերագործարկման, հզորությունների ավելացման, այնպես էլ նոր ստեղծված ընկերությունների գործարկման արդյունքում:

**ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի խնդիրները**

Ոլորտի կարևոր խնդիրներն են.

1. Համագործակցել մասնավոր հատվածի հետ՝ ոլորտային զարգացման ռազմավարությունների իրականացման նպատակով,

2. Նպաստել արտահանման ներուժ ունեցող ընկերությունների, հատկապես՝ ՓՄՁ-ների, ռազմավարությունների և գործառնությունների կատարելագործմանը,
3. Բացահայտել արտահանման ներուժ ունեցող նոր ոլորտները և նպաստել այդ ոլորտներում արտահանման կարողությունների ձևավորմանը և զարգացմանը,
4. Մատչելի դարձնել արդյունաբերական ընկերություններին ֆինանսական միջոցների տրամադրումը՝ մասնավորապես վարկավորման տոկոսադրույքի սուբսիդավորման միջոցով,
5. Աջակցել Հայաստանում ավելացված արժեքի ստեղծման հնարավորությունների ընդլայնմանը,
6. Ներգրավել անդրազգային ընկերություններ,
7. Ուղղորդել և ձևակերպել խնդիրներ գործարար միջավայրի բարեփոխումների համար. որը բաղկացած է երկու խումբ գործոններից,
  - 7.1. Գործարարության կարգավորման դաշտ
  - 7.2. Ենթակառուցվածքներ
8. Զարգացնել գործարարների աջակցման կառույցների կարողությունները:

#### **16.9.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները**

##### **Նպատակները**

Արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության երկարաժամկետ նպատակն է տնտեսական աճի նոր շարժիչ ուղորտների ձևավորումը՝ ի հաշիվ ներկայումս արտահանող և արտահանման ներուժ ունեցող ոլորտների զարգացման: Այս համատեքստում առաձևահատուկ կարևորվում է արտահանման ներուժ ունեցող ՓՄՁ-ների կարողությունների զարգացումը և արտաքին տնտեսական գործունեության մեջ վերջիններիս ներգրավման աջակցությունը:

##### **Գերակայությունները**

Առաջիկա 3 տարիների ոլորտի զարգացման գերակայությունն է արդյունաբերության և վերջինիս արտահանելի հատվածի զարգացումը:

#### **16.9.3. ՀՀ արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների իրականացման պետական աջակցության ծրագրի ծախսային ծրագրի նկարագիրը (պարտավորությունները)**

Ներկայացվող ծրագրերի իրականացման համար նախկինում ՀՀ պետական բյուջեից գումարներ չեն հատկացվել:

Ծրագրի իրականացման համար 2013թ. նախատեսվել է 300.0 մլն դրամ, 2014.՝ 400.0 մլն դրամ և 2015թ.՝ 500.0 մլն դրամ:

## **16.10. ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

### **16.10.1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

#### **16.10.1.1. Ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը**

ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայությունը (ՀՀ ԱՎԾ), որպես հանրային շահին ուղղված գործառույթներ իրականացնող պետական մարմին, պատասխանատու է տնտեսության և հասարակության մեջ տեղի ունեցող երևույթների, գործընթացների և դրանց արդյունքների վերաբերյալ վիճակագրական տեղեկատվության համակարգի կազմակերպման, պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, միջազգային և հասարակական կազմակերպություններին, զանգվածային լրատվամիջոցներին, ինչպես նաև հանրությանը վիճակագրական ամփոփ տեղեկատվությամբ ապահովման համար:

Համաձայն «Պետական վիճակագրության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթների՝ ՀՀ տարածքում պետական վիճակագրության մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների համար օրենսդրական հիմք են հանդիսանում ՀՀ օրենքով հաստատված «Պետական վիճակագրական աշխատանքների եռամյա ծրագիրը» և պետական վիճակագրական աշխատանքների տարեկան ծրագիրը:

Վիճակագրության ոլորտի համար ՀՀ պետական բյուջեից հատկացումները հիմնականում ուղղվում են.

սոցիալ-տնտեսական գործընթացների, բնակչության և նրա կենսագործունեության ոլորտների վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների հավաքագրման, մշակման, ամփոփման, պահպանման, փոխանակման և տրամադրման ծառայությունների իրականացմանը,

վիճակագրական տարեգրքի, ժողովածուների, տեղեկագրերի, մամուլի հաղորդագրությունների և «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը» տեղեկատվական ամսական զեկույցների տպագրմանը:

Ոլորտի շահառուներն են՝ վիճակագրական տեղեկատվության սպառողները՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, միջազգային և հասարակական կազմակերպությունները, զանգվածային լրատվամիջոցները, հանրությունը և այլն:

#### **16.10.1.2. Վերջին տարիների ոլորտի զարգացման միտումները**

**ա) ՀՀ ԱՎԾ 2011 թվականի գործունեությունն ըստ «2011 թվականի պետական վիճակագրական աշխատանքների ծրագրի»**

«2011 թվականի պետական վիճակագրական աշխատանքների ծրագրում» ներառված 424 ծածկագրերով (պարբերականությունը հաշվի առած՝ 1889) վիճակագրական աշխատանքները կատարվել են սահմանված ժամկետներում և պարբերականությամբ:

Ծրագրով նախատեսված տեղեկատվահրատարակչական գործունեության մասով 2011 թվականին, «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը» տեղեկատվական ամսական զեկույցը (հայերեն և

ռուերեն) ներառյալ, ՀՀ ԱՎԾ կողմից հրապարակվել են 155 անուն՝ ընդհանուր առմամբ 11216 տպաքանակով և մոտ 1.6 մլն էջ ընդհանուր ծավալով վիճակագրական նյութեր:

Ծրագրով նախատեսված և հրապարակված 21 անուն վիճակագրական ժողովածուները հրապարակվել են ՀՀ պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ: Միաժամանակ, համաձայն Ծրագրի, հրապարակվել են 18 անուն վիճակագրական տեղեկագրեր (ամսական, եռամսյակային, տարեկան պարբերականությամբ՝ 67), ինչպես նաև «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը» տեղեկատվական ամսական զեկույցը (հայերեն և ռուսերեն):

Համաձայն Ծրագրի, հրապարակվել են 16 մամուլի հաղորդագրություններ՝ (պարբերականությունը հաշվի առած 41) և ՀՀ ԱՎԾ աշխատակազմի 10 մարզային և Երևանի քաղաքի գործակալությունների կողմից պատրաստվել են 6 անուն վիճակագրական զեկույցներ (թվով 57 զեկույց):

2011 թվականի ընթացքում միջազգային համագործակցության շրջանակում ՀՀ ԱՎԾ կողմից լույս է ընծայվել 2 հրապարակում, 5 մամուլի հաղորդագրություն, էլեկտրոնային փոստով պատասխանվել է 178 հարցումների:

#### **բ) ՀՀ ԱՎԾ 2012 թվականի զարգացման միտումներն ըստ «2012 թվականի պետական վիճակագրական աշխատանքների ծրագրի»**

«2012 թվականի պետական վիճակագրական աշխատանքների ծրագրում» ներառված են 426 ծածկագրերով (պարբերականությունը հաշվի առած 1903) վիճակագրական աշխատանքներ:

Նախատեսված է իրականացնել 2 վիճակագրական հետազոտություն՝ ՀՀ պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ:

Ծրագրով նախատեսված է հրապարակել 21 վիճակագրական ժողովածու՝ ՀՀ պետական բյուջեի ֆինանսավորմամբ:

Միաժամանակ, համաձայն Ծրագրի, կհրապարակվեն 18 անուն վիճակագրական տեղեկագրեր (ամսական, եռամսյակային, տարեկան պարբերականությամբ՝ 67), 10 մամուլի հաղորդագրություններ (պարբերականությունը հաշվի առած՝ 35) և «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը» տեղեկատվական ամսական զեկույցը՝ (պարբերականությունը հաշվի առած՝ 24):

#### **16.10.1.3. Հիմնական խնդիրները**

«Պետական վիճակագրության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի հոդված 4-ի դրույթներով սահմանված և «Կայուն զարգացման ծրագրով» նախատեսված ՀՀ ԱՎԾ խնդիրներն իրագործելու նպատակով 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ հատվածում անհրաժեշտ է լուծել հետևյալ հիմնախնդիրները.

✧ հազարամյակի զարգացման հռչակագրով սահմանված նպատակները բնութագրող ցուցանիշների մոնիտորինգին օժանդակություն,

✧ կայուն զարգացման ծրագրի ցուցանիշների մոնիտորինգին օժանդակություն,

- ✧ ազգային հաշիվների համակարգի բարելավում,
- ✧ ՀՀ 2011 թվականի մարդահամարի ելքային աղյուսակների ստացում, մարդահամարի հրապարակումների պատրաստում և տնային տնտեսությունների հասցեների բազային ձևավորման համար աշխատանքների կազմակերպում,
- ✧ չհաշվառված տնտեսության գնահատման մեթոդաբանության կատարելագործում,
- ✧ բնապահպանության ոլորտի վիճակագրության բարելավում, ինչպես նաև ամբողջականացում, արդիականացում,
- ✧ վարչական ռեգիստրների ստեղծում և կատարելագործում,
- ✧ վիճակագրական տեղեկատվության մատչելիության, թափանցիկության մակարդակի էլ ավելի բարձրացում:

**16.10.2.ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ**

**16.10.2.1.Նպատակները**

Վիճակագրության ոլորտի հիմնական նպատակն է. **հանրապետության սոցիալ-տնտեսական գործընթացների, բնակչության և նրա կենսագործունեության ոլորտների վերաբերյալ տվյալների հավաքագրումը, մշակումը, կուտակումը, ամփոփումը, պահպանումը, ինչպես նաև փոխանակումը և վիճակագրական տեղեկատվության տարածումը:**

Համաձայն «Պետական վիճակագրության մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 11-ի դրույթների՝ ՀՀ ԱՎԾ-ն, պետական վիճակագրության իրագործման բնագավառում իր գործունեությունն իրականացնում է, հիմք ընդունելով ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից հաստատվող պետական վիճակագրական աշխատանքների եռամյա ծրագրերով սահմանված հիմնական ուղղությունները և ՀՀ վիճակագրության պետական խորհրդի կողմից հաստատվող պետական վիճակագրական աշխատանքների տարեկան ծրագրերով սահմանված միջոցառումները:

Տարեկան Ծրագիրը ներառում է երկրի տնտեսական, ժողովրդագրական, սոցիալական և բնապահպանական իրավիճակի դիտարկման համար անհրաժեշտ վիճակագրական տեղեկատվության ցանկը (հավաքագրման աղբյուրները, ներկայացման և աշխատանքի կատարման (ցուցանիշի մշակման) ժամկետները և հրապարակումները, որտեղ պետք է տեղադրվեն վերջիններս)՝ հաշվի առնելով առկա ռեսուրսների սահմանափակումները, վիճակագրական տեղեկություններ տրամադրողների վրա դրվող պարտականությունների ծավալը և ծախսերի արդյունավետությունը:

Ծրագրով նախատեսված գործունեության ուղղություններն ու միջոցառումները պետք է հաշվի առնեն երկրի ցուցանիշների համադրելիությունը միջազգային վիճակագրական չափանիշներին, երկարաժամկետ միջակայքում միտումները բացահայտելու տեսանկյունով ապահովեն դրանց



հնարավոր կայուն պարբերականությունը և տարեկան կտրվածքով պետական վիճակագրությանը հատկացվող ռեսուրսների հետ համաչափությունը:

Հիմք ընդունելով ՀՀ օրենսդրությամբ ՀՀ ԱՎԾ-ի համար սահմանված վերոհիշյալ հիմնական նպատակներն ու խնդիրները, Կայուն զարգացման ծրագրով, Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությամբ, Հազարամյակի զարգացման հռչակագրով սահմանված նպատակները, «Հայաստանի Հանրապետության 2010-2012 թվականների պետական վիճակագրական աշխատանքների եռամյա ծրագրի մասին» ՀՀ օրենքը, և դրանց հիման վրա մշակվող պետական վիճակագրական աշխատանքների տարեկան ծրագրերը, ինչպես նաև հաշվի առնելով «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008-2012 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը», **2013-2015 թվականներին ՀՀ ԱՎԾ ռազմավարական նպատակներ են համարվում.**

- Վիճակագրության միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքների պահպանման համատեքստում վիճակագրության ինստիտուցիոնալ վերափոխման գործընթացների շարունակում վիճակագրական մեթոդաբանության շարունակական կատարելագործման, միջազգային չափանիշների հետ դրա ներդաշնակեցման ու միասնականացման միջոցով:

- Վարչական ռեգիստրների միջոցով տեղեկատվության հավաքագրման մեխանիզմի ամբողջական կիրարկում:

- Տարածքային (համայնքների, խոշոր քաղաքների) վիճակագրության համակարգի ձևավորման օժանդակություն և կատարելագործում:

- Վիճակագրական տեղեկատվության սպառողների (օգտագործողների) պահանջարկի առավել ամբողջական և օպերատիվ բավարարում:

- ՀՀ 2011 թվականի մարդահամարի նախապատրաստման և անցկացման աշխատանքների կազմակերպում և անցկացում:

#### **16.10.2.2. Գերակայությունները**

ՀՀ 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով ՀՀ վիճակագրության ոլորտի հիմնական գերակայություններն են.

- վիճակագրության միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքների պահպանման համատեքստում՝ շարունակել վիճակագրության ինստիտուցիոնալ վերափոխման գործընթացները՝ հետամուտ լինելով նաև վիճակագրական հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական համապատասխան փոփոխությունների իրականացմանը,

- տեղական (համայնքային) վարչական ռեգիստրների (այդ թվում՝ համայնքների անձնագրերի) ներդրմանը և վարմանը զուգընթաց կատարելագործել և ընդլայնել տարածքային վիճակագրության վարման համար անհրաժեշտ ցուցանիշների կազմն ու բովանդակությունը,

• ցուցանիշների նախապատրաստման օպերատիվության ապահովման նպատակով՝ աշխատանքներ իրականացնել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրմամբ և կիրառմամբ տեղեկատվության էլեկտրոնային հավաքագրման ուղղությամբ,

• համալրել, արդիանականացնել և ամբողջականացնել (նվազագույնը՝ ամենամյա պարբերականությամբ) բիզնես-ռեզիստրի տվյալների բազան (իրավաբանական անձանց և անհատ ձեռնարկատերերի մասով) և որպես դրա հետևանք՝ աստիճանական անցում կատարել տեղեկատվության հավաքագրման ընտրանքային եղանակների ներդրմանն ու կիրառմանը,

• անցում կատարել վարչական ռեզիստրների միջոցով տեղեկատվության հավաքագրման մեխանիզմի ամբողջական կիրարկմանը, հաշվի առնելով պետական վիճակագրական աշխատանքների տարեկան ծրագրերով սահմանված համապատասխան աշխատանքների իրականացման ապահովումը,

• վիճակագրական տվյալների որակի և թափանցիկության ապահովման նպատակով՝ շարունակել տեղեկատվության տարածման միջազգայնորեն ընդունված չափանիշների ներդրմանն ու կիրառման աշխատանքները (մասնավորապես՝ ըստ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի կողմից մշակված «Տվյալների տարածման հատուկ ստանդարտի»), ինչը ենթադրում է նաև Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական ինտերնետային էջի անխափան շահագործում և տեղեկատվության կազմի ու որակի, ինչպես նաև մեթոդաբանական տվյալների պարբերական արդիականացում,

• շարունակել գենդերային կտրվածքով վարվող վիճակագրության ամբողջականացմանն ուղղված աշխատանքները,

• վիճակագրական տեղեկատվության սպառողների (օգտագործողների) պահանջարկի առավել ամբողջական և օպերատիվ բավարարման նպատակով՝ ընդլայնել վիճակագրական հրապարակումների (տեղեկագրեր, ժողովածուներ և այլն) կազմը, բովանդակությունն ու թեմատիկ ընդգրկումը, ընդլայնելով նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ տարածման հնարավորությունները,

• վիճակագրական մեթոդաբանության շարունակական կատարելագործման, միջազգային չափանիշների հետ դրա ներդաշնակեցմանն ու միասնականացմանն, ինչպես նաև վիճակագրական ցուցանիշների միջազգային համադրելիության ապահովման նպատակով՝ շարունակել և ընդլայնել Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության միջազգային համագործակցությունը,

• շարունակել տեխնիկատնտեսական և սոցիալական տեղեկատվության դասակարգմանն ու կողավորման միասնական համակարգի մասը կազմող ազգային դասակարգիչների մշակմանն ու ներդրման (այդ թվում՝ վիճակագրության համար տարածքային միավորների ընդհանրական դասա-

կարգիչը, անհատական սպառման՝ ըստ նպատակների դասակարգիչը, վիճակագրական միավորների դասակարգիչը և այլն), ինչպես նաև արդեն իսկ պետական վիճակագրությունում ներդրված ու կիրառվող դասակարգիչների կատարելագործման աշխատանքները (այդ թվում՝ հաշվի առնելով տնտեսական գործունեության տեսակների դասակարգչի և արտադրանքի դասակարգչի նախատեսվող հիմնարար փոփոխությունների տեղայնացման հանգամանքը),

- կատարելագործել վիճակագրական տեղեկատվության սպառողների (օգտագործողների) համար ՀՀ ԱՎԾ պաշտոնական կայքէջից ժամանակի իրական ռեժիմով ամփոփ տեղեկատվության ստացման մեխանիզմը:

### **16.10.3. ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ**

**2013-2015** թվականներին ոլորտին ուղղված հատկացումները (առանց կառավարման ապարատի ծախսերի) ըստ տարիների կկազմեն՝ **2013** թվականին՝ **348.7** մլն դրամ, **2014** թվականին՝ **367.3** մլն դրամ, **2015** թվականին՝ **424.7** մլն դրամ (ՀՀ 2012-2014 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով 2013 թվականին նախատեսվել էին ծախսեր՝ 356.0 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 362.9 մլն դրամ):

2013 թվականին՝ 2012 թվականի նկատմամբ, ծախսերը կնվազեն 5.4 % -ով, 2014 թվականին՝ 2013 թվականի նկատմամբ ծախսերը կաճեն 5.3 % -ով, իսկ 2015 թվականին՝ 2014 թվականի նկատմամբ ծախսերը կաճեն՝ 15.6 % -ով:

Պետական վիճակագրության ոլորտում 2013-2015 թվականներին 2013 թվականի ծախսերի նվազումը պայմանավորված է մարդահամարի նախապատրաստական և անցկացման աշխատանքների ավարտմամբ:

2013-2015 թվականներին վիճակագրության ոլորտի բյուջետային հատկացումների աճը պայմանավորված է «Պետական վիճակագրության տեղեկատվության հավաքագրում» ծրագրի ծախսերի աճով, որից.

- «Եկամտահարկի մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ 2013-2015 թվականներին, յուրաքանչյուր տարի՝ 2.7 մլն դրամ,

- նվազագույն ամսական աշխատավարձը 2013 թվականին՝ 35000 դրամ, իսկ 2014 թվականին՝ 45000 դրամ սահմանմամբ, 2013-2014 թվականներին համապատասխանաբար՝ 11.9 և 56.2 մլն դրամ,

- 2015 թվականին աշխատողների աշխատավարձերի բարձրացմամբ՝ 20 տոկոսով, 57.5 մլն դրամ:

Մարդահամարի նախապատրաստման աշխատանքների կազմակերպման շրջանակներում 2013 թվականին նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ աշխատանքները.

✓ մարդահամարի ծրագրով նախատեսված և սահմանված ելքային աղյուսակների տեխնիկական առաջադրանքների նախապատրաստում և ստացում,

✓ մարդահամարի հրապարակումների պատրաստում (թղթային և էլեկտրոնային) և հրապարակում,

✓ մարդահամարի արդյունքներով տնային տնտեսությունների հասցեների բազայի ձևավորման համար աշխատանքների կազմակերպում:

#### **16.10.5. ԱՐՏԱՔԻՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՄԲ ԻՐԱՎԱՆԱՑՎՈՂ ԾՐԱԳՐԵՐ**

2010-2012 թվականներին եվրոպական հարևանության և գործընկերության գործիքի ներքո ԹՎԻՆԻՆԳ ծրագրի շրջանակում իրականացվում է «Աջակցություն Հայաստանի Ազգային վիճակագրական ծառայությանը» նախագիծը (ընդհանուր գումարը 1.0 մլն եվրո), որը կշարունակվի մինչև 2013 թվականի հունվարի 30-ը:

Նշված ծրագրի վերաբերյալ կանխատեսումները հնարավոր չէ ներկայացնել 2013 կտրվածքով՝ պայմանավորված համապատասխան դոնոր-կազմակերպության կանոնակարգերի և վարույթների առանձնահատկություններով:

## **ԳԼՈՒԽ 17. ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏ**

### **17.1. Իրավիճակի նկարագրությունը և հիմնական խնդիրները**

#### **1.1 Ոլորտի (համակարգի) ընդհանուր նկարագիրը.**

2011թ. ընթացքում ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական գույքի կառավարման վարչությունը (այսուհետ՝ Վարչություն) շարունակում է իրականացնել պետական գույքի կառավարման, մասնավորեցման և պետական մասնակցությամբ ընկերությունների լուծարման բնագավառներում ՀՀ կառավարության որդեգրած քաղաքականությունը՝ առաջնորդվելով «Պետական գույքի մասնավորեցման (սեփականաշնորհման) մասին», պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրերի մասին ՀՀ օրենքներով, ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 13-ի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի գործունեության միջոցառումների ծրագիրը և գերակա խնդիրները հաստատելու մասին» N111-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ կառավարության 2011 թ. գործունեության միջոցառումների ծրագրով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ՀՀ այլ օրենքներով և այլ իրավական ակտերով:

2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ Վարչությունը տնօրինում է թվով 38 պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպության պետական սեփականություն հանդիսացող բաժնետոմսեր, որից թվով 26-ը՝ 100% պետական մասնակցությամբ, 5-ը՝ 50%-ից ավել և 7-ը՝ 50%-ից պակաս:

Վարչության տնօրինության 50-ից 100 տոկոս բաժնեմասով պետական մասնակցությամբ ընկերություններում ՀՀ կառավարության արձանագրային որոշմամբ հաստատված «Պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրում ընդգրկված և դեռևս չսեփականաշնորհված պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների կառավարման» ժամանակացույցի համաձայն իրականացվել են՝

- ֆինանսատնտեսական դիտարկումների արդյունքների վերլուծություն,
- ֆինանսատնտեսական դիտարկումների արդյունքների վերլուծության հիման վրա՝ 15 ընկերությունների մասնավորեցման կամ լուծարման վերաբերյալ համապատասխան առաջարկությունների ներկայացում (7 ընկերություն՝ մասնավորեցում, 8 ընկերություն լուծարում),
- գույքի գույքագրում և հաշվառում,
- անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման աշխատանքների ապահովում,
- բաժնետոմսերի հանձնման-ընդունման գործընթացի կազմակերպում,
- կանոնադրություններում համապատասխան փոփոխությունների կատարում և իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում գրանցման ապահովում,

- բաժնետոմսերի ռեեստրի վարում, մասնագիտացված կազմակերպությանը հանձնելու գործընթացի իրականացում,

- ընկերություններում տարեկան և արտահերթ ժողովների անցկացում,

- կազմակերպվել է մեկ ընկերության վերստուգողի ընտրության մրցույթ:

- ՀՀ կառավարության 2004թ. նոյեմբերի 18-ի թիվ 1844-Ն որոշման համաձայն պետական մասնակցությամբ 395 առևտրային կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական վիճակի դիտարկումներ և վերլուծություններ՝ 2010թ-ի տարեկան արդյունքների և 2011թ-ի առաջին կիսամյակի տվյալների հիման վրա: Վերլուծությունների ամփոփ տեղեկանքները սահմանված կարգով ներկայացվել են ՀՀ Վարչապետին և ՀՀ ֆինանսների նախարարություն:

- ուսումնասիրվել են հավատարմագրային կառավարման, կոնցեսիոն, վարձակալական կամ այլ պետական-մասնավոր համագործակցության պայմանագրի հիման վրա գործող առևտրային կազմակերպությունների տարեկան աուդիտի եզրակացությունները:

- ՀՀ վարչապետի հանձնարարականներով կազմվել է 2007-2009թթ ընթացքում տարեկան վնասի ցուցանիշներ արձանագրած ընկերությունների ցանկը և վերջիններիս վերաբերյալ ներկայացվել են համապատասխան առաջարկներ:

- 34 տոկոս պետական մասնակցությամբ 4 ընկերությունների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկատվությունը ճշտելու նպատակով, մասնավորապես՝ դրանց ֆինանսական գործունեության, գույքի կազմի, ինչպես նաև տարեկան ընդհանուր ժողովների անցկացման մասին տեղեկատվությունները, հարցումներ են ուղղվել ՀՀ ԿԱ պետական եկամուտների կոմիտե, ՀՀ ԿԱ անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե, ՀՀ ճանապարհային ոստիկանություն, «Հայաստանի կենտրոնական արխիվ» ՊՈԱԿ, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարություն, իսկ ընկերություններից պահանջվել է ներկայացնել ֆինանսատնտեսական գործունեության, ինչպես նաև գույքի շարժի վերաբերյալ տեղեկատվություն: Ընթացքի մեջ են ստացվող տեղեկատվության հիման վրա ամփոփման և ընկերությունների գույքագրման և աշխատանքերը:

## **1.2. Վերջին երկու տարիների ոլորտի (համակարգի) զարգացման միտումները**

### **Պետական գույքի հաշվառման գրանցամատյանի վարումը և կատարելագործումը**

2011թ. ընթացքում Վարչության կողմից պետական գույքի հաշվառման գրանցամատյանում հաշվառվել է 4260 անվանում անշարժ գույք՝ 9252044.25 քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով, այդ թվում 14-ը՝ այլ երկրներում, 3-ը՝ ԼՂՀ-ում, հաշվառվել է թվով 424 իրավաբանական անձանց կանոնադրական կապիտալում պետական բաժնեմասը (ընդհանուր պետական մասնակցության չափը՝ 168552851.54 հազ. դրամ), ինչպես նաև դրանց գույքի կազմում ընդգրկված 1820 անվանում անշարժ գույքը՝ 1410485.02 քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով: Թվով 3 պետական կառավարման մարմին-

ների կողմից ներկայացվել է 13448.80 քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով 26 շենքի կամ տարածքի պահանջարկ:

Հաշվառման համակարգի բարեփոխումների արդյունքում հաշվառվել է նաև պետական կառավարչական և պետական այլ հիմնարկներին ամրացված 12 ջրատար, 43 ջրամբար, 19 անվանում ոչ նյութական ակտիվներ և 3125 տրանսպորտային միջոց:

### **Պետական անշարժ ու շարժական գույքի տնօրինումը և օգտագործումը**

2011թ. ընթացքում Վարչության կողմից նախապատրաստվել և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից մշակվել է պետական գույքի տնօրինման և օգտագործման վերաբերյալ ՀՀ կառավարության թվով 38 որոշման նախագիծ, որոնցից 27-ն ընդունվել են ՀՀ կառավարության կողմից:

Վարչության կողմից ձեռնարկված միջոցների արդյունքում հաշվետու ժամանակաշրջանում ավարտվել են 297 միավոր միավոր անշարժ գույքի նկատմամբ պետության սեփականության իրավունքների պետական գրանցման աշխատանքները (ստացվել են սեփականության իրավունքի պետական գրանցման վկայականներ):

2011թ. ընթացքում Վարչությունը կնքել է ոչ բնակելի տարածքների անհատույց օգտագործման իրավունքի փոխանցման 151 և վարձակալության իրավունքի տրամադրման 25 պայմանագիր, ոչ բնակելի տարածքի ենթավարձակալության 1 պայմանագիր, փոփոխություններ է կատարվել ոչ բնակելի տարածքների անհատույց օգտագործման 8 և վարձակալության տրամադրման 4 պայմանագրերում, լուծվել է անհատույց օգտագործման 2 և վարձակալության տրամադրման 6 պայմանագիր:

2011թ. ընթացքում Վարչությունն ընդունել է 18193854089 դրամ հաշվեկշռային արժեքով 1029 միավոր անշարժ գույք և 19835688 դրամ հաշվեկշռային արժեքով շարժական գույք, այդ թվում.

- ՀՀ կառավարության 2006 թվականի հունվարի 26-ի թիվ 346-Ն որոշման համաձայն թվով 342 հանրակրթական դպրոցներ և թվով 12 այլ ՊՈԱԿ-ներին ամրացված անշարժ գույքը,
- ՀՀ կառավարության այլ որոշումներով շուրջ 1600 անվանում շարժական գույք,
- լուծարումից հետո մնացած 7 անվանում անշարժ գույք,
- թվով 10-ը տրանսպորտային միջոց:

Իրականացվել են նաև ՀՀ Տավուշի մարզի թվով 22, ՀՀ Սյունիքի մարզի թվով 48 և ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի թվով 27, ՀՀ Կոտայքի մարզի թվով 5 հանրակրթական դպրոց ՊՈԱԿ-ներին ամրացված անշարժ գույքի ուսումնասիրման և տեղազննման աշխատանքներ: 01.01.2012թ. դրությամբ վարչության հաշվեկշռից դուրս է գրվել 51844451 դրամ հաշվեկշռային արժեքով 28 միավոր անշարժ գույք:

Վարչության կարևոր գործառնություններից է նաև պետական (կամ պետական մասնակցությամբ) ընկերությունների լուծարման գործընթացի արդյունավետ կազմակերպումը: Լուծարվող ընկերու-

թյունների մի մասը երկու անգամ ներկայացվել է մասնավորեցման, սակայն դրանք գնորդների մոտ հետաքրքրություն չեն առաջացրել, մյուս մասը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով չնախատեսված իրավական կարգավիճակ ունեցող, չաշխատող կամ ֆինանսատնտեսական վատ ցուցանիշներ ունեցող, կամ գործունեության հեռանկարներ չունեցող առևտրային կազմակերպություններն են:

Այդ ժամանակաշրջանում ՀՀ կառավարության կողմից ընդունվել է 21 ընկերության լուծարման մասին որոշումներ:

Նշված ժամանակահատվածում 60 կազմակերպության լուծարման գործընթացն ավարտվել է, 9 կազմակերպություններ ճանաչվել են սնանկ, 6 կազմակերպությունների վերաբերյալ սնանկության դիմումներ են ներկայացվել ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարան, իսկ 1 կազմակերպության լուծարման հանձնաժողովի գործունեությունը դադարեցվել է: հարկ է նշել, որ 01.01.12թ. դրությամբ լուծարման գործընթացում են գտնվում 104 կազմակերպություն:

2011թ. ընթացքում լուծարման հանձնաժողովների կողմից ձեռնարկած միջոցների արդյունքում մարվել է շուրջ 49536,0 հազ.դրամ կրեդիտորական պարտք, որից ՀՀ պետական բյուջեի գծով՝ 10366,0 հազ.դրամ, ՀՀ սոցիալական ապահովագրության գծով՝ 4501,0 հազ.դրամ, աշխատավարձի գծով՝ 31653,0 հազ.դրամ և այլ կրեդիտորական պարտքեր՝ 3016,0 հազ.դրամ:

ՀՀ պետական բյուջեի թիվ 900005029039 «Լուծարվող պետական փակ բաժնետիրական ընկերությունների հաշվարկային հաշիվներում մնացած դրամական միջոցների հավաքագրում» եկամտային հաշվին փոխանցվել է 11154,0 հազ.դրամ, իսկ ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը վերապահվել է 16600 հազ.դրամ դեբիտորական պարտքի իրավունքը:

ՀՀ կառավարության 2010թ. ապրիլի 29-ի թիվ 474-Ն որոշման համաձայն աշխատանքներ են տարվել ՀՀ պետական միասնական գրանցամատյանում գրանցված պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների ցանկերի ճշգրտման ուղղությամբ, ընդ որում պետական մասնակցությամբ այն կազմակերպությունների մասով, որոնց վերաբերյալ ճշգրտման աշխատանքների իրականացման ընթացքում որևէ տեղեկատվություն չի բացահայտվել: Մշակվել են նաև դրանց լուծարման մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագծեր:

ՀՀ կառավարության 2010թ. ապրիլի 29-ի թիվ 474-Ն որոշման 13-րդ կետի համաձայն Վարչությունը կոորդինացնում է պետական կառավարման այլ մարմինների կողմից լուծարվող կազմակերպությունների լուծարման հանձնաժողովների աշխատանքները, որոնց արդյունքները եռամսյակային կտրվածքով ներկայացվել է ՀՀ վարչապետին, համաձայն որի պետական այլ մարմինների կողմից լուծարվող 57 կազմակերպությունից 15-ի լուծարման գործընթացն ավարտվել է, իսկ 8-ը՝ ճանաչվել են սնանկ:



## Պետական գույքի մասնավորեցումը և օտարումը

Պետական գույքի մասնավորեցման ներկայումս վարվող քաղաքականության հիմնական նպատակներն են՝

- առևտրային կազմակերպությունների պետական բաժնեմասի մասնավորեցման միջոցով դրանց գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը և երկրում մրցակցային միջավայրի բարելավմանը նպաստելը,

- պետական գույքի մասնավորեցման այն ձևերի լայնորեն կիրառումը, որոնք նպաստում են մասնավորեցվող առևտրային կազմակերպություններում ներդրումների ներգրավմանն ու աշխատատեղերի պահպանմանը կամ ավելացմանը:

Բացի այդ Վարչության կողմից մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով շրջանառության մեջ է դրվել պետական գույքի մասնավորեցման և օտարման մասին ՀՀ կառավարության որոշման 62 նախագծեր, որից 52-ն ընդունվել է ՀՀ կառավարության կողմից, իսկ 10-ը՝ գտնվում են ընթացքում:

Այդ թվում՝

1. Պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների պետական սեփականություն հանդիսացող բաժնետոմսերի և լուծարումից հետո մնացած գույքի մասնավորեցման մասին ՀՀ կառավարության որոշման 10 նախագծեր, որից 8-ն ընդունվել է ՀՀ կառավարության կողմից, իսկ 2-ը գտնվում են ընթացքում: Ըստ մասնավորեցման ձևերի դրանցից 2-ն ուղղակի վաճառքի ձևով, 7-ն աճուրդների, իսկ 1-ը մրցույթային կարգով են մասնավորեցվել:

2. Պետական անշարժ և շարժական գույքի օտարման (այդ թվում՝ անհատույց) մասին ՀՀ կառավարության որոշման 52 նախագծեր, որից 44-ն ընդունվել է ՀՀ կառավարության կողմից, իսկ 8-ը գտնվում են ընթացքում: Ըստ օտարման ձևերի դրանցից 5-ն ուղղակի վաճառքի ձևով, 46-ն աճուրդներով, իսկ 1-ը մրցույթով է օտարվել:

2011 թ. ընթացքում Վարչության կողմից մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով շրջանառության մեջ է դրվել 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանի Հանրապետությունից բռնագաղթած և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստացած անձանց կողմից զբաղեցրած բնակելի տարածքների անհատույց սեփականաշնորհման թվով 7 նախագծեր (14 ընտանիքների վերաբերյալ), որից 5-ը (12 ընտանիքների վերաբերյալ) ընդունվել է ՀՀ կառավարության կողմից:

Այդ ժամանակաշրջանում Վարչության կողմից մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով շրջանառության մեջ է դրվել նաև Հայաստանի Հանրապետության տեղաբնակ քաղաքացիներին բնակելի տարածք նվիրելու մասին թվով 3 նախագծեր, որից 1-

ը (8 ընտանիքի վերաբերյալ) ընդունվել է ՀՀ կառավարության կողմից, իսկ 2-ը (9 ընտանիքների վերաբերյալ) ներկայացվել է ՀՀ կառավարության քննարկմանը:

2011թ. ընթացքում հայտարարվել է 308 աճուրդ, որով վաճառքի է ներկայացվել 847 լոտ, դրանցից 10-ը լուծարման ընթացքում գտնվող գույք, 81-ը՝ լուծարումից հետո մնացած գույք, 754 տրանսպորտային միջոց և այլ շարժական գույք, 1-ը՝ անշարժ գույք, 1-ը ընկերության մասնավորեցման ենթակա բաժնետոմսեր: Վաճառքի ներկայացված լոտերից վաճառվել է 525-ը, որից 1-ը լուծարման ընթացքում գտնվող գույք, 27-ը՝ լուծարումից հետո մնացած գույք, 496 տրանսպորտային միջոց և այլ շարժական գույք, 1-ը՝ անշարժ գույք:

2011թ. ընթացքում Վարչությունը կնքել է 65 պայմանագեր, որոնցից 3-ը՝ մասնավորեցման (ուղղակի վաճառք՝ 2, 1-ը՝ ԲԱԲ), 18-ը՝ օտարման, 10-ը՝ նվիրաբերության, 12-ը՝ նվիրատվության, 15-ը՝ բնակելի տարածքների անհատույց սեփականաշնորհման, 1-ը՝ անշարժ գույքի նախավճարի, 1-ը՝ գրավի, 1-ը՝ ոչ բնակելի տարածքի փոխհատուցման, 1-ը՝ ոչ բնակելի տարածքի օտարման և փոխհատուցման, ինչպես նաև փոփոխություն է կատարվել մասնավորեցման 1, օտարման 1 և գրավի 1 պայմանագրերում:

Ընդհանուր առմամբ 2011 թ. կատարվել է պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրի ցանկերում ընդգրկված 9 ընկերության գույքի, 39 միավոր անշարժ գույքի, լուծարվող 2 կազմակերպության գույքի, 206 միավոր տրանսպորտային միջոցների և թվով 6 կազմակերպության շարժական գույքի գնահատման աշխատանքներ: Իրականացվել է նաև 6 ընկերության լուծարումից հետո մնացած գույքի գույքագրման աշխատանքներ:

### **1.3 Ոլորտի խնդիրները**

1. պետական գույքի կառավարման սկզբունքներն ու նպատակները, որոնք ուղղված են պետական գույքի կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը,

2. ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված եռամյա ծրագրերի հիման վրա պետական գույքի կառավարման իրականացումը,

3. հաշվառման բազայում պետական գույքի ամբողջական ընդգրկումը, պետական գույքի հաշվառման համակարգի ընդլայնումը և կատարելագործումը,

4. պետական գույքի օտարման նպատակները և սահմանափակումները, պետական գույքի օտարման պայմանները,

5. պետական գույքի օտարման եղանակները, ընդ որում նաև էլեկտրոնային աճուրդով վաճառքը, ինչը հնարավորություն կընձեռնի պետական գույքի օտարումն իրականացնել առավել թափանցիկ և արդյունավետ,

6. հանրակացարանային բնակելի տարածքների նվիրատվության և անհատույց սեփականաշնորհման գործընթացների առանձնահատկությունների հստակեցումը,

7. պետական գույքի փոխանակության պայմանների սահմանումը, համաձայն որոնց փոխանակությունը պետք է լինի նպատակային, արդյունավետ և լուծի որոշակի տնտեսական և սոցիալական խնդիրներ,

8. պետական գույքի օգտագործման կանոնակարգումը՝ վարձակալություն, անհատույց օգտագործման տրամադրման հետ կապված հարաբերությունների կանոնակարգումը,

9. պետական գույքի գրավադրման պայմանների սահմանումը,

10. պետական և պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների կառավարման առանձնահատկությունների, ֆինանսատնտեսական վերլուծությունների հիման վրա կազմակերպությունների վերաբերյալ համապատասխան առաջարկությունների ներկայացումը, կազմակերպությունների վերակազմակերպման պայմանների կանոնակարգումը և այլն:

## **17.2 Ոլորտի (համակարգի) նպատակները և գերակայությունները ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում**

### **Նպատակները**

Վարչությունը նշված ժամանակաշրջանում շարունակել է պետական գույքի կառավարման քաղաքականության մշակման և մեթոդաբանական դաշտի կատարելագործման աշխատանքները: Մասնավորապես՝ պետական գույքի կառավարման առանձնահատկությունները սահմանելու և այս ոլորտում գործառույթների համակարգման նպատակով մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հավանության է արժանացել <Պետական գույքի կառավարման մասին> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագիծը, որի մշակումը նպատակաուղղված է՝

- պետական գույքի տնօրինման խնդիրները լուծելուց բացի հիմնական ուշադրությունը դարձնել պետական գույքի (այդ թվում նաև անշարժ գույքի) արդյունավետ օգտագործման և տիրապետման լծակների ստեղծմանը,

- պետական գույքի կառավարման բնագավառում ծրագրային կառավարման և վարչարարության բարելավմանը,

- բաժնետոմսերի ու անշարժ գույքի հետ կատարվող գործարքների և զարգացման ծրագրերի թափանցիկության ապահովմանը,

- առևտրային կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական վերլուծությունների հիման վրա դրանց վերաբերյալ համապատասխան առաջարկությունների մշակմանը,

- անշարժ գույքի արդյունավետ օգտագործման, օպտիմալացման, պահպանման վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացմանը,

- պետության կողմից անշարժ գույքի նկատմամբ պահանջարկի կանխատեսմանը, պետական գույքային հարաբերությունների ոլորտում օրենսդրությամբ վերապահված լիազորություններ ունեցող պետական կառավարման մարմինների գործառույթների կողողինացմանը:

**Գերակայությունները**

«Աճուրդի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը պետք է իրականացնի պետական գույքի մասնավորեցման և օտարման (աճուրդ, մրցույթ, ուղղակի վաճառք) կազմակերպում և անցկացում, որը կնպաստի ավելի թափանցիկ աճուրդների անցկացմանը և հետևաբար բյուջետային մուտքերի ավելացմանը:

	Գերակա ուղղություն	Հիմնավորում համապատասխան հղումներով կառավարության տնտեսական և քաղաքական ծրագրերին
	2013թ.	
	Պետական գույքի մասնավորեցում և օտարում (աճուրդ, մրցույթ, ուղղակի վաճառք)	Աճուրդների անցկացման թվաքանակը կարող է փոփոխվել ՀՀ կառավարության որոշումների համաձայն

Պետական գույքի գույքագրման և գնահատման աշխատանքների գերակա խնդիրը պետական շահերի պաշտպանումն է, մասնավորապես՝ պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի գույքագրում և այնուհետ պահպանում, մասնավորեցվող կամ օտարվող գույքի գնահատում՝ արդյունքում պետական բյուջեի մուտքերի ապահովում:

**17.3 ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում ոլորտում (համակարգում) իրականացվելիք ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

**1.5.1 Գոյություն ունեցող ծախսային ծրագրերը (պարտավորությունները)**

Ծախսային ծրագրերն են՝

- 1. Աճուրդների կազմակերպման և անցկացման աշխատանքներ.

«ՀՀ ԿԱ պետական գույքի կառավարման վարչության «Աճուրդի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը նպաստում է պետական գույքի կառավարման գործընթացի թափանցիկությունը:

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով նախատեսվել է 2013թ՝ 21.3 մլն դրամ, 2014թ.՝ 22.3 մլն դրամ, իսկ 2015թ.-ին 26.1 մլն դրամ բյուջետային հատկացումներ:

**2. «Պետական գույքի հաշվառման, գույքագրման, ուսումնասիրությունների և գնահատման աշխատանքների իրականացում»**

Պետական գույքի հաշվառման, գույքագրման, ուսումնասիրությունների և գնահատման աշխատանքների իրականացումն նպատակն է կատարել՝ պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի գույքագրում, ուսումնասիրման տեղազննման միջոցով, գնահատման, հաշվառման, գրանցամատյանի վարմանն աջակցող աշխատանքների իրականացման աշխատանքներ:

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով նախատեսվել է 2013թ՝ 35.2 մլն դրամ, 2014թ.՝ 37.1 մլն դրամ, իսկ 2015թ.-ին 43.7մլն դրամ բյուջետային հատկացումներ:

**3. Պետական մասնակցության առևտրային կազմակերպություններում լիազոր ներկայացուցիչների պահպանման ծախսեր.**

Պետական մասնակցության առևտրային կազմակերպությունների պետական բաժնեմասի կառավարման արդյունավետության բարձրացում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով 2013թ յուրաքանչյուր տարվա համար նախատեսվել է համապատասխանաբար՝ 6.7- ական մլն դրամ :

**4. Մասնավորեցվող պետական գույքի վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակում.**

Մասնավորեցվող պետական գույքի վերաբերյալ տեղեկատվության հրապարակում:

Ծրագրի իրականացման համար 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով յուրաքանչյուր տարվա նախատեսվել է համար համապատասխանաբար՝ 15.3-ական մլն դրամ:

# **ԳԼՈՒԽ 18. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ, ՓՐԿԱՐԱՐ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԱԼԱՆԱՎԱՅՐԵՐ**

## **18.1. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

### **18.1.1 Ռազմական կարիքների բավարարում ( ՀՈՒՅԺ ԳԱՂՏՆԻ)**

## **18.2. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ**

### **18.2.1 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախատեսված հատկացումները կուղղվեն գոյություն ունեցող 8 ծրագրերի իրականացմանը: Նշված ծրագրերը մշակվել են 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության պետական միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերի մշակման մշտապես գործող բարձրագույն խորհրդի կողմից սահմանված կողմնորոշիչ չափաքանակների ու աշխատանքները համակարգող մշտապես գործող խմբի կողմից արված առաջարկությունների ու դիտողությունների հիման վրա և կիրականացվեն պետական կառավարման 4 մարմինների միջոցով (տես Աղյուսակ 18.2.4.):

### **Հասարակական կարգի պահպանության ապահովում, ՀՀ անձնագրերի բլանկների տպագրություն և պետավտոհամարանիշների ձեռքբերում**

#### **Ոստիկանության համակարգում իրավիճակի նկարագրություն**

ՀՀ ոստիկանության առաջիկա երեք տարվա ծախսային ծրագիրն ամբողջովին բխում է՝

- ՀՀ կառավարության կողմից գործունեության տվյալ բնագավառում տարվող պետական քաղաքականության և դրա հիմնական ուղղություններին համահունչ մշակված բարեփոխումների ծրագրային պահանջներից,
- Եվրոպական միության արևելյան գործընկերության շրջանակներում իրականացվող բարեփոխումների խթանման ռազմավարությամբ նախատեսված ոստիկանության գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներից և միտված է միջազգային չափանիշներին համապատասխանող ոստիկանություն ունենալու հասարակության արդի պահանջների բավարարմանը:

Օրենքներով («Ոստիկանության մասին», «Ոստիկանության զորքերի մասին», «Ոստիկանությունում ծառայության մասին», «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին» և այլն), ինչպես նաև ազգային զարգացման ռազմավարություններով («Նախագահի նախընտրական ծրագրով, ազգային անվտանգության ռազմավարությամբ, հանցագործությունների կանխարգելման պետական ծրագրով, հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման միջոցառումների ծրագրով և այլն) ամրագրված հիմնախնդիրներին համահունչ ոստիկանությունը պարտավոր է ապահովել.

- մարդու անվտանգությունը, նրանց իրավունքներն ու ազատությունները,
- հանցագործությունների նախականիումը, խափանումը, հայտնաբերումը և բացահայտումը, քրեական գործերով նախնական քննությունը,
- հասարակական կարգի պահպանությունը և հասարակական անվտանգությունը,
- ճանապարհային երթևեկության անվտանգությունը,
- սեփականության բոլոր ձևերի հավասար պաշտպանությունը,
- զենքի պահպանման և օգտագործման նկատմամբ պետական վերահսկողության իրականացումը,
- անձնագրային ռեժիմի պահպանումը,
- օրենքով նախատեսված սահմաններում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալը և այլն:

«Ոստիկանության» միասնական համակարգ համարվող պետական կառավարման մարմնի խնդիրների և գործառույթների իրականացումն ապահովվում է ոստիկանության կենտրոնական ապարատի, նրա անմիջական ենթակայության և ոստիկանության տարածքային ստորաբաժանումների միջոցով:

Ոստիկանության հիմնախնդիրների և կանոնադրական գործառույթների համակարգված իրագործումը միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է ապահովել

- 1) «Ոստիկանության ոլորտի քաղաքականության մշակում, կառավարում, կենտրոնացված միջոցառումներ, մոնիտորինգ և վերահսկողություն»,
- 2) «Հասարակական կարգի պահպանություն, անվտանգության ապահովում և հանցագործությունների դեմ պայքար»,
- 3) «Պետական պահպանություն»,
- 4) «Ճանապարհային անվտանգության ապահովում»,
- 5) «Անձնագրերի և վիզաների տրամադրում, բնակչության պետական ռեգիստրի միասնական համակարգի կազմակերպում և վարում»,
- 6) «Կրթական ծառայություններ»,

7) «Ոստիկանության աշխատողների և նրանց ընտանիքի անդամների առողջության պահպանում» հիմնական ոլորտային ծախսային ծրագրերով:

Նախորդ երկու տարիները հատկանշական էին ոստիկանության համակարգի կառուցվածքային և ֆունկցիոնալ բարեփոխումների, գործունեության թափանցիկության ապահովման, ոստիկանության կողմից բնակչությանը մատուցվող ծառայությունների որակի և մատչելիության բարելավման, համակարգում պետական միջոցների կառավարման արդյունավետության բարձրացման խնդիրների իրագործման առումով:

Կառուցվածքային և կազմակերպական բարեփոխումների շրջանակներում կարևորվում է.

- Ոստիկանության զորքերում պարտադիր ժամկետային զինծառայությունից անցումը շարքային կազմի պայմանագրային զինծառայության,

- Համայնքային ոստիկանության մոդելի ներդրումը,

- Ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության կազմում օպերատիվ արձագանքման կենտրոնի և Երևան քաղաքի մարդաշատ վայրերում տեսադիտարկման համակարգերի ներդրման աշխատանքների իրականացումը,

- Ոստիկանության Երևան քաղաքի բոլոր բաժիններում և բաժանմունքներում քրեական հետախուզության բաժանմունքների հենքի վրա ճյուղային սպասարկման մոդելի ներդրումը,

- Ոստիկանությունում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ներդրումը:

Կրթական բարեփոխումների ծրագրով ամբողջովին վերակազմակերպվել է ոստիկանության կրթական համակարգը: Սահմանվել է «Ոստիկանական գործ» մասնագիտության երեք աստիճանները՝ նախնական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթության գծով: Ոստիկանության կրթահամալիրում իրականացվող ուսումնական գործընթացի արդյունքում տրվելու են համապատասխանաբար ոստիկանի, ոստիկան-սպայի, ոստիկանության բակալավրի և մագիստրոսի որակավորումներ: Աշխատանքներ են իրականացվում Եվրոպական ոստիկանական քոլեջի՝ CEPOL-ի հետ ՀՀ ոստիկանության համագործակցությունն ապահովելու ուղղությամբ:

2010-2011թթ ընթացքում ընդունվել են ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ոլորտին առնչվող 3 տասնյակից ավելի իրավական ակտեր՝ օրենքներ, կառավարության որոշումներ, ոստիկանության պետի հրամաններ, որոնցով կատարելագործվել է ճանապարհային երթևեկության և անվտանգության ոլորտի օրենսդրությունը, ազգային օրենսդրությունը համապատասխանացվել է միջազգային չափանիշներին: Պարզեցվել են ճանապարհային ոստիկանության կողմից իրականացվող տրանսպորտային միջոցների հաշվառման գործողությունները և դրանց ներկայացվող պահանջները: Բացի այդ.

- Ներդրվել է ճանապարհային ոստիկանության ավտոտրանսպորտային միջոցների տեղաշարժը վերահսկող GPS տեղորոշիչների համակարգը,



- Սկսվել և շարունակվում են Երևան քաղաքում, հանրապետության մյուս խոշոր քաղաքներում և մայրուղիներում արագության վերահսկման և ՃԵԿ խախտումների ավտոմատ արձանագրման համակարգերի ներդրման աշխատանքները,

- Կահավորվել և շահագործման է հանձնվել ՃՈ խախտումների արձանագրման կենտրոնը.

- Ավարտվել է Երևան քաղաքի ճանապարհային ոստիկանության քննական ավտոդրոմի և նոր վարչական շենքի կառուցման աշխատանքները:

Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ոլորտի բարեփոխումները մի կողմից կնպաստի ՃԵԿ խախտումների կանխարգելմանը, մյուս կողմից կթեթևացնի ճանապարհապարեկային ծառայության ծանրաբեռնվածությունը, նվազագույնի կհասցնի վարորդ-ոստիկան շփումը, էպպես կբարելավվի քաղաքացիներին մատուցվող ծառայությունների որակը:

Նոր՝ կենսաչափական տվյալներով անձնագրային համակարգի ներդրումը նախատեսվում է ապահովել 2012 թվականի հունիսի 1-ից:

Ոստիկանություն-քաղաքացի կապի ամրապնդման, գործունեության թափանցիկության ապահովման համար.

- Բարելավվել է ՀՀ ոստիկանության ինտերնետային պաշտոնական նոր կայքը՝ «www.police.am», որում քաղաքացիների հետ ամենօրյա հարց-պատասխանի ծառայության իրականացման համար առկա է առանձին էջ,

- Ստեղծվել է ՀՀ ոստիկանության ստորաբաժանումներում քաղաքացիների դիմումների և բողոքների հաշվառման և վերահսկողության միասնական համակարգ:

- Հանցագործությունների մասին հաղորդումների պատշաճ գրանցման, արագ արձագանքման և ընթացքի լուծման արդյունավետ մեխանիզմի ներդրման համար տեղադրվել է «AVAYA» տեսակի ժամանակակից համակարգ:

- Մշակվել և կիրառության մեջ է դրվել ոստիկանության ծառայողների կողմից զանգվածային լրատվության միջոցների հետ շփվելու ուղեցույց:

- ՀՀ ոստիկանության պետի հրամանով ՀՀ ոստիկանության մարզային վարչություններում նշանակվել են հասարակայնության հետ կապի պատասխանատուներ:

Նկատելի ակտիվություն է ցուցաբերվել մամլո ասուլիսների, ինտերնետային պաշտոնական կայքի, «02» եթերաժամի, շաբաթաթերթի եւ այլ հնարավոր միջոցներով հասարակական կարգի, հասարակական անվտանգության ապահովման, հանցագործությունների կանխարգելման և բացահայտման հիմնախնդիրների, դրանց լուծման համար ոստիկանության կողմից ձեռնարկվող միջոցների վերաբերյալ հանրության մշտական իրազեկման գործին:

Քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված բարեփոխումների շրջանակներում նույնպես իրականացվել են մեծածավալ իրավաստեղծ

աշխատանքներ, որոնք ուղղված են գործող օրենսդրության կատարելագործմանը՝ հիմքում ունենալով միջազգային չափանիշներին համապատասխանող ոստիկանություն ունենալու հասարակության արդի պահանջները բավարարելու անհրաժեշտությունը:

## 18.2.2 Ոլորտի նպատակները և գերակայությունները

### Ոստիկանության համակարգի նպատակները

- անձի կյանքի և առողջության, իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը հանցավոր և հակաիրավական այլ գործողություններից,
- հասարակության և պետության շահերի պաշտպանությունը,
- հանցագործությունների ու վարչական իրավախախտումների նախականիսումը, կանխումը և խափանումը,
- հանցագործությունների կանխարգելմանը, հասարակական կարգի ու անվտանգության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը,
- հանցագործությունների հայտնաբերումը և բացահայտումը
- անչափահասների հանցավորության խմբավորմանը հակազդելու, ոստիկանության տեսադաշտում գտնվող անչափահասների հետ տարվող կանխարգելիչ դաստիարակչական աշխատանքների բարելավումը,
- քաղաքացիների անձնագրավորման, փաստաթղթավորման և հաշվառման գործընթացի կատարելագործումը,
- Հայաստանի Հանրապետությունում ավտոճանապարհային երթևեկության վթարայնության նվազեցման, կանխարգելիչ միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը,
- ոստիկանական գործունեության իրավական դաշտի կատարելագործումը,
- հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտում միջազգային ոստիկանական և այլ կառույցների հետ փոխհամագործակցության ակտիվացումը,
- Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության զորքերի պարտադիր ժամկետային զինձառայողների և պայմանագրային զինձառայողների տեսակարար կշռի փոփոխման միջոցով արդյունավետության բարձրացումը,
- Քաղաքացիական հատուկ ծառայության համակարգի անցման խորացումը և կատարելագործումը,
- Պետավտոհամարանիշներով ապահովումը:

## **Ոստիկանության ոլորտում զարգացման հիմնական գերակայություններն են.**

- անձի կյանքի և առողջության դեմ ուղղված, ծանր, առավելագույն ծանր հանցագործությունների բացահայտման արդյունավետության բարձրացումը,
- թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության, թմրամոլության դեպքերի կանխարգելումը,
- տնտեսության ոլորտում կատարվող հանցագործությունների, այդ թվում կոռուպցիայի տարբեր դրսևորումների և տնտեսության զարգացմանը խոչընդոտող այլ երևույթների ժամանակին հայտնաբերման ու բացահայտման աշխատանքների ակտիվացումը,
- օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունավետության բարձրացումը,
- հանցագործությունների կանխարգելմանը, հասարակական կարգի ու անվտանգության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը,
- անօրինական շրջանառության մեջ գտնվող, ինչպես նաև բնակչության մոտ պահվող զենքի և զինամթերքի հայտնաբերման, առգրավման ուղղությամբ տարվող աշխատանքների արդյունավետության բարձրացումը,
- անչափահասների հանցավորության խմբավորմանը հակազդելու, ոստիկանության տեսադաշտում գտնվող անչափահասների հետ տարվող կանխարգելիչ-դաստիարակչական աշխատանքների բարելավումը,
- քաքաղաքացիների անձնագրավորման, փաստաթղթավորման և հաշվառման գործընթացի կատարելագործումը,
- Հայաստանի Հանրապետությունում ավտոճանապարհային երթևեկության վթարայնության նվազեցման, կանխարգելիչ միջոցառումների արդյունավետության բարձրացումը,
- ոստիկանական գործունեության իրավական դաշտի կատարելագործումը,
- հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտում միջազգային ոստիկանական և այլ կառույցների հետ փոխհամագործակցության ակտիվացումը,
- ՀՀ ոստիկանության զորքերի ժամկետային պարտադիր զինծառայողների կոմունակենցաղային պայմանների բարելավումը,
- նյութատեխնիկական բազայի բարելավման շարունակական գործընթացի ապահովումը:

### **18.2.3 Ոլորտի ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

**Հասարակական կարգի պահպանության ապահովում** ծրագրի 2013-2015թթ ծախսերում հաշվի է առնվել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունները, 2013-2015թթ նվազագույն աշխատավարձի չափի փոփոխությունները, համապատասխանաբար 35000 դրամ, 45000 դրամ և 55000 դրամ, ինչպես նաև 2015 թվականին նախատեսվող ՀՀ ոստիկա-

նության ծառայողների, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձնակազմի եւ քաղաքացիական հատուկ ծառայողների աշխատավարձերի 20%-ով բարձրացումը:

**ՀՀ անձնագրերի բլանկների տպագրություն** ծրագրով ծախսերը պահպանել են ՀՀ 2012 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված մակարդակը: 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի ժամանակահատվածում յուրաքանչյուր տարի ըստ կանխատեսումների ձեռքբերվող քանակը կկազմի շուրջ 205446 հատ անձնագրի բլանկ:

**Պետավտոհամարանիշների ձեռքբերում** ծրագրով ծախսերը պահպանել են ՀՀ 2012 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված մակարդակը: 2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի ժամանակահատվածում յուրաքանչյուր տարի ըստ կանխատեսումների ձեռքբերվող քանակը կկազմի 66544 զույգ պետավտոհամարանիշ:

### **18.3 Ազգային անվտանգության ապահովում և պետական պահպանության ապահովում**

#### **18.3.1 Ազգային անվտանգության համակարգում իրավիճակի նկարագրություն**

ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայությունը, գործելով ՀՀ օրենդրական դաշտի պահանջների սահմաններում, ինչպես նաև 2001 թվականի դեկտեմբերի 28-ին ընդունված «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքով, կատարում է բազմաբնույթ ծառայություններ, ՀՀ կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայության (այսուհետ՝ Ծառայություն) իրավասության սահմաններում, մասնավորապես, ՀՀ ինքնիշխանության, պետական սահմանների անձեռնմխելիության, տարածքային ամբողջականության, սահմանադրական կարգի, քաղաքացիների իրավունքների, ազատության և օրինական շահերի ապահովումը, հանրապետության պաշտպանունակության ամրապնդումը, անվտանգության ապահովման և ամրապնդման, պետական պահպանության, տնտեսական, գիտատեխնիկական և պաշտպանական ներուժի հզորացման նպատակով համապատասխան տեղեկատվությունների հավաքումը, ռազմարդյունաբերական, տնտեսական, ատոմային էներգետիկայի, տրանսպորտի, կապի, էկոնոմիկայի, ֆինանսների և արդյունաբերական, ռազմավարական օբյեկտների, առաջնային գիտական մշակումների ոլորտներում անվտանգության ապահովումը, ահաբեկչության, կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ պայքարը, օտարերկրյա պետությունների հատուկ ծառայությունների ու կազմակերպությունների, ինչպես նաև առանձին անձանց հետախուզական և այլ քայքայիչ գործունեության բացահայտումը, կանխումն ու խափանումը:

«Հատուկ պետական պաշտպանության ենթակա անձանց անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքով ստեղծվել և առաջին անգամ 2005 թվականից պետական բյուջե է ընդգրկվել «Պետական պահպանության ապահովում» ծրագիրը: Ծրագրի շրջանակներում իրականացվում է

պետական պահպանություն՝ պետական պահպանության օբյեկտների անվտանգության ապահովման և պետական օբյեկտների պաշտպանության ոլորտի գործառույթ, որն իրականացվում է իրավական, կազմակերպական, պահպանական, ռեժիմային, օպերատիվ-հետախուզական, տեխնիկական և այլ միջոցառումների համակցմամբ:

### **18.3.2 Ազգային անվտանգության համակարգի նպատակները և գերակայությունները**

#### **Ազգային անվտանգության համակարգի նպատակները**

- Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի ապահովումը,
- պետական սահմանների պահպանությունը, սահմանային գոտու անձեռնմխելիությունը,
- օտարերկրյա հատուկ ծառայությունների գործունեության կանխումը,
- պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաների անվտանգության ապահովումը,
- պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաներին հատուկ կապով ապահովումը,
- պահպանվող օբյեկտներին սպառնացող վտանգի կանխատեսում և բացահայտում,
- պահպանվող օբյեկտներին սպառնացող վտանգի կանխարգելման համար համալիր միջոցառումների իրականացում,
- պահպանման ենթակա օբյեկտների անվտանգության ապահովումը նրանց մշտական կամ ժամանակավոր գտնվելու վայրում,
- ահաբեկչության դեմ պայքարին մասնակցություն,
- սահմանված անցագրային ռեժիմի պահպանում,
- համակարգի անձնակազմի հետ տարվող աշխատանքները և ծառայողների մասնագիտական պատրաստականությունը կատարելագործելը, նրանց իրավական և սոցիալական պաշտպանվածությունն ապահովելը:

#### **Ազգային անվտանգության համակարգի զարգացման հիմնական գերակայություններն են.**

- սննդամթերքի, հանդերձանքի, նորագույն հատուկ տեխնիկայի, սարքավորումների, գենքի և զինամթերքի ձեռքբերման շարունակական գործընթացի ապահովումը:
- տնտեսության ոլորտում կատարվող հանցագործությունների, այդ թվում կոռուպցիայի տարբեր դրսևորումների և տնտեսության զարգացմանը խոչընդոտող այլ երևույթների ժամանակին հայտնաբերման ու բացահայտման աշխատանքների ակտիվացումը,
- օպերատիվ գործունեության արդյունավետության բարձրացումը,

- պետական սահմանի շուրջօրյա հսկում և պահպանում, այդ թվում նաև էլեկտրոնային համակարգերով և ծառայողական կենդանիներով (շներ, ձիեր և այլն),
- հետախուզական միջոցառումների անցկացում,
- հակահետախուզության ոլորտի ընդլայնում, օտարերկրյա հատուկ ծառայությունների կողմից օգտագործվող գործակալական ցանցի բացահայտում,
- ռազմական հակահետախուզական աշխատանքների իրականացում, հավանական հակառակորդի կողմից ռազմական ոտնձգությունների կանխում,
- ռադիո-հակահետախուզության անցկացում,
- գաղտնի տեղեկատվության հրապարակման կասեցում,
- միջուկային անվտանգության ապահովման աշխատանքների իրականացում,
- մաքսանենգության դեմ պայքարի ապահովում,
- ահաբեկչության դեմ պայքարի գործընթացի կազմակերպում և անցկացում,
- նյութատեխնիկական բազայի բարելավման շարունակական գործընթացի ապահովում,
- օրենքով վերապահված այլ գործողությունների իրականացում:

### **18.3.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

Ազգային անվտանգության ապահովում և պետական պահպանության ապահովում ծրագրերի 2013-2015թթ ծախսերում հաշվի է առնվել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոխփոխությունները և 2015 թվականին նախատեսվող Ազգային անվտանգության համակարգի ծառայողների և տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձնակազմի աշխատավարձերի 20%-ով բարձրացումը:

## **18.4 Կալանավայրեր**

### **18.4.1 Քրեակատարողական համակարգում իրավիճակի նկարագրություն**

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայությունը բաղկացած է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչությունից և Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության թվով 13 քրեակատարողական հիմնարկներից:

Ծառայությունը կազմակերպում է քրեական պատիժների կատարման կապակցությամբ դատարանների՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռների և որոշումների կատարումը, կալանավորվածներին կալանքի տակ պահելը, ինչպես նաև դատապարտյալների և կալանավորվածների փո-

խաղրումներին աջակցելը, քրեակատարողական հիմնարկներում օրինականության, այնտեղ պահվող անձանց, ինչպես նաև դրանց տարածքում գտնվող անձնակազմի և քաղաքացիների անվտանգությունն ապահովելը, դատապարտյալների և կալանավորվածների կյանքի և առողջության պահպանման, անհատական, կրթական և մշակութային զարգացման պայմանների ապահովումը, դատապարտյալների և կալանավորվածների սոցիալիզացիայի վերականգնումը, աջակցությունն իրավապահ մարմիններին՝ հանցագործությունների կանխարգելման և բացահայտման աշխատանքներում, ենթակա կառուցվածքային ստորաբաժանումների, ինչպես նաև քրեակատարողական հիմնարկների գործունեության համակարգումը:

2009 թվականին ընդունված քրեակատարողական ծառայության 2009-2016թթ զարգացման հայեցակարգի շրջանակներում քրեակատարողական ծառայությունում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց պահելու համար Արմավիրի մարզում 2006-2011թթ ընթացքում իրականացվել են 3,476.1 մլն դրամի շինարարական աշխատանքներ: Նախատեսվում է ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին նշված շինարարական աշխատանքները շարունակել նաև 2013-2015թթ.:

Ծառայության պահպանման նպատակով ոչ առաջնահերթ ծախսային ուղղությունները մատնանշվում են, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ տվյալ ուղղություններով կատարվող ծախսերն ավելացնելու անհրաժեշտությամբ հանդերձ՝ դրանք, այնուամենայնիվ, մյուս ուղղությունների համեմատ փոքր կարևորություն ունեն: Ոչ առաջնահերթ ծախսային ուղղություններն են.

1. գրասենյակային պարագաներ և նյութեր,
2. գույք և սարքավորումներ,
3. գործուղումներ և ծառայողական շրջագայություններ:

#### **18.4.2 Քրեակատարողական համակարգի նպատակները և գերակայությունները**

##### **Քրեակատարողական համակարգի նպատակները**

- կալանավորված և դատապարտված անձանց քրեակատարողական հիմնարկներում պահելու պայմանները մարդու իրավունքների ասպարեզում գոյություն ունեցող և համընդհանուր ընդունելության արժանացած միջազգային փաստաթղթերի դրույթներին և չափանիշներին համապատասխան ապահովումը:

- կալանավորված և դատապարտված անձանց նյութական, ներառյալ սննդամթերքով և կենցաղային իրերով, ապահովումը,

- կալանավորված և դատապարտված անձանց բուժսպասարկման ապահովումը,

##### **Քրեակատարողական համակարգի զարգացման հիմնական գերակայություններն են.**

- քրեակատարողական հիմնարկների գերծանրաբեռնվածության մեղմացման անհրաժեշտությունը,

- կալանավորվածների և դատապարտյալների կոմունալ-կենցաղային պայմանների բարելավման և միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցման ուղղությամբ շարունակական միջոցառումների ձեռնարկումը:

### **18.4.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

Քրեակատարողական համակարգի պահպանում ծրագրով 2013-2015թթ ծախսերում հաշվի է առնվել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունները, 2013-2015թթ նվազագույն աշխատավարձի չափի փոփոխությունները, համապատասխանաբար 35000 դրամ, 45000 դրամ և 55000 դրամ, ինչպես նաև 2015 թվականին նախատեսվող քրեակատարողական ծառայողների և տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձնակազմի աշխատավարձերի 20%-ով բարձրացումը:

## **18.5 ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայություն և Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն**

### **18.5.1 ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

#### **Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգում իրավիճակի նկարագրություն**

Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայությունը (այսուհետ՝ Հայաստանի փրկարար ծառայություն) ՀՀ Արտակարգ իրավիճակների նախարարության ոլորտում գործող պետական մարմին է, իր 11 տարածքային փրկարարական վարչություններով, մշակում և իրականացնում է արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության բնագավառներում ՀՀ կառավարության քաղաքականությունը: Նրա լիազորությունները սահմանվում են «Հայաստանի փրկարար ծառայության մասին», «Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության մասին», «Քաղաքացիական պաշտպանության մասին» և «Հրդեհային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքներով և այլ իրավական ակտերով:

Վերջին տարիներին կառուցվածքային բարեփոխումները թերևս առավել չափով իրենց ազդեցություններն ունեցան փրկարար ծառայության վրա: Նախ 2002 թվականին, այն ժամանակվա ՀՀ կառավարությանն առընթեր արտակարգ իրավիճակների վարչության կազմում վերակազմավորվեց հրշեջ ծառայությունը, այնուհետև ՀՀ կառավարությանն առընթեր արտակարգ իրավիճակների վարչությունը վերակազմավորվեց ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության կազմում, հետա-



գայում վերանվանվեց Հայաստանի փրկարար ծառայության, իսկ ներկայումս վերակազմավորվել է ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության կազմում՝ Հայաստանի փրկարար ծառայության:

Համակարգի ստեղծումը համընկել է անկախ պետականության ձեռքբերման հետ, հետևաբար անցումային շրջանի բոլոր դժվարություններն ուղղակիորեն ազդել են փրկարար ծառայության ձևավորման և զարգացման վրա: 2005 թվականի սեպտեմբերի 1-ից ուժի մեջ է մտել «Հայաստանի փրկարար ծառայության մասին» ՀՀ օրենքն՝ առավել հստակեցնելով նրա դերը և տեղը պետական գործառնությունների բնագավառում:

Վերջին տարիների ընթացքում մեծածավալ ներդրումներ են կատարվել Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգի զարգացման ուղղությամբ՝ ձեռք են բերվել ստացիոնար գերկարճալիք ռադիոկայաններ, շարժական գերկարճալիք ռադիոկայաններ, դյուրակիր գերկարճալիք ռադիոկայաններ, ստացիոնար կարճալիք ռադիոկայաններ, սնման սարքեր, նոր հաճախականություն, մոտորանավակ, օպերատիվ ծառայության և հրշեջ փրկարարական մեքենաներ: 2011թ սեպտեմբերից Հայաստանի փրկարար ծառայության ճգնաժամային կառավարման կենտրոնում հիմնվեց նոր «911» ծառայություն, ինչի արդյունքում բարձրացվեց բնակչության պաշտպանվածության աստիճանը տարաբնույթ արտակարգ իրավիճակներում: «Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության մասին» և «Քաղաքացիական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքներին համապատասխան՝ համակարգի փրկարարական ստորաբաժանումների կողմից իրականացվում են հրամանատարաշտաբային ուսումնավարժություններ, շտաբային ուսումնավարժություններ, շտաբային վարժանքներ, հատուկ տակտիկական ուսումնավարժություններ, համայնքային և օբյեկտային համալիր ուսումնասիրություններ:

Որպես փրկարար ծառայություն, համակարգի հիմնական բնորոշիչը պետք է լինի փրկարարական կազմավորումների մշտական մարտական պատրաստականությունը, որոնց և ուղղվում են զարգացման հիմնական ուղղությունները:

### **Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայության իրավիճակի նկարագրություն**

ՀՀ Նախագահի 2009 թվականի հոկտեմբերի 17-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում մթնոլորտի և մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության հայեցակարգի» N ՆԿ-161-Ն կարգադրությամբ հաստատված հիմնադրույթներով, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 2008 թվականի սեպտեմբերի 18-ի N 1253-Ն և 2009 թվականի նոյեմբերի 12-ի N 1520-Ն որոշումներով ընդգծված վերաբերմունք է դրսևորվում հանրապետության տարածքում մթնոլորտի և մթնոլորտային վտանգավոր երևույթների վրա ակտիվ ներգործության համակարգ ստեղծելու և միասնական քաղաքականության իրականացման ուղղությամբ: Այս բնագավառում, որպես լիազորված մարմին, հանդես է գալիս ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարությունը՝ իր «Մթնոլորտային

երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության (այսուհետ՝ «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ) միջոցով, որը հանդիսանում է հանրապետության մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության միակ մասնագիտացված կառույցը:

Վերջին երկու տարիներին «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի զարգացման միտումներն են.

Սկսած 2005 թվականից մեծ աշխատանք է տարվել հանրապետությունում կարևորագույն նշանակություն ունեցող հակակարկտային համակարգի վերագործարկման ուղղությամբ:

ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության միջոցների հաշվին ՀՀ Արագածոտնի մարզի Աշտարակի տարածաշրջանի 10 գյուղերում արգենտինացի մասնագետների կողմից կառուցվել և տեղադրվել են 15 հակակարկտային ացետիլենային կայաններ, որոնք պաշտպանության տակ են վերցրել 1200 հա տարածք: 2006 թվականին նշված կայանները շահագործվել են «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի և արգենտինացի մասնագետների հետ համատեղ: 2007 թվականին Արմավիրի մարզի 6 գյուղերում արդեն ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության կողմից կառուցվել, մոնտաժվել ու գործարկվել են ևս 15 հակակարկտային համակարգեր, որոնցով 2007 թվականի հոկտեմբերի 15-ից պաշտպանության տակ է վերցվել ևս 1200 հա գյուղատնտեսական մշակաբույսեր: 2006թ. վերջերից և 2007թ. սկզբից «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի մասնագետների կողմից հակակարկտային համակարգերում կատարվել են արմատական տեխնոլոգիական փոփոխություններ, արդիականացվել են հանգույցները և ղեկավարման համակարգի ծրագրերը: Հաշվի առնելով այն, որ ացետիլեն գազը թունավոր և խիստ պայթուցավտանգ գազ է, ինչպես նաև համակարգի գործունեության համար անհրաժեշտ ացետիլենային գլանանոթների լիցքավորումը հանրապետությունում մոտակա տարիներին հնարավոր չէ իրականացնել, իսկ արտերկրից ներկրումը կապված է մեծ ծախսերի հետ, «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի մասնագետների կողմից բազմաթիվ փորձարկումների արդյունքում, մշակվեց և աշխատանքի համար ընտրվեց լավագույն տարբերակը՝ հեղուկացված պրոպան-բութան գազախառնուրդը:

Ըստ «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի տեխնիկական բնութագրի՝ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության կողմից Արարատի մարզում 2009 թվականին կառուցվեց և շահագործման հանձնվեց թվով 12 և 2010 թվականին թվով 28 հակակարկտային կայաններ, որով պաշտպանության տակ վերցվեց ևս 3400 հա ինտենսիվ գյուղատնտեսական մշակության տարածքներ: Դրա արդյունքում 2010 թվականի կարկտային սեզոնի ընթացքում Արմավիրի, Արագածոտնի և Արարատի մարզերում գործող 70 կայաններով վնասագերծվել է 82 կարկտավտանգավոր պրոցես, կատարվել է 143380 կրակոց, դրանով իսկ պաշտպանվում է առնվազն 5600 հա տարածք: Պաշտպանվող տարածքներում կարկտահարության դեպքեր չեն արձանագրվել, իսկ դրան հարակից տարածքներում կարկուտը գյուղատնտեսական մշակաբույսերին պատճառել է որոշակի վնասներ:

2011թ. համակարգում գործել են 118 ստացիոնար և մեկ շարժական հակակարկտային կայաններ, որոնցից Արարատի մարզում՝ 48, Արմավիրի մարզում՝ 55, Արագածոտնի մարզում՝ 15 և Լոռու մարզում՝ 1 կայան: Պաշտպանության տակ է վերցվել երեք մարզերի 42 գյուղերի ընդհանուր 33501 հեկտար տարածքից 9440 հեկտարը: Ներկայումս Լոռու, Արագածոտնի և Արմավիրի մարզերում կառուցվում են ևս 35 կայաններ:

2009 թվականին «ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի բյուջետային ֆինանսավորումը կազմել է 143,586.8 հազար դրամ: Հակակարկտային կայանների թվաքանակի և պաշտպանվող տարածքների ավելացմանը զուգընթաց 2010 թվականին ֆինանսավորումն աճել և կազմել է 238,220.4 հազար դրամ:

Ոլորտի հիմնական խնդիրները նախատեսված են ՀՀ կառավարության 2008 թվականի սեպտեմբերի 18-ի «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում մթնոլորտային վտանգավոր երևույթների վրա ակտիվ ներգործության համակարգ ստեղծելու ծրագիրը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից գումար հատկացնելու մասին» N 1253-Ն որոշմամբ: 2008-2012 թվականներին, ըստ ժամանակացույցի, նախատեսված է հանրապետության Արագածոտնի, Արարատի, Արմավիրի, Կոտայքի և Լոռու մարզերում տեղադրել ընդհանուր թվով 250 գազագեներատորային և ռեագենտով գործող հակակարկտային կայանքներ: Նույն ծրագրով նախատեսված է նաև Արարատի մարզում կառուցել հակակարկտային կենտրոն, ձեռք բերել և կենտրոնում տեղադրել ռադիոլոկացիոն կայան, կառուցել երկու տարածաշրջանային հակակարկտային հանգույցների բազաներ, ինչպես նաև կապիտալ նորոգել Արագածոտնի հակակարկտային կենտրոնի բազան, Արմավիրի մարզում կառուցել հակակարկտային կենտրոն, ձեռք բերել և կենտրոնում տեղադրել ռադիոլոկացիոն կայան և այլն:

Ներկայումս, համակարգի արդյունավետ գործունեության ապահովման տեսանկյունից հիմնական խնդիրներն են՝

- նոր ռադիոլոկացիոն հակակարկտային կենտրոնների կառուցումն Արարատի և Արմավիրի մարզերում, քանի որ այս մարզերում նոր կառուցված հակակարկտային կայանների աշխատանքը հնարավոր է արդյունավետ իրականացնել միմիայն նշված մարզերից յուրաքանչյուրում համապատասխան կենտրոնների և ռադիոլոկացիոն կայանների առկայության դեպքում,

- ռադիոլոկացիոն կայանի խափանման կամ նրա բացակայության դեպքում հակակարկտային կայանների նույնիսկ նորմալ աշխատանքի պարագայում հնարավոր չէ առանց ռադիոլոկացիոն կայանի կատարել կարկտավտանգավոր պրոցեսների վրա ակտիվ ներգործության աշխատանքներ, որը կբերի գյուղատնտեսական մշակաբույսերի կարկտահարության: Մինչև նոր կայանների ձեռքբերումը և տեղադրումը հրատապ է դարձել առկա ռադիոլոկացիոն կայանների հաճախակի նորոգման խնդիրը,

- շարժական կայանները, որոնք բացի հակակարկտային աշխատանքներից կօգտագործվեն օդանավակայաններում մառախուղների ցրման, ինչպես նաև մթնոլորտային երևույթների կառավարման աշխատանքների կատարման համար, որը կնպաստի նաև գիտափորձարարական աշխատանքների իրականացմանը,

- հակակարկտային ռադիոլոկացիոն կենտրոնների և հակակարկտային կայանների աշխատանքների անխափան ու արդյունավետ իրականացման համար 2013-2015 թվականների ժամանակահատվածքում անհրաժեշտ է ձեռք բերել 9 հատուկ տիպի ավտոտրանսպորտային միջոց,

- Լոռու մարզի հակակարկտային ռադիոլոկացիոն կենտրոնի շենք-շինությունների և ենթակառուցվածքների կապիտալ նորոգում:

### **18.5.2 Ոլորտի նպատակները և գերակայությունները**

#### **Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգի նպատակները**

Համակարգի գերագույն նպատակը մարդկանց և տարածքների պաշտպանությունն է արտակարգ իրավիճակներում: Դրան հասնելու առաջնահերթ պայմաններից մեկը փրկարար ծառայության ստորաբաժանումների կառավարելիության ապահովումն է: Նշված ուղղությամբ 2013-2015 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի ժամանակահատվածում շեշտը դրվել է կապի և ազդարարման համակարգի վերականգնմանը Հանրապետության տարածքում:

#### **Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայության նպատակները**

Հակակարկտային կայանների թիվը հասցնելով 250-ի՝ ապահովել ավելի քան 25000 հա գյուղատնտեսական մշակաբույսերի պաշտպանությունը:

#### **Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգի զարգացման հիմնական գերակայություններն են.**

Համակարգը երկրորդական խնդիրներ չունի, քանի որ գործունեությունը կապված է մարդու կյանքի և առողջության պաշտպանության հետ: Համակարգի առաջ դրված գերակա խնդիրներից կարևորագույնը Հանրապետության ողջ տարածքում փրկարարական աշխատանքների կազմակերպման հնարավորության ներդրումն է: Այս ուղղությամբ կարևորվում է Ծաղկածորում արդի ժամանակի բոլոր պահանջներին համապատասխանող փրկարարական ծառայության ստեղծումը:

#### **Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայության զարգացման հիմնական գերակայություններն են.**

«ՄԵՎԱՆԾ» ՊՈԱԿ-ի գերակայությունները հանրապետությունում կարկտի դեմ պայքարի աշխատանքների իրականացումն է:

ինչպես արդեն նշվել է, առաջնահերթ հարկավոր է ձեռք բերել ռադիոլոկացիոն կայաններ, ստեղծել ու կառուցել մարզային հակակարկտային կենտրոնների բազաները, դրանք ապահովելով շենքեր-շինություններով, ենթակառուցվածքներով, անհրաժեշտ սարքեր սարքավորումներով, գույքով, համապատասխան մասնագիտական կադրերով և այլն:

Մարզերի ծրագրով ընտրված տարածքներում հարկավոր է տեղադրել պահանջվող քանակի ու տիպի հակակարկտային համակարգեր: Անհրաժեշտ է կարկտի դեմ պայքարի աշխատանքներն իրականացնել հանրապետությունում ընդունված և կիրառվող տեխնոլոգիայով:

### **18.5.3 Ծախսերի մակարդակի վրա ազդող գործոնները**

**ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգի ստորաբաժանումների պահպանում** ծրագրի 2013-2015թթ ծախսերում հաշվի է առնվել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունները, 2013-2015թթ նվազագույն աշխատավարձի չափի փոփոխությունները, համապատասխանաբար 35000 դրամ, 45000 դրամ և 55000 դրամ, ինչպես նաև 2015 թվականին նախատեսվող Հայաստանի Փրկարար ծառայության համակարգի աշխատողների աշխատավարձերի 20%-ով բարձրացումը:

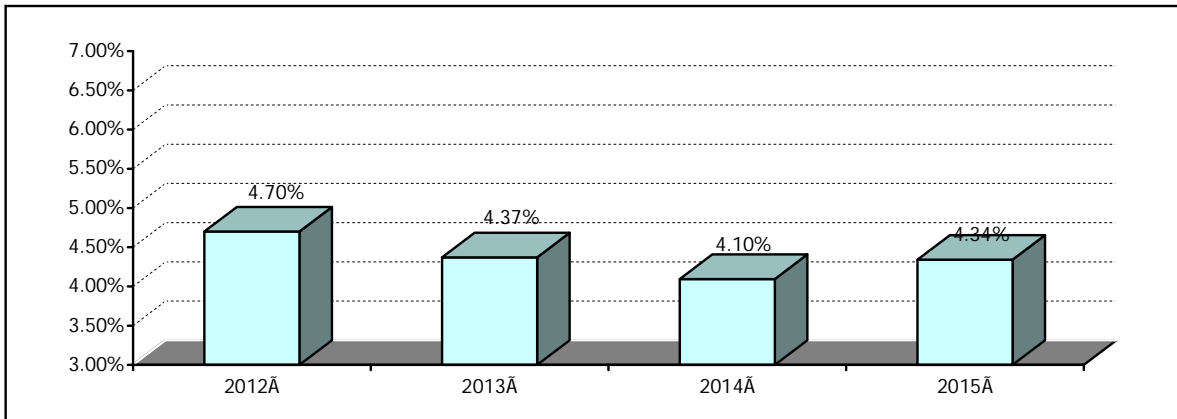
**Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն** ծրագրի 2013-2015թթ ծախսերում հաշվի է առնվել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունները, 2013-2015թթ նվազագույն աշխատավարձի չափի փոփոխությունները, համապատասխանաբար 35000 դրամ, 45000 դրամ և 55000 դրամ, ինչպես նաև 2015 թվականին նախատեսվող աշխատողների աշխատավարձերի 20%-ով բարձրացումը:

### **Գոյություն ունեցող ծախսային պարտավորությունները**

2013-2015թթ հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտների միջնաժամկետ ծրագրով հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտների պետական ծախսերի տեսակարար կշիռը պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերում կկազմի համապատասխանաբար՝ 4.37%, 4.10% և 4.34%:

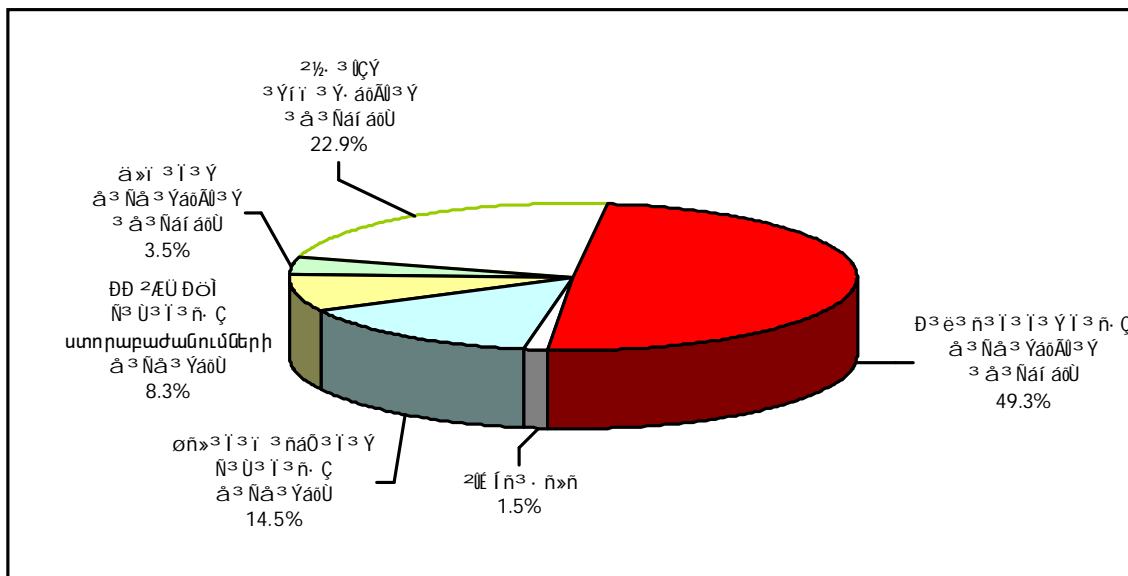
2013-2015թթ հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտների միջնաժամկետ ծրագրով հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտների պետական ծախսերի տեսակարար կշիռը պետական բյուջեի ծախսերի մեջ ունի հետևյալ պատկերը.

**Գծանկար 18.2.1. Պետական բյուջեի ծախսերն հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում (% բյուջեի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ)**



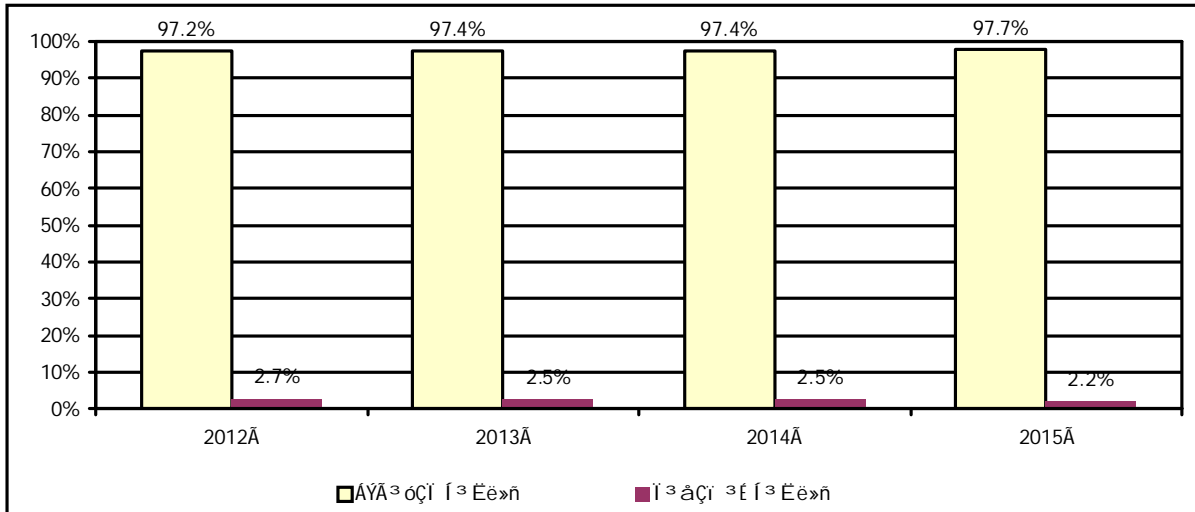
2013-2015թթ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներին նախատեսվում է ուղղել 2013 թվականին՝ 49,007.3 մլն դրամ, 2014 թվականին՝ 49,094.2 մլն դրամ, 2015 թվականին՝ 55,817.3 մլն դրամ:

**Գծանկար 18.2.2. Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում ըստ ծրագրերի ծախսերի բաշխումը 2013-2015թթ.**



Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում ծախսերի տարանջատումն, ըստ ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի, ունի հետևյալ պատկերը.

**Գծանկար 18.2.3. Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում պետական ծախսերի կառուցվածքը՝ ըստ տնտեսագիտական նշանակության (%՝ ոլորտի պետական ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ)**



2011-2015թթ Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում բյուջետային հատկացումներն, ըստ առանձին խմբերի, ծրագրերի և ընթացիկ ու ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի, ներկայացված են Աղյուսակ 18.2.2.-ում:

**Աղյուսակ 18.2.4. Հասարակական կարգի և անվտանգության, փրկարար ծառայության ու կալանավայրերի ոլորտներում բյուջետային հատկացումները 2011-2015թթ՝ ըստ բյուջետային ծախսերի գործառնական դասակարգման խմբերի, ըստ ծրագրերի, կատարող պետական մարմինների և ընթացիկ ու ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի (մլն դրամ)**

Բաժին, հումք, Դաս	Ծախսերի գործառնական դասակարգման խմբերի ծրագրերի անվանումները	2011թ.	2012թ.	2013թ.	2014թ.	2015թ.
		փաստ	ծրագիր	Կանխապեսում		
	<b>ԸՆԴՈՒՄՆԵՐԸ այդ թվում</b>	<b>47,455.7</b>	<b>49,157.4</b>	<b>49,007.3</b>	<b>49,094.2</b>	<b>55,817.3</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	46,019.2	47,781.3	47,766.7	47,853.6	54,576.7
	- կապիտալ ծախսեր	1,436.5	1,376.1	1,240.6	1,240.6	1,240.6
03.01.01	<b>ՀՀ անձնագրերի բլանկների տպագրություն, այդ թվում</b>	<b>162.9</b>	<b>173.6</b>	<b>173.6</b>	<b>173.6</b>	<b>173.6</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	162.9	173.6	173.6	173.6	173.6
	- կապիտալ ծախսեր					
	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ոստիկանություն	162.9	173.6	173.6	173.6	173.6
03.01.01	<b>Հասարակական կարգի պահպանության ապահովում, այդ թվում</b>	<b>23,580.7</b>	<b>24,045.2</b>	<b>24,073.9</b>	<b>24,080.9</b>	<b>27,771.4</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	23,551.1	24,045.2	24,073.9	24,080.9	27,771.4
	- կապիտալ ծախսեր	29.6				
	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ոստիկանություն	23,580.7	24,045.2	24,073.9	24,080.9	27,771.4
03.05.01	<b>Քրեակատարողական համակարգի պահպանում, այդ թվում</b>	<b>6,984.7</b>	<b>7,263.4</b>	<b>7,161.3</b>	<b>7,193.0</b>	<b>7,932.0</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	5,950.5	6,146.1	6,161.3	6,193.0	6,932.0
	- կապիտալ ծախսեր	1,034.2	1,117.3	1,000.0	1,000.0	1,000.0

	ՀՀ արդարադատության նախարարություն	6,984.7	7,263.4	7,161.3	7,193.0	7,932.0
<b>03.01.01</b>	<b>Պետավտոհամարանիշների ձեռքբերում, այդ թվում</b>	<b>236.2</b>	<b>236.2</b>	<b>236.2</b>	<b>236.2</b>	<b>236.2</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	236.2	236.2	236.2	236.2	236.2
	- կապիտալ ծախսեր					
	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ոստիկանություն	236.2	236.2	236.2	236.2	236.2
<b>03.02.01</b>	<b>Հայաստանի փրկարար ծառայության համակարգի ստորաբաժանումների պահպանում, այդ թվում</b>	<b>3,886.3</b>	<b>4,078.5</b>	<b>4,015.3</b>	<b>4,060.5</b>	<b>4,671.1</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	3,886.3	4,078.5	4,015.3	4,060.5	4,671.1
	- կապիտալ ծախսեր					
	ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարություն	3,886.3	4,078.5	4,015.3	4,060.5	4,671.1
<b>04.09.01</b>	<b>Մթնոլորտային երևույթների վրա ազդող ներգործության ծառայություն, այդ թվում</b>	<b>266.6</b>	<b>296.5</b>	<b>297.7</b>	<b>300.7</b>	<b>330.3</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	266.6	296.5	297.7	300.7	330.3
	- կապիտալ ծախսեր					
	ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարություն	266.6	296.5	297.7	300.7	330.3
<b>03.01.02</b>	<b>Ազգային անվտանգության ապահովում, այդ թվում</b>	<b>10,608.4</b>	<b>11,302.4</b>	<b>11,302.4</b>	<b>11,302.4</b>	<b>12,733.0</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	10,286.6	11,058.6	11,061.8	11,061.8	12,492.4
	- կապիտալ ծախսեր	321.8	243.8	240.6	240.6	240.6
	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայություն	10,608.4	11,302.4	11,302.4	11,302.4	12,733.0
<b>03.01.02</b>	<b>Պետական պահպանության ապահովում, այդ թվում</b>	<b>1,729.9</b>	<b>1,761.6</b>	<b>1,746.9</b>	<b>1,746.9</b>	<b>1,969.7</b>
	- ընթացիկ ծախսեր	1,679.0	1,746.6	1,746.9	1,746.9	1,969.7
	- կապիտալ ծախսեր	50.9	15.0			
	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայության պետական պահպանության ծառայություն	1,729.9	1,761.6	1,746.9	1,746.9	1,969.7



# ԳԼՈՒԽ 19. 2013-2015ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐԸ

## 19.1. Պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծրագրման հիմնադրույթները

Տնտեսությունում պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի անհրաժեշտության հիմնավորման կենտրոնական տարրն է հանդիսանում պետության միջամտությունը՝ պահանջող ոլորտների սահմանումը և դրանով պայմանավորված մասնավոր ու պետական ներդրումների միջև ընտրությունը, որը և հիմք է հանդիսանում պետական ներդրումային ծրագրերի ծավալների և գերակա ուղղությունների որոշման համար:

Հայաստանում տեղի ունեցած տնտեսական և կառուցվածքային բարեփոխումների արդյունքում պետության դերը և մասնակցության աստիճանը տնտեսության մեջ զգալիորեն կրճատվել է: Նշված կրճատումը պայմանավորում է նաև պետական ներդրումային քաղաքականության գերակայությունների և հիմնական ուղղությունների սահմանման և դրանց պետության փոփոխվող տնտեսական դերին համապատասխանեցման անհրաժեշտությունը: Դրա հիմքն է կազմում կառավարության հստակ պատկերացումը տնտեսական զարգացման ներկա փուլում պետության տնտեսական դերակատարության մասին, որը իր արտահայտությունն է գտնում պետության տնտեսական զարգացման ռազմավարական հիմնարար փաստաթղթերում:

Այդ առումով պետական երկարաժամկետ և միջնաժամկետ ներդրումային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, գերակայությունները և ծավալային սահմանափակումները պետք է որոշվեն ելնելով ծրագրման գործողությունների հետևյալ հաջորդականությունից՝

- տնտեսությունում պետության դերի վերաբերյալ հասարակությունում ձևավորված քաղաքական կոնսենսուսի բացահայտում և հստակեցում.

- այդ կոնսենսուսի հիման վրա ձևավորված պետական ներդրումային ծրագրերի հիմնական ուղղությունների, գերակա ոլորտների, ֆինանսավորման ցանկալի ծավալների (ներառյալ ներքին և փոխառու ու գրանտային բնույթի արտաքին ռեսուրսներից ֆինանսավորումը)՝ երկարաժամկետ բնույթի սոցիալական և տնտեսական զարգացման ռազմավարական պետական փաստաթղթերում արտահայտում,

- երկարաժամկետ ռազմավարական ծրագրերի հիման վրա որոշակի պարբերությամբ ձևավորված և դրանց դրույթները ըստ ծավալների և ժամկետների մանրամասնող և հստակեցնող պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի մշակում:

Պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերում առաջին բյուջետային տարվա համար նախատեսված պետական ծախսերի շրջանակը, ներառյալ ներդրումային ծրագրերը հիմք են հանդիսանում տարեկան պետական բյուջեների կազման համար, ներառյալ ներդրումային ծրագրերի մանրա-

մասնումը, այսպիսով՝ ապահովելով պետական ծախսերի երկարաժամկետ գերակայությունների, միջնաժամկետ կանխատեսումների և կարճաժամկետ իրականացման սկզբունքների համակցումը, ինչպես նաև զարգացման ծրագրերի վրա հիմնված ծախսային քաղաքականության ապահովումը:

Ժամանակակից պետության դերը ներդրումային քաղաքականության ոլորտում պայմանավորված է և ուղղակի բխում է դրա ընդհանուր տնտեսական դերի գնահատականից: Բարեփոխումների ընթացքում հայկական հասարակության մեջ արդեն ձևավորվել է այն պատկերացումը, որ պետությունը կայուն սոցիալական և տնտեսական զարգացման ապահովման նպատակով պետք է իրականացնի գործառույթների երկու լայն շրջանակ՝

- սոցիալական և տնտեսական զարգացմանը նպաստող հանրային բարիքների մատակարարում,
- տնտեսական և սոցիալական արդարության ապահովում, որը նպատակաուղղված է բնակչության սոցիալապես անապահով և աղքատ խավերին հիմնարար բարիքներից օգտվելու հնարավորություններ ընձեռելուն՝ համապատասխան ֆինանսական օժանդակություն տրամադրելով և/կամ համապատասխան ապրանքների և ծառայությունների մատչելիությունն ապահովելով:

Ելնելով պետության մասնակցության վերը նշված հիմնական շրջանակներից, ներդրումային ծրագրերի միջոցով պետական մասնակցության նպատակահարմարության պարզաբանման առումով շրջանակներից յուրաքանչյուրի մասով անհրաժեշտ է պատասխաններ ձևավորել հետևյալ հարցադրումներին.

- Ո՞րն է պետության ներկայիս և նախատեսվող դերը նշված ոլորտում (կարգավորում, հասարակական ծառայությունների մատուցում, ենթակառուցվածքների պահպանում և զարգացում, ծառայությունների մատչելիության ապահովում, աղքատների և անապահով խավերի պաշտպանություն և այլն):

- Ի՞նչպես է իրագործվում պետության մասնակցությունը նշված ոլորտում և մասնակցության ինչպիսի՞ փոփոխություններ են նախատեսվում միջնաժամկետ հեռանկարում (հանրային ծառայությունների ուղղակի մատուցում պետական սեփականության հիման վրա և պետական հատվածի կողմից, ոչ պետական կառույցների հետ համագործակցելով, մատուցվող ծառայությունների դիմաց ոչ պետական կազմակերպությունների պետական ֆինանսավորմամբ, բնակչության որոշակի խավերի միջև ֆինանսական ռեսուրսների ուղղակի բախշմամբ և այլն): Պետության ոլորտային մասնակցության ձևերի և բնույթի փոփոխությունը պայմանավորված է սոցիալական և տնտեսական զարգացման ռազմավարական փաստաթղթերով, որոնց դրույթները հետագայում մանրամասնվում և հստակեցվում են պետական ծախսային միջնաժամկետ ծրագրերում:

- Անհրաժեշտ են արդյո՞ք պետական ներդրումային ծրագրերը և պետական սեփականությունը տվյալ ոլորտում պետության արդյունավետ մասնակցության համար: Այս հարցադրման պատասխանը պայմանավորված է սոցիալական և տնտեսական զարգացման ռազմավարությամբ, որը սահմա-

նում է այն ոլորտները, որտեղ պետական մասնակցության ձևերը ենթակա են փոփոխման և սահմանում է նշված փոփոխությունների իրականացման ռազմավարությունը:

Անհրաժեշտության մասին որոշումները զարգացման ռազմավարությամբ սահմանված ոլորտներում պետական ներդրումների և պետական սեփականության վերաբերյալ կարող են չհամընկնել, այսինքն՝ պետական ներդրումային ծրագրերը, ելնելով տվյալ ոլորտում միջամտության անհրաժեշտությունից, կարող են ուղղվել նաև ոչ պետական հատված:

Պետական մասնակցության և պետական ներդրումային ծրագրերի կարիք ունեցող ոլորտների բացահայտման և մակրոտնտեսական, ներառյալ բյուջետային շրջանակի երկարաժամկետ կանխատեսման հիման վրա, սահմանվում են պետական ներդրումային ծրագրերի գծով ծախսերի չափերը և միջոլորտային գերակայությունները:

Միջոլորտային գերակայությունների սահմանումից հետո պետական ներդրումային ծրագրերի մեջ ընդգրկված ամեն մի ոլորտի համար ընտրվում են պետական ներդրումային ծրագրերի իրականացման տարբերակները, որոնք ընդհանուր առմամբ կարող են ունենալ հետևյալ դրսևորումները՝

- Պետական ներդրումային ծրագրերը ուղղված են տվյալ ոլորտում պետական սեփականության պահպանմանը կամ զարգացմանը: Այդ դեպքում խնդիր է դրվում պահպանել կամ ավելացնել պետական սեփականության հաշվեկշռային արժեքը և/կամ հասնել այդ սեփականությունը բնութագրող որոշակի որակական ցուցանիշների նախատեսված արժեքների: Նմանօրինակ ծրագրերը նաև պետք է համապատասխան որոշումներ պարունակեն ներդրումների օբյեկտ հանդիսացող պետական սեփականության հետագա ճակատագրի, ինչպես նաև ներդրումային ծրագրերի արդյունքում առաջացած նոր պետական գույքի շահագործման համար անհրաժեշտ ընթացիկ և հետագա կապիտալ ծախսերի մասին:

- Նշված ծրագրերի հաջող իրականացման կարևոր պայման է հանդիսանում տվյալ ոլորտի պետական սեփականության գույքագրումը և պահպանման ու զարգացման ներոլորտային գերակայությունների սահմանումը, որը պետք է իրականացվի ելնելով տվյալ ոլորտում պետական սեփականության առկայության անհրաժեշտության մասին կայացրած որոշումներից, ինչպես նաև ներոլորտային պետական ներդրումների ընդհանուր ծավալային սահմանափակումներից, որոնք մանրամասնեցվում են պետական ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրերում և տարեկան բյուջեներում: Պետական սեփականություն հանդիսացող օբյեկտների նկատմամբ, որոնք չեն ընդգրկվել ներոլորտային գերակայությունների ցանկերի մեջ, պետք է կայացվեն համապատասխան որոշումներ (օրինակ՝ վերապրոֆիլավորում, մասնավորեցում, փոխանցում համայնքային սեփականության և այլն):

- Պետական ներդրումային ծրագրերը ուղղված են ոչ պետական սեփականության պահպանմանը: Նշված ծրագրերի անհրաժեշտությունը կարող է պայմանավորված լինել կենսական կարևորություն ունեցող և կոլեկտիվ օգտագործման առարկա հանդիսացող ոչ պետական միջոցների պահպան-

մանը կամ վերականգնմանը, եթե կանխավ հայտնի է ներդրումային մասնավոր ռեսուրսների բացակայության կամ խիստ սահմանափակ լինելու մասին (ներհամայնքային ոռոգման ցանցեր, համայնքային նշանակության ճանապարհներ և այլն):

- Եթե գոյություն ունի այլընտրանք նոր պետական սեփականության ձեռք բերման կամ կառուցման ու եղած շուկայի հնարավորությունների օգտագործման միջև, ապա ընտրությունը պետք է կատարվի ելնելով տնտեսական արդյունավետության հայտանիշներից: Մասնավորապես, բնակարանային շինարարության ոլորտում այլընտրանք կարող է լինել բնակարանային շինարարությունը և բնակարանային հավաստագրերը, որոնց օգնությամբ պետությունը ֆինանսավորում է պետության հաշվին բնակարանային պայմանների բարելավման ենթակա անձանց: Պետական կառավարման բնագավառի ներդրումային ծրագրերի շրջանակ-ներում այդպիսի այլընտրանք կարող են լինել շենքերի շինարարությունը կամ վերականգնումը և վարձակալությունը, ավտոտրանսպորտի ձեռքբերումը և պահպանումը և դրա վարձակալությունը և այլն:

- Նշված փուլի արդյունքում պետական ներդրումային ծրագրերի մեջ ընդգրկված ոլորտների համար պետք է որոշվեն պետական ներդրումային ծրագրերի հնարավոր տեսակները, նշելով այն ենթաօլորտները, որտեղ դրանք կարող են կիրառվել և համապատասխան ենթաօլորտային սահմանափակումները:

## 19.2. 2009-2012թթ հիմնական զարգացումները

2009-2012թթ ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորված ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը տատանվել են ՀՆԱ-ի նկատմամբ 3.5-7%-ի սահմաններում: Միևնույն ժամանակ, բյուջեի ծախսերի ընդհանուր կառուցվածքում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի մասնաբաժինը տատանվել է 14-24 %-ի շրջանակներում:

**Աղյուսակ 19.1 ՀՀ պետական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը 2009-2012թթ**

	2009	2010	2011	2012
	Փաստացի			Բյուջե
<b>Ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր</b>				
մլն դրամ	221,408.8	191,750.9	177,714.2	150,551.4
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	23.8	20.1	18.0	14.4
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	7.0	5.5	4.7	3.5
<b>Ներքին աղբյուրների հաշվին իրականացված (իրականացվող) ծրագրերի գծով ծախսեր</b>				
մլն դրամ	87,890.7	69,310.6	79,976.9	43,574.2
% ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի նկատմամբ	39.7	36.1	45.0	28.9
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	9.5	7.3	8.1	4.2
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.8	2.0	2.1	1.0
<b>Արտաքին աղբյուրների հաշվին իրականացված (իրականացվող) ծրագրերի գծով ծախսեր</b>				
մլն դրամ	133,518.1	122,440.3	97,737.3	106,977.2
% ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի նկատմամբ	60.3	63.9	55.0	71.1
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	14.4	12.8	9.9	10.2
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.2	3.5	2.6	2.5

Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ազդեցությունը մեղմելու նպատակով ՀՀ կառավարության հակաճգնաժամային ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացմամբ պայմանավորված՝ 2009 թվականին գրանցվել է ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի բարձր մակարդակ ինչպես անվանական արտահայտությամբ, այնպես էլ ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարաբերակցության տեսքով: Սակայն հետճգնաժամային կայունացմանը զուգընթաց ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը 2010-2012թթ-ին նվազել են՝ նշված ժամանակահատվածում կազմելով ՀՆԱ-ի նկատմամբ միջինը 4.6%:

Ֆինանսավորման աղբյուրների առումով ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի կառուցվածքում 2009-2012թթ-ին գերակշռել են արտաքին աղբյուրների հաշվին իրականացված ծրագրերի գծով ծախսերը, որոնք նշված ժամանակահատվածում կազմել են միջինը 62.6%:

Ոլորտների միջև ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի բաշխման և ծրագրերի առաջնահերթությունների վերաբերյալ որոշումների կայացման գործընթացում ՀՀ կառավարությունը առաջնորդվել է պետական քաղաքականության գերակայություններով՝ դրանք արտացոլելով պետական ծախսերի, մասնավորապես ներդրումային ծրագրերում: 2009-2012թթ-ին ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի զգալի մասն ուղղվել է նոր ենթակառուցվածքների ստեղծմանը, ինչպես նաև հների նորոգմանը: Գործառական դասակարգման կառուցվածքում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով 2009-2012թթ-ի ընդամենը ծախսերի 61.5%-ը կազմում են տնտեսական հարաբերությունների, բնակարանային շինարարության, կոմունալ և շրջակա միջավայրի պաշտպանության ծառայություններին գծով ծրագրերը:

Աղյուսակ 19.2 ՀՀ 2009-2012թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շրջանակը, ըստ ծառայությունների խոշորացված խմբերի, մլն դրամ

	2009	2010	2011	2012
	Փաստացի			Բյուջե
Տնտեսական հարաբերություններ, բնակարանային շինարարություն, կոմունալ ծառայություններ և շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	148,774.2	122,563.5	93,581.5	93,798.0
Սոցիալական ծառայություններ	25,059.1	15,334.9	18,919.1	23,728.2
Այլ ծառայություններ	47,575.5	53,852.3	65,213.6	33,025.2
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱՄՍԵՐ</b>	<b>221,408.8</b>	<b>191,750.7</b>	<b>177,714.2</b>	<b>150,551.4</b>

Աղյուսակ 19.3 ՀՀ պետական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի կառուցվածքը՝ ըստ ծառայությունների խոշորացված խմբերի 2009 - 2012թթ

	2009	2010	2011	2012
	փաստացի			բյուջե
	տոկոսը՝ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ընդամենը ծախսերի նկատմամբ			
<b>Ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր</b>	<b>100.0</b>	<b>100.0</b>	<b>100.0</b>	<b>100.0</b>
Տնտեսական հարաբերություններ, բնակարանային շինարարություն, կոմունալ ծառայություններ և շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	67.2	63.9	52.7	62.3
Սոցիալական ծառայություններ	11.3	8.0	10.6	15.8
Այլ ծառայություններ	21.5	28.1	36.7	21.9

### 19.3. Պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի

## **անհրաժեշտությունը**

Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծրագրման փուլում առանցքային դեր է վերագրվել ծախսերի անհրաժեշտությունը պայմանավորող գործոնների տարանջատմանը, որոնք, ըստ էության, ազդել են ինչպես առանձին ծրագրերի՝ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի միջնաժամկետ ծրագրում ընդգրկելու վերաբերյալ որոշումների կայացման, այնպես էլ, որոշ դեպքերում, միջծրագրային առաջնահերթությունների սահմանման պարագայում:

Ծրագիրը մշակելիս ՀՀ կառավարությունը առանձին ուղղություններով ներդրումների վերաբերյալ որոշումների կայացման ընթացքում տարանջատել է հետևյալ գործոնները, որոնք պայմանավորում են ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի անհրաժեշտությունը՝

- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր, որոնց չկատարումը հանգեցրել է (և/կամ հանգեցնելու է) հետաձգված ծախսերի կուտակմանը, ինչն, իր հերթին, ավելացնում է ընթացիկ ծախսերի վրա ճնշումը.

- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր, որոնց անհրաժեշտությունը պայմանավորված է համապատասխան ծառայությունների նկատմամբ պահանջարկի աճով.

- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր, որոնց նպատակը մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումն է.

- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր այն ոլորտներում, որտեղ մասնավոր ներդրումների ծավալներն անբավարար են (թեև այդ ոլորտների ծառայություններին ավելի շատ բնորոշ են 'մասնավոր' բարիքների հատկություններ).

- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր, որոնք կրում են միանգամյա (ոչ պարբերական) բնույթ և պայմանավորված են պետության կողմից ստանձնած որոշակի պարտավորություններով (օրինակ, աղետի գոտում բնակարանային շինարարություն):

## **19.4 Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծրագրման սկզբունքները**

2013-2015թթ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը ծրագրելիս ՀՀ կառավարությունը, հաշվի առնելով մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային շրջանակներից բխող ընդհանուր սահմանափակումները, առաջնորդվել է հետևյալ սկզբունքներով.

- կառավարության քաղաքականության նպատակներին և գերակայություններին համապատասխանություն,

- հանրային ակտիվների չվերականգնման պարագայում՝ մատուցվող ծառայությունների ծավալների (և/կամ որակի) անկման վտանգի հաղթահարում,

- անվտանգության, ռազմավարական նշանակության և տարածաշրջանային մրցունակությանը նպաստող խդիրների լուծում,

- մասնավոր հատվածի զարգացմանը (ներդրումների ներգրավմանը) նպաստում և տնտեսական աճի խթանում,
- տարածքային կտրվածքով անհամամասնությունների մեղմում և համապատասխան ծառայությունների մատչելիության ավելացում,
- պետության կողմից ստանձնած որոշակի (ներդրումային բնույթի) պարտավորությունների կատարում,
- ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի առանձին ծրագրերի նպատակների և արդյունքների որոշակիություն, հստակություն և հիմնավորվածություն:

### 19.5. 2013-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շրջանակը

2013–2015թթ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը կանխատեսվում է 560.5 մլրդ դրամի չափով, որից 2013թ-ին՝ 197.7 մլրդ դրամ, 2014թ-ին՝ 189.2 մլրդ դրամ և 2015թ-ին՝ 173.6 մլրդ դրամ: 2013–2015թթ ՄԺԾԾ-ով ծրագրված ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը ծրագրային ՀՆԱ-ի նկատմամբ միջին մակարդակով կազմելու են 3.9 տոկոս՝ ընդ որում այս ցուցանիշի ամենաբարձր նիշը միջնաժամկետ ժամանակահատվածում կանխատեսվում է 2013թ-ին՝ 4.4 տոկոս:

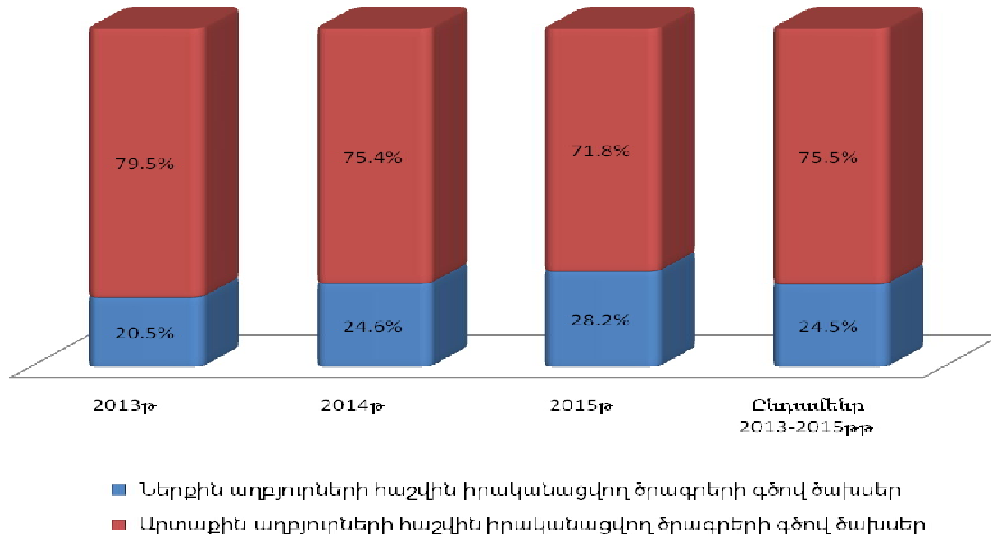
**Աղյուսակ 19.4 ՀՀ 2011-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շրջանակը՝ ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների**

	2011թ	2012թ	2013թ	2014թ	2015թ	2013-2015թթ
	Փաստացի	Բյուջե	ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ			
<b>Ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր</b>						
մլրդ դրամ	177.7	150.6	197.7	189.2	173.6	560.5
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	18.0	14.4	17.6	15.8	13.5	15.6
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.7	3.6	4.4	3.9	3.3	3.9
<b>Ներքին աղբյուրների հաշվին իրականացված (իրականացվող) ծրագրերի գծով ծախսեր</b>						
մլրդ դրամ	80.0	43.6	40.6	46.6	49.0	136.2
% ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի նկատմամբ	45.0	28.9	20.5	24.6	28.2	24.5
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	8.1	4.2	3.6	3.9	3.8	3.8
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.1	1.0	0.9	1.0	0.9	0.9
<b>Արտաքին աղբյուրների հաշվին իրականացված (իրականացվող) ծրագրերի գծով ծախսեր</b>						
մլրդ դրամ	97.7	107.0	157.1	142.6	124.6	424.3
% ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի նկատմամբ	55.0	71.1	79.5	75.4	71.8	75.5
% պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի նկատմամբ	9.9	10.2	14.0	11.9	9.7	11.9
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.6	2.5	3.5	2.9	2.4	2.9

Բերված ցուցանիշները վկայում են, որ 2013-2015թթ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի գերակշիռ մասը կազմելու է արտաքին աղբյուրների հաշվին իրականացվելիք ծրագրերը,

որը ծրագրային ժամանակահատվածում տարեկան կտրվածքով կկազմի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ընդամենը ծախսերի շուրջ 75.5 տոկոսը, որից 2013թ-ին 79.5 տոկոս, 2014թ-ին 75.4 տոկոս, 2015թ-ին 71.8 տոկոս, 2015թ-ին 71.8 տոկոս:

**Գծապատկեր 19.1 ՀՀ 2013-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ընդամենը ծախսերի կառուցվածքն ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների**



Ծրագրելով նման մակարդակի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր արտաքին աղբյուրների ներգրավմամբ կառավարությունը նախ և առաջ հաշվի է առել այն հանգամանքը, որ մի շարք ոլորտներում մասնավոր հատվածի ներգրավումը դեռևս ցածր է և պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը պետք է հանդիսանան մասնավոր ներդրումներին փոխլրացնող ու խթանող, որի նպատակն է ստեղծել բավարար հիմքեր կայուն զարգացման և որակապես նոր տնտեսության ձևավորման համար:

**Աղյուսակ 19.5 ՀՀ 2011-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի կառուցվածքն ըստ ծառայությունների խոշորացված խմբերի**

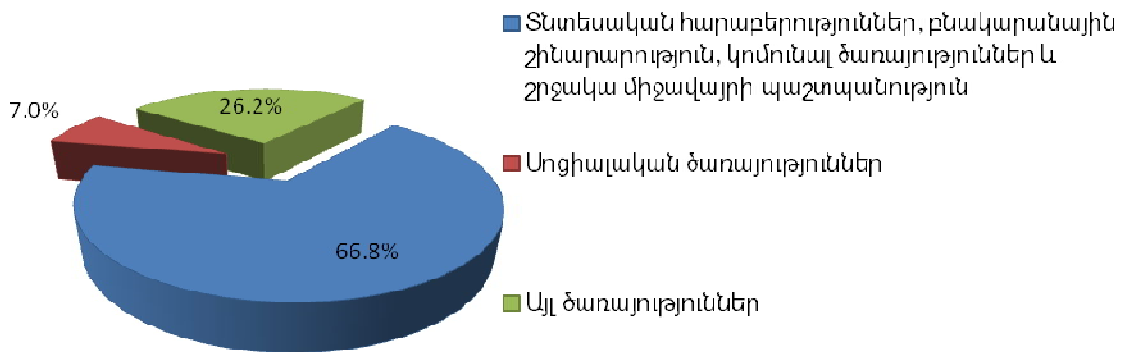
	2011	2012	2013	2014	2015	2013-2015
	Փաստացի	Բյուջե	ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ			
<b>Ընդամենը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր</b>	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Տնտեսական հարաբերություններ, բնակարանային շինարարություն, կոմունալ ծառայություններ և շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	52.7%	62.3%	63.4%	65.0%	72.8%	66.8%
Սոցիալական ծառայություններ	10.6%	15.8%	8.8%	7.1%	4.9%	7.0%
Այլ ծառայություններ	36.7%	21.9%	27.8%	27.9%	22.3%	26.2%

Եռամյա կտրվածքով նախատեսված հատկացումներից՝ ըստ ծառայությունների խոշորացված խմբերի 66.8 տոկոսն ուղղվելու է տնտեսական հարաբերությունների, բնակարանային շինարարության, կոմունալ և շրջակա միջավայրի պաշտպանության ծառայություններին, որոնց գծով ծախսերի



այսպիսի բարձր մակարդակը պայմանավորված է տրանսպորտի, էներգետիկայի և ջրամատակարարման ոլորտներում իրականացվելիք ծախսերով, իսկ 7.0 տոկոսն ուղղվելու է սոցիալական ծառայություններին, որի մեծ մասը կազմելու է առողջապահության և կրթության ոլորտներում իրականացվելիք ծախսերը:

**Գծապատկեր 19.2 ՀՀ 2013-2015թթ պետական ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ընդամենը ծախսերի կառուցվածքն ըստ ծառայությունների խոշորացված խմբերի**



Մինևույն ժամանակ, կառավարությունը ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի եռամյա ծրագրում առանձնացրել է չբաշխված (ըստ ոլորտների չբաշխված) բաղադրիչ: Դա պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքներով.

- Որոշ ոլորտներում պահանջվող ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ծավալների ճշգրիտ գնահատականը պահանջում է լրացուցիչ ուսումնասիրություններ,
- Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի չբաշխված բաղադրիչը որոշակիորեն մեծացնում է հարկաբյուջետային քաղաքականության դիսկրեցիոնության աստիճանը՝ հնարավորություն տալով ավելի ադեկվատ արձագանքել մակրոտնտեսական զարգացումներին:

## **ԳԼՈՒԽ 20. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ**

### **ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2013-2015 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ**

Սույնով ներկայացվում է ՀՀ օրենսդրությամբ և ՀՀ կառավարության տնտեսական զարգացման ծրագրերով սահմանված պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ փոխառու միջոցների ներգրավման, դրանց արդյունքում պետական պարտքի բեռի փոփոխման, ռիսկերի կառավարման ռազմավարությունը:

#### **Ներածություն**

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության մշակման սկզբնակետը 2008թ. ընդունված «Պետական պարտքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքն է, որը կանոնակարգում է պետական պարտքին առնչվող փոխհարաբերությունները և նպատակ ունի ապահովել պետական պարտքի կառավարման արդյունավետ և հրապարակային կազմակերպումը:

Պարտքի խելամիտ կառավարումը կարևոր դեր է խաղում պետական հատվածի ֆինանսների կառավարման գործընթացում: Սա ավելի կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում փոքր բաց տնտեսություն ունեցող երկրների համար, երբ ներքին տնտեսությունն ունի ռեսուրսների սահմանափակվածություն, իսկ տնտեսական աճին նպաստող հարկաբյուջետային քաղաքականություն իրականացնելու համար կառավարությունը պարտադրված է պարտք ներգրավել: Հետևաբար նման իրավիճակում կառավարությունը պետք է վստահ լինի, որ փոխառության քաղաքականությունը ապագայում չի բերի անկայուն դիրքի, չի մեծացնի ֆինանսավորման ծախսերը մինչև անընդունելի և ծայրահեղ մակարդակի կամ էլ երկիրը չի դարձնի խոցելի արտաքին աշխարհի զարգացումներից: Սա պահանջում է պարտքի կառավարման գործուն համակարգի կիրառում, որը անբարենպաստ պայմաններում կարող է նվազեցնել բացասական ազդեցությունները և մեղմել հավանական ռիսկերը:

Հստակ ռազմավարությունը կարող է օգնել նվազեցնել չափից ավելի փոխառությունների բեռը՝ (դրանց առնչվող ծախսերն ու ռիսկերը) հնարավորություն տալով քաղաքականություն մշակողներին ընտրել ծախսերի և ռիսկերի մի շարք տարբերակներից օպտիմալը: Իսկ նշված օպտիմալ տարբերակի ընտրության հիմքում ընկած է կառավարության պարտքի կայունության գաղափարախոսությունը:

Պարտքի տնտեսական կայունությունը՝ վճարունակության և իրացվելիության հանրագումարն է կամ երկրի կարողությունը առանց պարտքի վերաձևակերպման, ժամկետների խախտման և տնտեսական աճը վտանգելու ամբողջությամբ կատարել իր ընթացիկ և ապագա պարտքային

պարտավորությունները: Այսինքն, անկախ պարտքի մակարդակից, պետությունը կարողանում է լիարժեքորեն իրականացնել իր գործառույթները, նպաստել բարձր տնտեսական աճին և միաժամանակ պատշաճ կատարել պարտքի գծով ստանձնած պարտավորությունները:

Պետական պարտքի ծավալների և պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության աճի հիմնական պատճառներից են տարիների ընթացքում ձևավորվող բյուջեի բարձր պակասուրդները, որոնք կարող են հարկաբյուջետային հատվածում ստեղծել անկայունություն: Պարտքի կառավարման խելամիտ ռազմավարությունը հնարավորություն է տալիս ինչպես կանխարգելել, այնպես էլ մեղմել պետական պարտքի հետ կապված ռիսկերը: Այլ կերպ ասած պարտքի կառավարման ռազմավարությամբ նախանշվում են այն սկզբունքները, հենանիշերը և կառավարության կողմից իրականացվելիք քայլերի ուղղությունները, որոնց ներքո կառավարությունը չի վտանգի հարկաբյուջետային քաղաքականության կայունությունը՝ այսպիսով ապահովելով մակրոտնտեսական կայուն միջավայր:

Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը նորովի ընդգծեց պարտքի կայունության հիմնախնդիրը: Եթե նախկինում այս հարցը մտահոգում էր հիմնականում աղքատ կամ ցածր եկամուտներով երկրներին, այժմ այն խնդրահարույց է նաև մի շարք զարգացած երկրների համար: Հայաստանում ևս ճգնաժամային և հետճգնաժամային տարիների ընթացքում արտաքին պետական պարտքը կտրուկ աճեց՝ 2009-ին կազմելով ՀՆԱ-ի 35.7 տոկոսը, իսկ 2010 և 2011 թվականներին համապատասխանաբար 34.7 և 36.4 տոկոսը, սակայն արտաքին օժանդակության շնորհիվ հնարավոր եղավ խուսափել հարկաբյուջետային և դրամավարկային ցնցումներից, իսկ հետագայում պայմաններ ստեղծել տնտեսական աճի տեմպերի վերականգնման համար:

2011 թվականին Հայաստանի պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կազմել է 42.2%: Համեմատության համար ներկայացնենք մի քանի երկրների համախմբված կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 2011 թվականին.

Երկիր	Կառավարության պարտքի հարաբերությունը ՀՆԱ-ին* (%)
Ղրղզստան	52.42
Չեխիա	41.2
Լատվիա	42.6
Լիտվա	38.5
Լեհաստան	57.26
Սլովակիա	46.39

\*Աղբյուրը՝ Համաշխարհային բանկ

Միաժամանակ, հաշվի առնելով պարտքի կառավարման արդյունավետության կարևորությունը հարկաբյուջետային, արտաքին և ընդհանրապես մակրոմիջավայրի կայունության ապահովման տեսանկյունից, ներդրվեց և պարբերական բնույթ ստացավ պարտքի կայունության վերլուծությունը, որը հնարավորություն տվեց գնահատել միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ժամանա-

կահատվածում պարտքի կայուն մակարդակը և դրա վրա ազդող մակրոտնտեսական գործոնները<sup>25</sup>։ Նշված վերլուծությունը առավել կենտրոնացված է միջնաժամկետ գնահատականներին, իսկ այդ ուղղությամբ կառավարության իրականացվելիք քաղաքականության հստակեցման համար արդեն 2010 թվականին «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան մշակվեց և հաստատվեց ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը՝ որպես ՄԺԾՓ փաստաթղթի անբաժանելի մաս։ Պարտքի կայունության վերլուծության կիրառված գործիքը մշակվել է Համաշխարհային բանկի և Արժույթի միջազգային հիմնադրամի կողմից և ճանաչված մեթոդ է ամբողջ աշխարհում։

Պարտքի կայունության վերլուծության ընթացիկ արդյունքները փաստում են, որ ՄԺԾՓ-ի հիմքում դրված մակրոտնտեսական կանխատեսվող զարգացումների ներքո միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվող ծրագրերին համապատասխան հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի շարունակումը կարևոր պայման է հանդիսանալու պարտքի կայունությունը չվտանգելու և պարտքի բեռը կառավարելի մակարդակում պահպանելու համար։ Մասնավորապես գնահատվում է, որ 2013 թվականին առաջնային պակասուրդ/ՀՆԱ ցուցանիշի կրճատման միտումների շարունակման և 2014-2015 թվականներին ցածր մակարդակում կայունացման պայմաններում պարտքի կայունությունը հիմնականում կապահովվի։ Իսկ ավելի երկարաժամկետ հատվածի համար կատարված պարտքի կայունության վերլուծությունները վկայում են, որ միջնաժամկետ հատվածում առաջնային պակասուրդի որոշակի մակարդակում կայունացումից հետո, ավելի երկարաժամկետ հատվածում պակասուրդի կրճատման ուղղությամբ էական ճշգրտումներ չեն պահանջվի՝ պարտքի մարման գծով ռիսկերը ցածր մակարդակում պահպանելու համար։ Պարտքի կայունության վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս գնահատել պարտքի կայունության և ֆիսկալ կայունության գծով հիմնական ռիսկերը։

Հաշվի առնելով վերոնշյալը, ՄԺԾՓ-ի մակրոտնտեսական շրջանակի հիմքում դրվել է պարտքի կառավարման այնպիսի ռազմավարություն, որը հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի նախատեսվող սցենարի պայմաններում կնպաստի տնտեսական աճին և կհիմնվի առավելապես նպաստավոր պայմաններով վարկավորման վրա։ Այսինքն, Կառավարությունը հարկաբյուջետային քաղաքականությամբ աստիճանաբար կրճատելու է պետական բյուջեի պակասուրդը, որպեսզի չվտանգվի երկարաժամկետ տնտեսական աճի հիմքերը։

2013-2015թթ. ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարական ծրագրի հիմնական նպատակադրումները սահմանված են վերը շարադրված հանգամանքների հաշվառմամբ։

<sup>25</sup> Տե՛ս «Հայաստանի պարտքի կայունության վերլուծություն» փաստաթուղթը, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, 2011 թ. (<http://www.minfin.am/up/macroind/DSA12.10..pdf>)

**ՀՀ պետական պարտքի կառավարման ոլորտում 2010-2012թթ. արձանագրվել են հետևյալ զարգացումները.**

- 2011թ. ներքին աղբյուրներից ներգրավված փոխառու միջոցների հաշվին պետբյուջեի դեֆիցիտը ֆինանսավորվել է 28.6 մլրդ դրամով (պետական պարտատոմսերի հաշվին պետբյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը կազմել է 30.3 մլրդ դրամ), արտաքին աղբյուրներից ներգրավված փոխառու միջոցների հաշվին՝ 78.1 մլրդ դրամով (տես աղյուսակ 4): Նախորդ տարիների համեմատությամբ դեռևս պահպանվում են պետական պարտքի բեռը բնութագրող ցուցանիշների հետճգնաժամային մակարդակը (տես աղյուսակ 5,6,7,8), մասնավորապես պետական պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2011թ. կազմել է 42.2%: Պարտքային բեռի նման մակարդակը գտնվում է կառավարելիության շրջանակներում և չի կարող խաթարել երկրի պարտքային կայունությունը:
- Ապահովագրական բարեփոխումներով պայմանավորված, պետական պարտատոմսերի (հատկապես միջնաժամկետ պարտատոմսերի) նկատմամբ ձևավորվել է կայուն պահանջարկ:
- ՀՀ կառավարությունը շարունակում է արտոնյալ պայմաններով փոխառու միջոցներ տրամադրող վարկատուների հետ համագործակցությունը: Հայաստանի Հանրապետությունը պահպանում է Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամի հետ փոխհամաձայնեցված հենանիշը նոր ստացված փոխառու միջոցների արտոնյալության միջին մակարդակը 30%-ի չափով պահպանելու վերաբերյալ: Այսպես՝ 2010 թվականին նոր ստացված վարկային միջոցների արտոնյալության միջին մակարդակը կազմել է 32%, իսկ 2011 թվականին այն կազմել է 34%: Հարկ է նշել, որ ներգրավված փոխառու միջոցների արտոնյալության աստիճանը գնահատելիս հաշվի են առնվում ծրագրի շրջանակներում տրամադրվող ոչ միայն վարկային, այլև դրամաշնորհային միջոցները:
- Բարելավվել է պարտքի կառավարման ստորաբաժանման ներքին կառուցվածքը, հստակեցվել է պարտքի կառավարման ստորաբաժանման գործառույթները և ձևավորվել է միջազգային լավագույն փորձին համապատասխան պարտքի կառավարմամբ զբաղվող առաջնային, միջին և հետին գրասենյակների գործառույթներով նոր ստորաբաժանում:
- Ձեռք է բերվել և ներդրվել է պարտքի գրանցման և հաշվառման DMFAS 6 էլեկտրոնային համակարգը: Ընթացքի մեջ է համակարգի տվյալների բազայի ձևավորումը: Համակարգը հնարավորություն կընձեռի առավել բարձր արդյունավետությամբ վարել պետական պարտքի գրանցման և հաշվառման միասնական բազան: Համակարգն օժտված է վերլուծական կարողություններով, ինչն էապես կբարելավի կառավարության կողմից իրականացվող պարտքի կայունության վերլուծությունների որակը: Հետագայում այն կթղթակցի պետական ֆինանսների կառավարման էլեկտրոնային այլ ծրագրերի հետ:
- Պետական պարտատոմսերի շուկայի թափանցիկության և կանխատեսելիության ամրապնդման նպատակով հստակեցվել և հրապարակվել է պետական պարտատոմսերի թողարկումների

հիմնական սկզբունքները և թողարկումների տարեկան ծրագիրը: Պետական պարտատոմսերի թողարկումների հիմնական սկզբունքները պարունակում են տեղեկատվություն թողարկվող պարտատոմսերի ժամկետայնության, թողարկման օրերի, տեղաբաշխման ծավալների միջակայքի վերաբերյալ և այլ պայմաններ:

- Թողարկողի ճկունության բարձրացման նպատակով փոփոխություններ են իրականացվել պետական պարտատոմսերի թողարկման պայմաններում և պետական պարտատոմսերի տեղաբաշխման, շրջանառության և մարման սպասարկման կարգերում, որի արդյունքում կրճատվել է պետական պարտատոմսերի թողարկումների կազմակերպման ժամանակահատվածը:
- Կառավարության պարտքի կառավարման մեջ ընդգրկված անձանց մասնագիտական ունակությունների բարելավման նպատակով մշակվել է մասնագիտական կարողությունների գնահատման թեստավորման համակարգ, որի հիման վրա կատարվում է աշխատակիցների մասնագիտական կարողությունների գնահատումը: Ներդրվող մասնագիտական կարողությունների գնահատման թեստերը ներառվել են քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված քաղաքացիական ծառայողների մրցութային և ատեստավորման առաջադրանքներում:
- Գործառնական ռիսկը նվազեցնելու նպատակով պարտքի կառավարման ստորաբաժանման նոր կառուցվածքի շրջանակներում սահմանվել է ինչպես բաժինների, այնպես էլ աշխատակիցների գործառույթները և աշխատակիցների փոխադարձ փոխարինման կարգը:
- Հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների կորոզիցիայից շրջանակներում ՀՀ կենտրոնական բանկը ձեռնպահ է մնացել պարտատոմսերի թողարկումներից, իսկ ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը աջակցել է դրամավարկային քաղաքականության իրականացմանը՝ անհրաժեշտության դեպքում այդ նպատակով պետական պարտատոմսեր թողարկելով:

**ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական նպատակադրումները 2013-2015թթ.**

- Պարտքի եռամյա ռազմավարության արդյունքում պետական պարտք / ՀՆԱ հարաբերակցությունը չի գերազանցի «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածով նախատեսված սահմանային շեմը (տես աղյուսակ 5):
- Երկարաժամկետ հատվածում պարտքի կառավարման նպատակներից է պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրներում ներքին փոխառու միջոցների տեսակարար կշռի մեծացումը (տես աղյուսակ 4), քանի որ վերջինս նվազեցնում է անվճարունակության (դեֆոլտի) հավանականությունը, փոխարժեքի հետ կապված ռիսկերը, հնարավորություն է ընձեռում ներգրավել և արդյունավետ օգտագործել համախառն ազգային խնայողությունները, հիմքեր է

ստեղծում ֆինանսական շուկայում նոր գործիքների կիրառման ու շուկայի հետագա զարգացման համար:

- 2013-15թթ. շրջանառության մեջ գտնվող պարտատոմսերի ծավալը նախատեսվում է ավելացնել 118.6 մլրդ դրամով: Միևնույն ժամանակ դրամավարկային քաղաքականության հետ պարտքի կառավարման քաղաքականության կոորդինացման շրջանակներում կարճաժամկետ հատվածում կլինեն 3-12 շաբաթ մարման ժամկետով պարտատոմսերի թողարկումներ, որոնք չեն ավելացնի կառավարության պարտքի սպասարկման բեռը, քանի որ դրանց տեղաբաշխումից ստացված հասույթը նույն պայմաններով կավանդադրվի ՀՀ կենտրոնական բանկում:

- Կառավարության արտաքին պարտքի զգալի մասը կազմում են ենթակառուցվածքների զարգացման նպատակով ներգրավված վարկերը, որոնք ենթավարկավորվել են տնտեսվարող սուբյեկտներին և այդ վարկերի սպասարկման բեռը չի ծանրացնում պետական բյուջեի ծախսերը, քանի որ իրականում այն կրում են տնտեսվարող սուբյեկտները:

- Կարևորելով պետական պարտատոմսերի մանրածախ շուկայի զարգացումը՝ քայլեր կձեռնարկվեն խնայողական պարտատոմսերի ներդրողների շրջանակը մեծացնելու ուղղությամբ: Այս առումով, կառավարության նկատմամբ վստահության ամրապնդման ուղղությամբ քայլերին զուգահեռ, կակտիվացվեն գովազդային աշխատանքները պոտենցիալ ներդրողների շրջանում, ինչպես նաև կներդրվի պետական պարտատոմսերի մանրածախ վաճառքի էլեկտրոնային համակարգ:

- ՀՀ կառավարությունը շարունակելու է պետական պարտքի կառավարման բարեփոխումների իրականացման գործընթացը և ուշադրության կենտրոնում է պահելու հետևյալ միջոցառումները.

1. պետական պարտքի մասին տարեկան և կիսամյակային հաշվետվությունների բարելավում,
2. առաջնային շուկայի զարգացմանն ուղղված քայլերի իրականացում,
3. պարտքի միջնաժամկետ ռազմավարության բարելավում:

- Պարտքի արդյունավետ կառավարման կարևորագույն գործոններից մեկը թափանցիկության ապահովումն է, ուստի կառավարությունը ոչ միայն պարբերաբար կներկայացնի հաշվետվություններ պարտքի վերաբերյալ կարևոր տեղեկատվությամբ, այլ նաև կթողարկի էլեկտրոնային ամսական տեղեկագրեր և բաց ու հրապարակային կլինի ներդրողների հետ աշխատանքներում:

- Կառավարությունը կշարունակի ջանքերը պետական պարտատոմսերի տեղաբաշխումների, հետզնումների և փոխանակումների էլեկտրոնային համակարգի կատարելագործման ուղղությամբ:

- ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը կշարունակի պարտատոմսերի հետզնումների, փոխանակումների իրականացումը՝ նպատակ ունենալով հարթեցնել պարտքի մարման գրաֆիկը և նպաստել երկրորդային շուկայի զարգացմանը:.

- Կառավարությունը սերտորեն կհամագործակցի ՀՀ կենտրոնական բանկի ու պարտատոմսերի շուկայի մասնակիցների հետ պետական պարտատոմսերի առաջնային և երկրորդային շուկաները զարգացնելու նպատակով: Առաջնային և երկրորդային շուկաների զարգացմանը կնպաստեն կենսաթոշակային բարեփոխումների նախատեսված ժամկետներում իրականացումն ու մեկնարկած ապահովագրական բարեփոխումների հետագա զարգացումը, որը կմեծացնի ինչպես գանձապետական պարտատոմսերում ներդրողների շրջանակը՝ թուլացնելով բանկային համակարգից կախվածությունը, այնպես էլ կբերի թողարկվող պարտատոմսերի ժամկետայնության աճի, որը ներքին պարտքի ծավալների մեծացման կարևոր նախադրյալ է (տես աղյուսակ 8):

- Առավելագույն ուշադրություն կդարձվի հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների կոորդինացման հարցերին՝ այդպիսով փորձելով նվազեցնել երկու քաղաքականությունների նպատակներին հասնելու ծախսերը և միաժամանակ ավելի հասկանալի դարձնելով այդ քաղաքականությունները պոտենցիալ ներդրողների համար:

- Համագործակցությունը արտաքին բազմակողմ և երկկողմ գործընկերների հետ կշարունակվի և կխորացվի: Նախապատվությունը կտրվի արտոնյալ պայմաններով փոխառու միջոցներ տրամադրող վարկատուների հետ համագործակցությանը:

- Արտաքին աղբյուրներից փոխառու միջոցներ ներգրավելիս հիմնականում նախապատվություն կտրվի ազատ փոխարկելի արժույթով և ֆիքսված տոկոսադրույքով փոխառու միջոցներին:

«Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքով և սույն ռազմավարությամբ սահմանված պետական պարտքի կառավարման նպատակադրումներին հասնելու համար կիրականացվեն մի շարք միջոցառումներ, որոնցից առավել կարևորներն են.

*ա) ռիսկերի գնահատման համակարգի ներդրում*

Նպատակը՝ պարտքին բնորոշ ռիսկերի ճանաչումն ու գնահատումն է, ինչպես նաև անձնակազմի մոտ ռիսկերի կառավարման գիտելիքների և պրակտիկ կարողությունների զարգացումը:

*բ) կառավարության պարտքի կառավարման մեջ ընդգրկված անձանց մասնագիտական ունակությունների բարելավում*

Նպատակը՝ անձնակազմի մասնագիտական կարողությունների զարգացումն է: Անհրաժեշտ է կազմակերպել հատուկ վերապատրաստման դասընթացներ, որի արդյունքում պարտքի կառավարման ստորաբաժանման մասնագետները ձեռք կբերեն կոնկրետ հմտություններ կոնկրետ գործառույթներ իրականացնելու համար:

*գ) դրամական հոսքերի կառավարման գործընթացի բարելավում*



Նպատակը՝ բարձրացնել դրամական հոսքերի կառավարման արդյունավետությունը: Վերջինս ենթադրում է բարձրացնել ինչպես հոսքերի ծրագրավորման որակը, այնպես էլ ընդլայնել հոսքերի կառավարման գործիքակազմը:

**Պետական պարտքի արդյունավետ** կառավարման խնդիրը լուծելու տեսանկյունից կարևորագույն նշանակություն ունի ռիսկերի կառավարումը: Այս առումով առաջնային նշանակություն են ստանում վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի, փոխարժեքի ու գործառնական ռիսկերի կառավարումը: Արտաքին պարտքի գծով կարևորվում են հատկապես վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի և փոխարժեքի, իսկ ներքին պարտքի գծով՝ վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի և գործառնական ռիսկերը:

Վերաֆինանսավորման ռիսկը կարևորվում է միջազգային և ներքին ֆինանսական շուկաներում հնարավոր զարգացումներով և առաջիկա տարիներին ՀՀ կառավարության պարտքի սպասարկման գծով վճարման ենթակա գումարների ծավալներով:

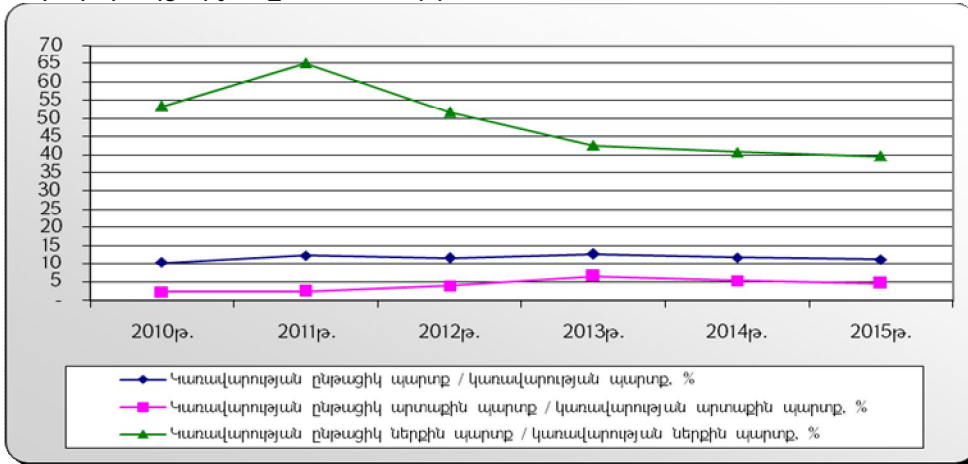
**Աղյուսակ 1. ՀՀ կառավարության ընթացիկ պարտքը 2010-2015թթ. (մլրդ դրամ)**

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
ՀՀ կառավարության ընթացիկ պարտք	120.7	165.8	177.7	208.3	207.2	213.2
որից՝						
տոկոսավճար	30.4	35.5	47.7	50.7	55.5	60.8
մարում	90.3	130.3	130.0	157.7	151.7	152.4
ՀՀ կառավարության ընթացիկ արտաքին պարտք*	24.3	24.9	48.4	87.9	76.4	69.4
որից՝						
տոկոսավճար	14.6	14.8	21.5	21.6	22.2	22.9
մարում	9.7	10.1	26.9	66.3	54.2	46.5
ՀՀ կառավարության ընթացիկ ներքին պարտք	96.4	140.9	129.3	120.5	130.8	143.8
որից՝						
տոկոսավճար	15.8	20.7	26.2	29.1	33.3	37.9
մարում	80.6	120.2	103.1	91.4	97.5	105.9

\* 2013-15թթ. ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով վճարումների փոխարկումը կատարվել է հիմք ընդունելով 01.04.2012թ. դրությամբ արժույթային շուկայում ձևավորված միջին փոխարժեքները, աղբյուրը՝ ՀՀ կենտրոնական բանկ:

Վերաֆինանսավորման ռիսկի գնահատման տեսանկյունից կարևոր է նաև կառավարության պարտքում ընթացիկ պարտքի տեսակարար կշիռը:

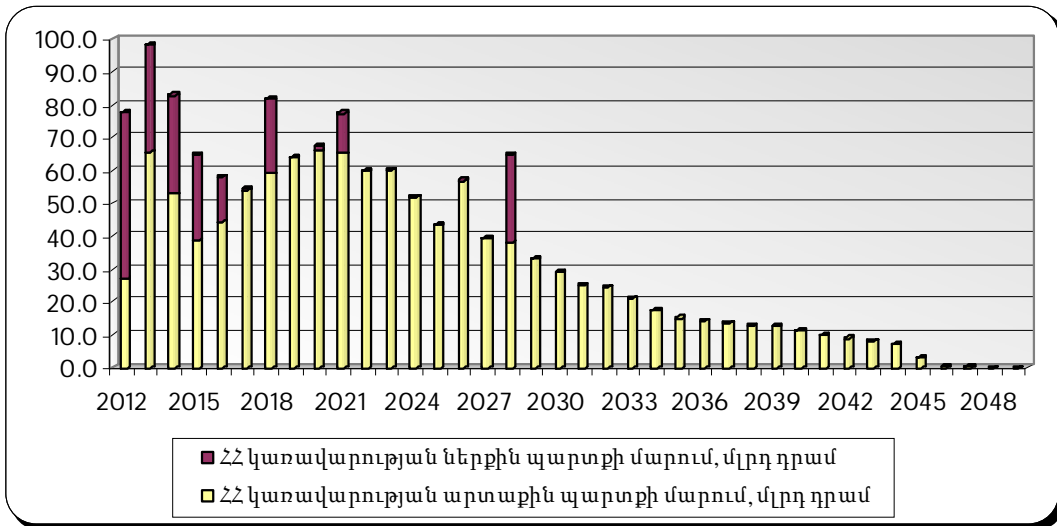
Գծապատկեր 1. Կառավարության ընթացիկ պարտքի և կառավարության պարտքի հարաբերակցությունը 2010-2015թթ.



Գծապատկեր 1-ից հստակ տեսանելի է, որ ներքին պարտքի վերաֆինանսավորման ռիսկերը մեծ են, ինչը պայմանավորված է կարճաժամկետ պարտքի ավելի մեծ տեսակարար կշռով: Այստեղ նպատակ է դրված միջնաժամկետ հատվածում նվազեցնել կառավարության ներքին պարտքում ընթացիկ ներքին պարտքի տեսակարար կշիռը: Այս համատեքստում, եթե 2009-2010թթ. ընթացքում պետական պարտատոմսերի կառուցվածքում կարճաժամկետ պարտատոմսերի կշիռը կազմել է մոտ 30%, իսկ 2011թ. այն արդեն իսկ նվազեցվել է մինչև 15.7%, ապա 2012-2015թթ. ընթացքում նախատեսվում է պահել 15%-ի սահմաններում: Մյուս կողմից, սակայն, կառավարության արտաքին պարտքի հետ համեմատած, ներքին պարտքի ծավալը զգալիորեն փոքր է: Ինչ վերաբերում է կառավարության ընթացիկ արտաքին պարտք/արտաքին պարտք ցուցանիշին, ապա միջազգային չափանիշներով այն գտնվում է բարենպաստ միջակայքում:

2011թ. տարեվերջի դրությամբ ձևավորված կառավարության արտաքին պարտքի մարումները սփռված են մինչև 2049թ., իսկ ներքին պարտքինը՝ մինչև 2028թ.:

Գծապատկեր 2. 2011թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ձևավորված Կառավարության պարտքի մարման ժամանակացույցը\*



*\*Ներքին պետական պարտքի մարումների ժամանակացույցի հարթեցման նպատակով ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը կշարունակի ակտիվորեն իրականացնել պետական պարտատոմսերի հեղձումներ և փոխանակումներ:*

Ինչպես երևում է գծապատկեր 2-ից, առաջիկա տարիներին ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով մարումներն աճում են, որը պայմանավորված է գործող վարկերից շատերի արտոնյալ ժամկետի ավարտով, վարկային պայմանագրերի համաձայն տոկոսային արտահայտությամբ մարման ենթակա գումարների աճով:

Վերաֆինանսավորման ռիսկը բնութագրող ցուցանիշներից են նաև մարման միջին ժամկետի և մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշռի ցուցանիշները: 2011թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ձևավորված Կառավարության պարտքի համար մարման միջին ժամկետը կազմել է 10.8 տարի, որից ներքին պարտքի համար այն կազմել է 4.7 տարի, իսկ արտաքին պարտքի համար՝ 11.9 տարի, ինչը մատնանշում է ներքին պարտքի ռիսկայնության ավելի բարձր աստիճանը արտաքինի համեմատ: Մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը Կառավարության պարտքի համար կազմել է 5.67%, որի 1.96 տոկոսային կետը բաժին է ընկնում արտաքին պարտքին, իսկ 3.71 տոկոսային կետը՝ ներքինին: Եթե այս ցուցանիշը հաշվարկում ենք արտաքին և ներքին պարտքերի համար առանձին, ապա մեկ տարվա ընթացքում մարվող Կառավարության արտաքին պարտքի կշիռը Կառավարության արտաքին պարտքի մեջ կազմել է ընդամենը 2.33%, իսկ մեկ տարվա ընթացքում մարվող Կառավարության ներքին պարտքի կշիռը Կառավարության ներքին պարտքի մեջ կազմել է 23.48%, ինչը հիմնականում պայմանավորված է պետական պարտատոմսերի կառուցվածքում ՊԿՊ-երի 15.7% տեսակարար կշռի առկայությամբ (տես աղյուսակներ 7 և 8):

Տնտեսության վերականգնմանը զուգընթաց Հայաստանը, ըստ Համաշխարհային Բանկի դասակարգման, տեղափոխվեց միջին եկամուտ ունեցող երկրների շարքը, ինչի հետևանքով միջազգային վարկատու կազմակերպությունները և օտարերկրյա պետությունները սկսեցին

աստիճանաբար խստացնել վարկավորման պայմանները: Ներկայումս ներգրավվող փոխառու միջոցների մի մասը տրամադրվում է առևտրային պայմաններով:

Այս առումով ավելի են կարևորվում տոկոսադրույքի հետ կապված ռիսկերը, մանավանդ, որ ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում էականորեն աճել է արտաքին աղբյուրներից լողացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի տեսակարար կշիռը:

Աղյուսակ 2. ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում ֆիքսված և լողացող տոկոսադրույքով վարկերի տեսակարար կշիռը 2010-2015թթ. (%)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
ՀՀ կառավարության պարտք, այդ թվում՝	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	75.5	76.3	75.9	76.6	77.8	80.1
Լողացող տոկոսադրույքով	24.5	23.7	24.1	23.4	22.2	19.9
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտք այդ թվում՝	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	71.8	72.3	71.6	72.0	73.1	75.6
Լողացող տոկոսադրույքով	28.2	27.7	28.4	28.0	26.9	24.4
ՀՀ կառավարության ներքին պարտք այդ թվում՝	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	96.0	97.1	98.1	98.9	99.5	100.0
Լողացող տոկոսադրույքով	4.0	2.9	1.9	1.1	0.5	-

Միջազգային ֆինանսական շուկաներում տոկոսադրույքների աճի պարագայում համապատասխանաբար կաճեն նաև լողացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը: Այսպես լողացող տոկոսադրույքների 1 տոկոսային կետի փոփոխության դեպքում 2013-2015թթ. ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը միջին հաշվով կփոփոխվեն տարեկան մոտ 10 մլն ԱՄՆ դոլարով:

Վերաֆինանսավորման և տոկոսադրույքի ռիսկերը արդյունավետ կառավարելու նպատակով կառավարությունը կիրականացնի հետևյալ քայլերը.

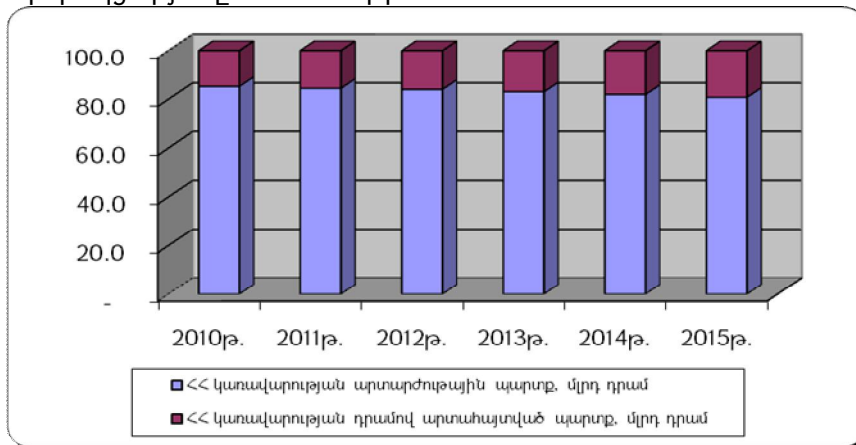
- կենսաթոշակային և ապահովագրական բարեփոխումների ընթացքով պայմանավորված պետական պարտատոմսերով դեֆիցիտի ֆինանսավորման չափի ճշգրտում,
- ֆինանսական միջոցների որոշակի կուտակում, որը պարտատոմսերի շուկայում անցանկալի գործընթացների դեպքում թույլ կտա նվազեցնել պետական պարտատոմսերով դեֆիցիտի ֆինանսավորման չափը,
- հետզնումների ու փոխանակումների ակտիվ կիրառում,
- արտաքին բազմակողմ և երկկողմ գործընկերների հետ համագործակցության խորացում,

- արտաքին աղբյուրներից փոխառու միջոցներ ներգրավելիս անհրաժեշտ է նախապատվությունը տալ առավել մեծ արտոնյալ ժամկետ ունեցող և ֆիքսված տոկոսադրույքով վարկերին,
- անհրաժեշտության դեպքում արտաքին դոնորների կողմից սահմանված ընթացակարգերի համաձայն, կիրականացվի լողացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի տոկոսադրույքի ֆիքսում:

*Գործառնական ռիսկը* նվազեցնելու նպատակով կմշակվի աշխատակարգ, որտեղ հստակորեն կսահմանվեն պարտքի կառավարման ստորաբաժանումների տեղեկատվական հոսքերը: Անհրաժեշտ է ապահովել պարտքի գրանցման և հաշվառման տվյալների բազայի այլընտրանքային պահպանումը՝ ֆորս մաժորային իրավիճակներում ամբողջական տեղեկատվության պահպանման և աշխատանքների ընթացքը չխաթարելու, պարտքային պարտավորությունները ժամանակին և ճիշտ իրականացնելու համար:

*Փոխարժեքի ռիսկեր* ևս առկա են, քանի որ պետական պարտքի գերակշիռ մասը արտարժույթով է՝ չնայած սթրես-տեստերի միջոցով ստացված գնահատականներով, ազգային արժույթի մինչև 20% արժեզրկման պարագայում պարտքի սպասարկման գծով խնդիրներ չեն առաջանա:

Գծապատկեր 3. ՀՀ կառավարության արտարժույթային և դրամով արտահայտված պարտքերի հարաբերակցությունը 2010-2015թթ.



Այս ռիսկը որոշ չափով մեղմվում է պայմանավորված այն հանգամանքով, որ կառավարության արտաքին պարտքի մեծ մասը արտահայտված է SDR-ով (2011թ. տարեվերջի դրությամբ կազմել է մոտ 58.3%), որն իրենից չորս ազատ փոխարկելի արժույթների զամբյուղ է ներկայացնում (USD՝ 41.9%, EUR՝ 37.4%, GBP՝ 11.3%, JPY՝ 9.4%), հետևաբար՝ ավելի քիչ տատանողական է:

Աղյուսակ 3. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքը 2010-2012թթ.\*

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.
USD	23.8	23.1	25.2
SDR	58.9	58.3	55.7
EUR	3.7	5.1	7.7
JPY	13.6	13.4	11.2
AED	0.0	0.1	0.1

\*ներառված է 'ՎՏԲ-Հայաստան' ՓԲԸ-ի կողմից տրամադրված արտարժույթային պարտքը:

Կանխատեսումային փոխարժեքների համեմատությամբ ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ SDR-ի, EUR-ի, JPY-ի փոխարժեքների 1% շեղումը միջին հաշվով կփոփոխի ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքը 23.5 մլն ԱՄՆ դոլարով:

Փոխարժեքի ռիսկի արդյունավետ կառավարման տեսանկյունից ապագայում չի բացառվում, որ պարտքի կառավարիչները կօգտագործեն աշխարհում տարածված հեջավորման տարրեր մոտեցումներ:

**ՀՀ պետական պարտքը բնութագրող 2010-2011թթ. փաստացի, 2012թ. ծրագրային և 2013-2015թթ. ուղենշային ցուցանիշները**

Աղյուսակ 4. Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը զուտ փոխառու միջոցների հաշվին 2010-2015թթ. (մլրդ. դրամ)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
Դեֆիցիտի ֆինանսավորումը զուտ փոխառու միջոցների հաշվին (առանց մուրհակների)	126.7	106.8	145.2	109.1	120.1	118.9
որից՝						
Ներքին զուտ փոխառու միջոցներ	28.6	28.6	28.7	28.6	35.4	38.4
կշիռը, %	22.6	26.8	19.8	26.2	29.5	32.3
Արտաքին զուտ փոխառու միջոցներ	98.1	78.1	116.5	80.5	84.6	80.5
կշիռը, %	77.4	73.2	80.2	73.8	70.5	67.7

Աղյուսակ 5. ՀՀ պետական պարտքը 2010-2015թթ. (մլրդ. դրամ)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
Պետական պարտք	1,379.3	1,592.7	1,772.7	1,858.4	1,951.0	2,068.3
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	39.9	42.2	42.1	41.0	40.1	39.7
% նախորդ տարվա ՀՆԱ-ի նկատմամբ	43.9	46.0	46.9	44.1	43.0	42.5
Արտաքին պարտք	1,199.0	1,376.5	1,523.1	1,575.8	1,630.0	1,704.8
որից՝ ՀՀ ԿԲ պարտք	204.5	238.1	238.4	210.6	180.2	174.5
Ներքին պարտք	180.3	216.2	249.5	282.6	321.0	363.5
Կառավարության պարտք	1,174.8	1,354.6	1,534.2	1,647.8	1,770.9	1,893.8
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	34.0	35.9	36.4	36.3	36.4	36.3
Կառավարության ընթացիկ պարտք	120.7	165.8	177.7	208.3	207.2	213.2
Ընթացիկ ԿՊ/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	12.6	16.8	17.0	18.6	17.3	16.6
Ընթացիկ ԿՊ/պետական բյուջեի սեփական եկամուտներ (%)	16.1	20.2	19.9	21.2	19.3	18.2
Կառավարության պարտքի տոկոսավճար	30.4	35.5	47.7	50.7	55.5	60.8
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	3.2	3.6	4.6	4.5	4.6	4.7

\* հաշվարկվում է համաձայն "Պետական պարտքի մասին" ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի:

Աղյուսակ 6. ՀՀ արտաքին պետական պարտքի հիմնական ցուցանիշները 2010-2015թթ. (մլն ԱՄՆ դոլար)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
Արտաքին պետական պարտք	3,299.0	3,568.2	3,895.9	4,030.7	4,169.3	4,360.7
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	34.7	36.4	36.1	34.7	33.5	32.7
% արտահանման նկատմամբ	170.3	148.4	147.6	140.5	134.1	129.9
Պարտքի ներկա արժեք	2,596.5	3,022.8	3,303.6	3,393.1	3,505.5	3,709.5
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	27.3	30.9	30.7	29.2	28.2	27.8
% արտահանման նկատմամբ	134.1	125.7	125.1	118.3	112.8	110.5
% ԿԲ արտաքին ակտիվների նկատմամբ*	186.4	154.3	165.8	196.1	215.8	235.1
Տոկոսավճար/արտահանում (%)	2.3	2.1	2.6	2.3	2.1	2.0
Մարում/արտահանում (%)	2.4	2.1	7.1	12.5	7.6	4.4

\* ՀՀ կենտրոնական բանկի արտաքին ակտիվների կանխատեսումների համար օգտագործվել են ՀՀ ՖՆ կանխատեսումները:

Աղյուսակ 7. ՀՀ կառավարության արտաքին պետական պարտքի հիմնական ցուցանիշները 2010-2015թթ. (մլն. ԱՄՆ դոլար)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
Կառավարության արտաքին պարտք (ԿԱՊ)	2,736.4	2,950.9	3,286.1	3,492.0	3,708.5	3,914.4
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	28.7	30.1	30.5	30.1	29.8	29.3
Պարտքի ներկա արժեք	2,092.6	2,461.6	2,745.4	2,923.1	3,125.2	3,354.5
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.0	25.1	25.5	25.2	25.1	25.1
Ընթացիկ ԿԱՊ	63.2	69.3	128.0	225.1	195.8	177.9
Ընթացիկ ԿԱՊ/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	2.5	2.5	4.6	7.8	6.4	5.4
Ընթացիկ ԿԱՊ/պետական բյուջեի սեփական եկամուտներ (%)	3.2	3.0	5.4	8.9	7.1	5.9
Տոկոսավճար	38.2	41.2	57.0	55.6	57.2	58.8
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	1.5	1.5	2.1	1.9	1.9	1.8
Միջին տոկոսադրույք (%)	1.5	1.5	1.9	1.7	1.6	1.6
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	13.1	11.9	10.9	11.1	10.8	10.2
Լողացող տոկոսադրույքով վարկերի տեսակարար կշիռ (%)	28.2	27.7	28.4	28.0	27.2	25.1

Աղյուսակ 8. ՀՀ ներքին պետական պարտքի հիմնական ցուցանիշները 2010-2015թթ. (մլրդ դրամ)

	2010թ. փաստ.	2011թ. փաստ.	2012թ. ծրագր.	2013թ. ուղենշ.	2014թ. ուղենշ.	2015թ. ուղենշ.
Ներքին պետական պարտք	180.3	216.2	249.5	282.6	321.0	363.5
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	5.2	5.7	5.9	6.2	6.6	7.0
Պետական պարտատոմս	173.0	210.0	244.9	279.5	319.5	363.5
Կարճաժամկետ	51.4	33.0	37.0	42.2	48.3	54.9
Միջնաժամկետ	86.4	111.2	120.2	137.2	147.2	167.5
Երկարաժամկետ	34.5	65.0	86.5	98.8	122.5	139.4
Խնայողական	0.6	0.8	1.1	1.3	1.5	1.7
Ուղղակի վարկ ՀՀ ռեզիդենտից	7.3	6.2	4.7	3.1	1.6	-
Միջին տոկոսադրույք (%)	11.7	12.9	13.2	13.3	13.1	13.1
Միջին ժամկետայնություն (օր)	1,352	1,697	1,720	1,753	1,812	1,841
Ընթացիկ ԿՆՊ	96.4	140.9	129.3	120.5	130.8	143.8
Ընթացիկ ԿՆՊ/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	10.1	14.3	12.4	10.7	10.8	11.0
Ընթացիկ ԿՆՊ/պետական բյուջեի սեփական եկամուտներ (%)	12.9	17.2	14.4	12.3	12.2	12.3
Տոկոսավճար	15.8	20.7	26.2	29.1	33.3	37.9
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	1.7	2.1	2.5	2.6	2.8	2.9

2013-2015թթ. ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով կանխատեսումները կատարվել են հետևյալ ենթադրությունների հիման վրա.

- 1 SDR=1.549 USD, 1 EURO=1.336 USD, 1 JPY = 0.012 USD,
- ԱՄՆ դոլարի 6-ամսյա LIBOR՝ 1.5%, 6-ամսյա EURIBOR՝ 2.0%, SDR-ի տոկոսադրույք՝ 1.4%:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ  
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ  
ՂԵԿԱՎԱՐ

Դ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ



## Հավելված N 1

### ՀԱՄԱՌՈՏ ԱԿՆԱՐԿ

#### ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ԱՌԿԱ ՌԻՍԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Սույնով ներկայացվում է ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ կանխատեսումներում, մասնավորապես, մակրոտնտեսական, հարկաբյուջետային կանխատեսումներում, ինչպես նաև պետական պարտքի կառավարման բնագավառում առկա ռիսկերի համառոտագիրը: Առավել մանրամասն տեսքով նյութը ներկայացված է սույն ծրագրի 2-րդ, 4-րդ և 20-րդ գլուխների համապատասխան մասերում:

#### 1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

##### Տնտեսական կանխատեսումներ

Կանխատեսման առկա ռիսկերը պայմանավորվում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին տնտեսական գործոններով, որոնք կարող են ուղղված լինել ինչպես տնտեսական աճի բարձրացմանը, այնպես էլ՝ անկմանը:

Միաժամանակ, Հայաստանը լինելով փոքր և բաց տնտեսություն, արագ է արձագանքում գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումներին: Այդ կապակցությամբ հիմնական կանխատեսումների ռիսկերը մեծապես պայմանավորված կլինեն համաշխարհային տնտեսության մակրոտնտեսական փոփոխություններով:

##### ա) ՀՆԱ-ի աճի ուղղությամբ նպաստող ռիսկեր.

###### *Արտաքին միջավայր*

- Եթե համաշխարհային տնտեսության վերականգնումը լինի ավելի արագ, քան կանխատեսումներում դրված ենթադրություններն են, ինչը չի բացառվում քանի, որ Համաշխարհային տնտեսական աճի վերաբերյալ դրական սպասումներն ընդհանուր առմամբ բարձրացել են և այդ է վկայում ԱՄՀ կողմից նոր կանխատեսումները, ապա կանխատեսված ՀՀ տնտեսական աճը կլինի ավելի բարձր: Այս իրավիճակի դրսևորումն ավելի հավանական կլինի հատկապես եթե Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի տնտեսություններն ավելի արագ աճեն, քան ակնկալվում է:

- Նավթի միջազգային գների ակնկալվածից ավելի արագ աճի դրսևորման և հումքային այլ ապրանքների գների աճի պարագայում այն մեր երկրի ՀՆԱ-ի աճի՝ կանխատեսվածից ավելի բարձր ցուցանիշի գրանցմանը կնպաստի հիմնականում հետևյալ երկու ճանապարհներով. ուղղակի՝ հումքի արտահանմամբ պայմանավորված արտադրության ծավալների աճի միջոցով (մետաղների գների աճի դեպքում) և անուղղակի՝ Ռուսաստանից ստացվելիք մասնավոր տրանսֆերտների աճի միջոցով (վառելիքի գների աճի դեպքում):

*Ներքին միջավայր.*

- Եթե ՀՀ կառավարություն կողմից իրականացվող տնտեսական բարեփոխումների արդյունքները՝ հատկապես գործարար միջավայրի և հարկային վարչարարության բարելավման, ինչպես նաև արտահանման զարգացման արդյունաբերական քաղաքականության ուղղությամբ արդյունքները, արտահայտվեն ավելի արագ, քան ակնկալվում էր, ապա տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի բարձր:

### **բ) ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսումը նվազեցնող ռիսկեր**

*Արտաքին միջավայր*

- Եթե աշխարհաքաղաքական լարված իրավիճակը խորանա և շարունակվի առաջարկի գործոններով պայմանավորված նավթի միջազգային գների աճի միտումը<sup>26</sup> և արդարացվի դրա հետ կապված միջազգային կառույցների գլոբալ տնտեսական աճի նվազման ուղղությամբ կանխատեսումների հնարավոր սցենարի զարգացման անհանգստությունը, ապա Եվրոպայի համախառն պահանջարկի աճը կլինի ավելի դանդաղ, քան ակնկալվում է, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի տնտեսական աճի վրա:

- Եթե ֆինանսական անկայունությունը Եվրոպական շուկաներում պահպանվի և իրականանա Եվրոպական որոշ երկրներում մեկ տոկոսային կետով պակաս տնտեսական աճի սցենարով (ԱՄՀ-ի «Համաշխարհային Տնտեսական Հեռանկարներ» պարբերականի 2012թ. ապրիլի թողարկում) զարգացման մտավախությունը, այն կարող է նորից վարակի էֆեկտով անդրադառնալ այլ տարածաշրջանների շուկաների վրա, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի արտաքին պահանջարկի վրա:

- Բորսային ապրանքների գների անորոշությունը ընդգծում է բյուջետային հիմքերի ամրապնդման խնդիրը, իսկ դրամավարկային կարգավորման մարմինները պետք է զգույշ լինեն, որպեսզի նավթի գների աճը չհանգեցնի ավելի լայն գնաճային ճնշումների:

- Միջազգային կառույցներում տնտեսագետներին անհանգստացնում են նաև համաշխարհային տնտեսության առկա խնդիրները՝ կապված գործազրկության բարձր մակարդակի հետ: Միջնաժամկետում, եթե գործազրկության բարձր մակարդակի հետագա նվազեցում տեղի չունենա, կապված վերոնշյալ ռիսկերի դրսևորման հետ, ապա վերականգնման համար անհրաժեշտ տնտեսական աճի տեմպի պակասը բացասաբար կանդրադառնա գլոբալ տնտեսության հետագա աշխուժացման վրա: Արդյունքում, գլոբալ պահանջարկի աճը կլինի ավելի դանդաղ, քան ակնկալվում է, որն էլ իր բացասական ազդեցությունը կունենա Հայաստանի տնտեսական աճի վրա:

<sup>26</sup> ԱՄՀ-ի գնահատականներով նավթի միջազգային շուկայի վրա ազդում է աշխարհաքաղաքական իրանի հետ լարվածությունը :

- Արտաքին ցնցումներով պայմանավորված պարենային և ոչ պարենային ապրանքների գնային միջավայրի աճը կարող է խոչընդոտել տեղական արտադրության աճին՝ արտադրության բարձր ծախսերի առաջացման պատճառով: Բացի դրանից, բարձր գնաճային միջավայրը կարող է էականորեն կլանել սպառմանն ուղղված մասնավոր հատվածի դրամական եկամուտները, կրճատելով ներդրումային ծախսերը, ինչը բազմարկիչի արդյունք կունենա հետագա տնտեսական աճի դանդաղեցման ուղղությամբ:
- Նկատելի է նաև տրանսֆերտների աճի տեմպի որոշակի նվազման ռիսկ, որը հիմնականում պայմանավորված կարող է լինել ընդունող երկրներում (հիմնականում Ռուսաստան) սեզոնային աշխատանքների պայմանների խստացմամբ և Եվրոգոտու երկրների տնտեսական աճի դանդաղման ուղղությամբ ռիսկերի առկայությամբ: Այնուամենայնիվ, այդ ռիսկերը հնարավոր կլինի, եթե նավթի գների բարձրացումը չկարողանա հակազդել Ռուսաստանի գործընկեր երկրներից՝ Եվրոմիությունից եկող տնտեսական զարգացման տեմպերի դանդաղեցման ռիսկերին:

*Ներքին միջավայր.*

- Կանխատեսումների սցենարում ենթադրություն է դրված, որ կառավարության կողմից գյուղատնտեսության օժանդակությանն ուղղված միջոցառումները դրական ազդեցություն են ունենալու 2012 թվականին գյուղատնտեսության վերականգնման վրա, սակայն եթե բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների դրսևորումները շարունակական լինեն, ինչը կդանդաղեցնի կառավարության բարեփոխումները<sup>27</sup>, քան ակնկալվում է, ապա տնտեսական աճի մակարդակը կլինի կանխատեսվածից ավելի ցածր:

**2. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐՈՒՄ**

2011 թվականի արդյունքներով ձևավորված մակրոմիջավայրը, ինչպես նաև մակրոտնտեսական կանխատեսումները հնարավորություն են ընձեռում ենթադրել, որ 2009-2011թթ ժամանակահատվածի համեմատությամբ բյուջետային մուտքերի, հատկապես բյուջետային եկամուտների ստացման բնագավառում 2013-2015թթ ռիսկերի մակարդակը էականորեն նվազել է: Այնուամենայնիվ, ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ իրատեսության տեսանկյունից հարկ է առանձնացնել այն գործոնները, որոնք հարկաբյուջետային շրջանակի ծրագրային սցենարի վրա կարող են ունենալ ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ազդեցություն: Այդուհանդերձ, առավել կարևոր են այն գործոնները, որոնք կարող են հանգեցնել ծախսերի ծրագրերում համապատասխան վերանայումներ կատարել:

<sup>27</sup> Սա հիմնականում աշխատում է այն տրամաբանությամբ, որ անբարենպաստ բնակլիմայական պայմանների արդյունքում սոցիալական և տնտեսական բացասական հետևանքները վերացնելու համար, կառավարությունը պարտադրված է լինելու ռեսուրսների սահմանափակվածության պայմաններում այլ ծրագրից միջոցները վերաուղղել վերոնշյալ խնդիրների լուծմանը, ինչի արդյունքում կարտամղվեն բարեփոխումների ծրագրերի համար հատկացված միջոցները:

րելուն: Այդ իմաստով ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ հիմքում դրված կանխատեսումները պարունակում են որոշակի ռիսկեր:

### **Ռիսկերի աղբյուրները**

ՀՀ 2013-2015թթ ՄԺԾԾ շրջանակներում կարելի է տարանջատել ռիսկերի հետևյալ աղբյուրները, որոնք կարող են հանգեցնել ծրագրային ռեսուրսային փաթեթից շեղումների.

- (i) ներքին ռեսուրսների գծով,
- (ii) արտաքին օժանդակության գծով:

Ներքին ռեսուրսների մասով. 2013-2015թթ բյուջետային ներքին ռեսուրսների փաթեթը հիմնականում համալրվելու է հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հաշվին, որոնց գծով ծրագրային մուտքերը 2013-2015թթ կկազմեն ներքին ռեսուրսների փաթեթի ընդհանուր մուտքերի միջինում 91.9%-ը: Նշված եկամտատեսակների հավաքագրումը մեծապես կախվածության մեջ կլինի մի կողմից մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանությունից, իսկ մյուս կողմից՝ դրանց հավաքագրման բնագավառում ՀՀ կառավարության վարչարարական միջոցառումների իրականացման արդյունավետությունից: Նշված տնտեսական գործոններից բացի, այս դեպքում էական դեր ունի նաև հանրապետությունում տնտեսական միջավայրի վրա ներքին զարգացումների և արտաքին գործոնների ազդեցությունները:

Վերը նշված մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանության ռիսկերը ներկայացված են սույն ակնարկի մակրոտնտեսական կանխատեսումների ռիսկերին նվիրված մասում:

Վարչարարական միջոցառումների իրականացում. 2013-2015թթ, երբ բյուջետային միջոցների սղությունը դեռևս լուծում պահանջող խնդիրներից մեկն է լինելու, առաջադրելով հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հնարավոր հասանելի մակարդակի ապահովում, ՀՀ կառավարությունը սկզբունքայնորեն շարունակելու է իրականացնել իր կողմից որդեգրված՝ ստվերային տնտեսության ծավալների կրճատմանն ուղղված հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, դրանով իսկ նպաստելով հարկային եկամուտների հավաքագրման բնագավառում իրավիճակի բարելավմանը: Այս դեպքում տնտեսության ստվերային հատվածի կրճատման և լրացուցիչ բյուջետային մուտքերի հավաքագրման գրավականը հարկային և մաքսային մարմինների կողմից իրականացվելիք միջոցառումների բարեհաջող ընթացքն է:

Արտաքին գործոնների ազդեցություններ. Ռիսկը հնարավոր է արտաքին գործոնների (արտաքին տնտեսական շուկաներում, ինչպես նաև ՀՀ արտաքին սահմաններում իրավիճակի սրում) ազդեցության արդյունքում հանրապետությունում տնտեսական միջավայրի կտրուկ վատթարացման դեպքում և այն գնահատել հնարավոր չէ:

**Արտաքին օժանդակության** մասով 2013-2015թթ բյուջետային ռեսուրսների փաթեթի համալրում նախատեսվում է ապահովել ինչպես պաշտոնական դրամաշնորհների, այնպես էլ վարկերի հաշվին:

*Պաշտոնական դրամաշնորհների մասով.* Այդ միջոցների հատկացման հարցը կամ համապատասխան մուտքերի ստացման ռիսկի գործոնը մեծամասամբ պայմանավորված է լինելու ՀՀ կառավարության կողմից տնտեսական բարեփոխումների բնագավառում որոշակի միջոցառումների իրականացման ընթացքով:

*Վարկերի մասով* ռիսկերը հիմնականում պայմանավորված են ծրագրային ցուցանիշներից փաստացի կատարվելիք հատկացումների հնարավոր շեղումներով:

Արտաքին օժանդակության մասով 2013-2015թթ բյուջետային ռեսուրսների փաթեթի համալրման վրա կարող է ազդեցություն ունենալ նաև տարադրամի փոխարժեքի փոփոխությունը:

### **Ռիսկերի հնարավոր հետևանքները և ճշգրտումների ուղղվածությունը**

**Ներքին ռեսուրսների** մասով մուտքերի ծրագրվածից ցածր մակարդակը (առաջացած ճեղքվածքը այլ ռեսուրսների հաշվին լրացնելու հնարավորության բացակայության դեպքում) ենթադրում է «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ կառավարությանը վերապահված իրավասության շրջանակներում ծախսերի վերանայում դրանց կրճատման ուղղությամբ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ պետական եկամուտները հիմնականում ամրագրված չեն որոշակի ծախսատեսակի կամ ծրագրի, այս դեպքում ծախսերի վերանայումն իրականացվելու է հիմք ընդունելով դրանց գերակայությունները. առաջին հերթին կրճատվելու են այն ծախսատեսակների կամ ծրագրերի գծով նախատեսված գումարները, որոնք կրճատման պահին կունենան գերակայության ավելի ցածր աստիճան (հաշվի առնելով նաև ծախսերի կրճատման արդյունքում հնարավոր բացասական հետևանքների առաջացումը):

**Արտաքին օժանդակության** գծով մուտքերի թերստացման պայմաններում ծախսերի ծրագրի վերանայման մոտեցումները լինելու են տարբեր՝ կախված արտաքին օժանդակության բնույթից: Այս առումով կարևոր հանգամանքներից է սպասվելիք արտաքին օժանդակության կառուցվածքն ըստ նշանակության: Համաձայն կանխատեսումների, ծրագրային ժամանակահատվածում արտաքին օժանդակության կառուցվածքում գերակշռելու են ծրագրային (նպատակային) բնույթի պաշտոնական դրամաշնորհներն ու վարկերը:

Բյուջետային ռեսուրսների փաթեթում ընդհանուր բնույթի բյուջետային օժանդակության թերստացման պայմաններում և առաջացած ճեղքվածքը այլ ռեսուրսների հաշվին լրացնելու հնարավորության բացակայության դեպքում «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ կառավարությանը վերապահված իրավասության շրջանակներում ծախսերի ծրագրի վերանայումն իրականացվելու է՝ ելնելով դրանց գերակայության աստիճանից, մինչդեռ

ծրագրային (նպատակային) պաշտոնական դրամաշնորհների և վարկերի թերստացումը որպես կանոն հանգեցնելու է այն ծրագրերի գծով ծախսերի կրճատմանը, որոնք անմիջականորեն կապակցված են ֆինանսավորման այդ աղբյուրների հետ, թեև առանձին դեպքերում հնարավոր է այդ ծրագրերի գծով արտաքին աղբյուրներից ստացվող միջոցների փոխարինումը ներքին ռեսուրսներով:

### **Փոխհատուցման հնարավորությունները**

2013-2015թթ ՄԺԾԾ հարկաբյուջետային շրջանակի վրա դրական հետևանքներ կարելի է ակնկալել բարենպաստ մակրոտնտեսական զարգացումներից, որոնք կարող են որոշ չափով փոխհատուցել ներքին ռեսուրսներից մուտքերի և արտաքին օժանդակության գծով հնարավոր «կորուստները»: Նախատեսվածի դիմաց մակրոտնտեսական միջավայրի բարելավումը բարենպաստ պայմաններ կստեղծի լրացուցիչ հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի հավաքագրման համար: Այս դեպքում հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի լրացուցիչ մուտքերի՝ այլ մուտքերի հնարավոր կորուստների փոխհատուցմանն ուղղելուց հետո ՀՀ կառավարությունը կարող է քննարկման առարկա դարձնել լրացուցիչ եկամուտների՝ ըստ ծախսային գերակայությունների ծախսերի ավելացմանը և (կամ) պետական բյուջեի դեֆիցիտի չափը կրճատելուն ուղղելու հարցը:

### **3. ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ**

ՀՀ կառավարության (այսուհետ՝ Կառավարություն) պետական պարտքի արդյունավետ կառավարման խնդիրը լուծելու տեսանկյունից կարևորագույն նշանակություն ունի ռիսկերի կառավարումը: Այս առումով առաջնային նշանակություն են ստանում վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի, փոխարժեքի ու գործառնական ռիսկերի կառավարումը: Արտաքին պարտքի գծով կարևորվում են հատկապես վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի և փոխարժեքի, իսկ ներքին պարտքի գծով՝ վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի և գործառնական ռիսկերը:

**Վերաֆինանսավորման ռիսկը** կարևորվում է միջազգային և ներքին ֆինանսական շուկաներում հնարավոր զարգացումներով և առաջիկա տարիներին Կառավարության պարտքի սպասարկման գծով վճարման ենթակա գումարների ծավալներով:

Վերաֆինանսավորման ռիսկի գնահատման տեսանկյունից կարևոր է նաև Կառավարության պարտքում ընթացիկ պարտքի տեսակարար կշիռը:

Ներքին պարտքի վերաֆինանսավորման ռիսկերը մեծ են, ինչը պայմանավորված է կարճաժամկետ պարտքի ավելի մեծ տեսակարար կշռով: Այստեղ նպատակ է դրված միջնաժամկետ հատվածում նվազեցնել Կառավարության ներքին պարտքում ընթացիկ ներքին պարտքի տեսակարար կշիռը: Այս համատեքստում, եթե 2009-2010թթ. ընթացքում պետական պարտատոմսերի կառուցվածքում կարճաժամկետ պարտատոմսերի կշիռը կազմել է մոտ 30%, իսկ 2011 թվականին այն

արդեն իսկ նվազեցվել է մինչև 15.7%, ապա 2012-2015թթ. ընթացքում նախատեսվում է պահել 15%-ի սահմաններում: Մյուս կողմից, սակայն, Կառավարության արտաքին պարտքի հետ համեմատած, ներքին պարտքի ծավալը զգալիորեն փոքր է: Ինչ վերաբերում է Կառավարության ընթացիկ արտաքին պարտք/արտաքին պարտք ցուցանիշին, ապա միջազգային չափանիշներով այն գտնվում է բարենպաստ միջակայքում:

2011 թվականի տարեվերջի դրությամբ ձևավորված Կառավարության արտաքին պարտքի մարումները սփռված են մինչև 2049 թվականը, իսկ ներքին պարտքինը՝ մինչև 2028 թվականը:

Առաջիկա տարիներին Կառավարության արտաքին պարտքի գծով մարումներն աճում են, որը պայմանավորված է գործող վարկերից շատերի արտոնյալ ժամկետի ավարտով, վարկային պայմանագրերի համաձայն տոկոսային արտահայտությամբ մարման ենթակա գումարների աճով:

Վերաֆինանսավորման ռիսկը բնութագրող ցուցանիշներից են նաև մարման միջին ժամկետի և մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշռի ցուցանիշները: 2011 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ձևավորված Կառավարության պարտքի համար մարման միջին ժամկետը կազմել է 10.8 տարի, որից ներքին պարտքի համար այն կազմել է 4.7 տարի, իսկ արտաքին պարտքի համար՝ 11.9 տարի, ինչը մատնանշում է ներքին պարտքի ռիսկայնության ավելի բարձր աստիճանը արտաքինի համեմատ: Մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը Կառավարության պարտքի համար կազմել է 5.67%, որի 1.96 տոկոսային կետը բաժին է ընկնում արտաքին պարտքին, իսկ 3.71 տոկոսային կետը՝ ներքինին: Եթե այս ցուցանիշը հաշվարկում ենք արտաքին և ներքին պարտքերի համար առանձին, ապա մեկ տարվա ընթացքում մարվող Կառավարության արտաքին պարտքի կշիռը Կառավարության արտաքին պարտքի մեջ կազմել է ընդամենը 2.33%, իսկ մեկ տարվա ընթացքում մարվող Կառավարության ներքին պարտքի կշիռը Կառավարության ներքին պարտքի մեջ կազմել է 23.48%, ինչը հիմնականում պայմանավորված է պետական պարտատոմսերի կառուցվածքում ՊԿՊ-երի 15.7% տեսակարար կշռի առկայությամբ:

Տնտեսության վերականգնմանը զուգընթաց Հայաստանի Հանրապետությունը, ըստ Համաշխարհային Բանկի դասակարգման, տեղափոխվեց միջին եկամուտ ունեցող երկրների շարքը, ինչի հետևանքով միջազգային վարկատու կազմակերպությունները և օտարերկրյա պետությունները սկսեցին աստիճանաբար խստացնել վարկավորման պայմանները: Ներկայումս ներգրավվող փոխառու միջոցների մի մասը տրամադրվում է առևտրային պայմաններով:

Այս առումով ավելի են կարևորվում **տոկոսադրույքի հետ կապված ռիսկերը**, մանավանդ, որ Կառավարության պարտքի կառուցվածքում էականորեն աճել է արտաքին աղբյուրներից լրղացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի տեսակարար կշիռը:

Միջազգային ֆինանսական շուկաներում տոկոսադրույքների աճի պարագայում համապատասխանաբար կաճեն նաև լրղացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի Կառավարության

արտաքին պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը: Այսպես լողացող տոկոսադրույքների 1 տոկոսային կետի փոփոխության դեպքում 2013-2015թթ. Կառավարության արտաքին պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը միջին հաշվով կփոփոխվեն տարեկան մոտ 10 մլն ԱՄՆ դոլարով:

Վերաֆինանսավորման և տոկոսադրույքի ռիսկերը արդյունավետ կառավարելու նպատակով Կառավարությունը կիրականացնի հետևյալ քայլերը.

- կենսաթոշակային և ապահովագրական բարեփոխումների ընթացքով պայմանավորված պետական պարտատոմսերով դեֆիցիտի ֆինանսավորման չափի ճշգրտում,
- ֆինանսական միջոցների որոշակի կուտակում, որը պարտատոմսերի շուկայում անցանկալի գործընթացների դեպքում թույլ կտա նվազեցնել պետական պարտատոմսերով դեֆիցիտի ֆինանսավորման չափը,
- հետգնումների ու փոխանակումների ակտիվ կիրառում,
- արտաքին բազմակողմ և երկկողմ գործընկերների հետ համագործակցության խորացում,
- արտաքին աղբյուրներից փոխառու միջոցներ ներգրավելիս անհրաժեշտ է նախապատվությունը տալ առավել մեծ արտոնյալ ժամկետ ունեցող և ֆիքսված տոկոսադրույքով վարկերին,
- անհրաժեշտության դեպքում արտաքին դոնորների կողմից սահմանված ընթացակարգերի համաձայն, կիրականացվի լողացող տոկոսադրույքով ներգրաված վարկերի տոկոսադրույքի ֆիքսում:

**Գործառնական ռիսկը** նվազեցնելու նպատակով կմշակվի աշխատակարգ, որտեղ հստակորեն կսահմանվեն պարտքի կառավարման ստորաբաժանումների տեղեկատվական հոսքերը: Անհրաժեշտ է ապահովել պարտքի գրանցման և հաշվառման տվյալների բազայի այլընտրանքային պահպանումը՝ ֆորս մաժորային իրավիճակներում ամբողջական տեղեկատվության պահպանման և աշխատանքների ընթացքը չխաթարելու, պարտքային պարտավորությունները ժամանակին և ճիշտ իրականացնելու համար:

**Փոխարժեքի ռիսկեր** ևս առկա են, քանի որ պետական պարտքի գերակշիռ մասը արտարժույթով է՝ չնայած սթրես-տեստերի միջոցով ստացված գնահատականներով, ազգային արժույթի մինչև 20% արժեզրկման պարագայում պարտքի սպասարկման գծով խնդիրներ չեն առաջանա: Այս ռիսկը որոշ չափով մեղմվում է պայմանավորված այն հանգամանքով, որ Կառավարության արտաքին պարտքի մեծ մասը արտահայտված է SDR-ով (2011 թվականի տարեվերջի դրությամբ կազմել է մոտ 58.3%), որն իրենից չորս ազատ փոխարկելի արժույթների զամբյուղ է ներկայացնում (USD՝ 41.9%, EUR՝ 37.4%, GBP՝ 11.3%, JPY՝ 9.4%), հետևաբար՝ ավելի քիչ տատանողական է: Կանխատեսումային փոխարժեքների համեմատությամբ ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ SDR-ի, EUR-ի, JPY-ի փոխարժեքների 1% շեղումը միջին հաշվով կփոփոխի Կառավարության արտաքին պարտքը 23.5 մլն ԱՄՆ դոլարով:



Փոխարժեքի ռիսկի արդյունավետ կառավարման տեսանկյունից ապագայում չի բացառվում, որ պարտքի կառավարիչները կօգտագործեն աշխարհում տարածված հեջավորման տարբեր մոտեցումներ:

### **Պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծության կանխատեսումներում առկա ռիսկը**

Սույն ծրագրով բյուջետային եկամուտների գծով մուտքերի ծրագրվածից ցածր մակարդակի ձևավորման պարագայում առաջացած ֆինանսական ճեղքվածքը լրացնելու նպատակով օրենքով սահմանված կարգով ողջամիտ չափով փոխառու և դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուր հանդիսացող այլ միջոցների ներգրավման հնարավորության դեպքում 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծությունները կարող են գերազանցել սույն ծրագրով կանխատեսվող դեֆիցիտի չափերը: Դրան հակառակ, բյուջետային եկամուտների գծով մուտքերի ծրագրվածից բարձր մակարդակի ձևավորման և/կամ ծախսերում տնտեսումների կամ թերակատարումների առաջացման պարագայում 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծությունները կարող են պակաս լինել սույն ծրագրով կանխատեսվող դեֆիցիտի չափերից:

Բացի այդ, անկախ 2013-2015թթ համար կանխատեսվող պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրների առկայության հանգամանքից, պետական բյուջեի դեֆիցիտի (հատկապես դա վերաբերում է 2013 թվականին) մեծության վրա կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ մակրոկանխատեսումներում պարունակված ռիսկերով պայմանավորված պետական պարտք/անվանական ՀՆԱ հարաբերության մեծությունը: Մասնավորապես, եթե մակրոկանխատեսումներում պարունակված ռիսկերով պայմանավորված պետական պարտք/անվանական ՀՆԱ հարաբերության մեծությունը 2012 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ գերազանցի 2011 թվականի փաստացի ՀՆԱ-ի 50% սահմանաչափը, ապա ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի դեֆիցիտի մեծության նկատմամբ գործողության մեջ կդրվի «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 7-րդ մասի պահանջը՝ այն է.

«Եթե պետական պարտքը տվյալ տարվա դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ գերազանցում է Հայաստանի Հանրապետության նախորդ տարվա համախառն ներքին արդյունքի 50%-ը, ապա հաջորդ տարվա պետական բյուջեի դեֆիցիտը չպետք է գերազանցի Հայաստանի Հանրապետության համախառն ներքին արդյունքի վերջին երեք տարիների ծավալների միջին ցուցանիշի 3%-ը:»: